Павле В. Поповић

СТРАТЕГИЈА

ВЕШТИНА РАТОВАЊА

ПРЕДАВАЊА

НА ВИШОЈ ШКОЛИ ВОЈНЕ АКАДЕМИЈЕ ОД 1898.—1904. ГОДИНЕ

ЖИВОЈИНА Р. МИШИЋА,

ЂЕНЕРАЛ-ШТАБНОГ ПУКОВНИКА

СА ЗАСЕБНИМ АТЛАСОМ СЛИКА

Радомир Т. Вујић
економиста
БИБЛИОТЕКА
Број бр. № 12576
БЕОГРАД

БЕОГРАД
ШТАМПАНО У НОВОЈ ШТАМПАРИЈИ — ДАВИДОВИЋ
1907.

ГДЕ ЈЕ ШТО?

	СТРАНА
Исправке	VIII.
Неколико речи унапред	IX—XV.
Општи појмови о рату и његовој потреби у крајној нужди:	
Ратна снага, жива сила, жива и мртва средства, земљиште, облик владавине и јачина власти у народу	1—7
Веза између политике и Стратегије	8—13
Претходни појмови о стратегијским радњама и ратној снази	13—17
Мобилизација војске	17—22
Операцијске основице	22—32
Основица немачке војске на крају Јула 1870. године, основица српске војске у рату од 1885. године, Бонапартина основица у Италији у рату од 1796. године	32—37
Концентрација војске	37—44
Стратегијски развој војске	44—51
Типови стратегијског развоја војске на војиштима, стратегијска концентрација и развој војске на једном војишту, стратегијска концентрација и развој војске на више војишта, концентрација и стратегијски развој пруске војске за рат у 1866. години, избор зоне за концентрацију, концентрација и стратегијски развој немачке војске у рату од 1870. године, концентрација и стратегијски развој француске војске у рату од 1870. године, концентрација и стратегијски развој српске војске пред рат од 1876. године, концентрација и стратегијски развој српске војске за рат од 1885. године	95—98
Ратни план и пројекат операција	99—106
Разрада основне идеје ратног плана, карактер или врста ратовања, снага и потребна средства зарад постизања ратног циља, бројна јачина војске, морално особине војника и официра као војних старешина, вештина вишег командовања, спрема и обука војничка, значај дисциплине у војсци, наоружање, однос између броја и квалитета војске, средства за водење рата, кратко упоређење офанзивног и дефанзивног начина ратовања, стварање стања и положаја, с којега ће војска отпочети свеје ратне радње или коначно утврђивање основне идеје ратног плана	106—134

СТРАНА

Начелна разматрања о операцијоким правцима . . . . . 134—135
Класификација операцијских праваца: Г. *ироеШ операцијски правац, II. сложени операцијски правци,* спољашњи операцијски правци, унутрашњи операцијски правци, опште особине операцијских праваца, најбоља типска средства, која служе за обезбеђење операцијских праваца при наступању, безбедност операцијских праваца ЕО питању заклањања комуникација . . . . . 135—167
Уједињена и подељена снага у рату:
А. Начело уједињавања снаге и његов значај . . . . 167—170
В. Начело дељења снаге или дејство по неколиким операцијским правцима . . . . . , 170
Снага војске, прилике места и земљишта, прилике времена, мере за о<Језбеђење неминовне поделе снаге, концентрични, паралелни и ексцентрични операцијски правци, *случајни операцијски правац* или промена правца дејства . . . 170—196
Утицај правилне идеје и утицај правилног избора операцијског правца на општи ток операције . . . . . 196—200
0 стратегијским плановима за напад (офанзиву) . . . . . 200—205
Примери: Рат Фридриха Великог противу савезника у 1756. години, рат Француза противу Аустријанаца и Сардинаца у Италији 1796. године, рат Француза противу Аустријанаца 1800. године, рат Француза противу Пруса 1806. године, рат Француза противу савезника 1815. године, француско-немачки рат 1870.—71. године . . . . . 205—234
0 стратегијским плановима за одбрану (дефанзиву) 234
Равничасто земљиште граничне области, *планинско земљиШе* граничне области, *шумовито земљиШе* граничне области, *реке, бојни положаји* . . . . . 234—249
Примери: Рат Руса са Шведима од 1707.—1708. године, концентрација и стратегијски развој руске војске у рату с француском војском у 1812. години, француско-пруски рат од 1870.—71. године, логична поступност у разради основне идеје плана и операција Фридриха Великог за рат од 1757. године . . . . . 249—274
0 условима операцијских пројеката . . . . . 274—278
Састављање претпоставака за ратне радње и главни услови за извођење тих радњи: *I. пројекат операција* са примером у пето-дневној операцији под *Регенсбургом* од 19. до 23. Априла 1809. године; *II. извођење операција:* Тајна, мотрење, извиђање и ухођење непријатеља, прикупљање енаге.и где да буде то, издвајање одреда, веза у радњама војоке, лична иницијатива (самоопредељење), одлучност у раду, брзина у раду али с рачуном, постојанство — упорство, уоталаштво (енергија); предострожност — обазривост. 278—326
Марш-маневри *(кретање војске на војишту)* . . . . . 327—333
Израда наређења за марш-маневре, *одређивање дуокине стратегијског фронта војске у марш-маневрима* (по-

дела војске у марш-маневрима), даљина до непријатеља, време трајања борбе нредњих делова војске, Локретљивост војске, дубина колона које марширају, начин издржавања војске, ширина фронта војске у бојном поретку, ширина фронта реквизиционе зоне . . . . . 333—350
Врста (облик) марш-маневара, кретање армије у одељитим корпусима по паралелним. путовима — паралелно кретање, кретање армије у облику звезде (en astre) илн у облику велике армијске каре, кретање армије у облику правог угла или облику савијеног лакта (en equerre), ексцентрично кретање војске . . . . . 350—379
Подилажење војске на бојиште . . . . . 379—386
Прорачун и наређење за марш, време за пошиљање наређења, садржина наређења, примери: Наполеоново наређење за марш команданту IV. корпуса у рату од 1809. године, садржина директиве, коју је *Врховна Команда* немачке војске упутила армијским командантима у рату од 1870. године, наређење.команданта II. армије немачке од 10. Августа 1870. године, наређење команданта IX. корпуса за 10. Август 1870. године, наређење команданта 25. пешадијске дивизије од 10. Августа 1870. године, диспозиција команданта тимочке војске зајаче груписање војске у очи битке код Великог Извора . . . . . 386—394
Средства, да би операције непрекидно трајале на земљишту сиромашпом и слабо насељеном, железнице и пловне реке, пример у походи ђенерала Шермана 1864. године упокрегу противу Џонстона од Шатаноге ка Атланти. . . . 394—400
Битка 401г-402
Стратегијска страна битке, битка с тактичке стране, *редовне и случајне битке,* комбиновање напада и одбране у битци, дужности команданта у битци, *нападна (офанзивна)-биШка,* припрема и употреба онаге за напад, постављање бојног поретка, избор правца за напад, напад на фронт, пролом, обухватање или напад на оба бока, напад на један бок, обилазни напад, једновременн напад с фронта и с једног бока, *избор тачке за напад,* командовање у битци. 402—440
Искоришћавање (експлоашација) победе, примери у Наполеоновом гоњењу разбијене Еруске војске у 1806. години, ђенерал Грант гони ђенерала Роберта Ли а у рату од 1865. године у Америци . . . . . 440—449
Одбранбена (дефанзивна) битка, општа разматрања, избор ноложаја за битку и његова спрема у фортификацијском смислу, распоред војске н& утврђеним и другим положајима и извођење битке ради одбране, одступање из битке, наређење за одступање . . . . . 450 —464
Заваравања (демонстрацује) у рагпу, дгиерзије, одреди за кротарење или четничко ратовање, један општи поглед на ратовање у планинским пределима, јединство рада п унутрашња

СТРАНА.

целина у операцијама, командовање армијама и у опште великим тактичким јединицама . . . . . 464—482

Наређење "-r- заповест (диспозиција), упутство (директива), уолови којих се треба придржавати при издавању заповести, примери из *Историје раШова* о састављању директива и диспозиција, место главног команданта у времену битке, значај елемената за командовање. . . . . 482—502

Главне врсте ратовања. . . . . 502—510

Разне врсте дејотава ради нападања (офанзиве), стратегијеко наступање — нападање (стратегијска офанзива), тактичко нападање или наступање (тактичка офанзива), разне врсте дејстава ради одбране (дефанзиве), стратегијска одбрана (стратегијска дефанзива), тактичка одбрана, (тактичка дефанзива), могући случајеви кретања у одбранбеним операцијама,* прелажење из нападања (офанзиве) у одбрану (дефанзиву) и из одбране у нападање. . . . . 510—541

Прикупљање и оцена података о стању и приликама у непријатеља пре почетка и у току операција, општа разматрања, служба извиђања, ко треба да руководи извиђањем, уређење извиђања, правац извиђања, преглед и претходна оцена добијених извештаја, организација и одржавање везе са извесним лжцима на непријатељском земљишту, осматраље непријатеља, написмено излагање прикупљених података, опис историјских догађаја, који су се дешавали раније на истом војишту, статистички податци, међународно право, вођење канцеларијских књига и чување података, прикупљање и предавање добијених вести и података, средства и начини за прибављате вести, посредни (индиректни) путови за прикупљање веоти, карте, статистички и историјски податци, званична и обична преписка (коресподенција), агенти и њихова саопштавања, прибављање података испитивањем становника, бегунаца и заробљеника, употреба уходa — шпијуна, извиђања средством војске, уређење коњице ради службе извиђања, формација „велике француске армије" у рату од 1812. године, деловање команданта самосталне коњице у служби извиђања, најглавнији састојци извиђања помоћу војске, извиђање помоћу коњице, . сређивање и оцена прибављених извештаја . . . . . 541—608

Кано да се уреди позадница војске у ратно доба? 609

Веза војске са позадницином, комуникацијски Upaeit или војни . путови, устројотво позадните војске у добу Наполеона I., рат од 1805. године, операције око *Улма,* операције код Аустерлица, рат у 1806.—1807. години, основна "начела, по којима је била уређена служба у позаднини немачке војске у рату од 1870.—71. године, позадницанемачких армија у рату од 1870.—71. године, комуникацијске линије јевропских војсака после рата од 1870.—71. годпне, обезбеђивање ко

Шовима од 1876.. 1877.—78. и 1883. године, комуникације у рату од 1877.—78. године, комуникације у рату од 1885. Вздине. . . . . ." • .609—642

Исхрана, снабдевање поШребама и попуњавање војске уратно доба, попуњавање губитака, нега и.транспортовањерањеника и болеоника. телеграфска служба на војишту, пољскатгошта. 642—663

Како да се спреми ратиште у инжињерском смислу, стратегпјски значај железничких путова, етратегијски значај тврђава, место (положај) тврђаве, величина тврђава, врсте и особине тврђава, јачина посаде у тврђави, командант тврђаве, тактичке особине положаја, на којима се подижу тврђаве, дејство војске у сфери тврђава. . . . . .663—701

УШврђивање .граничних предела, северо-источна граница Француске у садашње време, утврђења прве линије, утврђења на другој линији северне и источне границе француске, Париз као централни редујит. . . . . .701—702

Уређење (организација) војске, опште погодбе, један главни командант, уређење (организација) штаба Врховне Команде, командоваље војском у ратно доба, олакшавање управе и олакшавање командовања подесном формацијом војсш, самосталност појединих делова војске, формација корпуса, формација самосталних коњичких дивизија, ортанска веза између појединих делова војске.[1]. . . . . .712—747

} *Примедба.* — Карте, које иду уз ову књигу, изићи he ускоро у засебној свесци, која he се одмах разаслати претплатницима.

op

ИСПРАВКЕ.

На страни 289. у 1. реду другог става оздо стоји сл. 31. *а Шреба 44.*

На стр. 303. у примедби стоји: Ras Casas *а треба Las Cases.*

На стр. 390. одмах после првог става озго налази се једна повећа погрешка. У рукогшсу је стајало *поШњ* Мол-тке, што је значило *поШШсао* Молтке. У коректури је екрађена реч попуњена, и изишло је потпуковник Молтке; треба дакле изоставити реч потпуковник.

НЕКОЛИКО РЕЧИ УНАПРЕД

У нас има приличан број официра, који нису имали прилике, да се школовањем спреме стручно у разноврсном знању ратне вештине, те им је тако украћена могућност, да се у довољној мери припреме за свој велики и тешки задатак војнички. Осем тога, у нас има и велики број официра, који по^сили околности не могу да допуне И да усаврше своје војничко образовање на *вишој школи Војне Академије,* а у нашој војној литератури нема довољно свих стручних дела, из којих би се могли ти официри и сами да опреме што темељније у знањима, каја су потребна њиховом војничком позиву. Уз личну тежњу, да што више ојачају своје војничко зцање, и једној и другој групи ових официра предстоји још, да полажу и испите из *Стратегије* у ширем обиму, да би стекли право за више официрске чинове. Најзад многи 'и од оних официра, који су баш и свршили *вишу школу Војне Академије,* те су у њој стекли доота темељног знања из свих војних наука, ипак осећају потребу да имају при руци један срећен и потпун предмет и из области вештине ратовања,' помоћу којега би могли да освежавају а и д а ојачавају већ стечено знање из области вештине ратовања, радећи практички у пољу са трупама, и вршећи своју тешку редовну војничку службу.

Неоспорна је истина, да је *Историја рашова* једино врело, из кога се црпу примери и начела у вештини ратовања. Услед тога и видимо, да се у свима старијим и већим војскама у вишим војним школама с великом озбиљношћу и марљивошћу изучава Исто-

рија ратова, пропраћајући критички и у најситнијим детаљима све епизоде ратних догађаја у приликама већих и значајнијих ратова. Уз то, у већим и старијим војскама сем редовних већих и мањих вежбања са здруженим родовима оружја . приређују се сваке године и двострана маневровања са највећим стратегијским јединицама. На тај начин официри тих војсака имају дакле довољно прилика, да уз свестрано и детаљно проучавање свих већих ратова у школи још прошире и ојачају своје теоријске студије о ратоводству и личним суделовањима у практичким вежбањима своје војске.

Најзад, у старијих и већих војсака и официрски кор са извесним изузетцима попуњава се на један и исти начин, те се уз *методична усавршавања* у општим војним знањима постиже у таквих војсака и то, да се напретци у војним знањима лако преносе и на нова покољења официрска, те тако вештина савременог командовања и управљања војском постају у њих општом духовном имовином целокупног официрског кора.

На основи свих ових разлога почела се у неких старијих јевропских војсака постепено напуштати раније утврђена пракса, да се у вишим војним школама предаје *Сшратегија* као нарочити и засебни наставни предмет, него се место тога сваки појединн официр упућује, да сам истражује и проналази начела ратовања марљивом студијом *Историје ратова* у школи уз редовно суделовање и посматрање разноврсних вежбања и маневровања војске у мирном времену.

Па и ако постоје у извесних војсака све напред поменуте повољне околности за јаче образовања официра, опет се и у њих осеha на крају крајева потреба, да достоји дело, у коме би бар укратко била изложена теорија *Стратегије* као вештине ратовања, јер се ипак може десити, да се не даје довољно прилике многим официрима, да се сами образују за виши и највећи положај у војсци/не могући и при свој доброј вољи да постигну стварне резултате у образовању прред своје тешке редовне службе.

Ма како се хтело да схвати'стање у нашег официрског кора са горњег гледишта, судећи о том питању објективно, унас сеналази као неопходна потреба, да постоји *СтраШегија* као обавезни наставни предмет, у коме се с теоријског гледишта имају да расправљају начела вештине ратовања у ширим границама.

Такви обзири а таква начелна гледишта и били су повод, да се у нашим предавањима на *вишој гаколи Војне Академије* придржавамо оних војних писаца, који подржавају иста гледишта о потреби нарочитог наставног предмета, у коме би се с теоријског гледишта уз припомоћ *Историје ратова* проучавала начела вештине ратовања.

У војној литератури ни до данас није рашчишћено питање, да ли је *Стратегија наука* или је само *еештина*. Мишљења многих војних писаца по овом питању не само да су различна, него су шта више њихова мишљења и са свим противна ддјаметрално.

Има во]них писаца, који доказују да се *Сшратегија* појавила и као наука и као вештина тек на крају XVIII. века, дакле у епоси револуцијских ратова. Овакво тврђење није потпуно тачно. Последице, које су поникле услед француске -револуције, која је била обухватила целу Јевропу, донеле су читав низ научних испитивања у свима гранама људског знања, па је тада дошло и ново иопитивање оних начела, на основи којих је тако рећи *управљао ратовима* велики војнички ђеније Наполеон. Бонапарта.'

Основна начела, којих се придржавао у ратовању Наполеон, добила су општи назив *принципа,* којима је' дават чак и значај закона, који се не мењају. Међу тим ако се размотри посебице сваки од тих принципа, лако ћемо се уверити, да ти принципи имају само значај примера, угледа, савета, упута, који се могу да примењују само у извесним случајевима ратних догађаја и прилика, према чему је и значај тих принципа са свим услован. У колико се који од ових принципа могу да примене у даном тренутку и у даној прилици на војишту и бојишту, у толико ти принципи добијају силу *природног закона за сваку борбу*.

Један од даровитијих војних писаца руски ђенерал А. Н. Петров *о сугатини борбе* овако вели:

„Разнолики погледи на зналај *Стратегије* као философије ратовања доказују, да суштина *Стратегије* није још објашњена потпуно у смислу њеног теоријоког опредељења. *Стратегија* се појављује час као наука час као вештина. У извесном смислу *Стратегија* се појављује у исто доба и као наука и као вештина, док понеки пут она није ни једно ни друго.

„ Па шта је онда *СтраШегија* у самој ствари ?

„ Остављајући на страну сва научна њена опредељења, тешко је спорити, да је циљ *Стратегије,* да објасни основна начела, која иду на то, да се одржи победа над непријатељем.

„А у чему се састоје та основтза начела, показује пажљиво испитивање услова, у којима се свршава свака борба независно од епохе, кад је она вршена, нити пак од тога, против кога се води борба, да ли противу звера или противу човека. Такав закључак може да буде и парадоксалан, па ипак се не може да умањи справедљивост таквих погледа, што у осталом није тешко ни доказати. Посмотримо дакле борбу човека са неким звером. н. пр. борбу тореадора (борца са животињама) шпанског с јаким и раздраженим биком. Бик је физички јачи од човека, а човек је разумнији од бика. Противу физичке снаге човек употребљава пре свега надмоћност свога ухча, па бира за борбу и оно оружје, које му није дала природа. Изабрато оружје надокнађава недостатак његове физичке снаге. Ступајући у борбу с биком, човек претходно мора да зна начин, како се бори његов противник. Тореадор зна, да оу рогови у бика шегово најјаче оружје, и да бик у борби употребљава то оружје тако, што сагиње главу, да. би могао роговима да подухвати свог непријатеља како ваља. Сагибањем своје главе бик у извесном тренутку излалсе удару мача најосетљивију тачку целокупног евог тела. Кад пак тореадор мачем својим погоди-бика баш у ту тачку у потиљку, ондаму он сјури мач право у мозак, те бик од једанпут пада на земљу мртав. Осем снаге, која је потребна тореадору за тај удар, њему је потребна још и *хладнокрвност* (унутрашња

особина) и *знање,"* где је бику на потиљку та најосетљивија тачка, да би он могао да нанесе бику смртоносни удар. Уз то тореадору је потребан и правилан и истински правац удара у нарочиту тачку или *место,* као год што му је потребан и тренутак или *време,* кад треба да учини удар. Ако тореадор не искористи и не доведе у сагласност ма који од ових услова^^ сигурно је, да he га бик подухватити роговима, пробости и убити. На тај начин потребна је *снага* и физичка а још више умна, потребна је хладнокрвност, присуство духа или храброст, да би противник био побеђен. Осем тога, ту је потребно познавав^ снаге и начина борења свога противника, па најзад потребна му је и вештина, дауме да нађе слабу страну у свог непријатеља, и. да му нанесе удар баш у ту слабу страну (избор места), па да погоди још и тренутак, кад треба да изврши удар (уолов времена).

„Почињући од примитивних начина бврења и свршавајући с ̈најсложенијим и најмодернијим начинима решавања стратегијских задаћа, ова основна начела сваке борбе остају вечито непроменљивим, с тога, што су ти начини борења природни/ и што они одговарају природи и човека и свега осталог, што је живо.

„Снага физичка и умна, *место,* природни створ земљишта или растојање и *време,* тренутак или згодни час сами собом представљају стална и вечита начела, на основи којих се води свака борба. Ако се у даној прилици ова начела примене заједно у потребној сразмери, сЈнда она доносе победу, а ако буде владала несразмерица у примењивању ових начела у згодном тренутку и у даној прилици, онда невештина у томе доноси пораз војске. Примена' пак свих ових начела у целини у једној прилици показује ратну вештину у^ решавању стратегијских задатака, а тијие се уједно исказуЈе у широком смислу *стање* и *прилике* на војишту и бојишту.

„Из ових ^таазматрања може се извести закључак, да се суштина *Стратегије* као више ратне вештине састоји у томе, да се правилно ехвате и познаду природне основе сваке борбе, т. ј. у познавању *снаге, места* и *времена* за борбу.

„Али овај теоријски закључак добија силу закона тек онда, кад се његова вредност оправда стварним опитчма. У области *Стратегије* овакви се опити добијају пажљивим проучавањем и критичним излагањем ратова у прошлости, почињући од најстаријих времена до наших дана."

Од када у нас постоји *Војна Академија* као војни завод ради стручног образовања војних старешина, од тада се у *Војној Академији* уз остале отручне и нестручне предмете предаје редовно и *Сшратегија* као наука о вештини ратовања у ширем смислу. За све то време до данас у нашој војној књижевности није било нарочитог штампаног исцрпног дела, које би служило као основа за шир.ење и усавршавање методе изучавања те вештине у војним круговима, уједначавајући на тај начин погледе у свих наших официра и војника у схватању и разумевању основа савременог модерног ратовања.

Подстакнут жељом многих а нарочито млађих официра, да штампам своја предавања из *Стратегије,* која сам држао као професор у *вишој школи* наше *Војне Академије* од 1898.—1904. године, а увиђајући и сам недостатак у нашој војној литератури, да имамо једно потпуније и савременије дело, у коме би се говорило исцрпније о вештини модерног ратовања, ја сам се одлучио најзад, да штампам своја предавања из *СтраШегије,* која су овом приликом допуњена и проширена. —

Ова своја предавања засновао сам у гдавном на списима признатих војних писаца ђенерала *Лера* и ђенерала *Н. П. Михњевића,* допуњујући их у појединим питањима и мислима кл*асичних војних писаца *Лојда, Жоминија и Клаузевица* а поглавито мислима и назорима чувеног савременог војног писца немачког ђенерала *Голца.* Осем тога у овим предавањима служио сам се местимиде и мислима ђенерала *Пјерона, Дерекаге-а, А. Н. Пешрова, Ђлуме-а, Хохенлоа Ингелфингена,* и др., као год што сам се у извесним питањима служио и податцима ђенерала *Саее Грујића, Д. Ђурића* и *М. М. Магдаленића.*

У нашој војној литератури први пут се појавила *Стратегија* 1876. године од Вијала,-коју је превео на српски језик ђенерал-штабни мајор *П. Топаловић.* У 1885. години штампао је своје дело *„Рат и ратовање"* ђенерал-штабни цотпуковник *Станојло Стокић,* и хрећу евеску овог дела обухватила је *Отрашегија* са доста ограниченом садржином. *У* 1895. години штампана је *„Стратегија* по предавањима Њ. В* краљу Александру L, коју је по *Стратегији* рубког ђенерала *Лера* израдио f -ђенерал Д. *Ђурић".*

Наше официре и нашу војску очекују велики, тешки и узвишени задатци у/ослобођавању и уједињавању Српства и у одбрани наших народоноених интереса од насртљивих страначких смерова. Тамо на бојном пољу имају да полажу своје тешке и крваве испите и чаша војска и наши официри, и од начина како га они положе тамо, или he; Српство и даље остати мамцем за насртљиве страначке ум^пљаје, или he поникнути за Српство новији, сјајнији, слободнији и здравији живот.

Српска војска и српски официри морају да напрегну све своје силе и сва своја средства, те да удружени као наоружани народ створе Велику Србију. Ако бих ја овим својим незнатним радом бар за трунку припомогао, да се наши официри и наша војска спреме што боље за њихов свети задатак за крвави рат с непријатељима Српства; ако бих овим радом бар у неколико усиео, да се наши официри што више поовете изучавању својих задатака, да се што више уздржавају од личних уживања и сићушних и незнатних друштвених питања, па да се баце што више у сферу идеалних својих задатака, и ако бих бар што год припомогао, да позвани чиниоци иредузму за времена општу спрему војеке и свега потребног за крупне ратне догађаје, који су на помолу, онда бих ја сматрао, да сам овим радом постигао потпуно свиј циљ, и да еам потпуно извршио своју дужност и као војник - и као човек и као Србин.

1. Маја 1907. године
Београд. Живојин Р. Мишић.

СТРАТЕГИЈА

- ВЕШТИНА РАТОВАЊА -

J

Општи појмови о рату и његовој потреби у крајњоЈ нужди.

Живот једног културног народа у савременој држави може се проучавати с гледишта политичког, економно-финансијског, просветно-културног"1н војног. Модерна држава има нарочите органе, помоћу којих централна државна управа управља пословима државним у свима правцима. Зарад уређивања својих односа према другим државама, зарад решавања мирним начином свих' међународних- неспоразума/' који се врло чеето појављују и преко воље/соака добро уређена држава има и своје *диплрматско гпело,* које се стара, да су односи једне државе према другим државама свагда исправни, и да се сви међународни неспоразуми реше мирним путем. ,

Али у животу народа могу се појавити и таква иитања, чија повољна решења за једну страну могу дубоко. засећи неповољно у животне интересе друге стране, тако, да та незадовољна страна ни у ком олучају не може пристати на уступке, а да тиме не нанесе себи тако рећи самртни удар.

Проучавајући Општу Историју можемо се уверити лако, да се, по вечним законима природе, у свету редовно врши смена културе; једни се народи прежив-* љују, други их млађи замењују, и т. д., а сви ти велики преврати, како ће види, на крају крајева били су, бивају и б^ће последице ратовања.

Рат није ништа друго до један дометак у целом чсЉечанском животу свеопштег закона борбе за опстанак, а тај закон борбе за опстанак опредељује живот и развиће целог органског света, У највише олучајева победа није прослављање оамо грубе силе, већ она има и већи значај:

„Историја ратних победа истоветна је саИсторијом грађанском, т. ј. са~ победом у развићу у историјеком прогресу. Бојска и рат јесу онај специјални орган, и она специјална функција, помоћу које једна виша култура побеђује другу нижу. Но тој формалној и јавној победи још he дуго претходити тајна и истинита победа. Ево дакле и циде тајне међународне борбе за опстанак: У њој живе бољи на рачун горих," — • вели руски филозоф.....социолог Стронии. •

Тако речи иред нашим очима имамо читав низ ратова, који су били од великог културног значаја: Обновљење Италије 1859. године; укидање ропства у Сједињен^м Северо-Америчким Државама, због чега је и био међуеобни рат од 1861. до 1865. год.. (сецесиони ратови); уједињење Германије и пренос њеног политичког центра на север последица је ратова 1866. и 1870. г.; обновљење историјског живота Вугарске такође је последица рата 1877,—78. године, и т. д.

На послетку, младим народима, сцособним за културу, требају пијаце за продају њихових производа, потребују светски трговачки путови у цил>у оваковрсних веза и одношаја са старијим лсултурним народима, и т. д. Старији културнији народи, господари светских пијаца и путова, у почетку радо прихватају у своје трговачке замке нове народе и младе-државе, али их доциије постепено себи подчињав-ају-и подјармлзују, чим осете у њих јачег живота и у опште полета. Млад пак и бујан народ, чим осетн стран неоправдан притисак, почиње да се мешкољи, и да тражи потребну независност у погледу свога државног бића,а то опет не годи господарлма, и онда ето сукоја.

Попустити у овим питањима старијој културнијој др^кави, значи своје насељење лишити новчаних зарада свога трудног и мучног рада, значрг, ни више ни мање, укратити му материјална средства културе. Ето дакле питања живота и смрти, чије решење немогуће је расправити без борбе — ратд.

Т^ат дакле лежи у природи људској. Борба се води или против спољашњих напасти ма које -врсте, противу организма неког другог рода, или на иослетку против орранизма истог рода. На борби се оснива веч ност природе. Природни закон бој)бе за опстанак тра- • јао је и трајаће кроз ева временћ људеког живрта, н тешко да "he га нестати кад год. „И кад не би било рата, човечанство би га морало створити/' казао је Кант, чувени нема;чки философ.

Али рат је и неохрдно потребан за људско развиће' јер ни једна појава у људском" животу нн[е имада толико утицаја на људско развиће као рат. Нигде није толико употребљена човечја физичка, мо.рална и интелектуална снага као у рату;- на олтар ратни приносило је човечанстваи своја најсветија добра, - • Као год што бура разноси еталожени прах и чисти атмосферу, тако исто и рат разгони несносно и учмало стање у животу људи и народа; из рушевина и пустоши ратних ниче нов, свежији и снажннји живот, те тако рат отклања мекуштво и мртвило, рсоје иначе мора да наступи у животу људи^дугог мирног.времена. Нема сумњо, да he *Ц* у будуће као и до сада моралне последице ратова бити зависне од облика, у ком се рат јави, од исхода, како се сврши, и од времена,,кад ее догађа. . " /

„Рат развија, невероватно брзо, све моралне, материјалне и душевне особине људи и народа; он развија племените страсти и осећања, као што су: *отп-члсшволљубље, славољубље, пожрШвовање, одаиоет, сажаљењ?* и *дружељубље;* из њега потичу све врлине јунаштва, ^Али рат, у исто време, окида и лажну маску људске и државне величине, обелодањује њихову слабост и покварености, и износи их у свој наготи њихној."

Управ, развиће . света не да се нн замислити без рата, као што се цео органски свет не да замислити ^ез борбе за опстанак.

Сви досадашњи' и најновији покушаји, да се из^егну ратови, и да се спорна питања реше мирним . путем, путем изборних судова, остали су безуспешни

и без икаквих практичних резултата, само због тога, што нема те силе, која би могла тим судовима придавати општи и безусловни ауктopитет. Било је дакле и биће најбоље средство за одржавање мира: *јака, спремна, добро оргапизована и савремено наоружана војска*. (Si Vis pacem, para bellum). "

С бројним повећањем војеака повећавају се и незгоде, на које се може наићи; појављује се дакле и јача одговорност односно решења за рат са свима његовим оваким или онаким последицама.

Сем тога, будући ратови, у којима he учествовати тако рећи, читави народи, имаће далеко, већих историјских последица, него ови до сада. Будупи ратови изискиваће страховита напрезања, јер је веома скупо држање и издржавање огромних наоружаних маса, па чак и будући покрети у извођењу операидја биће далеко тежи но до сада.

Према овоме, ко могадне дуже да издржи бреме рата на својим леђима, тај he имати већи изглед на $ успех. Чисто теоријски могућ је случај, да победилац, пошто потуче оружану снагу друге државе, по.што приграби већи део њеног земљишта, ипак на крају крајева буде принуђен, да побеђеноме предложи ре-'J лативно повољне услове мира, јер he му бити немо- $ гуће, да и даље подноси тешко бреме ратног стања.

У дуготрајним и упорним ратовима култура зараћених држава мора неминовно трпети, а то поглавито вреди за мале државе. Оне често неће бити у стању, да властитим средствима задовоље све потребе својих држављана, а и ратних средстава неће имати, поглавито ако се дотична држава налази у том погледу у зависности од заграничних средстав^а, која су у току рата у земљи истрошена, уништена," или их није било и пре тога у довољној мери..

Из овога се види, да социјални и политички услови у овим питањима играју такође важну улогу. Буде ли услед рата страдало само сеоско становн^-штво, расејано по селима, држава се тако рећи мрже на свашта решавати без икаквог страног утицаја или притиска, пошто често пута сеоско становништво нема ни моћи ни средстава, да у име своје изјави одсудну

жељу за миром. — У противном, кад рат загрози, да уништи велике, богате и индустријске вароши, или иначе читаве богате покрајине једне земље, онда то јаче становништво на мах отпочиње да захтева од владе по што по то мир поеле првих ратних недаћа.

Недаћа- Наполеонова 181-2. године може се, поред осталога, објаснити и тим, што он Аије могао да принуди проотрану и непобедну Русију на мир после заузећа Москве.

С обзиром на савремене услове мора се водити двојака борба: с *непријатељспом војском* и с *народом,* те по томе је потребно и свој рад удешавати и тежити томе, да се што прт рашчисти и еврши с војскому а по том становниШтву дати прилике и довољно повода, да оно под теретом рата само зажели и потражи мнра.

Овакве обзире треба имати на уму у сукђбу са културном државом.

Ретке су земље — државе, кој^ jtory дати војеци све, што јој треба у времену рата. Према томе, свака држава, која хоће одбраном или у опште продужном , борбом да победи или принуди непријатеља на што скорији мир, мора да се постара, да има за себе отворене граџице пријатељски располож^них јој земаља, ако немамора, којим господари оиа.Држава, која није у оваком положају, може се само дотле бранити од нападача, док њена индустрија буде у стању, да подмирује потребе војске, nppi чему треба лмати на уму и то, да се на тај начин једновремено умањују и новчана средства.

Из овога излази, да се главно питање рата Se састоји само у интензивности напрезања снаге државне, већ и у продужењу тог напрезања, а то се ^пет налази у пуној зависности од економног стања и уређења државног.

4 Рата дакле мора бити. Па кад је то тако, онда да видимо, шта је то упр^ва рат^ и шта све чини ратну силу? — „ ,

Употреба све државне снаге за решење изве/сног спор^~1штања измегју~"две или""више држава

'зове се рат. Тр је управо продужење државне политике "пбШГбДњим*^средством (Ultima ratio) ратном снагом за постигнуће извесног циља,—Рат почиње онда, кад се политика осети немоћном, да мирним дилломатским путем склони своју супарницу, да испуни извесне захтеве мањег или већег значаја по дотичну државу.

Рат се свршава, кад се непријатељска ратна снага уништи, или подчини вољи ^јачега. .

Ратну снагу једне држава *min&ir*

1., *yj^SM^smäkJljuJ^^iNKa,* морална и интелектуална снага државл>ана, Народ снажан, с малим задовољан, а навикнут на истрајан рад, има у себи вшпе снаге, него онај, који је мекушан и раскошан, па ма био и многобројнији. Народ високо образован, у кога је државна идеја символ политичког бића, ступа у борбу за одбрану државних интереса са потпуним уверењем и самопрегоревањем; напротив, неббразоваи народ, који не појима државну идеју и не зна за државне интересе, не може никад имати потребне моралне снаге за рат. На послетку, човек је способан да ради уфату само у толико, у колико је 'обдарен и васпитан, да уме разликовати, шта користи, а шта смета његовом успеху у раду,, и ако уме да; употреби средства и да разуме мисао другога;

2,, Живаи мртва средства. — *Жива су средства:* Коњ и о^тала "стока~за тегљење и товарење.'У колико је у једној држави више тих живих средстава, способних за ратну употребу, у толико је боље;

МрШва су средства: Разноврсно оружје с муницијом и оружним прибором, одело и остала спрема, храна, фураж и т. д. У колико је' оружје савршеније, ir у колико се више изобилује у свима осталим потребним средствима, у толико је боље. Из овога се види јасно, да је за једну државу врло важна ствар, кад су.у њој развијени сточарство, земљорадња, радиност и трговина и у опште индустрија, тако, да се. ева потребна ратна средства могу да набаве и подмире у њој еамој:

3-> Земљицце, као саставни дцр ратне силе и као ратно средство, такође игра врло важну уло^у у рату, само ако се умедне да употреби како ваља.

Положај и природни створ своје и непријатељске дражаве или ојачавају живу сжлу и средства, или им одмажу.

• У овом су погледу^важни: величина и,.јјаселье-ност државе, њен географ.ски, изглед, иротегнутост и природни склоп границе и унутрашњости, и на по-
• елетку природна и вештачка саоурађајна средства;

4., Обпик владавине и јачина впаде у самом народу. С.погледом иа ратне "прилике најбоље је, ако оу сви елементиратне силе *у једној руци,* (монарх, владалац). Да је ово овако, доказ је, шточсе у републиканским владавинамаза време рахачестопојављују *диктагпуре* са евима њиховим лошим ^госледицама. С друге етране, влада моћна и од *аукторитета* редовно може рачунати на далеко веће жртве својих држављана, но немоћна и непопуларна влада,' која може д-а усели само зебњу-, пометњу и несигурност у јааину народне снаге.

Да ратна снага, а поглавит(J^њена жива сила, буде јака, треба да је проникнута јединством мисли и јединством рада, како би се сва; њена снага у чаоу / потрвбе појавила укупна и чврста у једном правцу.

Према овоме нужно је:

а., Да се жива сила у мирнг^доба спреми, формира и обучи према ратшт захтевима с погледом на јединетво рада; '. .

б., Да се материјална средства набаве и среде тако, да довољно ојачавају и попуњавају живу силуги

в., Да се земљиште вештачки удеси тако, да и оно попуњује- и ојачава Ж1Іву, еилу,. и т. д. «.

И ако се формира и организује ове напред поменуто како ваља, и ако се^набави свих средстава у изобиљу, и она се разместе где треба, и на псзлетку, ^ ако се и земљиште удееи вештачки, онда при свем *jod* још немамо гаранције за уопешно ратовање и уништење непријатељске ратне силе, па да би било и то, ђ потребно је вешто вођење спољашње политике и вешто вођење и употреба ратне снаге:

Према овоме, за успешно вођење рата, поред осталога, потребно је познаватц *однос* између ратне енаге ира-
-. тног циља, који одређује Државна политика; за тим, по-

требно је познавати основе и уређење ратне снаге, и на послетку потребно је познавати односе и вештину употребе ратне снаге за пбстигнуће ратног циља. —

Веза између политике и Стратегије.

Рат је продужење подитике са оружјем.-у руци, чимеГсе управо и објашњава утицај политике на вођење рата.

Лоша политика имаће без су%мње и рђав утицај на вођење рата.

Дакле, под речју политика треба разумети не само спољашње ' односе с другим државама, него и унутрашњу политику, од које зависи опште стање државног уређења, касГи морална и физичка сила државног бића, јер еа извесног гледишта од тога зависи и начин ратовања.

Клаузевиц каже: „Огромни утицај француске револуције треба тражити очевидно не толшзо у новим средствима и методама ратовања у Француза, колико у савршено измењеној државној политици, државној администрацији/ карактеру државне управе (владе), стању народа, и т. д. Што су остале државне управе имапе неправилни поглед на све те ствари, што су оне хтеле обичним средствима да одрже у равнотежи нове победне силе, био је резултат погрепгае политике."

Средством политике' одре^ују ^_е_-Они.лмови, из_ којих треба да произиђе рат; политика тако рећи НСТНte^НänТоöорницу (mise en" scene) рат; она одређује снагу страна и границе ратишта,

Политика регулише и подешава односе оних држава, које неће учествовати у рату, али се могу интересовати за исход његов. Интересовање или неинтересовање других држава може имати јачег или слабијег значаја, и може у извесном степену отежавати или помагати активност ратну. ,

Међународни значај државе одређује се њеном војничком моћи.

Државна политика у опште, која не узима у обзир те основне поставке, припрема сама себи жалосна разочарања, а у исто време може навући катастрофу и за саму државу. ,

Државна организација и њена наоружана снага морају бити редовно у одоосима сагласним са правцем њене спољашње политике и према снлама њених суседа. -

Између политике и вођења рата (војсковође) мора - владати потпупа хармонија, јер, сем осталог, од те две члњенице' као позитивно зависи и успех у рату.

Политика тако исто одређује у више, прилика и време почетка ратних радњА, од чега често зависи и начин ратовања. Погребна је дакле и овде потпуна сагласносг између предстажника политике и главног команданта војске.

У том погледу нарочито је поучна потпуна саглаеност у радовима два великана прошлога века: Молтке-ал* Бизмарка. Тако у години Д866. Молтке је за све време рата обавештавао БизмарЈха о положају' и стању пруске војске; извештавао*га о оружању суседа, објашњавао му њихов војни значај, настојавао је„ да објава рата не предухитри потпун стратегијски развој војске, и нарочито је наглашавао Бизмарку зна-' чај офанзивних и дефанзивних савеза.

Кад' се у локу рата, опажала опасност, претња од стране Француске, Молтке је наваљивао, да се што скорије закључи мир са Аустријом, *„како бисмо",* говорио је он, *„ослободили руке на истоку и западу, ако би се прохтело нашим суседима, да умање плод нашег победоносног рата. Тај ћемо циљ посШићи, ако наша еојска буде у могућности, да се- крене Шамо it* онамо".*

Бизмарк је одмах закључио нападни и одбранбері савез са Виртембершком, Баденском и Баварогчјм, а по закључку мира и са Аустријом.

Наполеон III. у то време носио се само мишљу. о повећању француске војскс.

Потпуно обратан пример показују односи између *Карла XII.* и *Мазепе* у *северном раШу;* или они од-/ носи између маршала *Лебефа* и херцега *Грамона* у/ 1870. години. у којих Стратегија није била у саглај сности са политиком: *Стратези рачунали на савез*

за "ђобијање победе, а политичари рачунали иа победу за закључење савеза.

Доиста, у огромном терету ратних догађаја нашег времена с почетком ратних радњи политика долази, тако рећи, у *други ред,* али како се у рату дешава врло често, да једна страна одмах после првих пораза почиње губити наду на даљи успех свога оружја, политика треба да је одмах готова ту, да предложи нове погодбе, на које би могле пристати обе стране, да би се тако прекинула даљ*а непријатељства.

\j Да би се могла постићи тесна веза између политике и ратоводства, најбоље је, да обоје буду усредеређени у.једној личности, у владаоцу као поглавару државе. Не буде ли ово, онда је неопходно, да главни' командант редовно учествује у ч претресањусвих важ- • нијих политичких питања. Политика мора бити у потпуно сагласним односима са начином ратовања: Офанзивној. и енергичној политици мора • одговарати офанзиван рат, не губећи, тако рећи, ни једног. минута за објављивање рата у згодном тренутку, а користећи се међу тим свик^ не.згодама код непријатеља, те на тајначин у.грабити у своје руке *лтицијашиву,* која је увек тако богата добрим последицама.

Због неодлучности пруског . краља Вилхелма да објави рат Аустрији 1866. год., пруска војска искрцана 5. Јуна са железница на граници, аахваљујући дипломацији, тек је 16. Јуна била у стању, да пређе границу. Пруси су због тога изгубили у вре!аену 11 дана!.....

Молтке је рачунао, да he 23. дана, по наређењу мобилизације, имати већ.своје корпусе на граници, а 42-ог дана, да he имати 200.000 војника у Кенигрецу, т. j. он је рачунао на објаву рата 1.. Маја, (кад и Аустрија), а 11. Јуна да буде у *Кенигрецу,б&ш* у времену, кадаби и Аустријанци билиу Олмицу за дан раније. Ово се није овако испунилозбоггрешкеруковаоцаполитике.

Како политика у вештим рукама може створити за рат повољне околности, може нам, поред осталога, најбољи пример дати неутралитет Пруске у време "коалиционог рата противу Наполеона 1805. године. .— Дознав, да је Пруска морала прићи савезу, јер су јој обећали уступити Хановер, Наполеон јој је одмах понудио *Хановер,* без икаквог ризика, тражећи од Пруске само чист неутралитет за време рата. У име доказа искрености обећања Наполеон је-нозвао из Хановера корпус Бернадрта, остављајући тамо само 3000 војника. Тај му је корпусиначе потребан био за дејство у долини Дунава. Лакома Пруска дримила је тако погодан предлог, и олакшала је Наполеону, да растроји коалицију, а у наредној 1806. тодини за своје вероломство платила је Пруска страшним поразима код Јене'ˡ и Ауерштата.

Дбвести непријатеља *j* незгод^и положај војеш и дипломахски. треба да је неизбставна *дужност* и, "циљ удружен^х напора *војске и дипламације.*

Имајући у виду интересб неутралне државе. морају се понекад у извесним приликама и под извесним условима изменити услови *просШрансШш и времена* при даљем развијању ратних радњи, .f али томе треба да претходи увек зрела *процеђш* стања ствари како.од отране дипломате тако и од отране војсковође.

После извесних ратних успеха дипломацлја може пристунити ка преговорима о миру, али ратна акција не сме се прекидати ни у ком случају, док се' не добије бар једна одлучна битка.

Ако се рач;на акција почне да колеба, и да се клони неуспесима. ^итУацију' треба^а спасава вешта дипломаодја, стварајући непријатељу неочрј^Јше_оттасности, или ангажујући моћног савезнигд за измену ситуације. Ако дипломација — политика успе у томе, онда се"она истиче испред извођења ратних операција и подчињава их ееби. У сличним приликама нашци су се Руси 1878. год. при примицању ка Цариграду, (Енглеска, Немачка и Аустрија^припретиле су Русији, да ее не миче даље у операцијама ни за један лорак), као ,год што смо-и ми : били у сличним приликама година 1876. 1877. и 1878. у погледу на Босн^ и новопазарски санџак, а у неколико и у погледу западног дела данашње Кнежевине Бугарске.

Кад више држава чине коалицију, онда је општа, снага њихова редовно мања од стварне снаге свију њих.

Доиета, сви савезници желе победу, како би тиме постигли истакнути циљ, али ге опет сваки од њих

труди, да у том заједничком послу натури на туђа леђа најтеже бреме, а сем тога, у више случајева савезници различно гледају и на коначни резултат борбе: Један н. пр. жели потпуни пораз непријатеља, други би опет желео, да га само ослаби за неко време, како би од њега изнудио извесне добити, и т. д.

Као год што је тешко довести у потребну сагласност ратне радње коалиције, тако је исто тешко савезницима споразумети ее о општем — врховном команданту савезних армија.

Неповереше, завист и разне интриге далеко лакше дејствују у коалиционим ратовима, него што то бива у ратовима* без савезника,

Један од најтежих послова у коалиционим ратовима јест *експлоатација средетава савезних држава sa општи интерес,* пошто се она налазе у рукама разних власти.

При извођењу операција често се мора војсковођа руководити мњењем и жељама појединих савезника, а у тим приликама дипломација опет почиње да игра својуудогу. Понекад морамо се са свим-одређи смелих предузећа, да не бисмо одгурнули од себе савезника; други пут морамо опет похитати са операцијама, како бисмо одржали савезника уза се, по неки пут пак морамо се одређи и ратног успеха, само да бисмо избегли завист.

Срећан је онај војсковођа, који могадне одржати уза се и савезнике и поред брзо добивених успеха, јер поред првих неколико неуспеха врдо је тешко рачунати на солидност савезника. Ту почињу адмах избијати на површину некипосебни интереои савезнички, који надвлађују општи циљ, који је био у почетку рата. (1812).

У борби противу каолиције вештина је пронаћи њихову слабу страну, како у политичком, тако и у војничком погледу, али кад се она нађе, онда треба на ту страну управити свој главни удар. При таквим околноетима политичке комбинације имају често већи значај од' војних. При овоме често he најпаметнији начин акцпје бити такав, који би се иначе рачунао као груба погрешка, кад би се ратовало један противу

једнога (без коалиције). Често се дешава, да се противу једног противника вишта не предузима, него се управља сва снага противу другог, као што је радио Фридрих Велики у седмо-годишњем рату, а нарочито у 1757. години.

Унутрашња политика- има исто тако утицаја на ратне радње. У опште слаба влада тежи за брзим успесима, за њу су услови пространства и времена ограниченији, но код јаке владе, која се с правом ослања на свој храбри народ (1870.—71.).

Једном • речју, усne'х у рату зависи колико од унутрашње политике, толико и од потпуне саглаености између спољашњс политике и војне управе, која је такође у извесној зависности од унутрашње организације државне.

Претходни појмови о стратегијским радњама и ратној снази.

i

Политичка или дипломатска акција једне државе у опорном питању с другом државом или с више других држава завршује се у крајњем сдучају *објавом рагпа* супарници, те да се тим путем реши спорно питање.

Да би се потпуно уређена, формирана, организована и васпитана ратна снага могла и појавити као истинска снага у одређено време на означеном месту и потребном размештају, који је опредељбн плано"м; да би у тс&у даљих својих радњи могла одговорити крајњем свом циљу (решењу политичког — ратног циља), она се мора провести кроз читав низ разноврсних радњи, које почивај> и које се оснивају на извесним принципима и начелима добивеним студијом свију знатнијих ратова од давнашњих времена па до данашњих дана.

Разноврсне радње, кроз које се мора провести ратна сила и псједЧтеи њени олементи за ратна дејства, јесу:

1., **Мобилизација,** т. j. екупљање и уређење живе снаге II материјалншГ" средстава на извесним одређеним тачкама у земљи;

2., J<онцентрација, т. ј. довођење мобилисаних делова живе снаге и матерИјалних средстава на извеонв тачке у близини угрожених граничних фронтова, извршујући ту:

3., Стратегијски развој^ т. ј. поредак на дотичној просторији као завршни припремни посао пред сам почетак рата, одакле отпочињу непријатељства према Јредвиђеном пројект,у операција;

4., Кретање вокцеиа-ЈШзр-ИЈапниу потреба рперацијскимГодносно комуникацијским, правцима ка одређено^Јдидз}[7], т. ј. извр'шиваньвЈСТЈ)атегијских^1^,ет'а1Ј>а (Шрш — ма:неври)Пса~1^мбин^ани"м"'и прорачуњеним односом: *-снаге, времена, простора и при.лика,* тако, да кад~војска стигне у близину циља, да у одлучном тренутку буде у стању испољити своју надмоћност над непријател,ем;

5., Осигурање извођења операција, како с обзиром на непријатеља, тако и с обзиром на све остале ратне 'Околности;

6., Комбиновани сударм маса или.одсудна<5итка;

7., ЕШтоаГтација победе на војишту и целом ратиштука^оЈ$аЈЈЊЈ1-резултат рада ратне вештине, и т. д.

"НЗваки и оволики миогостручни послови и радње ратне снаге зарад постигнућа политичког— ратног циља; поелови, чији резултати зависе од МНОГИХИЧУШОгих ратних околности, ко.је се мењају у разиим пргошкама до у бесконачносг, истичу и дају огромну важност вештини ратовања одиченој.у једномлицу — *војјхшађи-*

Из -Историје ратова лако је уочити велику даровитост Н величину духа оних војсковођа, који <зу умели следити стратегијским принцигшма, да све своје ратне радње комбинују и поделпавају преме разним приликама/ околностима и случајностима на војиштима; исто тако није тешко уочити и ншптавило оних војсковођа, који све своје ратне радње изводише по неким гаабломима и произвољним сталним правилима и рецептима, не водећи много рачуна о свему ономе шта се, како и зашто се што дешаваше на војишту.

У_обиму ратне вештине iie значи скоро ништа само по3Нagajfce стратегијр.ких пришшг^.. ако *сеГШп* не Уме,ју прдмен^ти. остварити и оживети с обзиром

Ш безбројне ратне случајности, које се унапред скоро никад не могу предвидети; у осталом ово се на крају крајева, поред потребног природног дара, постиже еамо озбиљном, умешном и дугом студијом ратова прослављених војсковођа. Војсковођи је дакле, поред природног да/ра", чврстин#4?'аарактера, и т. д., потребна још и јака интелигенција и озбиљна научна подлога, јер један војни писац оправдано вели: *„РаШје борба између инШелигенције заповедника заграђених сШрана-*[1].

Видели смо, кроз какве фазе мора проћи ратна снага од првих својих покрета до извршења свог главног цшва. То је окуп многих и развоструких радњи И војсковође и војске *на извесном простору, ца изseeпо време, под утицајем многих и многих ратних околности и прилика.*

За правилну и корисну студију свих ових радњи ратне вештине као теорије за наотаву потребио је, да се овај предмет ради студије подели на извесне делове, пошто свака наука, сваки посао, мора имати и свој нарочити м$*од изучавања.

Према овоме, наука о вођењу рата уопште зарад теоријоких студајаможе се поделити у два главна дела, од којих: _: • • . • •

Јlреи'део излагао ,би с највишег гледишта упуте, -главне принципе и начела за руковођење и управЈвање целокупном ратном снагом на, војишту, да би •се постигао ратни циљ, и то је *задаШак СШраШегије;*

. *Други део* излагао би упуте, принципе и начела, како he се цомоћу живе снаге на бојишту — војске правилио извршити све оно,- што је ц како је *СтраШегијом* припремљено, и то би био *задатак Тактике.*

Да видимо овде укратко, ;од када Стратегија постоји као теорија и као наука.

Сшратегијашо вештина датира се још од најстаријих времена, али као теорија она је и млада и непотпуна, — Као теорија *Стратегија* се почела обрађивати тек при крају XVIII. века. Лојд(1728.-^1783. по рођењу Енглез, који је служио по многим јевроп--ским војскама, ä умр'о на послетку у Холандији у највећој беди и сиротињи) први је у свом делу *„Memoires polltiques et mlUtaires"*__ написао известан програм за

теоријско проучавање *Стратегије* у најширем смислу. У тим „Мемоарима" Лојд је обухватио сва дотадашња војничка дела, износећи управо философију рата. *Стратегију* још у ширем смислу појмили су доцнији писци, и то: *Жомини* (Precis de Г art de la guerre) и Клаузевиц, (Vom Kriege)— три класичка војна писца, који су положили темељ данашњој *Шеорији СтраШегије*. Доцнији и најновији војни писци у том погледу ишли су и иду више или мање трагом њиховим, али до данашњих дана није успео још нико, да пречисти и претресе. све оне елементе, који утичу на ратна дејства, те да на тај начин потпуно, обдела и напише *Шеорију Сшрћтегије* као синтезу војних дела.

Да није лака ствар написати нешто више и боље р вођењу рата у опште, него што су написали они тројица војних класикера, ево шта вели један од данашњих чувенијих писаца (v. d. Goltz „das Volk in Waffen"): „Онај војни писац, који би хтео да пише *ö* рату после Клаузевица" (ђенерал Лер додаје још Лојда и Жолинија) „поставио би се у положај песника, који би се дрзнуо писати „Фауста" после Гете-а, или „Хамлета" после Шекспира".

Да видимо сада поједине војне писце, како дефинишу Стратегију и Тактику, и како цене однос једне наспрам друге:

1., *„Стратегија* по самом имену карактерише војводску вештину, т. ј. вештину употребе војске, -да се достигне ратни циљ. Тактика пак показује распоред и начин за употребу војске, да се уништи противничка војска";

2., *„Сшратегија* распоређује и креће војске до еудара, а Тактика изводи и извршује судар";

3., *Стратегија* даје мисао — • идеју, означу^је правац, одређује време и место за судар, а Тактика овај извршује";

4., *„Стратегија* је вештина управљати масама 'ЈШ--Ж?ИЈнпу Г *ТакШит* је вештина ангажовати темасе та бојишту, (Жомини)";

Q; „Цил, је Стратегије, да припреми и задобије победу; циљеве *Тактике* да победу очува — обезбеди." (Клаузевиц);

6., *„Стратегија* је вештина главног заповедника војске/ (Ерц-херцог Карло);

7., *„Стратегија* показује најбољи пут, који води у битку, и упућује, кад је и где је треба бити," (Молтке);

8., *„Сшратегија* је у тешњем смиелу трактат — писмена расправа — операција на ратишту, т. ј. тактика војевања/' (Лер);

9., *„Стратегија* је, по етимолошком значају речи, вештина употребити силе и средства, да се постигне ' ратни циљ," (Блуме);

10., *„Стратегија* је вештина — дар. Ова вештина обухвата велики број знања и вештина," (Хохенлоје);

11., *„Стратегија* је директриса ратовања; она обухвата комбинације; она је мисао," (Левал);

12., *„Стратегија* је наука, која излаже начела и даје кључ за објашњење свих појава ратне вештине и војевања," (Ђурић); и т. д. —

Као што се види, задатке *Сшрашегије* и *Тактике* различни пиеци различно су и дефинисалР1, а у' опште сваки и^је писац .дефинисао онолико, колико је ко знао Рі могао, старајући се при том, да сваки што потпуније и одређеније окарактерише у неколико речи суштину и значај и једне и друге науке.

• У осталом и није лака ствар тако значајан и огроман предмет окарактерисати с неколико речи у потпуној његовој суштини; с друге пакстране и најбоља дефиниција ратне вештине, ма како она испала срећно, ипак неће променити њену суштину и њен огрсјмни значај ' при употреби ратне снаге зарад постигнућа ратних циљева. С ових разлога ми можемо примити ма коју од' напред наведених дефиниција као свршену ствар, па ићи даље у проучавању стратегијских задатака.

Мобилизација војске.

У колико је год народ образованији и јачи маралом, у колико год више цени домаће врлине, лично иЕ породично достојанство, у толико he више . тај народ осећати и свој народни понос, те he га вре-

ћати и узбуђивати сваки непрнјатељски насртај на његова и лична и народна права. Такав народ свагда ће одушевљено похитати под заставу, да се јуначки бори за своја народна права, кад то затражи његова отаџбина. У таквог народа биће свагда будна свест о територијалној неприкосновености његове државе, о државном достојанству, а та свест будиће у њему и тежњу за остварењем националних идеала. Најзад, у колико су год теже последице једног неуспешног рата, у толико је са свих ових гледишта јаче напрезање сваке државе у опште, да прикупи и спреми што јачу ратну снагу, да би сачувала оно, што јој је у рукама, и да би у вгодном тренутку повратила оно, што је изгубљено; да би дакле у будућности могла ратовати успешно, јер су „ратови судбина човечанства, а они су опет неизбежна судбина народа."

Дакле, развиће националне свести и тежња за политичким остварењем националних идеала јесу најјачи покретачи, да се држава спрема за што већи и јачи отпор, а то спремање огледа се у што већој оружаној и добро спремној ратној снази —у војсци.

Из економних обзира ни једна држава не може у мирно време држати на окупу под заставом онолики број војске, који би јој био потребан за ратне циљеве. С тога се у мирно време држи под заставом онолики број војске, који је довољан, да послужи као добра школа за образовање свих способних обвезника, који се, пролазећи кроз ту школу, у којој су пробавили потребно време, отпуштају својим домовима, да се поеле учасудржавне потребе за најкраће времеискупе у своје јединице формацијом одређене.

Превод војске из мирнога у ратно стање назива се мобилизацијом. „Мобилизација војске при савременим околиостима јест најсшурнији пробнм камен за достојанство целокупног државног организма и за дух ртановништва."[1] (Јваким даном оиа добија све већи и веЕи^значај у државном животу народа. Врзина мобилизације и брзина концентрације на граници условљавају мотућност и вероватност иредухитравања непријатеља у времену, т. ј. у захватању иницијативе, чиме се натура непријатељу своја воља.

[1] Blume. Strategie стр. 64.

При једнаким снагама^ војска, која ограби иницијативу у своје руке, може одржати победу у првим бојевима, а тим поводом може добити и моралну надмоћност над.непријатељем, и створити поверење и у својих и у туђина; једном речју она he прописивати законе за рад, а неће их доби^ати. Један добивени дан брзином мобилизације и брзином концентрације може бити једна добивена битка.

У уводном периоду рата иницијатива има огромну превагу на својој страни, и ствар се даље саетоји већим делом у томе: „умети се кориотити како ваља том превагом и одржати је и на даље на својој страни." Према овоме, и утакмица великих војсака нашег времена изражава се поред осталог: „брзином мобилизације и брзином прикупљан>а војеке на граници."

Дани м,обилизације јесу • ßamі највећег узбуђења и напрезања целе државе. Једновремено са позивом резервиста реквирирају се коњи, попуњавају се штабови до ратног формацијског стања, организују се нови штабови, тренови, паркови, војска се енабдева свима потребама, формирају се многе нове установе, које нцсу постојале у мирном добу, мобилизују се тврдиње, и т. д., и т. д., па се за тим одмах превозе и упућују трупе и остале потребе на одређену просторију. Све ово мора да се изврши што брже и за што краће време.

Ако упоредимо цео овај грозничави посао данашњих дана у току мобилизације са оним, што је и Каісо рађено у прошлости, опазићемо велику разлику. Јсцп у почетку XIX. века државе су црипремале и прикупљале војску обично у тајности, и тек су по том објављивале рат, кад је било све готово. Кад је рат објављен, онда су државе хитале, да одмах отпочну рад.

Историја последњег времена даје нам чудновата факта о томе у трку времена од 170 год. (1700.—1870.). У Јевроии и у Америци било је *110 случајева* отпочињања ратних радњи без цретходне објаве рата; међу тим једва је било *10'случајева,* да је објава рата претходила ратним радњама. — Према овоме излази, да војска мора бити стално готова за мобилизацију. Мо-

билизација се ређе врши у зимско и јесење доба, пошто је у том времену теже ратовати из познатих разлога.

Мобилизација војске састоји се из 2 поглавита дела:

1., Из *прицремања* у мирном времену; и

2„ Из *извршења*.

Први део мора бити извршен у потпуном реду, а дру.ги о највећом брзином. Да бисмо постигли жељену брзину, потребно је, да се све појединости мобилизације разраде још у мирно време, и да се све припреми тако, како би се само извршење мобилизације свршило. за најкраће време. .

Основни услов за што бржу мобилизацију сем осталог састојао би се у томе, да су, како стока за" вучу и тегљење, тако и цео остали ратни материјал и целокупна спрема, у непоередној близини или у самом месту становаша појединих трудних јединица, како би се што мање времена у потребном случају утрошило на довлачење свега, што треба јединицама, које се мобилишу.

Свему овоме најбоље одговара данашњи територијални систем попуњавања људства са једиовременим попуњавањем и целисходним распоредом материјалних потреба.

Тако згодни услови били су у Германији у времену мобилизације за ратове 1866. и 187.0.—71. годике;. али данас се готОво показује и тамо као немогућна потпуна примена територијалног система у областима Блзаса и једног дела Лотарингије, због тога, што се становништво те две области не слаже Бог зна како с интересима своје нове отаџбине. '•*•

Још'-у тежим околностима налазе се дрн^аве, које еу принуђене, да држе велики део војске у nofраничној зони због убрзања мобшшзације. Оне морају граничне јединице у мирно доба држати у појачаном саставу, нарочите у оним случајевима, кад је месно становништво по^итички несигурно, а опет већи број тог становништваузимати у јединице, Које ту станују, незгодно је.

Ове и овакве околности изааивају веће тешкоће и већу потрошњу у мирно доба, па дакле незгодно утичу и на ток мобилизације.

У. сваком случају *Стратегија* захтева највећу брзину мобилизације, а што се тиче техничке стране мобилизације и прибављања потреба^ то је ствар војне администрације, која третира та питања, везујући их с најпрактичнијим и најповољнијим интересима војске за што, бржу и правилнију мобилизацију.

Најгори је случај, ако се изгуби иницијатива из својих руку поводом рђавог извршења мобилизације и споре концентрације војске; та се ствар не да поправити без великог јада.

Поучан пример у том погледу дала нам је француска војска у рату 1870. године: На сазив резервиста, на њихово снабдевање свима потребама и довлачење потреба за војску остављено је било 15 дана; у ствари nak показало се, да је то време било кратко. Германија је мобилиоала и прикупила скоро 400.000 војника са целокупном спремом и комором за 20 дана, и 20. дана отпочела је ратне радње, а до тога времена неки делови француске војске били су тек у половини евог комплектирања.

То је и био донекле узрок оној и оноликој неактивности појединих команданата француске војске у многим приликама^ који нису желели, да започињу рат ć војском, која није још постављена на ратну ногу. Тиме се објашњава и оно растројство и губитак духа код појединих виших команданата француске војске, коју су Немци пренеразили неочекиваним ударцима, а у самој ствари и Французи су се ноеили офанзивним (нападним) замислима. Фон дер Голц у свом делу *„Das Volk in Waffen"* овако се изражава по том питању:

„Без добре припреме за брзу мобилизацију планови војсковође су ваздудше куле; одушевлење целог народа не може да попуни овај недостатак.

„Пред нама је као пример Француска у рату 1870. године.:

„*У* Паризу су знали, да су Немци надмоћнијк по броју трупа, па су хтели да паралишу то, смелошћу и брзином. Мисао је била добра. Цео народ обузет дивљим ратничним пламом тражио је енергично^т рада, што је битна потреба за енергичну владу. Но, да би се ово постигло, потребно је пре свега претећи Немц«

у концентрацији. Уместо тога још првих дана наступиле су пометње и забуне. И најсмелији пројекти били су немоћни, — машина је одрекла услугу."

Таква he судба бити увек свих оних ратних пројеката, чија спрема у мирно доба. не буде потпуно одговарала тим -пројектима, и чија се *жеља* и *могућ-НОСГП* буду разилазили с њима.

Мабилизација наше војске за рат 1885. године наређена је Краљевим указом 9. Септембра, а већ 15. Септембра издата је наредба за концентрацију трупа у Нишу и на Тимоку, што је и извршено до краја Септембра. Дакле и мобилизација и концентрација биле еу извршене за 20. дана, а имали смо на расположењу једну железничку пругу између Београда и Ниша, и то нову још довољно и неспремну. Врзина дакле ових двеју претходних радњи за овај рат била је примерна.

Операцијске основице.

Стратегиј^ким_даз^вјбМ_Ж!Јске завршавају се припремне; радње, које предвиђа ратни план. Овај развој војске мора. се-_извршРlти на некој просторији близу граиице државне, на којој се морају прикупити благовремено" све потребе, које су у први мах неопходне за војску. Ова- просторија мора бити припремљена бар у главном у фортификационом смислу, да би се спречило продирање непријатеља извесним главним правцима на ту прооторију. Немогуће је, да војска за дуже време у току операција стоји у вези с том просторијом у административном погледу, откуда јој се довлаче потребе, али у сваком случају она се сматра као *основица операција,* због чега и носи специјални назив „операцијска основица — базис".

Кад војска с те основице предузме офанзиву, онда та првобитна основица са административног гледишта мења свој назив, и зове се линија или фронт споредних станица ради преноса потреба, и те се станице померају унапред према напредовању војске. Тада се се на извесној даљини припрема нова основица помоћног карактера, и т. д.

Под именом „операцијска основица" у пређашња времена подразумевали су извесну тачно означену географску линију, коју су осигуравали подизањем тврђава и тврђавских логора, великих мостобрана, магацина, слагалишта и т. д., у којима еу нагомилаване огромне количине хране, фуражи и других потреба за војску. Често пута читава једна ратна операција извођена је искључно у намери, да се овлада таквим једним базисом за даљи рат, (Фридрих Велики заузима Саксонију 1756. године).

Понекад као главни ратни циљ сматрали су заузимање извесних тврђава, означујући их као полазке тачке операција за рат следеће године.

С појавом железница, телеграфа и телефона потпуно је измењено решење тог питања: Сад нема потребе, да се згомилавају велике количине потреба на пограничној просторији, ризикујући, да те потребе пропадну у случају одступања; данас железнице са својом великом снагом и брзинсМ могу и са најудаљенијих просторија довлачити војсци велике количине потреба, и то у далеко већој количини и за много краће време, него што се то могло добављати средством војних транспората из магацина подигнутих на основици; данас је цела земља основдца-У административном смислу!

1ТсТР~ТШШ~данас није потребно остављат^ резерве,. на^оонпвици. да ^е осигуравају. али је ипак потребно, де^с^по^е^ну^тврђа^е^утарЈбЦО гуравају дселезничке пруге, које везују операцијску основицу оа ост^шготг-^утшт^-——~————————ТСшгТри свем"Т?ом погодбе просторије, на^којој се врши коццентрација и стратегијски развој војске, т. ј. *каракшер и пространство* те просторије, имају исвестан јачи значај, јер војска са те просторије отпочиње своје операције, као год пгго се и у случају недаће прикупља на ту просторију и уређује ради продужења борбе^Због тога је и јасно, да део пограничне просторије, који служи као базисна операција треба да одговори следећим погодба.ма: , ,

а., Да има_ отпорних и наслоних тачака за војску, као што су тврђаве и утврђени положаји;

и

б., Да"има довољну дужину, те да врјска у слу; чају недаће не би ,могла бити одбачена са те просторије;

в., Да су јој бокови осигурани од обиласка непријатељске војске.

„У почетку револуцијских ратова, док је Француска владала Рајном- од Базела до Кејха, није се ни мислилр о каквим важнијим операцијама противу Германије, док се не би овладало левом обалом Рајне бар до Кобленца; јер у случају преласка француске војске на десну обалу аустро-пруска војска прикупљена у Мајнцу могла би оперисати десном или левом обалом гррзећи или операционој основици или левом боку француске војске, док међу тим продирањем њеним у Германију нашла би се у критичном положају.

. д,Да основица франиуске војске на Рајни 1796. године није обухватила Мајнц и долину северно од ове тврђаве, Журдан изгубив битку код Вирцбурга, био би одсечен од основице, и нашао би се у критичном положају."

Што је дужа основица, тим.је нападач у мањој опасности, да буде одсечен од основице, и у толико има већу сдободу при маневровању. Важно је дакле, *^о^^итш^.Мц^&.-Лш&З&ПЈ.Л^* ак о би била сувише кратка или само једна тачка, врло је лако одбацити војску са исте. —•

Између величине војоке и величине основице мора постојати извесна сразмера. Великим војскама потребан је велики простор, да би могле живети и хранити се. Сви су покрети тешки, ако буде уска просторија, на коју мора одетупити војека у случају какве недаће. Главна и основна тегоба свих морских десантних експедиција састоји се у томе, што је основица у тим случајима само једна тачка.

Ако се узме за основицу мрежа железничких путова, за једну већу војоку недовољна је само једна пруга. Потребно је дакле, да се позади операцијског правца налази неколико железничких путова, иначе he сви покрети бити веома тешки.

Облик и правац основице могу имати утицаја на извођеше операција. Наполеон је редовно тежио томе, да његова ооновица има изглед за обухватање (en equerre), јер је у том случају пмао већу слободу маневровања.

I^ ' У рату 1805. године један део његове основице био је на Рајни, угрожавајући фронту Аустријаааца, а други на Мајни, који је био скоро паралелан операцијском правцу Ауетријанаца, са кога се грозило њиховој позаднини. Капитулација Улма била је последица, сем осталог, и таквог базирања. — 1806. године у операцијама противу Пруса основица му је била на једном делу Рајне од Мајанса до Штрасбурга. Кад су Пруси дознади о великим прикупљањима, која се извршаваху у долини Мајне,'њихов први план беше, да маршују преко Франкфурта на Мајанс, да би одеекли Наполеона од његове основице.

Али благодарећи томе, што је Наполеон био у еавезу са јужним немачким државама, он је изабрао за себе обухватну ооновицу онда, кад Пруси беху усвојили ону северно од тирингшких планина. Наполеонова основица протезашс се од Вирцбурга до Кронаха преко Бамберга, На послетку он прикупи сву снагу на крајњем крилу своје основице у_ Кобургу, Кронаху. и Бејруту, па извршив ово у згодном тренутку, он отпоче брзо дебушовање на Салфелд, Салбург и Хоф, продирући у леви бок Пруса, и угрожавајући њиховгм комуникацијама, *(сл, l).'*

Одлични резултати ове комбинације познати су из Историје тог рата, Али с обзиром на избор основице и утицај њеног правца врло је интереантно видети, . какве је резултате унапред предвиђао сам Наполеон, . и како их је излагао још пре рата у писму упућеном краљу ходандском 17, .Септембра 1807- из Мајћнса:

„Упућујем Вам г. Тирена, који је ордонанс-официр код мене; он he Вам лично предати предмет, коме је циљ, да се упознате са операцијским планом, кога намеравам да извршим. Врло је вероватно, да he непријател^ства отпоче,ти .23. Септембра.

„Намера ми је, да концентришем сву своју снагу на моје крајње десно крило, остављају^и небрањену целу просторију између Рајне и Бамберга, како бих на тај начин имао око 200.000 војника прикупљених за битку на једном месту. Ако би непријатељ покушао, да

продире између Мајанса и Бамберга, слабо ћу марити за то, јер he моја комуникациона линија бити ослоњена на малу тврђаву Форшхајм и на Вирцбург. Непрорачунљива је природа догађаја, који могу наступити, јер непријатељ, који претпоставља, да је моје лево крило на Рајни а десно у Чешкој, и који верује, да је мој операцијски правац паралелан моме бојном фронту, мрзке имати интереса да нападне моје лево крило, у ком случају бацићу га на Рајну. —

„Моји први маршеви угрожавају срце монархије пруске, а развој мојих снага биће тако импозантан и тако брз, да је вероватно, да" he се цела војска пруска из Вестфалије прикупити код Магдебурга, и одмах се кренути да брани престоницу".[1]

Са каквим је уопште дубоким погледима Наполеон припремао своје прве покрете, довољно је кад у овом погледу подсетимо и на његово писмо, које је 6. Јуна 1806. године писао свом брату Јосифу, у коме између осталог вели: „Ничим се у рату више не добива, колико рачуном. У једном рату еве оно, о чему се није дубоко размишљадо у детаљима, не даје никаквих резултата. Свака експедиција, свака радња, за своје извршење тражи известан. систем, случајност сама никада не успева".

При састављању плана операције неопходно је дакле имати у виду облик и правац основице, пошто правац железничких и обичних путова, планинских. долина, река и разних месних предмета, који се могу наћи на војишту, могу имати овакав или онакав утицај на дејства војске.

Стално базирање и одржавање трајне везе војске са својом основицом у очима великих војсковођа имало је првенствени значај. Александар Македонски, после победе на. Гранику и код Исе, не иде у Вавилонију, већ годину и по дана употребљује, да овлада приставиштима Средиземног Мора, која -су му потребна била ради поставл.ања нужних веза са отаџбином — првим базисом својша, —

Продирући линији Висле и Одра у јесењем свом

Derrecaga ix, La guerre moderne I partie стр. il9.

походу 1813. године Наполеон је изабрао за основицу линију реке Елбе. У пвчетку је мислио, да се крене с доње Елбе, и да даљим продирањем удружи своју војску са многобројним гарнизонима, који су били заостали у тврђавама пруско-пољског војишта. За ово је било потребно, да му основица буде део доње Блбе од Магдебурга до Хамбурга. Да би ово осигурао, наредио је вице-краљу Евгенију, који је био на путу из Руеије са разбијеном војском, да на путу од Берлина а испред Магдебурга заузме згодан претећи положај. Али принуђен силом околности на одбрану Наполеон је убрзо изабрао средњу Блбу за своју основицу, предузимљући одмах читав низ припрема, *(сл. 2.)* На тај је начин имао у својим рукама три тврђаве: *Магдебург, Витенберг* и *Торгаџ*. Он је припремио и Хамбург за дужу одбрану противу јачих енага, а утврдио је и Дрезду толико и тако, како би она могла остати сама, бранећи се бар 8 дана само са својим гарнизоном. У свима тврђавама на Елби била је прикупљена огромна количина хране и других потреба, да је имао права, кад је казао: „Нека ме одвоје од Рајне, само нека ме не одвоје од Дрезде".

Немци су одавна упазили све користи основице на угао, — *„en equerre".* Исто тако, са сталном духовитошћу, која их карактерише, врло је ретко, да у својим уговорима, које су закључивали по свршетку ратова, да се нису озбиљно бринули о кориености будућих основица. Тако на пример, при одређивању границе према Француској после рата 1815. године пруски ђенерал Мифлинг, начелник штаба Блихеров^г, упорно. је захтевао, да се нова француска граница трасира преко Саргемина и Висенбурга, како би за своје земљаке резервисао основицу *en equerre* противу Француза, која би ишла преко Колоња, Мајанса и Гермерсхајма, обилазећи на тај начин Вогезе без препона, *(сл. 3.).*

1870. године Пруси су се журили, да искористе ову топографску конфигурацију границе. Таквим истим идејама носе се Пруси са евим званично у погледу рата са Русијом, јер они намеравају да покрет једне евоје армије противу Варшаве изврше преко Торна дееном обалом реке Виетула, а не преко Позена, јер ако би маршо-

вали преко Позена, благодарећи обухватном правцу Вистуле, Руси би покретом са северамогли да пресеку комуникације Пруса, док међу тим ослањајући се на Торн, Данциг и Кенигсберг, Немци грозе везама Руса са Петроградом, *(сл. 4.)*.

Данашња граница, коју су победоносни Немци франкфуртским миром наметнули Французима, исто тако има циљ, да Немцима осигура основицу „en equerre". Овај део границе протеже се од Меца до Докона и од Докона до Серванса. Тај гранични део даје им могућности, да у будућем рату могу применити основицу обухватања са конвергентним операцијским правцима управљеним горњем Мозелу обилазећи реку Мерту. У осталом са свим је природно, да један такав уговор треба победиоцу, да би обезбедио своје победне користи.

Добар правац. основице није њена једина особина. Њена ширина и дужина имају тако исто велике вредности. У тренутку, кад се врши прикупљање, војске су већ тако близу једна другој, да се ускоро могу сударити. Основица дакле мора имати довољно пространства, не само да би војска могла живети и борити се, већ она мора бити и таква по терену, да дозвољава да се сва војска са основице може лако за дан ујединити ради- учествовања. у битци. Могло би се рећи, да војске немају потребе, да се шире на основици, већ да буду на тешњој просторији саобразно своме ефективу, и да стратегијски развој на тај начин не мора у online бити развучен. То је донекле тако, али се мора имати у виду и то, да што је год оеновица пространија, у толико је лакше вршити промену комуницирања, и у толико је теже одбацити војску са такве основице. Са ове тачке гледишта нису умањене користи пространих основица, него је само модификована употреба рсновица.

Немци су у рату 1870. године овај принцип применили са таквом обазривошћу, да исти није био без утицаја на њихове прве успехе.

.3. августа 1870. године француска војска од 260.000 људи беше распоређена на једној зрни од 200 километара од Сјерка до Белфора, док међу тим немачка војска, чија је јачина износила више од 400>000 људи,

беше прикупљена на просторији између Бетингеиа и Ландау-а, на простору од 72 километра у дужину.

. Док ее год војека бави на операцијској оеновици, она мора бити у таквој готовости и тако спремна, д'а сваког тренутка може изаћи у сусрет свима евентуалностима. ,Ова готовост војске повлачи собом и потребу ешелонирања трупа по дубини, а ово опет са своје стране изазива цотребу одговарајућег ешелонирања угоднцх рампи на железничким путовима ради угоднијег искрцавања трупа. ..-

На маршу немачких армија ка реци Сари, од 20. до 24. Јула 1870. прва армија образоваше ешелон са истуреним III. и IV. корпусом друге армије; за тим долажаше гарда, X., 1X$_ц$и XII. корпус, подељени на железничкој линији у ешелоне за иокрцавање на одстојању најмање једног дана марша. Било је тренутака, да је теренска проеторија, коју су ове велике масе заузеле, била тако скучена, да су се измешали разни корпуси.

Потребно је дакле, да основица независно од свог правца мора имати просторију сразмерну величини војске, која се ту концентрише, као год и довољну дубину с обзиром на потребу ешелонирања.

Основица мора бити осигурана оД олаког узнемиравања од стране. непријатеља.

То захтева чисто тактичко-стратегијско гледиште, да би се што потпуније обезбедило прикупљање ве-' дикиx маса војске на полазној — операцијској основици, и да' би се извео како ваља њен стратегиј-•ски развој.

Најбоље је, ако. је дотична просторија с фронта заклоњена великим и добрим положајима или" у опште ма каквом природном преградом, подигнутом тврђавом са деташованим форовима. Положаји и природне преграде— баријере треба да имају осигуране бокове, да с фронта имају доста пролазних' места — праваца за пскрете већих маса, и да та просторија у опште не ограничава и не смета извођење стратегијских радњи. У опште, она просторија, на којој се има прикупити војска пре отпочетка операција, мора се претходно проучити с гледишта како офанзивних тако и с гледишта дефанзивних задатака своје војске, припрема

јући је и ојачавајући је још израније потребним фортификацијским мерама, са крајњом тежњом државне управе, да на ту просторију управи неколико железничких пруга из унутрашњости земље постепеним подизањем.

Исто тако једна добра основица мора служити и као дебуше извесном броју железничких пруга, како би се искрцавање појединих корпуса и њихов стратегијски развој могао извести за најкраће време.

Овај услов може испунити једино увиђавна државна управа, која би радила на томе кроз дуже време, и с трошковима, који често изазивају велике тешкоће.

У 18.70. години Немци имађаху спремљених девет таквих линија, од ко|&х три избијаху на саму оеновицу код Најкирхена, Хомбурга и Ландау-а, а оеталих 6 у близини. После тог времена они су изврпгали један слиЧан (аналогичан) посао у њиховим новим провинцијама Елзас — Лорену, али с више тачности и мудрости. Тамо њихови нови правци продирања(дебушеји) изгледа, да образују две зоне: једну између Тионвиља, Меца, Сарбурга, Саргемина, а другу између Саверна, Страсбурга и Милхаузена. Из овога се даје закључити, да he им у будућем рату ове две зоне служити за развој њихових трупа на основици „en equerre" Имајући у виду све напред речено, долази се до овог закључка:

1., Операцијскесуосновице преображене (трансформиране), т. ј. добиле су други' изглед услед појаве железничких путова;

2., Потребе, које су некад скупљане у огромним количинама на основицама, данас могу бити разређене по магацинима и слагалиштима дуж. железничких путова, који; избијају ка оперативној војсци;

3., Операцијске су основице граничне зоне,, које везују војску за њену земљу, и на којима се концентрише војска пре почетка операција;

4., Правац .основице, у односу према «непријатељским операцијским правцима, у толико је важнији, у колико су масе многобројније, и у колико су неизбежнији судари одмах по отпочетку рада;

5., Операцијска основица *en equerre* јест она, коЈа условљава највеће користи;

6., Основица мора имати неколико железничких дебушеа, да би се обезбедило брзо концентрисање војске.

У ратним операцијамаНаполеоновим 1805. године, од почетка па све до'класичне битке на Аустерлицу, најјасније и најпотпуније истичу се све користи разноврсиих видова и облика основица, које су вештим избором, потребном спремом и адмргаистрацијскилГ уређењем према ондашњим приликама, највише одговарале теоријским захтевима избора и уређења основица. Ти су захтеви потпуно измењени у данашње доба појавом железница, поглавито што се тиче административне стране при избору и уређењу основица.

У колико војска у рату с офанзивом буде више напредовала и удаљавала се од основице својих операција, у толико је потребније трајну бригу водити о потребном њеном освежавању у материјалном, а и у моралном, погледу, подижући на угодним местима њене позаднине *помоћне основице,* на којима се прикупљају потребне количине хране и остале потребе. На ове се основице привремено довлачи и прикупља све оио, што више не треба војсци, па се ту утоварује у железничке возове, и одашиље у унутрашњорт земље, (болесни војници, искварено оружје, ратни трофеји, ит.д.) На овим се основицама прикупљају допунски делови људства, који се из унутрашњости војсци упућују, на којима они треба да нађу нужних потреба, преноћишта а и потребног обавештења, где се и на којим прложајима или местима налазе делови војске, којима се они упућују.

И ове ее основице уређују на раскрсницама комуникација под заклоном јачих положаја. мањих тврђава, природних баријера, и. т. д., под скоро истим условима, реченим за главну — почетну основи-цу, с том разликом, што значај ових основица може трајати можда сало кратко време, аограничсн им је значај и по томе," што се војска њима служи вамо за краће време, па чим се удали у своме надирању, мора се подизати погодна друга етапа, п т. д. — Ове се основице — етапе подижу иа свима важнијим комуникацијским правцима позаднине оних јединица, које се, с обзиром на снабдевање, служе тим својим кому-

никацијама, јер у колико која од већих самосталних јединица има засебну комуникацију у погледу свога снабдевања и издржавања, у толико је дотична јединица самосталнија и покретнија ,у операцијама.

Удаљење ових помоћних основица — етапа једних од других на дотичном комуникацијском правцу завионо је: од *величине војске* на дотичном операцијоком иравцу, од *насељености и богаства* предела, кроз који води тај правац, од *конфигурације Шерена* у географско-топографском погледу, од *броја угодних положаја* за њихово подизање и на послетку од *сигурнос Ши позаднине, уређења и способности возова* за брзо превлачење и дотурање потреба војсци, и т. д. На пример: Ако је војска снабдевена потребама 10.-дневие хране, која се вуче непосредио за њом, удаљење је ових основица 5—6 маршева; што је предео богатији, куда војска пролази/ у толикб је војсци лакше да се успут св^абдева потребама, па у толико може бити и веће удал>ење ових основица; у колико је предео брдовитији, сиромашнији и незгоднији у погледу комуникација, у толико треба да је мање међусобно -удаљење ових етапа, и. т. д. —

Постоје још тако зване *случајне основице,* којима ое војска служи у изузетним случајевима за кратко време, па. их по том напушта, и даљи свој рад и комуницирање ослања ца првашњи правац. —

Основица немачке војске на крају Јула 1870.

СЛ: *5.*

Још пре почетка ратних радњи у 1870. г. Немци су подигли и оргавазовали у долини Рајне у појединим важнијим местима велике магацине и слагалишта почињући од Келна па до Бруксала, попунили их шестонедељном резервном храном и другим* потребама за целокуину њихову војску, од којих:

1.j У Келну, Кобленцу, Вингену и Франкфурту на Мајни за 7 пруских корпуса;

2„ У Хајделбергу и Мекесхајму за баденску војску;

3., У Гермерсхајму, Лудвиксхафену и Најштату за баварску војску; и

4., у Бруксалу за виртембершку војску.[1]

Сем тога, у реону сваког корпуса било је спремљено још сваковрених потреба за 6 недеља, које је требало превући у реоне концентрационих места, пошто је неки део истих потреба војска понела уза се полазећи на границу. Знатан део ових потреба из Келна и Везела пренесен је паробродима у Бинген ради дотуривања војсци.

У свима већим магацинима дуж железничких путова била је спремна велика количина брашна и овса — по предрачуну 14.-дневно следовање, — која се морала одмах попуњавати реквизицијом.

За печење хлеба и спрему двопека у Келну, Кобленцу, Бингену, Мајнцу и Сарлују подигнуто је било 20 пољеких пекарница, за које се -довлачило брашно из околних магацина из мирног доба. У Хаузену, Франкфурту на Мајни и у Манхајму све веће пекарнице употребљаване су за војску, а у свима већим гарнизонима у близини железничких путова све еу пекарнице биле дотеране у ред и исправност, не толико за дневне потребе у хлебу, колико за спрему и печење двопека као резервног оброка.

Да није железница, не би било ни овако уређење основица,' т. ј. не би се смела допустити овака подела потреба дуж реке Рајне, па чак и у местима размештаја војске у мирно доба, него би се све потребе понеле уза се не само за време од 6 недеља, већ и за време целог рата, па би се оне на Рајни прикупиле и сместиле у најближој околини. Данас пак, као што се види, основица се раширила од Рајне до Берлина, Магдебурга, Бреелаве, и т. д., као центара размештаја војске мирног доба. Рајна пак као основица данас је само крајња или предња од целокупне данашње основице. Па у овоме баш и лежи та разлика између старих и нових основица, благодарећи огромној моћи железница.

С гледишта чисто војног, тактичког и стратегијског уређење іе стратегијске основице онако исто скоро,

[1] Необјашњено је, за што су Немци храну и остале потребе резервисали у поменутим местима само за 7 својих корпуса, кад се зпа, да су их у почетку имали 10 а доцније 13*1*!

као што је и пре *било, јер Рајна са читавим редом јаких тврђава, као што су: Везел, Келн, Кобленц, Мајнц, Гермерсхајм и Раштат чини јаку одбранбену линију као сигурно и јако прибежиште војске у случају недаће, и као врло угодна полазна динија за офанзивне операције. *У* вези са линијом, реке Мозела Рајна образује вид двојие основице, па ослањајући се на њу, Немци могу потпуио сигурно и слободно маневровати противу офанзивних покушаја од стране Француза, како противу њихових фронталних тако и противу њихових покушаја кроз Белгију, Швајцарску или на Максау.

Данашње користи двојне основице за немачку војску истоветне су као и оне, које је Наполеон имао озмеђу Рајне и Мајне за време улмске операције 1805. као год и у оној јенској 1806. године.

Основица наше војске у рату 1885. године.

. *Сл. 6.*

После ратова за ослобођење и уједињење српских земаља под туђином ваша је отаџбина променила дотадашњи облик и државне границе, а уз то и одношај свој према суседним државама.

Пре ових ратова Србија је имала два суседа и два фронта: северни, . дуж Саве и Дунава, за Vi целокупне границе, и *јужни* на свима осталим етранама*' После рата 1878. године увећана Србија није много изменила свој округласти облик, али је стекла 3 противиика и 3 фронта: *северо-западни* за Vs дужине целе границе; *јужни* за *Ні* целе дужине границе, и нови *источни* за оеталу четвртину границе. И рат 18.85. год. био је са овим новим гротивником, али на старом источном фронту. После рата с Турцима стање је у опште постало теже од пређашвБег.

Врховни командант подигао јетадавојоку од49.558 бораца,[1] подељену у главну нишавску (ЗЗЛОО) и помоћну тимочку војску' (14.000). Рат се водио противу непријатеља, с којим се могло мерити.

[1] У- почетку овог рата бнло је на храни: 50.000 бораца, административног особља 9700, коња 8.320, волова 2000 и 2362 кола. Од овог броја на нишавском војишту било је: 35.600 бораца, 2330 коња, адмиминистративног особља 9000 и стоке 8400 грла.

Војиште је било слив тимочки и десни слив Мораве, дакле не ова држава, него само извесан њен део у ужем смислу. Војска се издржавала искључиво набавком потреба за новац, према томе и у административном смислу војигате се није ширило на сву земљу, као што то беше 1876. године. Погранични фронт ратног рада — дејства износио је 300 км. Пошто је рат био *офанзиван* у правцу Софије, то се према томе удешавала и основица дејства.

Војска"је била концентриоана у Нишу до објаверата, као врло згодном месту за слагалишта, и као средокраћи било за *јужни* било за *источни* операцијски правац.

Тимочка војска концентрисана је у Зајечару и Неготину. Пооле тога је извршен стратегијски развој *главне армије* на линији: *Пирот—Дешчани Еладенац—Власина* око 75—80 км. у дужину (са Ржаном); и тимочке — на линији: *Неготин—Зајечар—Еадибогаз* у засебним одредима, а та су места била и операцијске основице. *';

Операцијска основица главие нишавске војске *бпла је заклоњена јаким граничним планинским ланцем, дакле природном преградом* на самој граници. Кроз, ту прегради • са три главна отвора (дебушеа) од Пирота, Дешчаног Кладенца и Власине нађга је војека отпочела *успешну* (за први период операције} офанзиву. Али ова основица није била спремљена у инжињерском смислу, није утврђена и обезбеђена, дакле није никако спремљена да *прихвати војску и да јој да ослонца* у случају неуопеха и повлачења; управо, ова основица није била спремљена у најважнијем задатку:.да осигура операције за све ратне случајности, а томе циљу поглавито и служе уређене основице. С тога наша војска, повлачећи се на операцијску основицу, није ни могла наћи на овој потребног *ослонца,* извесног потребног *прихвата,* да -се *освежи и пошкрепи,* него је брзо изгубила свој угодни гранични браник, а то не бива тако олако, када је операцијска оеновица — зона концентрације фортификацијоки ојачана.

Што се тиче *администрцаијског уређења крнцен-Шрацијске ироешорије,* на њој_ су били *магацини по-*

треба овако распоређени и класицифирани, и то на главном нишавском војишту*: Ниш, Лесковац, Владичин Хан,* — као *главни; Вела Паланка, Свођ—Сурдулица* као *предњи; ПироШ, Кална, Власина* као *магацини расхода*.

Усдед тога, што војска није нашла на операцијској основици потребног ослонца, него се морала повлачити и напуштати неке тачке л крајеве своје оснозице, Пирот је лако пао у руке непријатељеке, а Сурдулица је дошла у опасност. Нови одбранбени фронт^ спремао се на *Плочи,* а услед тога и главни магацини депо-а дуж железничке пруге добили су још јачи значај.

Но при свем том, што наша операцијска основица на главном нишавском војишту није била ни уређена ни спремљена како ваља, а ни обезбеђена, да би могла бити ослонцем нашој војсци и ојачати јој отпорноет, када се повукла на њу, у административном погледу била је бар толико уређена, да је довољно осигурала издржавање наше војске ван границе.

Нарочито *дужина* основице могла је осигуравати у извесним стратегијским односима нашу војску од кризе. ван границе. Нека би нашој војсци по прелазу границе за у Бугарску и била одсечена одступница на Пирот у случају неуспеха, она би могла ипак одступити на Дешчани Кладенац, па ако и то не би било могуће, имао би још правац на Власину, — дакле свакојако основица је својом дужином у погледу слободе маневровања давала повољне погодбе.

Основица тимочке војске била је исто тако неспремна, ајошиод природе слаба, нарочито њен северни крај. Но при свем том овде је успешна офанзива донекле ослабила шкодљив утицај овакве основице; он би се тек по аеуспеху наше војске исказао, као и за време ратова за ослобођење 1876., а извесно и у овом рату, кад би наша главна — нишавска војска морала и даље да одступа. —

Бонапартина основица у Италији 1796. године.

Сл. 7.

Његова основица за овај рат у почетку је била само варош Савона. С леђа му је било море, којим је господарио непријатељ. Одступница је ишла с крила у продужењу фронта војске. С лица су били *Апенгти,* 'а иза њих непријатељска војска, која је чувала прелазе. Е горе основице доиста не може бити! Само је могао Бонапарта изићи као победилац у даљим својим операцијама и с таквом основицом!

Основица савезника (Сардинаца и Аустријанаца) била је изредна у економском погледу: дугачка око 60 километара, а удаљена од Бонапартине тек око 10 километара. Густина распореда војске на основици била је: код савезника 2 војника на 1 корак дужине фронта, а код Бонапарте 5 војника на 1 корак фронта.

Овако мучно и незгодно стање своје основице Бонапарта је ускоро поправио тактичким успехом, те је на тај начин и основицу. све даље пренашао и ширио, и то најпре у долину реке Танаре, за тим у тврђаве Тортону, Александрију, Кунео (по примирију са Дустријанцима), а најпосле цео Пијемонат био му је основица. Тактички успеси и тактичка превага исправљају врло чеото махне стратегијских рачуна.

Да су у то доба којим случајем савезници били у ololшју Бонапарте, извесно би претрпели катастрофу у ђеновском морском заливу. .

Концентрација војске.

Пре" формалне објаве^рата војска се концентрише — збира на извесним деловима граничног фронта, који је у опасности.

Концентрација војске извршује се дакле на тај начин, што. се упућују и прикупљају ови мобилисани делови војске с њиховим сваковрсним потребама са својих мобилизационих и других места на један или више угрожених фронтова отаџбине. Дакле сви делови ратне снаге, чим буду тготпуно гохови с мобилизацијом, упућују се најкраћим и најпогоднијим правцима на стратегијску основицу, на тако звани базис операција, тсоји је раније проучен и пржпремљен тако, да се сви ови делови могу разместити за неко време на тој просторији. Концентрација је једна радња, којаје саставни

део плана концентрације трупа и транспортовања, а тај се план израђује још у миру у-штабу главног команданта, у нас у главном ђенерал-штабу.

У данашње доба, кад су.ратови ређи, кад се још унапред могу да предвиде вероватни непријатељски односи. са извесном суседном државом, и кад је свака држава и у мирно време начисто с питањима оваке или онаке важности појединих својих' граничних фронтова, држава је у могућности да зарана уочи, проучи и одреди на дотичној зони извесна важна основична места, па да отпочне општу спрему основице и пре објаве рата, који је у изгледу; за тим држава је у могућности, да зарана прикупи материјалне' потребе за војску, нарочито храну, на изабратим основичним местима, те да тиме донекле олакша и убрза доцније превлачење трупа. У колико која држава поступи у овом питању што боље и што рационалније, предвиђајући скори оглас рата, у толико he поузданије и брже моћи да концентрише своју снагу на том граничном фронту, у толико . ће дакле боље одговорити једном врло важном услову за прве повољне успехе. Но у овом послу треба пазити, да не наотане збрка на комуникацијама око пренашања потреба и пренашањавојске, те да пренашање потреба, као врло битне ствари по величину данашњих војсака, не иде на уштрб пренашању војске као главнијем. Треба водћти озбиљног и тачног рачуна о целисходној потреби поделе *времена и средстава за преношење* лрн концентрацији, нарочито оним фронтовима, на које не дебушује из унутрашњости довољан број жедезничких комуникација, а они су међу тим сами по себи важни. У том циљу треба комбиновати и обични суви пут са железничким, па том приликом цео посао и распоред транспортоварва било једног или другог дела ратне силе (војске или материјалних средстава) извести еа нужном математичком прецизношћу.

. *Време за Шчетак копцентраг^ије и страшегијеког развоја одређује се према политичким приликама,* имајући у виду, да је потребно, да се из стратегијског nope'nca одмах иреће у операције. Ако би војска остала дуже време развијена у стратегијском поретку, онда непријатељ може врло лако сазнати тај распоред, па

и саму. намеру концентрације војске. Ако би се десило и то, онда'је изгубљено врло много. Макијавели је казао: „У рату је најважније сакрити своју намеру, јер све што је знано, то није опасно".

Смишљеном' концентрацијом војске треба да се добије надмоћност на најважнијем фронту у почетку операција, да би се Tl?ме добила иницијатива у рату па и сама битка; дакле, на гЛавном војишту треба концентрисати највећи и најцоузданији број својих снага под командом најепособнијег војсковође, цошто he се на том војишту одигравати и најсудбоноснији догађаји.

• Рачун о потребном времену- за концентрацију оенива се на:

1., Лолишичкој оитуацији';

• *2., Времену Шрајања мобилизације*

• *3., На количини и какеоћи преносних средстава.*

Кад се дакле тачно прочуе и оцене сва три ова елемента, и сазна њихово право стање, па се онда све то, стави у однос наспрам бројне величине војске и количине потреба, онда се може приближно тачно одредити и време трајања концентрације.

Значај концентрације. — У очи једног рата концентрације војсака нису данас истог карактера, како је било некад. „Концентрација војске двеју сила првога реда представља нам данас слику велике сеобе народа. Свака од њих двеју води више од милијуна људи и више стотина хиљада коња, као да се каква мала краљевина кренула и путује на границу, те да своје целокупно становништво насели на уском простору. Без данашњих саобраћајних средстава било би немогуће транспортовање и исхрана толиких маса. Али се ово може извршити само зато, што државе, као што су Француска- и Немачка, имају толико железничких средстава, да су у стању, да у једно време потоваре сву своју мобилизовану пољску војску".[1]

У данашње доба значај концентрације у толико је.већи, у колико се данасизводе на бојиште огромне маее бораца, а услед тога су *еШрашније и последш\е*

[1] v. d. Goltz, Das Volk in Waffen, стр. 164. -

раШова. Та околност неминовно захтева и управ изазивље грдну журбу свих позватих органа око целокупне спреме средстава за што' потпунију, бржу и лакшу концентрацију. У будућим походима ова операција имаће извесних тешкоћа' у томе,. што се у току војне неће моћи олако да исправе погрешке, које би се учиниле у прикупљању маСа у .почетку рата.

Стратегијзки боља ситуација једне стране у исто време је, и јемство за њену тактичку надмоћност. Последица погрешне концентрације је то, што бојне снаге неће бити на оном месту, где су највипш од потребе. У том случају дакле, неће се моћи крунисати успехом ни они брјеви, који би били потребни пре свегадапобољшају општу ситуацију. У томе и лежи велики утицај грешака учињених у концентрацији војске. У једнаких противника ове he погрешке у већини случајева проузроковати одступање једне и наступање друге стране.

Рат Аустрије 1805. године, у овом погледу, даје нам врло јасну слику учињене погрешке од њихове стране у концентрацији трупа-. Као што је познато, Аустрија је концентрисала на италијанском војишту. главну масу своје војске 150.000 бораца најодабранијих труиа под највештијим својим војсковођом ерцхерцогом Карлом, тражећи тамо одсудну битку, док је напротив у Немачкој концентрисала енагу од 70.000 бораца под вођством надвојводе Фердинанда и ђенерала Мака, онда, кад је Наполеон из буљонског логора форсираним маршевима избијао у изворне пределе Дунава са многобројном снагом. Последица такве комбинације у концентрацији трупа била је *улмска катаетрофа,* коју не могаше паралисати ни добијена битка ерц-херцога Карла у Италији код Калдијера. Аустријанци су доцније увидели ову погрешку, па су зато и позвали ерц-херцога Карла из Италије, али то беше већ доцкан, јер Наполеон класичном битком код Аустерлица учини крај овом рату, пре него што и стиже Карло из Италије.

У истрме смиелу је рђаво изведена и концентрација француске војске пред рат 1370. године, чије су комбинације почивале на непроученим и неутврђеним политичким околностима, а поглавито на непознавању

стања и прилика овоје властите војске. Погрешка француза беше и у томе, што су концентрисали одслите групе у Елзасу и испред Меца, да би предузели брзу офанзиву, за шта не беше ни средетава ни воље. После првих неуспеха увидели су погрешку, па су наредили, да се уједине те армије, али су оне то. могле извршити после дугог одступања, у чему их на послетку предухитрише догађаји, те једна од тих армија претрпи катастрофу код Меца, а друга у Седану.

У главном цео посао око транспортовања војске и војних материјалних потреба зарад концентрације на извесну проеторију своди се на ово:

1., Још у миру треба израдити план вожње и маршеве прегледе за све јединице војске на основи разних претпоотавака за концентрацију трупа на извесном фронту. У свима војскама израда овог посла поверљиве је природе и свршени посао чува ее као војничка тајна, аизвршава га штаб главног команданта са управом државних железница, (у нас сада главни ђенерал-штаб);

2., Још у миру треба спремити довољан број пространих рампи на железничким станицама дуж оних железничких линија, које избијају на важне граничне фронтове, но под условом, да станично одстојање не сме бити веће од једно-дневног марша. У осталом, ово условљавају још и правци појединих железничких огранака и других важних комуникација, које са разних страна и разних покрајина отаџбине избијају на туглавну линију или пругу, којом теку превожења;

3., Треба употребити потпуно све врсте комуникација комбинујући их при употреби;

4., Чим је наређена мобилизација војске, треба одмах отпочети преношење свих материјалних потреба на дотичну просторију по свима незаузетим железничким линијама, па кад мобилизација буде потпуно готова, онда,

5., Треба одмах отпочети укрцавање и упућнвање трупа с њихових Јмобилизацијских места на дотични гранични фронт;

6., Треба прво транспортовати борачке јединице, а по том оотале делове и остатак материјалних потреба.

У спремању и извршењу концентрације важна је ствар водити озбиљног рачуна о појединим местима за укрцавање, па се старати, да ту не буде нагомилавања трупа на штету реда и брзине. Они делови, који he се укрцати сутра изјутра, треба да су у ачи тог дана ка месту укрцавања или у његовој иајближрј околини, па да ту и занође. Тако исто ваља водити рачуна и о *месту искрг^авања,* старајући се, да место искрцавања буде вазда чисто, отворено и нестешњено трупама, које. су се већ искрцале. Трупе, које су се искрцале, треба одмах упућивати у правцу п у близину места, које ће заузети у стратегијском поретку. G обзиром на што уредније, тачније и брже искрцавање трупа на главној лрузи железничкој, треба имати на разним одстојањима, а у близини последње тачке иекрцавања, повише станица са довољном дужином рампи, како би се избегло оно нагомилавање трупа на последњој главној станици, поглавито у случајевима, кад се по једној прузи мора пуштати дневно у саобраћај већи број возова.

Ово исто вреди и за полазне тачке. Овај обзир у нас је доста добро заетупљен у последње време с погледом на станице: Ншп и Београд (Ресник, Ђуринци, Топоница и „Црвени Крст" у Нишу).

На послетку, при концентрацији трупа важи као једно врло важно правило и ово: *Не Шреба ни једну јединицу кретати на конг^ентраг^иону зону дотле, докле год она не буде погппуно мобилисана и спремна за сваку акцију,* а пре него што се она и крене, треба потпуно бити начисто, којим правцем, кад, и на које место да се упути која јединица-. — Ништа није горе ни опасније, него предузимати концентрацију трупа пре него што је.потпуно извршена мобилизација, јер ту одмах и неминовно наетаје и забуна и општа пометња, тако, да у таквим приликама штаб главног команданта обично бива претрпан само разним питањима и обавештењима на штету његове главне задаће. Једно с тога, а'друго што се у таквим приликама и сам аукторитет главног штаба још у првим • пбкушајима његовог рада почшЂе да губи у оних, у којих он ни

једног секунда не .сме битИ поколебан ни ослабљен његовом властитом кривицом.

У "којој је мери Немачка била у опште спремна за рат 1870. год., јасно се види из тога, што је она целокупну припрему за тако колосалан посао извршила за кратко време, кад се зна, даје ноћу 16. Јула наређена мобилизација, а већ 4. Августа су армије прешле границу, и добијена је прва победа,

Голц вели, да he у будуће те припреме и иокрети и брже и правилније тећи у оних држава и народа, у којих у миру буду јача осећања љубави наспрам своје отаџбине и наспрам части и поноса државног и народног.

До какве се забуне и пометње може доћи, кад се' не води озбиљан рачун о потребном времену за мобилизацију и за њену претходну спрему; кад се не води озбиљан рачун о времену наређења концентрације и о несређености свих претходних нужних послова и за једну и за другу радњу, може нам послужити рад појединих делова француске војеке пред рат 1870. год., у којој је у опште владала велика забуна и пометња.

Између осталога ево и ових примера:

1., Командант марсељске територијалне области телеграфише у Париз, и вели: „9000 резервиста овде су, не знам шта hy с њима, и куда ћу их. Да бих дао себи одушке, потоварићу их у једну трговачку лађу овд. пристаништа, и отправићу их у Алжир"!;

2., Ђенерал Михел телеграфише у Париз: „У Белфор сам стигао 21./VII, моју бригаду нисам нашао, а нисам нашао ни дивизијоког ђенерала. Шта да радим? Не знам, где су моји пукови";

3., Јула 20. у подне телеграфише главни интендант ш Меца економном одељењу војног министарства, овако: „Овде нити има шећера ни кафе, ни пиринца, ни ракије, сем нешто мало сланине и двопека. Пошљите у најскоријем времену најмање 1,000.000 порција у Тионбиљ";

4., „Докле сте стигли ча формирањем; где су вам дивизије? Цар заповеда, да ускорите формирање, и да

се најжурније кренете Мак-Махону." — Тако се обраћа начелник штаба једном корпуеном команданту;

5., „Пошљите ми новаца, да бих могао хранити трупе; у државним касама овамо нема ништа, а још мањеукорпусним," телеграфишеу Париз један ђенерал;

′• 6., Пошто су отпочета непријатељства, командант III. корпуса, који је био' у Тионвиљу, извештава начелника ђенерал-штаба 24. Јула, у моменту, кад је требао да се крене на бојиште, да корпус нема амбулансије, нема .болничара, нема довољно кола за трупне јединице, а камо ли за штабове, нема пољских пећи, нити икаквог прибора, и т. д.; и на послетку,

7., Кад се цар Наполеон 28. Јула појавио код војске са својим штабом, ни један једини корпус није затекао попуњен до прописне јачине, ни потпуно спреман за акцију.

Ови приме*ри и многи други говоре у прилог оне истине, *да пе Шреба ни једну јединицу кретати пре но што она буде пошцуно лгобилисана,* као и то, да *на концентрацијску просторију Шреба упућивати нужне сваковрсне потребе што пре и што брже, па и у Шоку саме мобилизације и концентрације ово продужавати;* али треба знати и то, даваљајош у миру уложити веома много труда, воље, умешности и патриотизма, па да се зарана сви ови послови око спреме среде и удесе тако, да у часу потребе буде све на свом месту, еве исправно и свега у довољној количини.

Стратегијски развој војске

— Разме1итај војске на концентрацијској просторији —

Чим се искрца која потпуна јединица на последњој железничкој станици дотичне концентрацијске просторије, одмах их треба упућивати бојним положајима, те да се у њиховој близини разместе по логорима а.и кантонманима, ако прилике то допусте, пошто трупе не могу остати на тачци искрцавања. Ово размештање трупа треба тако удесити и комбиновати, да се оне могу узајамно потпомагати у случају каквог изненадног напада. Да би се дакле поједини корпуеи, дивизије

и т. д, могли распоредити на' удесним местима, потребно је, да се изврше дужи или краћи маршеви до места или линије, коју треба привремено заузети. То неколико маршева од последње станице искрцавања јесу предговори борбе. Овај размештај војске у близини граничног фронта пред својом основицом с погледом на будуће операције назива се *страшегијски развој војске* — стратегијски поредак.

Стратегијски поредак треба тако удесити и комбиновати, да трупе могу из тог поретка да изврше најлакше и најугодније све даље покрете, који су предвиђени у операцијскомплану. Начин на који снаге почну ступати на поприште рада, имаће знахна утицаја на развој и свршетак радње. Успех he делимично зависити од усвојене комбинације, али нарочито од тачности и моћи изврга€ња. Важно је имати ово на уму.

Ако је намера, да се ради офанзивно на дотичном војишту, онда ce" у први мах може заузети у неколико већи простор у стратегијском поретку, обзирући се у томе на прилике, које у том времену владају, на да-' љину и стање непријатеља, на земљишне услове и т. д. Ако ли се пак сумња у моћ предузимања офанзиве, онда је потребно, да отратегијски поредак буде ужи и збијенији и мало уназад, а то опет зависи од опште конфигурације терена на тој пограничној зони и целокупне ситуације у непријатеља, јер концентрација војске, која је спремна за офанзиву; може бити врло неспремна за дефанзиву, (Французи у Августу 1870. г.).

Оваквим распоредом трупа на дотичној концентрацијској просторији свака армија, корпус, дивизија и т. д. заузима у близини границе извесан број важнијих тачака, те на тај начин чела ових јединица образују *стратегијски фронш.* Правац овог фронта јако утиче на операцијски правац непријатељеки, те се мора и он подешавати према њему и осталим околностима. Стратегијски фронт треба у главном да је такав, да се у потребном случају могу да парирају сви највероватнији покушаји непријатеља, кад би он загрозио у једно време и његовим комуникацијама и у опште његовој -позаднини.

Из те околности, што је овакав размештај војске завршна и припремна радња пред сами почетак операција, излази, да је тај размештај војске и врло важан, јер се њиме у велико расветљава већ и своја намера. Ако се пре овог распореда трупа не буду довољно проучиле све околности, услови и прилике, које га условљавају, доцније исправке веома су незгодне и неповољне услед вероватног премештања трупа са једног на друго крило фронта, кад операције отпочну, а нарочито ако оне отпочну изненадно, јер се то често пута не да предвидети тачно.

• У опште при овом распореду трупа треба обратити пџжњу на ово :

1., Распоред треба удесити тако, да се тиме огарантује иницијатива рада, т. ј. поједине групе треба да еу тако размештене, да су оне у стању да се појаве пре на важним и осетљивим тачкама с довољно изгледа на успех, и да одмах могу заузети и посести на непријатељској страни она места, која им обезбеђују даље операције, а непријатељаспречавајудаизведе своје намишљене радове; дакле: *створити распоредом шакве околносгпи, да се операције могу отпочети Ttpe непријатељапод околносшима, којесузанега неМовољие;*

2., Треба распоредом *осигурати трупама слободу мацевровања,* т. ј. поставити их тако, да се могу из тог распореда кренути за што краће време, и да могу и даље операције вршити без великог претходног тумарања и померања (услед теренских прилика или измењеног стања нецријател?евог) а у вези са осталим трупама;

3., Распоредом трупау стратегијском поретку *шреба осигурати прве намиш^гене радове према операцијском илану* —- пројекту, т. ј. осигурати и распоред и даљи покрет од изненађења ма с које отране, те бити увек готов на све евентуалности, спреман *и свесан свега онога, шта би Шребало радиШи у потребном случају.* Ово је Наполеон формулисао најбоље речима: „Не треба никад одређивати за збориште својих трупа такву просторију, на којој може непријатељ груписати више снаге од вас." У Стратегији не треба радити по принципу поступности у раду, јер је то највероватнији пут, да војска може бити потучена делимично.

Желети је, да се изврши згодан распоред трупа што је могуће ближе непријатељу, нарочито ако се он није концентрисао потпуно. Ако околности за ово не <Зуду у опште повољне, онда је боље, с обзиром на ситуацију, да се повуче назад фронт тога развоја на веће или мање одстојање, јер еем брзине у извођењу концентрације војске у овим случајима има јак, а често и одлучан, утицај и елеменат сигурностти.

Пример I. — Војска ерц-херцога Фердинанда (у самој ствари ђенерала .Мака) од 80.000 бораца кренула се у 1805. г. реци Илеру^ и распоредила се између Улма и Мемингена, не сачекав долазак Кутузова са 60.000 и Буксхевдена с 50.000 бораца. Ово ризиковање скупо је платила војска Фердинандова. Наполеон је својим вештим радом о 230.000 људи прекинуо задње везе Макове војске, и принудио је на капитулацију без одсудне битке.

Погрешка је дакле била у неоправданвм великом иетицању и раопореду аустријских трупа, чија целокупна снага није била још концентрисаиа онде, где је требало. -

Пример II. — Не сачекавши долазак корпуса Јевђенија виртембершког са 18.000 и Лестока с његових 25.000 људи, који су још били у источној Пруској са армијом од 130.000-људи, Пруси се крену 1806.. г. на линију Ајзенах-Ерфурт-Јена.

Са својих 200:000 бораца Наполеон учини тада брз покрет напред, обиђе лево крило пруске војске, и загрози јој линији одступања ка Берлину, па 14. Октобра потуче-Прусе до ноге у једнодневној битци код Јене и Ауерштата. Дакле иста горња погрешка!

Пример III. — Прва и друга руска армија јака око 160.000 бораца распоредила се 1812. године на фронту Росијена-Лиди-Волковиск (око 360 км.) скоро на оамој граници. Наполеон је кренуо око ⁽'ћ милијуна бораца на фронт Ковно-Гродно, претећи, да потпуно раздвоји ове руеке армије. Нечувеним фороираиим маршевима, који су трајали око 30 дана, Руси су једва успели, да ,се 23. Јула сједине под Смолен-

ском на путу за Москву. Како су били решени на дефанзиву, они су заузели страшно велики фронт у своме распореду, па га истурили и на саму границу. —

4., Проценивши све зрело и довољно, прорачунавши све хладно ваља осигурати за се надмоћност на *најважнијем Правцу,* т. ј. на извесном правцу, који је за непријател>а најосетнији, треба прикупити одсудну и јачу снагу, па дакле извући за се у дотичном тренутку све користи: *снаге, времена, месгпа* и *слободе рада*.

Све ово ваља извршити боље од непријатеља, користећи се тачним познавањем свих прилика и околности, и то: тајно, брзо и без пометње, а да све опег потпуно 'одговара главној намери својој (плану операције). То дакле *значи извршити правилан страШегцијски развој своје војске и осигурати јој успех.* Пренебрегнути предње обзире значи сдруге стране погрешно развити своју снагу и ИРЛОЖИТИ је рђавим последицама у првим почецима њеног рада, (а „залога је успеха на' страни онога, који умедне да предвиди све боље," вели *Макијавели).*

Нема сумње, да је безбедност један од најважнијих услова за успешну мобилизацију, концентрацију и стратегијски развој војске, па с тога произлази и двојака обазривост према природном току ових важних послова:

1., Прво треба осигурати извесне граничне делове од непријатељских могућих узнемиравања у времену мобилизације;

2., Треба по том осигурати извршење концентрације и стратегијског развоја војске на дотичној граничној просторији.

У тренутку објаве рата одбрану границе треба поверити трупама најближих гарнизона. Одмах по том треба организовати потребан низ одреда, који he својом јачином, својим положајем и међусобним удаљењем осигурати прикупљање дотичним групама војске. У овим случајима умесно је истурити на дотични гранични фронт сву коњицу с њеном артилеријом,,а у позаднини имати довољно пешадије и артилерије на добрим положаји.ма зарад помоћи, ако затреба.

Не само да на овај начин треба зацгитити и осигурати гсконцентрацију своје војске, него треба ловити прилику, да се омете концентрација војске непријатељеве. Може се лако замислити, какве би и колике би корисне последице биле по властиту војску, кад би неколико одважних коњичких бригада, свака са по 1 батеријом, упале у непријатељску земљу, ца отпочеле да руше железничке путове, поједине важне вештачке израђевине: станице, рампе, тунеле, мостове идр.; почеледа палемагацине, ит. д. застрашавајући становништво на 100—150 км. далеко од границе, ометајући на тај начин и мобилизацију и концентрацију војске непријатељске!

Због ogora и видимо, да велике јевропске војске држе данас масу своје коњице у близини граничних фронтова појединих држава, а то опет изазивље веревање, да he почетаJc будућих ратова бити читав низ претходних бојева коњичких пре општег судара војске.

Треба дакле увек помишљати на ову могућност и од стране непријатеља пред сами почетак рата, и с тога се треба постарати, да се и осујети тај напад непријатељске коњице у дотичној прилици, тежећи, да се употреба своје коњице и на овај начнн изведе у горњем диљу, а у згодном времену. Но у том треба имати на уму и ту могућност^да ови коњички .делови, који се тако много експонирају, могу бити појединце потучени, пре него што буду уопели ма у чему, ако још нису довољно прикупљени. Тамогућност пеминовно захтева што обазривији рад и јачу прибраност трупа одређених за ову службу.

Год. 1866. претрпела је делимичне поразе аустријска коњица, која је била истурена пред војску у горњем циљу, пре ного што је и могла што озбиљно предузети са своје стране.

Врзина концентрисања војоке и њен распоред на дотичном граничном фронту зависиће и у будуће од *тачности извршене мобилизације на време и од довољне и погодне мреже железничких пруга, с којима располаже дотична држава у циљу извршења копцентрације.* Ове погодбе не ствара *жепијалност војсковође,* већ *МудросШ државне управе — владе Ц жрШве* дотичног народа, издате на војне циљеве. Према овоме

може се казати: *Она држава, која умеде ценити величину и важносШ напред поменцтих војничких операција* у време мира, неће жалити. ни потребних издатака, да би се омогућило потпуно извршење њихово зарад безбедности отацбине, а она пак држава, која не хтедне или не умеде ценити све то у времену мира, осудиће још унапред своју војску на дефанзиву, а своју земљу изложиће н.авали непријатељске војске...

Ма какве и ма колике биле тешкоће приликом концентрације војске, ипак треба бити убеђен уистину, да је *сшраШегијска • концентраг^ија* и стратегијски развој једне војске чисто акт ратне радње, која потпуно зависи од воље и од увиђавности више војне управе, јер у овом елучају врло мало' смета неизвесност.

Ма како били комшшковани. напред поменути и утврђени чисто војни послови, ипак они не долазе у Бог зна како тешке и особите рачуне. Довољно је само хтети и умети предвидети све,' na је успех осигуран, наравно, ако је дотични војсковођа дорастао за положај, који му је додељен, и ако је још у миру у штабу свом све проучио и оценио, што би имало утицаја на извршење ових важних радњи. *У* овом погледу сва одговорност по самој природи ствари пада на главдог команданта и његов ђенерал-штаб.

Из свега довде реченог даје се закључити, да постоје извесни принципи за транспортовање трупа на концентрацијску зону, и аке нису апсолутнрг, ипак олакшавају правилно извођење ово радње, ако се примењују npeivia приликама и према свима другим ОВЕСОЛностима на" зони концентрисања војске.

' Ови принципи могу се скупиги у ових неколико тачака:

1,, Пре концентрације треба предузети прикупљање нужне количине потреба за војску, ако не више, а оно бар да их буде довољно до краја иокрцавања последњих трупа. Ово прикупљање потреба ваља да је ва згодним местима у близини, где се искрцавају трзше. Чим буду превучене трупе, одмах за њима треба превлачити и њихне пртребе;

2., Чим буде наређена мобилизација, Ваља одмах осигурати границу првим и најближим трупама;

3., На границу трбба одмах иотурити прве и најолиже мобилизоване јединице, које ће служити као заклон за *концентрацију и расиоред војске у близини границе,* јер од еигурности зависи у првом реду и. правилан и целисходан распоред војске;

4., У исто доба вад.а једновремено распоредити на дотичиој. просторији и делове армија, корпусе или дивизије, више или мање, збијено у ешелонима, саобразно опе,рацијском плану и првим могућим; сукобима;

5., *Бити готов за рад Upe непријатеља,* јер се тиме добија не само у времену, него се у непријатеља . етвара јеш изненађење и забуна, која га декуражира, а то је; чинио и Наполеон у рату 1805. године, као што су то чинили и Пруси у два -маха у најновије доба ,у рату 1866. и 187€. године;.-

6., Ако у ошдте има услова, ваља се послужити основицом на лакат („en equerre")> те својим трупама обухватити распоред војске непријатељске, јер се на овај начин најлакше грози везама непријатељским у позаднини, а тиме ее уједно захвата и -већа просторија згодна за сваковрона маневровања. —-

Типови стратегијског развоја војске на војиштима.

Стратегијска концентрација војске може бити *на једнож* илима *више војишта,* те ирема томе ваља водити озбиљна рачуна о тим са овим- посебним и различним случајима, кад се разматра ди*тање о стратегијеком развоју војске на војишту.

I. Стратегијска концентрација и развој оојске на - једном војишту.

' У очи рата војека на једном војишту може се распоредити у главном на три начина: .

а., *Кордонски* распоред; .

б., Распоред *по засебним групама,* које би биле више или мање удаљене једна од друге; и'.

в.,. Распоред *у једној групи:*

а., *Вордонски распоред.* — Ово је најгори облик стратегијског развоја — распореда, јер је лако пробити

где хоћеш танку а дугачку линију распореда, и војска није у стању да да одлучног отпора ни на каквој тачци, нити се она може надати каквом већем успеху у том случају. Основни принципи ратне вештине одричу потпуно употребу кордонског распореда војске, јер уИсторији ратова нема ни једног примера, да је неко постигао ма што важно са оваквим распоредом, а међу тим има их, који су употребљавали овакав распоред војске.

Кордонски су биле распоређене на северној граници фраццуске армије у првим годинама револуције, а поглавито на простору између реке Маса и мора. Тек кад је више управљање операцијама прешло у руке Карно-а на крају 1793. г., он је опазио свуколику опасност. кордонског распореда, одбацио га са свим, па одмах почео прикупљати сву снагу на важније тачке недалеко једне од.других, тако, да су с'е трупе могле узајамно потпомагати у току једног и истог дана. На овај начин он је одржао, као што је познато, победе код Гондштата и Ватини-а, принудио непријатеља, да укћони опсаду Ландау-а, а на крају крајева спасао је и Француску. Он је још у то време увиђао потпуну оправданост принципа, по коме треба прику-пити уједно или целу своју војску противу извесног дела непријатељоког распореда,. или бар њен већи део, ако се жели успеха.

И многи други познаваоци ратне вештине осудили су потпуно кордонеки распоред војске.

„Неискусни ђенерали хоће да сачувају све", рекао је Фридрих Велики, „и према томе склони су ка растурању војске".

Може се навести читав низ примера, којима ће доказује, да је кордонски распоред војске чисто пренебрегавање основних принципа. ратне вештине при одбрани.

1., После битке. код Лоди-а 1796. године Болије је одступио с оне стране Минчи-а са 26.000 људи, оставивши 13.000 бораца у Мантуји. Он је .своју војску распоредио кордонски од Пешчијере др Гојта.

Бонапарта је прикупио своје десно крило и центар у Боргето, овладао тим прелазима, па продирући преко Валеђија пробио је центар Аустријанаца, те их принудио на одступање преко реке Адижа, (Еча).

Бонапарта каже, да је Болије требао да позна слабост одбранбене линије на реци Минчио. Растуривши своју војску по долини реке, он је ослабио себе самог, а осећао би се далеко снажнијим, да је посео бољу позицију на висовима између језера Гарде и реке Адиже испред риволијског плато-а, прикривши утврђењима још и распоред своје војске;

2., Исто је тако била растурена и италијанска војска Масенина у год. 1800., јака 38.000 бораца; она је била р.астурена дуж апенинских и алпијских окомака од Реко-а, па левантијским прибрежјем до Мон-Сениса, и од те војске 30.000 људи чувал.и су линију од Реко-а до излаза Тенде и Фенестри-а.

„И при површном разматрању тог распореда лако је увидети сву његову опасност. Држати-30.000 људи на фронту дугачком преко 200 км. од Тенде до Левантијскога Залива паралелно с морем, 12 километара далеко од његових обала, с једном једином комуникацијом, која избија на леви бок, значило је допустити непријатељу, да за непуна четири часа времена груне на ма коју заузету тачку, и онда цредати му, тако рећи, у руке половину армије, која би се налазила између те тачке и Тенде."[1] У самој ствари тако се и догодило. Мелас је пробио центар француске војске (у Априлу 1800. г.), одбацио лево крило преко реке Вара, а војска десног крила склонила се у тврђаву Гену — *у,* (Таенову), где се морала предати непријатељу заједнос Масеном.. То је предвиђао Бонапарта, па је још у Марту те године писао Масени: „Напустите са свим заузимање (поседање) линије, него држите Вашу војску прикупљену у Генуји, а депо у Савони. То су истићски принципи ратне веттине! Радећи тако, Ви ћете победити. 50.000 бораца са 30.000, те ћете се тако и увенчати бесмртном славом".[2] . ' ч • .

б., Распоред по засебним групама. — На једно.м војишту распоредити војску у оделите групе у суштини

[1] Jomini, Hist. eritiqne des guerres de la Revolution.

[2] Наполеон, Coresp. militaires.

није Бог зна колико боље, него што је распоредити је и кордонски. Распоред војеке ло оделиТим групама да се још и трпети без ризика под условом, да је свака од Тих група јача од непријатељске војске :на дотичном делу војишта, и у том случају неопходно је одржаватА тесну везу•/ између. појединих група, а то је често врло тешка ствар при ратним операцијама;.

Пример I.— Тлавни командант северне француске војске херцег Ришеље није имао пред собом недријатеља после конвенције клостер >— севенске, те је с тога био дужан, да'се одмах крене у Саксонију.у помоћ армији маркиза Субиза. Место да је учинио то што пре, он се са свим спокојно размести ради зимовања у /кантонман у Хановеру, Вестфалији и Хесену^ те тако лиш№ свога друга помоћи од 80 батаљоца и 110 ескадрона одличне војске, и уолед тога Субиз претрпи пораз код Разбаха, који је био далеко само шест маршева од Брауншвајга, где је био штаб Ришељев;

Пример II. —^ На Рајни дејствовале су у Октобру 1799: г. две армије: Армија Лекурбова и армија Масенина (хелвецијска). Главни команданти б^ли су независни један од другога, и стајали су непосредно под војним министром.. Природно је са свим, да им услед тога и радње нису могле бити сложне.

•После победе.код Цириха Масена је остао тако рећи непомичан пуних 35. дана, а Лекурбо је имао неких успеха у даљем продирању, пошто је прешао Pajuy'са својих 20,000 прикупљених војника, али кад је нападнут јачим снагама, слободним *услед нерада Масевиног, био је принуђен, да се понова врати- на леву обалу Рајне;'

Пример 1|1,— Аустријеки фелд-маршал Брун, у намери, да спречи Прусима продирање у Ческу, расцоредио је 1757. г. своју војску у четири дела за четири планинска пролаза, Лева група била. му је у *Егеру,' друга до-ње у. *Будину,* трећа у *Рајхенбергу,* а четврта *j Моравији.*

Између ових група износило је растојање 120—1GO км., а целокупна дужина стратегијског фронта нешто дужа од 400 км., а уз све то овај су распоред у његовом центру делиле реке Ел£а и Молдава.

И сам Фридрих Велики био се растурио у почетку, али је он допније сјединио у Лрзовицу на Елби (Лабу) две своје колоне, а друге две ујединио је у Турна-у (граф Бернски и граф Шверин), те је на тај начид од«. четири групе начинио две, а најзад и оне су се сјединиле под Прагом уједно, - *(сл. 8.).*

Благрдаређи погрешкама Аустријанаца овај је план Фридрихов остварен, пошто су Аустријанци допустили, да Фридрихова војска пређе преко Молдаве некажњено пред лицем Прага и пред лицем целе армије принца Карла лотарингијског. Да је Фридрих добио битку код Колина, она би имала на крају крајева за последицу потпун пораз аустријских армија.

У том погледу нарочито је поучно мишљење Наполеоново, исказано маршалу Масени у 1805. год., који беше наименован за главног колтнданта италијске војске: '•/•'-• ' .-

„Ви имате 60.000 бораца, а то је скоро трећина' вцше, него што ја имађах тамо. Пре свега преиоручујем -Вам,. да се. не растурате ни у ком случају. Саветујем, да Вашу војску држите увек прикупљену. Ако Ви нападате с 50.000 бораца, непријатељ неће Вас сачекати, иначе Ви ћете трпети недаће. Поверавам Вам моју италијску војску, и не дајте се, да Вас туку оделито." • .

У свима случајима Наполеон се тако увек изражавао о том питању. Он је порицао не толико поделу војске у једној армији, колико распоред војске на неколико армија, које би дејотвовале засебно у извеснпм случајима, и које би биле толико удаљене једна од друге, да би било немогуће одржати између њих потребну узајамну везу и нужно потпомагање. „На германском војишту у 1799. год. требало се бранити, јер Француска у то време није могла иставити надмоћнију снагу од непријатељске. Три армије: дунавска, хелвецијска и горњо-рајнска требале су у сваком случају да образују једну. 40.000 бораца дунавске армије у вези с хелвецијском армијом давале би довољно снаге зарад безбедноети Швајцарске и заузимања утврђених логора на десној обали Рајне од

стране Шафхаузена и Штајна, обилазећи шварцвалдске планине."

• У нашем рату 1876. године основна идеја ратног «плана била је у томе,' да се са надмоћном снагом продире уз Мораву, - те да се нападом потуче главна снага туреке војске, која he вероватно бити концев> трисана у околини Ниша. Ова улога у своје време намењена ie била ондашњој „моравској војсци", која је бројала преко 60.000 бораца.

Овој потпуно правилној идеји ратног плана није одговарало ни груписање довољне снаге на моравском војишту нити њен: стратегијски развој. Ова правилна идеја операција после кратког времена напуштена је са разлога до сад необјашњених, па се јавила нова, да се прво цернира Ниш као главни стратегијски објекат, принуђавајући га на предају по што по то, а да ее у исто време упути једна јака колона у правцу Софије, те да се на том правцу сукоби са непријатељском војском, и да је задржи бар за извесно време, да не би притекла у помоћ Нишу. Према овој новој идеји одмах је приступљено неким изменама у већ извршеној концентрацији трупа,; којом је приликом и ојачана моравска војска мањим.делом трупа.

Да би се остварила ова идеја према поменутом плану, целокупна снага моравске војске била је подељена у три главне колоне: на *Вукањи, Суповцу* и *Грамади* с једном *споредном колоном* код *КаШуна. Gee четири оее колоне* намењене су биле за цернирање Ниша. -*Пета колона* ове војске имала је еа свим самосталан задатак, да.продире. ка Софији у сусрет појачањима, која he *можда* бити упућена к Нишу.

Гл авни командант ове вој ске био је ђенерал Михаило Глигоријевић — Черњајев. Он је своју сиагу поделио у *5 колона*[1] и растурио је на фронту од преко 80 километара у ваздушној прузи. Колоне су биле скоро без икакве узајамне везе, а евака од њих опет са неким засебним претходним циљевима. Кад ее узме у обзир јачина ове војске и њена неоправдана растуреност на

[1] За покрет' ових колона издата јо 19. Јуна 187G. г. дпспоаиција за 20. Јуни, која је интересантна по целокJ'пној својој суштини и форми, о чему he бити. говора доцвије.

оноликом фронту, па ее томе дода она поцепаност појединих ондашњих дивизија и бригада, онда није ни чудо, што ее први покушај рада ове војске завршио најзад неуспбхом.

Према овоме, како у нападним тако и у одбранбеним операцијама треба се старати свима силама, да снага буде уједињена, и свагда избегавати дељење своје снаге. Само са уједињеном снагом своје војске на једном делу војишта могу се вршити одважне и одлучне радње. Но ако је у неком елучају баш потребно дељење снаге, онда је неопходно потребна узајамна веза и јединотво у радњама под командом једног команданта над тим деловима.

У Историји ратова има врло много таквих примера.

. Ако је деоба војне снаге неопходно нужна, онда је у таквом случају једна једина помоћ у томе, да се наименује један командант над свима трупама, онако, како је то урадио руски цар Александар I. у 1812. год. Наименовањем Кутузова за главног команданта целокупне руеке војске било је постигнуто јединство у операцијама армија и Барклаја де Чи^и-а и Баграциона, те се само на тај начин и могло решити оно велико питање о *ослобођењу Москве без битке, а најзадје дошло и уништење Наполеонове војске.*

" Дакле, ако две или неколико армија оперишу и на разним војиштима, али су им стратегијске зоне у близини, и оне имају један општи циљ, њиховирадови треба да буду сложни и једнодушни, па извело се то ма на који начин.

Рат Француске са Аустријом 1796.—1797. год. објашњаванамнајлепшетуистину. — Француекавојска, коЈа је била подељена у две армкје, и једна је била упућена да дејствује на германском, а друга на италијанском војишту,' приближиле су се једна другој својим операцијским зонама, и имале су један општи циљ, да униште аустријску војску. Кад је.то тако било, требале су и њихове радње да буду сложне и једнодушне, али. у самој ствари није било те једнодушности и слоге.

Кад је Бонапарта потиенуо армију Болијеву на горњи део реке Адиже, и принудио Аусгријанце, да

пошљу Вурмзера са 25.000 у Тирол, онда је то олакшало рад Моро-а, те је он прешао преко Рајне. Али кад су одотупиле армије ђенерала Журдана и Мрро-а на леву обалу Рајне, онда је био слободан део аустријеке војске на германском војишту, а то је опет довело у врло тежак положај француску војску цод Вонапартом. '". •

У то време Бонапарта, јурећи за армијом ерц-херцрга Карла, која је одступала, пређе Норијске Алпе, па у неколико маха замоли Директоријум за наређење,. да ђенерал Моро пређе Рајну, и да се крене што брже у долину Дунава, како би зауставио Аустри-Ланце, да не ојачају армију ерц-херцога Карла, Приспев " 25-ог Марта у Горицу, писао је Карн.о-у: „Јесу ли. дрешли у Рајну? Нема сумње, да he мој покрет бити већ откривен кроз четири до пет маршева, и чим непријатељ осети опасност, која Му прети, постараhe се, да очисти Рајну, како би напао на мене. Не крене ди се Моро усиљеним маршем за непријатељем, да би га стигао што пре, ја hy бити разбијен и бачен у Италију."

16-ог Априла он је писао Директоријуму из Леобена, негодујући, што .ђенерал Моро још није прешао Рајну: „Кренуо сам се у Германију живо с намером, да помогнем армији рајнској, и да зауставим непријатељев покрет противу ње, а ја да паднем Вечу на врат. Мора бити, да у жилама рајнске армије нема ни капи крви. Ако они оетаве хмене самога, ја hy бити прргауђ'ен, да ое вратим у Италију. Цела Јевропа биће сведок разлике у дејствима обојих армија; они ће бити. приморани, да приме противу-еебе целу снагу императоровy, те he дакле бити удиштени својом властитом кривицом."

Понекад може бити баш и корисно, да се армција подели на неколико оделитих група ,са *демонстративнимциљевима* на граници, како би нападом на неколико тачака одвукли пажњу непријатељеву од оне тачке. која је стварно изабрата за напад, као што је то радио и Наполеон 1796., 1806. и 1815. године.

Аустријско-сардинска војска била је растурена у 1796. год. иза апенинских окомака од Волтажи-а до

Мондове. Француска пак војска билаје на Ђеновској Ривијери од Тенде до Волтре.' Решив се, да' нападне центар савезника, Наполеон прикупи тада главну снагу између Лоана и Оавоне, крене се у правцу. Монтенота, и.пробије непријатељску линију, *(сл. 9).*-

Пруска.војска распоредила се 1806. г. западно од реке Сале с левим крилом у Јени а с десним -^ у Лангенсалцу. Наполеон је био распоредио своју војеку иза планина Франконије с фронтом дугачким од ,100 и више км. паралелно с пруском војском» с десним крилом у Бејруту а с левцм— у Кенигсхофену. Таквим раопоредом он.је маскирао намишљени (рад) напад. . Пошто је под:'том маском већ учинио нужне чрипреме, он је хитро прикупио све своје снаге ближе десном крилу за напад на леви бок Пруса.

• Енглебко-пруска војека разместила се 1815. г. ио кантонманима е фронтом окренутим према северној граниди Француске, између река Маеа и Дендера, на лростору око 90 и више километара. Нацолеон је прикупио своју снагуу Лиљ'у> Вал^ ^јсијену^ Мезијеру и Мецу. Са оваквим распоредом еавезници никако нису могли да знају шта управо намерава Наполеон: да ли се спрема да напада, или да ое брани.

Пошто је био у главноме готов са претходном спремом за почетак рата, Наполеон на једанпут брзо прикупи своју снагу између реке Маса и Самбре за изненадни покрет на Маршјен, Шарл-Роа и Шател.

Овакви покрети у намери, да се лрикупе оделите групе на ову или ону тачку за напад, потребују увек доста, времеда, али то проведено време у скупљању често пута бива награђено користима изненађења, захватајући непријахеља *с* бока.

Та је операција у данашње време опаснија у тр--лико, у колико данае и једна и друга страна врше железницама прикупл>ања свајих војеака, па се може да догоди, да једна страиа- са апсолутном, надмоћношћу над непријатељем, развивши евоју војску у неколико група, не могне успети, да је прикупи пре непријатеља онамо, где је намислила. да изврши тлавни. удар, и онда тиме та страна излаже своју раздељену војску изненадним ударима непријатељевим, који је

ујединњен, па с тога и надмокнији над оделитим групама.

. У сваком случају могло би се препоручити у данашњем времену, да се *никад не врши прикупљање своје војске у близини неиријаШељске војске, која је прикупљена и спремна з% почетак операцкја, йа макар се располагало и с већом надмоћношћу*. У таквом случају боље је, да се изврши прикупљање" и распоред на неколико маршева уназад, како су то урадили Немци у 1870. години.

Леп пример за поуку у овоме даје нам почетак рата 1809.' год. Аустријска војска ерц-херцога Карла од 194.000 бораца била је прикупљена на десној обали реке Ина, а француска војска била је растурена на простору између Браунау, Страсбурга и Ерфурта, *(сл. ib.)*.

„Давно прикупљени Аустријанци су могли врло лако да пробију ликију француске војске, која је била распоређена у огромна растојања између појединих корпуса, да је униште и да раотуре њене делове", — вели Жомини. Наполеон је доиста увиђао ту опасност, па је с тога цисао ђенералу Бертију: „Ако Аустријанци не отпочну дејства пре 15. Априла, прикупите војоку код Регенсбурга, у противном случају на реди Леху. Намера ми је," пише он Бертију, „да са главним станом будем у Регенсбургу, 'па тамо да прикупим и војску; Ако ме спречи непријатељ. у овоме, онда he главни стан бити у Донауверту, а војска развијена на линији реке Леха,"[1]

Међу тим Аустријанци су прешли реку Ин 10-ог Априла. Не обзирући се на инетрукције -Наполеонове, Бертије нареди прикупљање војске у Регенсбургу, па тамо натоциља и Даву-а, који, кад је чуо о почетку операција, упути ое са корпусом из Бамберга у Инголштат. Кад је извештен о прелазу Аустријанаца преко Ина, Наполеон ое чудноватом брзином појави у Абенсбергу, баш у тренутку, кад је Даву могао бити опкољен у Регенсбургу, а војска раздељена и разбијена по групама уједињеном маоом од 180.000 Аустријанаца. Наполеон је необичном брзином прикупио војску, па

[1] Наподеон, Instruction pour le major g-eneral.

ипак, као што је познато, одржао је победе код *Абенсберга, Сибенбурга, ЛандсхуШа, Екмила* и *Регенсбурга,* исправивши на тај начин погрешке свога начелника штаба!... (Жомини).

в., *Распоред војске у једној групи — маси*. -.....Када је командовање омогућено, онда *Страшегија* истиче као свој идеал *распоред војске у једној маси*. То може да буде и у савремених војсака, *које би се састојале из меколико* почесних армија, и које често броје на милијуне војника, само ако то још дозвољавају прилике меота. Тако су урадили Немци пред рат 1870. године, кад су се три њихове армије, с више од *x[* милијуна војника, развиле у рајнским провинцијама и баварском Пфалцу на стратегијском фронту од скоро 150 км., а који се после при покрету ка реци Мозелу скратио на 60 км., па су ипак све три армије биле у рукама краља Вилхелма. а у случају потребе могле су се све три армије за два дана сјединити за заједничку битку на бојишту. 'i

Тако је и Наполеон у 1812. г. сву масу око Va милијуна бораца држао у својим рукама, само да се не би растурила при операцијалЈа, а оамо је одвоИо крилне колоне под заиоведништвима Макдоналда, Шварценберга и Рење-а.

II. Стратегијска концентрација и развој војске на више војишта.

Овде могу бити два случаја:

а., Кад се има у изобиљу војске, да се може офанзивно дејствовати на свима војиштима, *и онда армије засебно дејствују на тим разним војиштима. Али и тада, "ако су операцијске зона у близпни или се додирују, потребно је, да. им' се свакојако огарантује јединитво у операцијама;/'

б., Кад се нема довољно војске, да би се могло делати на више војишта са надмоћношћу, онда се на главном војишту концентрише главна снага за офанзивнеоперације, а на другим војиштима ограничава се рад само на дефанзивна дејства.

Да би развио што већу снагу противу Русије, Нацолеон се решио у почетку 1812. године на чисту одбрану на Пиринејском Полуоотрву, прикупивши војску између реке Ебра и Пиринеја. . -

У 1815. години Француској су грозиле савезне војске са свих страна. Решив се на офанзивна дејства противу енглеско-пруске армије, Наполеон је прикупио главну масу своје војске на северној граници, а на остала војишта упутио је незнатну снагу, да.би само мотрила и отежавала брзе покрете савезника са тих страна. Овако ми нисмо урадили у нашим ратевима за ослобођење и уједињење,. као год што' то нисмо урадили ни у рату 1885. г. ' .. .

.. Сад да наведемо неколико иеторијских примера концентрације и распо-реда војске пред. сами почетак операција.

I. КонцентраЦија и стратегијски ра»вој пруске војске за рат 1866. године.

Сл. 11. '•-.'

У рату 1866. годиие Пруска је имала са гардом 9 корпуса војске овако размештених:

I. корпус у Кенигсбергу;
II. „ ,, Штетину;.
III. „ „ Берлину ;"•
' Гарда у Берлину;.
IV. корпус у Магденбургу;
Y. „ „ Позену;
VI. „ „ Бреслави;
\ VII. : „ „ Минстеру;
VIII. „ ' „ Коблениу.

Прве ратне припреме отпочете су тајно при крају Марта 1866. г.

Мобилизација је наређена 3. Маја, азавршена је 22. истог месеца; дакле за 20 дана мобилисани су потпуно сви корпуси.

У почетку није ишло баш како треба јса транспортовањем трупа и са прегходним распоредом војске за почетак операција, јер ситуација саме Пруске беше у

то време деликатна. Требало је правити фронт наспрам три групе, три фронта непријатељска.

На југу Пруске Аустрија и Саксонија могле су имати око 264.000 бораца, а захватале су територију, € које се ишло правце противу центра монархије. На врху те територије је равница реке Елбе, из које се могло продрети престоници Берлину с неколико маршева.

На југо-западу ,су јужне немачке државице, које ' бројаху на 100.000 бораца. ä које се могу лако сјединити са оном првом групом. Река Мајна правила је границу између тих државица и Пруске. — На западу Хановер и Хесен имађаху од^ прИлике 40.000 бо-*раца; то не би значило много, али је мука била у томе, што њихова граница иђаше до Елбе, па ако се пренебрешу оне, могла је бити одсечена комуникација Пруске са Рајном и са војводством на Елби, а то је требало чувати.

: Пруска дакле имађате пред собом три групе непријатељске, три снаге и три • l'^'л-ничне зоне са страшнвм распарчаношћу своје властите земље и :са траницама веома неповољним. У осталем и тешко политичко е.тање обавезивате Пруску; да штеди становништво, које намераваше да себи присаједини.

На послетку, Пруска имађаше Италију за савезника за овај .рат, алиона беше раздвојена Аустријом, с којом је требало одржавати бојне релације, и која је на себе привукла три корпуса са најбољим аустријским војсковођом ерц-херцогом Албрехтом.

Претпоетављало. се, да Аустрија може мобилизо-.вати 250.000 бораца, од којих највећи'број да he кренути против. Пруске. ,

Маја 12. већ се дознало у Берлину, да је Аустрија од^ својих 10 корпуса концентрисала 3 корпуоа у Италији, да је транспортовање трупа отпочело 11-ог, да је њена коњица на путу за границу Моравске, и да она рачуна, да he већ ири крају месеца Маја имати знатну снагу прикупљену на граници Саксонске и Шлезије.

Прусима је требало 9—12 дана, да би пренели један корпус са евима његовим деловима по једном путу, Овакав рок диктовала је природа пута.

На послетку знали су, да се кретање свих корпуса ие може завршити пре прве недеље Јуна, не ripoTTyштајући за рад ни четврт часа; да се све железничке пруге морају употребити за транспортовшве, и да се ни једном од њих неће моћи пренети више но само један корпус, да би тр<Јбало још толико времена за концентрацију, ако би се покушало, да се једном пругом упуте два корпуса.

• • - *У* првој прловини. Маја Пруска је била уверена, да се не мора обзирати Вог зна колико на непријатеље са. запада, а за непријатеље из јужне Немачке рекао је Молтке: *„То су непријатељи јоги у повоју",* према чому је излазило, да је само група аустро-саксонска * организована и способна за што скорије дејство.

Проучивши дакле све дотадашње околности, Пруска. је 26. Маја наредила концентрацију пет својих корпуса, и према тој наредби:

V. и *Ш,* корпус требали су да се концентришу • у *Најсу* и *Швајдницу* у Шлезији ради заштите Вреславе; III. и IV. корпус између Торгаве и Котбуса зарад заштите Берлина; а VII. — у Кобленцу.

Овакав распоред трупа био је мера обазривости, јер такав распоред јошније одговарао будућим операцијама. Овај распоред био је допуњен мало доцније скупљањем гарде у Берлину и двеју дивизија VII. корпуса у Миндену и Минстеру.

У ствари Пруси су отпочели као неку полуконцентрацију противну принципР1ма и обичним правилима, која упућују и саветују, да се не концентришу велике стратегијске јединице, док оне не буду КОРШЧНО упувене на одређено место и за одређени циљ, али се они управљаху према околностима, не знајући коначно, како ће се држати поједине немачке државице, које се намеравају присајединити. Пруси тада радише онако, како би радили ууверењу, да.ће им те државице бити непријатељи.'

То је не само логично и паметно, него и практично.

При крају Маја у Берлину су се већ уверили, да[р] he се главна игра одиграти на фронту аустријске војске, па се према томе решише^ да по што по то прегазе

Хановер и Хесен. Прусима је дакле требало, да се ослободе групе непријатељске, која беше најближа срцу монархије.

Избор зоне за концентрацију. — Кад се већ увидело начисто, какво је стање ствари у опште, требало је сада, да се на првом месту у опште потражи и утврди зона за концетрацију снаге, која има да дејствује противу Аустрије.

Траса границе Ческе и положаји трупа саксонских на 7 маршева од Берлина и 5 од Бреславе, за тим положаји корова аустријских'кО(9 *Рајхенберга и Траушенау-а* на путовима, који вођаху у Берлин и Бреславу^ учинише, те се увидело, да овим двема престоницама прети голема опасност. Пруске провинције Лизас и Шлезија бејаху прве на путу продирања аустријске војске. Немогуће је било обезбедити и једну и другу провинцију само с једно^ ^рмијо^- Просторија је била не само велика, него је и гранЈаца Ческе таква, да се с ње могло дејствовати врло лако противу једне изолиеане војске. Требало је дакле имати две јаке снаге подељене. Подела је опет и неминовна због лакше исхране велике војске. С друге стране ова операција двеју армија могла би бити врло критична у почетку, и то'је ђенералчптаб имао на уму, али је ипак поделу војске сматрао као једну нужду, те је одговарао на сва пребацивања, која су управљана на ђенерал-штаб овако: „Радећи овако очигледно је, . да се једна аустријска армија, која је концентрисана и унапред избачена, може да баци свом снагом противу једне половине пруске војске, али био ма какав распоред војске, тај распоред не може ни у ком случају изменити изглед (конфигурацију) војишта, БИТИ може учинити,» да у Чешкој не буде непријател»а концентрисаног између Лизаса и Шлезије"- ;

Ово је питање дуго 'претресано у пруском ђенерал-штабу, па је услед наваљивања Молткеовог решено најзад:

1., *Да прву арлшју* (у почетку су је чинили IL, III. и IV. корпуе) под командом *принца Фридриха Карла* с 93.000 бораца упуте у Лизас у околину

Котбуоа, те да поседне мрежу железничких путова за Саксонију, Берлин и Шлезију;

2), *Да другу армију,* коју су у почетку састављали V. и VI. корпус а и ,/делови војске, крја се налажаше у Шлезији израније, под командом престолонаследника Фридриха Вилхелма скантонују на 75 км. источно од прве армије у околини Најса (115.000) на "фронту.од 20-км. дужине. (Начелник штаба био је ђенерал Блументал).

За гарду решише, да се искупи у околини Барита и Лукау-а, ма да још ниоу били одредили, на што ће се употребити.

На послетку решено је за I. корпус, да се упути у Герлиц ради везе између двеју група, и да помогне оној, којој буде помоћ потребна.

Што се тиче Саксоније решено је, да се концентрише на граници њеној *шређа армија,* названа *елпска* (по Елби-Лаби) *армија,* састављена од VII. и VIII. корпуса, под командом ђенерала Херварта од Битенфелда еа 70.000 бораца, и да буде за 60 км. југо-источно од прве армије.

Око половине Маја Пруси су дознали, *да се јужне немачке државе дефинитивно ослањају на Аустрију,* али су знали и то, да-им.њихова организација и политички резон не дозвољавају журбу. На основи тога Пруси поновише одлуку, да енергично дејствују противу војводстава: Хановера, Хесена и на Елби, како би на послетку сјединили што јаче' снаге на другој страни, па да после оставе тамо једну диризију ради опсервација (х\готрења), и да до том организују *мајнску армију* под командом ђенерала Фогела од Фалкенштајна са 48.000 бораца, (противу 119.000 бораца савезних трупа), која би дејствовала противу јужних немачких држава.

На послетку, да би парирали сваку случајност, скупили су у Берлину и један корпуо *резерве.*

Нема сумње, ово беше врло компликован посао, али овакви распореди, с друге стране, одговарају ситуацијр1 зрело процењеној. Дакле, овим су Пруси концентрисали по једну снагу противу сваке групе непријатељске, а две протлву Ауотрије.

Тешкоће овакве концентрације биле су очигледне. и то је и изазвало Краља, да се изјасни у једној прилици примајући команду над војском, да овакав размештај војске није дефинитиван пошто ће се он доцније модификовати, како догађаји буду диктовали.

По податцима пруског ђенерал-штаба концентрисана снага Пруске износила је у први мах *197.000 људи, 55.000 коња* и *3500 кола,* и та маеа у првој седмици месеца Јуна окупираше простор по фронту од 444 км. (60 миља), од реке Сала до Најса, прелазећи преко Цајца, Хала, Торгау, Херцберга, Герлица, 1Пвајдница,_ Франкенштајна и Најса.

Према овоме:

1., *Лево крило* чињаше *шлеска* војска, састављена из2кора, на фронту Валденбург—Ландсхут, (18 V2 КМ.);

2., *СредишШе (цеитар)* — прва армија на фронту Котбус—Торгау, (89 км.). -»)

Растојање између ове две војске износшаше 133 км. (или 6 маршева). Но на овоме међу-простору (интервалу) налаи^аше се I. корпус у Герлицу на 74 км. ед десног крила шлеске војске;

3., *Десно крило* чињаше војска са Елбе *(елпска војска)* и то само iVa корпус — на фронту Хал-Цајц, удаљена од прве армије за 74 км.

За 12 дана могле су се све три ове војске скупити у центар.

На први поглед излази, да је ова велика растегнутост пруске војске излагала опасности саму војску. Али овде треба имати на уму, да је ово била само привремена концентрација, или управо фронт дебушовања железничких и других комуникација ка непријатељској граници, а већ је после лако извршитњ бољу. прибраност и прикупљање.

Прикупљајући своје корове Пруска могаше отпочети операције већ 6. Јуна, пошто аустријска војска не беше готова са СВОЈОМ концентрацијом.

Пруои дакле имађаху у овој прилици све користи на својој страни.

Тачка уједињења трију армија пруских беше Бичин, где је дошао и Краљ, те примио команду над војском.

Шт

Изгледа у први мах, да је сувише дрско, да се дубоко у непријатељској земљи назначи зборно место армија са широкога фронта пре тога, и то не одговара принципу безбедности при извршењу развоја војске; али треба имати на уму, да буквално разумевање и извршивање. свих стратегијских принципа, ма како они били јаки, пре може довести војску до пораза, него до победе, ако се војсковође у примени не буду управљали и према приликама и околноотима на војишту. Пруси су били начисто с тим, да Аустријанци још иису били готови са груписањем снаге, ж да су скоро за 3 дана марша даљи од Пруса у погледу њихове тачке сједињења. Знајући дакле све то, Пруси на основи простог рачуна времена нису могли бити дрски у том предузећу, јер су своје радње саображавали приликама и околностима на војишту.

Уз *безбедност* развоја своје војске, која је била основана на поузданом познавању прилика, Пруси су још и *изненадили* непријатеља ранијом појавом готове своје снаге, заузели су брзо велике прооторије непријатељске земље, те је тако њихово крајње напрезање снаге у почетку рата уродило најзад свима добрим последицама.

Рачун хладан и промишљен, ратни план склоиљен на поузданим податцима испољили су овде све своје користи. Ово сједињење војске у моменту кад треба, пруски ђенерал-штаб није сматрао као какву особито дубоку идеју или дубоко смишљену комбинацију, већ као уређену и енергично извршену једну радњу у незгодној ситуацији, створеној силом околности.

Напомена. — Hehe бити без интереса, да овде наведемо укратко, како и чиме маршал Молтке правда избор операцијских праваца и продирање помоћу подељених снага ка Гичину у рату 1866. год.

Као што је познато, I. иП. армија пруска у овоме рату продираху у Ческу по двама конвергентним операцијским правцима, који су потпуно раздвојени, и који су кроз неколико дана бшга без икакве везе међу собом, јер:

I. армија кретала се преко Герлица, Рајхенберга и Минхенгреца ка Гичину;

II. армија — преко Најса и Кенигсхофа ка Гичину, *сл. 12.* • .

Да је маршал Бенедек у то време имао концентрисану масу на Елби, био би онда на унутрашњем операцијском правцу, и био би следствено у могућности, да с јачом снагом успешно нападне најпре једну, па за тим другу армију непријатељеву.

Оваким првим маршевим правцима ђенерал Молтке је оставио Аустријанцима најбоље шансе. Зашто се пак они нису користили овом згодном приликом, подлежи великој критици, а ђенерал Молтке правда свој поступак овако:

„Како је то могло бити, да ми не наиђемо на веће отпоре, дебушујући планинске кланце са стране Лизака?!

„Одговор на то питање лежи у раслоредима Аустријанаца.

„До данас," рекао је ђенерал Молтке, „није се могло ништа позитивно дознати о плану одерација фелдцајгмајстера Бенедека.. Судећи по чланцима појединих војних журнала могло се закључити, као да је он имао намеру, да концентрише велику масу своје снаге на д-есној обали горње Елбе у околини Јозефштата и Кенигсхофа. Тако постављена аустријска војска налазила би се у централном иоложају могућих операција између две армије пруске; довољна би јој била односно маЛа снага за одбрану правца Изером или оног уз Елбу, а-великом већином своје сједињене снаге могла би - оперисати противу престолонаследника или противу принца Фридриха Карла.

„Изгледа, да фелдцајгмајстер није никада губио из вида овакав пројекат својих операција, који доиста беше изванредан за њега, и да би он овај пројекат и извршио са *неиоколебљивом -упорношћу,* која је једна од најлепших врлина тако ретког ратника. Али треба се запитати, да ли би овај пројекат још могао бити тако добар, да се његовом извршењу приступило у времену^ кад су пруске армије биле већ у великом покрету?

„Ако се желе користи од централног положаја при оперисању, нужно је имати око себе довољно простора,

како би се имало могућности за извршење покрета у сусрет једном од својих противника, на даљини марша од неколико дана, а при том још имати времена за повратак на другог непријатеља. Ако је овај простор сувише велики, излаже се опасности, да има посла једновремено са обојицом.

„Кад буде једна војска на бојишту нападнута и с фронта и с бока, не вреди јој много што је у централном положају операција; што је била за њу корист са гледишта стратегијског, то је у том погледу незгода са гледишта тактичког. Ако би се дозволило Прусима, да допру до Изера и Елбе, и ако би неколико дефилеа (које је требало проћи и овладати њиховим излазима) пало Прусима у руке, очевидно је, да би врло опасно било продиратиизмеђу двеју армија. Нападајући једну од њих Аустријанци би се излбжили оиасности, да буду нападнути другом војском с леђа.

„Војска аустријска под командом фелдцајгмајстера Бенедека била се сјединила 10. Јуна у Моравској, али су трупе тако рђаво биле снабдевене потребама, да је Бенедек био принуђен, да остане на томе месту еве до 17. Јуна, што је нама и дало могућности, да се решимо на напред поменуте правце." — Бто тако ооновано брани и правда своје операцијске правце ђенерал Молтке, чија се дрскост (сједињерве двеју расгављених армија на великој даљини и у дубини непријатељске територије) базирала на рачуну времена и познавању стања код непријатеља.

Резиме предње ексшшкације фелдмаршала Молтке-а следећи је:

1., Пруска је била принуђена да образује две армије за одбрану двеју области монархије, које беху угрожене;

2., Околности су захтевале концентрацију трију маса на трима разним тачкама;

3., На послетку удаљеност од Герлица и Најса до Гичина, као тачке, где би се сједиииле две пруске војске, скоро је равна оној од Гичина до Олмица као тачке концентрације Бенедекове војске.

Ово последње било је са свим неповољно за Аустријанце, јер немадоше довољно простора, да нападну

једну од пруских армија,~а да не буду нападнути другом пруском армијом.

Предња експликација фелдмаршала Молткеа претпоставља стање, да су обе пруске армије, као и она аустријска, биле на оним тачкама, одакле су се кренуле, т. ј. у Гердицу, Најсу и Олмицу. Са свим противно би било, да се Бенедек налазио сједињен негде на Блби, као што је напред речено, према чему би био у стању, да се с надмоћном снагом баци на једну, а по том и на другу пруску армију.

Међу тим, за право еазнање тока операција првих дана потребно је, да излоншмо следеће:

27. Јула I- и *елпска* армија пристизаху у Минхенгрец; II. армија дебушоваше у Ческу, 1-ви корпус стизаше у Траутенау; гарда у Ајпел и Костелец; 5-ти корпус у Наход, а 6-ти у Скалиц. У то време аустријска војска већим делом беше прикупљена око Јозефштата.

Али од Јозефштата до Минхенгреца има 70. км., а то су три до четири марша; до Траутенау-а само је 25 $КМ_{V}$ дакле само један форсирани марш. За тим од Траутенау-а до Находа и Ајпела има 34 км., и на послетку од Траутенау-а до Минхенгреца 66. км., што чини 3 марша.

Према овоме, 27. Јула аустријска је војска била у могућности, да снажно нападне II. пруску армију, односно њен 1-ви корпус и гарду; 28. Јула она је могла под истим условима напасти 5-ти и 6-ти корпус. Међу тим цзвесно је, да I. армија и *елиска* војска, које су у Минхенгрецу заустављене корпусом Клам-Галаса и саксонским корпусом, не би могле на време стићи за учествовање у главној битци.

Бенедек је требао дакле да предвиди покрете и присуство IL армије, и да јој се одупре у онолико и онако, како то захтеваху. прилике и околности, али он то не учини!

Овај рат даје нам пример, од какве је користи употреба унутрашњих оиерацијских праваца.

Тако, после битке код Кенигреца Молтке је изабрао један операцијски правац за своју главну армију; међу тим Аустријанци формираху код Беча једну ар-

мцју, а корпуси потучени код Кенигреца одступаху ка Олмицу.

За Прусе постојаху дакле две снаге за даљи отпор. Молтке се реши; да' своју главну снагу крене преко Пардубица, Брина, Линденбурга и Пресбурга, стварајући себи могућност,- да одржава подвојеност аустријских снага,. и да их напада једну по једну, *(сл. 13.)*.

Употреба овог унутрашњег операцијског правца од стране Пруса била је од знатног утицаја, да Аустријанци затраже мир непун месец дана после одлучне битке код Кенигреца.....

А ево у главноме и io, како су Аустријанци извршили концентрацију своје војске и њено осигурање у рату 1866. године! — Ради заштите границе они су истурили у половини Маја своју коњицу и распоредили је овако:

а., Једна коњичка дивизија заклањала је границу од Шенбруна до Грулиха; дивизијски штаб у Фрајденталу;

б., Две коњичке бригаде чувале су железницу од Трибау-а до Хохенштата;

в., Две коњичке бригаде браниле су пругу Остpау-Освјечин, као најизложенију опасности.

Остале трупе 10. Јуна биле су овако концентрисане:

Штаб главног команданта у Олмицу.
II.', корпус у Цвитави;
III., „ „ Брину;
IV., „ „ Литави;
VI., „ „ Прерави;
VIII., • „ „ Ауспицу;
X., „ „ Блансвго-у;
1, „ „ Теплици, Вајсвајсеру, Бунцлави и Јозефштату, а V. бригада не беше још стигла.

Саксонски корпус беше на левој обали Елбе (Лаба) код Пирна.

1. резервна коњичка дивизија у Просницу;
2. '• „ „ „ „ Кремзиру;
3. ; ,i • „ „ „ Вишави.

Једна коњичка бригада од прве коњичке дивизије мотрила је на пут преко Рајхенберга и чувала планинске предазе источно од Крконоша (Riesen-Gebirge); друра бригада осматрала је пролазе преко. лужничких тЈланина, а трећа бригада била је у Минхенгрецу, *(сл. 14.)*.

Била би боља концентрација на линији Рајхенберг—Вајсвасер^Бунцлава; .Гичин—централни положај, и т. д.

II. Концентрација и стратегијски развој немачке . војске у 1870. год.

(Сл. 15.)

Концентрација пруеких армија у овој години извршена је лакше и на простији начин, него у 1866. год. и ако су у овој години цифре њихових ефектива биле много знатније. Ова разлика дошла је из два узрока.

Прво, услед извршених поправака после рата 1866. год.; и друго, услед јасније опште и политичке ситуације.

Служба транспортовања на железничким путовима била је у миру предмет многобројних вежбања и усавршавања, тако, да је поеле вршена доиста под најбољим околностима за саму ствар, кад је оглашен рат.

Јула 16. наређена је мобилизација, а већ 17-ог изјутра разаслати су маршеви планови свима корпусима.

Исто тако за неколико дана било је већ прикупљено хране за 6 недеља за целокупну предвиђену јачину војскеу близини концентрационе зоне, (у Келну, Кобленцу, Бингену, Мајнцу и Сарлују). Још је оамо требало, да се поотарају за осигурање утврђене и намишљене концентрације.

Мере заобезбеђење концентрације. — У овом циљу бидо је цареће гарнизонима провинција Ренана (Rhelianes) и Палатрша, да се што пре мобилишу, и да измарширају на границу, те да осматрају, извиђају и заклањају гран-ични фроат у свима правцима.

- Према овоме, у времену од 16. до 25. Јула гарнизони провинције Ренана (Зпука пешадије и 2 пука коњице) заузели су простор од *Трира* до *Блискастела* — простор од 68 км. (10.600 људи); '• — 25. Јуда придошао је овој војсци и један коњички пук.

Границу провинције Палатина заклањали су у први мах 3 батаљона пешадије са 5 ескадрона коњице од 16.—19. Јула, и то од Хомбурга до Лаутербурга, оснажавани у позадности са 1 пешадијском бригадом и деташманима специјалних родова оружјаг у Ландау и Гермерсхајму, — свега око 10.000 људи.

И тако до 22. Јула било је на граници око 16 батаљона пешадије са 14 ескадрона коњице, који су били довољни, да ?акриле границу од 140 км. фронта.

После 23. Јула, дакле 8 дана мобилизације, ситуација се изменила. У Палатину ее тада већ налажаше једна потпуна дивизија пешадијска (4. баварска), а на десној обали Рајне— *баденска дивизија* са 18 ескадрона коњице готових, да је потпомогну у свако доба.

Око 28. Јула (дакле 13. дана мобилизације) ове две дивизије ојачане су с два корпуса између Рајне и Мозела у јачини око 60.000 људи; око 1. Августа находило се на логранични просторији већ око 300.000 војника, потпуно спремних за почетак операција.

Обазриви Пруси добили су за односно кратко време извешћа о саставу француских армија и о местима појединих корова на граници. Они су видели и дознали, да искупљање Француза на појединим пограничним" местима тече неуредно, т. ј. да Французи истурају на границу поједине немобилисане јединице, чији , су резервисти још на путу у далекој позадности, па се с тога а и због политичких прилика у земљи и онога силног одушевљења масе народне за рат, створило неко уверење у пруском главном ђенерал-штабу, да Французи имају офанзивне намере, па кар изазивачи теже, да овим наглим истурањем трупа на границу омету и спрече концентрацију немачке војске.

Услед овога уверења Прусима беше прва брига, да обезбеде искрцавање својих трупа на граници и њихов даљи развој.

С овог гледишта они се нису имали чега плашити за прву армију, пошто њени корови маршираху озго са севера дуж неутралне границе Луксенбурга, Ако би Французи и покушали на тој отрани надирање, армија би им се могла увек одупрети.

То и(?то могло би се рећи и за трећу армију. Ова не мораше Бог зна колико страховати од трупа фран-. цуских у пределу доњег Блзаса, којих беше тамо односно мало. У колико је она била ближе заједничкој граници, у толико њена концентрација беше неминовно и прикупљенија.

Напротив, II. немачка армија могаше бити угрожена масама француске војске, која је скупљена у Лорену, те би тако била принуђена на дефанзиву.

Пруски ђенерал-штаб је уочио ову могућност, нарочито у времену неизвесности о већим покретима француске војске, па се с тога и одлучи:

1., Да не искрцава корпусе друге армије са свим близу границе;

2., Да изврши њихово искрцавање у даљој позаднини, где је гарантована удобнија одбрана;

3., Да ову армију не креће унапред све дотле, док сЧ не буду концентрисали сви њени корпуси, и док не буду потпуно спремни за борбу, а да се она за то време задржи у позаднини далекој 6 маршева.

У исто време беше одређено, да се она доцније искрца непосредно на десној обали Рајне.

Тешко-је чак и замислити, како је, на који начин, и с каквом прецизношћу и тачношћу за кратко време пренесена и избачена на границу с довољно сигурности ова огромна маса војске од *'/h* милијуна војника са 150.000 кон>а и са свима осталим потребама, а још је интересантвжје, да је цео овај колосални покрет текао тачно и све по предвиђеном времену тако, да је и завршен тачно у оно време, које је штаб унапред и прописао.

Наређење за распоред армија на граници издано је и саопштено свима корпусним командантима *23. Јула.*

Према овоме армије су се имале концентрисати;

I. армија на линији Трир —Биркенфелд 2-ог Августа, (под командом ђенерала Штајнмеца);

II. армија на линији Бинген—Манхајм 5. Августа,' (под командом принца Фридриха Карла);

. III. армија на линији Ландау—Карлсруе 3. Августа, (под командом пруског престолонаследника).

,, Ови покрети извршени су скоро потпуно онако, како је наређено, и резултати беху овакви:

Два корпуса I. армије, и то: VII. корпус искрцао се у *Aix—la—ehapell* и у *Call-y*[1] 26. и 27. Јула; VIII. корпус (рајнска провинција), мобилисан у својој територији, дошао је сувим на своју концентрациону зону.

Према овоме I. армија са 60.000 војника изишла 'је I. Августа на линију Трир—Биркенфелд са фронтом од 48 километара; њени деташмани окупираху линију реке Саре (Särre) и главније пролазе речне;

II. армија је у почетку задржана у позаднини. на једној одбранбеној линији; она се састојала из 4 корпуса (III., IV., X., и гардијски), који су доцније транспортовани у ешелонима по 2 пута железничка. Општа ситуација ове армије модификована је при свршетку транспортовања.; Јула 28. већ се знало начисто, да Французи неће нападати, те је од тада и отпочео покрет II. армије унапред, и у том циљу је још 2а. Јула послата наредба III. и X. корпусу, који су ее имали превозити линијом у правцу Најкирхена, да се искрцају у Бингену, и да се распореде по становима у правцу Крајцнаха и Мајнца.

Даље било је. наређено, да се гардијски и IA^. корпус искрцају у Манхајму, и да се ту распореде у кантонмане по околини.

III. и IV. корпуе имали су да истуре преходнице до Крајцнаха и Диркхајма, а за потребну везу ових делова био је изаслат један коњички пук.

И тако се ова армија на послетку разви 1. Августа на линији Фирфелд—Хохшпајер (иеточно од Кајзерлаутерна) на фронту од 45 км. са 2 кора у првој линији, који беху закриљени двема коњичким дивизијама. Ова два кора држаху у својој • власти 2 главне комуникације, које су излазиле на француску територију, а које са оним оближњим представљаху операцијски правац те армије са упоредним железничким пругама. Осталиигорови беху ешелонирани уназад на даљину од 29—45 км., *(сл. 16.)*.

У Ахену и Келну.

III. армија од 116 батаљона, 86 ескадрона и 300 топова развила се на линији Бергцауберн—Карлсруе на фронту од *39 километара*.

Према свему овоме, група трију пруских армија представљаше на операцијској основици следећу фор^ мацију:

У ценшру и на сваком крилу. по 1 армија истурена на границу непријатељску по ешелонима. Ове масе силом овладаше железничким и другим нутовима, који водише у француску територију. Крилне армије, своја крајња крила наслањаху на одбранбене линије: *Мозелна северу* и *Рајну на истоку*. Сем тога, она лево-крилна армија имађаше два утврђена места на својој основици. Корови су били постављени у ешелонима и толико прикупљени, да су се могли за један дан сјединити, и ако се имало уверења, да се није могло рачунати на напад од стране Француза. На послетку ешелони корова беху на утврђеним тачкама, владајући. на тај начин главнијим комуникацијама. Пртпуни стратегијски развој немачке војске у овом рату извршен је тек 11. Августа, т. ј. после три крвава боја код Вајсенбурга 4-ог и код Верта и Шпихерна 6-ог Августа.

Руководећи се важним начелима ваља извући поуке из овога:

1., Не приступати стратегијском развоју војске пре, него што се потпуно сврши мобилизација свих делова;

2., Избегаватп посебне сударе, док свака армија не заузме означену јој полазну тачку за операције према општем плану;

3., Не бојати се, што he се у име безбедности привремено уступити и своја територија, па услед тога однети уназад и линије развијања. (У случају потребе били су спремили, да линију развијања пренесу на линију Хесен-Франкфурт). Они су овим и оваквим развојем потпунце одговорили познатим теоријским захтевима, као што су:

а., Безбедност (сигурност);

0., Добитак у времену и изненађење за непријатеља; >

в., Једновремени развој јаке снаге од 400.000 и вите бораца још одмах у почетку.

Немци су дакле оваквим распоредом развили своје армије на операцијском правцу Мец—Нанси — Париз, претећи непријатељу с крила, а не прпбегавајући ника-'квим уображеним маневрима.

На послетку они су ставили на прво место теоријских захтева *услов безбвдности,* који је све остале захтеве олакшавао, па дакле жртвовали су и услов *времена,* који је у рату иначе врло важан.

„Концентрација немачке војске у рату 1870. поучна је с једне стране својом оправданом смелошћу, с којом се извршила концентрација преко Рајне и поред изненадне објаве рата од отране Француске, а с друге стране и поузданошћу, с којом се напустила директна заштита јужне Немачке од горњег тока Рајне, како би се могла целокупна снага сјединити у. Пфалцу. Од овог није било ничега правилнијег, јер су велике немачке армије, које су се појавиле на Сари, тако непосредно загрозиле Француској и Паризу, да непријатељ није могао више ни мислити о каквим опширним операцијама."

III. Концентрација и стратегијски развој француске војске у рату 1870. год.

У колико су се год у Немаца појављивале све припремне радње до самог стратегијског развијања армија на граници као добро уређене ерганизације, у толико се све то у Француза појављује као нека несмотреност и неуређеност, јеризгледа по свему, да Французи нису имали уређеног ни мобилизацијског ни концентрацијског плана, те је извођење мобилизације ишло веома тешко, јер не беше територијалне поделе. Даље, у Немаца се истиче као први и најважнији услов безбедност при концентрацији и развоју њихових трупа, а у Француза у том питању преовлађује услов некаквог уображеног *изненађења,* те према томе и сва пажња њихова управљена *Ц* била на Максау, на линију Мајне и Бер шна, узвикујући на све стране: „У *Берлин,* у *Берлин" 11*

Превлачење појединих делова војске на границу ради састављања армија отпочето је у исто време, кад је и резерва позвата под заставу.

Није било никакве централизације у служби превожења трупа железницом, ма да су поједини делови управе железничких путова за ово време доиста били развили скоро нечувену брзину и радљивост у овој служби. Али све је то било бадава, кад није било никакве претходне опреме за ово. Концентрација и распоред војеке вршила се око Страсбурга и Меца.

Французи оу били решили, да мобилизују 11 корпуса, из којих би се образовале две армије, једна од 4 а друга од 3 корпуса, са још две резервне армије од по два корпуса, једна у Лијону и Белфору, а друга у Паризу. — Кад је био одбачен пројекат маршала Нијела, у последњем тренутку образовали су једну армију из 8 корпуса, коју су назвали *„рајнском арлшјом"* под главиим заповедништвом самог цара НаполеонаШ.

Корпуси су ое прикупљали под окриљем једног корпуса, који је играо улогу авангарде, на следећим тачкама:

а., *Гарда* (Вурбаки), која је имала да оде из Па-}зиза у Мец и Нанси;

б., /. *корпус* (Мак-Махонов), састављен у главном из алжирских пукова, стигао је 30. Јула у Страсбург;

в., *II. кориус* (Фросаров) из шало.нског логора стигао је 18. Јула увече у *С. Аволд;*

г., *III. корпус* (Базенов), формиран из париских трупа, стигао је у Мец 20. Јула;

д., *IV. корпус* (Ламиров),' формиран од северних гарнизона, стигао је 20. Јула у *Тионвиљ;*

ђ., *V. корпус* (Фаљи-јев), стара лијонска армија, ститао је 18. Јула у *Вич* и *Саргемцн;*

е-, *VI. корпус* (Канроберов) био је размештен. у *Шалону, Соасону* и *Пари^у.* Он се састојао из пукова са запада и центра .царевине, и требао је да образује језгро резервне војске;

, ж., *VII. корпус* (Феликс Дуе), од трупа с југа Француске и Алжира, налазио се у деиартманима горње Рајне и код Белфора,

Три резервне коњичке дивизије (Барајљ, Вонмен и Фортон) налазиле су се у Понт-а-Му'сону и Линевиљу.

Артилеријска[1] резерва била је у Линевиљу, а *парк у Тулу, (сл. 17.).*

Доцније је требало формирати VIII. IX. X. и XI. корпус, који се нису никако ни појавили на делу, као што је познато.

Августа 6. Француска је имала свега 275.101 војника, 65.439 коња, (329 батаљона, 230 ескадрона, 125 батерија) развучених на фронту преко 200 км. ОДТионвиља до Белфора противу 400.000 Немаца, прибраних на фронту 70 и неколико км.

Тек после неуспешног боја код Вајсенбурга 4. Августа Наполеон се репшо, да образује две армије — групе, од којих оне трупе у околини Страсбурга стави под команду Мак-Махона, а оне у околини Меца под команду маршала Базена.

Овакав потпуно кордонски еистем развоја француске војске Немци су просто изненадили још у току концентрације и претходног развоја, која се још продужаваше, и Наполеонује тек 30. Јула било јасно/ да га је непријатељ предухитрио, **и** да се није могло ни мислити о наступању, те се тога дана потпуно и одрекао офанзивног плана рада. ...

Ово се још није могло ни издалека рачунати као изгубљена ствар. Требало се одмах' потпуно предатн идеји енергичне одбране према таквом стању ствари, па одмах повући 'линију свог развоја уназад под заштиту јаких природних или вештачких преграда и утврђења, која су им стајала на расположењу иза реке Мозела, Маса или чак **и** Марне, у опште толико назад, како би се са сигурношћу могла извршити концентрација. У таквом положају, прикривени с фронта двема великим рекама, аимајући напред и на крилима својим, тврдиње *Седан, Тионвиљ, Мец, Тул* и *Страсбург,* Французи би могли добити времена за потпуно концентрисање трупа, И ако горње препреке **и** наслони не би зауставили снажног непријатеља, ипак би га макар привремено зауставиле, слабиле, принуђавале на дељење снаге, и т. д., а то све свакојако оспоравало би га у раду, али ни то није учивио Наполеон, те му војска

чак до 5. Августа задржа свој кордонски систем распореда.

Налазећи се неколико недеља под утисцима најенергичнијег решења за наступање ка Берлину, а на једанпут изненађен догађајима, Наполеон је изгубио способност, да се благовремено реши ма на што, као што то и бива обично код оних, који су научени, да само састављају којекакве непромишљене и уображене планове.

IV. Концентрација и стратегијски развој српске војске пред рат 1876. год.

Српска давнашња мисао о ослобођењу **и** уједињењу српског народа под Турском, зачета у првом српском устанку 1804. године, ојачала се у другом устанку 1815. године, а добила је одређенији облик установом .„српске народне војеке" под владавином кнеза Михаила ,са још ширим и одређенијим "погледима на њено остварење после бомбардовања Београда. — Ова мисао нашла је доцније још јачи ослонац у свршеном чину, кад су Турци предали градове у српске руке, и иселили се из Србије 1867. г. Тако се та мисао гајила све више и више, док се најзад није дошло до савеза балканских држава: Србије, Црне Горе, Румуније и Грчке, да би се успело њиховом заједничком акцијом противу Турске, да се ослободе сви народи, које још притискује сурова сила турска. Душа савеза балканских држава био је кнез МихаилсГМ. Обреновић III. Кад он погибе 1868. године, нестаде и овог савеза балканских држава, али остаде у српском народу и на даље мисао о ослобођењу **и** уједињењу Српства.

Нередовно политичко стање у Јевропи посло ратова 1866. и 1870. године са онаким ратним последицама није остало неопажено ни код балканских народа вољних за ослобођење и уједињење. Критски устанак 1868., бокељски уетанак 1869., јачи покрет међу Арнаутима 1871., нереди у Ст. Градишци 1873., подгорички покољ 1874. **и** најзад бесанско-херцеговачки устанак (код Невесиња и у сливу Неретве) месеца Јуна 1875. године

узбунише и духове у Кнежевини Србији, те она, доследна заветној мисли, 1876. године ступа једновремено с Црном. Гором у нераван рат са отоманском царевином за ослобођење српског народа испод турске власти и његово уједињење оа слободном браћом у Србији и Црној Гори.

Ето, какав је био у најглавнијим потезима повод рату наше вазалне кнежевине са отоманском царевином у години 1876!

Српска војска у очи овог рата имала је 18 бригада I. класе, у чијем је саставу било артилерије, коњице, инжињерије и осталих ситних делова са административним установама способним за самостална дејства, а уз то било је још и 18 бригада II. класе са потребним ситним деловима и административним установама, које нису биле за самостална дејства. Сваки дакле политички округ (17 њих) формирао је по једну бригаду I. и II. класе, оем пожаревачког, који је формирао по две бригаде обе класе (пожаревачка и браничевска). По три бригаде I. класе чиниле су једну дивизију, а бригаде II. класе нису свијане у веће јединице.

У I. класу народне војске рачуната је и народна коњица формирана у 33 ескадрона.

С обзиром на број политичких срезова по округзима број батаљона по појединим бригадама износио је 3 — 6 батаљона од по 4 чете. На послетку, сваки округ давао је још и онолико батаљонаШ. класе, колико је имао политичких срезова. Ватаљони III. класе нису свијани *j* веће јединице, и служили су само као војска за посаде.

У то време стални кадар —- ондашња *стајаћа војска* — износио је само два батаљона пешадије, два ескадрона коњице, 8 пољских и 4 брдске батерије и два инжињеоска батаљона.

„Наредбом о мобилизацији в.ојске стајаћа је војска расформирана; официри штабова одређени су у друге команде, а чете су ушле у неке батаљоне народне војске, те са овима образовале тако зване *комбиноване багпаљоне.* Пионероки батаљони дали су по једну чету свакој дивизији за формирање пионерског батаљона, а из кадровских пољских батерија формирано је још

толико нових, тако, да је свака дивизија добила по један свој артилеријски пук од три батерије, свака са по 8 топова. Сем ове артилерије сталног кадра, свака бригада!. класе народне војске имала јесвоју бригадну лаку батерију од 4 лака 4 фунтовна топа.

„За сву војску био је један пук брдске артилерије од 5 батерија, које су пред рат подељене биле на дринску и западно-моравску дивизију."

Пешадија I. класе била је наоружана пушкама *Пибодијевог* система (острагуша); пешадија II. класе појединих бригада наоружана је била пушкама *Гриновог* система (лоша острагуша), а понеке бригаде још горим оружјем: Белгијским и руским спредњачама, Неки погранични батаљони III. класе били су наоружани руским спредњачама, а остали ниоу имали никаквог државног оружја, већ су се наоружавали онако, како је ко могао и имао, обично кремењачама разне дужине, разне форме и разног калибра.

Коњица је била наоружана сабљама и карабинима, (Пибодијевог и Триновог система).

Артилерија је имала топове рађене у крагујевачкој фабрици, и то: 4 фунтовне бронзане олучне топове, међу којима је било 4 фунтовних тешких и 4 фунтовних лаких, а било је и 4 фунтовних брдских мерзера поред 4 фунтовних брдских лаких топова. Само три пољске батерије имале су 12 фунтовне олучне топове, који су преправљени од старих глатких топова. Сви су топови били удешени, да се пуне спреда.

Војници I. класе свих родова оружја имали су државно одело: Блузу, панталоне, шињел и шајкачу^ а они II. класе само шињел ц шајкачу. Сви су били обувени у опанке.

Добро организована наша комора са обичном снагом за вучу чинила је војсци добрих уолуга.

Општа веома повољна па чак и јака имућноет нашег становништва оног доба са необичним патриотским осећањима веома је много припомогла интендантури око издржавања оноликог броја војске — окоро €ез новаца. По утрошку кошевске хране, које је било у изобиљу, и оно мало новаца, војска се даље издржавала иоглавито реквизицијом и куповином на почек.

Утврђивање појединих важнијих положаја на дотичним фронтовиш, отпочето је благовремено пре почетка операција.[1] У овом погледу толике увиђавности није билсг пред рат 1885. године.

Да би све ратне припреме биле што сигурније од могућих узнемиравања од стране Турака, пограничним бригадним командантима издата је била наредба о *појачању граничних стража* позивањем на омену појединих оближњих јединица, а чим су лрве најближе пограничне јединице биле готове еа мобилизацијом, упућиване су на дотичне фронтове пре пристизања главних делова на концентрацијоку просторију.

Према ратном плану било је решено, да се офанзивно дејствује противу главне снаге турске. Претпостављало се, да he се турска главна снага налазити код Ниша, према чему се и *југо-исшочни део* ондашње кнежевине имао сматрати као *главно војиште,* на коме је требало концентрисати и већи део наше снаге. Главни објекат операција на главном моравском војишту била је турска главна војска код Ниша, према чему је већ одређен и главни операцијски правац — долина Мораве. *Западно* и *исшочно војиште* према овоме имали су се сматрати као *споредна војишта* са дефанзивним смером у први мах, а по усиешним операцијама на главном војишту ваљало је и тамо предузети офанзиву. На послетку решено је, да се са извесном снагом предузму диверзије к југу у правцу Сенице и Новог Пазара.

Кадје било готово с решењем питања о начину ратовања, кад су одређена војишта, и кад је означен први главни циљ операција, онда је предвиђена била и оваква концентрација наше снаге:

I. Гпавна моравска војска, јачине од 68.000 бораца, имала се концентрисати у сливу Мораве на просторији између Алексинца, Јагодине и Крушевца, Распоред ове војске имао се овако, извршити у први мах, *(сл. 18.):*

а., Јужно-моравска дивизија L клаве са својим бригадама II. класе = 22 батаљона, артилеријски пук од 24 топа, пук коњице од 4 еекадрона, инжињерски

[1] Сем положаја на Шуматовцу, чија су утврђивања и наоружања свршена тек у почетку Августа 1876. године:

батаљон са осталим ситнијим деловима као *„авангарда"* — код Алексинца;

б., Главнина:

1., Лево крило — дунавска дивизија I. класе, сем браничевске бригаде *Ф* 9 батаљона — код Јовановца или Ражња;

2., *Центар — шумадијска дивизија* I. класе = 14 батад?она — на Делиграду,

3., *Десно крило — заиадно-моравска дивизија* I. класе=14 батаљона — код Крушевца;

в., Резерва:

Шумадијска дивизија II. класе = 14 батаљона — у Јагодини.

Дунавска дтизија II. класе = 14 батаљона — у Параћину или Ћуприји. Ову војску.дакле образовале су дивизије: *шумадијска, дунавска, јужно-моравска* са својим бригадама II. класе, и *западно-моравска* дивизија. Све -су дивизије имале скупа:

87 батаљона пешадије = 58.000 бораца;
20 ескадрона коњице = 2.500 сабаља;
26 батерија са 128 топова = 3.500 војника;
Опсадни парк == »500 „ ;
4 батаљона инжињерије = 2-500 „ ;
Осталих ситних делова = ljClQ0_ „ *p* "

II. Источка војска од 25.000 бораца имала се концентрисати на тимочком војишту у три ргуrie:.

а., Неготински одред (две крајинске бригаде) јачине 10 батаљона пешадије, две батерије и 1 ескадрон коњице = 8.000 бораца;

б., Зајечарски одред (две браничевске бригаде, за тим бригаде црноречка и књажевачка II. класе) јачине 11 батаљона пешадије, 2 батерије, 1 ескадрон коњице, 1 батаљон инжињерије = 10.000 бораца;

<?., Еньажевачки одред (књажевачка и црноречка бригада I. класе) јачине 8 батаљона пешадије, 2 батерије и 1 ескадрон коњице = 7.000 бораца.

III. Западна војска, јачине 31.450 бораца, имала се концентрисати са главнином (20.000 бораца) на Дрини према Босанској Посавини. Ову војеку имале еу образовати:

Две шабачке бригаде = 10 батаљ = 7.500 бораца;
Две подринскс бригаде = 6 батаљ = 4.500 бораца;
Ваљевска бригада II. кл. = 5 батаљ = 3.500 бораца;
Добровољачки кор = 2.500 бораца;
Иук артилерије = 600 бораца;
Инжињерски батаљон = 600 бораца;
Дивизијон коњице = 300 бораца;
Осталих ситних делова = 500 бораца.

Мањи део западне војске— 11.500 бораца имао се концентрисати на *Јавору*. Овај одред образовале би ове трупе: Ваљевска бригада I. класе, рудничка и ужичка бригада II. класе, две батерије, одељење опсадног парка, дивизијон коњице, инжињерска чета и остали ситни делови. —

Према овоме, главна моравска војска имала је да продире уз Мораву ка Нишу, да потражи главнину турске војске, да је потуче и даље да продужи операције у главном уз Мораву. *Исшочна (Шимочка)* војска имала је-да брани источну границу. *Књажевачки одред* ове војске имао је задатак, да.осигурава а евентуално и да потпомаже лево крило главне моравске војске. *Западна (дринска) војска* имала је задатак, да брани западну границу, а евентуално и да упадне у Босну, , и ову да окупира, и *н&Цаајаворски одред* сем одбране имао је у задатку, да у згодном тренутку предузме операције у правцу Сенице.

Бто тако је у ратном плану било предвиђено груписање наше снаге на главним и споредним војиштима, о обзиром на посебне циљеве војсака концентрисаних на тим војиштима.[1]

Укупна јачина наше мобилизоване војске пред почетак операција износила је око 125.00Ö бораца. По страним податцима Турска је у очи овог рата имала прикупљених око 140.000 војника, и то:

На просторији између Ниша и Пирота 36.000, а очекивало се појачање од 25.000 из Софије:

У Босни је било око 25.000;

Око Сенице и Нове Вароши 15.000;

[1] Ђенерал Сава Грујић, *Српско-Турскгр рат* 1876.—77. год. Операције тимочко-моравске војске, књига I. стр. 45.

Око Новог Пазара било је 20.000;

Код Видина 18.000 војника.

Може се узети, да смо пред почетак операција имади у- главноме скоро исти број војске као и Турци. Наша војска према Турској, која је опасивала Србију великим луком, налазила се у пол.он<ају, да може дејотвовати унутрашњим операцијским правцима.

Налазимо, да је са свим правилно и потпуно оправдано, што је *мораеско војиште* ратним планом означено као главно, као год и то, што је ратним планом предвиђено,. да би на тлавном војишту требало концентрисати *двапут већу снагу* него што се замишљала снага у Турака код Ниша.

Кад је Србија у то време располагала са скоро 125.000 бораца, и кад су онако правилно провејавапе зреле мисли по многим питањима разраде ратног плана, онда је загонетно, зашто није"јача снага концентриеана на главном војишту?! —

Кад су већ политичке прилике и друге околности нагнале Србију, да објави један нераван рат отоманској царевини, онда је, с обзиром на ондашњу нашу војну моћ, требало остати доследним правилно изнесеним и разрађеним мислима у ратном плану, *да се са прикупљеном надмоћном снагом па главном војишшу „само једним фронтом дејства" предузме сножнп офанзива противу турске главне снаге код Нигиа.*

Ако се дакле хтело остати доследним овим правилним мислима, онда је требало на главно војиште избацити скагу од 100.000 бораца, предузимљући тако надмоћном снагом офанзиву у правцу Ниша. На споредним војиштима ваљало се ограничити у ирви мах на чисту дефанзиву, избацивши на *западно војиште* не више од 5—6000 бораца, а на *шимочко* — 14.000 до 15.000 бораца са прикупљеним већим делом ове снаге на положајима код Књажевца. И једна и друга војска на овим споредним војиштима могла је бити ојачана еа по неколико хиљада обвезника III. класе.

Овако груписање наше снаге у оно време одговарало би принципу груписања надмоћне снаге на главном војишту, дејствујући офанзивно простим операцијским правцем, јер *„смер је војнички ове операције,*

dq разбије главну шурску силу. Кад се ово постигне, онда области падају по себи".[1] Оваком груписању наше снаге и брзом снажном продирању ка Нишу у сусрет главнини турске војске. одговарало је ондашње опште * одушевљење за офацзивне операције, за тим раније извршена наша концентрација, подеснији, правилнији и бољи начин исхране трупа, већа разбацаност турске снаге на великом луку око Србије, а на послетку овакав начин дејствовања диктовала је 11 потреба добијања што пре одсудне битке на главном војишту, грабећи иницијативу рада у своје руке, подржавајући и ојачавајући одушевљење у војсци и у народу за рат, које је већ постојало. Нарочито је требало, да се што скорије искористи привремена наша бројна надмоћност за добијање одсудне битке, рачунајући као позитивно, да he Турци у даљем току догађаја моћи да прикупе* и уједине јачу своју снагу. —,

У колико се то може да оцени из појединих одељака нашег ратног плана, водило се рачуна и о овим околностима, јер се на једном месту вели: *„Треба Шежити Шоме, да се из концентрисаног свог положаја са сасређеним силама што пре постигне одсудни* резултат.....," и даље: *„Дивизије одређене распоредом за главну војску . што оперише, имају се према главној Шурској сили Шако распоредити, да на свакој одсудној тачци према њој будемо у -замашном надмоћију,"* и т. д.

Овако груписање наше снаге на главним и споредним војиштима у оно доба, као што се то види из појединих напомена ратног плана, ослањало се на претпоставку, да he се онда узбуђено Српство, а *и* бугарско становништво, заграничних предела, који *су* у оно време били под Турском, листом дићи на устанак и својим добровољачким четама и одредима за крстарење у свима правцима а и у позаднини турске регуларне војске у многоме олакшати, потпомоћи и омогућити иначе нашу неравну борбу са турском царевином. Ове су нас наде изневериле, јер, сем малог броја светлих примера, целокупно заграничко становништво односило се према овоме рату са свим индиферентно?!.... Узрок овој индиферентности потражимо у нама самим! —

[1] Наш ратни план за рат 1876. године.

Овако груписање наше војске предвиђено и утврђено ратним планом/ с обзиром на предње примедбе, ипак је било боље, како по питању групиоања снаге тако и по питању главне идеје операција на моравском војишту, од онога, како је фактички поступљено у самом извршењу.

„Пошто је напуштена идеја, да се отворено нападне турска главна сила код Ниша, и место овога решено је, да се Ниш најпре цернира, то је преиначена према овоме и концентрација трупа., И за то, место да је ова моравска војска — еа једном обилазном колоном преко Грамаде — поведена била од Алексинца право противу турске нишке војске, она је подељена била на више колона, које излазећи из централног свог положаја *j* долини Мораве упућене су биле у разне правце, да пресеку главне комуникације Ниша са Турском. Ове су колоне биле удаљене тако једна од друге, да је не само узајамно помагаше ту било немогуће^ већ и узајамну везу нису могле за дуго да нађу. —

„Мењајући овако главни објекат операција, у исто време решено је, да се оперише *нападно* и преко *Јаегора.* За то западно-моравска дивизија није ушла у састав главне оперативне војске, као што је у ратном плану предвиђено, већ је сва оетала у саставу *ибарске војске.*

„Моравека војска на дан почетка офанзиве 20. 4 Јуна била је овако концентрисана:

„На ЕориШу и Кади-Богазу: Командант мајор.Ник. Киријев са добровољачким четама служи за одржање везе између тимочке и моравске војске, и тежи, да својим упадом у Стару Планину дигне устанак;

„Еод Бабине Главе; Командант пуковник Ђура Хорватовић са:

8 батаљона пешака;
1 одељењем .добровоЈваца;
1 тешком 4 фунтовном батеријом од 8 топова;
1 лаком брдском батеријом од 4 топа;

1 ескадроном коњице;
1 пионерском четом.

„Еод Пандирала: Резерва под командом ђенерала М. Чернајева, и то:

10 батаљона пешака;
3 тешке батерије — две 4 фунтовне по 8 топова и једна 12 фунтовна са 6 топова;
4 ескадрона коњице;
1 батаљон инжињерских трупа. ,

„На Грамади: Командант пуковник ЈБубомир Узун-Мирковић са:

. 5 батаљона пешадије;
1 тешком 4 фунтовном батеријом и Злаке бригадне батерије; и
1 ескадроном коњице.

„Еод Св.Стевана: Командант капетан Станко Јовановић са 1 батаљоном III класе алексиначке.

„На пуШу за Дервен—Пандирало: Командант бригаде потпуковник А. Николић:

5 батаљона београдске бригаде I. класе.

Бригада је пошла 20. Јуна из Алексинца за Бању, а одатле преко планине *Оштре Чуке,* те је у Дервен стигла 22. увече, а на Пандирало у зору 23. Јуна.

„Положај код Алексинца: Командант пуковник Ниђифор Јовановић са:

9 батаљона пешадије I. и II. класе; .
2 „ „ III. класе са позицијском артилеријом тога положаја.

„На Еатуну: Командант капетан П. Ђорђевић са:

3 батаљона пешадије народне војске;
. 1 четом стајаће војске;
1 лаком бригадном батеријом — 4 топа;
1 ескадроном коњице.

„На Суповцу: Командант пуковник М. Јовановић са:

15 батаљона пешадије;
3 тешке батерије — две 4 фунтовне по 8 топова и једна 12 фуктовна са 6 топова;
1 чета добровољаца;
2 лаке бригадне батерије;
7 ескадрона коњице;

1 батаљон инжињерских трупа са понтонском мостовом екипажом.

„На Вукањи: Командант потпуковнкк Коста Бучевић са:

8 батаљона пешадије;
1 одељењем добровољаца;
1 тешком 4 фунтовном батеријом;
1[3]Д. ескадрона коњице;
1 пионерском четом. .

„На Јанковој Клисури: Командант капетан Стеван Бињички:

2 батаљона пешадије I. и П.класе;
2 „ „ III. класе;
1 лака брдска батерија;
1 вод коњице.

„На Копаонику: Ради одржавања везе између моравске војске и ибарске било је нешто III. класе с устаницима из Старе Србије под командом потпоручника Лазара Павловића.

„ *У Ерушеецу:* 2 батаљона пешадије II. класе и 2 батаљона III.- класе.

„У положају делиградском: 1* батаљон пешадије са позицијском артилеријом тог положаја.

„На пуШу за Ерушевац: Део дринске војске под командом команданта ваљевеке бригаде I. класе мајора Николе Петровића. Ова се колона састојала из 9 батаљона пешадије, једне 4 фунтовне тешке и 3 брдске батерије и 1 чете пионера. Ова је колона 19. Јуна заноћила у Краљеву".[1] — *(сл. 19).*

Ето, на коликом је фронту и како извршен стратегијски развој *моравске војске* у очи дана операција под главном командом ђенерада М. Чернајева! —

Дужина фронта овог стратегијског поретка износи око 90 км., а снага *моравске војске*- тог дана била је: *77[1]/i* батаљона пешадије I. и II. класе, 10 тешких и 11 лаких батерија, 18 ескадрона коњице, 10 пионерских чета и 8 батаљона пешадије III. класе. Ово је потпуно кордонски систем развоја војске у етратегиј-

[1] Ђенерал Сава Грујић, *Српско-Турски рат* 1876.—77. године. Операције тимочко-моравске војске, кн>. I. стр. 98.—101.

ском поретку на једном војишту са свима његовим лошим странама па услед тога и с неповољним последицама! .

Концентрација и стратегијски развој српске војске за рат 1885. године.

Узрок овоме рату између Срба и Бугара треба потражити у *сан-сгпеванском прелиминарном уговору* мира, који победоносни Руси диктираху Турцима гпред Цариградом 1878. годкне, а који је после краћег времена модификован на конгресу великих сила у Берлину, када је и дефинитивно закључен мир између Русије, Србије, Румуније и Црне Горе с једне и Турске с друге стране.

Овим несрећним берлинским уговором мира бачена је варница зависти међу народе балканских држава тако, да he њена запаљива моћ још можда за дуги низ година бити тема разних дипломатских састанака, тајних саветовања и споразума," „аутономисања" и других узалудних преговарања на штету угледаиморала представника „цивилизоване Јевропе", а на послетку и на подстрек многим крвопролићима и оружаним сукобима на Балкану и Јевропи. Где нема политичке мудрости и јаке државничке увиђавности, ту су неизбежни и крвави заплети.

Пловдивска револуција, нашла је јаког ослонца у сувише једностраним одредбама појединих етавова берлинског конгреса мира, што је последица нарочитих рачуна и погледа извесних великих јевропских сила, учесница берлинског конгреса мира, које су услед тих одредаба после чак и подржавале извршени преврат, наравно на штету народоносних историјски оправданих аспирација српске државе и ерпског народа. То је управо и био главниповод рату између^Србије и Бугарске 1885. године.

Као најмоћнији савезник Русије у крвавом рату 1877,-.....78, године Србија је била запостављена берлинским конгресом мира у деоби добити, а нарочито сан-стеванским прелиминарним уговором мира у корист стварања политичког бића Бугарске, која за 500 и више година свог мирног робовања под Турцима никад не даде знака живота те нације, па ни онда, кад се Србија свим својим бићем заложи и ухвати у коштац и неравну борбу са турском царевином за идеју ослобођења иујединења!

Несумњиво је, да he бесприетраона Историја стварања балканских држава у XIX веку са позитивним аргументима расветлити тајну тенденцију сан-стеванског прелиминара и берлинског :конгреса, као год што he умети и да оцени улогу и жртве појединих народности на Балкану за стварање државног бића појединих балканских народа.....

Србија је могла за рат 1885. године мобилисати и избацити на границу 150.000 добро наоружаних бораца са преко 250 топова; међу тим она је за овај рат мобилисала свега 49.558 бораца, дакле 5 *непот-•иуних дивизија* „активне војске," међу којима је било 11.847 обвезника тадашњег „I. позива народне војске".

Од целокупног овог броја мобилисане војске концентрисано је на нишавском главном војишту 35.600 (моравска, шумадијска, дунавска и дринска дивизија), а на тимочком споредном војишту око 14.000 бораца, (тимочка дивизија са извесшГм делом I. позива народне.војскеД

Мала ćНЕЕ?а па ипак подељена на два засебна војишта! і

Услед. *пловдивског иреврата* бугарска војска била је разбацана тако, да је при крају Октобра имала:

Према Пироту и Дешчаном Кладенцу 10.000;

У Софији око 3.500;

На граници македонскоj 11.500;

У Румелији 12.000;

Код Видина 6000, што чини свега 43.600 чисто бугарске војске, којој цифри кад се дода 13.000 Румелијота, онда се горњи број бугарске војске пеље на 56.600.

У тренутку пак кад смо прелазили границу Бугарске, бројни однос наше и бугарске војске био је приближно овакав:

На нишавском војишту:

У нас 35.600, а у Бугара 13.600 бораца;

На тимочком војишту:

У нас око 14.000, у Вугара 6.000 бораца.

Бугарима је свакојако требало прилично времена, да доведу на нишавско војиште са македонске границе и Румелије онај број 6д 20.000 бораца. —

Дакле, бројни однос војске у овом тренутку (преласка преко границе) био је на нашој страни, па се требало користити том повољном околношћу, продирући енергично прикупљеном снагом на оба војишта.

Да се руководило операцијама у овом рату онако. како је требало и како се могло, ми бисмо, и при свој односно малој нашој снази, ипак потукли делове бугарске војоке на нишавском војишту пре, него што би стигли они делови из Румелије и са македонске границе, које би делове несумњиво могли оделито туђи нашом уједињеном снагом на *средачком платоу* пре него што би они успели да се уједине, а вероватно би до тог времена и Софија била у нашим рукама. —

За чудо је дивно, да се у нас онда у тако судбоносним приликама веома мало водило рачуна *о времену,* као једном од најважнијих елемената с пресудним утицајем у том конкретном случају!

У нас се онда радије претпостављало, да бугарски делови са македонске границе и делови румелијске војске неће смети да се докрену софијској војсци, него што је то требало претпоставити обратно. \

Ова лоша претпоставка навела нас је на погрешне комбинације и на погрешне радње, na је са свим логично, да су морале наступити и лоше последице. Таква у основи погрешна претпоставка, како изгледа, учинила је, те смо оа онако мало снаге отпочели .овај рат. Та иста претпоставка учинила је, те смо и оно мало подигнуте снаге поделили на два засебна војишта, као год што је та погрешна претпоставка била повод,. да се наша снага онако растури на великим фронтовима и на једном и на другом војишту, без обзира на земљиште и друге "прилике. На послетку, та кобна претпоставка вероватно је и била узрок, те је испољено онако мало енергије и мало озбиљне радљивости како

у главном штабу тако и код осталих виших команданата у првим данима операција.

У свима прорачунима, комбинацијама па и радњама ратним треба увек претпостављати, да је у непријатеља боље етање, а за себе узимати да је лошије. Ко се год руководио овим начелом при претходним прорачунима и комбинацијама за ратне радње, у тога су с појмљивих разлога били лшправнији-рачуни и бољи ратни резултати. —

Као што омо то раније напоменули, мобилизација је наређена краљевим указом 9. Септембра, а 15. Септембра издата је.наредба за концентрацију трупа: Већи део у Нишу, а мањи на Тимоку.

И мобилизација и концентрација трупа за овај рат извршена је за 20 дана. Трупе дунавске, шумадијске и дринске дивизије пренесене оу већим својим делом до Ниша железницом, а оетале дивизије допутовале су пешиде на концентрациону просторију.

У први мах дринска, дунавска и шумадијска дивизија са коњичком бригадом биваковале еу у непосредној околини Ниша, а моравска дивриија даље јужно уз Мораву.

Скоро- целокупна наша снага концентрисана код Ниша остала је у логору све до 18. Октобра, сем коњичке бригаде, која је одмвршрирала из Ниша 10. а стигла у Пирот 11. Октобра, одакле је одмах I. пук одмарншрао и разместио се у селу Крупцу, а II. пук у Смрдану.и Војнеговцима.

Да би се обезбедио предстојећистратегијскиразвој дунавске, шумадијске и дринске дивизије награничном фронту у заплави Нишаве, наређено је 12. Октобра, да коњичка бригада сходним распоредом заштити део граничног фронта од Тепоша преко Чиниглаваца до Јалботине (15 км. у ваздушној прузи) и то, I. пук од Тепоша до Чиниглаваца <no онако страшно каменитом земљшпту!?), а II. пук од Чишшгаваца до Јалботине. По пристизању дивизија коњички пукови ослањали су се на пешадијске делове у њиховој позаднини.

Октобра 18. нишавска војска отпочела је покрет из Ниша ка Пироту и Дешчаном Кладенцу, и то: Шу-

мадијска, дунавска и дринска дивизија ка Пироту, а моравска преко Власотинаца ка Дешчаном Кладенцу.

Нишавска војска на југо-источном граничном фронту извршила је стратегијски развој овако:

Дунавска дивизија распоредила се у северној околини Пирота од села Станичења и Сопота до села Крупца; штаб дивизијски био је у Пироту.

Шумадијска дивизија распоредила се у околини југоисточно од Пирота до Суховог Моста; штаб дивизијски у Пироту.

Дринска дивизија била је. распоређена у југо-западној околини Пирота од Бабупшице, Блата и Раснице до Гњилана; штаб дивизијски био је у Гњилану.

Моравска дивизија као „армијска десна побочница" била је распоређена на Дешчаном Кладенцу с мањим одредом на Власини; штаб дивизијски био је у Кални, *(сл. 202).*

Фронт овако развијене нишавске војске од 35,600 бораца износио је (од Власине до Ржане) око 75—80 км. у ваздушној прузи на онако испреламаном земљишту!

Тимочка војска бида је у први мах (до 1. Новембра) подељена у три групе: *десно-крилни одред* био је код Св. Николе; *средњи одред* са штабом тимочке војске био је у Зајечару, и *лево-крилни одред* био је у Неготину: Фронт овако распоређене тимочке војске од 14.000 бораца износио је* (од Св. Николе до ушћа Тимока) око 100—120 км. у ваздушној прузи! —

Оваквој концентрацији и оваквом стратепгјском развоју наше војске био је циљ:

а., Да се са главном снагом концентрисаном и развијеном испред Пирота *продгсре што одважније средачком (софијском) платоу и Софији,* принуђавајући на тај начин бугарску војску на одсудну. битку;

б., Да се са споредном тимочком .колоном најодсудније дејствује противу Видина, осигуравајући евој десни бок од Белограчика, а ослањајући своје лево крило на Дунав. Пошто се заузме Видин, маршовати даље ка Берковици, а за тим према потреби ка Трнову или Софији.

Према овоме дунавска, шумадијска и моравска дивизија имале су с почетка да буду ӧа истом стратегијском фронту: дунавска на левом, моравска на десном а шумадијска у средини. Дринека дивизија „као резерва" требала је маршовати позади и ближе левом крилу.

Коњичка бригада одређена за обезбеђење левог бока нишавске војске имала се кретати преко Тепоша, Смиловаца и Протопопинаца, продирући даље у том правцу. Један пук пешадије П. позива народне војеке одређен је био да чува Власир^ обезбеђујући на тај начин деени бок стратегијског фронта нишавске војске.

Мислило се једно, а радило се друго. Уместо јачег прикупљања снаге на нишавском војишту и уместо што енергичнијег продирања ка средачком платоу, и Софији под онако повољним за нае околностима (мала снага бугарске војске у то време иопред Ҫофије), у нас се раетура снага на великом фронту на онако испреламаном земљишту. Уместо енергичног продирања требало је кретање осталих дивизија уравњавати према кретању и напредовашу десно-крилне моравске дивизије, пред којом је био Трн.и Брезник, која семогла кренути Сливници тек онда, пошто заузме Трн и Брезник. Уместо да шумадијска дивизија једновремено Са дунавском дивизијом избије на фронт Сливнице, она од СуковскогМоста маршује пут Брезника ка. Врапчи. Умеето да дриндка дивизија ојача дунавску дивизију, која је дебушовала кроз драгомански .теснац, она се упућује и утура лукавичком реком између шумадијске и дунавске дивизије, да избије. ка Алдумировцу. Према свему овоме дунавска дивизија као оса кретања осталих дивизија морала је и своје кретање подешавати према кретањима осталих дивизија.

Све је ово и учинило, да се наша.енага не могаше ујединити за одлучну битку на Сливници ни до 7. Новембра, до ког дана пред вече почеше етизати необичним усиљеним маршевома и они делови бугарске војске са македонске границе и делови румелијске војске.

. Недовољна снага подигнута за овај рат, онаква подела снаге на два засебна Бојишта на веома широким фронтовима пред почетак операција, и онако дуго

(скоро 25 дана) борављење трупа по мочарном времену у околини Ниша, а доцније и Пирота, и морало је на крају крајева имати лоших последица,

Неминовно је, да би јача снага, која у опште одговара једном офанзивном рату, јаче груписање трупа и већа енергија у раду произвели повољније резултате у овоме рату, те би својим последицама потпуно оправдали протест званичне Србије за повреду берлинског уговора мира на њену штету.

РАТНИ ПЛАН

ii .

операцијски план — пројекат операција.

'Постоји знатна разлика између ратног плана и операцијског плана — пројекта операција. "

Сумарно, под ратним планом треба разумети:

1., Карактер, врсту ратовања (дефанзивно или офанзивно) са тачним опредељењем ратног циља;

2., Одређивање снаге и средстава неопходних, да *би* се постигнуо одређени ратни циљ;

3/, Стварање и уређење у опште оног стања и положаја, с кога he и са чиме he војска отпочети своје ратне ради>е, (мобилизација, концентрација са етратегијским развојем војске, и т. д. са свима претходним спремама за успешан отпочетак операција).

Као што се види из горњих навода, израда *ратног плана* јест посао велики и врло важан, па за то се не израђује и не припрема у очи самог рата него много раније, и fo раније на неколико година. У онште не мон^е се определити, на колико he се времена унапред израђивати *рашни план,* јер се не зна никад унапред, кад he бити рата, те за то ее он обрађује ^припрема за све време мира с највећом збиљом. Ратни се план израђује без утицаја воље непријатељеве. Ретки су случајеви, да је ратни план мисао једног човека, а jom мање, да је то nocat), који се свршава за један или за неколико дана, већ је то обично заједничко дело дипломате као представника државне политике и војсковође. Ратни се план израђује постепено, мало ,по мало, но без прекида, док се не дође до уверења, да he рат неминовно наступити после кратког времена.

У обради ратног плана не сме се дакле застати, већ се он мора редовно и постепено допуњавати, подешавати и исправљати за све време мира, и у толико више, у колико се буду мењали и сами елементи, који га чине, као што су политичке прилике, економно .стање народа, организација и формација властите војске и оне у суседних држава, усавршавање транспортних и комуникацијских средстава и т. д.

Дуги и темељни рад на изради ратног плана, озбиљна брига о њему и свестрано његово проучавање у мирно доба доноси на крају крајева као резултат то, да ће надлежни фактор моћи с величањем самог себе и свога народа да узвикне, кад куцне час: *„рат"* или *„мир",* и у рату да се држи напада или одбране.

Ратним планом дакле опредељују се и припремају сви претходни послови, за које треба читав низ година да се приведу у дело, да буду готови: општа спрема и обучавање војника, спрема земље у смислу фортификацијском, (тврђаве и утврђени положаји), мобилизација, концентрација са стратегијским развојем војске за отпочињање операција.

Све ове претходне радњеи послови морају се ослањати на овестраном проучавању и што потпунијем и јачем познавању целокупне ратне снаге оних држава, којима се у опште може доћи до рата, према чему се и одређује, усавршава и дотерује своја ратна снага уз општу финансијско-економну- моћ своје државе.

Операцијски планшт пројекат операција дело је војсковође, и тај пројекат произлази из основне идеје ратног . плана, коју идеју војсковођа- ојачава својим бољим и свестранијим познавањем прилика и околности на самом војишту и бојишту.ЛГрилике и околности на војишту и бојишту, које војсковођа мора да. узима у комбинацију при употреби својих трупа ради постигнућа ратног циља јесу: *снага* непријатељске војске, *месгпо* на коме се она налази, *време* које му остаје на расположењу за извршење евојих комбинација рада и *тежња* непријатељева. Ретко се кад могу унапред комбиновати и исКористити како треба сви напред побројани елементи, na је због тога по-. требан на лицу места стваралачки дух у војсковође.

Операцијски план није ништа друго до средство, да се из мирнодопског размишљања пређе у ратни рад у своје време. Из .пројекта операција произлазе први упути војсковође; разумевање њихово, без сумње, олакшава се кад се. знају основи ових упута.

Како-смо напоменули, војска у рату може бити у офанзиви или силом околности у дефанзиви или најзад на једном војишту у офанзиви а.на другом у дефанзиви, а то све зависи како од политичких тако и од других прилика и околности, које имају утицаја на ратне радње. Према овоме и пројеката операција може бити двојаких: офанзивних и дефанзивних.

Брзина, којом данас теку догађаји после" објаве рата, не даје много па чак ни довољно времена за дуга размишљања о томе, шта у опште и како да-се ради, како да се исправе раније учињене погрешке, којих мора бити, ако се израније није ништа или врлс мало размишљало о питањима операцијских пројеката на разним војиштима.

Операцијски планови или пројекти нису ништа друго, до низ директива или пројеката рада до прве битке, а после тога настају други планови или пројекти.

Операцијски ое пројекти у опште базирају:

1,, На извесној опредељеној ратној претпоставци једне и друге стране до извесног периода рата;

2., На претпостављеној снази, која би се у том "периоду употребила с обе стране; и

3., На претпостављеним операцијским правцима једне и друге стране ради поотигнућа извесног циља.

Ослањајући се на основну идеју у ратном плану операцијскипројекат према овоме обухвата само *прве објекте* и *операцијске правце,* којима се најугодније долази до одређеног објекта. Све остало оставља се доцнијим догађајима, који he се природно развијати. Све чувеније војсковође придржавале су се ових принципа.

Елементи, који су потребни за- што правилнију студију и израду операцијских пројеката, јееу:

1., Податци о вероватним војиштима с гледишта војно-географског и војно-топографског, стратегијског и тактичког;

2., Тачно познавање црлокупне ратне снаге у најширем смислу како своје тако и оне, с којом може расдолагати непријатељ;

3., Тачно познавање свих статистичких података и свих извора разноврсних потреба на дотичним војиштима.

Све је ово посао мирнодопских студија, испитивања, тајних рекогносцирања и т. д., а све је, то у власти позватих чинилаца, који треба да поклањају озбиљну пажњу овим питањима у времену мира.

Овако схваћена разлика у појму између *ратног* и *операцијског плана* — пројекта операција може нам потпуно објаснити ону Наполеонову изреку: „Ја нисам никада имао плана операција" (Je n'ai Jamals eil im plan d'operation), као год што је и Суваров показао само лист чисте хартије као одговор,'кад су га 1799. године запитали у Бечу, какав му је план за рат у Италији.

Као што је познато, Наполеон није никад дејствовао у рату онако насумце и с пренагљеношћу него су се наггротив све његове радње оснивале на дубоком појимању основних начела ратне вештине и на пажљивом проучавању ратних прилика. Његова изрека. коју смо споменули, односила се на операцијоке планове, које је препоручивала стара школа, а који нису били ништа друго, до гола измишљања појединих војних дилетаната без стварне вредности.

Изучавајући женијалне ратове Наполеонове ми видимо, да- сва његова предузећа у самоме почетку вазда имају лако појмљиви, тачан и уочљив циљ. Ово се најјасније види из пооматрања његових смерова у у овим ратовима: 1796. г. *пробијање цепгпра развучене непријатељске војске;* у 1800. години да заузме непријатељску позаднину; у 1805., 1806. и 1809. години *да заузме непријатељске престбнице,* због чега су непријатељи, хтели не хтели, морали тражити одлучне ударе живом снагом.

На још веће дивљење Наполеоново Жомини је пред почетак рата 1806. год. не само раније уочио намеру Наполеонову, него је погодио чак и правце, по којима је био наумио да креће своју војску. Ето у томе доказа, да је првобитни план Наполеонов био потпуно јасан па чак и. за оне, који би били само индиферентни посматрачи, • .

Све доцније.измене тога плана чињене су у зависности од дејства а иоглавито од погрешака и пропуштања извесних згодних тренутака од стране непријатељеве.

„Елеменат *неизвесности,* који господари у рату, ступа у овоје право почетком кретања после свршене концентрације војске.

„У рату се ствари друкчије развијају него што се мисли у почетку. Властита воља брзо сусреће независну волзу непријатељеву. Ко хоће унапред да израчуна ток догађаја, мора извести закључак из једне познате и једне непознате количине. Закључак може бити само несигуран. Тек кад се сазна, која је страна јача, појављује се мало извесности у ерачунавању. Јача страна тек онда зна, да може да изведе своје намере, и ако их непријатељ паралише; за своје комбинације добија јача страна чвршће земљиште но непријатељ.

„Свака непријатељска страна тежиће, да себи створи овакав положај. Отуда излази, при простом ехватању рата, да обе стране траже велику одлучну битку. Али у сваком случају ово he тражити онај, који има опредељену одлуку и веће' поуздање у самог себе. Први дакле циљ, коме су управљени покрети војске, -јест непријатељева главна војска.

„Где, се одступи од овога, ту ретко кад да изо" стане казна. За ово служи као најбољи пример летњи поход 1877. године. Прешавши Дунав Руси су с великом брзином допрли до балканских кланаца, и продрли кроз планинску прегаду. Изгледало је, као да пред њима стоји отворен пут у Цариград, и да he за две недеље дана постићи оно, што се могло очекивати тек после неколико доесеци. Али потврда овог успеха подлежала је једној .тешкој сумњи. Турске армије северно од Балкана беху још неразбијене, и од исхода овог несвршеног посла, а не од заузимања неколиких кланаца, зависила је судбина рата. Чим је Осман-пашина војска дала прве знаке живота, и појавила се

на Лому и код Плевне "у бок Јруском наступању, морало се одмах напустити оно. што је заузето и вратити се на "оно, што је запостављено, тражећи регдење на бојном пољу. Најзад док се ово није постигло, цео покрет био је у застоју.

„Доиста у битци победилац потчињава својој вољи непријатељеву вољу, али је не уништава са свим. Решења као код Седана, где је цела војска једним ударом збрисана е бојног поља, велика су реткост. Д воља побеђеног има увек извесног утицаја. Мак-Махон је и поред пораза код *Верта* и непотпуног стања своје војске, ојачане код Шалона, успео ипак, да немачку главну војску *у* њеном маршу окрене касе-верној граници. : . - . . . '

„Дакле ни .сама успешна битка не даје *потпуну сигурносш* у извршењу пројеката. И после победе ток операција зависи од утицаја тренутка и од заплета, који долазе од дејетва и против-дејства.*Ови заплети воде новим бојевима, а сваки бој из основе мења слику, као што сваки удар мења ш.аре у калејдоскопу".[1]

После свега овога јасно је, шта је-Наполеон хтео да каже тиме, да „није никада имао претходног плана рада." Такав план рада можемо обележити само у општим цртама, шта ћемо да радимо, и каквим се успесима у опште можемо да надамо,. кад имамо на расположен>у оваква или онаква средства.

Операцијски план — пројекат носи у себи карактер више условни и провизорни него стварни и одређени,-. у толико више и пре, у колико извршење евега што је унапред скројено и утврђено зависи од многих и многих ратних догађаја и случајнодти, које се не могу предвидети. унапред.

Питање о ратном. плану у вези са најважнијим савременим факторима лепо је окарактерисано у делу немачког главног ђенерал-штаба о рату 1870.—71. год. овако:

„У ред осталих задатака главног ђенерал-штаба у мирно доба спада и пажљива детаљна обрада питања, која се одноее на концентрацију и превоз војске

[1] v. d. Goltz: Das. Volk in.Waffen, стр. 168.

за сва вероватна војишта. Оваки планови морају се налазити увек у приправности.

„*У* свима свим .случајевима мора се пазити и на чисто војне и још на многе стручне, политичке и географске обзире, и како се сви ови планови могу израђивати далеко пре рата, то, ослањајући се на њих, све диспозиције — распореди морају водити жељеним резултатима, наравно, ако се правилно организује мобилизација и превоз војске и потреба. Погрешке пак учињене у првим прикупљањима војске тешко се дају поправити у току целог ратног похода.

„Са свим се. друкчије претпоставља даља задаћа *Сшратегије,* која се односи на употребЈ^ *готових средстава* у рату. Овде се наша воља сусреће ускоро са независном вољом непријатељевом. <

. „Па нека би се његова воља и могла ограничити благовременим и одважним задобијањем иницијативе у своје руке, ипак се она не да ничим другим сломити.до једино борбом— бојем.

„Материјалне и моралне последице еваког већег боја тако су огромне, да оне потпуно мењају цео дотадашњи рад, и с тога се стварају нове основе за будућа-предузећа.

. „Ни један операцијски план не може да предвиди ни е коликем. сигурношћу догађаје, који he доћи после првог сукоба са главном непријатељском војском. Само лајик може мислити, да се у развоју једног рата може гледати унапред регулисано извршење у свима појединоетима*утврђеног и до краја изведеног плана, али то дије у ствари. Оно истина војсковођа he увек имати пред очима своје велике циљеве, при чему ле треба да се много осврће на променљивост факата, али начини, како да постигне своје велике задатке, не могу ее никако израније и унапред предвидети са сигурношћу.

„Била би дакле погрешка, да се још у почетку рата тежи извршењу извесног плана у свима његовим детаљима до самог евршетка. Наравно, војсковођатреба да има увек пред очима главни циљ коме тежи, али он не може никад да прецизира на један извееан начин путове, којима мисли да постигне свој крајњи циљ."

На тај начин доказали смо, да између *рашног плана и плана операг^ијског* постоји извесна разлика.

•Сад да пређемо на питање, о разради основне идеје ратног плана, и да проучимо све оне елементе-, који тако рећи оживљују ту идеју.

Разрада основне идеје ратнога плана

Како смо рекли, основна идеја ратног планадужна је да определи:

1., *ЕаракШер — врсшу* ратовања;

2.,Снагу и иотребна средства зарад постигнућа ратног циља;

3., *Оно стање и положај,* са којим и са кога војска мора да отпочне своје ратне радње.

1., Карактер или врста ратовања. — Рат може бити офанзиван (нападни) или дефанзиван (одбранбени) а у последњем случају активно или пасивно дефанзиван.

Био ма какав карактер рата, он се пре свега опредељује политичким циљем.

При разматрању питања о вези *Полгшике са, Сшра-Шегијом* видели смо, да рат доиста стоји у вези с политиком, која му и претходи, а којом се рат и завршује, и да су према томе офанзивна или дефанзнвна стратегијска дејства у зависности од таквих истих дејстава подитичких, која опет са своје стране зависе од узрока историјских.

Народи, који кулминирају у своме историјском развићу, или се налазе у периоди опадања и губљења, ретко се кад држе у политици офанзивних намера, и с тога се ти народи одлучују на рат само по' сили околности (Китај). — Такви народиу време рата по сили околности спремају се за' рат, ишчекују напад непријатеља и бране се.

Народи пак млади, чије је државно биће у периоди развијања, како је то у нас Срба, често су принуђени, гоњени својим народним идеалима, да раде политички офанзивно, било то ради заузимања својих заграничних облаети, било зарад уједињења са својим једноплеменицима, који се налазе под туђом насилном влашћу,

како се то налазе Срби у Аустро-Угарској, у Босни и Херцеговини, у Старој Србији, Македонији, у видинској и средачкој (софијској) области, и т. д., да би прокрчили себи трговачке и друге путове или и овладали неком суседном државом зарадмакаквих својих циљева.

Све намере бујних народа могу се постићл једино средством офанзивних стратегијских радњи. Да бмсмо и ми Срби васпоставили царетво Душаново, да бисмо ујединили СрпсТВО у целину, те да бисмо тако остварили наше народне идеале, морамо се спремати за *нападни рат,* рат крвав и страшан, јер ни један од наших непријатеља неће нам ништа уступити добровољно, па ма како право ми имали на области у туђим рукама, и ма колико то право своје пасивно ишчекивали.

$ако сад изгледа на први мах, према овоме офанзивна или дефанзивна врста ратовања једино се и искључно може определити војним ратним комбинацијама. Тако н. пр:

Ако су пред нама непријатељи у коалицији, онда •је најбоље управити главни удар противу најјачег члана коалиције, и у томе случају врло Је вероватно, да ћемо се морати бранити и од осталих савезника у коалицији.-

Из свега досадашњег дакле излази, да се врста будућег рата противу извеног непријатеља и на извесном војишту опредељује комбинацијама како политичким тако и војним.

Предвиђајући несумњиву борбу са Аустријом, да би.овладао Шлезијом, Фридрих Велики дуго се носио планом продирања у Ческу; али када се 1756. године против њега устремила огромна коалиција, он се реши, -да предухитри своје непријатеље, па оставивши противу Руса у Вестфалији 83.000 бораца, он се сам са 95.000 бораца (67.000 у Брандебургу, а 27.000 у Глацу) крете у Саксонију, којом- кад овлада, би му лако да пробије планинеки ланац за у Ческу, као централну стратегијску позицију ?а дејства противу чланова коалиције, а уз то, овладавши Чееком, он се могао веома много да користи свима средствима ове богате покрајине, • удаљујући при том и сам рат од границе Пруске.

Политика је у овом случају имала одбранбени задатак, а ратне комбинације захтевале су офанзиву.

По овим питањима између жеље и могућности врло често искрсне потпуна противност, као што се то десило Француској пред рат 1870.—1871. године.

Из тога излази, да је поред осталога неопходно потребно, да се још заранијe пажљиво проучи, нгга у опште може да наступи а и да смета потпуној спреми за почетак успешних намишљених операција, знајући при томе, да то све, уз остале једнаке околности, зависп од *правилности и брзине мобилизаиије* и *од множине и спреме желбзничких комуникација за брзу концентрацију трупа.*

Француска је скупо платила своју недовољну пажњу горњем питању.

*

2., Снага и потребна средства зарад постигнућа ратног циља. — *Снага војске.* Снага војске је једна од најважнијих чињеница у рату, само што се снага не мери искључиво *бројем.*

У Историји ратова има примера, да је често побеђивала и битке добијала бројно слабија војска. На челу мале и по квалитету слабије војске стајао је по неки пут ђенније, и онда је ипак та војска односила победе, као што је био случај с војском, коју је предводио Ханибал, (битка код Требије, Кане, 217.—216. године пре Христа). Најзад бивало је случајева, да су вештина маневровања и боље наоружање односили победе, па и ако је војска била бројно слабија.

Према овоме, ко хоће да одреди снагу војске за рат, није довољно да зна само њену бројну јачину, већ треба да зна и много што-шта друго, и то:

«., Бројну јачину и организацију војске;

б., Моралне особине и одлике како- војника, Шако и команданата—официра;

в., Вештипу вишег командовања с великим масама;

г., Степен спреме и обуке војничке за ратне радње у опште;

д., Дисциплину код војске; и

ђ., Наоружање, јер све то скупа чини снагу једне војске.

а., Бројна јачина. -— Бројну јачину и организацију непри^ателъске војске данас није тешко сазнати, јер данашња парламентарна владавина у свима културним државама захтева, да сва финансијска па по томе и војна и организациона питања дођу пред парламенат, те да се ту претресу и одобре, а кад то буде, онда су и војна питања дотичне државе у опште позната, те више нису никаква тајна, као год што данас нису тајна ни статистички податци ни једне државе, па ма које врсте они били.

Пишање о моралним особинама војника и њихових команданата мало је сложенија и тежа ствар, али и.то није баш немогуће докучити, те се треба само потрудити, да човек ухвати *коефицу^енат енергије неког народа,* т. j. *да ухвати рачун, колико мор1ШШ~ШШе'Ж'ТЉстиг1те1теША има нека. војска у мучним Шренутцима*

Кад се пажљивије проучи Историја ратова, види се као уочљив факат, да се у младих народа, који тек избијају на историјеко поприште, енергија и храброст јављају у великом стеиену. У колико пак један народ почиње у опште да слаби и физички и морално, у толико почињу слабити и његове животне функције, па с тога почиње у њему елабити и неустрашивост, да погледа смрти у очи.

Из *Историје* дакле види се, да се са општом образованопзћу народа умањава проценат губитака, који бива у борби, али у иего време војска и даље задржава способноет за продужење борбе.

Ево, да разгледамо цифре, које ее находе у делу *„Die Zahl im Kriege",* и које о том питању говоре најубедљивије!

		Средњи број гЈ^битака
У шлеским ратрвима -	1741.—1763. —	23V2 %o
„ Наполеоновим „	1800.—1815. —•	19 °/oo
„ ратовима у Италији	1848.—1849. —	5V2 %o
„ ,* „ „ „	1859. —	1SVs 0/00
„ „ „ Аустрији	1866. —	1 2 %o
„ „ Француској	1870.—71. —	12V_2 %o

Наведени бројеви казују, да оу се у току једног столећа губитци, које су имале у бојевима јевропске војске, два пута умањили, и ако су се знатно побољшали и унапредили састав војеака и њихово наоружање.

Општом всуном обавезом улазе у редове савремених војсака далеко бољи делови народа, него што се то постизало врбовањем у војску у време *Фридриха Великог,* као год што је и данашње олучено оружје далеко савршеније, тачније и смртоносније, него што беху некадашње глатке кремењаче, па ипак су данас губитци у бојевима мањи?!

Овај факат не да се ничим другим објаснити, до једино опадањем *моралне снаге* и развијеном виооком философијом о задатку живота човечја у савремених јевропских војсака и војсака свих других културних народа."

Баш за то, што је данашње оружје у опште боље и смртоносније, него што је било пре, бојеви се данас отпочињу из великих даљина, и војска, чим примети јаче губитке и рањене војнике, не улази радо даље у домашај јаке погибије, те с тога сада и нема таквих губитака у бојевима, каквих је било некада.

Данашњем војничком поносу може да се не допадне ова истина, али она остаје ипак као необорива истина, јер за њу гарантују довољно статистички и историјски податци.

У пређашња времена бојеви су се отпочињали с -даљине од 4—500 корака, и с тога су војници одмах у почетку западали у домашај јаче погибије, те су многи гинули, а нико се није могао извући из борбе непримећен и некажњен, и услед тога су обе стране, хтеле не хтеле, јаче гинуле, а погибији ишли су на руку и ондашњи збијени стројеви и поретци за борбу.

Са развићем културе војнички дух у народа у опште слаби, а то се јасно очитује њиховим моралним еластицитетом у рату.

Као што је познато из Опште Историје, најстарији народи падоше под ударцима младих Персијанаца, као год што и некадашњи горди Рим лодлеже удар]Дима младих народа са севера Јевропе. Уз остале народе појавили су се на историјску позорницу и Руси за хи-

љаду година доцније. Као млађи народ Руси су били с јачим нервима и с већом чврстином и снагом за подношење свих тегоба ратних, па з тога еу кроз дуги низ свога историјског живота показивали чуда од јунаштва у бојевима, само кад су пред собом имали достојне војсковође. И та способност масе народне у војничком смислу појављивала се често и независно , од личности, које су је предводиле. Руси су показивали губитке од 30—40 процената ма били под предвођењем Суварова или под предвођењем Скобељева, Гурка и других.

У борби са Русима јевропске војске морале су се много више напрезати, с тога, што су имале посла са војском јаче енергије.и јаче воље и смелости за ратне напоре.

Па како би се и могли друкчије објаснити они и онакви еилни напори и јунаштва нашег народа у доба Немањића, као год и у доба наших народних устанака и доцнијих ратова за ослобођење и независност, него једино тиме, што су као млађи народ Срби били с јачим нервима и с већом чврстином и снагом за подношење свих тегоба ратних независно од тога, да ли их предвођаху Немањићи, Хребељановић, Кара-Ђорђе, Милош или Милан.

Пошто немамо при руци тачних статистичких података из Историје многих ратова Српског Народа у прошлом столећу, онда да наведемо неке податке из Историје РЈСКИХ ратова, да бисмо доказали њихову ванредну х*раброст и издржљивост' у рату. Тако:

а., Из седмогодишњих ратова од 1757.—1763. год.:

	Руси	Пруси
Код Цорндорфа	50 проц.	37.5
„ Кунерсдорфа	22-10 „	48-2[1]

о., *Из Наполеонових ратова:*

	Руси	Пруси
Код Аустерлица	33 проц.	10-5
„ Бјлау-а	27-7 „	21-4

}) Оволпки проценат веле да је потекао услед многог Оегања прускпх војннка.

	Руси	Француз
Код Фридланда	21:7 проц.	14-10
„ Бородина	• 35-10 „	24-60

в., *Изратова 1853.—1856. године:*

	Руси	Савезници
КоД Инкермана	24-4 проц.	23-6

На основи ових података долази се до закључка, да ратна способност и издржљивост евих војсака није подједнака, према чему и бројну величину војске за извесне потребе треба узимати оа извесним коефицијентом, који се може одредити по статистичким податцима ратова познијег доба.

Пошто ови бројеви (коефицијенти) имају јак значај у рату, то их не треба пренебрегавати при разним стратегијским и тактичким комбинацијама. —

6., Морапне особине војника и официра као војнис старешина. —Једанод врло важнихчинилацаживе снаге у рату јесу официри; од њих зависи да се у мирно доба војска спреми и. приуготови у свему, пгто јој треба да чини ради одбране отаџбине, кад куцне час опасности, и да се у рату покаже као поуздан и достојан бранилац свога народа и његових високих идеала. Управо може се казати, *какви су официри, шаква је и војска,* што значи, да се вредност војске цени вреднопгћу њених официра. Па тако и мора да буде. Војска је засебна државна установа, која је поверена на обуку и целокупно усавршавање за ратне прилике искључиво официрима, који чине нераздвојни део војске.

У колико официри у мирно доба умедну и хтедну да војску што боље и што потпуније приуготове за рат у сваком погледу^ у толико he војска бити поузданија за сва ратна предузећа, а у толико he бити и већа и јача државна безбедност од свакојаких спољашњих напасти.

Официри су ослонац војске, а војска је ослонац државе. С тога се и вели с правом, да судбина војске зависи у ратно доба од официра, а судбина државе зависи од војске. *У* страшним приликама ратним војска је остављена тако рећи на милост и немилост официра, и онда је у њиховим рукама може се рећи и судбина

целе државе. И кад је све ово овако, хајде да се упитамо, какав треба да је официрски кор у држави, па да може у пуној мери и достојно одговорити великим и тешким задатцима, који га чекају на бојишту? Какав треба да је наш српски официр, те да он одважно и с поуздањем поведе војску на крваво разбојиште, на поље *часши и величине* народа свог?'

У свима модерним војскама, у војскама оних држава, «оје имају своје велике државне циљеве, своје националне тежње, и које уздижу високо свој народни понос, обраћа се највећа пажња и старање, да се официри што више и што јаче *умно обогате,* да се у њих образује *ксфактер и срі\е,* јер је несумњиво, *да су ове две врсте образовања извор и свих других благородних и моралних врлина.* Само онај официр, који је јак умом и богат моралом, појмиће потпуно своју дужност у свему пространотву њеном, и похитаће одважно на бојиште, да стане на браник сбоје отаџбине. Тшфта у мундиру официрском јест само официрска наказа, која- не мон№ ништа да учини ни за себе ни за отаџбину.

Образовање карактера и срца постиже се највише подесним еистематским школовањем младих људи. С тога треба да се поклања особита и велика пажња школовању официра. Јер ако се правилно изведу и дубоко усаде у младу душу ове две скоро нераздвојне врсте образовања, онда је такво образовање уз остале моралне одлике тек потпуно и сачињава једну целину — идеал ђбразовања. По евојој суштини, по своме значају и на послетку по своме ненадмашном утицају на предузећа војске у мучним тренутцима, образовање *срца и карактера* истиче се на прво место. Ма колика била интелектуална образованост, она никад не може у очајним тренутцима сама собом да паралише укорењену бескарактерност и лукавство. Напротив благородност и племенитост срца* са јаким и непоколебљивим карактером могу надокнадити у поменутим тренутцима недостатак интелектуалног образовања,

Многи хоће. да докажу, да је *себичност* најстрашнији отров, који трује официрски кор, и ти људи имају и ираво у неколико, јер егоизам доиста и јест један

од оних духовних елемената, који разорава дружељубље и худи угледу и доброти официрског кора. Али осем егоизма има једна још јача опасност, која понижава и каља официрски образ, има један страховити елеменат необичне снаге, који као какав најстрашнији меленитски препарат руши и из основе потреса целокупну грађу војничког бића, а то је *бескарактерност,*. Бескарактерност је онај опаки црв, који својом мађијском снагом уништава и најелементарније принципе целокупног војничког живота. Ако се беекарадтерност усели једанпут у официрски кор, она толико и тако поткопа све основе војничког бића, да онда ту не може ни бити говора о доброти официрског кора па ни о доброти војске.

Кад је ђенерал. Клебер у времену француске револуције при повлачењу свој.е војске издавао заповест мајору Шуардену (Schouard.in), да са својим батаљоиом обезбеди један мост, док војска не одступи, узвикнуо је: *„Иди и погини тамо с твојим батаљоном"!* На тај узвик мајор Шуарден одговори своме старешини: *„Разумем, мој ђенералу",* — оде, и смрћу својом и смрћу својих 200 војника обезбеди уредно одступање Клеберове војске. — Овако јунаштво може да учини само светао и чврст карактер и велики патриота, какав је био мајор Шуарден.

Карактер и патриотизам учинили су, те је и наш легендарни јунак из Крајине, наш нешколовани Хајдук Вељко могао у мучним тренутцима своје отаџбине да изговори оне знамените речи: *„Тлаву дајем, Крајину не дајем",* — па тако и учини. Карактер и патриотизам побудили су и Бирчанина Илију, обор-кнеза испод Медведника, да пред лицем крвожедног Турчина у онако очајном времену, у коме се Срби налажаху, предајући порез изговори познате речи:

„Мехмед-ага, ето ти порезе,
„Сиротиња те је поздравила,
„Више теби давати не може, .

„Мехмед-ага, зар ћеш је бројати?
„Та ја сам је једном избројио!"

па да одмах изгуби и главу.

Тако су могли говорити и радити чврсти^и светли карактери са дубоким осећањем љубави наспрам рода свога и своје отаџбине!

У официрском кору дакле треба нарочито истицати и неговати карактерност као полазну тачку за опште војничко образовање. Ово није тешко остварити у једној корпорацији, као што је официрски кор, „у којој су сви чланови равноправни с друштвеног гледишта, где сви имају опште интересе и опште дужности, и у којој целина одговара за поступке појединаца".

Утицај официра на војнике је велики. Примера р*ади посмотрите на егзерциришту неколико чета, батерија или ескадрона, па ћете опазити одмах, да у радњама и држању војника појединих јединица има извесних уочљивих разлика. Те разлике' у радњама и држању појединих јединица леже у разлици погледа дотичних командира на оваке или онаке радње, на овако или онако држање војника. Па кад је овако на екзерциришту, а како ли се све то јасније исказује у оним мучним и страшним тренутцима ратног доба, кад сваки појединац сваког тренутка очекује смрт, кад војници у своме официру гледају онога, *који може све само ако хоће.* А да би официр могао да задобије овакав утицај на своје војнике, он мора правилно да уиотреби надмоћније особине духа и карактера свог још у мирно време приваспитавању и обучавању својих војника. Он мора редовно, поред осталог, да се брине о војничком благостању,

Чим се' официри једне војске престану да брину о благоотању својих војника, па отпочну цео свој рад да своде само на толо заповедање, онда је ту већ и крај утицају њиховом на војнике; а кад уз то дође још и извесна надувеност, с којом понеки хоће као да испоље и некакво господство над трупом, онда се слободно може рећи, да су у тој војсци и официрски кор и његов морални утицај на војнике на страшној низбрдици.

Сваки официр треба да се етара, да овлада душом својих војника, а то ће бити, ако им претходи примером у свима добрим делима. *„Официр не сме да окали живот; често пуша мора да се џложи опа-*

сности више, него шшо Шо захтева сам циљ боја, само да би подсшакао своје војпике ,на храброс Ш. Вад се официр показује у бдрби као ванредно неустрашив и готов на свако самоиреторевање, онда он Шом особином пробуђује у срцима војника племенитг пагоне, без којих се не може постићи ништа велико".

Да би официрски кор могао да одговори свом узвитеном задатку, и да би могао имати јаког моралног утицаја на војнике и у најмучнијим и најстрашнијим тренутцима живота и рада, мора бити скроз идеалног карактера.

А да би официрски кор могао да буде овакав, мора и држава са своје стране да учини све, како би се официрски кор уздигао на достојну висину.

Држава треба да створи официру и целом официрскомкору безбрижан живот у погледу материјалном. „Ни војсци ни отаџбини нису потребни такви официри, који нечујно и с тугом проводе живот, жељно очекујући онај час, кад he се ослободити терета једног сјајног ништавила, па се одати мирном живљењу од скромне пенсије у каквом тихом кутићу."

Ослободити официра од обичних свакодневних невоља живота и немаштине, значи очувати му извесан део младићске бујности до краја његовог службовања, јер добро материјално стање потпомаже одржавање физичке свежине и здравља. Држава је дакле дужна, да створи официрском кору и *угледан* и *материјално ооигуран положај,* ако мисли, да јој тај ред људи послужи корисно у најмучнијим и најстрашнијим данима, у данима питања части и слободе свог народа.

Ако држава не могадне или не хтедне ни оволико да учини своме официрском кору, онда је неминовно, да he се и официрски кор са евим природно упутити на јаче размишљање о томе, како he и на који начин да задобије стално место становања, како he и на који начин да оеигура за се што већи иметак, па да тако обезбеди и будућност своје породице. Доведе ли се официрски кор дотле, да сем својих редовних послова мора водити бригу и о осигурању будућности своје породице, онда he ее чланови официрског кора одати пре старању о насушним потребама животним, него

студијама и размишљању о великим задатцима својим. А кад то буде, лнда се у официрском кору *туби* потребни идеални карактер као год и нужно до^тојанство његово. Официри у том случају постају обични марл>иви грађани без енергичних и смелих подвига за славу и величину своје отаџбине.

У опште држава треба да осигура официрском кору угледан положај у држави, јер „ко се навикне у мирном животу да важџ као нешто особито, тај he и у рату сматрати за дужност, да се оиобито и понаша." Овако и оволико одликовање официрског кора је природно и оправдано с погледом на изузетан положај официра у рату. У најстрашнијим и најмучнијим тренутцима крвавих ратова официри су они, који се највише жртвују; од њихове енергије, смелости и самопожртвовања зависи част и слобода целог народа, па је за то и право,- да се том реду људи у држави створи у друштву угледан положај.

Осем тога, држава требада уклони официре и војску од сваке политике и сваког учешћа у политичким догађајима земље, ако мисли, да они обоје остану на доетојној висини свога великога позива. Српски официр и српеки војник треба да знају само за једну политику, а то је *ослобођење и уједињење СрпсШва,* и ван те идеје за њих не треба да има друге политике.

Обезбеђујући на тај начин официрском кору угодан подожај у друштву; васпитавајући га, да мисли једино о својим великим војничким задатцима и дужностима, потребно је особиту бригу поклонИти и питању, ко треба да уђе у кор официрски? Није сваки за официра.. Има породица, у којима влада растројство и моралцо и духовно, и такве породице не могу никад дати доброг материјала за кор официрски. Скитнички живот и пука оиротиња, која долази из опште немарљивости и лености за рад, убијају дух, а обилно и раскошно богатство често развраћа омладину, те и такви домови у највише случајева не могу да буду врелом доброг материјала за кор официрски. Угледни домови чиновнички, трговачки, занатдијски, као и домаћинске и задружне сељачке породице, у којима влада највећи морал и узајамно поштовање, домови у којима

се снаже и негују врлине, у којима се развија понос и идеали народни, такви домови могу бити врелом доброг материјала за кор официрски, јер се код деце самим примером родитеља и осталих укућана развијају општа морална осећања па и осећање дужности.

Главна одлика официра у мирно доба, поред најсвесрднијег и најревноснијег обављања њихових дужности по командама и штабовима у погледу вежбања и усавршавања за ратне циљеве јединица, које су им подчињене, треба, да је непрекидни рад и озбиљно студирање у циљу властитог усавршавања за свој велики задатак у рату. Официр дакле треба да ради, непрекидно да ради, а поље његовог рада проотрано је. Кад официр сврши школовање, не треба да замишља, да је свој занат испекао са свим, па онда да ее преда уживању и нераду; он треба да зна, да су области његових знања најраспространеније, да оу најтежи, најмучнији и најопаснији путови његовог службовања, и да се он на тим путовима мора сусретати више него и један други ред људи у друштву са страшним препонама, са очигледном могућношћу, да и себе и овоју команду сваког тренутка може изложити цогибији. Оно истина, погибија може да наступи као потпуно природна последица и правилног рада, па да уроди ипак добрим плодовима, и онда у томе случају припада слава и захвалност и официру и његовој команди, али исто тако погибија може да буде последица неумешности, непознавања и невештине у савлађивању извеоних препона, у употреби згодних тренутака у ратним радњама, те онда дотични официр навлачи на себе гнев и осуду и своје команде и свога народа. Каква дакле грдна разлика по последицама може да се покаже код спремног и неспремног официра!

Да би официр могао да настави студије по свршеном школовању, и да би се усавршио у свом послу,. он треба да живи скромно и просто, да презире гиздање и раскош као нешто иедостојно војника и интелигентног човека. Официр треба да је строго морален -и частан у сваком погледу, да је племенит и узвишен, да је носилац народних идеала; интереси његови треба да су иетоветни са интересима народним. Ако се

официр још .у младим годинама наоружа, овим и другим врлинама, несумњиво је, да he се ЕГ\СВОМ збиљом предатр озбиљној и непрекидној студији и раду на образовању властитом и на образовању/и поучавању својих подчињених. У овом дакле случаду и официрски кор пођи he најближим и најсигурнијим путовима, који воде слави и величини војске и народа.

Сем овога, што је речено до сад, има још један чинилац, од кога зависи, да ли he официрски кор доиста бити достојан представник војске, и да ли he у том официрском кору ићи све оно и онако, како би се хтело и желело. Тај чинилац јест *врховна војна управа — лшнисшарство војно,* на челу кога стоји министар војни као представник војске мирног времена. Од њега и преко њега у опште војска добија своје специјалне законе, прописе и највиша наређења. Веома много зависи од тога, какви су закони, прописи и наређења, и како се све то примењује у војсци. Несумњиво је, да се примена закона и осталих прописа, нарочито у младим и још несређеним војскама више—мање повија према личним схватањима а и личним расположењима представника војске, и то тако иде све дотло, док војска једном не стане на чврсто земљиште укорењених правилних и одлучних погледа на њено властито биће и правилан целокупан ток њених дужности и њеног усавршавања. Тад ое војска сређује, развија и: усавршава по принципима ратних искустава, која су стечена у старијих и већих војсака, а на послетку донекле и по својим традицијама. *Срећне су оне војске, које се по Историји свога бША налазе ееh ц епоси властитог развијања и унапређивања, а не у епоси повијања по личним прохшевима виших инсшанција војне управе. —-*

Карактерне, енергичне и талентиране официре треба подржавати и истицати, да би се те и друге врлине у њих још јаче развијале, а да би се и други на те одлике побуђивали. Треба бити убеђен у истину, да ее обично чврсти карактери са другим одличним особинама. код појединаца појављују на такав начин, који напредовању личности у мирно време више сметају него што потпомажу. Па кад се то зна,

онда треба енергично сузбијати све оно, што би таквом напредовању*сметало. Јер прошла су она времена, када су нзвесне оддике појединаца избијале нагло на површину независно од околности, у којима су се налазиле. Појава данашњих уређених војсака и других друштвених прилика веома јако ограничавају поље личне енергије и личних утицаја.

„Данас способност трупе стоји у тесној вез# са .способношћу војсковође, него што је то било до.сада. Само се на челу оне војске могу наћи добри ђенерали, у којој владају здрави односи. Овима пак пут је затворен, чим се у војсци појави фаворитизам/ дух лицемерства и партизанства, или се улагивање почне да цени више, него отвореност и чврстина убеђења."

У војскама још несређеним и на послетку у војскама, у којима се убеђења многих чланова официрског кора повијају према прохтевима виших војних инстанција, кад даровити појединац навуче на се антипатију кога од виших претпостављених, онда то повлачи за собом читаве гомиле ласкаваца, који су склони, да на омрзнутом лицу укажу и на најмање махне, које управ никоме и не падају у очи, па да сумњиче или чак и да одричу потпуно одличне особине и заолуге дотичног лица. Повлађивањем таквим неоправданим насртајима на поједине чланове официрског кора срља се потпуно у пропаст. Запостављање појединаца ма у коме виду из разлога личне антипатије или из разлога кукавичког и ниског оговарања и клеветања врло често донесе ту последицу, да се много пута и преко воље свих протура у предње редове незнање, неспрема, бескарактерност и општа неподобност на очигледну и општу штету целе војске. Где буде тога, онда ту не може битк ни говора о доброти и ваљаности официрског кора а још мање о доброти и ваљаности војске, јер:

„ *Официри једне војске јесу душа шела, чија је глава главпи команданш.*

„Официри припремају, стварају, одржавају и развијају до максимума интензивнооти моралне особине војеке. Они врше овај утицај по принципима, које они размножавају, по традицијама, које они одржавају, по личном примеру свога рада, по личном ^аукхвритету, кога они имају и по утицају, који задобијају.

„Официри су чувари и творци војничког духа, војничких убеђења, њихивог поноса и њихове енергије/'

На послетку може се рећи у опште, да моралне особине официра стварају моралне особине војника, и да те две особине морају се слагати у пуној мери. Но, моралне одлике официрског кора морају да буду на већем ступњу, јер официри сем физичког напрезања треба у рату да владају далеко јачом и умном и моралном снагом и над самим собом и над целим својим подручјем, јер нису забадава говорили још стари Римљани: *„Боље је стадо овнова, које би предводио лаф, него сшадо лафова, које би предводио ован".*

Значај официрског кора је далеко важнији у данашњем времену с обзиром на огромне масе ввјске и на кратки рок службовања под заставом, него што је, то било пређе. *Само спремни официри и сшални подофигири, јаки умом а богати моралом, јвсу истинити носиоци војних традиција, дисцгтлине и Шехничких војних знања.*

Моралне и умне особине појединих команданата и ђенерал-штабова имају врло јак значај код еавремених војсака, што се најјасније виделоу рату 1870.—71. године, кад су рад и јака иницијатива појединих подчињених команданата често замењивали нерад и колебљивост виших команданата. Тако, иницијативом подчињених команданата дошло се 6. Августа до боја код Верта; 16. Августа'код Марс-ла-Тура, и благодарећи тој иницијативи претворила се у победу катастрофа, која ј'е претила III. корпусу Алвенслебена. Благодарећи великој радљивости нижих команданата *лтске* и III. немачке армије претрпела је катастрофу армија Мак-Махонова 1. Септембра под Седаиом, na је принуђена била и да капитулира, ма да је утицај вишег командовања с немачке странебио тако ослабио, да је могло лако бити, да ту страдају Немци.

в., Вештина вишег командовања. У данашње је време веома потребна вештина вишег командовања, јер се данас крећу на бојиште огромне масе војске. Уз природни дар виши команданти треба да имају и

јако техничко знање иу опште јаку научну подлогу. У колико су год веће масе, у толико је сложенија и примена стратегијских и тактичких цринципа у свему пространству и времену, а уз то је после и теже исправити већ једном учињене погрешке, па с тога мора да се употреби највећа -обазривост у почетку ратних радњи, а то може да учини само даровит човек и научен војсковођа.

Тешка покретљивост (инерција) данашњих великих маса војске је врло велика, па још овако огромну маоу кренути и упутити неким новим и унапред непредвиђеним правцем, требају огромна напрезања, нарочито још онда, ако за то извршење недостаје довољно простора и времена.

г., Спрема и обука војничка. — Да ли је у мирно време -извођена рационална обука и васпитавање војника најбоље се огледа у ратно време, кад војска много пута ради оно и у онолико, у колико је чему научена у миру. Исто тако она често ради у рату и много горе него у миру, јер у рату на војску утичу ратни ужаси и друге бојне околности, те је ремете у раду. У највише случајева пешадија као најглавниј-и и најмногољуднији део војске испада често најнеспремнија за то, што је у мирно време оптерећена грдним опоредним елужбама, па у томе оставља велики број необучених војника, а то стање врло често не виде позвани чиниоЦи. С тога је потребно о овој околности водити озбиљна рачуна, а у ието време трајно на томе радити, да се сваки војник, био он ма кога рода оружја, спреми потпуно у мирно време у свему ономе, што му је потребно за рат.

д., Значај дисциплине у војсци. •— Неоспорна је истина, да је појам о *доброј војсци* у врло тесној вези с појмом о *доброј дисциплини,* јер је познато и из Историје, да су бивале најхрабрије оне војске, у којих је дисциплина била тако рећи усељена у душу војиичку.

Под дисциплином се обично разуме правилно одржавање реда и поретка у команди помоћу тачне примене законских прописа. Али се дешава врло често. да између примене строгих законских пропиеа и реда и поретка у команди нема никакве сагласности, и да у опште те две појаве не стоје у правој сразмери. Има војсака, које су за све време и најмучнијих ратних прилика увек биле и остале потпуно дисциплиноване, и ако су све законске строгости у т.ој војсци примењиване у најхуманијем виду. Има опет случајева, кад •дисциплину нису могле појачати у извесној војсци ни најтачније примене најоштријих и најстрожијих законских прописа.

' Дисциплина захтева од војника да жртвује и евој живот за спас отаџбине, а то је већ далеко суровије искушење, него што би ма који појединац могао имати у обичном животу. То је дакле нешто необично за сваког човека, па ма он био из средине културног народа или из средине каквог дивљачког племена. Вештина је дакле у томе, да се то што је необично представи војнику некаквим начином као нешто обично и лако, те да он то сматра чак као нешто природно. У колико је морал код једног народа на вишем ступњу, у толико he се лакше моћи ово необично у дотичној војсци да представи војнику као нешто обично и природно.

Да се неко реши да погине, треба да зна, зашто he погинути; да би војник радо погинуо за отаџбину, треба да је заволи, као што родитељи заволе своју децу, па у часу опасности гину без размишљања ради спаса њиховог. Да би пак војник заволео своју отаибину, треба да му је отанбина у миру и отац и мајка, треба да га воли као мајка чедо своје, треба да га храни и оДа зла брани, треба у опште да му да све угодности, које би учиниле, да му је живот у отанбини мио и драг. Само весео и потпуно задовољан војник полетеће одушевљено у бој, да радо погине за своју отаџбину.

Војнику у опште треба да је његов позив нешто што је најсветије. Овакви појмови не даду се олако улити у душу војникову-; за то треба много труда, умешности, личног пожртвовања и примера и довољно строгости; ту је потребан и закон са јасним пропиеима, како би се извршивање заповеети сматрало као нешто безусловно потребно. Непослушност мора се одмах казнити, ма у чему се она појавила, али само

строго справедљиво. „Захтевање, да буду подједнаки у поолушности и виши и нижи, јако снажи дисци-.плину у војсци. Пример дејствује много јаче, него написана или изговорена реч. Кад војник опази, како слушају његове старешине, тако ће чинити и он. У осталом није главно слепа послудшост старешине, који што заповеда, већ ова послушност на првом месту треба да буде послушност према самој служби."

Озбиљним радом и официра и војника треба створити такву међусобну везу између њих, да во.јник добије потпуно и убедљиво уверење, да га његов старешина неће никад напустити нити изневерити ни под каквим условима, већ да he заједно са својим старе[1] шином и својом трупом подносити све ратне тегобе и у најмучнијим тренутцима. Тако he војник смело гледати смрти у очи, јер he бити уверен, да то исто чини и његов и старешина и друг, и видеће при том, да му у раду примером претходи његов старешина. То унутрашње осећање солидарности одржава везу између старешине и војника и онда, кад нестане реда, кога закони ипрописи налажу, пошто је надзор често немогућ услед узбуђења и комешања у борби: Другарска дужност и част војничка спајају се у чврсту одлуку: *пе изостаиш од другова*.

Поред осталог ето томе треба тежити васпитавајући и учећи војнике у мирно доба,

У ратно доба има толико разноврсних околности, које се често не могу ни да предвиде, а које могу да поколебају и најбољу дисциплину, али све оно што се може да избегне, треба редовно избегавати, као што су: напрезања, која превазилазе човечју моћ, неоправдани и узалудни губитци и у опште сваки некорисан замор, без кога може бити. У рату треба избегавати цепање и распарчавање појединих јединица, а ако баш и наступи потреба за то, онда то чинити у што мањој мери. Ништа горе ни штетније није, него кад у ратно доба види једна.трупа., да јој се уместо досадашњег команданта на једанпут појављује неки други, кога она не познаје. Услед крајње оскудице официра у нашем рату 1876.•—77. године често мењање чак и нижих команданата доводидо је ондашњу нашу младу војску

до велике забуне, а нарочито онда, кад смо принуђени били, да у редове своје војске примамо и странце, који не разумеваху наш језик, па се често дешаваше, да војници појединих команада не знађаху ни ко им је у опште претпостављени старешина. Ову забуну појачаваше и оно стално распарчавање и пребацивање појединих ондашњих бригада па чак и батаљона из дивизије у дивизију. Но све је ово ондашња наша млада војска ипак сноеила са примерном послупгаошћу.

Традиција и другарски дух могу се само онда дубоко укоренити у једну војску, ако се официри по трупама не мењају често и без јаке потребе. Ово се нарочито односи на оне старешине, који обучавају и васпитавају војнике. Сталност старешина јест једно од оних средстава, које ствара безусловно поверење и самопоузданост и у војника и у официра, а тиме се поред осталог и најпотпуније подилази истини: *„Еадмоћност, коју имају дисциплиновани војници над недисциплинованим масама, у главном је поледица поверења, које сваки појединац гаји према свом другару."*

Па кад је оволики и оваки утицај дисциплине на ваљаност војске нарочито за ратна предузећа, није ли онда оправдано узимати и овај елеменат у обзир ири претресању питања о подобности војске за извесне ратне циљеве. — -

Ц, **Наоружање.** — И наоружање утиче до извесног отепена на морал непријатељских трупа, ау исто време оно је јеДан од услова, који утичу на задобијање битке. С тога је потребно, да се и тај елеменат редовно узима у обзир, кад се говори о подобности војске. Не треба заборавити, да лоше и несавршено оружје непосредно рђаво утиче на самопоуздање самих војника.

Треба се дакле старати, да наоружање своје властите војске ни у чему не изостаје иза непријатељског иаоружања, јер је оно донекле и залога за победу, пошто, сем осталог, уздиже и морал у трупа у тако судбоносним и критичним тренутцима.

После битке код Требије и Тразименског Језера, разбивши Римљане, Ханибал је пред битку код Кане

своју пешадију наоружао запљењеним римским оружјем, јер је веровао, да је савршеније римско оружје.

У другој половини рата од 1870. и 71. године Немци су велики део своје пешадије наоружали отетим француским шасповљачама.

У рату од 1878. године Скобељев је своју 16$_{V}$ пешадијску дивизију наоружао отетим турским пушкама система Пибоди-Мартини.

У рату од 1876.—77. и 1878. године наша је војска у извеоним приликама показивала велику одважност и упорство у одбрани положаја, и ако је у већини била наоружана пупшама, које се пуне озади, но које су биле много лошије од пушака у Турака. Јау колико ли би и наша војска билаијачаихрабрија, да је сва била наоружана бар приближно једнаким оружјем, какво је било у Турака, па да је било још и боље?!! Наши војници тог доба — чиото народна војска, еа свима њеним. ондашњим моралним одликама, осећала је, да је у погледу оружја била за тај рат скоро са свим заборављена, па се појединци нису ни устручавали, да то- своје осећање и изјаве, наводећи, како они без своје кривице морају да подлежу дејству, а они сами не могу ништа да поправе. Ништа није горе, него кад у некој држави овлада захтев неке штедљивости, а и друге заблуде у погледу војске и њеке спреме! Таквој се држави доцније свете догађаји. —

Резимирајући све напред речено о разним елементима, којп чине *јачину војске,* јасно се види, да је то питање важно а и доста сложено, као и да би било погрешно, ако би се у опредељивању те јачине узимао у рачун само *број војске.*

Ако у једној војсци не буде довољно којега од ових елемената, који утичу на одређивање јачине њене, онда је потребно да се увек узима то у обзир, па тек на основи тога да се одређује иброј војске са коефицијентом, који одговара извесној комбинацији тих елемената. —

Ово је посао доста тежак, па зато и веле сви који не улазе дубље у суштину ратних радњи и војних задаћа, да је решење војних питања у опште лака ствар.

Војнички великани, којима су несумњиво ова питања била потдуно јасна, исто су тако ретки, као год што су женијални људи ретки и у другим гранама људских послова и наука.

Сад да кажемо Неколико речи о *стварном односу између броја и каквоће војске!*

— Број (количина) војске с обзиром на економске и друге материјалне прилике једне државе врло често иде на уштрб каквоћи војске, према чему је увек добро, да се с мало већом обазривошћу приступа повећавању војеке, и ако број војске у рату игра у највише прилика пресудну улогу.

Каквоћа војске, као што је познато, може заменити недостатак у броју, али само до извесних граница. Наравно и сада, као и у време Карла XII., шака одличне војске није се нити би се могла с успехом борити са неисцрпним средотвима Русије, Пољске и Саксоније онога времена.

Али изгледа, да у данашње време почиње да преовл.ађује наклоност к мишљењу, да треба да буде велики број војске, као да би се хтело рећи, да у данашње време масе значе много више него каквоћа војоке.

Проучавајући најновије ратове као да би се могло веровати пре обратно. На' мајнском војишту Немци су 1866. године победили далеко многобројнијег непри.јатеља с мањом војоком, na је то исто било и на ческом војишту. У 1870. год. Немци нису имали Бог зна колико више војске, него што су имали Французи, па шта више у другој половини рата бројна надмоћност била је на страни француске војске, па ипак Немци се у борби с њима ни издалека нису напрезали онолико, колико су се напрезали у првој половини рата. Довољно је ако напоменемо, да су Немци у борби с регуларном француском војском за четири недеље изгубили 78.000 људи, а за све време последњих 5 месеци у борби са нередовном војеком изгубили су свега 51.000 људи!!!

Оно истина и Фридрих Велики је изгубио битку код Колина са својих 30.000 одличних војника, према [6]Р°ЈУ °Д 50.000 аустријске војске, као годтј Наполеон

што је 1813. године изгубио битку код *Липиске* (Лајпцига) са својих 160.000 опробаних ратника противу 280.000 савезничких. Два дакле женијална ратника подлегоше у борби два пута јачој снази непријатељевој.

Али ипак узимајући у обзир усавршавање оружја и увећавање губитака, које војока мора да поднесе у сукобу с непријатељем у одсудним тренутцима, мора се доћи до закључка, да he и у данашње време, *ири осталим једнаким околностима,* успех бити на оној страни, која буде имала војску јачих моралних особина, која дакле у тако судбоносним тренутцима може слободно и са самопрегоревањем да погледа смрти у очи.

Поклањати много пажње *броју* једне војске може и нехотице наопако да утиче на војне старешине, који при сударима са непријатељем, прецењујући вредност овоје бројне јачине, неће хтети много да полажу на властиту вештину и моралну јачину својих трупа.

Каквоћа војске неке државе у директној је зависности од њеног броја. У томе мора да постоји потпуна хармонија. Број војске мирнога времена, сем осталог, зависан је од економских и др. прилика у држави, на основи чега се и одређује јачина' кадра. Ако кадар буде већи по броју а слабији по саставу, извесноје, даћемобилизованавојска битирћавекаквоће.

Свакојако, природне особине становништва, кар што је раније напоменуто, имају јак утицај на моралну каквоћу војске, при чему организациона и административна страна игра доста важну улогу.

С обзиром на економске прилике ни једна држава у миру не може држати толико официра, подофицира, војника и штабова, колико би јој било потребно у времену ратном, већ нека мање нека више мора извесан број кадровских официра, подофицира и војника да издваја из својих дотадашњих делова, и да попуњава ново формирате јединице и штабове за ратно време. При овоме не треба заборавити, да је веома потребно,. да се и у ратно време очувају јединице, које су биле и у мирном добу, јер целање јединица не само што веома много худи дисциплини, него самим тим новлаче се за собом још и веома неповољне последице: губи се оно узајамно поверење, које сваки војник гаји^

према свом другару. Није остао без рђавих последица ни онај поступак, кад је пред рат 1885. године код нас било наређено, да се у свима ондашњим активним пешадијским пуковима укину први батаљони, а официри и људство да се расподеле по осталим трима батаљонима, као год што није остао без рђавих последица и поступак Данаца пред рат 1864. године, када су дотадашње батаљоне поделили, да би добили дупло већи број ратних батаљона. — О овој појави треба водити озбиљна рачуна, па бити веома обазрив. Тугаљивост овог питања и изазива оволика; напрезања, да мирнодопски састави поред осталог што више и што јаче одговарају саставима ратног доба. У осталом, никоме никад неће бити на одмет бројна надмоћност војске, али треба да је њена жива сила прожмана и јаким моралним особинама, јер се тиме на послетку излази на сусрет начелу модерног ратовања: *„бити јак колико је год више могуће у сваком погледу на месШу, где треба."*

Средства за вођење рата. — Значај рата у животу еавремених држава довољно је познат у данашње време, а и ми смо се у неколико дотакли узгред тог питања у почетку ових предавања.

Изучавајући живот појединих народа долази се са свим природно до закључка, *да карактер — вид — кулшуре једног народа опредељује донекле и његову способност за вођење рата. —*

Земље, предели и читаве државе, које имају капиталистич'ку организацију, чија се сва култура састоји у огромним кадиталима и разноструким техничким средствима, неспособне су за дуже ратовање без јаког унутрашњег потреса, и могу да се нађу у току дуготрајнијег рата у једном безизлазном стању односно потребних животних намирница како за становништво тако и за саму војску. Ово бива поглавито у пршшкама незгодних трговинских или иначе неповољних односа са суседним државама, из којих би ее могле набавити нужне потребе. У таквим приликама дотичне војсковође још у самом почетку рата морају тако рећи да изнуђавају од свог становништва највећа напрезања у сваком погледу, а у исто време да

омогућавају одважним операцијама, да се рат сврши што пре.

Напротив земље и предели са природном културом налазе се у са свим другим приликама; и у њих he се свакојако осетити оскудица новчана у јачој мери и оскудица техничких средстава, али с друге стране рат не може да изазове јаке потресе у становништву и у војсци у економском смислу, па оу с тога такве земље далеко способније за дуготрајну борбу, (рат Бура и Енглеза).

Ератко уиоређење офанзивног и дефанзивног начина рашовања. — Студијом ратне Историје за решење овог питања долази се до уверења, да су све чувеније војсковође избегавале *одбрану,* а врло често наступали и *нападали,* и ако су имали знатно мању снагу од непријатеља. Узрок је овоме пре свега *психолошки.*

Сам полазак у сусрет непријатељу војници већ сматрају као некакву снагу и жељу за радом. Само ово осећање ојачава снагу у сваког човека. Према овоме активан рад — наступање није ствар метафористичка, већ управ он еам собом ојачава физичку снагу људи, према чему: *„не Шреба биШи баш Шолико снажан, да би наступао, колико шреба насШупати, да би био снажан — јак,"* а то he рећи: рад, крепи душу човекову, а нерад је угушује.

Код дефанзивних дејстава са свим је обратно'. У одбрани: „војска од камења и машина тражи оно, чега оно нема, тражи дакле *„одважности."* Одбрану оу од-' бацивале све велике војсковође. *Одбрана је израз плашње,* („подлал оборона"), говорио је често Суваров, дубоко појимајући значај различитих елемената и начина ратовања.

Па и сама реч *одбрана* исказује неку врсту слабости, а према томе и плашљивости.

Ето на основи чега, поред свега осталог, сви придају далеко већи значај офанзивним радњама у рату.

Нарочито у *Стратегији* одбрана је далеко тежа операција, с тога, што се воља браниочева подчињава вољи нападачевој. Бранилац мора да буде спреман, да одбија нападе са свих страна, с којих може у опште да наступи опасноот. Нападач пак управља, своје ударе

на ону страну, која је у даном тренутку за њега повољнија, према чему избор *места* аи *времена* за напад зависи од његове воље, а и у односу употребе *снаге* такође је у бољим приликама.

На иослетку у *Тактици* одбрана има и неких добрих страна (тачност, правилност ватре), али се и то паралише трајним и све већим уеавршавањем ватреног оружја, јер у колико ватрено оружје тера даље, у толико је лакше нападачу, да масира артилерију, и да усредсређава ватру.

На послетку, одбрана има и својих добрих страна са стратегијског гледишта у толико, у колико се онај, који се брани, налази у близини својих средстава; у колико више одступа, у толико се његова снага све више прикупља, средства умножавају, а то све бива обратно, код оног, који наступа. Али о погледом на моралне незгоде пасивну одбрану *СтраШегија* одриче као самостални начин ратовања.

Истина не може бити ни нђпрекидног нагтупања у свима приликама ни код одлучних наступних радњи, јер би то, поред осталогу значило осудити себе на трајно растурање снаге и слабљење удара и онда, кад то не би.морало да буде.

Разматрајући офанзивне ратове или нападне битке Наполеонове види се, да је он редовно наступао само на главним војиштима, а на споредиим се бранио, као год што је и у биткама усредсређивао своју надмоћну сна"гу за -удар у најважнијим тренутцима на важним тачкама бојишта, а на осталим ограничавао се на демонетрације или одбране.

На тај начин је потребно и у *СтраШегији* као и у *Тактици* изучавати одбрану као врло важну допунску врсту борбе зарад добитка у времену, које је врло често од пресудног значаја у ратним радњама.

На основи довде реченог долази ее до закључка, да је потпуно некорисно разматрати питање о спајању стратегијског наетупања с тактичком одбраном и обратно, јер су одбрана и наступање како у *СтраШегији* тако и у *Тактици* међу собом испреплетани, и сливају се једно у друго у зависности од 'тока догађаја.

Године 1870.—71. Немци су са знатно јачом снагом грунули на територију Француске у првим данима месеца Августа, и одважно наступајући они су учитавом низу упорних сукоба и битака тако рећи уништили царску војску, од које је једна била затворена у Мецу, а друга била принуђена на предају код Седана. У току месеца дана Француска је остала, тако рећи, без војске на отвореном пољу. Блокирајући Париз победоносни Немци су тада прибегли одбрани противу незнатног непријатеља у прво време а после против изнова формираних великих војсака из провинција, с којима је борба вођена читавих пет месеци. Овај пример показује с почетка сјајно *наступање* по резултатима противу одличне војске, које се најзад завршује *одбраном* противу незнатног непријатеља, (незнатног по квалитету).

У осталом, тако су завршене и чувене офанзивне операције Наполеонове у ратовима *1805. и 1806.* године. Останак у Брину 1805. год. до битке код Аустерлица и зимњи застанак 1806.—1807. у *Млави* и *Варшави* до *прејсишејлауске* битке показују, да и велики стратези, појимајући добре стране офашивних • радњи на главном војишту, ипак су бивали принуђавани на застајкивања за извесно време, кад су то изискивале нарочите прилике и околности, које је неминовно потребно увек познавати до крајњих граница могућности.

Имајући у виду моралне користи од наступања *Стратегија може само препоручити наступање у свима случајевима, кад год за то-буде згодних прилика и околности, али при одбрани ловити сваки згодни тренутак за прелазак у наступање.*

3., Стварање стања и попожаја, с кога tre војска отпочети своје ратне радње, ипи коначно утврђивање основне идеје ратног ппана. — Пошто смо начисто са излагањем гледишта о врстама или начинима ратовања, треба да додамо сад, да је ратни план дужан, као што смо казали раније, да одреди и *број еојске* (снагу) зарад решења иетакнутог политичког циља, а уз то да определи и регулише још и *групжање Ше снаге на војишту*.

У реду спремања у добу мира морају се предвидети и студирати и ратни планови за све могуће политичке прилике у погледу оуседних држава, извршујући по том све оне претходне припреме и послове, о којима смо говорили раније.

За то дакле треба имати у виду и могућност рата са сваким својим суседом; треба проучити политичке прилике, које у опште могу да доведу до рата; треба се обазрети и на сва питања оних држава, које не би узимале непосредног учешћа у.борби, па испитати и то, како he се владати савезници једне и друге стране, и т. д.

У опште ратним планом морају се предвидети сви могући начини непријатељских радњи, па према њима удесити и овоје контра — радове. како за офанзивне тако и за дефанзивне операције, ако бисмо били принуђени на њих. Уз то је потребно још, да се у опште предвиди и простудира екеплоатисање свих потребних средстава, како би се тај план у своје време могао привеоти у дело, те да у времену објаве рата не буде пометње, колебања и узалудног тумарања на штету *времена* и нужне јаке присебности у тако судбоносним тренутдима. — Величина снаге за рат треба да је већа од непријатељеве, како би се том надмоћношћу осигурала победа над непријатељем. Победа је само онда важна, кад је одржата на главном војишту над најважнијим непријатељем, па за то треба концентрисати на главном војишту најглавнију своју снагу.

Таква победа може да принуди непријатеља, да се одрече добитака извојеваних на споредним војиштима.

Према томе, и у *Стратегији* као и у *Тактици, принцип одлучних победа* на важним местима у најважнијем тренутку има врло великих користи.

Најважнија тачка у Стратегији увек је на главном војишту, т. ј. онде, где/се налази: најглавнија и најјача снага непријатељска, а у коалиционим радовима онде, гдесе налази војека најважнијег члана коалиције.

Отуда и видимо, да су сви ратни великани у највише случајева главне своје масе истурали на главна војишта у циљу, да, дохвативши у своје руке

иницијативу рада, груну одважно на главног непријатеља, а на војишта другог реда избацивали су најпотребнији део војске, не зарад каквог великог успеха, него да би одржали у својој власти дотични део војишта — просторије, бар дотле, док се не свршИ посао на главном војишту, где се имају да одиграју пресудни догађаји.

Као најбољи пример за горе наведено могу да нам послуже планови *Великог Наполеона* за рат 1805. и 1809. године, а тако исто и план Молтков за рат 1870. године, о којима ћемо говорити доцније.

Сад пак да пређемо на разматрање теоријских питања о операцијским правцима 1Гњиховим условима, како бисмо могли доцније што подробније да проучимо офанзивни и дефанзивни начин ратовања.

Начелна разматрања о операцијским правцима.

Део теоријски

Сваки рат или ратни поход састоји ое из једне или неколико битака; свака битка из једне или неколико операција, које саме собом представљају извесан завршни период, почињући од стратегијског развоја војске на полазном фронту операција, па до последњег решења операције *победоносном битком,* ако се у опште буде успело, да се изврши и *обухватање* разбијене војске, а ако не то, онда *енергичном експлоатацијолг одржаШе победе,* предузимљући опште гоњење непријатеља на бојишту и целом војишту.

Оснрвном идејом сваке операције, према *своме циљу* и *правцу,* одређује се и *дотични оиераifијспи правац,* јер је он ii саставни део сваке операције.

Од правилног избора операцијског правца зависи цео исход операције са свима његовим последицама; то је дакле један од врло важних чинова стратегијске радње.

• Операцијски правац, опредељен општом идејом операција, садржи у себи и све посебне идеје, које проистичу из главне идеје.

Да видимо дакле шта су то у опште операцијски правци?

Да би војска могла у овГште да постигне свој ратни циљ, мора да се креће с места на место, а за њом треба да се вуку и све потребе њене. Ово кретање војске и њених потреба бива у појединим правцима и путовима. Према томе, *правци и пуШови, ио којима се крећу војска и њене потребе,* зову се. у опште *операцијски правци.* Железнице и водеии путови такође се могу употребити *као операцијски Правци,* али то бива еамо у изузетним приликама, но они су с друге стране најудеснији комуникациони *етацни правци.* по којима се вуку само потребе, јер се по њима може да превуче врло много и брзо свих средстава и потреба за војску.

Војска је најспремнија за сваку бојну евентуалност, кад се креће iio више добрих упоредних путова на извеснсј зони толико пространој, да се колоне могу узајамно помагати, и колико је год ових праваца више, саобразно величини војске, у толико је-боље.

Класификација операдијских праваца.

I., Прост операцијск*и правац. — Потпуним напрезањем све снаге и средотава зарад постигнућа *једног јасног истакнутог циља укупном снагом* најбоље се карактерише стратегијска вештина, а у исто време у томе се баш јасно огледа и начин дејствовања по *иростом операг^ијском правцу*..

Кад се војска креће *по једном* или цо *више иравваца,* кад је под једном командом. кад има један заједнички циљ, и кад се са евих тих праваца може да екупи уједно у току једног дана за битку, онда се за таку војзку каже, да дејствује *простим операцијским правцем. У* том правцу је дакле оличено *потпуно јединство оиераiftije и дејство укупном* снагом. Прост дакле операцијоки правац представља *једну поШпуну нераздвојну* у широком смислу *операцију,* па макар ее војска кретала неколиким операцијским правцима, као што је радио Наполеон за време *улмске* операције,

где је имао 5—6 операцијских праваца; или за време операција од Улма ка Бечу, где је дејствовао по трима операцијским правцима, или најзад 1809. године од Регенсбурга ка Бечу, када је такође дејствовао по трима операцијским правцима, и т. д.

Прост операцијски правац са јединством мисли и јединством у операцијама и чини *идеал Стратегије,* који се отледа у дејствима односно малобројне војске *Александра Македонског* и *Ханибала* од *КарШагене.* У осталом, у даљем току времена и у њих се примећује, да је било поделе снаге, да би се завојевало појединим државама или областима. Али са увећавањем војсака и са тежњом за многим политичким задатцима подела снаге а често и подела задаћа, намењених засебним деловима војске, изазивала је и изазива неопходну употребу *сложених операцијских праваца.*

У том случају не остаје ништа друго главном команданту, него да се свима силама напрегне, те да у најважнијем тренутку на најважнијој тачпи прикупи по могућству сву своју снагу.

„Један једини батаљон на бојишту у згодном тренутку може имати пресудни утицај на исход борбе," — рекао је Наполеон.

Судећи по овоме могло би се рећи, да би одвајање и најмањег дела војске од главнине било једна груба погрешка. Али треба знати, да успех. главне еиаге паралише мање недаће, те с тога би било могуће, да се и не обраћа велика пажња на неке незнатније тачке војишта, које би биле у опасности; шта више било би могуће помирити се и са извесним губитцима извесних просторија, само да се не би издвајало ништа од главне снаге. Али у том погледу не треба терати ни у крајноот. Треба имати на уму, да се са свим ретко може израније тачно да определи, кад he и где баш наступити тај одлучни бој, а на тај се тренутак може чекати дуго. Ако буде тако, што бисмо онда напуштали згоду успешних операција и на војиштима мањега значаја за време дужег чекања и спремања за одлучни бој, тим пре, што успеси на тим мањим и незнатнијим војиштима могу да имају јаког утицаја на исход операција на главном војишту.

Овојеутоликооправданије, у колико ее скоро увек налази тачака, које и не леже на главном операцијском правцу, али ако непријатељ заузме те тачке, онда то има утицаја на ток рада и на нашем главном операцијском правцу, нарочито у одлучном тренутку. (Зашто није довољно огарантован правац Ржана—Комштица у рату 1885. године, него се морало повлачити и еа Сливнице у одлучном тренутку?!). — Неопходноје дакле , обезбедити такве тачке нарочитим одредима војске с обзиром на важност тих тачака и на њихов утицај на даљи ток догађаја. —

Издвајање нарочитих одреда од главне енаге с разним циљевима, сем неизбежних случајева, била би очигледна погрешка само тада, ако њихови диљеви не би стајали ни у каквој вези са исходом дејства на главном правцу војишта. У том случају дакле рушило би се јединство у операцијама (операцијска унутрашња целина) као једно од првих задаћа етратегијске вештине.

У сваком случају деоба је сиаге израз располагања с великим маеама војске, т. ј. *ко хоће да дејствује у више операцијских праваца, мора имати доста еојске.*

Дакле, главна и основна вештина водити рат у данашњем времену јест у томе, да се војна снага часом дели а часом уједињава у једну целину, и то делити војску онда, кад је могућност, да се том деобом добије еигурност главне операције, а ујединити војоку ,онда, кад је могућност да се изведе у бој што већа маса војске у извесном времену и на извесном простору, да.би се тиме показала надмоћност према непријатељу и добила битка.

Према овоме, подела снаге као год и дејство по неколиким операцијским правцима појављује се у рату као неминовна последица ратних прилика и захтева.

II. Спожени операцијски правци. — Кад војска, подељена у неколико делова, једновремено продире ка неколиким циљевима, тако, да се ти делови не могу да •' прикупе на једном и истом бојишту ради заједничког рада, онда таква војска дејствује по *сложеним. операцијским правцима.* Према броју ових оделитих група и према броју ових посебних циљева ови правци могу

бити двојни, тројни, четворни, и т. д., као год што ir према својим узајамним положајима могу бити равно-*оцслојш (паралелни),* који се *зближују (конвергенгпни),* и који се *удаљују (дивергенШни).*

Сложени операцијеки правци у односу према непријатељским операцијским правцима могу бити: *спољашњи* и *унутрашњи.*

Подела снаге или дејство у сложевим операцијским правцима, и ако је врло често неминовно, — јер га изазивају прилике и нарочите околности на војишту,, има поред добрих и једну врло лошу страну: *могућносш бити тучен посебице,* и ова је могућност врло вероватна при оваком раду. Сматрајући дакле дејства у еложеним рпераиијским правцима као једно неиз-. бежно зло, неопходно је према овоме водити рачуна о томе, чиме и како може најбоље да се обезбеди овакво дејство.

Пре него што биомо и почели да говоримо о осигуравању дејотава у оложеним операцијским правцима, потребно је да се претходно у кратким потезима упознамо са појмом о *сиољашњкм и унутрашњим офiерацијским правцима. —*

Спољашњи операцијски Upaetyu су они, кад властита маршевна зонаобухвата маршевие зоне неиријатељске снаге. Маневар оваквим правцима, као што је напоменуто, доста је ризичан, јер излаже разне групе, да буду оделито потучене, не могући да се узајамно потпомажу. Ова опасност може се парализати, сем оеталог, бројном и моралном надмоћношћу над непријатељем. У оваком случају потребна је јача веза појединих група, ако се жели да се оствари обухватарве, и у опште колоне не смеју бити- толико удаљене, да се не могу у потребном времену' п на. извеснОхМ простору прикуцити за опгату битку.

Док оу(Немци у рату lSTO.[1]—71. године и.мали поола са редовним и обученим француским трупама, нарочито у првом периоду рата, полагали су многона груписање своје снаге, која је поглавито дејствовала про£ШМ операцијским правцима; напротив, кад еу наступиле борбе са импровизованим војскама (J»ранцуеким, онда оу поглавито дејствовали спољашњим конвергентним операцијским правцима.

УнуШрашњи операг^ијски правци су они, кад је властита маршевна зона обухваћена маршевним зонама непријатељске снаге.

Кад се за неку војску каже, да маневрује по унутрашњим операцијским правцима, онда не треба разумети, да војока тада остаје имобилна, — непокретна; напротив, она мора бити врло покр^тна, ако жели, да се користи свима добрим странама свог централног положаја, кога треба разумети само као центар или полазну тачку за брза, дужа или краћа кретања.

Дакле војска, која дејствује по унутрашњим оцерацијским правцима, може у исто време брже концентрисати своју снагу но непријатељ, па ако је бројно и слабија, може туђи делимично раздвојену снагу непријатељеву.

Оваквим вештим маневровањима Бонапарта је РГ успео са својом бројно слабијом снагом, да све аустријеке поједине трупе оделито потуче, које су покушавале, да ослободе блокирану Манту-у. Исто тако Наполеон је нанео'читав низ узастопних пораза савезничким огромним масама у рату 1814. тодине бранећи Француску својом односно маленом војском.

На први поглед комбинација овог маневровања изгледа са свим проста и лака, али међу тим она у ствари поред своје деликатности захтева *велики рачун. бистрину ума и епергичну решеносш војсковође,* као год и *велику и неуморну покретљивост Шрупа.*

Маршал *МолШке* овако у главном вели о унутрашњим операцијским правцима:

„Ако се Јкеле да добију Користи централног положаја једне војске, нужно је имати око себе већу проеторију (већу периферију свога рада), како би ее могао потражити и потући један од непријатеља, а да опет остане довољно времена, да се може на, тај исти начин потражитц и други", и т. д.

Студијом досадашњих ратова дошло се до ових закључака: . '

а., Војска, која се налази на унутрашњем*операцијском правцу, мора да маневрује, и да је тако

рећи у непрестаном кретању, јер ако остане мирна, излаже се лоразу, и даје непријат&гву прилику, да изведе тактичко обухватање — стезање, као што су се Аустријанци 1866. године издожили код *Садове,* или *Мак* код *Улма* 1805. год. и т. д.;

б., Кад су масе непријатељоке раздвојене великим растојањем или каквим * природним преградама, треба се хитро свом онагом бацити нанајближу непријатељску масу, потући је, па се онда брзб кренути оној колони, која највише грози позаднини и комуникацијама;

в., Вуде ли неминовно, да се у таким приликама једновремено изаће на сусрет још једној или двема непријатељским колонама, онда треба са одсудношћу ићи на сусрет најопаснијој, а противу осталих треба упутити мале одреде ради заваравањаиуспоравањакретања, док се не сврши оа главном колоном, која је најопаснија.

У оваквим случајевима редовно ее не. треба упуштати у далека гоњења, да се не би губило време ради изласка на сусрет другој колони, а то је Бонапарта и имао на уму при операцијама својим око *Мантуе.* — Наравно, ако би гоњење главне колоде могло да поколеба и да доведе у забуну и оетале непријатељске колоне, које помажу, онда је и саветно и веома потребно и мудро продужити гоњење побеђеног непријатеља, па га гонити до потпуног његовограстројства. *За овакво поступање Шражи се енергичан војсковођа, и Шражи се, да се потпуно зна Uраео и истинско стање ствари код непри ј атеља ;*[1]

г., Пошто у данашњем времену железнице, телеграфи, телефони јако олакшавају саопштавања и комуницирања трупа, које дејствују на спољашњим операцијским правцима, то је неминовно, да војска на унутрашњим операцијским правцима мора данас маневровати брже и с већом прецизношћу но некада.

Заузимљући централни положај у Италији према италијанској војсци на железничкој прузи из Вероне за Венецију, ерц-херцог Албрехт је 1866. године *припремио 24 железничка воза, у сваком по 1000 људи,*

[1] Многи војни писци замерају Наполеону, зашто у 1814. год.. није продужио да гони Блихера до потпуног његовог растројства носле онолгших победа над њим у долини Марне.

опремних за један или други правац транспортовања према покретима непријатељевим;

д,, У колико је год ефектив војске на унутрашњем операцијском правцу већи, у толико је маневровање теже, а нарочито, ако је још терен незгодан и нема доста добрих комуникација, јер ее велике масе тешко крећу, (Наполеон 1813, код Лај.пцига).

Ова врста маневровања ређе ее употребљава још у почетку операција, пошто су масе у опште јаче прикупљене на маленом простору пограничном уелед неизвесности, али већ први судари дају шире поље њихове употребе.

Кад је војиште припремљено како ваља у инжињерском смислу, а ту је и богата мрежа железничких путова, онда се даје свакојако већа могућност пребацивања знатне масе војске с једног стратегијског фронта (или војишта) на други за кратко време у примени унутрашњих операцијских праваца.

Сад да продужимо излагање општих особина операцијских праваца.

Опште особине операцијских праваца.

Избор правца ради стратегијског дејства или избор операцијског правца ослања се на ова три главнауслова:

1., *ОперацијскиправацдејсШва цреба да води иајвишемсШратегијскомц11љу* — објекту, од којег'зависи судбина рата (или по Клаузевицу: „Треба да води у тежиште непријатељске снаге"). „Буде ли друкчије, онда ни 10 ратова не би послужили ни за што", (Лојд). У овоме је дакле оличена важност циља;

2., О м е ^ о ^ ^ ^ ^ ^ ^ J ^ *Шреба да је најподеснији, најбољи* и *најлакши од свих дргјгих,* д^j"e"Ta1)б~р^за1Т™св"има приликама и околностима на војишту, како с погледом-на извршење тако и с погледом на последице;

3., *Оиерацијски правац Шреба и da је довољно обезбеђен.*

™~ШаГ*три главна услова важе за све могуће операцијске правце, јер су они постали студијом факата

и стварних догађаја, који су се дешавали по Историји ратова,

Да мало детаљније пропратимо важност сваког од горњих тријУ услова!

1., *ВажносШ циља — објекта.* Важност циља условљена је самим циљем рата; ратом треба тежити, да се уништи непријатељ, или да» се непријатељева воља подчини својој вољи и тежњи.

• Полазећи са евоје онерацијске основице војска не достиже тако лако и брзо до свог главног и крајњег циља, него је принуђена, да уз пут претходно савлађује ралне препоне веће или мање, које јој непријатељ ставља насупрот у ма коме виду, па да тако овлађује постепено читавим низом положаја, који се зову објекти: *помоћпи, случајни, маневарски, стредни* и *главни* по улози, коју су одигравали у рату.

Пошто се ратни циљ може постићи само победом непријатеља, то излази, *да је непријатељска војска ирва и главни објекат операција,* а то he опет рећи, да и стратегијски крајњи циљ лежи у тактичкој победи.

Начелно победом треба ићи на то, да се непријатељ тако ослаби и растроји, да се подчини вољи победиочевој, а не треба тежити, да се непријатељ потпуно уништи и истреби.

Кад нападачпредузимљеофанзиву, требада се стара, да што пре допре до главне снаге непријатељеве, према чему непријатељска главнина или место, где се главнина налази, јеет и мора да буде главни објекат нададачев. Из овога се опет долази до закључка, да стратегијска важност неког места зависи од величине непријатељске војске, која се налази на том месту, а не само од његове географске ситуације у опште.

Док се год главнина непријатељске војске потпуно не ослаби победом, и док се год не подчини вољи нападачевој, дотле она непрестано остаје главни и непосредни објекат операција.

Важиа географска и политичка места у рату су споредни предмети, премда заузимање престбница или иначе важних стратегијских тачака убрзава свршетак рата; али при свем том непријатељска главна снага оетаје главни предмет операција.

Пример. — Заузеће Беча знатно је ослабило аустријску војску у ратовима 1805. и 1809. године, а Наполеону дало богате изворе материјалних потреба, и у његових трупа високо уздигло морал, али је рат овршен тек победама код Аустерлица и код Ваграма.

Ието је тако у рату 1877.-—78. године руска војска још у почетку овладала Дунавом, а брзо по томе и балканеким кланцима, а рат је окончан тек доцније, пошто је турска војска скоро потпуно поражена.

У операцијском плану стављати на прво место земљиште или заузимање важних географско-стратегијских тачака, а тек на друго место главну снагу непријатељеву, значи ни више ни мање него иетицати средства иопред циља. Овакве су мисли провејавале при крају ХДЧШ. и у почетку XIX. века у Стратегији аустријских војсковођа; атако суи савезници појмили важност лангрског платоа у рату противу Француске 1814. године.

Потући војску непријатељску треба да је први и најглавнији циљ, а заузимање важних географско-стратегијских или иначе важних места иде само по себи уз главни циљ, јер је Наполеон са 16 добивених битака био заузео око 153 тврђаве.

Наравнс, и победа над непријатељевом живом снагом биће потпунија онда, кад се она буде налазила на важним и осетљивим тачкама његовим.

Тако да пример, у току рата за четири године дејства Карла XII. противу Августа IL у Пољској нису била приведена повољвом свршетку само за то, што успеси Карла XII. нису били на стратегијским или иначе важним тачкама на војиштима, него су се победе дешавале у Пољској, којајесамо сметала Карлу. Са свим би био друкчији исход тог рата, дајеКарло пренео у Саксонију тежиште својих похода, одакле је краљ Август добијао и војску и новац, — дакле најпотребнија средства за рат. Тек у 1705. години Карло је увидео, колико је грешио, и да је требао да нанесе удар краљу Августу у Саксонији, куда се беше већ и упутио, али то примора краља Августа, те закључи мир. Прикупљањем знатне снаге на Двини Петар Ве~

лики је заустављо Карла, који беше наумио, да продире у Саксонкју 1706. године.

На тај начин оно што није решено успешним биткама, може бити постигнуто правилшш избором објекта и правилним извођењем операција.

У извесним ратним приликама и при нарочитим погледима понекад се главнина војске непријатељске не означава за објекат операција, већ заузимање важних тачака на непријатељској територији, као што су престбнице, чијим заузећем, понекад се свршавао и рат. Такав рачун и такве су погледе имали савезници у рату 1814. године, означујући Париз као главни објекат њихових операција, па кад су заузели Париз, решили су и сам рат.

У овом конкретном случају поступак савезника објашњује се лре свега критичним положајима, у којима се тада налазила француска војска, која је била гтодељена. Један део те војске био је потучен (Фер—Шампеноаз—Париз), а други део био је са свим слаб, да би могао да се одупре огромној надмоћности савезника. Сем тога, биле су у велико избиле на јавност и несуглаеице између Нааолеона и његових лрвих помоћника и маршала, кад им је саопштена царева жеља, да се продужи рат. Услед тих несугласица наступила је ,ц смена маршала Мармона; а уз то је и сам народ почео очајавати и гунђати противу свог цара услед дуготрајних ратова, и т. д. Савезници су опазили све ово зло стање, па су за то и хитали, да заузму ГГариз, како би тиме окончали рат што пре. Овај је дакле њихов поступак одговарао овим нарочитим незгодним приликама француске војске, у којој није било оне пређашње чврсте везе између појединих виших команданата војске и врховног командаата, коме су се дотле покоравали сви безусловно. Али овај факт, савршено нарочитог карактера, не може оборити напред истакнуто начело, да је у свима ратним дејствима била, јест и биће жива снага — војска непријатељска први и најглавнији објекат операција.

Најзад има случајева, кад се у први мах не узима војска непријатељева за главни објекат дејства, него аматеријалне потребе од којих војска живи, или просторије, куда се вуку те потребе, али у томе случају истиче се иитање о важности и значају резерве у храни и другим потребама,. као што је то било у дејствима Радецког у Италији 1848. године. Кад је Радецки изненада био опкољен сардинском армијом и народним усташима, он се склонио у четвороугаоник утврђених места готово без икакве резерве у потребама, а последње резерве био је добио из Баварске преко Роверела, ТријентаиБренера. На ту страну требао је и да управи главни удар Краљ Карло Алберт,[1] а не против армије Радецког, који се налазио под заштитом веронских утврђења. Карло Алберт је урадио обратно: Одлучни удар управио је против армије Радецкога (битка код Санта-Лучи-а), а против његових комуникација ограничио се само на демонстрације, т. ј. уместо да управи главни удар у најосетљивију тачку непријатељског раепореда, он га управља на споредну, *(сл. 21.)*.

Скоро то исто десило се и маршалу Масени у походу на Португалију 1810. године. Да је Масена завладао само провинцијом Алезитео (јужни део Португалије) као главним извором материјалних потреба армије Велингтонове, португалске милиције и становника Лисабона, са свим би се променила судба тог крвавог рата, јер би Велингтон био приморан, да одступи.

Из напред наведеног види се:

а., Да између живе снаге — војске, њених комуникација и места, као главних чинилаца једног-рата, постоји извесна узајамна веза, која се изражава тиме, што се за објекат операција у многим и разним ратним приликама и околностима узимљу како кад или непријатељска војска, или њене комуникације или појединa места и земљиште, (географске тачке, правци, читаве просторије и т. д.);

б., Да је у рату в.рло важно у опште добро промерити вредност напред поменутих чинилаца, узимљући у обзир целокупно стање и прилике поглавито у непријател,а, добро то проучити, па се тек.онда ре-

[1] Кога су Аустријанци потукли у битци код Новаре 1849. године, када је и абдицирао у корист свога сина Виктора Бмануела II.

гаити и главни удар управљати на један од њих, који буде најцелисходнији и најважнији за дотичне прилике, жртвујући остале.

Да претресемб сад све случајеве избора предмета дејства, и да покажемо и поступке при извођењу операција за сваки случај.

Кад се за предмет главног дејства операција намерава да узме у прво време какво важно место у непријатељској земљи, онда се претходно треба упитати: У чему се састоји важност тога места? Тек кад се свестрано оцени значај меота, саобразно осталим приликама на' војишту, да-се одговор на питање п реши се избор.

Али пре свега да напоменемо овде, да ое сва оиа места, која имају велики утицај на успех или решење рата, називају *сшраШегијска места, сШраШегијске Шачке, линије,* и т. д., а њихова стратегијска важност показује се у ова два вида:

а., Или су та места сама по себи важна, као што су: престонице, богате вароши, тврђаве, прелази преко великих река, раскрснице многих железничких или обичних путова, планински прелази, велики и важни положаји, и т. д., и онда се таква места називају *стра-Шегијско-географска;*

б., Или су та места сама по себи мала n немају никакве важности, али могу добити огромни значај својим утицајем иа ток обостраних операција, и ако је то тако, онда се таква места зову *стрaгпегијско-маневарска.*

Пример. — Увремену-кретањарускеармијеЈИЗ дријског логора ка Полоцку и Витепску 1812. године о намором, да изиђе на прави пут одступања ка Москви, и да тако спречи Наполеону, да не одвоји од.Моекве I. руску армију, истакла се важност питања: Ko he пре да стигне у *Полоцк* и *ВиШеиск?* Од решења тог питања зависио је успех операција једне и друге стране. Та су два места сама по себи (no свом географском положају) без икаквог значаја, али-супрема положајима армија обе стране добила врло велику стратегијску важност. Та два мала места претворила су се за изјвесно време у главни предмет операција и једне и друге стране. Русима је испало за руком, да

веома усиљеним маршевима пре стигну прво у Полодк а по том и у Витепск, те су на тај начин обезбедили успех својих операција. Чим су Руси то постигли и предухитрили Наполеона, одмах је нестало и стратегијске важноети тих двеју тачака, јер је њихов стратегијски значај био само *за ереАіе,* благодареħи онаквом положају двеју армија.

Тако је исто било и са Шампобером у 1814. години за време првих покрета савезника ка Паризу.

У колико год једно место више зависи од положаја војсака оба непријатеља на војишту, и у колико је год његов маневарски значај променљивији до у бесконачност, у толико је опет географско-стратегијски значај тога места (тачке, линије) непроменљивији и сталнији.

Тако на пример, географско-етратегијски значај Пијаченце огледа се у томе, што за ону страну, која овлада њоме, војиште у еевернoj Италији престаје бити подељено реком Пб на две оделите зоне; дакле њен је значај у том погледу неизменљив. Међу тим њен маневарски значај мењао се не само у два ратна похода (1796. и 1800.), него се шта више мењао и у току само једног рата, зависећи од положаја једне или друге вој^же на војишту.

У времену дефанзивних дејстава Радецкога, која су се очекивала, Верона се тако исто у 1848. години појављује као врло важна тачка за огпор, и као јединo прибежиште слабе аустријеке армије. Међу тим у иериоди активних дејетава, а доследно успесима Радецкога, акције су пренете ка Милану и Тичину, а Верона се претвори у операцијски базис аустријски са онаким евојим значајем за одбрану у рату Аустријанаца са Сардинцима.

Према овоме, стратегијски значај каквог предмета или каквог места у извесном нарочитом случају лежи у његовом географском, и маневарском значају.

Војна Географија, као део теоријске Стратетије, испитује значај појединих важних тачака, линија, предела, и т. д., искључиво с гледишта месних прилика а по конфигурацији саме околине, не обзирући се ни на *услове времена* ни на *услове снаге* •— војске, а то све

и чини, те се географски значај свих предмета или места мења до у бескрајност, као н. пр. што се мењао значај Дунава код Беча 1805. и његов значај 1809. године. Каква грдна разлика!

Поред реченога, и имајући на уму још и то, да је Историја ратова једина, која цени улоге и значај извесних стратегијско-маневарских тачака или линија, можемо овако резимирати укратко све напред поменуто о важности циља операција:

Циљ операција може бити:

а., *Непријатељска главна снага,* на чију средину треба управити удар у простим операцијама, ако је непријатељска главна снага растегнута и развучена на широком фронту без јаке везе. Ако је пак непријатељска војска прикупљена, онда -удар треба управити на један или на оба њена бока шга на њену позаднину. При употреби сложених операцијских праваца главни удар треба управити противу најважнијег унутрашњег бока једне групе;

б., Какав *важан стра Шегијски предмет* на непријатељској страни, чија стратегијска вредност има двојаки стратегијски значај: или *географски,* који је безуслован и непроменљив (о овоме учи Војна Географија), или *мапеварски,* чија је вредност односна, јер се мења до у бесконачност према етању и приликама ратним, (о овоме даје јасне појмове Историја ратова).

2., *Подесносш, операцијеког правца.* — Операцијски правац треба да је најподеснији и најбољи у сваком погледу, али ову подесност и згоду операцијског правца не треба ценити у ужем смислу, т. ј. не треба операцијски правац сматрати сам за себе, па о њему давати оцену, него га треба разумети у ширем смислу, т. ј. цеиити га с обзиром на све прилике и ратне случајеве, дакле с обзиром на услове: *снаге, времена* и *места.*

Главна армија Шварценбергова могла се 1814. године кренути Паризу преко Страсбурга, Нанси-а, Шалона и даље. То је био најкраћи пут, али најкраћи само у геометријском смислу, и ако би се пошло туда, морао би се форсирати читав низ одбранбених линија, које су пресецале тај правац почињући од Рајне преко Вогеза, Мозела, Маса, и т. д., те због тога армија није

била ни упућена тим правцем. Да је армија отишла преко Базела и Везула ка Лангру и лангрском платоу, изгледало је, да се може обићи већи део поменутих препрека, него што их је било на првом правцу, и услед тога армија би брже и напредовала. Овај правац истина је дужи у геометријском смислу, али је био бољи и подеснији, јер је имао далеко мање препрека за савлађивање, и кад је тако, онда је и краћи у ратном смислу, јер треба мање времена, да се пређе. Тако су савезници и учинили. Такво њихово решење било би потпуно оправдано и правилно, да су му још одговарале ратне прилике и околности, а нарочцто *снага,* т. ј. да су Французи у том конкретном случају располагали довољном снагом за одбрану напред поменутих препрека; али кад се узме у обзир, да су Французи на простору 500 км. од Кинвегена до Базела имали 60.000 бораца, а савезници су располагали у првом реду снагом од 330.000, — то је неправилан избор њиховог правца главног дејства на лангрски плато, а споредног на Мец—Нанси, јер није одговорио условима ратних прилика и околности, поглавито тадашњој снази у Француза.

Ако горњи принцип будемо сматрали још • и у ширем смислу, видећемо, да се *понекад може,* и управо мора, да узме и такав правац дејства, *који би сам по себи био неиодесан и рђав,* али који у извесном случају може да испадне и *као најбољи и најиодеснији* с обзиром на све ратне околности и прилике, јер може у извесном часу да гоеподари над целокупном опецијом дотичног војишта.

Да ово оправдамо примерима!

а., Покрет Наполеонов иреко Сезана %а Шампоберу у леви бок Влихерове армије 1814. године, (сл. 22). — Влагодаређи изненадном избору крајње незгодног пута за покрет од Ножана преко Сезана ка Шампоберу у" 1814. години Наполеон је"за 5 дана одржао 4 победе над појединим деловима Блихерове армије.

То' се догодило иод следећим околностима:

После победе код *Ла-РоШијера* 1. Фебруара савезници, опијени славом одржате победе над Наполеоном, решише се први пут, да наступају ка Паризу у две масе.

Главна армија *Шварценбергова од 130.000 људи* кретала се долинсш реке Сене, а армија *Блихерова од 57.000.* — долином реке Марне.[1] Према њима стајао је Наполеон у долини Сене са *60.000 људи,* а у долини Марне маршал Магдоналд са *12.000* -....., који је заклањао велики транспорт, што је одступао Паризу испред Блихерове војске.

Армија Блихерова била је растурена:

Корпус ђенерала *Сакена* и дивизија *Олсувјева* (свега 22.000 војника) кретали су се ка Шалону на Марни 3. Фебруара;

Корпус *Јорков* (18.000), корпус *Клајетов* и дивизија *Капчевића* (17.000) упућени су били на Сен-Дизје, одакле се Јорк морао преко Витри кренути на Шалон за Магдоналдом, који је одступао;

Фебруара 6. Јорк је овладао Шалоном, али је Магдоналд већ 5. Фебруара • одступио у Епернеј;

Фебруара 4. Блихер је заузео Фер-Шампеноаз.

Извештен о подвојености армије Блихерове Наполеон се реши, да ту војску оделито потуче, па је 4. Фебруара учинио један демонстративни покрет од *Троjеса* до *Бара на Оби* противу армије Шварценбергове, оставивши противу њега у долини Сене *Удина и Викiиора еа 30.000 еојника,* а са осталих 30.000 крете се ка Ножану, где стиже 7v Фебруара,

Сад се Наполеон реши, да се одавде крене у долину Марне, тамо да стигне Блихера и његову растурену војску, и да је делимично потуче. Одредивши циљ он у исто време одлично реши и питање о. избору правца свога дејства, који је потпуно одговарао његовој претпоставци *сшања* код непријатеља. Тако се дакле Наполеон крете/из *Ножана* преко Сезана ка *Шамцоберу* са 30.000 војника једним путем, који се тада сматрао са свим непролазан, .(Од Ножана па до Шампобера има 45 километара, и на том је простору било у дужини 10 км. еамо блато и грдне мочари, тако, да је доиста био мучан пролаз, поглавито за

[1] Оваква подела праваца операција потекла је с једне стране услед зебњ© због оскудице средстава за издржавање, с друге стране и за то, што се жустри и вргави Блихер није никако слагао са тромими хладнокрвнним Шварценбергом, па је непрестано жудео за самосталним раДом.

артилерију), али баш то давало је Наполеону могућности, да изненадно нападне Блихера, који ее беше растурио од Шалона до Монмирајља на фронту од преко 50 км. гонећи Магдоналда.

Фебруара 10. Наполеон потуче код *Шампобера* дивизију *Олсувјева* од 4000 .пешака, 24 топа и само 12 коњаника ордонанаса, наређујући *Мармону,* да са својих 8000 војника задржава Влихера у Етонжу.

Фебруара 11. Наполеон се проби између • *Сакена* и *Јорка* код Монмирајља, који нису успели, да се сједине, и ако оу били јачи од Наполеона. Блихер пак није ништа предузимао противу Мармона.

Фебруара 12. Наполеон потуче Сакена и Јорка код *Шатогпјери,* а Блихер јо још ћутао. V.

Фебруара 13. прелазећи Марну код Шатотјери Наполеон сазнаде, да је Бдихер потиснуо Мармона од Верти ка Шампоберу. Услед тога он нареди Мармону, да одступа лагано на Монмирајљ, навлачећи Блихера на себе, а Мортију нареди, да са својих 6000 људи продужи гоњење Јорка и Сакена, а он сам са 15.000 пође у помоћ Мармону.

Фебруара 14. Наполеон потуче Блихера код *Вожана* и *Етонжа* и принуди га, да одступи ка Шалону, — те тако за *пет дана задоби четири победе. . .*

Бдихерова је армија на овај начин преполовљена од 10.—14. Фебруара, изгубивши 15—-16 000 људи са 40 до 50 топова. Фебруара 16. Блихерова се армија ипак прикупила код Шалона, а доцније се ојачала на 50.000 бораца доласком корпуса *Корфа* и *Рудзевића.*

Ето такве су биле последице изненадног појава Наполеоновог са прикупљеном снагом на боку растурене снаге Влихерове! Блихер је био дакле изненађен услед изабраног, правца дејства, који је сам по себи био веома неподесан, али га је Блихер ематрао као сигурног за свој рачун јер је био непроходан.

Каква грдна разлика између ове прве операције у долини Марне са онако одличним резултатима, и оне доцнијо у долини Сене, при којој Наполеон напада с фронта, уместо да" дејствује у десни бок и позаднину Шварценбергове војске!

б., Ханибалов избор операцијског правца за покреш преко Влузимског Ђлата такође је врло поучан у смислу напред истакнутог гледишта.

Идући на' Рим Ханибалу су .стојали на'расположењу три пута:

1., На *Ариминијум;* -\

2., На *Арецијум;*

8>, *Долином* реке *Тибра* преко Клузимског Блата, западно од оба предња правца.

Прва два правца биди су бољи и подеснији, али заобилазнији и дужи, па при свем том још и посднути непријатељским армијама *Сервилија* и *Фламинија* свака од по 30.000 људи. Трећи је правац био краћи, али је водио преко Олата, које је сматрано као непроходно. Ио Ханибал је обратио баш нарочиту пажњу на овај правац, *јер је био убеђен, да многе сіиеарії, које у рату изгледају као немогуће, у ствари се показују баш као могуће за људе посве одлучне,* па да би био још сигурнији, он нареди, да се прегледа и извиди то блато, и нађе, да пепроходност тога блата ни из далека није онаква, каква се замишљала. Ослањајући ее дакле на то, а знајући уз то:

1., Да he бити неопажен на овом правцу (услов изненађерва) обилазећи .*Фламинија,* који се налазио у Арецију;

2., Да fee на томе путу имати само месних незгода, над којима he после триумфовати; и

3., Да he, идући тим путем, избећи *дефиле,* планински пролаз, између армија Сервилија и Фламинија[1],, у коме би теснацу била парализована његова одлична коњица, и укрмебилична храбростримског легионерапотпуно наградила неспособност конзула. Ханибал изабра овај трећи правац долином Тибра, сам по себи незгодан, али ипак понајбољи с обзиром на све прилике и тадашње ратне околности, (састав армијс, особине војсковође непријатељевог, а поглавито што је на том правцу налазио примену принципа изненађења). Ханибалова је војска маршовала четири дана преко блатишта и воде са. грдним губитцима поглавито у коњима и осталој стоци за вучу, тако, да се по ре- • чима римског. историка *Полибија* „неким чудом" извукао из провалија у богату долину Етрурије.

[1] Фламиније био јс човск. веома частољубшз, који ју тежио' за поиуларношћу и уображавао је, да је ои једаи од иеликпх војековсђа. Ханибал је те његове особине знао.

Ханибалов успех марша преко *Клузгшског Влаша* з*шршен је страховитим поразом- Фламинијеве армије код *Тразименског Језера,* и у битци погинуо је и сам Фламиније. Све јс то била последица правилиог избора операцијског правца и изненађења, а најзад и умешности и брзине, оа којима је изведен тај марш.

Из предњих факата јасно се види, у колико је важно питање о избору операцијског правца, и у колико је потребно имати на уму поменуту формулу ради руковођења, *(најподеснији и најбољи по последицама)* у његовом решењу, *(сл. 23.).*

У потврду предњих навода-сусрешћемо се у даљем излагању оа још неколико пробраних примера.

3.. Везбедное Ш операцијског привца. — Операцијски правац треба да је обезбеђен. Да је операцијски правац уоппгге обезбеђен може се рећи тек онда, ако је могуће изводити операције под најповољнијим могућим општим стањем на војћшту. Овим се условом у исто време сводиризиковање у опште на најмању меру.

Да бисмо обезбодили операцијски правац еем осталог треба:

а., Обезбедити прикупљање снаге на најважнијој тачци у одлучном - тренутку операције;

б., Об.езбедити позаднину војске, т. ј. њене везе са изворима одакле се попуњава све, што је неопходно потребно за живот и рад војеке у рату.

Услед питања о потреби обезбеђења операција Наполеон се зауставио на гледишту, које је исказао речима: „Никада не треба обелодањивати свој операцијски цравац; то је азбука ратних радњи." То је доиста тако, јер опасност операцијског правца ставља[4] у некакве неиормалне Прилике све животне намирнице и остала пошиљања из цозаднине, па и сам рад војеке, а неки пут може да одведе погибијц и дбтле победоносну војску. У разговору са једним својим ђенералом Наполеон је у Варшави 1807. г. рекао:. „Тајна рataje у тајни комуникација (праваца)."

Историја ратова износи читав низ сјајних похода и битака, који су се свртавали недаћом услед тога, што се позаднина није могла обезбедити.

У другом пунијском рату Ханибал (218.—203. г. пре Христа) је ратовао с Римом на рачун средстава народа Апенинског Полуострва, док Сципијон ударШ на његову базу у Африци није принудио Картагену, да позове свога војсковођу из Италије, те су тиме сведени на нулу сви петнаесто-годишњи успеси над Римљанима.

Поход ђенерала Бонапарте у Јегипат и Сирију у 1798. години после сјајних победа код Пирамида, Абукира и др. доведен је до потпуне недаће, јер је подесност и безбедност изабратог операцијског правца за Јегипат преко Средиземног Мора у прво време потпуно зависила од надмоћности флоте француске над флотом енглеском, али чим се енглеока флота показала надмоћнијом над француском флотом, и онемогућила француску флоту да уредно снабдева своје трупе потребама из Француске, одмах је и целокупна операција у Јегипту висила, тако рећи, о концу, док на послетку 1802. године територија Јепгата није скоро потпуно и очишћена од Француза.

Још с горим недаћама завршен је поход Наполеонов 1812. године на Русију, и то после сјајних успеха у продирању своме до Москве, јер није могао довољно да обезбеди свој операцијски правац, који је био дугачак преко 1200. км.

Најбоља шипска средства, која служе за обезбеђење оШрацијских праваца при насту Пању, (обезбеђење прикупљања снаге на најважнијој тачци у одлучном тренутку операција) *јесу ова:*

1., Изашиљање довољно јаких одреда у сшрану непријатеља, (преходнице, заштитнице, побочнице, и т. д.)

Пример а., — • За време покрета Наполеоновог 1805. године од Рајне ка Улму бочна закриља била су у почетку, .и то десно: корпуо Лана и коњица Мирата у правцу шварцвалдских планина, лево: корпус Неја и коњичка дивизија Бурсје у правцу Албека, (до 30. Септембра); још даље у лево било је 48.000 војника

усредсређених (1. Октобра) између Штутгарта и Лудвиксбурга; (Детаљније о овоме види рат 1805. године).

Пример б., — У 1809. години за време покрета Наполеоновог од Регенсбурга ка Вечу . био је цео ред бочних закриља: Масена, Даву, Дип и Бернадот, који су се са својим корпусима кретали низ Дунав, те спречавајући Аустријанце на важним прелазима гаран-. товаху Наполеону потпуну безбедност његовог главног операцијског правца.

2., Такав прорачун кретања, да чела колона, на које се маса разделила ради подесности и лакоће кретања, *достижу у извесно време извесна места, и да буду са својим челима на истој висини,* т. ј. да је кретање свих колона прорачунато и уравнато с обзиром на најлакше и најбрже прикупљање масе на случај појаве кепријатеља.

Ово удешавање и уједначавање кретања разних колона доводи нас ка *сШратегијском фронШу* или фронту операција, — важне тачке, коју заузимају чела разних колона испред операцијске основице.

(Примедба. — Стратегијски или операцијскифронт треба да одговори овим условима:

а., Да осигурава међусобну везу разних колона, т. ј. да сеПЈв^'колон^*могу"уединити за битку за што краће време;

б., Да су му бокови обезбеђени;

в., Да"" што ббље штити позаднину;..

г., Да у близини има добрих положаја за одбрану у случају боја). _

ЗГ/ЂрШнШ иокреша, т. ј. брзо и одважно наступање завршено битком, којом би се ако не са свим уништила, а оно бар довољно ослабила неиријатељока војска, која је главни предмет дејства.

Пример. — Почетни операцијски правац француске војске у 1805. г. био је потпуно обезбеђен, благодарећн необичној брзини кретања, скојом је прећена даљина од Рајне до Дунава. Прешав Рајну 25. и 26. Септембра главна маса француске војске већ је између 6. и 8. Октобра била на Дунаву.

4., ТајносШ покрета, за што нам служи као најбољи пример Наполеонов рат 1800. и 1805. године.

^^ Било да се креће, бори или стоји, војска мора да *буде заклоњена с бокова* природним баријерама, неутралним државама или самим распоредом војске.

Безбедност операцијског. правца при наступању постиже се применом свих напред псшенутих средстава. Та средства овде разматрамо оделито у интересу теорије, како бисмо објаснили што боље суштину (природу и особине) сваког посебице.

Наполеон је казао: „Војска кад наступа у циљу завојевања непријатељске земље, заклања своје бокове неутралним државама или великим природним препрекама, као што су реке или планински ланци. Но при томе може се десити:

а., Да су оба бока заклоњена;

б., Да је један бок заклоњеи, а други отворен;

в.; Да су оба бока отворени.

Ооа бока заклоњена — *У* овом случају главна је брига војсковође, да спречи непријатељу пробијање средиие;. *Ш*

Један бок заклоњен, а други отворел — *i у* овом случају треба да је војска *у* (прикупљениЈа и ближа заклоњеном боку;

Оба бока отворена — У овом случају треба се прикупити и држати центра, јер су незаклоњени бокови еами по себи једна велика незгода, а бити још и растурен, незгода је још. и већа, и. т. д.

С погледом на све напред речено ваљало би на сваких 5—6 маршева имати или тврђаву или утврђени положај у правцу дејства, како би ое ту могла урбдити и подићи слагалишта хране. муниције; да се организују потребни возови, и т. д. — Те тврђаве дакле требало би уредити као центре операција, као тачке за наслањање, скраћујући на тај начин операцијски правац."

Ови наводи Наполеонови, да се војска у маршу обезбеђује градовима, утврђеним местима, и т. д., односе се више на обезбеђење комуникација и позадните у опште.

За пример служе ова факта/

а., — При распореду француске војске на Елбп у 1813. години леви њен бок био је обезбеђен морем и *Хамбургом* са тврђавом *ГликшШатом*[1]*;* деени бок до примирија — неутралном Аустријом, а после примирија — читавим низом изредних фортификацијских мера, које је Наполеон био предузео;

5., — У 1809. години правац дејства Наполеоновог од Регенсбурга ка Бечу с левога бока био је обезбеђен *Дунавом,* јер сви прелази преко њега били су у рукама Француза због брзине њиховог кретања, куда су увек Французи стизали пре Аустријанаца; *самом војском,* јер је у прво време било остављено дуж ,Дунава ради безбедности операцијског правца око 65.000 војника, а кад су поједини прелази били обезбеђени двојним мостобранима, тада је број заштитних одељења сведен на 20.000 војника без икакве бојазни за безбедност операцијиког правца.

G десног бока операцијски правац био је отворен, ноу то време и обезбеђен због велике даљине ерц--херцога Јована и његове војске, који је био у Италији. Одред Јелачићев јачине 12.000 војника био је опет сувише слаб, па се за то и могло задовољити у овом случају тиме, што је ђенерал Лефевр упућен само са баварским корпусом најпре у Минхен, а доцније у Тирол;

в., —У 1848. години операцијски правац Радецког (за случај недаће) у смислу комуникација и одступнице долином реке Адижа од Вероне поред Риволи на РовереДо, Тријент и Бренер представљао је грдне недостатке, а и комуникације су биле несигурне. Главна је махна била у томе, што је та комуникација била далеко од бока тврђава, које су образовале четвороугао, а за тим и због тога, што је та комуникација ишла упоредо са фронтом положаја, т. ј. била је савршено отворена. И ако је овај правац био заклоњен реком Адижом, опет за то Аустријанци нису били господари тог правца због тога, што ниоу имали на тој реци мостобрана. Сем тога, тај правац код Риволи тако је близу прилазио супротној обали, да је био изложен унакрсној ватри са висије риволске. То и јест била најосетљивија тачка, на коју је требало управити главни

4,, Od дужине и правца главне основице. — У овоме погледу чим је основица краћа, војску је лакше одсећи од основице, и ако буде то, она губи одступницу и комуникације. Напротив, што је год основица дужа и што је више савијена на лакат, тим су јој боље обезбеђени и правци одступања а и комуникације. Такав облик главне основице чини, те се лако може да промени правац дејства, т. ј. ако се услед ма каквог случаја напусти дотадашњи правац одступања, лако је узети други. Из овога се јасно види, колико је важно, кад имамо *надмоћносш у позадњим везама,* т. ј. кад можемо да одступимо на основицу у разним правцима, (Наша основица 1885. године на нишавском војишту).

Све ваљаније и боље војсковође, поред осталог, поклањали су у своје време нарочиту *пажњу и бригу,* избору, *уређењу и осигурању што дужих главиих основица, како би на Шај начин гито боље, свестраније и поуздани Ц обезбедили ӥраеііе сеојих операција.*

Пример. — После победе над Персијанцима код *Граника* у *Малој Азији* 334. год. пре Христа Александар Велики није одмах продирао у дубину земље ка *Персепољу* или *Егбатани,* јер би му тај операцијски правац- био сувише дугачак, те би му се главна основица претворила у тачку, и не би имао нигде ослонца, (т. ј. његов операцијски правац био би у ваздуху). Напротив, цосле победе код Граника Александар се кренуо прибрежјем *Средиземног Мора,* те заузео *Сардос, Ефес, Милет, Халикарнас,* а све у име боље везе са Грчком. У следећој години (333.) кренуо сеу дубину земље ка *Гордијуму,* за тим Тарсу и понова прибрежју морском, и одржавши (332.) победу код Исе, продужио је доцније кретање ка *Сираји,* а по том Индији, и т. д. Све је.то чинио у циљу, да што боље обезбеди основицу, и тек кад је тај циљ" 331. године поетигао потпуно, (3 године дакле употребио на стварање и обезбеђивање дугачке основице) кренус се у дубину ка Арабели. При оваквим условима операцијски правац *Александра Македонског* и ако је био врло дугачак, ипак је био потпуно обезбеђен, (сл. 24.).

Пример. — Тако је исто радио и Густав Адолф, краљ

шведски, на 2000 година после Александра Македонског, искрцавши ее у Јуну 1630. год. у Поморанију. И ако је у почетку имао слабијег непријатеља, ипак се није полакомио, да се одмах баца дубоко у нбпријатељску земљу, него је 6 месеци употребио на стварање чврсте основице и обезбеђење правца дејства у *Поморанији,* као и да заузме најважније природне и вештачке одбранбене фронтове. Шта више, кад је месеца Септембра 1631. године победио *Тилија* код *Брајшенфелда,* није хтео да марпшра Бечу најкраћим путем, него се кренуо најпре у западну *Германију.* прешао у *Ђаварску,* па је тек одатле наумио да маршира ка Бечу, а све је то чинио у циљу што бољег обезбеђења, (сл. 25.).

Као добар пример претходног обезбеђивања операцијског правца налазимо у раду ђенерала *Лидерса* 1849. године, кад јеушаоу *КроншШату* Трансилванији, и за основицу имао само то место — тачку. Лидерс се није хтео овим задовољити, нити на тај начин ризиковати даље операције продирањем у дубину ка *Сегешвару* и *Марош-Вашархели,* него је хтео као Александар Македонски. и као Густав Адолф, да продужи себи основицу заузимањем *Хермангитата* и *Карлсбурга.*

Демонстрације ђенерала *Бема* ка *Фолорашу* омеле су га у потпуном извршењу задатка, те је одмах по заузећу Херманштата морао без своје воље да се крене даље. На припрему осигурања свог правца операцијског ђенерал је употребио време од скоро' 3 недеље.

Сви ови примери, и ако растављени великим периодима времена, казују: *да се принципи, ио којима се руководе ратне радње и циљ рата, никада пе мењају, него се мењају до у бесконачност начини примене Ших принципа зарад постигнућа циља, саобразно приликама^и околностима, које буду владале на војиш Шу.*

5.1 Öd могућности скраћивања оПерацијског/правци макојимначиному токуоперагција. — Како се данашње војске снабдевају потребама за време 8—1-5 па и 20 дана, које вуку за собом, то и операцијски правцо данашњих војсака могу бити много.дужи, него што су били у старија времена; али како се на овако дугачким операцијским правцима може наићи на важне при-

родне преграде, које се морају задржати у власти према њиховој важности, нарочито као ослонци у случају одступања, то се поред устројства главне основице, ради што веће безбедности операцијског правца, постављају *гТомоћне основице* другог степена, удаљене једна од друге за 5—8 маршева, па се и оне према њиховој важности ојачавају фортификацијски а и поседају мањим одредима војске. *Помоћне основице дакле појављују се као једно врло важно средство ради обезбеђења и скраћења операцијских праваца.*-

Пример. — У времену распоређивања Наполеонових пред Брином непосредно пред битку код Аустерлица у последњем периоду рата од 1805. године Наполеонов 'операцијски правац, у смислу могућег одступања, сам ио себи како по.дужини својој (јер од Брина до Рајне има око 700 км.) тако и по правцу (због прелома од Беча ка Брину) био је врло опасан за Наполеона. Но да видимо, како је Наполеон обезбедио овако дугачак •операцијски правац, и какве је на поолетку мере био лредузео за још већу безбедноет у случају недаће!

Поред главне основице на Рајни од Базела до Мајнца Наполеон је оеновао и обезбедио још и олеђе помоћне основице:

а., *Основица под заштитом реке Леха* а уз то и *Аугсбург* као централна и главна отпорна тачка. Ово је место Наполеон обезбедио са 14.000 војника, (корпус Ожеров) доведених са Рајне, и са делом баварске војске, (дивизија Деруа). Ту су били болесни и рањени из п-рве периоде рата. У исто време Наподеон је наредио маршалу Неју, да продре у Тирол ради заштите десног бока ове основице;

б., Основица под зашШиш.ом реке Ина с главним отлорним тачкама *Враунауом Пасавом* и *Салцбургом.* Ово лЈесто брани нарочити одред под командом ђенерала Лористона, који се налазио у поменутим утврђеним меетима, од којих 6000 било је у Браунау-у. — Десни бок чува *Бернадот,* који је сменио *Веја; '*

е., Основица под зашШитом Дунава код Беча. Ово место брани корпус Мортијев од 3 дивизије, а тај је корпус био јако ослабљен у бојУ код Дирнштајна.

Десни бок противу Мађарске штити једна дивизија корпуса Давуовог код *Пресбурга.*

Између *прве* и *друге* основице било је 5—6 маршева, а између *друге* и *треће* 7—8 маршева.

Зарад обезбеђења фронта били су искупљени испред Брина три корпуеа, и то: *Лан, Сулш* и *Мират,* Деени бок противу војске ерц-херцога Карла и Јована, који су се 15. Децембра налазили у Љубљани, и тежили ка уједињењу код Олмица, чувао је корпус Мармонов на простору између *Леобена и. НајшШаШа,* у јачини 20.000 људи, који је имао задатак, да дође у везу са *Масеном,* који је из Италије узастопце ишао за *ерц-херцогом Карлом.*

На послетку- Наполеон је одредио и резерву напред поменутим одредима, која је била распоређена овако:

Две дивизије код Беча, и то једна на северној а друга ,на јужној страни, (из кора Давуовог).

Корпус Мортијев у Бечу и Бернадот са 19.000 код Иглау, (сл. 26.).

При свем овом, а с погледом на широки развој војске, који је у осталом потпуно одговарао тадашњим приликама и околноетима на војишту, комуникацијски правац Наполеонов био је несигуран. И при свима побројанИхМ мерама Наполеон је и сам увидео ову несигурност, па се с тога и решио израније, да промени правац дејства новом комуникацијом и одступницом од Иглау на Пасаву, na је за то и етавио у дужност Бернадоту, да му уреди тај нови комуникацијски правац преко Ческе.

Овом и оваквом мером Наполеон је изнова покварио план савезника, наравно без икакве помисли с њихове стране о ономе, што је Наполеоа урадио, па еу за то своју неувиђавноот онако скупо и платили у битци код *Аустерлица.*

Као што се види, Наполеон је у овоме походу од евоје армије јаке 200.000 људи употребио скоро 150.000 бораца на обезбеђење свог операцијског дугачког правца, тако, да му је за битку код *Аусшерлица* остало само 50.000, паје тај број тако рећи у последњој минути увећао на 76.000 бораца.

операцијски правац; то ја врло добро знам; то захтева здрав разум, а то је и азбука ратне вештине. Али имајућиу виду велике користи има тренутака, када треба жртвовати све еамо да ое добије победа, па не плашити се спалити и властите бродове," или како је Клаузевиц рекао: „Има случајева, кад највеће ризиковање значи највећу мудрост."

Даље Наполеон вели: „Кад би ратна вештина била таква, да се не мора ништа ризиковати, и обични војници били "би достојни славе. Нама је потпуна победа неопходно потребна. Није стало до тога, хоћемо ли се у нашој политичкој превласти одрећи ове или оне покрајине,негодо тога, што желе нашинепријатељи, да униште нашу власт, а од тога зависи наш опстанак. Ви сматрате, да је мој положај у средини Германијеврло опасан. Па зар код Маренга, Аустерлица и Ваграма ниоам био у далеко опаснијем положају?! Од Арколе па до данашњег дана сва су моја дејства подобног рода била одважна предузећа, при којима сам се руководио највећим примерима.

„Понесени замишљу могућности господарења светом зар су Александар, Ханибал и Цезар некад помирзљали на своје одступнице?!.....

„У рату 1805. године Пруска се спремала, да ме нападне; ја сам био у Моравској, и моје одступање преко Немачке било би HeiMoryhe, али ја оам победио код Аустерлица.

„У рату 1806. године, кад сам ушао у теснац тирингшких планина, Аустрија се спремала, да ме нападне с леђа, а Шпанија да продире преко Пиринеја, али да саі\і победио код Јене.

„У рату 1809. године, у тренутку, кад сам се на гранпци Мађарске борио са Дунавом, у Тиролској је букнуо уетанак, Енглези су се кретали Антверпену, а бојао сам се, да и Русија не нападне на мене; нарочито је било опасно, кад сам бацио поглед на Пруску, али ја сам победио код Ваграма."

Наводећи побројана најглавнија средства за обезбеђење операцијских праваца у опште, заустављамо

се овде од • даљег набројавања, с тога, што таквих средетава има у опште безбројно, јер и прилика и околнооти ратних има тако исто безбројно. —

Уједињена и подељена снага у. рату

А. Начело уједињавања снаге и његов значај, (прост операцијски правац).

1 Чиета рационална Стратегија- признаје само начело уједињења снаге. Идеал је Стратегији, да у операцијама буде што потпунијег јединства, и да се у рату дејствује са што прикупљенијом снагом.

Примењена Стратегија пак захтева неминовно и поделу" снаге: ради обезбеђења позаднине и бокова. Да се разумемо добро! Овде није говор о аисолутној деоби своје снаге него о томе, да се она дели у што могуће мањој мери с обзиром на строге потребе и захтеве ратних прилика и околности.

И доиста, начело уједињења снаге има врло велики значај у рату, јер су га се придржавали сви бољи аукторитети; али у Колико је то једна непобитна истина, у толико би опет погрешно било приписивати' том начелу првенствени значај у односу према другим начелима, јер су у области чисте рационадне Стратегије сва начела подједнако важна, а у примењеној Стратегији њихов је значфј лроменљив дрема приликама и бкелностима дотичног случаја.

При извесним ратним [приликама и околностима одсудни значај припашће \без сумње једном начелу (начелу уједињавања снаге)ј *а* у другим околностима другим неким начелима (начелима времена, гонена-ђења и др.). —

Млади ђенерал Бонапарта 1796. године опсађивао је тврђаву Манту-у, која је.за њега имала велики стратегијоки значај, јер није могао да оперише даље, док она не падне. Такав важан стратегијски значај Манту-е и принудио је Аустријанце, да прикупе у Тиролу једну армију од 60.000 бораца под командом Вурмзера са задатком, да ослободи Манту-у од опсаде, (сл. 27.).

Оставивши 10.000 у Тиролу ради обезбеђења свог операцијског правца, Вурмзер са осталих 50.000 крете се, да изврши постављени му задатак. Гвоздановића са 18.000 упути Вурмзер западном страном језера Гарде на Брешчију са задатком, да пресече одступницу Французима, а сам Вурмзер с главном колоном од 22.000 кретао се десном обалом Адиже реке, док је 10.000 под командом ђенерала Давидовића маршовало левом обалом Адиже. Вурмзер је дакле овде дејствовао подељеном снагом.

Бонапарта је имао свега 35.000 бораца овако распоређених:

а., Дивизија ђенерала Соре у Сало-у;

б., Дивизија ђенерала Масене у Риволи;

в., Једна бригада из дивизије ђенерала Деспино-а чувала је тврђаву Верону;

г., Друга бригада исте дивизије чувала је реку Адижу од Вероне до Лењаго;

д., Дивизија ђенерала Ожера налазила се у Лењаго-у, и најзад,

ђ., Дивизија Серијера са 8.000 бораца опсађивала је Манту-у, чији је гарнизон бројао 12.000 Аустријанаца.

Бонапарта је имао знатно слабију снагу, али је он појмио врло добро, да he бити јачи, ако прикупљеном целом снагом буде нападао сваку посебице од поменутих колона аустријскИх, које су биле подељене, т. ј. на тачци војишта за одсудну битку биће надмоћнији од непријатеља.

Ради прикупљања што већег броја бораца на тачци војишта за одсудну битку, ђенерал Бонапарта се није заустављао ни пред каквим жртвама. Ноћу 1. Августа нареди, да се дигне опсада Манту-е, и ако је требало још врло мало, па да се преда. Сем тога наредио је, да се побацају у реку ових 120 топова опсадног парка, ризикујући тиме, да баш и у случају успеха пад Вурм зером не могне претворити опсаду Манту-е у блокаду, и да he се на тај начин тај посао морати Да протегне на дуже време, као што се то и десило. Манту-а, која би по ранијем морала да падне кроз 4—5 дана, одржала се до 2. Фебруара, т. ј. још 6 месеци.

Ето у каквим је размерама ђенерал Бонапарта у овоме случају жртвовао време[1] принципу уједињавања снаге!

И доиота, све напред поменуто урађено је само за то, да се још једна дивизија Серијера споји са осталима за битку. „Кад је у изгледу одсудна битка, нужно је прикупити сву своју снагу и ништа не треба пренебрегнути, јер понекад само један батаљон решава ствар", изрека је Наполеонова, којом је истицао нарочито важни зна,чај принципа уједињавања снаге.

Ието је тако истицао овај принцип и ђенерал Молтке у дочетку рата 1870. године. Он се није дао занети победама код Верта и Сарбрикена — Форбаха 6. Августа; он није јурио унаиред безобзирце, као што су онда желели многи из његове околине, него је остао у положају очекивања пуна 4 дана, док се сва водска II. армије није прикупила, жртвујући на тај начин време принципу уједињавања снаге.

Ако бисмо се зауставили само на овима двама наведеним фактима, без сваке сумње грешили бисмо, пошто бисмо тиме прокламовали принцип уједињавања снаге као безусловно најважнији при ма каквом другом стању на војишту, и онда не би могло ни бити речи како о подели снаге, тако ни о дејству по неколиким операцијским правцима, него само по једном простом операцијском правцу. —

У војној Историји налазимо и других факата. Тако ее н. пр. ђенерал Бонапарта у истом рату 1796. године спремао у почетку Септембра да пође у Тирол с намером, да задржи армију Вурмзерову, те да не оде на *дунавско раШиште,* и да се не споји е армијом ерц-херцога Карла, (што би ђенерала Моро-а довело у критичан положај). Да би за тај поеао уштедео пет дана времена, колико би му требало за ирикупљање своје снаге, (да привуче дивизију Вобо-а из *Брешчије* у *Поло* на реци Адижи ка дивизијама Масене и Ожера), претпоставио је сада, да наступа раздвојеном снагом с једне и с друге стране језера Гарде, а то значи, да је у

[1] „У J>aTy ое време цени миоутима," Наполеон.

овом случају жртвовао принцип уједињавања снаге принципу времона. —

Да не би изгубио згодан тренутак напада на руску војску, када се налазила у критичном положају, тако исто Наполеон у битци код *Фридланда* 1807. године није хтео да причека прикупљање све своје снаге (Даву-а, Султа и Мирата), него је одмах напао руску армију са снагом, коју је имао при руци.[1]

; Из овога се види, како-је овај ђенијални војсковођа у овом другом случају радио са свим противно; у првој случају све је жртвовао принципу уједињавања снаге, а у овом другом случају радио је обратно. Па какав се закључак може да изведе одатле; шта је. важније, време или прикупљена снага? — Чиста теорија без обзира на стање и прилике подједнако уважава оба принципа, али *примењена СшраШегија,* не узимајући у обзир апстрактни принцип већ извесан конкретни случај, т. ј. увек према ратним приликама и околностима, решава, шта чему треба подчинити у у извесној прилици, а никако у опште, како се точини у теорији; управо *иримењена СтраШегија* претпоставља оно начело, које ое покаже важније и одсудније у цзвесној прилици над свима друшм.

Према овоме на последњој инстанцији у практици само ратне прилике и околности, од којих зависи извршење једне или друге стратегијске операције, решавају пцтање о претежности једног или другог начела при раду, примењујући га на те прилике и околнооти.

Б. Начедо дељења.снаге или дејство у неколико операцијских праваца.

¥ операцијама често је пута подела снаге неминовна, а поглавито кад тако захтевају прилике на војишту. С погледом на рђаве последице од поделе снаге изгледа са чисто теоријског гледишта, да је та радња

[1] Из истог узрока је Молтке напао Вецедека код Кенигреца 3. Јула чнтав дан дре, него што је прпкудљање извршено.

врло опасна, да је то управо једно зло при операцијама, али имајући на уму, да се стање и остале прилике на војишту и бојишту мењају до у бесконачност, а уз то имајући на уму и неопходну потребу, да се све властите радње подешавају према дотичном стању iia војишту или бојишту, долази се до закључка, да је врло чеето потребно делити своју снагу, дакле дејствовати у више операцијских праваца, с тим, да се ипак може у згодном • тренутку испољити надмоћност на одсудном и најважнијем правцу.

Пажљивом студијом ратне Историје увидеће се, у којим се случајевима и када примењује ово начело поделе снаге и са каквим је резултатом било код оних, који су га употребили познавајући тачно стање и остаде прилике на војишту, као и код оних, који не вођахурачуна о ономе, шта се, како и зашто се што дешаваше на војишту, дакде код оних, који не познаваху стање и прилике у непријатеља.

Да се мало изблил^е сад упознамо са узроцима, који у опште изазивају поделу снаге или дејство у неколико операцијских праваца!

Снага, време жземљиште јесу они елементи, услови или узроци, који изазивају потребу поделе снаге.

Да видимо сад, у којим случајевима могу изазвати неопходну поделу снаге сваки од тих елеладната понаособ!

Сна&а војске.

а., Неоумњиво је, да своју снагу треба држати прикупљену, па према томе и дејствовати простим операцијским правцем онда, кад су обе непријател^еке војске подједнаке, или је између непријатељских снага знатна разлика;

б., Али је баш потребно дејетвовати у више опе-.рацијских праваца онда,: кад је властита снага много јача од непријатељске енаге, јер тада дејствујући једним. операцијским правцем с великом војском не само да се стварају. велике административе тешкоће, него се у том елучају појављују и тактичке незгоде, пошто би ое војска морала уводити у бој — битку тако рећи

у деловима, и ако бисмо радили тако, ми бисмо се одрекли са свим добровољно повољног услова, да се користимо бројном надмоћношћу своје војске.

После примирија у рату 1813. године главна маса француске војске била је размештена извесним делом поред Елбе:

Удино са 70.000 био је у Лукау;

Нej са 100.000 био је близу шлеске границе;

Извееан део био је на оамој Елби, и то 130.000 у Дрезди;

Даву са 30.000 на доњој Блби, не рачунајући гарнизоне у појединим тврђавама на Блби.

Уверени из рата 1812. године, како је тешко командовати и издржавати велику прикупљену војску. на једном операцијском правцу с једне стране, а с друге стране силом околности нагнати наједновремену заштиту Берлина, Беча и Бреславе, и најзад немајући ђенерала, који би био способан, да стане на чело једне војске од 520.000 бораца, савезници су своју' снагу поделили у главном у три у армије:

Ческа армија од 237.000 бораца под командом кнеза Шварценберга прикупила се у Ческој, и стигла до Будина;

Шлеска армија од 100.000 бораца под командом Блихера налазила се између Швајдница и Олау-а;

Северна армија од 155.000 бораца под командом Бернадота била је у околини Берлина.

Један засебан корпус војске бир је код Бодебуша према маршалу Даву-у.

Овака подела снаге савезничке била је са свим умесна и оправдана, јер су били бројно знатно јачи, морали су по што по то да заклоне трисвоје важне тачке (то је био један од услова савеза), и најзад за то, што су савезничке снаге биле и иначе доста удаљене једна од друге, (сл. 28).

Исто тако била је потпуно правилна подела савезничке војске у рату 1814. године у времену кретања ка Паризу долином Марне под Блихером, и долином Сене под Шварценбергом, јер су и преко три дута бпли јачи од свог непријатеља. Сем тога, код савезне војске подела је природна' појава, особито кад

су се и главни команданти разликовали тако јако по карактеру, као што су били Блихбр и Шварценберг;

в., Кад непријатељ сам подели своју снагу, као што је то урадио Наполеон 1813. године, што смо епоменули напред;

г., Кад једна страна располаже бројном надмоћниошћу, а друга је отрана покретнија п има већу маневарску способност, итиме ова слабија страна допуњује своју бројну слабост. — Ако сад ова бројно слабија страна буде дејствовала у два операцијска правца, па те правце буде још брзо и мењала, онда та слабија страна често може да доведе у забуну свсг непријатеља, и да га наведе на погрешан рад.

Нешто слично томе радио је и Густаф Адолф 1631. године у долини реке Одра и Блбе;

д., Подела снаге може се корионо употребити и онда, кад се има посла с много јачим непријатељем у намери, да се и он принуди на поделу, па поеле да се своја властита снагана једанпут прикупи и постави у средину непријатељских колона, које су растављене, тукући их делимично. (Бонапарта 1796. године у времену блокаде Манту-е; Наполеон 1813. године под Дрездом и т. д.).

У осталом овако је дејотвовао и Фридрих Велики у рату 1757. године. Аустријска армија од 80.000 бораца, прикупљена у Ческој, имала је намеру, да се крене у Сакеонију, и да се тамо уједини с армијом Субиза, која је бројала 50.000 бораца. Било је неопходно оеујетити ово уједињење. Да би постигао овај циљ, Фридрих је своју снагу од 62.000 бораца поделио на две масе, од којих је једну од 22.000 оставио у Саксонији под властитом командом, а другу од 40.000 под командом херцега бреверског упутио је у Шлезију, како би загрозио Ческој. Ова демонстрација успела је потпуно. Место да се крену у Саксонију, Аустријанци се крену у Шлезију, и улуте се ка Бреслави. На тај начин Фридрих се нашао између двеју непријатељских армија. Користећи се вешто згодним унутрашњим положајем својим, он је јурио час једној часдругој војсци са својом одморном резервом необичном брзином, те

је тако извојевао две од најзнатнијих својих победа: код Росбаха и Лајтена.[1]

Прилике места' и земљишта.

Извесне особине и конфигурација земљишта на војишту условљавају понекад поделу онаге или дејство у неколико операцијских праваца, па чак и са мањом снагом у односу према непријатељу, (значај Полесја у рату 1812. године.). —

Прилике времена изазивљу врло често поделу онаге.

После победе код Кастиглијоне ђенерал Бонапарта кренуо ће 1796. године из Италије у Тирол ка Тријенту у две масе, подељене језером Гарда: Дивизија - ђенерала Вобоа западном страном уз реку Кијезу, а дивизије ђенерала Масене и Ожера источном страном ка Тријенту. Ова је подела била оправдана због особиие земљишта, кудаје требала да наступа француска армија. Ово ое могло избећи довлачењем Вобоа из Брешчије у Поло на реци Адижи, али би тај покрет трајао читавих 5 дана, а Бонапарта је умео оправдано да цени *време*. Он је дакле од два зла умео да изабере мање, саобразно тадашњем стању и осталим приликама, тта је претпоставио и поделу снаге, само да не изгуби ни једног тренутка у времену, (сл. 29.).

Из свега реченог до сада може се закључити, да се подела снаге на војишту или дејство у неколико операцијоких праваца оправдава у овим случајевима:.

Кад се има знатна бројна надмоћност над непријатељем;

Кад је и непријатељ поделио своју снагу;

Ако смо у опште покретљивији и вештији у маневровању/ па и ако смо бројно слабији;

Кад нарочито хоћемо да изазовемо бројно јачег непријатеља на поделу снаге, па после да га тучемо делимично;

Кад поделу захтева сама особина земљишта; и

Кад је у питању добитак у времену.

[1] У рукама Фридриха, Наполеона и у опште у свих великих војсковођа Стратегија се претвара у вешгину, да се с мањим армијама побеђУЈУ веће, а у рукама Субиза, Вурмзера и н»има подобних Стратегија се претвара у вештину, да се с јачнм армијама претрпе порази од мањих. (1757. 1790. године, — ђенерал Лер).

Мере за обсзбеђсње неминовне иоделе снаге.

Видели смо из предњег излагања, да има случајева, кад је подела снаге потпуно оправдана, само ако се радње у рату подешавају према приликама, које буду владале на војишту. Но. и ако има таквих случајева, ипак се моЈке десити, па бити тучен посебице, а у томе баши лежи слаба страна дејства у више операцијских праваца. С тога дакле поделу снаге треба обазриво избегавати, кад год је могуће, али у исто време треба се и користити поделом енаге, кад год се за то укажу прилике, које гарантују сигурну победу. У ооталом, да није оваквих и других безбројних сличних противнооти и комбинација у ратовању услед бесконачних промена прилика на војиштима, ратовање би било позитивна наука, која би се дала изучити, а не врло ретка и тешка вегатина.

Како су се и на који начин поједини велики и чувени ратници у извесним приликама спасавали рђавих последица од поделе снаге, најбоље показује пажљнва студија ратова, а ми ћемо овом приликом да укажемо на следеће мере:

1., ћотребнр је у тим случајевима организовати јаку и сигурну унутрашшу везу и чврстину између колоиа, које дејствују оделито. Ова he се чврстина постчћи оамо онда, ако све оделите колоне буду имале једног заједничког општег главног команданта;

~ 2., Потребно је организовати што сигурнију спољашњу везу међу појединим колонама, тако, да свака колопа буде редовно обавештавана о свему важном, шта се збива код других колона. Ова се веза постиже:

Подизањем телеграфа и телефона између одељених колона; ~

Постављањем коњичких релеа између колона;

Изашиљањем нарочитих одреда у страну суседних • колона;

Чешћим изашиљањем нарочитих ђенерал-штабних официра са ордонансима од једне ка другој колони, те да се ови на лицу места уверавају о тамошњим пршишама, а уједно они достављају и новости.

Да су тако радили оавезници 1814. године у првим - покретима својим ка*ГГаризу, не би биле изложене оноликим поразима Блихерове колоне.

Да је о овим истим захтевима водио рачуна командант „моравске војске" урату 1876. године, извесно је, да својом диспозицијом за 20. Јуни не би разбацао своју војску на фронту преко 80. км., нарочито не би то учинио на онако испреламаном земљишту без икакве осигуране везе у раду појединих колона, о чему he бити говора и доцније. Изгледа. да и у рату 1885. године на пишавском војишту није поклањана довољна пажња овим односима између праваца појединих наших дивизија на онако широком фронту операција у првом периоду тог рата;

3., Потребно је ојачати ону колону, која је одређена за главни задатак у операцијама, (кнез_ Шварцев> берг са ческом војском урату 1813. г.). Уз то потребно је још, да оне споредне колоне удешавају своје покрете и дејства према дејствима главне колоне, као што је радио Наполеон 1809. и 1815. године;

4., Потребно је водити рачуна па и поетарати се, да се дејства овако подељене снаге налазе по могућности на унутрашњим операцијским правцима у односу према непријатељском операцијском правцу, т. ј. треба водити рачуна о томе, да можемо сваки пут што брже*. прикупити своју снагу у одлучном тренутку, и то пре, него што то може учинити цепријатељ;

5., У случајима, кад се у опште баш мора дејствовати по спољашњим операцијским правцима, потребно је наредити, да се друге слабије колоне не упуштају у посебне бојеве с јачим непријатељем, но ако не могу да помажу главној колони због удаљености, боље је и да одступају полако, навлачећи на себе што јачу снагу непријатељеву, и олакшавајући на тај начин енергично дејство овоје главне колоне. Најзад, посебне колоне треба да ое помажу и избегавањем судара, бирајући и утврђујући згодне положаје зарад успоравања кретања непријатељских, како су то радили још и Римљани после своје погибије код Кане. (Фабије испред Ханибала).

Но, да бисмо још боље оправдали све напред иоменуто, навешћемо још неколико примера.

Прилике и стање на војишту, који су учинили, те је Бонапарта у 1796. години поделио своју снагу приликом кретања свог у Тирол, могу се у опште овако проучити: У овој нарочитој прилици била је подела потпуно оправдана, али је и тада остала слаба страна •поделе снаге, која се састоји у могућности *бгти делимично шучен.* То је признао и сам Наполеон у евојим мемоарима. Он вели: „Немогуће је доказати у апстракцији, да је тај марш био без опасности, али их је било мало." Опасности за тај марш биле су дакле сведене на могући минимум.

Па ипак какве су ове мере биле предузете, да не би било ни тих лоших и опасних етрана тог марша?

Да бисмо одговорили што боље и потпуније на постављено питање, потребно је на првом месту констатовати меру опасности ове Вонапартине операције, уиоредити је са покретом Вурмзеровим," који се само месец дана раније такође кретао тим истим путовима с подељеном снагом но само у обратном правцу: Из Тирола у Ломбардију. Из тога упоређења видеће ее, да Бонапартина операција није била Бог зна колико сигурнија од оне Вурмзерове с обзиром на ондашње прилике, а била је у толико сигурнија, у колико је Бонапарта био предузео извесне мере за њену безбедност.

Бонаоартина операција била је безбеднија од оне Вурмзерове по томе:

Што су Французи маршовали из долине — равнице на планину, те су на тај начин паралисали бројну надмоћност Аустријанаца, пошто Аустријанци нису могли развити ни искористити своју снагу у планини;

Што су Французи маршовали подељеном снагом у две колоне, а Аустријанци — у три колоне; и

Што су Французи маршовали правцем концентричним, јер у колико су се преближивали непријатељу, у толико су се све више прикупљали. • —

Међу тим Аустријанци су маршовали ексцентричним правцем, јер у колико су се више приближивали

непријатељу, у толико су им биле удаљеиије појединe колоне.

У низу осталих мера, које је Бонапарта предузео ради што веће безбедности свог марша, билаје и ова: Помоћу извесне флотиде на језеру Гарди он је организовао био везу између својих двеју колона, тако, да су се оне могле потпомагати у критичним тренутцима и у крајњој нуждиг. Највећа опасност у овоме маршу била је код леве колоне — дивизије Вобоа. Команданту преходнице (С. Илеру) Бонапарта је дао подробне инструкције, којима му је препоручио нарочито пажљиво извиђање, с тим, да ако наиђе на јачег непријатеља, да се не упушта у борбу с њим, него да одступа постепено. Да би пак одред преходнице у таквом случају могао одступати што уредније, команданту је препоручио, да возни парк и комору задржи при маршу на већој даљини позади колоне.

Благодареhи таквим мерама, које је Бонапарта био предузео, ова је операција ерећно изведена потпуно до краја, тако, да је већ трећег дана марша нестало сваке опасности. Вобоа за то време стиже у Мори на левој обали реке Адиже, а главна колона (Масена и Ожеро) беше стигла до С. Марка на десној обали Адиже. Обе масе дакле биле оу рае.тављене само реком Адижом, али је и та подела била паралисана тиме, што су Французи у тој околини имали на Адижи 2 моста, и то један у *Роверед*у а други у *Серавали*.

Ми смо навели напред прилике, које су принудиле и савезнике и Наполеона на поделу њихових снага придиком обнављања непријатељстава после истеклог примирија у рату 1813. године. Имајући у виду, да сутада обе непријатељске стране претпостављале офанзивне операције, излази према изврtеној подели снаге, да је Наполеон могао да дејствује ио унуграшњим, а савезници по спољатњим операцијским правцима. Према таквом стању ствари, а не говорећи о бројној разлици снага, положај је Наполеонов био угоднији — повољнији, јер је снага његова била мање подељена, него снага савезничка.

,Налазећи се у центру круга, (подобно свом положају 1796. у околини Мантуе), на чијо] су се перифе-

рији расподелили оавезници, Наполеон је имао намеру, да се креће час на једну час на другу савезничку армију, и да их тако туче делимично, ослањајући се при том на Дрезду као згодну и утврђену тачку, а користећи се уз то и својим централним положајем.

Савезници пак били су врло добро оценили згодне прилике за Наполеона с његовим централним положајем, па оу у *Трахембергу* саставили план у циљу, да Наполеон не могне одржати ни једну победу над ма ксоком од одељених савезничких армија, а то су мислили да постигну тиме, што he сву своју снагу управити онамо, где се буде налазила главна снага Наполеонова. „Непријатељски логор биће им место састанка," („Ге camp de l'ennemie sera leur rendez-vous"). Најважнији рад уступљен је ческој армији Шварценберговој као најјачој према осталима,. Избегавајући одлучни бој с јачим снагама непријатељским, остале су армије биле дулше нападати само у том случају, кад су могле рачунати на своју надмоћност над деловима непријатељским, или кад им се буде указала потреба и прилика, да ударају на комуникације непријатељеве.

Благодареhи том уздржавању од боја слабијих армија, савезницима се указала прилика, и да избегну оделите поразе, (сем пораза код Дрезде 26. и 27. Августа, који су изазвали са свим други узроци)[1], и да нанесу Наполеону читав низ делимичних пораза. Покушавајући да заузме Берлин, маршала Удина потуче пруски ђенерал Билов *код Грос-Берена, Магдоналда* потуче Блихер код Кацбаха, *Впндама* потуче Клајст код Кулма и Негендорфа, *маршала Неја* потукоше Билов и Тауенцин код Деневица, а најзад све три армије уједињене под Лајпцигом у тродневној *„бишци нарбда"* 16. 18. и 19. Октобра разбише и Наполеона, те ,оН мораде бежати из Немачке. —

[1] Шлеска војска иод Влихером отпочела јо кретање пре истека иримирија, те Наиолеон, који се иначе налазио у Ческој ради рекогносцирања, појури на Влихера, и саб.иЗ. корпусом, гардом и њеним резервом потуче Блихера, и* претера га преко Кацбаха. Тада према њему остави Наполеон Магдоналда са три корпуса, а сам појури Дрезди, и тамо разби 26. и 27. Августа развученог Шварценберга. (Наполеон 120.000 а Шварценберг — 180.000 бораца.)

Дејствујући спољашњим операцијским правцили, што је нема сумње потпуно одговарало тадашњем стању и приликама, Римљани су, после погибије код *Еане,* вешто избегли опасност, да не буду тучени делимично,- јер су умели, да се вешто користе утврђењима, и да вешто изврше маршеве.

После битке код Еане Римљани су били убеђени у већу тактичку споеобност Ханибалове војске, ца су се за то и решили, да се у будуће не упуштају у бој, него да се труде свима средствима, да постепен© стешњавају распореде непријатељске, да га лише могућности, да издржава своју војску средствима околине. Такав се циљ и могао постићи онда једино поделом снаге, опколивши Ханибала некодиким армијама. У центру круга, на чијој су периферији биле римске армије, налазила се војска Ханибалова, која је с тога и била у могућности, да делимично потуче та засебна одељења војске. Увиђајући тако згодан положај Ханибаловевојске, па да би паралисали те његове угодности, Римљани су прибегли следећим средствима: Они су се ограђивали стално утврђеним логорима, кретали су се мало по мало из једнога у други логор, избегавали су одлучне сударе, а све јаче и јаче стешњавали еу поље дејства свога непријатеља.

Пошто оу се Римљани непрестано ограђивали утврђеним логорима, то се Ханибал није могао ни решавати, да отворено нападне на те логоре, с тога, што при ондашњим средетвима напад на утврђени логор скопчан је био са таквим истим тешкоћама, с каквим је тешкоћама у новије доба скопчан напад на јаке и добро наоружане тврђаве.

Из свега напред наведеног види се, да у опште операцијски правци могу бити *прости* или *сложени,* а све то зависи од већег или мањег јединства у операцијама.

Сложени операцијски правци по своме правцу могу бити:

Конценшрични, паралелни и *ексценШрични,* а у односу према непријатељским правцима могу бити *унуШрашњи* и *спољашњи,* као што смо то видели раније.

Ово је природна класификација операцијских праваца, која проистиче из чисте неопходности, и која и допушта или изазива поделу снаге према захтевима стања и прилика ратних. Кад не би било повода или узрока за поделу снаге у рату, онда би била потпуно залишна горња класификација, те би била дакле само један терет за изучавање, а могла би се сматрати као продукат узалудне педантерије.

Постоји још једна врета операцијских праваца, која се зове *случајни операцијски правац,* кад прилике и околности захтевају неминовно, да се привремено мора узети нови правац, дакле, кад се појави неопходна потреба *промене операцијског правца,* <х чему he бити говора доцније.

•Ма који од операцијских праваца, узет засе-бпо, мора одговорити раније изложеним трима основним особинама. али скуп неколиких операцијских праваца (сложени — спољашњи операцијски правци), посматрани као целина, имају своје нарочите особине (добре и рђаве стране), које условљавају и случајеве њихове употребе.

Према овоме ово су добре особине сложених - спољашњих операцијских праваца:

а., Beha брзина кретања војске;

б., Лакше снабдевање војске храном;

в., Лакше размештање војске на преноћиштима;

г., Могућност обухватити непријатеља на војишту простим фронталним наетупањем, не служећи се никаквим маневрима.

Међу тим сложени — спољашњи операцијски правци имају само једну рђаву особину, а та је: *опаснос Ш, би Ши бијен понаособно. —*

У колико год снаге буду више подељене у. времену операција, у толико више расту поменуте добре и рђаве стране поделе снаге. Примењујући ову истину на спољашње — сложене операцијске правце излази, да је војска на тројнем операцијеком правцу изложенија делимичним поразима него на двојном; затим, да је најизложенија поразу код ексцентричних, мање код паралелних, а најмање код концентричних операцијоких праваца^ као год што је мање изложена

на унутрашњим него на спољашњим операцијским правцима.

Чиста апстрактна Стратегија брани дејство само прикупљеном снагом, а поделу снаге препоручује оамо у неопходним захтевима стања и прилика на војишту, па с тога се с гледишта теоријског може рећи: У колико сложени операцијски правци више одговарају принципу — начелу прикупљања снаге, у толико су бољи, а у противном — све рђавији. Али како се теоријска гледишта морају у исто време подешавати према стварном стању на војишту, то се чешће може да деси, да и ексцентрични правац дејства може бити у извесним случајевима претежнији од простог, као на пр.: Кад треба гонити разбијеног непријатеља, кад су сви правци не само безопасни, него и корисни; за тим, кад се дејствује по унутрашњим правцима, где брзина рада може да паралише опасност оделитих пораза, као што смо видели напред. —

Сад да размотримо унутрашње операцијске правце Бонапартине под Мантуом 1796. године и његова дејства под Дрездом 1813. године после примирија.

Упоређујући ова два факта видимо, да једно и исто стање и исти положаји на војишту 1796. године доносе једномБонапартипобеде, (Лонато, Кастиглијоне, Ровередо, Басано, Аркола, Риволи и Фаворита), а међу тим 1813. године низ пораза, (Грос-Берен, Кацбах, Деневиц, Лајпциг). Ово се тумачи тиме,што је стање 1796. године ишло на руку Вонапарти за употребу унутрашњих операцијских праваца, а поглавито за то, што се његови непријатељи нису умели да користе правилно спољашњим операцијским правцима, него су их употребили противно њиховим особинама, а то је било .обратно у рату 1813. године.

Да објаснимо ове особине чисто теоријским путем!

Положај, у коме се налазио Наполеон у оба горња случаја, зове се стратегијско опкољавање или обухватање. Такав централни положај дао је Наполеону могућности и начина, да може најкраћим путем из центра да бира поједине делове непријатељске на периферији, да их туче. А да се војска потпуно и користи тако угодним стањем тражи се :

Велика покрешљивосш, т. ј. да масе или групе војске, које- се из центра крећу, ниеу сувише велике, јер he се иначе брзина умањивати.

Да не би поједина одељења непријатељске војске на периферији одсекла војску, која из центра дејствује у правду периферије, треба што пре разбити једну непријатељску колону, па се одмах вратити у свс?ј центар, или одмах напасти на другу непријатељску колону, која је за ту војску на унутрашњим операцијским правцима. То he се постићи, ако унутрашњи правци нису сувише дугачки, те да се непријатељска колона, на коју се удара, може стићи и у борбу уплести, јер ако одступи та непријатељска кодона, те се морадне принуђавати на судар гоњењем, онда he се увећати правац дејетва, а тиме he се у исто време и своје властите комуникације изложити опасности.

Из овога је јасно, како је врло корисно, да се група, која дејствује на периферији, уклања од судара и да одступа, и да група, која дејствује по унутрашњим операцијским правцима, 1ша на услузи какву тврђаву.

Унутрашњи су правци још опаснији, ако су сувише кра-тки, јер то доводи до тактичкот обухватања и стезања на бојишту, одакле се војска може да спасе или само часно *„да се јуначки пробије,"* или само срамно *„да положи оружје",* (да [illegible] преда). Ратна вештина зна само за први начин спасавања, а други се оеуђује, [4] и о њему те и не говори.

Дрема овоме унутрашњи операцијски правци су корисни:

а., Кад се војска, која се налази у централном положају, одликује покретљивошћу и нарочитом енергијом у дејству, кад не буде стајала еамо на једном месту, него буде брзо; прелетала с једне на другу страну, ударала час на једну, час на другу посебну колону непријатељску, и тукла их делимично. Ако пак војска у таквом положају остане без енергичног дејства и брзе покретљивости, онда се стратегијско опкољавање може врло лако да иретвори у тактичко стезање са свима његовим несрећним последицама.

У овом стању у колико је погрешан и опасан и најмањи застој и тромост, најбоље нам сведочи недовољна активност Наполеонова последњих дана месеца Јануара 1814, године, непосредно пред *битку код Ла-Ротјера,* у којој су Французи наравно подлегли огромној надмоћности савезника;

б., Еада унутрашњи операцијски правац није ни сувише кратак ни сувише дугачак, јер то захтева суштина дејства по унутрашњим операцијским правцима, где време и простор играју врло важну и управ пресудну улогу; кад се дакле мора магновено прелазити из пасиве у одлучан напад. — *Велика радљивост, лакаиокретљивост, брзо оријентовање, брза иДравилна оцена стања и прилика, јак и непоколебљив карактер са брзом решеношћу,* ако икада и игде, овде добијају најширу примену. Али имати у себи све ове одличне особине, и умети за се извући најбољу корист овог положаја, значи бити *војнички ђеније,* или бар бити *врло даровит иМотпуно способан војсковођа,* као што су били Фридрих Вђлики код *Лајтена* и *Росбаха,* Суваров код *Треёије,* Бонапарта 1796. и 1814. при операцијама између река Марне и Сене. А да би војска стекла таквих војсковођа, ваља у мирно доба давати маха и прилике ђенијалним људима, да развију и оснаже свој таленат.

Било би погрешно са чисто теоријског гледишта ићи идал>есовимпитањем, већ се треба задовољити са овим исказом, *„даунутрашњи операцијскиправацне Шребада буде ни сувише кратак ни сувише дугачак,"* јер he унутрашњи опера^ијски правац добити и опредељенији израз у сваком посебном случају према стању и приликама.

Тако у рату 1814. године Наполеон се кренуо 27. Фебруара противу Блихера у долину Марне у времену другог наотупања Блихеровог ка Паризу, гонио Блихера ка Соасону, прешао реку Ен, допр'о до Краона и Лаона, и тек 19. Марта се вратио у долину Сене. Тада је Наполеон оставио долину Сене за време од 20 дана, а међу тим Шварценберг са армијом од 100.000 бораца, имајући против себе оамо . Удина и Магдоналда са 20.000 бораца, имао је да пређе до Париза проеторију само од 200 км. За ово време Шварценберг је прешао само Vs ове даљине, дакле само 100 км. Очевидно је

дакле, да је у овом случају унутрашњи операцијски правац Наполеонов био врдо дугачак, али је то дошло стога, што је злоупотребио употребу унутрашњег операцијског правца, а што није за то искусио одмах и зле последице, има се приписати једино сувише тромом и колебљивом дејству његових непријатеља;

е., Кад није сувише велика еојска, која дејствује йо унутрашњим операцијским правцима, јер и ако војска од 50—100,000, налазећи се у централном положају, може да постигне извесне добре резултате" противу толиког. истог непријатеља, који би се налазио подељен на периферији у 2 или 3 групе, не може се то исто рећи и за војеку 4 пута јачу (200—400.000), прикупљену у једном центру, противу толиког иетог непријатеља подел>еног у 3 масе, — како вели ђенерал Жомини. У оваком случају унутрашњи је правац некористан, ако ни због чега другог, а оно једино због тромости и спорости великих маса, где *покретљшост,* као што смо видели, игра пресудну улогу-.

На послетку намеће ее цитање: Па кад је све то тако, и кад се теоријским разлагањем овога питања не може ићи даље од напред поменуте формуле, *онда 'па коју од посебних непријатељских маса Шреба у истини напасти у извесном случају* ? — Тек кад ее сазна *бројна снага* појединих група непријатељских, *њихое положај, место и правац дејства,* па на послетку, кад се сазна и карактер команданата појединих група, може се готово позитивно одговорити на горње питање: *Треба прво нападати ону колону, од које нам МреШи најееһа опасност. (1813., 1814. године).*

. Да видимо еад, каква је била разлика у резултатима, које је добијао Наполеонупотребом унутрашњих операцијских праваца 1796. гедине под *Манту-ол{,* и онихуњеговим дејствима 1813. године под *Дрездом,* и чиме се управо објашњавају те разли Ke! — Те разлике могу се објаснити овако:

1., Снага Наполеонова у 1796. години износила је . 35—40.000, али не више од 50.000 бораца, а у 1813. години енага му је износила око 300.000 бораца. У 1796. години Наполеон је кретао унутрашњим операцијеким правцима 2—3 дивизије (20—30.000), а 181*3. кретао

је и iio ЮО.ООО, na је услед Tora и његова маса 1796, годиие била покретљивија; - • '.

2., Своје незнатне масе Бонапарта је у 1796. години кретао на просторији од 20 км. међу рекама *Кијезом* (Шијезом) и *Минчијом,* (у времену првог нападног кретања Аустријанаца), или на просторији од 60 км. али не већој од 80. км. за време трећег нападногкретања непријатељскогод\ *Тријента* ка *Басану*[r] (у вре[1] мону другог нападног покрета),> *у1813. години, баш и ш* време првог нападног покрета противу Блихера, маеа од 100.000 бораца кретала се на даљину 200 км., (од.Дрезде до Левенберга);

3., Уместо да се не упуттају у бој и да одступају, подељене маее аустријске војске у години 1796. упуштају се безразложно у бој с ђенералом Бонапартом, (Гвозденовић *шКијези,* Давидовић у *Роверед у,* Алвинци код *Риволи),.* а у 1813. години напротив савезници су главну бригу обратили на то, да не допусте Наполеону, да оделито потуче ма коју од њихових колона. *ОвакЦ закључцијесу посждица Шрахенбершког плана, чији је био смисао:* Кад ее Наполеон буде кренуо цротиву ма које колоне савезничких армија, остале да буду дужне, да се крену у цозаднину Наполеонову, и да загрозе његовим везама еа Елбом, и да га тако приморавају на одетупање. — У случају пак ако се Наполеон крене противу ма које армије, која би му нападала комуникације, то нападнута армија-треба да одетупа, .те да му на тај начин створи дугачку операцијску линију,-а на ту дугачвГу операцијску линију .требале су одмах да грувају остале армије савезничке, и т. д. . ч - :

На тај начин Наполеон би се само трошио узалудним покретима без икаквих резултата. Па тако је и било, те је то на послетку и приморало Наполеона, да напусти свој положај на Блби, и да прими *битку црд Липиске* (Лајпцига) као своје очајничко решење под најнеповољнијим условима за се;

, 4., Наполеон је под Липиеком доиста био на унутрашњим операцијским правцима, али су они били сувише кратки,. тако, да се може рећи, да је био тактички опкољен; . - ,

5., Командујући малом армијом Наполеон је и могао у 1796. години непоередно командовати дивизијама свакодневним диспозицијама, па их ојачавати резервама и својим личним присуством у критичним тренутцима, али само он непосредном личном својом командом и могао је да добије победе код Лоната, Кастиглијоне, Басана, Арколе и Риволи. Но такото не беше и у 1813. fодини, (због , њега нису се изиграли Грое-Берен, Деневиц, Кацбах и Кулм), када је, поред увећаних маса, које су се кретале на 70—100—200 км., бидо онемогућено непосредно командовање Наполеоново, а уједно било онемогућено и свакодневно одређивање цил>а, па се морало ограничити уместо свега тога само на оријентисање прсма основној идеји операција и према општем стању ствари на војишту, остављајући појединим командантима велику иницијативу ради постизавања појединих оделитих циљева. Али *Наполеонови ђенерали тісу били припремљени* за такве важне умне послове, него су по речима самог Наполеона могли да воде ратове само по добрим путовима и у сфери топовског дејства.

Свему рвоме треба још додати, да је у дејству по унутрашњим операцијским правцима у 1813. години главну недаћу причинило и недоотатак у способним ђенералима, који би умели и могли самостално командовати подељеним групама, и *недосшашак средстава ради пажљивијег и потпунијег оријентисања,* па и недостатак довољног броја коњице, јер је Наполеон имао 424 ескадрона, а савезници су раеполагали ча 589 (дакле више 165) ескадрона, и уз све то имали су још и 25.000 Козака.

• Што. се тиче спољашњих операцијеких праваца са свим је јасно, да све оно, што се у данашње време приписује унутрашњим операцијским правцима као рђава страна, *иде у корист спољашњих операцијских праваца,* и то: : , •

1., *Повећање маее. . —^•* У колико се у неколико умањује *покретљивост* повећавањем масе, у толикр се с друге стране у вишем степе*ну ослабљава недо^ статак сложених операцијеких праваца оличен у опасности од поделе снаге, те бити тучен пре доласка у помоћ осталих суседних колона. Нападајући једну оде-

љену армију од 150....200.000 бораца у данашње време не може се етвар свршити за неколико часова, па је то врло тешко учинити и за читав један дан, као што је то било 1814. године са корпусом Олсувјева, који је износио 4—5000 код Шампобера, или са корпусом Сакена и Јорка од 18.000 бораца код Монмирајља..... Противу војске од.150—200.Ö0Ö бораца потребно је данас развити у крајњој мери једанпут и *x!i* јачу снагу, а да бисмо то могли извршити, потребно је довољно места и нарочито времена за развој. На послетку, ако би једна маса од 150.—200.000 и била разбијена, она he ипак у сваком случају имати довољно снаге, да обезбеди своје одступање.

Због тога, што се уз пбвећавање масе умањује опасност бити посебице тучен, излази:

2., Да Ири дејству у сложенам операцијским Ираецима може бити и без великог Шалента, па да. се ипак ограби згодан тренутак за одлучно дејство,- као што то мора бити при дејетву у унутрашњим операцијским правцима. Дакле у овом случају можемо се задрвољити и са бољим ђенералима;~ '

3., Пажљиво рекогно&цирање и оријентисање. —- Извиђање је без сумње и овде важно, али не у толикој мери као при дејетвима по унутрашњим операцијским правцима, јер нема толике потребе, да би се ограбио тренутак за одеудни удар. (Недовољно оријентисање било је главни узрок, због кога је тако рећи измакла из руку Наполеонових *пултуска оШрацији* 1806. године. Уместо да одступи на Толимен, руски ђенерад Бенингсен са реке Вистуле одступи у Пултуск еа 43.000 бораца. Држећи да је Бенингсен одступио ка Голимеру, и Французи тамо упуте већу масу, а еам Лан са 18.000 крете се 26. Децембра на Пултуск, нападе Бенингсена, али се мораде повући испред надмоћнијега, и т. д.); —

4., УсШанова трајне добре везе између колона, које оиеришу одели Шо.

Сва ова факта потврђују теорију о унутрашњим операцијским правцима, која је изнесена раније.

У осталом, све је ово имало за циљ да објасни суштину особина сложених — • спољашњих и унутрашњих

операцијских праваца дејства. Даиас су увећане масе војсака, па су за то отежане и операције по унутрашњим операцијским правцима, а кад је то тако, онда је у данашње доба неопходно имати оно, у чему је оокудевао Наполеон у операцијама 1813. године. Дакле треба имати: Надмоћнију коњицу од непријатељске како квантитативно тако и квалитативно; треба у оііште имати надмоћности у средствима за оријентовање и извиђање на војишту; за тим, потребно је имати не- ^ колико (4—5) способних ђенерала за самосталшГ командовање појединим групама војске — армијама.

Ево како ђенерал Фоа вели о Наполеону овим поводом:

. „Кад је Наполеон командовао малим војскама, све је било по правилима, све лепо, све велико. Једио за другим он је извршио велика дела, али често употреба моралнога утицаја одржавала је превагу над позитивном. Сфера, се повећавала, еве је зависило од среће, све прорачунато за велике резултате. Ма како да је човек способан, увек има у тој страховитој игри толико да се метне на коцку, колико се добија. Успех је постао ствар среће. Војске су биле многобројније. Непријатељи по његовом примеру имали су такође велике масе. Најзад, физички свет одржао је победу над моралним. Дар, карактер, дубина мисли имају својих граница. Машином се није могло више руковати, он је био смрвљен."

Случајни оиерацијеки правац или промена правца дејства.

Дешава се врло често, да војска у времену извршења извеене операције буде принуђена, да прбмени свој операцијски правац услед какве промене стања и дотадашњих прилика на во|ишту у оиште, као што је на пр. Француае изненадио^покрет III. и IV. немачке армије ка Седану, у .највише случајева промена' правца дотадашњег дејства врши се кад је потребно, да се властита војска извуче из тешког положаја.

Вештом променом операцијског правца пред .бит> «ту нападач ствара себи могућност, да.-'се појаки на ,

тачци или правцу, где се није ни надао бранилац, као што се Наполеон изненада појавио од Ландсхута у леви бок војске ерц-херцога Карла код Бкмила 1809. године, кога је забављао вештим маневровањем маршал Даву с фронта, док Наполеон није. стигао, битку добио, па ерц-херцога Карла претерао преко Дунава, те се тго том ерц-херцог Карло у одступању кренуо у Ческу, пошто се најпре задржао у Хаму (Cham), да уреди своју армију* Изненађење је на овај начин уродило врло добрим успехом ове операције. Премештајући на тај начин осетљиву тачку, на коју је био управљен удар, на друго место свога општег расиореда, бранилац је непримећен од непријатеља навео тиме нападача на погрешан удар под са свим неповољним околностима, као што је fo учинио Наполеон I. 1805. године, када је навео еавезнике на погрешан правац удара у битци код Аустерлица.

Као што је познато, Наполеон је рекао: „Не треба никад откривати правац свога дејства, али је велика вештина променити правад свога дејства, када то захтевају прилике. Војска, која вешто промени правац, обмањује непријатеља, те он не зна, где му је тто-заднина,, укратко, не зна, где су му елабе и осетне етране, кејима би могао грозити."

Ова формула Наполеонова нашла је оправдања у двафакта напред наведена 1805. и 1809. године. Држећи да врше удар на осетно меето -— на позаднину француске војске,Лавезници су код Аустерлица 1805. године вршили удар у ветар, па баш и у том случају да нису учинили тактичку погрешку, него шта више да су и победили, ,Наполеон се био побринуо раније и за тај случај, спремивши нову основицу Иглау-Пасава, те би имао савршено обезбеђену одетупницу левом обалом Дунава. Ни за тај случај Наполеон дакле није био у безизлазном положају, као што су то рачунали савезницИ.

Поред. оеталих, ратна Историја показује нам још и следеће примере, када ее промена операцијеких праваца извела корисно:

а», Наполеонова промена операцијског правца пред битку код Екмила 1809. год^не;

б., Наполеонова промена операцијског правца пред битку код Аустердица 1805. године;

<?.. Наполеонова промена операцијског правца дејства у почетку 1806. године приликом покрета свог ка Јени и Ауерп1тату;

г., Пројектовапа промена /правца дејства Наполеоновог у времену његовог кретања у позаднину савезника (ческој армији), ако.би се они кренули из Ческе ка Дрезди, (1813. године).. -

/Пошто ће Аустрија придружила савезницима, деени бок Наполеонове одбранбене линије на Едби био је отворен. Услед тога Наполеон је предузео био читав низ.фортификацијоких, тактичких и административних мера, да би ојачао тврђаву-Дрезду. Али се Наполеон није задовољио само тиме, већ је ојачао и тврђавицу Кенигштајн, која се налази на излазу Елбе из ческих планина. У fој околини он је подигао неколико осигураних мостова, и прикупио десетодневну храну за војску од 100.000 бораца, т. ј. он је овде спремио помоћну — привремену- ооновицу, помоћу које би се могао појавити у позаднину ческе војске, те је и са свим одсећи, имајућгГ при том обезбеђену одступницу за случај неуспеха. Овим мерама у Кенигштајну Наполеон је продужио своју основицу,,и створио себи могућност, да може променити правац дејства потпуно безопасно, - и уместо да одбија ударе ческе војске с фроита од стране Дрезде, он би јој се могао да појави с леђа, (сл. 30.). .' ,

Као што је познато, намишљени маневар Наполеонов од стране Кенигштајна није извршен потпунце (био је извршен само извесним делом) услед разних случајности, али да је извршен, уродио би сјајним резултатима. Оцерацијски правац на Дрезду, кога је Наполеон морао да узме у случају, успеха, водио би еамо одбијању удара ческе армије, а онај на Кенигштајн водио би обухватању те исте армије.[1] ,

' Из предњих факата види ое, какве користи даје * нападачу (Екмцл) и браниоду (Аустерлид) вешта про-

. ⁝ . [1] Из овога се може^јасно видети, да су *два разна. операцијска правца само две разне операције, две разне Стратегије,'* и тшшта ДРУгој (ђенерал Лер).

мена операцијског правца дејства непосредно пред битку; но, како је напред наведено, овој се промени прибегава тек онда, кад се хоће властита војска да избави из незгодног положаја;

д., —Опсађујући тврђавицу Олмиц 1758. године Фридрих Велики се ослањаа на Шлезију, и то на тврђаве Тропау, Козел и Најсе. С те стране требао је да дође *транспорш пуковника Иозела,* који се еастојао из 4000 кола, међу којима је било 818 кола еа муницијом. Аустријанци оу дочекали пуковника Мозела, разбили га, и отели од њега већи део воза. Ово је Фридриха и лишило могућности, да продужи опсаду Олмица, коју је морао дићи 1 Јула.

Положај Фридрихов .био је тежак у крајњој мери, поглавито у питању избора правца за одступање. У том се тренутку он и решио, да промени евој операцијски правац, који је ишао преко Шлезије, *на операцијски правац, који би ишао преко Ческе,* па.је таквим радом добио следеће кориоти:

Заузео је једну непријатељеву област (Ческу), много важнију од Шлезије, коју је напубтио;

Удалио је ратна дејства од својих граница;

Издржавао је војску на рачун непријатељев;

Приближио се војсци,-коју је оетавио у Саксонији; и

Својим покретом за Ческу ниг|е ни у колико осла^ био ранију безбедност пруске Шлезије од стране непријатеља, *(сл. 31.).*

Ето, каквим је циљевима водила вешта промена операцијског правца Фридриха Великог, а та је промена била могућа благодареЋи упорности одбране тврђаве *Торгау* (Шметау и Гролмак) и благовремено утврђеној Дрезди, које су на тај начин образовале двојну базу — основицу Фридриху Великом;

ђ., У битци код Лињи-а 1815. године пруска армија се ослањала на Рајну, а њен операцијски правац ишао је од Сомбрефа преко Намира, Литиха, Мастрихта и Келна.

' Блихер изгуби битку, те наста питање о одступању. Ђенерал Гнајзенау (начелник штаба Блихеровог, који је за време био заменио рањеног Блихера) није

се колебао дуго, него одмах напусти везу с Рајном, напусти пређашњи свој операцијски правац и промени га у правцу на Тили и Вавр, а тим правцем ишло се уједињењу пруске армије с армијом Велингтоновом;. водио је дакле главној тежњи савезника, јер је главна намера Наполеонова и била у томе рату, да^не допусти, да се уједине Блихер и Велингтон, већ да их делимично потуче укупном својом снагом, (сл. 32.)..—

БлагодареЋи овом новом случајном операцијском правцу, пруска армија не само да се избавила критичдог положаја, у коме је била после пораза код Лињи-а, него је још добила и Јврло згодно и обезбеђено стратегијско стање и положај. У повлачењу на Тили и Вавр пруска се војока ујединила с корпусом ђенерала Билова од 30.000 људи, те је на тај начин надокнадила онај губитак од 20.000 бораца у битци код Лињи-а; у исто време наиђе случајно на армију пруску и један део њеног раније изгубљеног артилеријског парка, те је на тај начин била у етању да попуни муницију за нову битку. —

Уједињење ових двеју армија донело је на послетку као резултат то, што је Наполеон одсудним. поразом побеђен код Ватерлоа, а против њега се последњих година беше окомила цела Јевропа.....

Из напред наведених примера види се, да успешно извођење промене правца дејства зависи поред оеталог и од дужине и облика основице^ па дакле и од тога, да ли се ратује у туђој или својој земљи.

Промена операцијског правца дејства захтева и нову основицу или могућноот брзог преношења потреба с једне.тачке на другу, и у том случају имају особити значај *пловпе реке* и *железнице,* као што се то добро осетило у походу ђенерала Гранта у Вирђинију 1864. године, (иеточно приморје северне Америке, јужно од вароши Вашингтона).

При наетупању ка Ричмонду *Грант* је могао да узме за операцијеки правац или морски пут, као што је радио *Мак-Влеан* 1862. године, или железнички пут од *Потомака* ка *Ричмонду,* (ел. 33.).

Знајући из пређашњих дејстава, (поход Шерманов ка Атланти), да од железнице нема користи, ако није

обезбеђена, Грант и ако је изабрао суви пут и напустио железницу, опет је решио користећи се јаком-флотом, да ,се држи што ближе мора, па да се ослања на флоту, и да помоћу флоте, непреетано мењајући основицу, обилазидеснибок армије;ђенерала *Ли,* и да се тако постепеноприближује.Ричмонду, —• , -

Маја 3, Трант је с армијом од 125.000 бораца отпочео поход; 4 Маја прешао је преко Рапидана. За основицу служила му је Александрија, а за комуникацијски нравац (у смислу кретања потреба) служио му је железнички пут из Александрије у Колпепер до битке код Ченслеровила 5. и 6. Маја. Армија Грантова у почетку објаве. рата бдла је снабдевена са петнаесто-дневном храном, а иза војске маршовао је воз од 4000 кола ради преноса хране са основице ка војсци и за пренос непотребних ствари од војске у позаднину.

Обишавши 6. Маја увече деени бок Јужњака, Грант је принудио ђенерала *Ли,* да одступц, те је овај заузеђ НОВ положај у *Спонтсилванцији* иза реке *По.* Маја 7. Грант се примакне том положају и нападне га 10. и 11. Маја, па пошто не успе, он продужи да обилази десни бок ђенерала *Ли.* , _

Али због великих киша обилазак се могао отпочети тек 18. Маја. *Грант* одашље коњицу ка Гви-.;нејци, а са осталом се војском крене ка Булингрину. Овај је покрет принудио ђенерала *Ли,* да одотупи на трећу одбранбену линију иза реке Ане.

Чим је пак коњица савезника почела да грози железници Александрија—Колдепер, Гранг ју је одмах напустио. као комуникацију и кориотећи се удаљењем ђенерала *Ли* од реке Цотомака, пренео је основицу *цат:ЈУрекууАквија—~Црек-^Бел-Плен, (друга основица).*

Цокретни пак магацин (транспорт од 4000 кола) размести код Фридрихсбурга. Такво је било уређење позаднине Грантове армије за време *битке код СпонШсилт'. ваније,* т.j. оснрвица Аквија—Крек бида је на 40 км. дозади армије, која се налазила код CnoHTCHnBaHnje,' а њен транепорт од 4000 кола налазио ее у позаднини на 25 км, : *V- '}£ʳS* . ; '\

.Чим се^ армија Грантова кренула ка Булингрину 20. Маја, Грант и' ако би могао да одржи пређашњу основицу служећи се њоме као комуникационом линијом железничком од Фридрихсбурга до Гвинеје (од Булингрина до Аквије има око 50 км.), а предвиђајући оцет нове обиласке нових одбранбених линија, које би *Ли* могао да заузме, он је пренео основицу из Аквије—Крек—^Бел-Плена *у Порт-Појал (шређа основица)* на реци Рапаганоку. У том циљу све потребе су пренашане с друге основице флотом и то реком Потомаком и Рапаганоком. Уређење ове нове основице довршено је 20. Маја. Трансдорт пак стигао је на -станицу Мелфорд(24 км. од Порт-Појала. ".

Међу тим армија ђенерала *Ли-а* била је заузела и трећу одбранбену линију иза река Њу-Фаундона и јужне Ане. ^ ." •

Маја 23. Грантова војска прешла је преко реке ееверне Ане.

Из довољног проматрања Грант се беше уверио, да би му био веома тежак напад е фронта на непријатељев положај, па се зато решио, да пррдужи обилажење. Тим поводом он је 26. Маја понова прешао северну Ану, и кренуо се, да обиђе положај- ђенерала *Ли-а* преко Хановер—Ценкшијона ка Хановер—Тауну под заклоном реке Пеменкеја. Маја -28. у времену прелаза Грантове војске преко Пеменкеја у Хановер—•Таун топовњаче лађе и транспортни бродови брзо су се, спустили реком Рапаганоком, а за тим реком Пеменкејом, те пренели потребе из Порт-Појала *у Уајт-,Хауз, (четврта основица).*

Због обилазног кретања ђенерала Гранта армија ђенерала *Ли-а* ради заштите Ричмонда од источне стране распоредида се била између Пеменкеја и Чикагоминија од Хановер—Курт—Хаузена до .Генегиља. 11оеле неуспешног напада на ту позицију 1. и 3. Јуна Грант се реши, да се крене на реку Цеме, и да,нападне Ричмонд с југа. , ,-- .

За ово предузеће, потребна је била нова основнца, коју и образова *Ц Сити-ПовнШу, (0о је била пеша и последња основица у Шоку опсаде ЦеШерсбурга).* •

Наведени примери факта показују *многе промене основица,* а услед тога *љ-промене операцијских праваца,* истичући поред осталог и велики значај пловних

река у подобним приликама. Само помоћу њих и могао се Грант непрекидно кретати кроз сиромашну и слабо насељену просторију. И ако је овде било извесних застоја у операцији, они су искључно били због тактичких и чисто војних— бојевих узрока, а никако због административних....

Примедба. — Резултат овога крвавог рата био је *укинуће ропства.* Петерсбург и Ричмонд заузети су од стране ђенерала Гранта после тродневне опсаде. Ли је принуђен, да положи оружје и протерат је; 40.000 његових бораца пуштени су у слободу под условом, да не смеју више ступата у службу противу Сједињених Северо-Америчких Држава, и т. д. •—,

Утицај правилне идеје и утицај правилног избора операцијског правца на општи ток операција.

Основном идејом одерација, како с погледом на циљ тако и с погледом на правац дејства, одређује се *операцијски правац* у смислу офанзивног дејства. Операцијским правцем изражава ее основацелокупне стратегијске операције; ова операција опет није ништа друго до укупно и смишљено развијање *основне идеје* проведене кроз ове ратне мене (кретање, борба и становање), јер се из тих мена управо и састоји стратегијска операција. Према овоме, у правилном избору *циља* операције и у правилно изабратом *правцу развоја операције* (операцијског правца) огледа се ђенијалност и способност војсковође. Све остало је више или мање ствар технике.

Ако је погрешна оеновна идеја за операције, онда је TQ штета по саму ствар. Ако се пак погрешна основна идеја доцније још и не подрави, да би се бар даље могла развијати смишљено.и правилно, онда he и даље бивати све горе и горе за сама дејства на војишту, те то може нај?ад довести и до катастрофе, као што је то хтело да буде у првом периоду операција руске војске у рату 1812. године.

Руска Стратегија у почетку рата 1812. године била је тако рећи полутанска, јер су је примењивали посве једнострано. „

Како вели ђенерал Лер у Русатада нијенибило праве Стратегије, која налаже да треба водити рачуна • о целокупном стању и приликама на војишту. Тако на примеру рату 1812. године Руси су запазили само дугачак операцијски правац Наполеонов, па еу само о томе и водили рачуна, а нису се никако обзирали на најважније чиниоце у рату, т. ј. ниеу водили рачуна нити су знали бројни однос њихове и Наполеонове војске, а да су водили рачуна и о томе, они би увидели, да је Наполеон имао знатно већу војску од њих. Услед непознавагва непријатељске снаге произишло је оно и онако неоправдано и безразложно руско надирање на операцијски правац Наполеонов са слабом а при том још и подељеном снагом својом. У осталом таква је и била основна идеја руских првобитних операција у томе рату. Та погрешна основна идеја операција руских у рату 1812. године изазвала је поделу њихове снаге на две армије северно од Полесја, које су биле скоро са свим иезависне једна од друге, услед чега је и дошло оно одступање I. армије ка бочној позицији утврђеног логора у Дриси, те је тиме изложен опасности пут за Москву, а и II. армија доведена је у критичан положај, и т. д.

Као год што погрешна идеја води у опасност, тако исто и свако па и најмање одступање од правилне основне идеје* може да донесе губитак рата.

Пример. — Основна идеја операција у савезника (Влихера и Велингтона) у рату с Наполеоном 1815. године била је у томе, да сепрво ујединедве армије, па кад се на тај начин постигне бројна надмоћност, онда да се одважно груне на непријатеља.

Кориетећи се својим унутрашњим положајем (могућност дејствовања унутрашњим операцијским правцем) Наполеон је бацио противу Велингтона 45.000 бораца (II. корпус маршала Неја), а са осталих 74.000 кренуо се противу Блихера, који је био успео, да прикупи око 90.000 на положајима код Лињи-а. Блихер је доиста овде изабрао најбољи положај *j^смислу Ua-*

сивне одбране, што је и одговарало општој идеји операција, али Блихер ће у исто време у своме дејству удалио од главне идеје у томе:

1., Што је на заузетим положајима ђенерала *Тил-'мана* бацио далеко на лево крило, а то је крило готово требало запоставити због важности десног свог крила, које је имадо најкраћи • правац за уједињење са Велингтоном, те је на тај начин себе оСлабио са 30.000 бораца; и

2., Што. је повео *одбранбени бој у активном смислу* противно главној идеји, уместо да ће латио . пасивне одбране, као што му је то налагала главна идеја, а сем тога и само земљиште ишло је, на рук-у тој врсти борбе.

' Услед !горн>их погрешака Блихерове резерве почеле су се трошити пре времена, тако, да су оне биле'са свим истрошене, кад је дошао одсудни тренутак, јер је у том тренутку имао само 3 коњичка пука, док.је ~ Наполеон напротив имао само у резерви 12.000 бораца.

Блихер Зе изгубио битку, и армију је своју довео у критичан положај, из кога се избавила једино услед тога, што је победилац био *недовољно акшиван, и што је Блихер вешто променио оШрацијски правац,* (дело ђенерала Гнајзенау-а, начелника Блихеровог штаба).

На овај је начинупоследњем тренутку поправљена погрешка, те је даљи ток операција пошао путем ;Основне идеје, и рат се свршио потпуним поразом Наполеона у битци код Ватерлоа 6, Јуна 1815. године. Тако је ту страдао, један од највећих војсковођа у Историји ратова.

Из напреД наведеног јасно се види, да је велика важност у томе, да се, поотави *правилна основна идеја,* па да се после она и изведе како ваља. Правилна основна идеја појављује се потпуно *као полазна тачка за.решење свш других посебних питања ура-* * *звоју' операција,- о* чијем правилном решењу није ни. . мислити, кад, је цогрешна полазна основица.

Осиовна идеја операција у својој завршној форми може бити окончана тек у близини непријатеља, кад је већ решено питање о томе, Начајој he страни бити. *иницијаШива,* кад смо дакле потпуно оријентисани и

раније готови за само извршење. Но основна идеја у главнжм- цртама мора бити позната још далеко пре приближерћа до непријатеља, пошто у смислу те идеје мора рити изведена *целокуЦна припрема операција,* а у то/јДолази: *избор и обезбеђење основице, концентра-' ција еојске и њен стратегијски развој, и Ш. д.* Форма, којом се изражава *основна идеја* операција у том времену, састоји се: *у прикупљању надмоћне* снаге наспрам *најважнијег и најкраћег правца* (односно главног предмета) *дејства према еероватном фроншу развоја непријатељске војске,* не улазећи у решење питања о самом начину дејства противу непријатељске војске, пошто је то питање могуће решити тек после постигнутог јачег осматрања и тачнијег сазнања правог стања ствари у непријатеља. Решење и тог пооледњег питањ£ састоји ее у овој формули: *„Покреш,ом шражиШи непријатељску војску, па је нагшдати- где год се стшне."* Подобно овоме изразио се и *Молтке* у своме №моару (1868.—1869.) за рат с француском: *„Нападсм пресећи везе главне снаге француске војске* с *Паризш, и бацитије ка северу."* Ово је била идеја водиља л свима покретима пруске војске, којаеидеја случајно окончана тек под *Мецом* 17. Августа увече ; после би"не код *Марс-ла-Тура,*

Идбјб.баобилажења Маковог десног крила у рату ; 1805. годгое, како се то види из инструкција упућених Мира^, Бертију и ђенералу Саваријеу, појавила се у НацокоНа још у *булоњском логору* 25. Августа, па су у тољправцу извршени и- сви претходни послови прикупљаш војске.

! ' Почетшобележја ове идеје појавила су се у форми . прикупљањфојске на Рајни и Мајни; даље 17. Сеп- \- • тембра у тами пребаццивања Стратегијског развоја војске е Рајшна Дунав, обиласком јужног дела шварц- > 'валдских плаина; даље,20. Септембра у форми јачег прикупљања Ware; затим 22. Септембрау фррми даљег обиласка раз^ченог фронта на исток до Регенсбурга, и *k* • најзад у тоЦ што је 28. Септембра скраћен тај обилазак'_до Иншштата.

, ; Све ове томенуте промене у форми развијања

основне идеје операција вршиле еу се према сазнавању положаја и бтања непријатељске војске. /

Из предњих навода види се, да ее главна идеја завршује тек онда, кад се дође у ближи додир с непријатељем, и кад се пажљиво извиде и потпунр сазнаду прилике у непријатеља, а никако пре тога[к

Процес постепене разрадеиизвођење основне адеје операције у њеној завршној форми најјаоније се огаеда у *аустерличкој* и другим операцијама Наполеошвим, с том разликом, што јен. пр. при *улмској оиерацщ,гЕа*полеону требало више одмесеца дана — од 25. Августа до 25. Септембра — за њено извођење, а при *аџшерличкој* операцији он је тај пооао свршио за 3—4 дана, од 16.—19. Новембра у • подне, као што ее то може видети проучавањем Наполеоновог рата ј 1805. години. На другом месту доцније ћемо изложии један пример ове постепене разраде и извођења основнз идеје операција Фридриха Великог.

0 стратегијским плановима за напад (офа!зиву)

Као што је раније поменуто, стратегшаси план за напад последица је: *p*

1., Вођења активне политичке намере;/и

2., Војних претпоставака — комбинацвда које по-' тичу на основи уверења о бројној надмоћнссти своје снаге над снагом непријатељевом. /

Чим се реши питање о нападном —/оранзивном рату, треба одмах одредити снагу, која *k* потребна за такву врсту ратовања, узимајући при 7<ме у рачун и све евентуалности, које могу да настук у рату, и које се често готово неминовно појављп> у сваком таквом рату. Дакле, при одређивању сіа^е, која би^ , потребна била за осигурање победе на! непријатељском војеком, неопходно је нужно имги у виду и потребу резервних делова: |

1., Зарад попу1вавања расхода удужр кретањима;.

2., Зарад дејства противу тврђавап јачихутвр--ђења, која би се налазила у. близини шерацијског правца, или на самом том правцу; [

3.. Зарад обезбеђења етапа и у опште комуникационих праваца у позаднини војске.

Кад су покрети брзи, нагли, нема се времена за застајкивања ради попуњавања и освежавања снаге, за ишчекивања заосталих трупа или појединих војника, и т. д., ау тим се случајевима појављују невероватно велики расходи, о чему ћемо се уверити доцније, кад наведемо поједине примере из Историје.

Обезбеђење етапних и других комуникационих линија, а нарочито велика пбтреба обезбеђења железничких путова у ратно време, причињавају велики расход у људима;

4., На послетку треба имати на уму и то, да успешно дејство нападачево у рату може лако да изазове негодовање у суседних држава, било из чисте зависти, било из неке бојазни за влаетите интересе, па да се оне с тога уплету у рат чак и с оружјем у руци. За овај су случај потребни у земљи извесни резервни делови војске. .

Колики је био у опште раеход и губитак људи код појединих војсака у нападним ратовима, видећемо доцније на другом месту.

Како се војска у нападном рату брзо покреће с места на место, те се услед тога јављају и брзи и чести расходи у људству, нужно је предузети потребне мере, како би се могла што скорије да упућују потребна допуњавања и поткрепљења војеци, а та се .поткрепљења по речима Клаузевица *„морају бесцрекидно кретати унапред ио свима путовима у позадтми војске."*

По мери кретања унапред може да дође слабљење војске до тог степена, да је врло тешко у потребном тренутку скупити довољно снаге за добијање битке, (Бородино 25. Августа 1812. -године), а у томе врло лако може да наступи и криза, и онда у том случају морају да се обуставе и саме операције, па ако- се тада не могне ускоро закључити мир,- може да прсизађе реакција, која може ;да има далеко горих последица од пораза у одбранбеним дејствима у опште. (Наполеону Моекви 1812. год., Сливница 1885. године).

Осем довољне бројне снаге и могућности, да се она попуњава непрекидно, за нападна (офанзивна) дејства треба имати још и ове услове, да би њихов завршетак био успешан: , •

1., Издржљиву војску извеџбану у брзом кретању;

2., Искусне и извеџбане команданте за самосталне радње;

3., Тако комбинованих делова војске, који ће бити у могућности, да сузбију све евентуалности ћудљивих. ратних прилика.

Мало извеџбана или народна војска (милиција) нема подобности за офанзивне радње.

На овај начин за отратегијске офанзивне радње треба имати *доста* и *добре војске,* и с тога и на тлавном војишту треба прикупити надмоћнију снагу од непријатеља. Ако се морадне једновремено да ратује на неколиким војиштима, онда пре свега треба обезбедити за себе успех прикупљањем своје снаге на главном војишту, па макар се ради тога трпеле извесне и недаће на споредним војиштима.

Ко хоће да буде јак свуда, и да наступа на свима војиштима, тај се неминовно мора растурати, али ее оида не гарантује успех на главном војишту, јер је иознато, да успех на споредним војиштима никад нома пресудног значаја. Колико ли се мало водило рачуна у нас о свему напред поменутом у рату за ослобођење и уједињење 1876. године!

Кад емо определили циљ дејства, и кад смо на овај начин начисто са условима снаге и њеним број--иим_ груписањем, кад предстоје дејства на неколиким војиштима, потребно је да сад изаберемо и правац, т. ј., да завршимо сву радњу избором 'операцијског правца, (ооновна идеја операција по циљу и иравцу), а он се опредељује на послетку самим стратегијским развојем војске на изабратој просторији, о чему је било говора раније.

• • На тај начин планом за офанзиву мора се на крају крајева пажљиво определити и означити *оиерацијска лона,* по којој треба -извршити покрет .у непријатељску земљу. Из овога излази, да је потребно уочити, где Ме се непријатељ морати да развије зарад давања отпора.

Кад се разрађује план, потребно је отпочети еа одбраном, и на основи студија пограничне зоне и железничких мрежа на својој и непријатељској страни, означити тачке искрцавања војсака, које би се превозиле железничким путовима, па означити и положаје, које бж посела војска свршетком стратегијског развоја.

Оцењујући зону за покрет у непријатељеку земљу, потребно је имати у виду:

1., Географске и топографске услове те зоне у погледу кретања војске по њој;;..'

2., Обичне и железничке путове, као и оне, који могу бити у вези са овим мрежама, и могу да олакшају довоз материјалних потреба војсци;

3., Средства за исхрану и друге потребе, која ч,е могу да нађу на лица места, и т. д.

Знајући властита средства, и проучивши пажљиво напред поменутеуслове, па упоређујући их међу собом, са. свим је могуће определити зону прикуцљања војске и правац њенога даљег продираша, т. ј. могуће је определити онај правац, којим желимо да развијемо операције, *припремајући регаење првој сгпратегиЈској задаћи — циљу,* не упуштајући се у велика размишљања о даљим дејствима, која су, као што је речено раније, еа евим зависНа од резултата прве битке.

Рекли смо, да је непријатељска војска први и најглавнији операцијскц објекат у рату. Знајући јачину — број нбпријатељске војске, комуникације, уеавршеност средстава за пренос и главне тачке могућег искрцавања његових трупана граници, могуће је, да се одреди и време трајања концентрације непријатељских трупа на дотичној зони концентрацијској.

Упоређујући све то са својим стањем напред наведеним могуће је доћи до закључка, ко he пре извршити концентрацију на дотичном заједничком граничном фронту, и ко he у извесном тренутку имати бројну надмоћност. Ценећи па том и остале елементе, који одређују релативну надмоћност, приступа се на послетку пројекту оцерација са разним претпоставкама.

. Претпостављајући своју бржу спрецу а и бројиу надмоћност, приступа се изради офанзивног етрате-

гијског плана, у противном — изради дефанзивног плана. —

Прва претпоставка доноси сама собом и ранији почетак операција, ако томе еамо одговарају и услови брже концентрације, (политичка ситуација и количина транспортних средстава). \ •'

Претпоставка брже спреме и бројне надмоћности повлачи за сабом и услов, *„појавити се раније са одсудном јачом снагом у пзвесно. време и на извеспом просШору, одакле се најлакше грози позаднини непријатељевој,* (све то о погледом на снагу, с којом располаже непријатељ), *опредељујући у исшо време и правце, којима се најбрже, најлакше и најсигурније може грунути на главнину непријатељске војске у најнезгоднијцм околностима за њу".*

Кад. се-.еа овим буде у опште готово, онда се приступа формирању потребног броја армија —- група с довољном јачином, очекујући по том само команду: „напред", али ћемо о томе говорити доцније.

Принц Хохенлое — Ингелфинтен овако оцртава стратегијски развој војске пре њеног покрета за напад:

„Стратегијски развој има циљ, да да војсци могућности, да се сукоби с војском непријатељском на важном положају са изгледом на убпех, прикривајући у исто време своју основицу од контра-удара непријатељских.

„На тај начин стратегијски развој има двојаки цил.: *Нападни (офанзивни)* и *одбранбени (дефанзивни)*. Који he од ових циљева заузети прво место зависи од околности^ које се буду стекле у то време, а околности пак у највише случајева зависе од политичког циља^ Али и те околности може време да измени.

„Тако у 1859. години аустријска војска развила се за наступање, али чим је непријатељ довршио сво развој, она се морала да брине о безбедности своје основице. У први мах савезници су се табринули и позабавили о обезбеђењу своје основице, и тек по том прешли су у наступање.

„Стратегијски' развој Немаца у 1870. години био је чисто за наступање, и ако је рат у еуштини био за одбрану. С погледом на офанзивне тенденције непријатељеве, које су биле објављене, Немци су се побринули пре свега за безбедност своје основице на Рајни; за ^им, пошто се непријатељ није мицао с места, а у Немаца беше прикупљено на окупу доста војске, операцијски правац продужио се.унапред у смислу наступном., Својим стратегијским развојем Французи су потпуно манифествовали своје офанзивне тенденције, али брзо прикупљање немачке војске принуди их на одбрану."[1]

Ови цитати илуструју потпуно оне основне захтеве, којима треба да одговори стратегијски развој, као год и то, да су нападање и одбравд у рату тако испреплетани често независно од наше воље, да је у решаваЊу већег дела питања потребно имати средстава и бити у могућности изићи на сусрет и многим елучајноетима, које могу утицати на повољнорешењеборбе.

Ради бољег објашњења напред наведених теоријских погледа на еастављање плана за офанзиву навешћемо неколико *историјских примера:*

Рат Фридриха Великог противу савезника у **1756.** години, *(сл. 34.)*

Политичко стање. — Фридрих Велики је знао, да се противу њега склопила коалиција, коју су чиниле: Аустрија, Русија, Француека, Шведска, Саксонија и неколико мањих државица германских, и да he само једна Аустрија у прво време моћи да истури ^а границу 50—55.000 војника, аостали делови њене војске прикупљали би се код Беча из Фландрије, Италије и с турске границе.

И доиста, чим се мало боље прозрела намера Фридрихова, Аустрија је истурила у Ческу две армије, једну од 20.000 под командом Пиколоминија у Кенигрецу, а другу од 35.000 под командом фелдмаршала Бруна код Колина. [г]

У први мах надмоћност у снази била је на страни . Фридриха Великог, јер је он имао 120.000 одличне војске, од којих 25.000 били су у Поморанији и доњој

De Hohenlohe-Ingelfingen Lettres sur la Strategie, p. 317,

ОдрИј 30.000 под командом маршала Шверина у Шлезији и 65,000 распоређених у три групе налазили су се у Магдебургу, Витенбергу и Франкфурту на Одри, не рачунајући у то градске гарнизоне.

Тек што су Француска и германске државице почеле скупљати војсКу, руска се војска већ налазила код Двине. Чим је то сазнао Фридрих, реши се, да одмах груне на Аустрију, пре него што би јој пристигли у помоћ савезници.

За Фридриха било је повољно стање: Аустрија са.Саксонском могла је избацити на границу 65 до 70.000 војника, а Фридрих је имао скоро дупло fo-лико одличне војске.

Избор операцијског правца. — Питање је било, којим би се најбољим и најсигурнијим правцем могло кренути.на Аустрију? —

Таквих праваца могло је бити три: •

1., Преко Франконије на Хоф-Бајрут ради одвајања Аустрије од еавезних западних држава;

2., Преко Шлезије и Моравеке ка Вечу; и

3., Преко Чееке ка Бечу.

' Парализујући друго-степене савезнике Аустријс, који у то време нису имали Бог зна каквог значаја, операцијским правцем преко Франконије није ее наносио удар Аустрији на важном правцу, а међу тим операцијски правац Фридрихов изложио би се ударима' аустријске војеке из Ческе правцем на Хемниц, Цвикау или Хоф. Не постижући дакле важни циљ, наравно да тај операцијски правац *није одговарао HW условц бевбедновти,* те.е тога није требао ни да буде изабрат.

Ако ое хтело и Бечу, водећи тако ка важном циљу,: и операцијски правац из ШЛезије преко Моравске такође није одговарао услову безбедностИј а у некрлико ни услову у добности,, јер би у том случају требало доота времена зарад прикупљања главне снаге од Витенберга и Магдебурга. у Шлезију. Сем тога, на том. су правцу биле тврђаве Олмиц и Брин, ..које би свакојако сцречавале надирање бар за извесно време, У том случају Ауотрија би могла да прикупи под зиди-

нама престонице сву своју оружану снагу, те би Фридрих при продирању ка Дунаву имао пред собом јаку енагунепријатељску с фронта,и око65—70.000 сдесног бока из Ческе, који би му угрожавали тај операцијски правац. *„Тако дрска операција одвела би ируску армију у пропаст",* — казао је Нап.олеон.

На рвај начин морало се зауставити на избору операцијског правца преко Ческе/

Операцијски правац кроз Ческу био је повољан •е овог гледишта:

Кад се овлада и Саксонијом, прикрива се најважнији>део Пруске, и ствара се немогућност,- да се продре у њу како од стране Франконије тако и еа етране Шлеске. Тим правцем Дели се- Аустрија • од њених западних .савезника, и отвара се пут ка; Бечу, ебилазећи тврдиње Олмиц и Брин. С друге стране Фридрих није могао да продире кроз Моравску, а да остави на боку Саксонце и ауетријску војску, која се налазила у Ческој. — ,

Од напред поменутих трију праваца на овај начин операцијски правац кроз Ческу:

1.„ Води престоници као важном циљу;

2., Најповољнији је, јер се тим правцем обилазе тврђаве Брин и Олмиц; и

•*37,* Најбезбеднији је, јер прред осталог најпотпуније обезбеђује позаднину и престоницу Берлин. .

И доиста, Фридрих Велики ее зауставио на избору •овог последњег операцијског правца, само што своју мисао није извршио баш онако, како је требало, јер није био довољно одлучан, оставивши скоро узалудно у Поморанији и Шлезији 55.000 војника,, тако, да је у битци код Лобозица био елабији од Бруна.

Пошто. су Руси и Шведи у-то доба били- потпуно безоцасци по, њега, Фридрих је могао да прикупи' 120.00Р војнИкауТоргау, да секрене сн,има на Дрезду, оставивши пред *пирнским логором* 30.000 а еа осталих 90.000 да маршује на суерет. Аустријанцима. На овај начин и под оваквим приликама Фридрих је могао врло лако да протераиз Ческе армију фелдмаршала Бруна.

Рат Француза противу Аустријанаца и Сардинаца у Италији 1796. године, *(сл. 35.)*

Опште стање. — После борбе у низу неколиких година Аустријајезакључила примирије с Француском 21. Децембра 1795. године^ које се није односило на италијанску војску, где је Шерер, после *лаонске победе,* овладао Ривијером. Мирни преговори остали су безуспешни, и у пролеће 1790. године понова отпочеше непријатељства на главном војишту у долинама Рајне и Дунава, као год и на друго-степеном војишту у Италији. Главна француска снага, војска Журданова и Моро-а око 155,000, имала је у задатку, да, продирући у југо-западну Германију, потуче армију Вурмзерову и херц-херцога Карла ' (145.000), и да по том маршира Бечу.

Италијанска војека под командом Шерера, јачине од 35.000 војника, требала је да дејствује противу аустро-сардинске војске под командом Болија, и да заузме Ломбардију. \

Стање на италијанском војишту. — У почетку Марта месеца 1796. године француска армија јачине од 42.000 војника била је овако распоређена:

Главнина од 35.000 војника: і
Дивизија Ла-Харпа у Савони;
„ Масенина „ Финалу; -
„ ' Ожерова „ Лаону;
„ Серијера „ Орме-у.

Ова је војека била растурена на фронту од преко 75 км., одржавајући међу собом комуникацијску везу планинским путовима. '

Лево крило: Дивизија Макара у Бреглији и на *шендском прелазу;* дивизија Гарнијева напрелазу Фенестри.

Еоњица је. била растурена у приморским" пределима.

7.000 војника ђенерала Макара и Гарнија имали еу специјални задатак» да чувају прелазе Тенде и путове из долине реке Стуре у долину Везјуби и Тиње, т. ј. да прикривају с лева комуникацијски правац италијанске војске, а тако исто и да послуже као веза с 15.000 војника Келерманових, који се налазио на *алпијским ирелазима* еа главнином код Малог Св. Бернара на фронту од 110 км. од Св. Бернара до Кол д' Аржантијера.

Аустро-сардинска војска јачине од 72.000 под командомБолијевом (30.000 Аустријанацаи 42.000 Сардинаца — Коли —) била је распоређена паралелно према француској војсци само на знатно ширем фронту, и то у одвојеним групама, које нису биле јаче од 10.000 војника. .

Десно крило 20.000 Пијемонтезаца херцога од Аосте с фронтом западу против војске Келерманове.

Центар од 22.000 Пијемонтезаца и Аустријанаца под командом Колијевом с фронтом ка југу на реци Танаро, од Чеве и Мондове до Милезима. .- >

Лево крило од 30.000 Аустријанаца под Болијем, чије ее лезо крило протезало преко *бокетског прелаза* до Волтежија, а десно било на реци Вормиди у Дегу и Кајиру. Главна снага Болијева била је у Александрији и иза реке По у Ломелину.

Операцијски правац француске војске. — Карно је израдио инструкције, које је Директоријум послао новонаименованом главном команданту италијанске војске младом ђенералу Бонапарти за дејствовање на италијанском војишту.

„То није био план целог рата, како неки тврде, каже Берто, из простог узрока, што се^ такав план и ш може саставити у том смислу, јер се сви претходни рачуни. могу предвидети и средити само до првог судара с војске; • • . • ! с „;

„Инструкција је означила само циљ, предвиђени републиканском владом, да се Пијемонтези одвоје -од коалиције, и' да се^протерају Аустријанци из Италије. Она је препоручивала напад и изложила на широко операције, али догађаји су принудили главног команданта, да се лати таквих решења и радњи, које оу биле у опреци са оним од изложеним у инструкцији.[е]

Користећи се погрешкама', које су учинили нвпријатељи у распореду својих војсака, а у смислу инструкције ђенерал Бонапарта се реши, да пређе у насту-

пање. Аустријанце је било могуће напасти на десно или лево крило или на центар.

I. Напад на десно крипо савезника.

1., Дебушујући долинама реке Стуре 'и Танара француска армија прикрива своје везе са Француском:

2., Могуће је ;било рачунати на значајнијц успе,х у самом почетку, јер се непријатељ није могао лако концентрисати на испреламаном земљишту, пошто Је био јако растурен;

3., Уз припомоћ армије Келерманове. могуће ј било одбацити армију херцога од Аосте, па на та начин очистити све алпијске пролазе и долину горн>ега Пада, (По-а).

Али све те и друге повољне прилике нису могле оотати дуго за Французе. Ако би се прикупили савезници, имали би надмоћнију снагу на реци Танару или Бормиди. У таквој прилици успех би био сумњив, те је у сваком случају требало предвидети упорну борбу, јер ако би еавезници били потиснути, они би свакојако одступили својој основици, где би добили појачања и средстава за продужење борбе. Тако исто бил» је потребно рачунати и помишљати и на само земљиште, на коме су се налазили на сваком кораку одлични положаји за одбрану. Не мотрећи на повољноот и: безбедност тог операцијског правца на тај начин не би се њиме могло Бог зна шта постићи у победц непријатеља и при најбољим околностима, па се с тога и одуотало од тога правца;

II. Напад на пево крипо савезника. — Овај напад обећавао је знатније повољности у случају успеха. Напад тим правцем претио би везама непријатељским, а давао би и могућности, да се непријатед> одбаци ка Алпима, доводећи га у критичан положај. Али би овакав напад био тежак, и много би се ризиковало. Да би се Французи докопали Волтежија, морали би форсирати прелаз на Бокети као доета јак положај, морали би да истуре бочно закриље црема Ђенови, и да врше по Ривијери дугачки бочни марш уским дефилеом, јер су'на f ој просторији апенински окомци удаљени од морске обале једва 15—20 км, Ако би се непријатељ кренуо на Савону, Вадо#и Финале, могао

би у том случају обухватити операцијски правац Француза, напасти их у тако уској проеторији, прогнати к мору и довести их у један безизлазни положај.

Па1 нека би и форсирали бокетски прелаз, Французи би морали ипак претрпети знатне губитке, па изгубивши QBöje везе при првој недаћи, запали би у критичан положај.

На тај начин није могао бити изабран ни овај операцијски правац као крајње опасан;

III. Напад на центар савезника давао је највише изгледа • на успех:ч

1., Што су се Французи могли брже.да концентришу кроз кршевите планинске путове, него што су то могли да учине сувише растурени савезници;

2., *Кадибонски пролаз,* кроз који се могло ударити на центар савезника, био је најугоднији од свих осталих;

3., На центру се додирују две армије, подчињене двојици скоро независних команданата, па се могло. рачунати на недовољно јединство њихових радњи на важној тачци у току операција.

Нападајући центар савезника могло се рачунати, да Пијемонтези буду одбачени западу, а Аустријанци пак истоку. Оваком поделом и> могао се постићи први циљ, који је поменут у инетрукцији Директоријума, т. ј. принудити *Пијемонат,* да иступи из коалиције.

Нападом на центар могао се на овај начин постићи важан циљ у вишем степену, па је с тога овакав и овај напад и имао преимућство над осталима. Решен на овај правац ђенерал Бонапарта је одмах предузео и да га изврши, чим је приспео к војсци.

Војску Макара, Гарнија и Серијера Бонапарта је оставио где је и била ради безбедности своје позадинне, а само је Серијера кренуо ка Аресију.

Масену је послао ка Кадибону (из.међу Савоне и Волтри-а), а Ожера пак на „Сан Ђакомо"; Ла Харпа је оставио у Савони, а једну полу-бригаду кренуо је ка Волтри ради рбезбеђења свога десног бока и ради демонстрације против левог крила Аустријанаца.

Ђенерал Бонаарта концентрисао је ца тај начин *<24.000 бораиа* противу центра савезничког *на фронту* оö *18 км.. ,*

И Болије је тако исто добио налог за наступање. Као и Французи тако је и он могао да нагхада на центар или на крила француске војеке. —

I. Напад на десно крипо француске војске. —Оваквим нападом потиснула би се француска војска на њену основицу, "а одноенск теренских и других обзира француска војска налазила би се у истом стању, које је оцртано говорећи о настуцним дејствима Француза тим правцем. Овај дакле правац не води постижењу главногцвдБа, па за то га не би требало ни изабрати;

II. Напад на центар.— Ако би се овај напад могао да изврши прикривено и изненада, поделио би француску војску удва дела, те би један део-—лево крило одступило на Основицу иза реке Вара, а десно Ерило било би лишено својих веза и било одбачено на Ђенову, где би се нагало у веома мучном положају;

III. Напад на лево крило.— Овакав напад даје све н-ајбоље повољности у случају успеха. Таквим нападом лако је овладати везама француске војске, бацити је на ограничен и узан простор, те је тако лишити могућности маневровања и извођења битке, а у том случају своја властитапозаднина била би обезбеђена, пошто би пролази приморских Алпа остали у својој власти, а још и заштићени армијом херцога од Аосте,

Дакле, нападом овим правцем достигао би се важни циљ,' и напад би био потпуно сигуранЈ те услед тога овај правац и има велико првенство над осталим правцима. Усвојивши овај правац Болије је требао да концентрише своју војску у *Чеви, Мондови* и *Еонп,* гіа да предузме наступање преко Тенде и долином реке Танара. ;Но Болије, не учини то,- него се кренуу *ђеновску Ривијеру,* и предузе покрет с fe стране, да би протерао Французе иза реке Вара. То је Болије учишо или с тога, што није довољно ценио, да је овај правац згодан, или опет с тога, што је можда добио из Беча тако наређење, као што вели Ристов. СГвим је Болије учинио грдну-погрешку нападајући непријатеља једновремено и својим левим крилом и центром. —

Априла 10. *Аржанто &s* са10.000 војника сукоби са 24.000 ђенерала Бонапарте. JJpки сјајни резултати првог успешног рата овога великог вбјсковође

били су резултат правилног подешавања *његовизс радњи* ! према приликама, које су биле на бојишту, и његбвог енергичног рада у извршивању свих замисли, а страхотне недаће савезника биле су последица невештине и несагла<JНости њихових радњи са основним принципима ратна вештине.

Рат Француза противу Аустријанаца 1800. године,

• -/ - *(сл. 36.).*

Опште сшање. — После подужег бављења ван отацбине Наполеон Бонапарта ~ вратио се из Јегипта у Француску 9. Октобра 1799. године. Новембра 10^ те тодине извршио је државни удар, и у звању *ирвог конзула* појавио се на челу државне управе. По Уставу (конетитуцији) *први конзул* није имао право, да командује војском.

, У то доба руска војска под вођотвом ђенерала' *Суварова* била је освојила готово целу Италију. Незадовољан владањем својих савезника руски цар *Павлс 1.* изда указ, којим нареди, да се руска војска врати у отацбину из Италије, и тада оевојена Италија остане у рукама Аустријанаца.

. У јесен 1800..године отпочео је поноварат између Француске _и Аустрије, па и сада отпочео као н раније на двама војиштима; на *германском* као главном и на *италијамском* као споредном./

Шложај зарађених етрана на оба војишта био је овакав: ; .; ^

I. Попожај на Рајни у Пприпу 1800. године. — *Аустрцјска армија* под командом *Ереја* од 156.000 људи била је овако распоређена:

. *Десно крило* од 35—50.000 л>уди *од Мајне до Фрајбурга;*

Центар од 30—45.000 између *ВилиНгена и Конспанског Језера;*

Лево крило^од 15—30.000 (кнез Рајс) у *Форалбергу* и *гризонским Алпима.*

. Главна снага (резерва) била је прикупљена код *Донаушингена.* •— Магацини су се налазили у *Шшо-*

кау, Донаушингену, Биберахуи Улму. Ова војска имала је задатак, да продре у Француску преко Рајне.

У сукобима с Французима корпус Рајсов нијеимао учешћа, пошто је сматран да дејствује засебно и има свој нарочити задатак.

Француока армија под командом ђенерала Моро-а од 108.000 била је растурена на левој обали Рајне;

Десно крило (Лекурб) од 32.000 између Констан-ског Језера и доњег тока реке Ар-а;

Центар (ГувијонХ. Сир) од 26.000 људи између *Бризаха* и *Страсбурга ;*

Лево крило (С. Сузан) између *Страсбурга и Ландау-а;*

Резерва (Моро) од 30.000 између реке *Ар-а* и *Базела.*

U. Попожај страна у Итапији 1. Пприла 1800. године. — *Француска армија.* — У Италији под заповедништвом Масене француска армија од 35.000 бораца била је распоређена овако:

Десно крило (Масена) од 5.000 људи заузимало је левантску Ривијеру и планине источно од Ђенове;

Центар (Султ) од 15.000 људи бранио је прелазе у апенинским планинама од Бокета до реке Бормиди;

Лево крило (Сип1е) од 15.000 људи заузимало је Кол-ди-Тенде, Ницу и линију Вара.

Сем тога *Тиро* са 3.000 људи бранио је прелазе Мон-Сениса.

Аусиријспа армија. — Под заповедништвом Меласа у Италији било је око 100.000 ввјника, који оу били страшно растурени, од којих 35—40.000 људи образовали су тврђавске и гарнизонске посаде у *Пијемонту, Ломбардији* и *Венецији-,* а уз то било је и многих мањих одреда на појединим прелазима алпијским. На тај начин Мелас је имао на расположењу око 60—65.000 људи за борбу у прљу. Ова војска' имала језадатак, да најпре оевоји Ђенову, у којој је био опсађен Масена са 18.000 људи, за тим да се окрене дуж Ривијере у јужну Француску, да се уједини о главном дунавском војском ради даље заједничке операције ка -Паризу. —

Масена није хтео да послуша еавете *гЈрвог конзула,* па да евоју војску држи прикупљену код Ђенове, него

ју је растурио онако кордонски по етранама Апенина. Војска је била изнурена и уморна нешто услед рата 1799. године ä нешто и тешком зимском .службом, па услед свега тога били су велики и расходи у војсци.

Решен да предузме офанзиву и на Рајни и у Италији *први конзул БонапарШа* нареди, да се формира и *резервна војска* (45.000), коју је био намеран да упути у Италију у помоћ Масени, чим Моро буде прешао Рајну.

Пошто је био начисто с начином *будућег рата,* Наполеону је требало да реши тешко питање о избору *операцијских праваца* за обе армије, чија су дејства требала да буду сагласна, јер су им се додиривале зоне војишта.

Кад би Моровљева армија дејствовала еамостално без обзира на дејства Масене у Италији, то би се питање свело на оцену *Шри операцијека иравца* и ^на оцену питања, које би правце могла да упртреби армија Моро-а, т. ј. да ли да ое изврши напад *десним или левим крилом* или из *центра,* па онда да се изабере онај, који је најбољи. Дак-ле:

I. Иапад певим крипом био би неподееан, пошто је већи део војске био у Швајцарској, па би однело много времена прикупљање главне снагена левом крилу. Ово би Аустријанци могли одмах да сазнаду, и да одмах прикупе сву својувојску на реку Некар. Ако би Французи уепели, да им омету ово прикупљање, Аустријанци би могли лако да одступе на своју основицу на Дунаву. G тим се дакле не би могао постићи Вог зна какав успех. Ирикупљањем своје снаге на левом крилу Французи би с друге стране отворили своју позаднину, и у случају недаће могли би бити бачени на неутралну Пруску,, Хановер и Хесен, На овај начин овај правац нити води каквом важном циљу, нити је сигуран;

II. Напад из центра скопчан је с великим тешкоћама, јер би се морала форсирати Рајна, па би семорали савлађивати *шварцвалдски мрелази,* на крају крајева ипак не би имао значајних последица као и сваки фронтални напад;

III. Напад десним крипом далеко је погоднији, пошто се већи део војске налазио између Базела и Кон-

станског Језера. Без нарочитих тешкоћа и без опасности од стране Аустријанаца могло се под заштЬном Рајне да прикљешти лево крило и центар Аустријанаца.

Напад овим крилом имао би знатних последица, претпостављајући енергично, извршење. Французи су били у надмоћију, паби могли да пробију центар Аустријанаца, да их баце на леву обалу Дунава, да одвоје кнеза Рајсаод остале војске, да падну на комуникације аустријске војске, И да по томе овладају богатим магацинима у *Шшокау, Ђибераху, Улму* и т. д. Овај је правац био безбедан и с друге стране, пошто је довољно заштићавао позаднину, и у случају недаће војска би могла да одступи кроз Швајцарску или на Рајну преко шварцвалдскИх прелаза. Дакле, *овај је правац најбољи.*

Могао би ко сад да запита, па кад је ТӦ тако, зашто Наполеон и у 1805. години није нападао лево крило Аустријанаца, него је својим левим нападао аустријско десно крило?!

И у једном и у другом елучају поступак је Наполеонов био потпуно рационалан. *Стање и прилике* у 1805. години биле еуса свим друге него у 1800. години. У 1805. години Швајцарска је била неутрална, па би у случају неуспеха француска војска била- бачена на неутралну просторију, обилазећи лево крило армије Макове, која је била аа реком Илером између Улма и Мемингена. С погледом на шварцвалдске прелазе — дефилеје и прелазе преко Илера напад с фронта не би имао важних поеледица, јер су биле обезбеђене везе Аустријанаца десном обалом Дунава. *У* случају успеха напад са обухватањем десног крила Аустријанаца гррзи и прекида везе Аустријанаца уз потпуну безбедност својих веза, јер би Французи у случају недаће могли да одступе к Рајни преко Хановера и Хесена.

Ако би италијанска војска била потпуно независна усвојим радњама, и не би морала своје радње да удешава према радњама рајнске војсце, онда би настало питање, којим би ће правцем могла најбезбедније да дотури помоћ Масени? =— Ово ее мегло извршити трима правцима:

1., Дебушовањем из Швајцарске;
2., V преко француских Алпа;
3., Наступањем кроз ђеновско приморје.

Први и други пут чинили су дејетва по два операцијска правца, а то би дало могућности главнрм команданту ауетријске војске Меласу, да се користи својим унутрашњим положајем, те да потуче оделито поделјене делове француске вђјске. Изгледа, да би било згодније кренути резервну војску преко Дофина к реци Вару, привући Масену ка Тахији и Рој-у, и пошто би се извршило уједињење с њим, онда напасти на Меласа, продирући укупном снагом у правцу ка Кони.

Овом операцијом не би се могло постићи Бог зна шта, пошто би/Аустријанци у "том елучају могли са свим олако да одступе ка својој основици, те би у том случају Масена био спасен, а резервна војска мјМРлагб1г^да.[изв]Р[111И СВ0]Ј задатак без икаквог ризика. ХИдоиста, ов^би и било најбоље, каД би италијанска" војска деловала самостално, не саглашавајући своје радње радњама главне војске на .Рајни.

Сам ђенерал Бонапарта искусио је лично рђаве последице тога раздвајања војоке у операцијама 1796. 1н 1797. године, па је овом приликом нарочито баш хтео по што по то да поправи те погрешке.

У осталом и прилике су у ово време биле далеко повољније него у рату 1796. године. Швајцареку је дрЈкала француска војска, и та околност , била је повољна, те су Французи одатле могли лако да грозе- везама Аустријанаца, ако би ее они кретали било северу било југу. Сем тога, Французи су могли да разделе ауетријску армију, очувавши ипак свб,је везе на алпијеким прелазима, а у случају јаче недаће Швајцарска би могла да да ФраНцузима угодно прибежиште.

Вођен оваквим мислима *први конзул* је решио, да Моро прикупи своју војску у Швајцарекој, па онда да лгреће Рајну између реке. Ар-а и Констанског Језера, да се крене реци *Илеру* и *Улму,* нападајући и пробијајући центар Аустријанаца, како би прекинуо везе Крају ц његовој армији.

Резервна армија, која је била прикупљена на граници Швајцарске, биђедужна, да продре у_Швајцарску,

ту^да причека док Моро не стигне на Илер, и-онда да принуди Рајса да очиети *гризонске Алпе* и *Форалберг,* а по том преко *Светог ГоШхарда* и *Симплона* да се крене у помоћ Масени, угрожавајући везе ђенерала Меласа. Оваквим поступком Аустријанци би пали у један безизлазни подоЖај, али је и при свем том овај правац имао и својих незгода:

1., Што би се дејство на италијанском војишту водило по два операцијека правца;

2., Што одступница иде само кроз два напред поменута планинска прелаза на Алпима, .а то је незгодно у случају недаће. То је и принудило првог конзула, те је оставио много војске ради обезбеђења своје позаднине, и услед тога у битци код Маренга бројно надмоћније било је на страни Аустријанаца.

Овакво решење *првог конзула* морало је да претрпи извесну измену с тога, што се Мелас 6. Априла кре"нуо с прикупљеном војском преко Монтенота ка ђеновском приморју, прс^ио танки кордон Маеенин, услед чега је одступило лево крило ђенерала Сише-а преко реке Вара. Оставивши противу Сише-а 30.000 људи Мелас се устреми на Масену с главном енагом, натна га у Ђенову и 24. Априла опколи га са 24.000 људи ђенерала Ота. Те операције изазвале су читав низ упорних борби.

Извештен о свему овом први конзул одустаде од упућивања резервне војске преко *СвеШог Гошхарда,* него је одмах крете из Дижона у Италију преко Лозана, Мартињи-а, великог *Св. Вернхарда* и кроз долину реке Аости, како би што пре ојачала Масену, који се налажаше у критичном положају. *Маја 13. преходиица резервне еојске* стигла је у Лозан. Ова је армија прешла Св. Бернхард, разбила аустријске делове, који су бранили излазе из долина река Аости и Тичина, и кренула се на Милан, где се ујединила са 15.000 хелвецијске војоке, која је прешла преко *Ge. Готхардап Симплона*.

Околнооти су на тај начин принудиле првог конзула, да измени свој првобитни план, па да се крене у Италију с двема масама, које су биле раздељене страховитим планинским 'брдима у дужини од преко 120 км.

Овај је доступак био са свим ризичан. Наполеон је то знао врло добро, па да би одвукао пажњу Меласову, он се латио демонстрација пославши мање ко'лоне преко малог *Се. Вернхарда* и *Мон-Сениса,* а међу тим наредио је Масени, да прикупи војску и да пређе у наступање онда. кад резервна војска буде улазила у Италију. Но Масена није могао да изврши то.

Чим је Мелас сазнао о покрету резервне војске, оставио је Блсница с 15.000 људи против Сише-а, а с 25.000 примакао се к Турину, али одоцни да препречи излазе Француза из долине реке Аосте и њихово уједињење у Милану са *Монсејем*.

Да је Мелас отпочео овоја дејства 16. Марта а не 6. Априла, Ђенова би била узета за то време, и тада ујединивши својих 25.000 еа оних 15.000 Отових код Ђенове и 20.000 војника Крej-а (који је чувао алпијске прелазе), имао би 55.....60.000 војника против 33.000 војника првог конзула Бонапарт^е. Вероватно је, да би тај рат 'узео са евим- други обрт,\да ее радило *тжб.*

На тај начин био је измењен^Игедшрацij^киплан на Рајни. Ђенерал *Моро* није могао никако да проникне идеју Бонапартину. Бојећи се да не открије Рајнуг ђенерал Моро није хтео да сасредсређује своју армију између Шафхаузена и Конотанског (Боденског) Језера; он је наредио *С. Сиру,* да пређе у *Вризах,* а С. Сузан дапређедемонстративно Рајну код Страсбурга, и т. д., али је у свему само тумарао узалудно. Међу тим време је само пролазило. Пошто је сазнао намеру Моро-а, Крej је отпочео брзо да групише своју војску ,на Дунаву. Таквим начином он је успео, да оотави знатно надмоћнију снагу код Енхена, Мес-Кирха и Биберахa; а успео је у исто време да прикупи целу своју армију код Улма.

Рат од 1800. гоДине врло је поучан у ширем смислу како по решењу питања о избору операцијских праваца на војиштима тако и по томе, што ее и у овом рату документовало, да сјајне победе на споредним војиштима не могу привести рат свршетку све дотле, док ее не добије победа на главном војишту над главном војском непријатељевом. — Бонапарта је одржао сјајну победу над Аустријанцималга споредном

италијанском војишту 14. Јуна 1800. године у битци код Маренга, али је рат свршен тек пошто је Моро одржао победу над главном војеком ерц-херцога Јована на главном -- германском војишту 3. Децембра 1800. године у битци код Хохенлиндена. ,

Тр је знао врло добро Бонапарта, и не обзирући се на мучан положај италијанске војоке, он би је оставио њеној судбини, а резервну в.ојску упутио би на главно војиште, али су то ометали незгодни лични односи између Моро-а и Бонапарте, те Бонапарта ни у ком случају не би могао да остане на главном војишту заједно с ђенералом Моро. Моро и Бонапарта ниеу се никако трпели у близини:.

Иетина, Бонапарта је постигао сјајне резултате у рату 1800. године на италијанском војишту, али су биле незнатне последице од тога великог успеха, те је услед тога за италијански рат Бонапартин казао Ланфри: „То је рат великог виртуоза ратовања,* али не рат патриоте ђенерала." —

Рат Француза противу Пруса 1806. године, *сл. 37.* •

Стање на војишту.— И ако је Пруска у ово време могла, да избаци на војиште 300.000 војника, она је на крају Септембра 1806. године истурила војеку од 150.000 људи, к°Ј[а] је била концентрисана на левој обали реке Сале северно од тирингијских шума, развучена на фррнту од преко 250 км.

Десно крило (Рихел) са 20.000 у Ајзенах-у;

Центар (херцог од Брауншвајга) са 60.000 људи код Наумбурга и Ерфурта;

Лево %рило (Хохенлое) Ga 50.000 л>уди код Цвикау-а и Јене;

Резервни корпус (принц виртембершки) са 18.000 људи у МагДебургу.

Кбрпус (Леетоков) од 25.000 људи био је још у источној Пруекој. .

. У авом рату Пруси су намеравали, да ее крену к југу, rta да у том правцу нападну француске корпусе, који су Кантоновали на територији рајнског савеза од Мајне до Пасаве на Дунаву, те да на тај начин одсеку француску војску од Рајне.

Сазнавши о докрету Пруса Наполеон је наредио, да се његови корови прикупе на десној обали *Мајне.* Наполеон је могао да има 600.000 бораца, али од ТОF броја он је избацио на војиште 6 корова с јачином од 200.000 људи на фронту дугачком око 250 км.

Француска војека заузимала је ове тачке 3. Октобра 1806. године:

Султ *у Амбергу;*

Нај и Мират *у Нирнбергу*;

Даву *у Бамбергу;* •'•/••'

Бернадот *у Кронаху;*

Лефевр *у Кенжсхофу; и*

Ожеро *у Вирцбургу.*

Октобра 8. Султ је био у Вајрајту, и цела армија од 160.000 људи била је концентрисана између Бај--рајта и Кенигохофа. Уз то VIHv корпус је био у Мајнцу, холандски краљ на Рајни у Везету,. баденска Врјеіїа у *Мергенхајму,* виртембершка *Ђб]ШОг^-ЈЕлваПгену* и баварска — између река Изера и Ина.

, Наполеон се решио, да напада. Он је могао да нападне или лево или десно крило или центар пруске војске.

I. Напад на десно крипо пруске војске није водио важном циљу, јер у случају успеха пруека би војска била принуђена, да одступи на *Елстер, ЕлбукБрандебург,* т. ј. одетупила би у најважнији део пруске територије, тде су се налазила сва поткрепљења и сва средства за вођење рата.У оеталом, напад на то крило био је потпуно безбедан, јер би тим нападом' биле заклоњене везе француске армије у позаднини;

II. Напад на центар биа је обезбеђен и рбећавао је важнијих последица: Војска пруска била би раздељена/у три групе, које би биле знатно удаљене једна од друге, (око 46 км.)./Демоаструјући на крилима Наполеон је могао да пробије центар, а могао би и деско крило да одвоји од Елбе,. али при свем том лево би крило могло ипак Да оДступи на Елбу. У сваком случају МОЕЛИ би да се постигну одлични резултати.; , , U '

III. Напад н| пево крипо имао би далеко већих последица. — Повлачећи војхжу источно од реке Сале Наполеон би могао да загрози везама Пруса -у позад-: нини на Дрезду, Торгау и Витемберг, и пошто је пру; ска војска била подељена у 3 групе на удаљењу од 90 км., Наиолеон" је могао *дц* рачуна да ће Прусе туђи тгонаособ, и да ће их одбацити к Везеру или Рајни.

Ради ове операције мора се претпоставити, да се сва снага прикупи на десном крилу, а у том случају простор између Бамберга и Мајнца био би без војске, те би тако комуникацијски правац Француза долином Мајне.био изложен ударима непријатељских одреда; због овога се Наполеон и решио, да:промени досадашњи правац од Бамберга на *Форшхајм, Нирнберг, Елванген* и *Улм*. Пошто се овако промени операцијски правац, онда би био обезбеђен маневар против левог крила непријатељевог, јер би војска сама собом прикривала своје везе у позаднини.

Решивши ее на овај корак Наполеон прикупи војску на своје десно крило на фронту *Кобург-Бајрајт* и 8. Октобра крену се напред у 3 колоне:

Десно крило од *Бајрајта* на *Хоф;*

Центар од *Кронаха* на *Шлајц;* и

Лево крило од *Кобурга* на *Салфелд.*

Рат Француза противу савезника 1815. године, *(сл. 38.)*.

СШање на северној граници Француске. — • У Белгији беху две савезничке војске у почетку Јуна 1815. године: Енглеско-холандока под енглеским ђенералом *Велингтоном* јачине од 100.000 људи и пруска под командом Блихеровом јака од 110.000 људи. Обе ове војске биле су размештеке ради станованља на простору између река Маса и Дендера на фронту дугачком преко 90, а дубоком између 75—90 километара.

У случају да отпочну наступати Французи, била су означена као зборна места, и то за Прусе *Сомбреф,* а за Велингтонову војску *Нивел, Врен-леЕонШ* и *Ат.'* (Од *Нивела* до *Сомбрефа један,* од *Брен-ле-Конта два,* и од *Атадо Сомбрефа мри дана* марша). Са оваквим стањем ствари није 'се могло рачунати на брзо прикупљање Велингтонове војске; према овоме пруска војска била је у већој бојној готовоети.

Наполеон је могао да избаци на северну границу око' 120.000 људи, рачунајући у тај број и *гарду,* која се формжрала у Паризу. Његова се војска искуцилау *Лиљу, Валенсјену, Мезијеру* и *Мецу* на фронту око 300 км. Извесно је, да ее Наполеон био. решио, да нападне војску Блихерову и Велингтонову, пошто су биле још далеко војске *Варклаја де Толи ж Швцрцен-бергова,* na је требало, да ее најпре рашчисти с овим двема најближим војскама. . -

Наполеон је' могао да напада или лево или десно крило савезничке војске или најзад и њен центар.

Ради напада на десно крило морао би да искупи војску у *Лиљу,* и први сукоб имао би са *Велингтонолг.* — За напад на лево крило морао би се кренути е фронта *Еіиее-Шарлемона,* и с^нда би се сукобио с Блихером; ако би. напао на центар, морао би своју војску да крене од *Шарл-Роа кц* тачци уједињења двеју војсака. . \^ ^^

\. Напад на десно крипо Велингтонове- вој^ке^био је опасан из ових разлога:

а., Што би се тада обелоданила позаднина Наполеонове војске; -'

б., Што би се у том случају његова војска нашла између савезника и морске обале, онако, како се нашла у незгодном положају војска Пишегријева 1794. године;

ß, Што би у елучају успеха Наполеонова војска одбацила Велингтонову војску на Блихерову, те би тиме поправила стање савезника, и на крају' крајева његова би војока имала посла е двапута јачом енагом непријатељевом, чија би веза Хза Рајном била обезбеђена;

II. Напад на пево крипо Блихерове војске био би повољнији, јер би било могуће одвојити је од Рајне у случају уопеха, и бацивши је западу, притеснити је уз море. Ако би савезници били растурени као војска принца од *Еобургау* 1793. и 1794. години, онда би био потпуно уместан напад у предвиђеном правцу, али 1815. године савезници су били односно доста прикупљени, и могли еу за 2—3 дана да^прикупе сву

Своју снагу на, угрожену тачку свог стратегијског фронта, па пре&а томе могли су да се прикупе и на реци *Дили* или у правцу *Брисла* у јачини око 200.000 људи, с којом снагом борба би ишла тешко, и не би се могло ишчекивати Бог зна каквих користи;

III. Само напад на центар одговарао би Жељама Наполеоновим, онако, како је то учинио 1796. године, а то је да груне на додирну тачку двеју армија, које су се ослањале (базирале) на два разна правца, *(Велингтон* на, *Брисел,* а *Блихер* на *Литих),* да их одбаци у дивергентним правцима, а он да заузме цбнтрални положај, па онда да их туче посебице, дејствујући унутрашњим операцијским правцима.

Као што је познато, Наполеон се решио на ово последње, па за- то је употребио сва средства, да прикрије своју намеру, ради које је истурио на границу извесне трупе, а еву евоју осталу војску прикупио је између река *Самбре и Маса,* па се 15. Јуна кренуо ка *Самбри* у три колоне, прешавши *Самбру* код *Маршјена, Шарл-Роа ЂЈИаШела* на фронту нешто дужем од 10. километара.

Резултдт оваког плана била је битка код Линьи-а, у крјој је Наполеон потукао Блихерову армију, јер није успела, да се израније уједини са Велингтоновом армијом.

Францускр-немачки рат 1870.—71. године, *сл. 39.*.

Веома је интересантан мемоар, кога. је израдио марлгал Молтке још 1868. године, јер је у њему у главном оцртао пројекат рада немачке војске у могућем рату с Француском. Овај проЈекат усвојио је краљ пруски 1 8Ј69. године. Тај пројекат:је. завршни извод више-годишњег. рада на припремању за рат,,. који је вођен 18101—71. године. Мемоар је пун интереса нарочито у томе, што .се у њему предлаже за тај päf уцотреба толике масе војске, која се дотле није подизала никад, и што је у том рату изведена велика примена телеграфије и употреба железница,. Није вредност овога мемоара у томе^ што је извео по размерама неочекивану победу Немацанад Французима, већ тај

мбмоар има нарочиту вредност с тога, што има нео-^ично јасне идеје у оенови. Не мотрећи на извесна одступања извршиоца,. примена тих идеја довела је до .потпуног извршења онога, што се хтело— • •доодређеног главног циља.

' Пре него што бисмо отпочели дал>а излагања, хајде да видимо најпре, како је било стање посебице у обе непријател.ске стране, и какве је било њихово опште. и заједничко стање. . ... ,

Опште стање зараћених сШрана. — Француека и.Немачка (Германија) скоро су једна1се rio сили људетва, по простору земљишта, по насељености *и Лђ* култури, но Германија је еамо надбацивала своју еупарницу Француску сталношћу државног уређења и нарочитом војном системом. Сталност државне управе у Немачкој и њен војни систем учинили су, те је Германија мобилизовала за овај рат L183.00Ö војника, и бацила у Француску у Августу 1870/тодине око 700.000 војника, док међу тим Француска је\имала једва око 550.000 војника, од којих је у Августуч било избачено на границу свега до 300.000 војника. \

v Политичка припрема за овај рат била је веома неједнака у ова два непријатеља. Француећ^, је била усамљена, јер еу је напустиле Италија и Аустрија, на чију је помоћ једино и рачунала, а све ос^але државебиле су већином против царовања Наполеона III.

Пруска осигурала је за се неутралност Руеије, те је с те стране била обезбеђена.

Пруска је гледада, да дохвати одмах иницијативу у своје руке, па ослањајући се на своју надмоћност и на брзину у концентрацији војске да одмах са свом својом војском груне на Француску.

Ради тога Пруси су могли да се користе овим путовима, почињући с јужне стране:

1., Пут од'Ђазела преко *Белфора,, Везула, Лангра, Шомона, Бара* и *Троа* ка *Паризу,* (око 450 км.). Највећа баријера на том правцу је *Белфор* као утврђени логор. Нарочити стратегијски значај *Белфора* је у томе, што он сиречава пролаз између *Вогеза* и *Јуре,* а иу томе, што се овде стичу два железничка пута, један за у *Париз,* а другисјуга из *Лијона,* који важи као

други трговачки центар Француске. Овај пут ееку реке: *Саона* код *Везула, Об* код *Бара, .Сена ЋОД. Троа. 05* и *Сена* могу да се сматрају као природне одбранбене преграде;

2., Пут преко *Страсбурга* ћа *Саверн, Пфалцбург, Линевиљ, Нанси, Тул, Витри* и *Мб* ка *Паризу* у^дужини око 420 км. На овом су правцу тврђаве:' *Страсбург, Пфалцбург, Линевиљ, Тул* и слабо утврђени *Вишри.*

Реке: *Мерта, Мозел, Мас, Орнон* и. *Марна* јесу одбранбене линије са дубоко урезаним коритима.

Овај правац у вези је са долином Рајне из *Линевиља* преко *С. Дције* у *Шлештат;* исто тако овај правац у вези је са оним правцем под 1 путем ћреко *Епинала* на *Везул;*

3., Пут од *Сарбрикена* на *Мец, Верден жШалон* ка *Паризу* у дужини од 360 километара.

На овом су правцу важне тврђаве: *Мец, Тионвиљ* и *Верден* са одбрав^еним линијама: *Мозел, Мас, Ер, Ени Марна,* а између река *Ера* и *Ена аргонска шума.* Овај је пут удобнији од осталих за то, што обилази *Вогезе.*

Овај је правац у вези са оним под 2 преко *Бича* на *Хагенау,* а брани га тврђава *Бич;*

4., Пут од некадашње заједничке тврђаве *Луксенбурга* на *Лонгви* и *Ренс* ка Паризу у дужини око 300 км. -

Овај пут сем *Вогеза* обилази реку *Мозел,* али није могао да уђе у комбинацију због" неутралитета *луксенбуршког херцегства,* као год што није могао ући у комбинацију ни,

5., Пут од белгијске границе од тврђаве *Монс-а* на *Лаон* и *Соасон* ка Паризу у дужини око 220Јкм., и ако је био најкраћи.

Дакле, од 5 путова који воде у Иариз, два најугоднија и најкраћа запречени су неутралним државама; остали пак путови обезбеђени су важним тврђавама *Мецом, Страсбургом* и *Белфором,* те су могли у то време да послуже Французима као" базис њиховог продираша у Германију. — Упоређујући међу собом та три пута долази се до закључка с обзиром на основне услове избора операцијеких праваца, да је за Немце најбољи операцијски правац зарад продирања н,иховог у Француску од *Сарбрикена.* на *Мец,* и тај су правац и изабрали Немци. Овај је правац био најкраћи и најудобнијИј а имао је и других добрих страна. *Позаднина* тог правца заштићена је трима важним тврђавама на Рајни *(Келн, Еобленц* и *Мајнц),* које су потпуно обезбеђивале тај правац, а уз то *Сарбрикен* као тачка, где се укрштају три железничка пута из *Трира, Бингена* и *Манхајма* преко *Кајзерлаушерна,* знатно је олакшавао прикупљање војске на том правцу за најкраће време. На послетку Немци су се морали зауставити на избору тог правца још и за то, што су жм непрекидно звоншш у ушима они силни узвици Француза: *„У Берлин, у Берлин,"* па су морали да се постарају и за одбрану западних територија пруских, поглавито у случају, да јужно-германске' државице не пристану на савез с Пруском, и т. ж —

Пређимо сад на *мемоар* Молткеов! Тај мемоар означава главни предмет дејства *Париз,* а још ближи предмет *француску војску,* па налазила се она\ма где, и *две најглавније источне железничке пруге. „Бацити непријатеља северу од операцијског правца на Шариз, и тиме одвојити га од најмногољуднијег центра гСјуга Француске,"* јест захтев Молткеов.

Каква је била снага с обе стране?

Снагу француске војске истиче *мемоар* у почетку на 250.000 људи, а доцније са попуном резервиста на 343.000 људи^ а тиме *мемоар* хоће да истакне боље услове за непријатеља; своју војску од 10 корпуса *мемоар* броји на *330.000 људи,* дакле слабију од непријатељеве. Дакле, *мемоар* не рачуна у прво време контигенат јужно-германских државица, па не рачуна ни три *резервна* корпуса и четири *ландверске дивизије,* које би привремено остале у северној Германији!....

„Јасно је," вели се у *мемоару, „како је Шо важно корисШиши се превагом, коју ми можемо да имамо у иочетку само у снази северне Германије!....*

„ Нема сумње, та превага па тачци решавања увећаће се, ако Фрамцузи предузму експедицију к обалама

Северпог Мора илиу јужну Германију: Зарадобезбеђења првог случаја мц имамо довољно снаое, ƒ. и т. д.

Што ее тиче друге претпоставке, решено је према принципу усредсређивања снаге, да се контигенат јужно-германских државица прикупи у баварском *Пфалцу,* па. одатле и дејствовати у бок ^Француза, ако они науме у.јужнуТерманију, дејствујући десном или левом обалом Рајне.

Даље у *мемоару* ее износе добре . стране лрвог намишљеног усредсређивања снаге на средњој Рајни у баварском Пфалцу, указујући на то, „што неутралитет *Белгије, Холандије* и *Швајцарске* ограничава просторију за војиште на део између Луксенбурга іі БазелаЛ —

Даље се претпоставља: „ Ако Французи наруше неутрапитет Белгије, 'n'a се крену преко ње, онда при покрету на реку Мас;они морају себе ослабити, оставдаајући потребну снагу пред *Врислом* и *АнШверпеном,* а тиме ће изложити свој бок ударима Немаца од Мозела, што је за њих опасније од удара еа стране Келна, јер у случају боја француској војсци предстоји одетупање од крила у правцу, који је паралелан с фронтом, 0ем тога, даље је *од Брисла* до *Келна* него *од'Мајнца—ЕајзерлауШернаж Трира* до *Еелна.* —

„Ако би Французи ударили кроз" Швајцарску, предстојали би им сукоби с јаком швајцарском милицијом.

„По томе ми можемо да претпоставимо с већом вероватношћу, да ће француска војска бити усредсређена на линији *Мец—Страсбург ј* намери, да обиђе јаки фронт Рајне покретом на Мајнц, делећи северну Германију од југа, принуђавајући те две половине, да се одцепе једна од друге, па осдањајући се на јужну Германију могу да изврше покрет на Елбу.

„Ипак развој у *Палашинату* најбоље одговара циљу и за овај случај.

„Ако би Французима падо на памет у нади на лаки успех, да се са извесном снагом крену у *Баден,* таДа he удружени корпус *баденскогвиртембершки,* ојачан снагом левог крила, изазвати бој у околини *Рашаша,* и у случају неуепеха Французима је још тежа одступница.

„Мрежа француских железница даје им могућности, да усредсреде своју војску у две масе, Maita у Страсбургу а већа у Меду. Ове масе биле би раздељене Вогезима; њихово уједињење могућно је тек на горњем Мозелу, и то само пешке а никако друкчије.

„Развој немачких армија у Палатинату на унутрашњим операцијским правцима између обојих група даје могућности дејствовања противу једне или друге групе, или, у случају знатне надмоћности у снази, једновремено и против обе групе.'

„Усредсређивање све снаге у Пфалцу чува како горњу тако и доњу Рајну, а одатле је и згодно за продирање у непријатељску земљу. Ако буде извршено ово последње у своје време, онда је врло вероватно, да he се тиме предупредити сваки покушај продирања на немачку територију.

„Могло би се запитати,^ да ли можемо извршити усредсређивање наше снаг.е у Пфалцу на еамрј, гра-ници Француске, не бојећи се, да нас омету у еамом почетку?

„На то питање по мом мишљењу долази одговор: ,Д1ожемо." —'

„Наша је мобилизација припремљена до најмањих ситница. Шест железничких пруга стоје нам на расположењу ради превоза војске на простор између Мозела и Рајне. Маршруте су припремљене,: и по тим маршрутама сваки део војске може да види дан свога толаска и доласка на одређено место. Десетог дана први одреди могу да се лојаве на самој граници Француске; 13. дана могу да буду тамо потпуна два корпуса; 18. дана наша ће енага износити 300.0ÖQ људи, и на послетку 20. дана сва та војека имаће уза се и евоје возове."

ДаљеЧмелоар излаже, да се Французи не могу мобилизовати ни у ком случају пре". Немаца, али допушта, да Французи и пре свршетка мобилизације могу да прикупе на граници 150.000 војникас јаком коњицом и артилеријом, па за тим^да.пређу и у

наступање.[1] Још даље вели се у *мемоару,* да ће француска војска 5. дана бити прикупљена у Мецу, ,8. дана пређи he границу код *Сарлуја* и кренуће се к Рајни, који би проетор могла да прође без узнемиравања за *6 дана* марша. Четрнаестог дана Немци могу да имају надмоћност у снази, и у том,случају предузели би, да превозе војску железницом до Рајне. Господарећи прелазима Немци би могли да пређу у наступање кроз неколико дана с дуплом надмоћношћу снаге. Подобан обрт ствари могао би да буде опасан по Французе.

После овога *мемоар* прелази на груписање енага појединих армија и њихов развој, па вели:

„Снага сваке армије мора да одговарђ њиховом различитом циљу, а број корпуса у армији мора да. одговара могућности брзе спреме за борбу.

. „Ниже изложени састав не сме да буде измењен без стварног нарушења поменутих услова: :

„Прва армија из VII. и VIII. корпуса, око 60.000 људи, чиниће *десно крило;* тачка њеног прикупљања биће *Витлих;*

„Друга армија из III. IV. X. и гардијског корпуеа од 131.000 људи чиниће *центар;* тачке прикупљања биће *Најнкирхен—Хомбург;*

„ Трећа армија из V. и XI. корпуеа* за тим Баварци, Виртембержани и Баденци око 130.000 људи чиниће *лево крило -;* тачке прикупљања биће на линији Лав> дау^-Раштат;

„Резерва из IX. и XII. корпуса од 63.000 људи *iicUped Мајнца* служиће за подржавање центра; она he ојачати II. армију до 194.000 људи. (Сигурно ово се рачунало на случај дејства унутрашњим операцијским правцима или на дејство у Лотаринђији или у Влзасу).

„Снага све три армије представља снагу од 384.000 људи".

Оставши у позаднини I. II. и VI. корпус могу бити превежени до војитта за време од четири дана, па дакле 24. дана може да се рачуна на *484.Q00 људи* на војишту.

[1] Ђенерал *Дерекаге* уверава, да је пруски ђенерал-штаб дознао тајну намеру Наполеона III о прикупљању 150.000 људи 8. дана у Мецу. (La guerre Moderne). \.

Мемоар разлаже подробно начела за образовање трију армија и њиховог распореда, који се морају да изврше неопходно ради заузимања и безбедности напред означених тачака прикупљања. Уз то у *тмоару* се разматрају разне случајности, које могу да произиђу услед против-рада Француза.

АКQ би пре 17 дана мобилизације Французи напали надмоћном снагом иетакнуту П. армију, она је дужна да одступи у.правцу резерве ка *Манхајму,* где he 20. дана бити појачана до 200.000 људи, и с том снагом може се ангажовати за битку. Ако се Французи крену на средњи Мозел и горњу Рајну, онда се на месту уједињавају II. и III. армија, а I. армија прелази реку *Нае* и дејствује у бок и позадЉну Француза,

Ако ли се пак одржи на гранкСци II. армија, онда се HQJ приближује и резерва, а I. и III. армија штите јој бокове, а пооле овога неопходно је ударати на непријатељску територију. —

„Ако се не могне до тога доба ништа да сазна о положају главне снаге непријатељске. онда четири коњичке дивизије од 76 ескадрона, 'поткрепљене пешадијом, могу да нам прибаве о непријатељу све што је нужно".

За одбрану обала *Северног М.ора* предвиђена је у прво време снага од 26.000 људи од гарнизона у месту са још две дивизије, и то XVII. у *Хамбургу* и II. *ландверска* у *Бремену,* свега око 29.000 људи пољске војске.

За одбрану мање угрожених обала *Балтијског Мора,* сем гарнизона у месту, назначена је и прва *ландверска дивизија* од 11.000 људи, а као општа резерва биће *гардијска ландверска дивизција* са 11.000 људи у Хановеру. На тај начин помоћу железничких путова са свим је могуће на дотичну угрожену тачку усредсредити до 40.000 људи.

Овај је *мемоар* израђен у зиму 1868.—1869. године, и кад га је одобрио и Краљ, онда је и извршен у своје време. Из напред наведеног види се,-да је план, што га је израдио Молтке, садржавао у себи:

I. Основну идеју нападног —офанзивног плана, коју је и обезбедио надмоћном снагом. На првом месту стављено је у задатак, да се разбије врјска неприја-

тељска, да се она баци'бевepу, а за тим-, да се маршира Паризу; дакле *истављено је на прво месшо у Цлану: уништење окивесНагеиодвајање цсте од средстава попуњавања, а заузимањепределадошло је на друго место;* ';_•• '.',/ •

II. Извршни део плана Мопткеовог важан је iio томе, што се бави.најближим циљем прикупљања војске на тачкама, чије је заузимање било довољно обезбеђенго. Међу тим, познато нам је, да *Елаузевиц* препоручује прикупљање двеју већих маса војске у долини реке *Лоаре, Хартман* препоручује прикупљање_у *Нансцју, Мајер—па* реци *Масу,* и т. д. Бар за еавременике рата оД 1870. године из овога је јасно, да би било са. свим некорисно извршење пројекатагорњих стратега.—- Молтке јеимао права, што ћенијеупуштаоу тачније детаље осем назначења тачака за прикупљање војске у Пфалцу и пр-" вобитне форме наступања, ако непријатељ не би узнемиравао мирно прикупљање снаге на означеним местима. И доиота, ако би после боја код Верта 6. Августа 1870. године Мак-Махон одступио еа својом војском у Мец, а.то је могао да учини, пошто му то нису сметали. Немци, то би се све три германске армије морале да крену у том правцу, но како се Мак-Махон кренуо Шалону, то се за њим кренула и III. армија, ä I. и II. армија отишле су к Мецу. Лосле случајних бојева код Меца 14., 16. и 18. Августа, случајних ,по томе, што је Вазен могао лако да изиђе из Меца, али то није учинио, те је резултат тих првих крвавих бојева био затварање његове војске у Мецу. По свршетку тога образовата је из I. и II.' армије још и IV. *маска армија,* која је с III. армијом наступала к Паризу с. потпуним уверењем, да је Мак-Махон одступио престоници или негде на југ, док међу тим он је са свим неочекивано одвео СВојју војску на губилиште ка белгијској граници, где је под Оеданом био принуђен, да ее преда непријатељу. Да ли су се могли да предвиде такви жалосни дргађаји, који су пренеразили цео свет својим резултатима?! — На поолетку, да ли су такви поступци Француза били резултат рада немачких армија? —- За Немце се може рећи, да су радили паметно и онако, како је требало, а изгледа, као да оу <Г>ранцузи сами ишди на руку своме непријатељу!

. Молтке је дакле појмио прву задаћу стратегову/. да *обезбеди извршење принципа прикупљања снаге и избор најудобнијег месШа полазЦрг;* даље је појмио, да., Се понекад тешко поправљају у току целог рата по-, грешке у првобитном развоју снаге, те ie у том по-/ гледу боље п^грешити у избору места усредсређења, прикупивши ту у једну масу све што је могуће, него гредећи за некаквим уображеним цшшвима растурити војсКу; *лакше је прикуиљену масу кренуШи у тренутку поШребе ма уком правцу, него ли прикупљаШи растурене делове.*

• - Немци су купили великом ценом прикупљање енаге на уреченом простору, јер.су' тиме ризиковали, да оставе јужно-немачке државице непријател>ским нападима, У осталом друкчије му не може *nti* да буде; *%о хоће да усредсреди своју снагу, тај мора да остави извесан део своје државе без одбране,* а при томе је еамо вештина изабрати просторију ,за прикупљање;

III. Пошто је поставио осиовну идеју, Молтке рачуна снагу своју и снагу непријатељеву, па као што и треба, непријатељу даје све најбоље шансе, а за себе оетавља све само тешке услове; ; •

IV. Кад је био готов са условима снаге, Мелтке се занима питањем, шта све може да предузме не-, пријатељ, и са чуднм проницањем у суштину ствари долази до закључка, да he Французи прикупити своју војекуу две групе, и то једна fee бити у *Мецу,* а друга 'j^ *СШрасбургу*'-;, . . .

V. Разматрајући дејства, која може да предузме непријатељ, он долази до закључка, да је прикупљање немачке енаге и њен развој у Пфалцу најзгоднији ради парализовања непријатељских удара, јер се у исто време Немци находе ту на најкраћем и најзгоднијем путу за упад у Француску. На случај, да ненријатељ упадне у Нема,чку немобилизован потпуно, рачунао је, да задржи средњу армију на 6 маршева 'уназад за Рајном, како не би ризиковао бој под незгодним условима; .

VI. Одмах за тим прелази на поделу војске *утри оделигпе армије* и *на резерву*, назначује тачке прикупљања, врши заклањање прикупљања до почеткадејства, и. т. д;

VII. За тим излаже првобитно прикупљање и груписање војске за упад у,Француску, што је требало ,да се предузме тек онда, *када буде све гошово;*

На послетку Молтке излаже одбрану морских обала, и т. д.

Из напред наведених факата јасно се види, да је беспрекорнаМолткеоваразрада ратног плана, и да његов *лшмоар* може још дуго да служи као одлично врело за изучавање ратне вештине.

0 стратегијским плановима за одбрану (дефанзиву).

Напоменули смо напред на једном месту лоше стране дефанзивних операција у моралном погледу, а споменули, смо и неколико добрих страна таквих операција како у *Сшратегији* тако и у *Тактици* у материјалном смислу.

Продирући у непријатељеву територију са сваким кораком унаиред војска постаје слабија/а бранилац. напротив све јаче усредсређује своју снагу по мери одетупања, јер се находи близу својих средстава. Што је војиште дубље, што се даље може да одступа у дубину своје земље, тим се рељефније исказују добре стране одбране. — Говорећи о рату 1812. године руски историк Соловјев казао је: „Океантв земли поглотилт> великук армЈго Наполеона."

У еамој ствари овај вид операцијау еуштини је једини природни начин *одбране,* али та врота одбране може се применити само у државама, које еу моћне да издрже за дуже време ратне напоре и ратне тегобе без нарочитог растројства народног бића, т. ј. може се применити у државама са природним уређењем културе у опште, али не и у оним државама са капиталиетичким уређењем.

Нема сумње, далеко је теже саставити план за одбрацу (дефанзиву) него план за напад (офанзиву), пошто

се воља браниочева до извесног степена подчињава вољи нападачевој. Ако бранилац[4] науми, да непријатељу даде отпор на свима правцима, откуда је могућан његов напад, то би се он толико раетурио неминовно, да не би био у стању да да потребног отпора ни на једној тачци, јер право је речено: *„Ко све брани, ништа не одбрани."*

Према овоме, бранилац мора да припреми за самоодбрану све тачке другог степена и сва споредна војишта, т. ј. бранилац мора да остави та споредна места вишет мање њиховој судбини и пожртвовању дотичних етановника, а много пута бранилац мора да се одрекне и сваке одбране тих предела, имајући науму, *да никакав ШериШоријални губитак није тако важан ни страшан као губитак живог духа народног и изгубљена војска, која као какав шШит мора да спречаеа улазак непријашељев у животне центре државне и улазак његов у најважнија врела народцог живота и богатсшва.*

Предвиђајући страшну борбу у двоје са шведским краљем Карлом XII. 1706. године, руски цар Петар Велики решавао се, да пренесе на север одбрану Русије, истакнувши војску испред *Смоленска* ради заштите два најважнија центра државна *Москве и Петрограда.*

Кад би се могло са извесном позитивношћу да определи раније место прикупљања непријатељске војске, кад би се могао да погоди намишљени правац његовог удара, онда би било у многоме олакшано састављање одбранбеног ратног плана.

У савременим приликама ратоводства, у појави огромних маса војске на војишту, *живоШ и дејства војске у великој су зависности од мреже железничких путова,* као што смо напомињали то раније. Пажљивим изучавањем постројења железничких линија, које се у новије доба повлаче често у чисто стратегијским циљевима, у вези са распоредом тврђава и дислокацијом војске у мирно доба, може да се накуци прилично материјала за састав претпоставака о могућим дејствима непријатељевим у самом почетку рата.

По постављању крајњих станица железничких fla угроженој граници у непријатеља може да се предвиди, где ће он да прикупи своју главну енагу, fta чак може , да се одреди и потребно време за прикупљање, као-год тто се, може, да уочи и аона н>еговог наступања.

Под утицајем тешких уелова будућих ратова рејон прикулљања главне ' снаге-војске за одбранбене операције мора да се .базира на претдоставци -одбране, извесних одбранбених линија или тачака, toin мора да се базира на претпоотавци, да се учине потребни пакрети унапред у сусрет нападачу/ и. т. д.

Једном речју, *потребно је предвидети све највероватније случајности, па опда припремиШи и решење за свику од пиос понаоооб,* • ; /'

Потребно је,проучити своју граничну зону с погледом на поступну одбрану најглавнијег центра народног или државног бића, па у колико је год могуКе заранише приступити пројектовању утврђивања извесних тачака, а тај посао могао би се предузети одмах по објави рата или у току и самог • рата помоћу редовних трупа или помоћу становништва у месту. Уз топотребно је, да се ирипреми рушење железничких путова, као и потребан материјал за израду -средстава за препреке као и у опште свега, пто би ишло у прилог ометањаи онемогућивања непријатель-'ског продирања у дубину земље. .

С погледом на извесну цедину у одбранбеним дејствима. потребно је на ноелетку имати у виду, да при крају рата може наступити и могућност оружаног или каквог другог мешања оуседних држава, које су израније биле оклоне на неутралите*, како биомо се колико толико сачували од изненадних случајности, (Молтке пред рат 1870. године). "

Кад је избио на површину неминовни раекид са Пруском, Наполеон је 18. Септембра 1806. године послао виде-краљу италијанском принцу Јевђеннју ин" струкцију за елучај да Аустрија лређе на страну Пруске, која је'тласила:

„Аустрија се изјаенила за неутралитет. Није/зго-рег претпоставити, да he и она, с погледом на њене унутрашње прилике, узети учешћа у рату, и пре него

што-буде дочекала крај-рата. QHO било би времена и доцније за ову инструкцију, али ја миелим, да је правилније да .Вам објасним заранише Вашу улогу ради те случајности, да бисте - се Ви припремили за исту." v -

Даље, Наполеон указује вице-краљу Јевђенију мере у прикупљању војске између река *Аде* и *Минчија и* на организа,цију одбране тврђава; предлаже му, да по пријему писма без велике ларме одмах нареди, да се пренесу све важније материјалне резерве, болесници и депо иза реке *Аде,* остављајући унапред само пољску војеку. После овога Наполеон прелази у инструкцији на побројавање*свих могућих прилика, које-се могу појавити, и за сваку од њих упоредо даје и решење, • које јој одговара. На послетку он упућује на основе,, којима се руководи у свом раду ђенерал Мармок у ' Далмацији. j

При саставу одбранбеног плана као год и при еаставу операцијског плана за напад истиче се као најважније *питање о концентрацијп вој/СКе ц њеном развоју* пред почетак операција;

То питање' мора бити решено са далеко. већом предвстрожношћу при одбрани него при наступању, Може сепрепоручити, дасеизврши концентрација војске и њен развој мало даље од границе у дубиниземље, иначе одбрана не би ни имала смисла, јер је напоменуто, да се одбрани приступа само онда, кад непријатељ има знатну надмоћност у снази, или онда, кад непријатељ у опште може да буде пре готов за отцочетак операција.—

Удаљење фронта стратегијског развоја војске од заједничке границе, која је решена на одбранбена дej-* ства, одређује се рачуном тим, да се7 нападач не може кренути напред и застати неспремног браниоца за почетак операција на фронту прикупљац>а, па и ако би нападач раније завршио прикупљање своје војске. На пример: Иападачева војска може за 8 дана да из^ врши црикупљање евоје снаге, а бранилац може то да учини тек за 11 дана; у том случају фронт прикупљања браниочеве војеке треба да је удаљен од границе најмање за 3 дана марша. ^

У осталом, није рђаво имати у виду могућност отпочињања дејства и пре потпуног довршења стратегијског развоја, и онда у том случају бранилац мора бити још предострожнији, и мора још даље уназад да однесе прикупљање своје снаге.

Условљавајући безбедцост оних тачака, на којима има да се изврши прикупљање војске и њен стратегијски развој, није још коначно решено то питање, пошто *еешта употреба снаге* захтева и *вешто груписање војске* на војиштима. —

Ми смо поменули напред на једном месту, да растурање снаге, исказивало се оно ма у каквој форми, води увек *ослабљењу и недаћама при одбранбеним дејствима*. Према томе, за енергичну и одушевљену одбрану неопходно је *одржати главну масу војске прикупљену* ма на коме угроженом граничном месту. У данашње доба за огромне бројне снаге војсака великих јевроп-ских држава, чије су војске поде,твене у неколико засебних армија, неопходно је потребно, *да сви Ши засебни делови буду под једним главним командан Шом,* како би сви ти делови могли да дејствују сложно и сагласно, и да буду у могућности, да једни друге ојачавају и подржавају у потребним тренутцима. —•*

Уз одређивање даљине изабратих тачака од границе при прикупљању војске на извеоном делу граничном игра врло важну улогу и сам географско-топографс?и створ граничног земљишта, и у томе погледу узећемо да изучавамо:

1., *Равничас Шо зетљиште граничме области*. — У равничастим и културнијим пределима непријатељ he без сумње увек у продирању напред наилазити на довољан број добрих путова, који he му олакшати кретање, а сем већих река и јачих тврђава тешко да га може ишта друго зауетавити у продирању.

У тим приликама бранилац треба да држи своју снату прикупљену на оном угроженом граничном делу, у који долазе с непријатељске стране већи број комуникација. На другим такође важним деловима граничног фронта понекад морамо да се задовољимо и са одредима за осматрање тако^ званим *ожервационим корпусима*.

Ови одреди за осматрање не смеју да буду одвећ слаби, Дивизија пешадијска од 13.000 људи може се «лободно оставити- потпунце изолована у току *једног сата,*[1] али је не треба избацити на границу као опеервациони корпус за то/ што она у том случају не може да избегне дораз; она може да да само прилике непријатељу, да се јсш у почетку рата оомели на рачун браниочев. — Са свим је друга ствар оставити на граници један здружен одред од 30—35.000 људи, Такав одред може да дејствује извесно време сам за себе. Вештим командовањем тај одред може да добије и битку, или да је избегне, а при извесним условима може и да маневрише без бојазни за свој положај, по тбме, што се такав одред не може да принуди на бој противу његове воље, као год што у случају невоље може да води и продужну борбу.

У сваком случају такве одреде треба упућивати само у крајње потребним приликама, како ее не би пало у погрешку растурања енаге.

Боље је донекле ризиковати и губитак извесног дела евоје територије или губитак извесних тачака, него ризиковати извесну недаћу, која би била као неминовна последица растурања снаге.

„Неискусни ђенерали хоће да сачувају све", каже Фридрих Велики; *„у колико разумеју коју ствар, у шолико и мисле о њеној суштини".*

Главни предмет дејства мора бити пре свега непријатељска војска, и *с шога је и потребно сазнати њену јачину, место и намеру,* па јој свом својом снагом излазити на сусрет.

„У 1745. години ми смо оставили горњу Шлезију грабежу Ауетријанаца, како бисмо дали што силнији отпор принцу *Еарлу ЛоШаринђијском,* и том приликом ми нисмо издвајали ни једног одреда, док нисмо разбили његову војску, После тога је ђенерал *Насау ј* току од петнаест дана протерао Аустријанце из целе Шлезије."

Савршено такве исте погледе имао је и Пета,р Велики. У то време кад су у Јевропи сви тледали, да

[1] Napoleon, *Lettre au vice-roi d'Italie.*

заузму одбранбене линије, и да по њима растуре своју војску. у виду 'мадих одреда на великим даљинама, цар Петар Велики припремајући се у .1707. години да одбије од Русије надирање *Еарла XIL,* није се повођио за каквим јаким одбранбеним линијама, као што су могле да буДу *Двина* и *Дњепар,* већ је своју војску држао прикупљену, а Шведе је ррматрао помоћу ,крњице, коју је био истурио напред. •';,. , . -

, -; *У* "бпште, при одбранбеним операцијама у равничастим пределима може се преиоручити, да се своја војска држи прикупљено, а издвајање и изашиљање нарочитих одреда ма у коју страну и мау ком циљу треба врпзити само у крајњој потреби.. Од овога &&- : изузима изашиљање одреда ради обезбеђења бока војсквј ако је бок изложен нападу непријатељевом, и т, д.

•2, - *Планинско земљиште граничне обласши.* -— Због тешкоћа у пролажењу а и издржавању: трупа покрети војске у планинским пределима у највише случајева врше се само долинама или некојим превојима, у којима понекад и мањи • одред може за дуже време да заз'стави јачу снагу непријатељеву» Према томе и одбрана такве границе свод;и ее на поеедање извесних тачака са снагом, која је неопходна за одбрану те тачке, а главну снагу треба држати у.прзаднини прикупл>ену и тако спремну, да ое сваког тренутка може да крене тамо или онамо, где се буде појавила главна снага непријатељева. — „ *Тежишше одбране лежи иза мланина, а не у њима самима",* рекао је Блуме.[1] ; • ~.

У оваким приликама често је могуће туђи оде^ лито непријатељске колоне при излазима. Сва вештина дејствовања у таквим приликама своди се на то, да треба. *нападати колоне непријатељске у еамоштренутку њиховог излаза,* и не дати им могућности, да се уједине и да ојачају и подрже једна другу.

Одбрана границе у планинским пределима мора увек да буде искључиво активна.

' Ево' како Бонацарта, као *први конзул,* преддаже

[1] Strategie, .стр. 234.

Маеени пред^рат 1800. године, како би требао да брани приетупе ка Ђенови.[1]

„Да сам на Вашем меету у току месеца Марта и целог Априла, ја бих држао испред Ђенове '4/5 своје снаге, тако, ако бих имао свега 50.000 војника, ја бих 40.000 држао на положајима са ослонцем на Ђенову, 2.500 на свима Алпима, 1.500 у *Сосцелу* и на *Шендском превоју,* 2.500 држао бих у *АнШиби,* замку *Ници,* замку *Вантимили* и гарнизону *Савони,* 1.500 људи на *Танару, Ормеји,* а остало у околини Ђенове, највише на два марша даљине од ње. С таквим распоредомја се не бих бојао, да ће ми непријатељ отети Ђенову.

„По аустријском начину ратовања непржјатељ ће произвестгг напад у три правца: Преко *Леванта, из Новога и на МонШеноШо. Не обраћајте пажњу на прва деа од Ших праваца, него будите прошиву трећег са свом Вагаом снагом."* , , "

Масена није послушао овај савет, него је раетурио онако кордонеки своју војеку, те је непријатељ пробио кордон, лево крило Масенино бацио иза- реке Вара, а десно му је крило одступило ка Ђенови, где је и капитулирадо заједно са Масеном.

-Ерц-херцог Карло вели: „Најбоље еу тачке за ирикупљање војске оне, са којих је могућан покрет у правцу свих операцијских праваца непријатељских, не излажући опасности своје властите везе у позадниниг. Од тих тачака најбоље су оне,. које се налазе најближе до непријатеља, пошто оне собом прикривају већи део пространства иза њих." —

Овако одређивање тачке за прикупљац>е војске при одбрани потпуно је рационално са теоријеког гледишта, само је питање,. како се и на који начин може да овлада тим тачкама пре непријатеља?

3., *Шумовито земљиште граиичне области.* —^ Велике шумовите просторије нарочито у рекултурним пределима с мало путова у опште сметају и кретању и борби велике масе војске. У осталом, велике шуме не само што могу да ојачају одбрану извесних граничних предела, него шуме исто тако могу и да прикрију прИкупљање војске на извесном проетору.

[1] Napoleon, *Corresp. biüitaire.* -*

Аргонска шума у Француекој ојачала је 1792. године значај одбранбене линије ђенерала Димурија. Аргонска се шума простирала паралелно с реком Масом од *Седана* до *Пасавана,* а налазила се на операцијоком правцу непријатељевом, који се могао да креће само кроз извесне пролазе, као што беху: *Ле-Шен, Ероа-о-Еоиј ГрвнПре, Ђ*. т. д.

У 1870. години аргонску шуму није бранила скоро растројена *шалонска армија* ђенерала *Мак-Махона,* која се само старала свима силама, да се привуче к *Мецу* без боја, и да се уједини са Базеновом армијом.

. У 1870. години шума на десној обали реке Саре због непрегледности отежавала је рекогнооцирања француској коњици, а међу тим послужила је као заклон немачкој војсци, да се иза ње прикупе I. и II. германска армија.

Исте године у Новембру играла је савршено такву исту улогу *маршеноарска шума* северно од *Орлеана,* под чијим је заклоном извршено прикупљање I. *лоарске армије.* — Несумњиво је дакле, да и о већим шумама треба да се води рачун приликом. извесних стратегијских комбинација.

4., Реке. --- Ако ток река пада управно на операцијски правац, онда су реке сметња кретању нападачеве војске, а ојачавају одбрану војске браниочеве. Према овоме утицај река на ток операција опредељава се правцем њиховог тока.

Извеоне су реке природни правац инвазија на државе, кроз чије области протичу, као што су: *Дунав* за Аустрију, река *По* за Италију, *Лаба* (Елба) за Пруску, *Оаза, Марна* и *Сена* за Француску, *јужна Морава* за Србију, и т. д. У овоме случају реке служе као ослонци за крила нападачеве војеке. Такву је улогу имао Дунав у ратним операцијама 1805. и 1809. године.

Реке су веома повољан комуникацијски правац, само ако теку паралелно са операцијским правцем војске.

Реке као природне препреке могу да ојачају одбрану насилних прелаза преко њих, и да за дуже време задрже кретање непријатељоке — напаДачеве војске, ако су главни прелази преко река брањени тврђавама или иначе утврђеним положајима. За ова-

кве улоге потребна је добра војска са енергичним командантом.

Дунав је могао у рату 1877. године да поелужи Турцима као прва и озбиљна одбранбена линија, али њихова осведочена апатија дозволила је Русима, да ту јаку прегради савладају с по муке.

• И Мозел као јака природна препона могаше корисно да послужи Французима у рату 1870. године у њиховим одбранбеним операцијама, али они не умедоше да се користе овако јаком природном препреком, и дозволише Прусима, да и без једног метка овладају извесним прелазима ове велике реке, (X. пруоки корпус коД Понт-а-Мусона).

При одбрани главних речних прелаза треба да се поруше сви мостови уз и низ воду од главног прелаза, пребацујући на противну обалу што већи број коњице у циљу извиђања и ометања нападачевих намишљених радова. Ова коњица у овом случају мора да се ојача потребним одредом војске, који треба да се налази на јаким и утврђеним положајима с противне обале, а који могу да се ставе под јаку артилеријску ватру са властите обале. Ови одреди служе у исто време и као преходнице, ако бранилац зажели, да и сам предузме офанзивне операције у том правцу, . прилагођавајући своје радње добро схваћеним приликама и околноетима на војишту. Кад нападачу предстоји у маршу прелазак преко већих река, треба да ое иостара, да што скорије овлада главним прелазима на дотичној реци. Као војсци брзој у кретању овај се задатак редовно поверава коњици, која је дужна, да одржи у својој власти ове прелазе. док не стигну потребни одреди од главне војске.

У колико се год има посла са способнијим и енергичнијим браниоцем речних прелаза, у толико је ова операција тежа за нападача, јер је веома тешко, да се изврши прелаз преро реке под убијственом ватром енергичног, способног и окретног браниоца. Ово- ; и изазива потребу јачег демонетрирања и обмањивања непријатеља о правој тачци прелаза.

Намеравајући да изврши изненадни прелаз преко Рајне у околини *Диселсорфа* у рату 1796. године,

Журдан је претходно извршио демонстрацију на даљини од 25 миља од Диселдорфа, а по томе се окрете са главнином своје војске, те изврши предаз преко Рајне на< одређеном месту под заштитом артилеријске ватре од 80 топова, користећи се том приликом и једним острвцетом у околини Диееддорфа.

Један од најпоучнијих примера изненадних прелаза п-реко река у данашње модерно доба несумњиво је *изненадни прелазак руске војске преко Дунава код Зимнице у рату 1877. године.*

Све јаче природне преграде, па дакле и речне линије, цривлаче на себе војску у циљу одбране извесних праваца, и изазивљу невеште команданте, да распоређују кордонски своје трупе, а, као што је познато, ту врсту распореда осуђује стварна и истинита *Стратегија*. Према овоме подељено је и мишљење о значају река као одбранбених линија — фронтова.

Наполеон је био. противник одбране ма каквих дугачких линија, али ипак класификирао их је овако:

1., Пустиње;

2., Планине;

3., Реке.

На прво место ставио је пустиње за то, што су оне без воде, и у њима влада општа оскудица, па с тога нема ни разлога ни могућности, да их војска брани; оне су само сметња кретањима и дејствима великих војсака. ,

Наполеон је ставио реке на *треће* место као најприступачније за војску и као природне препреке и одбранбене линије, али је у опште одрицаб одбрану дугачких линија, па биле оне ма какве врсте.

' Наполеонови погледи на ту ствар виде се из ових шегових речи:

„Нека је река тако широка као *Висла* или тако брза као *Дунав* на врелу, ништа не значи, ако еамо буде на њој прелаза на другу обалу, и ако буде било команданта енергичног и спремног за офанзиву.

„Ја сам говорио у више прилика, да кордонски систем не одговара ничему, и да баријеру, као што је Рајна или Висла, не треба друкчије бранити, већ

заузети мостове, преко којих се може да пређе у наступање. . . v > ч

„Реку треба сматрати као преиону, која је у стању да задржи непријатеља само за неколике дана. Река се најлакше брани, ако се с јаким одредима поседну мостобрани противу-положене обале. Ови одреди треба да су тако јаки и спремни, да сваког тренутка могу да предузму офанзиву, чим непријатељ отпочне прелазак, Ако би се баш неко и хтео да ограничина чисту одбрану, једино је што би. му се могло да препоручи као цаметно, да распоред своје војске тако подееи, како би са што већом масом могао да. нацадне непријатеља, док још није са свим извршио прелаз.

„Ништа није опасније од покушаја упорне одбране реке поседањем властите обале на великом фронту, (пасивна одбрана). Ово зато, што нема случаја, да је неко кад год дошао до реке, па даље није могао, већ ко је год наумио да пређе реку, тај је то и извршио. Па кад је то тако, зар онда није опасно по браниоца, кад нападач форсирајући реку, наиђе на танку развучену линију дуж обале, не дајући војсци браличевој придике и времена да се прикупи, уместо да наиђе на јаку прикупљену масу." —

И маршал Тирен имао је исте погледе на реке као и Наполеон. У одбрани Рајне од *Вазела • т Мајнца* (300 километара) са 12.000 људи у 1674. години Тирен није чамио на, положајима иза Рајне, већ је предазио Рајну и наступао са тежрвом, да непријатеља стигне у пољу и да га туче.

При одбрани реке Вара у 1800. години *Сише* је у два маха прелазио реку, те растеривао Аустријанце.

Многи немачки па и други писци у осталом дају дбста ведики значај одбрани река, али су и они сагласни с тим, да реке само могу играти улогу за добивање у времену, али их није могуће дуже бранити.

Наполеон је казао: *„Реке су несавладљиве препоме, које се увек савлађују\"* .

о., *Ђојни положаји.* — Земљиштеу опште игра великуулогу у одбранбеним ратовима, па услед тога и постоји познати афоризам: *„Војска и месносШ допуњују једно друго,"* — Значај овог елемента веома се очито

исказује у самоме бојy. Ворба на вешто изабратом *и* вешто припремљеном положају може да да одбрани јака преимућства, док бранилац не докопа иницијативу рада у своје руке.

Бојни положаји морају се раније свестрано оценити, како би се уз остало могао одредити најнужнији број војске" за упорну одбрану, и како би се благовремено могле предузети потребне мере за ојачавање положаја.

Стратегија од положаја тражи само једно, и то *да је важан^* т. ј. такав, *да/га непријатељ не може олако мимоићи.*

Положаји могу да буду: *Фронтални,* који својим правцем препречују пут за наступање, и *бочни/који.* се налазе у отрани од правца наступања, а међу тим су од утицаја на радње оног, који наступа, у томе, што не може да прође мимо њих, а да не отера браниоца одатле, или да не остави наспрам таквог положаја потребну и довољну снагу.

С друге стране бочни су положаји важни тек онда, ако су поседнути војском способном за прелазак са њих у наступање, иначе не треба на њих ни обраћати Бог зна какву пажњу. Ако бочни положај буде посела добра војска, не треба узимати ту околност онако олако, па кретати се и даље унапред, остављајући само један застор наспрам браниоца с те стране, јер ако бранилац иоле у том случају покаже мушке одважности, онда је несигуран операцијски правац онога, који наступа, те сви дотадашњи његови успеси могу да буду сведени на нулу.

Овакав значај ових бочних положаја и одвео је познатог стратега Вилова на стварање читаве системе одбранбених ратова, које он и формулите следећим речима:

„У одбранбеном рату не треба против" нападача остављати целу своју снагу, и пасивно издржавати његове нападе, него треба изабрати положај са стране, па прећи у наступање, и управити ударе на бокове и позаднину нападачеву, старајући се, да ее овлада његовим везамај (позадницом). С фронта треба демонстрирати извесним- делом своје снаге, тлавна снага треба да напада комуникациону линију непријатељеву, (линију снабдевања и попуњавања). Сва дејства дакле морају да буду управљена на позаднину нападачеву. * —

Ђенерал *Фул* био је истог гледишта као и *Билов,* па је предложио за одбрану Русије при нападу Наполеоновом: Да се шбаце две армије, од којих једна одступајући морала је навлачити главну снагу француске војоке у дубину земље, а друга тек онда да развије своја дејства на њене везе у позаднини. За сваку од тих армија изабрати су још раније и припремљени положаји, на којима су армије могле да се одупру надмоћној снази непријатељевој у случају недаће.

Тако је утврђено, да се *за I. армију,* којом је крмандовао ђенерал *Барклај де Толи,* спреми положај на западној *Двини у Дриси,* а за другу армију кнеза *Багратиона*[1] на *Березини* у *Борисову.*

С погледом на три пута јачу снагу Наполеонову све ове мере нису ништа помогле. Руеима је једва иепало за руком, да одступе усиљеним маршевима, и да ее уједине пред *Смоленском,* па онда тако уједињени да продуже одступање даље к Москви. Тек после извееног времена нашле су примене идеје Биловљеве. Услед форсираних маршева, услед губитака у борбама а и услед обезбеђења страховите дужине операцијског правца (преко 1.200 километара до Москве), Наполеонова војска толико је ослабила, да се под Москвом изједначила у броју с руском војском. Нови главни командант руске војске ђенерал *Кутузов* вештим бочним маршем повукао је војску ка *Тарутину,* јужно од Москве, те је на тај начин изложио позаднин^ француске војске нападима оделитих самосталних одреда.

Положај француске војске ускоро је постао еа свим тежак и несносан, у толико више, што су таква иста дејства на позаднину Француза отпочели и делови војске кнеза *ВитгеншШајна,* који је био остао код *Полоцка* ради обезбеђења пута за Петроград. Фелдмаршал кнез од Витгенштајна дејствовао је у тој мери одлучно, да је толико обеспокојио Наполеона; те је морао да

[1] Кнез Ваграцион је погинуо у битци код Москве 1812. године.

истави противу њега на крају крајева корпусе *Удинов, Сен-Сирав, ВикШоров* и *Магдоналдов*. Противу 25.000 Руса, који су одважно и смело нападали позаднину Наполеонову, морало .се одвојити 125.000 Француза!

Према овоме, употреба *боцних положаја* има смисла само онда, кад бочни.положаји својим местом, јаком и добром посадом војоке грозе позаднини нападачевој, па и то само онда, кад нема Бог зна каквих великих разлика у снагама оба противника, а најзад и онда, кад посада тих бочних положаја при прелазу у наступање не мора-да излаже опасности своју позаднину.

Суштина бочног положаја лежи у томе, да неочекивано принуди непријатеља, да се за битку развије у правцу и на месту, где то није желео, и где му према свима приликама не би било повољно да се туче. Напуштајући раније изабрати пут, и развијајући се у страну^ како би извршио напад на непријатеља, наиадач на тај начин одваја се од својих природних веза, и ступа у борбу с непријатељем под неповољним за. себе околностима, јер је у случају неуспешног напада веома тешко изврпшти уредно одступање. Најбољи је бочни положај онда, ако непркјатељ мора поред њега да лроће иокључно једним путем. Овај је случај.најчешћи, кад се у наступању пређе каква већа река, на којој постоји само један мост. (На пример: *Тополовачки поломсај* у односу преласка Дунава код *Сіііаре Молдаве* у циљу иродирања уз *Пек* ка *Раброву,* или положај *Горица — Липар —Анатема-— • Душник — Велико Брдо* у односу преласка Дунава преко *Острова* између *КосШолцаж Еличевца* у циљу продирања уз *Млаву)*.

Кад пред ,-рат 1870. године Французи већ нису' водили рачуна о плану ђенерала Фррсара, који је поред осталог предлагао израније утврђивање извеених по-. ложаја, који еу били бочно од вероватног главног правца, којим би Немци продирали, и кад су пропале све њихове лепе наде за продирање ка Берлину после крвавих бојева кад Вајсенбургај Верта и Шпихерна, онда су бар могли а и требали да даљим својим радом поправе оно, на шта су их одвеле раније влартите заблуде и крајње непознавање стања и осталих прилика у обазривих Немаца. Шта је пак био повод њиховим заблудама пре почетка рата, а и како су могли и требали да.раде на поправци влаотитог стања после првих својих недаћа, видећемо мало доцније.....

Плевна, као бочни положај *Осман-пашин* у рату 1877.^78. године према операцијском правцу Руеа, потпомогвГута дејством Турака и? четвороугла тврђава *(Рушчук, Силистрија, Шумла* и *Варнц)* угрожавала је наступање ка • Цариграду, и приковала је уза се скоро читавих 5 месеци целу руеку армију. Ето, колико је само та једна околнцст стала Руее у. погледу војном и политичком!

.....А шта ли би тек било, да се *Оеман* није онако *по шурски* баш са свим заковао за Плевну пасивном одбраном?!

Дакле, при савременим условима великог значаја позаднине великих војсака вешта употреба бочних положајакао да обећава велике користи при дефанзивним дејствима у опште.

Да наведемо сад неколико историјских примера ради бољег објашњења теоријских разлагања, која смо изложили напред!

Рат Руса са **Шведима 1707.—1708.** године, *(сл. 40}..*

Руеки цар *ПеШар Велики* остао је при крају 1706. . године сам самцит у борби са тадашњим страшним *шведским* краљем *Карлом XII*. Пошто је оценио значај пограничних војишта, цар се у Мају 1707, године реши ;на паоивну одбрану споредног југо-западног војишта, а ову главну своју војску крете на северо-западно војиште ради активне одбране приступа ка *Ингрији* ,и *Моекви.* •

Јвдновремено с тим цар Петар је издао наређења, какве мере да сепредузмуу општеза одбрану целе државе. Билојенаређено,даоежурно прикупља и сређује • све што је потребно за рат; наређено је свима главним варошима, да се утврђују а пргранпчном становништву било је наређено, да се дрипреми за дривременуееобу дубље^у унутрашњост земље»-(0ву- нужну

меру ми нисмо предузимали у довољној мери у рату за ослобођење и: уједињење 1876. године!),

„Од *Пскова* преко *Смоленска* до черкаских вароши а на- 200 километара унаоколо нико не сме • да има хлеба (хране), већ та мора негде сакрити у шуму, у јаме, и т. д., у ошпте где буде најзгодније, ради тога, да се непријатељ изненади мучним положајем без • хране, који је £творио сам себи, ако би хтео да обиђе војску, или би запао у дубину земље."

У зиму 1707. године Карло XII. био је у кантонманима е војском од *30—36.000 људи* између *Долгинова, Радошковича* и *Борисова; ЛевенхаупШ* са *16.000 људи* био је у *Риги,* а *Либекер* са *12,000 људи* био је у *Виборгу*.

У пролеће 1708. годИне руска војска билаје овако распоређена ради одбране:

1., Шереметјев са 67.000 људи био је између реке *Ула, Витецска* и *Дубровне* с коњицом истуреном унапред, а са извесним делом трупа у *Полоцку,* епреман за покрет на крајње бокове, (Полоцку или Копиеу);

2., Одред *Ваура од 16.000 људи* био је у *Пскову* против Левеихаупта;

3., Апраксин са 24.500 људи био је у *Ингрији*. Он је био командант *ингерманландског корпуса* и одреда *Ђаура;*

4., Балтијска флота с некодико лађа и 5.500 људи;

6., Војска кнеза *Галицина* била је у гарнизонима у *Кијеву, Чернжову, Њежину* и *Перајасловљу*. Војска *Мазепина* и бригада *Аненкова* са 2.000 људи браниле су *Украјину*. Било је дахше свега 120.000 људи, који нису били растурени по граници, већ је све било у таквој готовости и спреми, да су поједини делови м©гли да ојачају једни друге у тренутку потребе. Ово груписање снаге допуштало је цару, да армији Шере метјевој привуче и део војеке Апраксинове у случају потребе.' -

.-Цар је рачунао да ради овако:

1., Ако се Карло по уједињењу са Левенхауптом = 51.000 људи крене на Псков — Петроград, онда да . противу њета у прво време дејотвују Шереметјев и

Баур = 83.000 људи; Либекер пак са 12.000 удариће на Апраксина, који располаже еа. 24.500. људи;

2., Ако би се *Карло* с *Левенхауитом* = 51.000 људи кренуо на *Смоленек,* то he опет *Шереметјев* и *Ђаур* против њега стајати са 83.000 људи; под Петроградом he *Либекер* с 12.000 људи: имати противу себе *Апраксина* са 24.500: људи;

3., Ако се сам Карло са својих 35.000. људи крене *к&Дњепру,* против њега је *Шереметјев са 67.000* људи^ ако се у товреме крене*Левенхаупт жЛибекер* = 28.000 људи ка Петрограду, противу њих he бити тада *Баур* и *ингерманландски корпус* = 40.500 људи. и. т. д.

Овај пример стратегијског развоја целе руске армије у циљу дефанзивних операција врло је поучан, како е погледом на потребну прибраност војске, тако и ио погледима *ПеШра Великог* на одбранбене линије.

* *

Интересантно је, да после оваквих погледа и оваког рада Петра Великог изложимо укратко, како је извршена концентрација и стратегијски развој руске војске у рату са француском војском у 1812. години, (сл. 4L).

Нећемо овде да говоримо о плану ђенерала *Фула,* који је предлагао цару Александру L, да се одмах у почетку рата с Наполеоном обрати најглавнија пажња на угрожавање позаднине његове далеко многобројније војске, јер смо о томе раније говорили, него ћемо овде да изложимо укратко најслабије стране руеког ратног плана, које се виде у концентрацији ц стратегијском развоју на граници и у великом недостатку довољне снаге избачене на главно војиште у циљу одбране:.

Осем јединица ради обучавања гарнизонске вој«ке и осем. 12 пешадијских пукова, које су формирали изнова, од стварних 480.000 људи са 1.600 топова Руси су избацили на главно војиште свега 200.000 и неколико стотина људи, ä 80.000 резерве остало је у унутрашњости, и 200.000 послали су на споредна војишта.

Али уз ову погрешку дошла је и друга, што су и ових 200.000 војника на главном војишту растурили онако потпуно кордонски на фронту од преко 500 км. од *Луцка* до *Ковна*. С оваким крупним погрешкама у екупљању и распореду своје војске мучна му *И* ствар била, да Руси избегну катастрофу, и што није било катастрофе, има да се благодари необичној енергији војеке и старешинског кадра, с којом се успело, да се одступи и да се војска руска уједини под Смоленском. ." - Ево какав је у главном био развој руске војске!

1., Армија западна под командом *Барклајаде Толи* јачине 120.000 људи била је на фронту од *Росијена* до *Лиди* = преко 200 км.;

2., Армија кнеза *Баграциона* јачине 45.000 људи била је на фронту *Лиди — Волковиск*= преко 100 км.;

3., Резервна опсервациона армија Тормасова од 46.000 људи била је у *Луцку*.

Од *два резервна корпуса* у позаднини један је био у *Торопецу,* и други у *Мозиру*.

Као што се види, оваквим развојем ишло се на то, да се војском обухвате три операцијска правца северно од *Полесја:* . ' •

а~ Први правац: *Тилзит, Рига, Нареа, Петроград;*

б., Други правац: *Ковно, Вилна, .Смоленск, Mdсква;* и

е., Трећи правац: *Тродно, Минск, Могилев, Москва,* а дајзад и операцијски дравац јужно од Полееја.

Танком и слабом кордонском линијом обухватити правце непријатељевог продирања значи ни бранити их ни одбранити их; напротив, тиме се раздваја своја снага, те је непријатељ лакше тучеу оделитим групама, а уз то се спрема неуспех још у самом почетку рата. .:

' Упоређујући овај развој руске војске у 1812.години е решењем тог истег питања од стран« цара *Петра Великог* у години 1708. Руси треба да се само поклоне сени свога *цара — стратега,* који је редовно избегавао кордонске распореде, који еу у то време јако практиковани у Јевроии.

У извесном циљу поучан је пројекат операција француске војске и одбранбени ратни план ђенерала Фросара за рат 1870. године.[1]

Француско-пруски рат **1870.—71.** године.[2]

У рату је победа била увек и свагда на страни онога, који је умео боље да схвати и да оцени правилније услове стања и околности у дотичним приликама; који је умео да етвори за ее повољније услове стања и околности, и на послетку, који је умео да искористи за се те повољне услове с обзиром на елементе *снаге, времена* и *места*.

„У рату је потребно израније оценити непријатеља, па знати с ким се има посла." (Наполеон).

„Тешко је.победити онога, ко добро познаје своју и непријатељску.снагу." (Макијавели).

Гледајући на радове Француза у рату 1870.—71. године чини се, да су они у то доба веома мало водили рачуна о основним принципима ратовања, онако исто, како је то било и у нас Срба првог и последњег рата прошлог века.

На неколико година пре рата. 1870.—71. године Немци су проучавали и проучили свестрано целокупно стање француске војске, како у погледу материјалном тако и у погледу њене моралне подобности, усавршавајући с тим упоредо властиту војску по свима питањима целокупног њеног бића и сиреме за рат.

Ието тако може се рећи, да су и Французи нешто радили бар по питању обрађивања *ратног плана* за могући рат са Цруском. Овај је посао отпочео цар Наполеон III. са својим војним министром маршалом *Ниjелрм још* 1867. године. Карактер (врста) рата, т. ј. да ли да он буде нападнд или одбранбени рат, био је предмет дугих размишљања. • Али и за један и за друга случај недостајали су им позитивни податци. Тако, своју су снагу рачунали на 490.000 војника,

[1] Види *Француско-немачки раШ* 1870.—71. године од ђенерала *Н, U. Михњевића* у преводу Драг. Милутиновића, ђенерал-штабног мајора, страна 74.

[2] КЪВоцросамЪ СтратегШ, гвнералЪ-мајорЪ А. Н. Петровг, стр. 14'2

али у самој ствари нису имали толики број активне '.— пољске војске; рачунали су, да ће извршити мобилизацију војске за 15 дана, па су се на крају крајева преварили и у том рачуну. После извесних поправака, унесених у њихов ратни план, које је „извршио Фросар оа Базеном, а у коме је поелу суделовао и ау-.стријски ерц-херцог Албрехт^ 1870. године коначно је усвојен офанзивни ратни план, чија је била основна идеја*: Да француска војска Upodupe преко Рајнепросторијом, између северне и јужне групе германских државица.* Рачунали еу врло неосновано у овом случају на савез еа јужном групом немачких државица, док је међу тим решено још 1869. године, да јужногермански контигенти војске уђу у састав III. пруске армије. Даље, сложили су се с тим, да Ауетрија као савезница Француске крене своју војску у Ческу, а Италија да пође у Баварску, па поштб се уједине све три војске.по прелазу Француза преко Рајне, онда да с таком уједињеном снагом проднру ка Берлину. Овај се план имао да изврши у највећој тајности (!) 1871. године, нападнувши Прусе изненада. Као што се види из овога, Французи не само да нису познавали особине пруеке војеке, њихову бројну јачину и спрему за рат, већ нису знали, ни ко је уз њих, а ко је-противу њих. . .

о Цео њихов план за овај рат био је израђен на неверној и непотпуној оонови.

Првобитни план Фросаров био је несравњено бољи, и састављен је на поузданијим податцима. „Уверење које су Пруси добили својим успесима 1866. године, ојачано превагом бољег наоружања и надом, да he' застати Француску неепремну за рат, еве то наводи на мисао, да. he непријатељ својим мобилизованим корпусима заузети још у самом почетку рата утврђене наслоне положаје исрред *доњег .Елзаса* и испред фронта и бока *ЛоШаринђије;* да би одмах извршио наеилно продирање у Француску." Фросар је тим планом истакао важност и значај јаког положаја код *ВерШа,* који је требало ојачати благовремено пољским утврђењима, јер је ои предвиђао, да he се на том положају морати да одиграју крвави догађаји. План ђенерала

Фросара у опште је одговарао боље и потпуније тадашњим приликама како у Француза тако и у Немаца, него онај план, који су Французи уевојили доцније, но који није почиваб на здравој основи, већ је почивао више на некаквим фантастичним претпоставкама.

Док је Молтке имао давно свршени план рата са Француском, у коме су били обрађени и најмањи детаљи како по питању мобилизације тако и по питању концентрације пруске војске на француској граници, док. је пруска војска била обезбеђена свима средствима за њено издржавање, и очекивала само заповест за покрет, који је био припремљен у сваком погледу, дотле су Французи рачунали, да Немце поразе изненадним нападом. Рачунали су дакле, да he мобили--сати и пребацити на границу целокупну своју војску у највећој тајности од Пруса, који са своје стране имаћаху масу шпијуна по целој Француској, који им достављаху чак и најмање ситнице, тсоје се односише *ш* лпрему Француза за рат с Пруском. Док војни министар *Лебеф* увераваше свога цара, да је француска војска. *„потпуно готова"* за почетак рата, дотле француска војска у самој ствари немаше ни хране ни муниције. Војни магацини беху потпуно празни како они по тврђавама на граничној просторији, тако и сви, остали по унутрашњости царевине. Оне тврђаве и они утврђени положаји, који се налажаху на правцу намишљеног покрета француске војске у походу на Германију, били су у са -свим неисправном и полу-разрушеном стању услед рђавог надзора у мирно време. Поред свега тога и савезници, на које су рачунали Французв, изјаснили су се израније за Пруску, те им ее и та платонска нада расплинула и ишчезла.

Неистинити уелови стања, прилика и околности ондашњих проузроковали су и лажне оенове припрем-л>еног ратног плана, а с тимеи немогућност његовог изврше.ња.

Понесени мишљу офанзивних операција е продирањем у Германију, и не сачекавши потпуну мобшгазацпју својих трупа, Французи су избаЦили на пруску границу две армије:

Главма армија ųодкомандом *Базеновомод* ШООО људи, која је заузела Мец и све прелазе испред Меца дуж реке Саре;.

Друга армија под командом маршала Мак-Махона од 96.000 људи заузела је *Страсбург* и важније тачке од Белфора до Бича на фронту од 150 километара. Ова армија имала је задатак, да продире у јужну Германију у нади, да тамд прими у еастав свој 100.000 војника јужно-германског контигента.

Позади тих двеју армија под личним заповедништвом цара Наполеона III. налазила се *трећа армија* од 70.000 људи у Шалону, к<\ја је била као неки вид *стратегијске резерве* са задатком, да у току операција потпомаже саобразно приликама једну или другу #од предњих армија, према чему је имала да подешава и своја кретања унапред. Ова армија била је далеко од Меца више од 150, а од Страсбурга више од 300 км., према чему није била у стању, да потпомогне ни једну ни другу од предњих армија. Сем те стратегијеке незгоде, предње две армије биле су раздвојене *Вогезима* без икакве узајамне везе између њих, а међу тим опет обе развучене на фронту од 250 километара. Па и сам начин командовања сметао је јединству рада ових армија: Опште командовање било је у рукама царевим, који се налазио позади у Шалону; Базен и «Мак-Махон били су потпуно независни један од другог. у командовању својим армијама, а уз то билису још и у незгодним односима један. према другом. Тако ието они нису били у улози главних команданата по томе, што су у исто време задржали лраво командовања сваки својим корпусом, према чему се може рећи, да су били у ųоложају корпуених команданата. Дакле Французи својим планом нису обезбедили јединство у раду своје војске, нити су јој обезбедили јединетво у командовању, што опет стоји у јакој вези с немогућношћу, да се своја- снага једновремено и уредно снабдева хрансм и другим потребама. Обезбеђење свих ових уелова и даје могућности, да се, властита снага може корисно да употреби као једна целина саобразно приликама и околностима на војишту ибојишту. Напротив, Немци су обезбедили својој војсци

све ове неминовне услове до граница највеће могућности.

Молтке је пре свега засновао свој план на правилној оцени снаге и особина свога непријатеља, т. ј. на претходном разјашњењу прилика и околности у непријатеља. Вешти агенти пруског ђенерал-штаба умели су прибавити несумњивих података о француској војеци, на основи којих је Молтке и рачунао бројну јачину Француске не више од 250.000 а са резервом до 343.000 пољске — активне војске.

Пруси су за 14 дана мобилизовали војску од 900.000 људи. За рат с Француском Молтке је рачунао на укупну снагу од 484.000 људи, укојијебројурачунао 100.000 војника јужно-германских контингената. Од овог општег броја три корпуса остали су у позаднини, а они су могли за време од 4 дана да буду пребачени на границу. Исто тако Молтке се побринуо и предузео мере за одбрану, ако ее Французи реше на продирање у Германију. *Деветнаест* је тврђава било наоружано и припремљено у свему, што је ųотребно за упорну одбрану. За одбрану обала *Северног Мора* одређено је 55.000 војника и 22.000 војника за безбедност балтијског прибрежја за- случај десанта француске флоте. Пошто је предузео еве потребне мере ради потпуне безбедности намишљених својих радова, који су се ослањали на свестраном разјашњењу прилика и околности, Молтке је са необичном проницавошћу свога ума дошао до закључка, да he се концентрисати главна снага Француза дамеђу Меца и Страсбурга.

Док је снага француске војске од 220.000 људи у почетку Августа 1870. године била растурена у три групе на фронту од 250 а у дубину 100—200 километара, дотле Немци, о којима Французи мишљаху, да нису готови, имађаху 5. Августа на граници француској *I. армију* ђенерала *Штајнмеца* од 60.000 с главним станом у Толе-у, //. *армију* принца *Фридриха Еарла* од 194.000 људи, која беше на два марша позади прве армије, и *III. армију* престолонаследника пруског од 130.000 људи са главним станом у Зулцу на растојању од 35 км. од II. армије. То^беше свега

384.000 војника, које имађаху Немци-5-' Августа на граници француској, и та маса била је распоређена на фронту од 90 а у дубину до 50 километара. Број ове војске нарастао је 16. Августа до 500.000 војника.

Молтке је дакле претекао у времену свог непри-"јатеља, прикупивши на Граници двапут јачу снагуг

Понееени идејом офанзивних дејстава Французи су пренебрегли да воде рачуна и о стању властитих тврђава граничних и .оних у унутрашњости, и кад је било то тако, онда значи ни више ни мање него бити. у могућности^ да се Французима нанесе удар у њихову најосетљивију тачку, ако се рат пренесе на француско земљиште, и ово у толико пре, у колико се Французи не надају никаквој опасности с те стране. Сем тога, познавајући политику Аустрије и Италије Молтке је схватио правилно, да ни једна ни друга од тих држава нису спремне за рат, ,и да ни једна од њих неће хтети да пристане уз Французе, а поглавито још онда, ако буду неуепешна прва дејства Француза; На крају крајева целокупан радМолткеови имаоје цил>, да Французима нанеее снажан удар, користећи се за тај случај временом и бољим цриликама своје снаге.

Знајући, да су две главне армије француске војске 'да фронту Страсбург — Мец, Молтке је саставио план напада, који се састојао у томе, да се I. и II. пруска армија крену и нападну Базенову армију с фронтај а III. армија, (која је била дупло јача од Мак-Махонове армије), даразбије Мак-Махонову армију, дајепринуди на одступање, а по том да се крене ка северу, како би ударила у деени бок армије Базенове, потискујући је ка граници неутралне Белгије,, одакле армија Базенова не би могла да добије никаквих средстава за издржавање. Одвајајући је од Париза и јужних де-иартмана Француске, обилних оредствима за издржавање, армија Базенова, као главна снага француске војске морала би-да западне у безизлазно; положај.

Састављен на основи правилног комбиновања услова *vuaze, иолишике, времена* и *места* операцијски пројекат Немаца остаћејошза дуговремена каовелики образац ратне вештине./

Али и у најбољем искоришћавању услова *прилика* и *дколности* на војишту дешава се ипак врло често, да добијени успеси нису резултат удешеног плана и изДатих наређења, већ су дабијени успеси врло често резултат неких и неких случајности.

Тако на пример, све је било удешено и припремљено, да се 9. Августа изврши покрет целокупне снаге I, и II. армије противу Базенове армије код Меца, али уместо тога са свим неочекивано заметну се случајни брј код *Шпихерна* још 6. Августа, у коме учествоваше само један од пруских корпуса. Овај сукоб могао је да •œ сврши потпуним поразом пруског корпуса, само да *еу* Французи сазнали *на време* право стање ствари. "Французи су могли у овом елучај.у да нападну с дупло јачрм снагом овај усамљени пруски корпус, и потукли •би га пре, него што би га могле да ојачају трупе из позаднине.

' Тог истог дана, дакле 6. Августа, заметнуо се за Пруое случајни бој и код *Верта*. Иреходница 5. пруског корпуса сукоби се с војском Мак-Махоновом, који је требао да одважно наступа, како би потукао и преходницу и цео 5. корпус, што је требао да учини користећи се временом и -надмоћношћу своје снаге. У овоме случају несумњиво је, да би Мак-Махон потукао овај пруски корпус пре, него што би корпусу могла да стигну појачања. У колико Пруси у овом конкретном случају нису дејствовали у сагласнбсти услова *сНаге* и *времена,* у толико опет Французи не умедоше да се користе тим истим условима тако повољним за њих.

То исто десило се 14. Авгуета на фронту Борни-Цанж. Седам пруских батаљона, који чињаху преходеицу 7. кбрпуса, наиђу на три француска корпуса, који се налажаху на јаком и утврђеном положају на фронту Борни-Панж, те заметнуше неравни бој, у који се цо том умеша и цео '7. корпус, ризикујући се да потпунце страда, само ако Французи предузму напад. И једна и друга страна у овом случају не саображаваху своје радње са уеловима *снаге* и *времена:* Пруси замеђу у *невреме* бој с односно малом снагом, а Французи се не користе *временом* и велвком надмоћношћу своје снаге.

То исто може се рећи и за битку код Марс-ла-Тура. Не знајући, да је према њему цела уједињена армија Вазенова од 145.000 Француза, трећи пруски корпуо сам за се предузима напад на ту уједињену снагу Француза. Не познавајући снагу свог непријатеља, не примећавајући његов малет број и на послетку не предузимљући у евоје време одважни напад, Базен нуди прилику Немцима, да свој усамљени корпус ојачају до 162.000-војника.

С потпуним непознавањем правог *стања ствари* на бојишту водила се и битка код *Гравелота С. Приеа.* Немци не зцађаху, где се налажаше Базенова армија, да ли испред Меца, у самом Мецу, или је у одступању од Меца ка Шалону. Не познавајући исто тако право стање ствари на војишту, а имајући на окупу 130.000 војника, и не нападајући Штајнмеца са његових 70.000 Пруса, који стојаху према стратегијском левом крилу Гравелота, Французи дају могућност армији принца Фридриха Карла, да са свим спокојно изврши бочни марш до *&. Прива* поред фронта целокупне Вазенове армије, која се налажаше на висовима, у чијем подножју Пруси довршиваху свој опасни марш. Овде се нарачунало — квитирало узајамно (реципрочно) непознавање прилика и околности. Но услед тога добило се у резултату нешто савршено обратно ономе, на што се циљало општим операцијским планом. *Уместо да од Гравелота управе главни удар на леви бок Француза, како би их одвојили од Меца, и потиснулицелу армију ка белгијској граници, Немци главни удар од С. Прива, управљају на десни бок Француза, услед чега не одвајају Базена од Меца, већ га нагоне у Мец,* кочећи на тај начин *за дуже време ток главне отте-рације. —*

Па и у даљим својим дејствима Французи не раде ништа боље. Према Мак-Махону са његових 130.000 војника стоји 170.000 Пруса, па уместо да продужи одступање од Шалона ка Паризу, те тамо да ојача своју армија с 13. корпусам и другим деловима, и на послетку немајући никакве резерве у храни и другим потребама, Мак-Махон предузима од Шалона ничим неоправдани бочни покрет у виду лука на *Седаи* и *Мон-*

^меди ка *Мецу,* (на даљини око 270 км.). У исто време да би пресекли Французима правац наступања ка Мецу, Пруси се кретаху по луку дуге обезбеђујући за се намеру, да пресеку правац наступања ка Мецу и правац одступаЊа ка Ремсгу (Reims). Налазећи се према десном боку Мак-Махонове армијес јужне стране, и притискујући је ка белгијскоJJ?раницинасеверу, Пруси доводе Мак-Махонову армију у једно безизлазно стање. Лишена средстава за издржавање, одвојена од јужних и централних провинција Француеке, одакле је могла да добија по-* требе, и после неуспешног боја 30. Августа, армија Мак-Махонова морала је да капитулира код Седана, доказујући најочигледније, да се све радње ратне свршавају катастрофом, кад се у тим радњама не води рачуна о условима прилика иоколности у односу *снаге, времена* и *места,* а поглавито ако се још и непријатељ умедне користити пренебрегавањем тих основних принципа стратегијских.

Велике војсковође и биле су велике услед тога, што су све своје радње подешавали и саображавали условима прилика и околности на војишту и бојиштима, користећи се* погрешкама својих непријатеља.

Бојеви код Вајсенбурга 4., код Верта и Шпихерна 6. Августа показали су Французима, да су их Немци предухитрили, прикупљајући надмоћнију снагу на граници, према чему је и њихов рачун о изненадном продирању у Германију и њихова нада на садејство јужно-германских контингената ништа више ни^ мање до чиста фантазија. Французи су рачунали, да дохвате у евоје *руке иницијаШиву фиктивну,^* Немди еу пак увидели, шта мисле и желе Французи, na су дохватили у своје руке *иницијативу стварну;* дакле, улоге су промењене у корист Немаца.

И ако је тешко исправљати погрешке рђавих планова рада, ипак да видимо, да ли су Французи могли и друкчије да раде у одбрани своје отаџбине пооле оних првих недаћа код Вајсенбурга, Верта и Шпихерна?

Уједињена и велика надмоћност немачке енаге на граници била је за Француае довољан доказ, да Немци намеравају да продиру у Француску. Ако еу то увидели и кад су увидели, требали су да оставе на страну

све друго, па да настану свима силама и свима начинима, да Немцима онемогуће упад у Француску, стварајући им у том циљу еве могуће тешкоће. Требали су да се користе временом, те да изједначе своју снагу са оном у непријатеља, Требало је датсде прикупити довољно хране и других потреба, па, обезбедити и довлачење војсци тих потреба,.а у намери да се непријатељу отежа сваки корак кретања унапред, да мусе отежа добављање потреба војсци, требало је ноправити старије тврђаве а уз то утврдити и нове положаје.

Франиузи су имали 6. Августа 270.000 војника против 400.000 Немаца, чији се број увећао после кратког времена на 500.000 војника.

Дакле, услови снаге нису били на страни Француза, али су с. тога требали да увеличају своју снагу великом вредношћу *времена* и *места,* а ти су елементи били на њиховој страни. Да су тврђаве Мец и Страсбург биле благовремено припремљене за дурашну одбрану, да су снабдевене храном и наоружане како ваља, а како fe две тврђаве стоје већ на двема главним железничким пругама, које воде из* Германије у Француску, могле би као утврђени логори да послуже двема армијама француеким за дуже време као јак ослонац. Истина, у стратегијском смислу Страсбург је давао већу корист у продирању Француза у Германију, него што је помагао одбрани противу упада у Француску. Сем тога, Страсбургјеобилазилажелезничка пруга у даљини од 10 км., која је изводила на главну железничку пругу, која е Рајне преко Шалона иде у Париз. Ирема овоме Страсбург не заклања ову пругу, а није ее могло рачунати ни на његово упорно држање. Сва усиљавања Француза требала су да буду управљена на то; *да ое уједици њихова растцрена снага, да се отежа Немцима наступање', да добију времена како би ојачали своју снагу.*

: Мењајући из оенове дотадашњи свој пројекат операција, Французи су према овоме могли и требали да учине ово:

1., Армија Мак-Махонова да се прикупи на линији Вогеза, па тамо да обезбеди сходним мерама и

потребном посадом све прелазе преко ове планине; да поруши железцичку етаницу и све железничке построје у Страсбургу и у окелини, и на послетку су требали да оставе у Велфору ради одбране један одред од 3000 војника, да га снабду храном и осталим потребама најмање за 4 месеца;

. *2., Армија Базенова* да се концентрише код Меца под окриљем јаке заштитнице, која би задржавада Немце на сваком кораку у продирању; да се за поодаду Меца као утврђене тачке на. путу железничких линија, које воде од Рајне ка Паризу, одреди до 25.000 војника, па да се тај одред снабде храном и другим потребама најмање за време од 6 месеци. Одступајући постепено ка Мецу заштитница Базенове армије требала је да уништи сва средства, којима би могао да ее кориоти непријатељ: телеграфе, мостове, железничке пруге, станице, блокхаузе, и т. д. Преносећи сву храну il остале потребе из *Нансија* и *Линевиља* у *Тул,* и по вдачећи се од Вогеза, армија Мак-Махонова требала је да на исти начин уништи (?ва заостала средства, којима . би могао да се користи непријатељ, кварећи у исто време све железничке поотроје на пролазима Вогеза и оне на путу из Страсбурга ка Тулу.

Одступајући од Вогеза ка Тулу, _и иобедајући ту утврђену тачку* са одредом од 15.000 војника, које је ваљало снабдети са ддвол^ном храном, армија Мак-Махонова, ослањајући своје десно крило на *Фруар,* а продужујући лево крило у правцу Меца, требала је на том фронту да избере згодан цоложај на левој обали Мозела, па да ступи у непосредну брјну везу с армијом Базеновом, која је опет са своје стране требала да ее примакне евојим десним крилом ка левом крилу Мак-Махонове армије, а. лево крило да управи ка Мецу, поеедајући га са 25.000 војника, па тако да дочекају Немце и да их разбију, или бар да их задрже у продирању на дуже време.. Ове две "армије заштићене с фронта реком Мозелом, а крилима наслоњеие на *Мец* и *Тул* као две јаке тврђаве, уз посаду тврђава имале би још на јаким положајима уједињену снагу "од 160.000 војника;

3,, Шалонека 'армија од; 70.000 војнлка, ојачана

на 100.000 војника XII. корпусом, требала је да се одмах крене ка *Тулу,* образујупи на тај начин *бојну резерву* уједињених армија на просторији између, Меца и Тула, а баш на тој позицији требало је и да се бије битка уједињеном властитом снагом од 260.000 војника;

4., ЈедновреШно с напред изложеним требало је да се одмах приступи ојачању и наоружању тврђава *Лангра* и *Хаера*$_i$ ria за тим да се формирају нове армије на југу Француске, прикупљајући их у Лијону, као год што је требало да се изабере и утврди за сваки случај и положај у околини Шалона.

И тако на положајима између Тула и Меца (деоно крило у *Фруару,* центар у *ПонШ-а-Муеону,* а лево крило.. у *Ноеану)* требала је да буде главна битка, чије по- *•• следице ипак не би рат привеле крају. У овој битци Немци би могли да употребе свега око 190.000 против 160.000 Француза, кад њихову снагу проценимо овако:

Према Страсбургу као тачци, која се налазила на главном операцијском правцу за Париз, и која је штитила комуникације преко Рајне, Немци би морали да оставе из састава III. пруске армије најмање *10.000 војнипа*. (Пруси су у самој ствари према СтрасбурГЈ' у први мах оставили једну дивизију, а доцније цео корпус). Уз то, Немци би морали да оставе најмање - *15.000 војника* ради заузимања и чувања 5 прелаза преко Вогеза за еве време рата. Противу гарнизона у Тулу, који би био јак 15.000, Немци би морали да иотаве најмање"25.000 *војника;* ради чувања железничког правца Страсбург — Тул (175 км.) требали би да оставе најмање *30.000,* и на послетку морали би да оставе према Белфору најмање *3.000 војника*. Према овоме од III. немачке армије могло би да учествује у општој битци једва око 45.000 војника.

Из састава I. и II. армије Немци би морали да оставе најмање *70.000 војника* ради чувања железничког пута од Рајне до Меца (до 200 км.), јер еу они и иначе ради заштите позаднине на сваких 100 км. остављали по 50.000 војника, противу Меца с гарнизонвм од 25.000 морали би да оставе најмање 40.000 -војника, те према томе у општој битци из ове две

армије могло би да учествује око 145.000.-f- 45.000 од III. армије = 190.000 Немаца против 160.000 Француза.

Немцима би требало најмање 20 дана времена, да пређу простор од СВоіе границе до реке Мозела (200 км.) борећи се на сваком кораку, савлађујући одбране пролаза на Вогезима, те према свему томе могли би стићи тек 26. Августа пред положаје француске на Мозелу, и ту бити битку тог дана. Истина, за то време Немци би се ојачали са још 3 корпуса, који су и иначе 16. Августа били већ на граници, те би уолед тога појачања за општу битку имали 290.000 противу 160.000 Француза. За то исто време Французи пак могли су да се ојачају еа 13. и са 14. корпусом, који се формирао у ГГаризу, те би и они уз привлачење и оних посада из мањих гарнизона (Тионвиљ, Мезијер,- Реме (Reims), Ла-Фер, Шербург, Брест, Руан) имали у општој битци 260.000 противу 290.000,_ Немаца, Сем тога, Французи биимали једно надмоћијеи у томе, што би били на изабратом и утврђеном положају, испред кога протиче река Мозел.

Па и ако се на овом положају не би одиграла одеудна битка у корист Француза, они би се ипак све више приближивали врелима животних намирница и нове снаге, у колико би одступали у борби, а Немци би се пак са сваким кораком унапред све више трошили и излагали се новим опасноетима *з9* своје комуникације, којима би грозили делови народне војске и добровољачке чете, које су требале да се формирају и иначе у великом броју у Француској још у почетку рата.

Y осталом Наполеон је тако и мислио да ради у први мах, услед чега је одмах поеле неусцеха 6. Августа телеграфским путем наредио обадвема армијама, да одетупају ка Нансију, а тамо је мислио да упути и шалонеку армију ради уједињења свих тријy армија. -

АлЕи Базен вјије добио то наређење, јер су Пруси успели да прекину телеграфску везу, те се тако не извршн уједињење снаге код Нанси-а. Не заустављајући се за одбрану пролаза преко Вогеза армија је Мак-Махонова, уместо тога безбрижно одступила заобилазним путем на Шомон, па онда тек отуд отишла

Шадону. Онај корпус, који је био КОД . Белфора, превезен је железницом у Париз, па ее отуда понова вратио у Шалон, . оетављајући потпуно незаштићену главну'железничКу иругу Страсбург-Шалон. Французи не само што не порушише ни један од објеката железничких на тој прузи, цего шта' више оставише цотпуно недирнуту и телеграфску линију!

У Шалону сад беше око 140.000 војника. Наиолеон је био мњења, да се одступа ка Паризу, где се војсКа могла да ојача са XIII. и XIV. корпусом до 220.000 људи, с којима би се могла успешно да продужи 'борба. Мак-Махонг по свом нахођењу уместо тога крете своју армију од Шалона преко Монмеди ка Мецу, да би се ујединила са Базеном, који му обећаваше даизиђе на . сусрет. ОпкоЉен ,са свих страна Мак-Махон капитулира у Седану 30. Августа, а 31. Августа Базен до-. кушаваше без успеха, да се пробије из Меца, и услед свега тога Француска 30. Августа оста готово са свим без пол>еке војеке, сем.делова XIII. иХ1У. корпуса, који су ;се тек формирали у Паризу.

Ето шта значи, кад се у рату не ради према приликама и околностима, и кад се за себе не умеју да етворе повољни услови тих придика и околности!

Та ствар пак могла је сä свим друкчије да се изведе. Претпоставимо, да су Французи могли да уједине на п§ложајима између Меца и Тула око 300.000 војника, па да је бида принуђена да одступа тавојска!

Ако "би се хтело, да сва војска одступи Паризу ради -његове одбране, онда би у том случају половина војске под, заштитом Тионвиља могла д а с е превезе преко *Мезијера, Ремса,* (Reims) и *Соасона,* аоетали део под заштитом Тула преко Шалона ка Паризу.

Париз са. 2V2 милијуна отацовника било би могуће, бранити с војском. од 300.000 противу толиког истог броја Немаца, али је овде било једно животно питање, *питање исхране.* Док се год држала у Мецу армија Базенова, дотле је она била приковала уза се војску од 200.000 Пруса. Али је одбрана Меца зависида од *питања хлеба;* јер уелед оскудице у храни по предаји Меца *21.* Октобра Немци су отуд послали на Париз око 120.000 војника, а војску су своју у току

времена ојачали резервама из Германије на 700.000 л>уди, па су с тога и мо.гли да истуре противу Париза пола милијуна војника. Блокирањем Париза прекАнуте су све везе ПариЗа са Француском, те је услед тога предаја била неминовна а пре а после, и то тим пре, што у унутрашњости Француске није било војске, која би могла да обезбеди централне тачке, око којих би се могле да формирају нове армиј«. . :

Прикупљајући сву војску у Париз, значило би ратовати ради одбране Париза, али стратегијски уелови прилика и околности захтевали су напротив, да се жртвује Париз онако исто, као што је Москва жргвована у рату 1812. године ради спаса Русије.

Хајде да раеудимо тренутно, какав би био обрт ствари, да еу се Французи оканули свих других циљева, па да еу своје мисли сконцентрисали само на једну Миеао, *да створе за себе повољне услове прилика и околности!* Претпвставимо у том случају, да није било одсудне битке на положајима између Меца и Тула, негб да су Французи морали да одступе одатле са својом снагом од 300.000 војника, па дајошизврше то одступање овако:

1., ПорЈед ранијих 25.000 војника да су Французи у Мецу оставили још 15.000, а с а остатком од 80.000 војника да су одступили преко Вердена, ка Шалону и -Паризу;

і., Да су у Тулу поред ранијих 15.000 оставили још 10.000 војника, а еа остаткомод 155.000 војника да су одступали ка Лангру, оставивши и ту 20.000 врјника, па да су оетатак од 135.000 војника употребили за заштиту јужиих провинција Француске, одкојихпо 25.000 војника да су доделил.и као кадар већим градовима, као што су: *Орлеан, Лијон, Дижонж*др., око којих би се формжрале нове армије, које би могле да ојачају ову јужну армију од 135.000 најмање до 350.000 војника, јер су Французи и без каДра пооле Седана формирали на југу Француске армију од 200.000 људи. Ова нова , армија са оволиким кадром могла би да предузме опште наступање у правцу комуникација, које воде од Рајне ка Паризу, наступајући од Лангр*а ка Тулу и од Белфора ка Страсбургу. Ов-аква би ар-

мија несумњиво била боља по квалитету од оне Бурбакијеве (55.000), па кадје Бурбаки могао да изврши у Јануару 187.1. године онај покрет ка Белфору, онда је још. вероватније, да би ова јужна армија са кадром од 135.000 могла да изврши покрет ка Белфору у почетку Октобра 1870. године.-

Одстулајући Паризу и рушећи за собом све железшнке постројена пруз од Тионвиља иа Мезијер, Ремс, Ла-Фер и Саосон, као год и све моотове и тунеле, северна армија са својих 80.000 војника учинила би, да би био изгубљен за Прусе сав овај пут за све време рата 1870. године. Под оваком претпоставком несумњиво је, да би се и Мец одржао до краја 1870. године, а поглавито, да је. учињена припрема за ту одбрану како и колико треба, и да је та тврђава снабдевена са довољном храном, која је иначе у огрмним количинама пала у руке Пруса у Линевиљу и Нанси-у.

Па шта би радили Немци у оваквом случају? — Из састава својих армија они би морали да оставе под Мецом најмање 60.000 војника а под Тулом 'око 40.000, јер су обе ове тврђаве браниле пут за Париз. За северном армијом француском морали би Да упуте најмање 100.000 војника; ради безбедности пута од Тула до Париза (око 300 км.) морали би да оставе 100.000, а од Тула до Страсбурга најмање 30.000 војника. Рачунајући оних 10.000 у Страсбургу и 50,00 код Белфора, број ове овако разбацане војеке немачке изнео би у главном 345.000 војника, што значи, да би им остало само око 140.000 војника ради употребе противу јужне француске војске, која се у Октобру могла да повећа на 350.000 војника, а с толиком војском Французи би могли да предузму покрет противу комуникација непријатељевих, од којих је зависило целокупно биће Немаца на непријатељској територији. Центар дејства ове јужне војске био би *Лангр*. Мања коњичка одељења, кбја би се подржавала.по потреби јачим одредима остале војске, могла би да причине Немцима великих пакости на комуникацијама у позаднини њихове војске, и уз рушење комуникација претстратили би им и могућност силног реквирирања, што су Немци чинили по Француској после Седана.

У колико је таква врста дејстава била важна по Французе, сведоче сама факта. Услед разрушеног моста на *Мозелу* код *Фоншеноа* за 17 дана била је прекинута веза на главном железничком путу за Париз, и е тога је опсадна војска око Париза осетила јаку оскудицу у храни, а разрушени тунел у *Нантајљу* и порушени мост на Марни принудили су Немце, да до половине Децембра 1870. године превлаче храну за опсадну војску на растојању од 70 километара обичним средствима за пренос. Разрушени тунел код *Верзи* прекратио је ко-. муникације за месец дана, а порушени мост у *Ерајљ-у* једва је оправљен у времену од 9. Септембра па до 22. Децембра 1870. године. Да су Французи умели да се бране као што ваља, Немци би морали да доведу из Германије у Француску и оних 200.000 војника *резерве,* те да ојачавају своју снагу, као што су то и чинили, попевши своју снагу у Француској на 700.000 зојника. Али и тада противу 350.000 војника француске војске из јужних провинција, коју би подржавало целокупно становништво, Немци би имали само 340.000 војника, које би окружавало непријатељско становништво.

G толиком својом снагом Немци не би могли да предузму ништа одсудно противу француске армије, која би се налазила на боку и у позаднини главног операцијског правца, који води у Париз. Из бојазни за своје комуникације Немци би се морали да одрекну наступања ка Паризу, против кога би оставили 50.000, а других 50.000 придружили би војсци, која дејствује противу јужне француске војске, те би у том случају њихова војска била ојачана на 390.000 противу 350.000 Француза. Са оваком незнатном надмоћношћу, а имајући при том на свом десном боку армију од 100.000 Француза, (париска армија од 80.000 могла се ојачати до 150.000), који су могли прећи у наступање од Париза, — положај Немаца био би веома критичан. Ако би пак Немци потисли Французе, они би могли да одступе ка Лијону, Марсељу и Тулону, где би под заштитом тамошњих утврђења и тврђава могли да прибаве сва потребна средства за војску, а у томе флота би могла да им учини великих услуга. Напро

тив Немци удаљујући се од својих рајнских граница, и растурајући своју снагу ради заштите великог броја путова у позаднини војске, једва да би и могли да продуже борбу подтаквим околностима. *

С друге стране, ако би Немци упутили свега 100.000 противу јужне француске војске, па се са целом осталом војском упутили ка Паризу, онда би прешла у наступање јужна - француска војска, угрожавајући комуникације главне снаге немачке. У крајњем случају париска армија од 100.000 Француза, напуштајући престоницу, могла би да одступи *каХавру,* и ту би под заштитом те тврђаве а уз садејство флоте могла да прибави средством мора све потребе, те би на тај начин могла и да издржи за дуговреме опсаду или блокаду. Напротив Немци услед зимњег времена и услед оскудице у потребама нашли би се у мучном положају, те би и њихово одступање под таквим условима било слично одступању Наполеоновом-из Москве 1812. године.

Да су Французи доиста могли да претекну бројем своје војске ону у Немаца, доказ је у томе, што су Немци у Фебруару 1871. године са крајњим напрезањем имали на територији Француске 937.000 ау Немачкој 400.000 људи, док су Французи у то исто време имали ћод оружјем 1,900.000 војника. Али немајући добрих оталних кадрова после капитулације *Мак-Махонове* и *Бавенове,* сва ова наоружана маса није имала особина за бој, нити је имала спрегЉих команданата, те ć тога није ни могла да продужи борбу, и због тога су Французи морали веома скупо да плате пренебрегавање услова прилика и околности,. као и своју неумешност, да створе за себе повољније услове тих прилика и околности на војишту.

Напуштајући Париз, и прикупивши једну армију од 100.000 у *Хавру,* а другу од 350.000 између *Лангра* и *Белфора,* Французи би и у овом случају могли да принуде Немце-на поделу овоје снаге у два дела, који би били веома много удал>ени један од другог, а ово би опет дало могућности Французима, да образују око *Орлеана* нову аркију, кбја би дејствовала у међу-простору (око 300 км.) између обе немачке армије, па било

да Французи управљају евоја дејства или противу комуникација у позаднини оне армије, која би блокирала *Хавр,* или противу десног бока и позаднине немачке армије, која би оперисала противу јужне француске армије. Иеход овог рата могао је да буде пб Немце врло незгодан, а то би без сумње имало и важних по- * литичких цоследица за судбину целе Германије..

Пренебрегавајући услове прилика и околности на војишту много више него Немци, Французи су готово сами себи припремали пораз, доказујући страшним примером, да у рату господаре прилике и околности, и да од њих зависи све.

Ми Срби могли бисмо да нађемо за се добрихпоука у овоме класичном рату, те да се научимо бар у будуће, да у рату водимо више рачуна о приликама и околностима, и да рат водимо и с више обазривости и с вшпе разумевања.

У осталом, био ма како добар офанзивни или дефанзивни план ратовања, акр се одмах у почетку рада у његову основу само стави погрешна идеја, одмах ће се на војишту почети све више и више да мрси и да, квари стратегијско стање, те ће то најзад да повуче за собом и општи неуспех па и саму катастрофу по властиту војску. За ово нам је донекле најбољи доказ Наполеонов рат 1812. године, и план савезника за рат 1805. године, као год и план Француза за рат 1870.—71. године, о ко^е смо говорили мало пре.

Али ако је план у основи добар, т. ј. ако се у његовој разради водило рачуна о приликама и околностима, које су владале у то време, и које могу да наступе, онда даљем логичном извођењу тог плана треба да придође само енергија и потребна увиђавност војсковође, па су добри резултати неминовни.-—

*

Ево, каква је логична поступност владала у разради основне идеје плана и операција Фридриха Великог за рат 1757. године!

Још изодавна бејаху се противу Пруске устремили € југа Аустријанци, са запада французи, а са иетока

Руси, претећи Фридриху, који се налазио у'то. време у положају браниоца противу савезника,

Притиснут таквим околностима Фридрих је ставио себи у задатак, *да одважно и офанзивно дејствује про-Шиву најопаснијег цепријатеља*.

Али који је то био најопаснији непријатељ за њега?!

На ово питање Фридрих је могао да одгевори тек после пажљивог изучавања општег стања ствари, и после проучавања свршених политичких и других прилика и околности. Тек на основи свега тога Фридрих је могао да дође до закључка, који he од његових непријател>а бити најпре готов за рат, па према томе и да пресуди, да he тај непријатељ бити и- најопаснији за њега. —

По правцу дејства Фридрих је оценио, да су му Французи и Руси најопаснији, јерњихови операцијски правци доводе у опасност његове везе са центром монархије.

Из преписке, коју је Фридрих водио с ђенералом Винтерфелдом и графом Шверином, и из Фридриховог дела: „*ОпшШа начеларашовања", (General-Principien vom Kriege),* које се појавило увремену између 1746.—1747, године, види се, да је. основна идеја одбранбеног плана противу коалиције рађена много раније, а не у јесен 1756. године, а само је израз њеног последњег облика (форме) утврђен тек после дужег и пажљивог узучавања и потпуног познавања политичких прилика.

Hehe бити без интереса, да видимо, како је Фридрих развио задатак, који је поставио сам себи!

У времену од 16.—20. Марта. 1757. године Фридрих је приступио озбиљном размишљању и решавању питања о концентрацији и развоју своје снаге. Он је претпоставио -у први мах, да he се Французи, с обзиром на ондашње прилике, први пајавити и отпочети рат противу њега, нападајући га заједнички са Аустријанцима. Да- би изишао ,на сусрет овој и оваквој претпоставци са снагом, која одговара снази удружених непријатеља, он је мислио да треба концентрисати 95.000 војника противу главне масе Аустријанаца.

у Шлезији да остави само 15.000, а са 30.000 да се крене противу Француза.

На овај начин Шлезија би више-мање била рстављена себи самој, али због тога Фридрих се могао да појави са одсудном надмоћношћу на најважнијем војишту.

У даљој разради свога плана Фридрих је износио разне претпоставке. узимајући у рачун и вероватне намере непријатељеве, na је на основи тих претпостављака решавао питања о груписању своје снаге. У почетку је Фридрих рачунао, да he Французи раније бити готови, na he с тога они раније и отпочети наступања, а Аустријанци да he остати у одбрани. После ове замисли узео је ствар "обратно; даље је претпостављао, да he се Ауетријанци држати одбране у Чешкој, а Французи "да he задоцнити, и т. д. Према свима таквим својим претпоставкама он је претпостављао и срачунавао и концентрисање своје снаге.

Таквим радовима занимао се Фридрих Велики целе зиме између 1756,—1757. године, и тек 14. Априла 1757. године завршио је свој посао планом одважног наступања противу главне снаге Аустријанада на реци Егру, претећи њеној позаднини!

Уз пораз главне армције непријатељеве на главном војишту Фридрих Велики бипо свом утврђеном плану овладао и Ческом, и постигао би и све, циљеве другог реда.

Тако је коначно утврдио и решио свој ратни план Фридрих Велики!

Он се пуних 10 година занимао главном идејом свог ратног плана, а примена облика (форме) те идеје почела је у извесном доста' скромном виду саобразно тек понеким објашњеним приликама и политичком стању рата, који је предстојао. Та се идеја почела јаче да-обрађује с јесени 1756. године, и на послетку привела се коначном облику (форми) одлучног наступања тек у половини Априла 1757. године,. онда, кад је Фридрих Велики био већ потпуно начисто са ондашњим приликама и околностима.

Такав исти процее обраде плана ратног налази се у дејствима Наполеоновим за *улмску, операцију,*

као год и за ону у почетку 1809. године, исто онако, како је.радио и Молтке пред рат 18-70.' године. (Мембар од 1868. године).

Пре него што бисмо прешли на разматрања о *извођењу операција,* потребно је да се упознамо са условима операцијских прсуеката у опште.

0 услрвима операцијских пројеката.

Сваки операцијски план или пројекат треба да одговори овим у словима:

1., *Даје што простији,* т. ј. не треба да буде претрпан многим комбинацијама и залишностима, јер у простоти и краткој јасноћи свих рачуна и комбинација и лежи права ђенијалност вбјсковође;

2., *Да одговара приликама и стању на војишту,* а овоме услову одговориће сеонда, кад се дотични војсковођа обавести претходно што сигурније и што пвтиуније о бројној јачини, месту, распореду и намери непријатељевој, Кад војсковођа са овим буде начисто, онда треба да уме и да може да изјави надмоћност, за тим да погоди тренутак и да изабере место или простор, с кога би и кад требало да груне на непријатеља са највећом енергијом и тежњом за победом. Дакле, пројектом треба одредити *јачину* своје снаге, *време* и *месшо* главнрг удара на непријатеља у цајширем смислу.

Сви планови Наполеона Вонапарте у овом погледу веома су поучни, сем оног у похоДу на Русију 1812. године, као год што је поучан и плац фелдмаршала Молтке-а за.рат 1870. године;

3., *Да обухваша самонајближици-љ или у главном иројежт рада до прве битке,* т. ј. поред опште или главне идеје ратне потребно је означити цил> лрвога рада. Ово је са евим оправдано, а и потпуно природно, јер први јачи судари или прва битка могу потпуно да промене дотадашњу ситуацију, а на основи нове створене ситуације настају % нове комбинације. —

Наполеонов поход из 1805. године даје нам најјаснији пример, да је умеоно придржавати се овог важног услова. Вђдећи тада Мака онако јако развученог и искиданог без јаких веза са позаднином, Наподеон се решава у први мах, да га одвоји од Ческе и од Бечa, а с преласком преко Дунава да га после одсече и од Тирола, и кад је ово извршио, капитулација Улма следовала је неминовно.

Даље знајући, да ее руска војска у две подељене — ешелониране колоне креће у ведикој даљини за Маком, Наполеон се решава и жури се, да овлада Бечом, пре него што стигне Кутузов, а за тим и њега да потуче, iiре него што стигне други ешелон. Наполеон је Беч заузео, а Кутузов му је умакао и ујединио ее код Олмица сдругим делом руске савезничке војске. Пошто је Наполеон заузео Беч, прибра сцоју снагу, и крете се за Кутузовом, па вештим маневрисањем стаде да наводи савезнике под лоше околности, *и itad Uo-еШиже и wo, онда укупном снагом поче да ерува и иобедоносном бишком код Аусшерлица* и диктирањем услова мира у *Пресбургу* учини крај рату;

4., *Да је дело и својина једног, лица,* т. ј. не треба да буде Дело и производ каквог саветовања МНОРИХ лица, него треба даје дело тренутног *зрелог ехватања иполеша једне духовите главе,* јер војним саветовањима прибегавају *војсковође обичне памети* и они, који би били ради, илИ са свим да избегну, или бар.да поделе одговорност могућих злих последица свог плана рада.

Фридрих Велики бж> је за то, да се у интересу опште ствари не одбацују стручни савети подчињених у дотребном случају, али ти савети треба да служе једино као средство за свестрано претрееање и оцену података и осталих елемената потребних за састав операцијског пројекта, na'је ипак био противан каквом заједничком учествовању у самој изради пројекта, наводећи- и сам познате речи принца Јевђенија Савојског, који јеказао једном приликом: *„Када зажели главни командан Ш да не ради ништа, онда је за то најбом средство, да сазове војни савет. Ово је тим истини Шије, што је већина гласова евагда прошив предузећа, и шЦо се не може да сачува ни тајна предузећа, тето важна ствар свцког ратног иохода."*

Као најчувенији и највећи војсковођа Наполеон Бонапарта није се никад помагао војним саветима, него их је шта више оеуђивао, говорећи: *„Ве рашује се с војним саветима, а које рашове руководе војни савети, свису шакви рашови несрећни,"* па даље говорећио себи у једном разговору каже: *„Чим ми Падне на Шметједна срећна мисао, иа било и у пола ноћгр, у 2, 3 еахата, Шо је она већ после [1]U часа добила вцд заповести, а после [x] 1ч часа њу еећ врше иредетраже", и. т. д.,* или оно његово: *„Права мудросш вођелемси у Шоме, да му је лично решење енергично."* Укратко: Студија елемената потребних за оастав операцијског пројекта може и бити део заједничке радње, али израда самог пројекта мора бити дело једног човека и то самог војсковође.

И тако само *основна идеја* (пдан) *оїераі{ија* истиче се као предмет студије и изучавања далеко пре вероватног сукоба са непријатељем, пазећи при томе, да се у њеној детаљној разради не иде даље од-прве битке, као што је то на свом месту споменуто,

Обрада основнб идеје операција треба да је дело једне личности, једне. главе, а не дело колегијума или во^ног еавета, које је Фридрих Велики оправдано називао „плашљивом већином".

Сваки прбјекат-план сам собом представља извесну" комбинацију услова: *снаге, еремена, места и тежње неиријашељеве.*

Усдови *снаге, времена* и *места* _сазнају се и цене на основи тачног рекогносцирања непријатеља и проматрања положаја, што строго узевши није тешка ствар; теже иде.познавати тежњу — вољу непријатељеву, јер због њене крајне капризноети и трајног реагирања она не може бити дело аритметичког рачуна, као што је то донекле случај код оних првих услова, већ је то дело *одушевљења за сеој Uосао, увиђавности, духовне моћи* и *дара погађања;* али и ту, и ако је немогућ отрог рачун, ипак је бар могуће колико толико приближити се вероватности, при чему се треба руководити начелима: *„за себе узимаШи најнезгодније стање, а за неириЦшеља иајповољније,"* наравно не излазећи опет никад из сфере вероватности *„бити спреман за неповољносши, значц биши спреман за сее",* у чему баш и лежи највећа гаранција успеха у рату.

Решење горњег питања знатно се олакшава, ако се успе, да се у своје руке докопа *иницијатива* рада у операцијама, Што значи постати *господарем над умом и вољом неирпјатељевом,* у ком случају потребно је водити рачуна о томе, шта he радити непријатељ у таком случају, дакле какав he бити први његов корак у раду. —

Ма како био важан и правилно обрађен пројекат операција, ипак он собом представља само *први корак* за рад; завршни његов смисао опредељује *сепотребнцм енергичнии извршењем,* које није ништа %друго него *други и последњи корак у раду.*

Извршење ма каквог плана у средини пуној свакојаких противности као што је рат препуњено је мноштвом опасности и случајноети, које се заиста не могу све ни замислити без *јаке* и *силне воље* за рад у опште.

Без овакве воље у извршивању не да се ни замислити успех у операцијама, па ма какав план био постављен у основи операција. Идеја дрског марша. преко е. *гондског* блата 1814. године уродила је обилним последицама, коју идеју Мармон приписује ееби у својим -мемоарима. Међу тим има довољно доказа, да је то била идеја исклучиво Наполеонова. Но рецимо, да је била баш и Мармонова, план му је био ванредан, али какве би последице тог марша биле, да је тим извршењем руководио Мармон а неНаполеон?! Наполеон је одредио Мармона у преходницу, и наредио кретање преко блата *сен-гондског.* Дошавши до Шатона, Мармон је већ био убеђен, да се не може даље преко овог блатишта. Готов да се одрекне извршења „своје идеје" Мармон науми чак и да се врати од Шатона. Дознавши ово Наполеон му категорички нареди, да продужи кретање у одређеном правцу, што Мармон мораде извршити..... и резултати беху велики! ....

Ето случаја, где један план припада двојици војсковођа неједнаке енергије у извршењу. Наполеонова енергија привела је операцију ка сјајним резултатима, а слабија енергија Мармонова одвела би је поразу!...

Према овоме, Повољни ратни успесм «емогући су без великог ума, одлучне воље и јаког карактера. Без ових одлика и-најбољи планови претварају се у ваздушаста уображења, јер:

. . . :„Воља сшоји над умом, извршење над размишљањем (рачуном), а вештина над науком.. . .

„Често пута пије главно решити се на нешто што је тјбоље, него је главно решити се брзо ма на што било, само Шо брзо и извршити енергично," (Клаузевиц и Шарнхорст).

„Неко може бити и врло уман, али за то олет неподобан за рат."

Састављање претпостаака за ратне радње и главни услови за извођење тих радњи.

I. Пројекат операција. — Проистичући из основне идеје (задатка), која би лмала да се оствари ратом, па била то нападним или одбранбеним облицима дејствовања, операцијски пројекат треба *да тегли постижењу важног циља, даје лако азвршљив, da је безопасан* како по питању општег деловања војске тако и по питању комуникација у њеној позаднини;[1] *да строго одговара условима стања, прилика и околности на војишту* (снага, место, време и намера непријатељева), и на послетку, *да обезбеди јединстео мисли и рада у свих делова војске на војишгпу,* обезбеђујући на тај начин унутрашњу целину операција.

Јединство у операцији или операцијска унутрашња целина, оличена у тежњи и нагињању ка једном важном циљу, била је редовна одлика ^свих великих војсковођа.

Наполеон се по том питању јасно изразио говорећи о свршетку свог чувеног ратног похода у 1797. години:

„Ја се нисам чудио тласовима, који онда кружаху, да ћемо ми иретрпети недаћу у Тиролу; никад ја нисам иамеравао, да вршим прллом једновремено на два места, те да себе .обавежем, да штитим две своје комунитације уместо једне. Ја сам морао прећи преко Тирола и Каринтије због тога, да бих осигурао своју позаднину дотле, док не би бцло потпуно јасно, да можемо наступати' успешно. Али чим сам стигао до Клагенфурта и Фрајзаха, где је отпочето одсудно наступање, ја еам се одмах решио, да прикупим сву своју снагу на десно крило, не обзирући ее много, на лево крило, које су довољно осигуравале тврђаве Кастелново, Пешчијера и Мантуа. Прикупивпга сву своју снагу на десном крилу, могао сам се кренути ка СаЛцбургу, принудити непријатеља да очисти Инсбрук, за тим сам могао прећи изворни део реке Ина, кренути се у Баварбку, али сам желео још израније, да прикупим контрибуцију из бечких, предграђа."

Двојство операција Бонапартиних у 1797. години произишло је отуДа, што је морао водити рачуна о својој позаднини од стране Тирола. То обезбеђење било је у задатку војске Жуберове, који је био и дужан, да дејствује противу ерц-херцога Карла, и туда ^и вероватно био навучен и Бонапарта, те тако његово продирање на Салцбург ни у ком случају не би могло бити. Али ерц-херцог Карло није појмио угодноет свог бочног положаја у Тиролу. Ево како вели еам. Наполеон о томе:

„Да би заштитио -Беч и Трет у* рату 1797, године, ерц-херцог Карло требао је-своју снагу да прикуци у Тиролу, где се могао угодно користити елементом места и наклоношћу самог становништаа. Тамо бн он брзо могао да добије појачања од рајнске војске, а налазећи се у Тиролу није се морао обзирати Бог зна колико на то, што се Французи крећу ка реци Изонзо. После првог свог покрета ка реци Пијави, могао се одмах кренути преко Лависа и овладати Трентином, што би Француае принудидо, да се понова врате назад. То би пак принудило главног команданта француеке војске, да све своје ратне радње пренесе у Тирол, где је операција врло тешка и изложена многим случајноетима.

„Ако би главни етан ерц-херцота-Карла био у

[1] Ofiaj услов треба да обезбеди: 1., могућност што потпунијег уједињења снаге за битку; 2., економију снаге, т. ј. при издвајању одреда за споредна војнштта треба првенствено да преовлађује чист рачун стварнв потребе; 3., сталну везу у дејствима свих делова, и на послетку4., рационалну примену личне иаицијативе подчињених команданата.

Болцању уместо у Конеглијану, и ако би његових 40.000 људи, колико их је имао на реци Пијави и Тањаменту, били у Лависи, то би Беч и Трст безусловно били обезбеђени. Њему није ништа сметало, да наоружа и заузме тврђаву *Паљманово* ради наслона за дивизију 5—6000 људи.свих родова оружја, па тој војсци да стави у дужност, да мотри на реке Пијаву и Тањаменто." —•

Услед таког истог повода Наполеон на другом једном месту говори још потпуније и опредељеније, објашњујући у исто време важност правилног решења питања о изборуместа усредсређења војске при дефанзивним дејетвима.

„Да би се Французима спречио покрет ка Тањаменту, требао је бечки дворски ратни савет пре 1. Марта да прикупи војску у Тиролу, а за безбедност Тањамента да остави свега 6000 војника. Ако би се главни командант француске војске при свем том хтео кренути ка тој реци, то би ерц-херцог имао потпуну могућност, да то осујети покретом из Лависа на Тријент, угрожавајући Басано и Верону. Француска војска не би била у могућности, да се развија више у десно, ако би се ерц-херцог налазио на горњој Бренти; она би морала да прими борбу у Тиролу, а од тога би ерц-херцог имао тројаку корист: 1., Двадесет дана раније мога'0 бт прикупити своју војску, јер Инсбрук Нще далеко од Рајне; Конеглијано и Сачиле од њега су прилично далеко; 2., Он је ту могао да изабере бојиште (просторију за судар), како је год желео; 3., Могао је потпуно да уједини своје радње, и да доводи нова ојачања из рајнске војске. — *Само ша једна погрешка дворског ратног савета* (прикупити армију у Фријул), *довела је пресшоницу у оиасност, и решила је судбцну целог рата."*

И доиста, операцијски план мора да одговара карактеру онога, који га извршује.

„У ратној вештини, као и у литератури, сваки има свој жанр," — рекао је Наполеон.

Ово питање најјасније се огледа у разлици погледа Бонапарте првог конзула и Моро-а главног команданта француске војске у долини Рајне у 1800. години.

Армија Моро-а требала је, према ратном плану, да наступа десним крилоад противу левог крила аустријске војске под командом Креја,'. старајући се, да овлада позаднином тог крила. Међу тим операцијски план за ову операцију пројектовали су Наполеон и маршал Моро, али су се они у •томе послу и разликовали у зависности разлике њихових карактера.

„План првог конзула, издиктиран војном министру и одаслат Моро-у, гласио је: Под заклоном Рајне примаћи и прикупити четири корпуса на левој обали Рајне између Шафхаузена и Штајна, наместити у једно време четири моста за један дан, прећи на десну обалу, изазвати бој у потпуној спреми имајући Рајну на левом, а Дунав на десном боку, одбацити ђенерала Креја шварцвалдским теснацима и у долину Рајне, овладати свима његовим магацинима, онемогућити прикупљање његових дивизија, стићи пре њега ка Улму, пресећи му одступницу ка реци Ину, и не дозволити, да не одступе никуда остатци његове војске еем у Ческу." —

Оваква би радња у току две недеље дана решила рат. Тешко је било и помислити на угоднији околности, пошто се ретко налазе такви заклони за покрете, као што је широка Рајна. Успех бн био потпуно осигуран, али то није схватао Моро, па с тога посла ђенерала Десала војном министру, да изјави, да он мисли дебушовати левим крилом на Мајнц, а с тим се није слагао први конзул. Како пак по Конституцији он није имао права да командује војском, те да би могао с§м извршити свој план, то је он представио војном миниетру, да је немогуће принудити главног команданта Мороа да изврши план, који он не разуме, и да треба оставити Мороу одрешене руке, да по том питању уради онако, како жели сам.

Моро је отпочео рат пребацивањем свог левог крила на десну обалу Рајне под командом С. Сузана преко келнског моста; Сен Сир кренуо се ка Нај-Бризаху, резерва ка Базелу, а Лекурб се кренуо ка Штајну петога дана. Тек што је извршио прелаз' Сен-Сузан,

Моро је увидео, да му је положај опасан, па му је наредио, да се врати опет на леву обалу Рајне. Моро је маневровао као да је Швајцарска била у непријатељским рукама, или као да је била неутрална. Он није појмио. какве би користи имао, ако би овладао Швајцарском, дебушујући саотране Констанеког Језера. Тим се начином ђенерал Крej избавио од опасности, прикупивши своју снагу у *Шшокау* и *Енгену*. Крej би савршено страдао, да је Моро дојмио све користи, које би наступиле, да је прелаз извршио на месту, куда се кренуо Лекурб. Таква и слична невешта руковођења или извођења операција често су у првог конзула изазивала узвике: „Па шта да се ради"?! —Они немају довољно знања, они не појимају ни суштину ратне вештине ни средства више Тактике".[1] —

Настаје питање: Како треба дејствовати у прили:кама, кад нису довољно познате и објашњене прилике и околности, а међу тим је непријатељ близу? —Примери из Историје Наполеонове казују, да у тим приликама треба да се изврши насилно рекогносцирање пре напада, јер се тим рекогносцирањем открива снага и распоред у недријатеља, иу случају неповољних услова и недовољне вештине у маневровању треба избећи одлучан бој, ако се то буде показало као неопходно у дотичном случају. —

Да проучимо сад једну од најзначајнијих операција Наполеонових у рату са Аустријом у 1809. години!

Пето-дневна операција под Регенсбургом од **19. до 23. Априла 1809. године.**

Пажљиво изучавање операција Наполеонових под Регенсбургом у Априлу 1809. године утврђује у човека факт, да су ове операције скоро јединствени образац сложених оггерација овог војничког великана, и да се тај образац највише приближује тдпу савремених бојева на јевропским војиштима. Војска која закасни у мобилизацији и коцентрацији своје енаге на граници, вероватно је, да he се наћи у положају,

[1] Grisot, Maximes Napoleoniennes.

у коме се налазио Наполеон 1809. године. Из историјских радова маршала Молтке-а види се, е каквом је пажњом он изучавао ту веома поучну операцију Наполеонову, коју ћемо изложити сад.

Француска и Аустрија припремале су се за рат у Марту^1809. године. Већи део Наиолеонове војске био је у ово доба:

69.000—Даву — у Вамбергу;

40.000 — Масена — у Улму;

8.000 коњаника — Бесијер — у Инголштату и Регенсбургу;

23.000 —Удино— уАугсбургу;

12.000 Виртембержана\— Вандам — у Донау^ верту, и

40.000 Бавараца — Лефевр — на, лИнији: Штраубинг — Ландсхут — Минхен.

Марта 28. била је послата од стране Наполеонове оваквеинструкцијађенералу Бертију, начелнику штаба те војске: „Ако Аустријанци отпочну да нападају пре 10, Априла, онда војска требада се прикупи иза реке Леха, заузимљући десним крилом Аугебург, алевим — на десној обали Дунава — Инголштат и Донауверт. Донауверт требада буде центар прикупљања војске.'^ —

Наполеон је рачунао, да Аустријанци неће отпочети дејства дре 15. Априла, па за то је изјавио жељу у инструкцији поелатој Вертију 30. Марта после два дана, да се армија прикупи око Регенсбурга као најважније везе путова на војишту операција, које предстоје. У тој инструкцији Наполеон вели: „Намера ми је, да мој главни стан буде у Регенсбургу, па тамо и прикуците сву моју војску". — Према томе Удино и сва коњица требали су да се прикупе у Регенсбургу, Даву у Ниренбергу, Масена у Аугсбургу, Баварци око Регенебурга, те би на тај начин главни стан у Регенсбургу био у средини 200.000 војника, који би имали у власти обе обале ове велике реке. Владајући десном обалом Дунава од Регенсбурга до Пасаве, а још с оваким распоредом војске можемо да будемо потпуно спокојни од ма каквих покрета непријатељевих, а сем тога Дунав би помагао, да се брзо одашиљу војеци свепотребе. —

Изабравши Регенсбург као тачку за прикупљање све своје војске, тако важну распутицу путова, Наполеон се није заносио никаквим нарочитим пларом даљих дејстава, пошто је то у главном зависило од воље и намишљаја непријатељског.[4]

У осталом, у инструкцији, коју је послао Бертију, Наполеон је размишљао о могућим дејствима свога непријатеља, и решавао се, с обзиром на правац операција Аустријанаца^ да их нападне у леви бок, ако се крену у Франконију, или да удара на позадиину, ако се крену ка Саксонији. У случају, да се савезници крену из Ческе ка Дунаву, претпостављао је, да их нападне у правцу на Реген, а ако се крену концентрички из Ческе и Тирола, Наполеон се решио, да дејствује по унутрашњим операцијским правцима, бацајући се свом снагом на ческу армију, а по томе преко Салцбурга на десни бок тиролске војске.

У почетку Аустријанци беху прикупили скоро сву своју војску у Чешкој, а само један корпус био је на десној обали Дунава на Трауни и Енеу. Доцније је следовало друго решење, да се *главна армија прикупи јужно од Дунава*.

Марта 20. отпочето је ново прикупљање; Априла 8. два корпуса (40.000 војника) били су у Чешкој у Пилзену и Вудвајсу, а 6 корова (126.000 војника) под командом ерц-херцога Карла на реци Ину од Шердинга до Браунау. —

Док ее овако кретала аустријска војска, вршила је своје прикушвање око Регенсбургаи француска војска.

Априла 8. предњи делови *Давуоеог корпуса* били су у Регенсбургу, али је он тада био развучен до Бајрајта и Ерлангена са штабом у Ниренбергу; *Баварци* су заузимали линију Штраубинг—Ландсхут—Минхен; *Удино* је био око Аугсбурга; *Масена* испред Улма. Ово и .овако извршено је све по наређењима из штаба Бертијевог, који се у почетку Априла налажаше у Страсбургу.

Првобитна формација армије била је овака, какву ћемо је показати, али ју је Наполеон врло често мењао, обзирући се на ток операција и у завиености од околности, а о тим околностима такође треба водити рачуна у свима пр*шшкама:

Главни командант војске — цар; начелник штаба — ВерШије;

III. корпус: Маршал Даву херцог ауерштатски *ш* = 69.000 војника; пешадијске дивизије: Моран, Фријан, Гјуден и Сент-Илер; резервна дивизија Димона; лака коњица Монбрена;

IV. корпус: Маршал Масена херцог риволијски == = 40.000 војника; пешадијске дивизије: Буде Легран, Кара Сен Сир и Моли-тор; лака коњица Марула;

II. корпус: Ђенерал Удино = 23.000 људи; пешадијске дивизије: Таро и Клапарело; лака коњица Колбера и кирасирска дивизија Еспања;

Еорпус Баваараца: Маршал Лефевр херцог данцигски = 29.000 војника; пешадијске дивизије: Наеледни принц, Деруе и Вреде;

Корпус Виртембержана: Ђенерал Вандам = 12.000 војника;

Резервна коњица: Маршал Бесијер херцог истријски ^ 8.000 сабаља; дивизија тешке коњице Нансути и рирасирска дивизија Сен-Сулписа.

Априла 9. увече Аустријанци су објавили рат Баварцима, а сутра-дан прешли су Ин код Шердинга, Милхајма и Браунау.

Следећег дана, т. ј. 10. Априла, којска Наполеонова била је овако распоређена:

Баварска војска Лефевра: Дивизија наследног принца у Минхену, дивизија Деруе-а у Фрајсингу, дивизија Вреде-а у Штрубингу, Маоена код Улма, Удино око Аугсбурга,, Вандам у Елвангену. — Давуов корпус био је развучен: Дивизија Морана у Пиленхофену на доњем Набу, Фријан у Амбергу, Гјуден у Најмаркту и на паслетку Сент44лер Ђ коњица Вансутијева били су у Регенсбургу, а Монбрен у Нитенау, *(сл. 42.)*.

Највећа су растојања: Улм—Регенсбург = 90 км.; Минхен—Регенсбург = 60 км.

Наполеон је предвиђао, да he скоро отпочети непријатељства.од стране Аустријанаца, na је 10. Априла телеграфисао Вертију:

„Држим, да he аустријски император скоро отпочети напад. Похитајте ^угсбургу, жако би се могло извршити све оно, што је предвиђено мојом инструкцијом, па ако непријатељ отпочне напад пре 15. Априла, онда прикупите војску између *Аугсбурга* и *Донауверта,* и наредите да буде свеу потпуној спреми за наступање.

„Гарду и моје коње упутите у Штутгарт.*

Овај телеграм добијен јеу Страсбургу 13. Априла, али тамо не беше Бертија; он је још 11. ноћу отишао на војшпте, чим је дознао о прелазу Аустријанаца прево Ина. Бертије беше већ издао налог за прикупљање војске, саобразно налогу Наполеоновом, етављајући под комаиду Масене војску на десној обали Дунава, а под команду Давуа војску на левој обали Дунава. Масени је наређено прикупљање на Леху, а маршалу Даву-у у Инголштату.

Дошавши 13. Априла у 7 часова изјутра у Гминд Бертије сазнаде,.да еу Аустријанци закаснили са наступањем, па услед тога он поче мислити о могућности прикупљања војске *Давуове у Регенсбургу,* што]& Бертије био и на.гласио у писму маршалу, објашњавајући првобитну потребу прикупљања уназад, пошто је претпостављао, да је Регенсбург напуштен.

Тек истог дана у 8 чаоова увече Бертије стизке у Донауверт, и ту је Његов план потпуно измењен. Сад Бертије нареди коначно, да се Даву прикупи код Регенсбурга, куда да се крене и Удино, а Лефевр понова да заузме Ландсхут и Штраубинг.

У 11 часова ноћу Бертије доби Наполеоново писмо од 10. Априла/у коме је наређено прикупљање војске на реци Леху. Удииу је наређено, да се не креће Регенсбургу.

Априла 13. увече положај обе војске био је овакав:

Аустријанци е главном рвојом снагом стигли су били на линију Егенфелден—Алт Етинг; два корпуса из Ческе стигли су до Наба између Вернбурга и Набурга.

На француској страни: Дивизија Сен-Илера (из корпуса Давуовог) и коњица Нансутијева у Регенсбургу;

Моран, Гјудени Демон у Инголштату;.

Фријан у Најмаркту; V

Лефевр на Абенсу и Изеру;

Масена растурен око Аугсбурга;

Удино у Аугсбургу, а, Вандам у Рајну.

Априла 14. изјутра Бертије понова се врати на мисао, да армију' прикупи на Леху, остављајући у у важности издато наређење о прикушвању Давуовог корпуса код Регенсбурга, а не обзирући ее на представке маршалове, да је тај покрет опасан и нело-; гичан, и да би било боље прикупити се у Инголштату. У то време Бертије је преживљавао мучне тренутке; он није знао на што да ее реши, што је изјавио и еамом цару у једном писму, молећи га да дође војсци што пре. У писму је Бертије правио алузију на противуречноот између инструкције од 30. Марта и писма од 10. АприЛа.

Тога дана Аустријанци стигоше на линију: Гангхофен—Најмаркт—Обер Бергкирхен.

Априла 15. положај Француза остао је непромењен, а Аустријанци с главним масама стигоше до Вилза, а корпуси на левој обали Дунава до Швандорфа и Шварценфелда.

Априла 16. ,у 4 часа изјутра Бертије је стигао из Донауверта у Аугсбург, а Даву је кренуо своју војску ка Регенсбургу, и томе се, Бертије није противио.

Међу тим ерц-херцог Карло кренуо се тог дана ка Изеру, истерао дивизију Деруе-а из Ландсхута, и овладао прелазом на Изеру; десно његово крило било је у Охју, а преходница његовог левог крила беше у Мосбургу. Под притиском Аустријанаца Баварци су одступали: Деруе ка Сигенб^ргу, наследни принц од Фрајсинга ка Пфафенхофену; Вреде је био у Абенсбергу. Ове три растројене дивизије образовале су центар војске Наполеонове са крилима удаљеним једна од других 120 км. у Регенсбургу и у Аугсбургу.

Следећег дана, 17. Априла, Аустријанци су могли . да предузму опште наступање протизу неуједињених маса Наполеонове војске, али цар стиже својој војсци.

Стање и рад 17. Нприла, *сл. 43.* — Телеграфеким путем Наполеон је извештен 12. Априла увече, да су Аустријанци прешли Ин, и да'су објавили

рат. Следећег дана у 4 .часа изјутра Наполеон је отпутовао из Париза, а 17. Априла у 5 часова изјутра већ је био у Донауверту. У то време Бертије је био у Аугсбургу, а само је штабна архива и преписка остала у Донауверту. Чим је стигао, Наполеон је одмах прикупио сву ту преписку, да би се, што пре обавестио о положају ббојих страна. Наполеону не беше јасно, где се налази Даву. Вандам увераваше, да су Аустријанци заузели Регенсбург, али по извешћима Лефевра о бојy дивизије Деруе-а код Ландсхута, која су приопела изјутра око SVa часова, Наполеон је већ могао да приближно назре, како је стање ствари на бојишту, na је одмах и послао наређења:

1., Да Бертије одмах дбђе у Донауверт;

2., Да Масена приуготови хране за 4 дана, и да буде готов за брзи одлазак из Аугсбурга;

3., Да Даву одступи десном обадом Дунава ка Инголштату уз садејство Баваараца (Лефевр), препоручујући му напад на аустријску колону, која на-, ступа од Ландсхута, ако буде у близини *(„ce sera une süperbe occasion"*^! —пише Наполеон ђенералу Даву-у 17. Априла у 10 часова пре подне;

4., Да му сви команданти што скорије пошаљу . извешћа о стању непријатеља, (поглавито Даву и Вреде).

Не знајући да је Наполеон у Донауверту, Бертије у то исто време пошље из Аугебурга од своје стране налог свима-ђенералима, да прикупе војску на реку Лех, између Аугсбурга и Инголштата.[1] Бертије је тада писао рапорт Наполеону, у коме саветује, да ее користи својим одличним положајем између двеју аустријских маеа подељених Дунавом, па да пређе у одважно наступање, и. т. д.

У подне Бертије стиже у Донауверт, и тог истог тренутка послато је наређење Масени, да припреми Аугобург за одбрану у току 12—15 дана, да припреми за евоју војску хлеба за 4 дана и двопека за 4 дана, као и да буде готов за покрет од 4 часа изјутра 18.

[1] У писму, које је послао ђенералу Вреде-у, Бертије раговештава —- као и Наполеон — могућност, да целокупном снагом од 60,000 Давуа и Ваваараца потуче аустријску колону, која наступа од Ландсхута.

Априла. — Изјутра Наполеон је послао ђенерала Саварија ђенералу Даву-у са наређењем:

1., Да се Даву.не упушта у бој, док се не уједини с Наполеоном;

2., Да поквари мост код Регенсбурга, а што је још боље, (Le mieux du mieux) да одржи у власти и Регенсбург долазећи у везу с Наполеоном.

Маеени је наређено, да 18. Априла увече ститне до Пфафенхофена и Ајхаха са својом преходницом. Наполеон и Бертије мислили су, да he Даву већ 18. Априла бити у Најштату.

Вандаму је наређено, да иде ка Инголштату, а ђенерал Руј да заузме' Рајн и да брани позаднину. Од Лефевра добијен је непријатан глас, да он мисли, да he 18. Априла морати да одступи на Рајн. —

У 10V2 часова увече стигао је. рапорт ђенерала Саварија из Вобурга, да се већ био бој ЈСОД Сигенбурга, (о томе је и Вреде јавио, додајући^да се сва аустријска војска налази код Ландсхута), и да се Баварци прикупљају око Најштата. —

На тај начин још 17. Априла предузете су одсудне мере ради завршног прикупљања војске Наполеонове, а предвиђало ее, да he и напад бити 18. .Априла. Аустријанци су .се били прикупили између Ландсхута, Хохентана и Вајмихела, десним крилом у Есенбаху, а левим у Мосбургу; корпуси леве обале Дунава у Нитенау и Швандорфу. л/,

Стање и рад 18. Пприпа, *(сл. 4fy)*- — Hohy између 17. и 18. Априла Нагошеон је био начисто с распоредом Аустријанаца, na је дошао до закључка, да ерц-херцог Карло намерава, да нападне Давуа, о коме Наполеон није имао тачног извешћа, na је претпостављао, да he Даву 18. Априла увече, с обзиром на издато му наређење раније, стићи у Најштат. Према томе је у 4 часа изјутра Напблеон обновио евоја наређења Лефевру, да маневрује противу левог бока ерцхерцога Карла, који се ća три корпуса (у самој ствари било их је 6) креће између Ландсхута и Регенсбурга.

Рано изјутра Даву је јавио, да је дивизија Фријанова још 8 миља, атешка коњица још 5 миља далеко од

Регенсбурга, али рачуна, да he и оци стићи у Регенсбург до 8 часова увече, па после да се и он може кренути с корпуеом ради уједињења са главном снагом . тек еутра изјутра, надајући ое, да га у томе неће смести ауетријска. :колона од Ландсхута. У TQM извешћу Даву моли, да може обновити мост у Абенсбергу; и изјавЈБује потпуно одобравање, што је постигнуто груписање војске.

Масена јавља, да не може да изврши добијени налог, пошто дивизија Буде Легран из Ландсберга и коњички пукови до Ајхаха морају маршовати 70 километара, а Удино са ооталим трима дивизијама IV. корпуса, а тако исто и коњица, не могу до мрака стићи у Пфафенхофен.[1]

У наређењу, које је издато Масени, Лаполеон.је изјављивао потребу за што бржи покрет ка Пфафенхофену за то, да би и он учествовао у бојy, .којн предстоји:

„Ваш-покрет у толико је важнији,, пошто и сам мислим, да дођем Вашем корпусу." --Наполеон је рачунао, да he Даву заједно с Ваварцима 18. Априла заметнути бој са 80.000 војника ерц-херцога, а Удино v и три дивизије Маоенине да he моћи потпуно да униште Аустријанце. -'. ,• ; -

Beh 18. Априла изјутра до почетка своје значајне пето-дневне операције Наполеон је предвидео потпуно растројство аустријске војске, и/ни у колико се иије љутио на Бертија.

И Наполеон отпутова у Инголштат. — Увече Лефевр јавља, да је његова војска прикупљена у Најштату, за тим, да је изашиљао официрске патроле у правцу Давуа, али га никако ниеу нашли, и на по слетку јавља, да у току 18. Априла нико га није ira- . падао; од бегунаца и заробљеника еазнао је, да су око 90.000 ауетријске војсКе, са главним станом у Пфафенхаузену, стигли на десну обалу реке Абенса.

Дошавши у Најштат ђенерал Савар.и уверио ;се увече о мучном положају Лефевра, и обећао је још

, ' Војска Масенина прикупила' че 19, Априла у. 6 часова увече у • "Пфафелхофен, и с то'га ču неки делови! морали задан и по пређи. 90—100 ' '. километара.— . ч •; . . '" V *f,* '" • . *[5]

исте ноћи отпутовати ка Даву-у, како бн овај могао у случају потребе још следећег ДаНа притећи у помоћ Лефевру. , ,

У току 18. Априла Даву је пребацио на десну обалу Дунава у Регенсбург дивизију Морана, Гјудена, Сент-Илера, коњицу С. Сулписа и Монбрена, а очекивало се још и на долазак Фријана. Баварске дивизије Лефевра биле сураспоређене; Дивизија Вредеова у Сигенбургу, две дивизије у Најштату, дивизија Дипонова и Нанеутијева у Вобургу; Вандам беше стигао у Инголттат- чело главнине Масенине. војске (корпус Удинов) беше стигло у Ајхах.

У почетку је ерц-херцог Карло кренуо војеку ка Ротенбергу и Пфафенхаузену, na је тада и дознао, да је Даву у Регенебургу. Чим је то .дознао, одмах је наредио, дасе 66.000 војн^ка прикупи уРору; 35.000 као бочно закриље да се крене у лево ка ЛуДмансдорфу и Пфафенхаузену;. један корпус од 25.000 даостане у Мосбургу.

Марш маршала Давуа од Регенсбурга ка НајштаШу; борба код Танген-Хаузена 19. Априла, (сл. 46.) — Априла 18. око подне Наполеон је био потпуно Оријентован, и предвиђао је сукоб.19. Априла. У писму, које је писао Масени 1Q. Априла изјутра, ево како Наполеон цени околности на бојишту:

„Херцогу риволијском у Фрајсинг. "

Инголштат 19. Априла пре подне.

„Добио сам Ваше јутрошње писмо од 6~часова шјутра. Ја држим, да ћете Ви иротерати оних 4.000, који се налазе пред Вама, и да се нећете задовољити еамо са 400 заробљених, како ми наговештаватеJ

„У *Ауи* у *фрајсингу* нема ничега особитог; тамго могу Да буду остатци одреда, које сте Ви потукли.

„Наше операц^је расветљују се. Ево како ствари стоје у иетини: Брц-х^рцог Карло био је јутрос са свом GBOJOM BÖJCKOM дан марша од Регенсбурга, његов <mераційски правац ишао је на Ландсхут. Херцог ауер-

i [x] Удино се сукобио са аустријским једним одредо>Гп потиснуо га.— 19*

штатски (маршал Даву) напустио је ноћае и јутрос Регенсбург с намером, да се крене Најштату, како би се ујединио с Баварцима. Ја очекујем сукоб данас, ево већ скоро пола дана, а ја не чујем топовску пуцњаву.

„Ш тога маневра Ви видите, зашто ја уклањам своје лево крило, како бих потиснуо унапред десно, које Ви образујете, и које данас мора учинити покрет, и доћи у еукоб. Вечерас или сутра, вероватно, биће боја и на левом крилу.

„Упутите корпус Удинов на Ау и Фрајсинг; изашиљите патроле ка Минхену, како бисте дознали, шта има хамо.

„Пошто су становници нанашој отрани, то Ви можете послати 'естафете на све стране.

„Од Фрајсинга и Ау-а, у зависности од извешћа која hy добити данас, упутићу Вас на Ландсхут, и тада ерц-херцог Карло може да изгуби свој операцијски правац и-ослонац на позаднину, те he бити нападнут на левом крилу.

„Ја Вам напомињем, да једну дивизију кренете на Ау, а не све у Фрајсинг, за то, што ако се' лево крило јаче заплете у бој, што би добро било, онда дивизија из Ау-а треба да се крене и да ојача то крило.

„Све се то мора данас објаснити, сваки је минут драгоцен. Држите корпус Удинов у приправности, а Ваше четири дивизије око Пфафенхофена на три пута: Најштат,, Фрајсинг и Ау, како би се према околностима једна од њих прва кренула и образовала колоне у иравцу неопходног наетупања. Овде све мора бити ооновано на рачуну времена. На крају крајева 12 или 15.000 хуља (canaiUes), које сте Ви тукли јутрос, морају бити одважно нападнути од наших 6.000 људи.

„1 час по подне.

„P. S.[1] — Уместо тога, што бисте једну дивизију Удинову послали у Ау, како Вам је напоменуто у првом

[1]. і Ово је писмо вослато Масени у два примерка: Прво у подпе по ордонанс-официру царевом, а друго у 1 час по подне по ађутанту маршалввом, који се враћао. У то време цар уседе на коња, измени распоред, који се односи на корпус Удиоов, и издиктира ово наведено под P. S. на крају писма.

писму посланом по мом ордонанс-официру, кренутије ка Најштату, како би могла благовремено да подржи дево крило; другу дивизију, како је напред речено, упутите у правцу на Фрајсинг."

> По пристизању Фријанове дивизије Даву већ крете ноћу између 18. и 19. Априла свој корпус у три- колоне на Абах, Танген и Салхаупт; један пук (65. Кутара) остави у Регенсбургу за одбрану моста. Монбрен ее кретао на Динцлинг штитећи покрет с лева. Кад је чело главнине Давуове око 11 часова пре подне допрдо до Фекинга, већ је непријатељ опажен.

Априла 19. аустријска се војска доиста кретала у три колоне і^а Регенсбургу, а лева колона кретајући се на Абах, код Тангена и-Хаузена сукобила се са Давуовом војском, која је била потпомогнута и другим деловима. Девет пешадијских и 4 пука лаке коњице Давуовог корпуса у току времена од 10 часова издржали су бој противу три аустријска корпуса: ерц-херцога Лудвика, Хохенцолерна и Розенберга, којом је приликом заробљенр око 2000 војника из 23 аустријских пукова.

Даву се реши, да идућег дана комору и рањенике упути у Абенсберг. Од ухода заробл.еника и 4 дезертера дознало се, да у аустријској војсци има 120.000 војника и место,- где се. она налази.

Вандам са Виртембержанима стигао је у Вобург, где намести мост, а за тим се крете ка * Најштату у у помоћ Лефевру.

Кретајући се по наређењу Наполеоновом ка Абенсбергу, Лефевр се код Офенштетена такође сукоби са одредом на левом крилу Аустријанаца, који је би» упућен у Рор, и потисну га; дивизије Деруе-а и принца наследника, распоредише се у Абенсбергу, док се Вреде приближаваше ка Сигенбургу, где се прикупљаше знатна снах^а Аустријанаца.

Идоиста, ерц-херцог Карло кретао се ка Регенсбургу само са 66.000 људи, т. ј. једва с половином своје снаге, а остало. је све задржато на Абенсу.

Увече је Масена био у Пфафенхофену; аустријски корпуси северно од Дунава беху један близу Регенсбурга, а други близу Амберга.

Наполеон је занођио у Вобургу, и за њега су се сада створиле повољне околности: Војска му је била већ скоро са свим прикупљена, а ерц-херцог Карло не умеде се користити могућношћу, да оделћто потуче поједине француске колоне.

Око пола ноћи Масени је поелато наређење, да један део војске упути ка Абенсбергу, а са осталим деловима да наступа ка Ландсхуту.

Априла 19. увече положај обеју отрана* био је овакав:

а., Француска сшрана: Вандам, Лефевр, дивизије Морана и Гидена од корпуса Давуовог, за тим коњица Нансутијева и Сен-Сулписа, свега преко 60.000 војника, налажаху се између Најштата, Офенштетена и Сигенбурга;

Даву са дивизијама Фријана, Сент-Илера и са коњицом Монбрена беше у Тангену;

Масена у Пфафенхофену.

Стратегијски фронт Танген—Пфафенхофен изноеио је око 6.0 км.; од Абенсберга до Пфафенхофена 40 км., дакле сва се снага могла прикупити у центар за дан марша;

б„ Аустријска сшрана: Војска ерц-херцога Карла:

Десно крило — 38.000 у Екмилу и Динцлингу; центар= 28,000 у Хаузену и Грубу; лево крило = 4= 35.000 на Абенсу код Сигенбурга; на крајњем левом крилу у Мајнбургу један корпус од 25.000 војника*.

Бој код Нбенсберга 20. **Пприпа,** *(сл. 46.)* — Желећи да приступи одлучном решењу овога рата, а не знајући још потпуно намеру непријатељеву за 20. Април, пошто још нису добијени потребни рапорти извиђача, Наполеон нареди војсци прикушвеној на Абенсу, да се крене у бој, потиокујући непријатеља ка реци Изеру, а претпостављајући да је непријатељска главнина већ отпочела одступати у том правцу. Масена ј'е требао да пресече одступницу на Ландсхут.

У 3 часа изјутра послато је из Вобурга Масешт наређење, да упути Удинов корпус на Ау или Гајзенфелд ради подржавања левог крила армије, а сам

Масена са дивизијом Еспања да се крене на Фрајсинг или Мосбург, да овлада прелазом преко Изера, претећи позаднини Аустријанаца, ако би покушали, да бране Изер; а у решењу питања о избору тачке — места и начина дејства дата је Масени потпуна слобода рада.

•У- 6Vs часова изјутра наређено је Вандаму -са ВиртеЈ^бержанима да се крене на Сигенбург на десно крило Баваираца; Масени да одлучно наотупа ка Ландсхуту, и у крајњем случају да овлада Мосбургом.^

У 7 чаеова изјутра Наполеон стиже у Абенсберг, предузе рекогносцирање положаја и непријатељских позиција испред Абенсберга, и реши се, да овде учини одсудан напад помоћу војсака Вандамове, Лефеврове и Ланове. (Лан те ноћи стиже из Шпаније и прими команду над двема дивизијама Давуовог корпуеа). Даву са осталим деловима војске имао се држати одбране на својим позицијама.

. Вандам и Вреде нападали су Аустријанце код Сигенбурга; Лефевр са двема дивизијама (Деруа и принца наследника) наступаху на Вајхаузен, како би избили на пут из Абенсберга за Ландсхут; Лан проби деснибок, и гоњаше све што је преД њим.на Рор и Ротенбург. Борба је трајала само јодан сахат. Ауетријанци (војека Хилера и ерц-херцога Лудвика) били су

[1] У наређењу издатом Маеени Наполеон је унеколико преувеличао повоЈвне околности за себе, јер каже: „Сви извештаји добивени јутрос по-. тврђују, да непријатељ бежи безобзирце. Војиште је покривено мртвацима:" И ако еу ови узвици преувеличани и донекле и неверни, они не могу бити од штете по. саму ствар, јер могу у подчињених- изазвати јачу веру у своје дејство. Овакви .поступци Наполеонови подстакиути јаким карактером н>еговим помогли су му у многим приликама, али су га тако исто чеето и увлачили. у област илузија. Војсковођа мора имати душу вештака или поете. Бурјан, говорећи у својим мемоарима о Наполеону, вели; „И ако је ово био јединствени човек мислилац, који је икада постојао, ја не познајем ни једног другог, који би- се с тавом лажоћом подавао илузијама:. Хтети ма што и веровати у то, као да већ постоји, за њега је често бидо једно. и исто".

. Јест, али ова вера у уепех, са своје стране, при сјајним делима удесетостручавала је снагу овога великог човека, и ободравајући дејствовала је на његове подчијњене. Војвода мора бити више склон оптимизму ;но сталном сумњичењу и иеповерењу околине. —

„Рат је озбиљна игра, у којој је могуће. Јсомпромитовати и сврју репутацнју и своју "отацбину; паметном човеку потребно је, да размишл^а, да појима, да- ли је он створен или не за такво једно дело,". — казао је Наполеон указујући на тешкоће командован.а војском^

разбијени, и нагло одступаху ка Ландсхуту, изгубивши 8 застава, 12 топова и 18.000 људи заробљених.

Ерц-херцог Карло није ништа радио; половина његове војске остала је мирна на "Лаберу у Лајерндорфу, а друга половина кретала се ка Регенсбургу, и увече овладада њиме. Положај десног крила Аустријанаца, (66.000), које је било одвојено од левог крила и од Ландсхута као евоје одступнице, био је у тешком положају.

Даву са дивизијама Фријана и Сент-Илера и са 3 пука шасера остао је тог дана на меету прикупљајући рањенике. • • .

У 5 часова по подне Бертије посла Удину наређење, да не иде ка Најштату, већ да с крене ка Пфафенхаузену и Ландсхуту, а у исто време Масени је наређеш, да се енергично креће ка Ландсхуту, како би прекинуо одступниру Аустријанцима.

У 8 часоваувече послат је налог и Даву-у$_5$ да одважно евуда напада'непријатеља, наговештавајући му, да непријатељ свуда бежи, и да је то друга Јена! — Једно је обеспокојавало Бертија: Нису могли да дознаду тачно, где је ерц-херцог Карло? Једни говораху, да се он креће ка Регенсбургу, други опет да одступа ка Ландсхуту.

Од Масене је добијен рапорт, да је он заузео Фрајсинг, одакле су Аустријанци бежали у два правца: неки ка Минхену, а неки ка Ландсхуту.

Бој и заузсће ЛандсЈсута 21. Иприпа, *(сл. 47.):* — Априла 21. Наполеон се решава, да гони лево крило аустријске војске, (5., 6. и 2. резервни корпус), које одотупаше од Ландсхута. Помоћу 4 дивизије Масенине могло се то крило одсећи од своје одступнице и уништити. У то име наређено је;

Да Лан иде на Лангквајт, нападајућитлавнинуАустријанаца, ако би она одступила преко Екмила на Ландсхут или на Штраубинг;

Да Даву подржава тај покрет;

Да Лефевр упути једну дивизију на'Ротенбург, а две друге на Лангквајт;

Да Вандам иде на Ландсхут, а тамо да се крене и дивизија Таро из Удиновог корпуса;

Да дивизија Буде иде на Абенсберг, а у том циљу биће подчињена Даву-у;

, Маршалу Даву-у послато је опет друго наређење, да подржава Лефевра, ако он буде гонио војску ерцхерцога Карла, или да очисти леву обалу Дунава бд Белгарда и Кленау-а.[1] -.....

Овај је задатак немогућ у дотичном тренутку, јер како је Даву могао да пређе на леву обалу Дунава?! У истом наређењу Наполеон опет неверно саопштава стање, да је Масена заузео Ландсхут 20. Априла у 3 часа по подне. —

Лево крило Аустријанаца беспрецидно је и у приличном нереду одступало Ландсхуту. Априла 21. изг јутра војска се у гомилама искупљала око Ландсхута ради уређења, коњица је имала задатак, да заштићава одступање пешадије, али око 9 часова Наполеон се појави на висовима Алтдорфа, па нареди Бесијеру, даса баварском коњицом и дивизијом Нансутијевом нападне Аустријанце. Бесијер их раотроји и нагна у долину Изера; Моран овлада мостом, и око 1 ча.са по подне Ландсхут са многим заробљеницима били су у рукама Француза. Масена је изјутра подишао Мосбургу, где Клапаред овлада мостом, -који беше у пламену, и кад је исти оправљен, Масена се крете десном обалом Изера ка Ландсхуту, али је одоцнио, јер су Аустријанци раније оДступили правцем на Гајзенхаузен и ноћу етигли до Најмаркта. -— . -

Даву се кретао на Хаузен саобразно ранијем наређењу од Бертија (дацније Наполеоново наређење није ни добио), и сукоби • се са Аустријанцима. У то врел!е он доби извешће о паду Регенсбурга и о уједињењу корпуса десне и леве обале Дунава. Овим.су се за Даву-а стекле са свим неповољне околностр: Имао је непријатеља с фронта, а могар му се појавити и у позаднини. С тога Даву посла неповољан рапорт Наполеону, који еавршено није ништа сумњао за ту

[1] У наређењу је речено, да извешћа треба шпо, чешће слати на пут Рор—Ландсхут; постарати се и дознатп, куда се кренуо ерц-херцог Карло: на Штраубинг, Ландсхут или Регенебург? —

страну, а био је готов да следећег дана остане у Ландсхуту, или да продуЖи продирање за дедовима војске ХиЛерове, која је одступала.

Међу тим Даву је целог дана био бој код Екмила. Да би га у боју потподагао, Наполеон је тамб упутио цео Удинов корпус, дЉизију Димонову и једну баварску дивизију. Понова се почеше замршавати придике за Наполеона на против-положеном крилу његовог стратегијског фронта.

Борба код Екмипа 22. Априпа; гоњен>е ЈСипера ка Ину, *(сл. 48.)*. — Дошавши од Давуа ђенерад :Пире је представио Наполеону мучан положај маршалов, а то је принудидо Наполеона, да се реши најзад, да се штб пре крене северно од Ландсхута ради напада на десно крило ерц-херцога Карла и на корпусе ческе војске, како је замишљао Наполерн.

Услед тога Наполеон издаде следеће наређење:

1., Да Бесијер са лаком коњицом и баварском дивизијом Вредеовом гони лево крило Аустријанаца каИну, и да једна Масенина дивизија у Ландсхуту буде готова, да потпомогне овај покрет;

2., Осталим деловима војске у 4 часа изјутра наређено је, да од Ландсхута иду ка Екмилу:

а., Напред Лан са дивизијама Сен-Сулписа, Вандам са Виртембержанима и дивизијама Гидена и Морана;

б., За овим трупама наступаће сам Наполеон са трима • Масениним дивизијама.

Наполеон је рачунао, да раетојање до Екмила од 40. км. пређе за 11 часова, т. ј, до 3 часа по подне. Лану је наређено, да до 7 часова стигне до Ерголдсбаха, а челној дивизији Масениној да отпочне покрет у 6 Часова изјутра;

3., Вади потребне везе саопштено је Даву-у, да у подне, у 1 и- 2 часа по подне испали плотуне од по. 10 топова, ако код. њега не би било боја ни канонаде, те да, би се по том знаку знало местсГ где је, и о. његовој спреми и готовости за дејство. Уз то препоручено му је још, да саопшти Лефевру и Удину, да су дужни^ да га потпомогну, а тако ието *ж* да чешће шаље извешћа о стању код непријатеља;

. 4., Подкоманду ђенерала Руја стављена је сва војска од Донауверта до Вобурга, (заштита позаднине).[2]

V-Аустријска војска 22. Априла добила је следеће наређење:

Корпус IV. Розенбергов да се држи на положајима код Лехлинга; испред њега бригада 3. корпуса Бибера у екмилском дефиле-у, а. бригада Вукасовића на десној обали Лабера коД-Линдаха са истуреним предњим деловима до Пуххаузена;

Корпус II. Коловратов да се крене на Абах;

, Првом резервном корпусу Лихтенштајна наређено је, да се крене на Вајхенлое и Пезинг;

Трећем корпусу Хохенцолерна наређено је, да се крене на Лукенпоинт;

Гренадирској дивизији наређено је, да остане у Еглофсхајму; кирасирима пак да остану у резерви близу Талмасинга и Кеферинга.

На тај начин ерц-херцог Карло прелази′. у наступање баш у времену, кад се Наполеон решава, да са свим сврши е десним крилом његове војске. Покрет "!\устријанаца требао је да отпочне у подне.

Баш у то време на лаццдехутском шосе-у појави се чело Вандамове преходнице; око 2 часа он потиште аустријске предње делове ка Пуххаузену, и поче да наступа даље ка Лаберу; између 2 и 3 часа он већ стиже пред Екмил. Тада ускоро пристиже Наполеон са Лановом војском, те с висова код Линдаха поче да осматра раепоред Аустријанаца. Чимје познао, какво је стање на бојишту, Наполеон одмах за тим нареди Сен-Сулпиеуј да нападне на Екмил,- а Лану да и даље у десно обухвата непријатеља преко Лабера.

Једновремено с тим дејствима Даву поче да напада преко Унтер..-Лајхлинга, и после упорне борбе он потиште непријатеља на Сандинг. У 3V2 часапо подне преко Лабера Лан продре у Стангмил и Рокинг, ~и Аустријанци. отпочеше да бдступају ка Алтенглофсхајму.

[2] У писму, поолатом Рују, Наполеон опет преувеличава последице победе над Ауотријанцима, наводећи, како је заробљено 30.000 војника, сва артилерија и комора. . ."

•У 7 часова по подне француска војска беше постројила бојни поредак на висовима Хагелштата, и беше отпочела да гони непријатеља коњицом Нансутија и Сен Сулписа по добром путу и са страна. Ito-кушавајући да одбије нападе непријатељеве, аустријска је коњица била разбијена и.бачена до Кеферинга, а у том ју је правцу гонила и пешадија. У том гоњењу учествовао је и сам Наполеон, и, како веле, саелушао је мњење својих маршала о томе, шта да се ради сад у ово доба? Лан је мислио, да се продужи непрекидно гоњење целом војском до Регенсбурга, други маршали били су мњења, да је неопходно потребно, да се замореној војсци даде мало одмора, те да мало одахне, поглавитР још и за то, гато наступа ноћ, која смета покретима већих маса. Наполеон се сложи с овим последњим мњењем, и заустави кретање. Коњица се ра-' змести у Кеферингу, а пешадија на линији Алтенглофехајм — Талмасинг.

У очи тога дана ђенерал Удино' са гренадирима и коњичком бригадом Колбера био је у Најштату, па не , могући на време да стигне у помоћ маршалу Даву-у, заноћио је у Лингквајту. Бееијер је гонио лево крило Ауртријанаца ка Ину; дивизија Молитора'беше стигла до Вилсбибурга, а Вреде до Најмаркта. Ово заустав-л>ање своје војске, које је учинио Наполеон, извукло је Аустријанце из критичног положаја по њих..

Ерц-херцог Карло прикупи своју војску код Регенсбурга у Бургвајнтинг и Обер-Иолинг, а корпус Белгардов, који беше на левој обали Дунава, стиже у Гемау. Приспевши каменом мосту на Дунаву ЈСОД Регенсбурга, а да би ускорили прелаз војске јрш исте ноћи, подигнут је још један провизорни мост^ Изјутра је аустријска војска прешла•_ на леву обалу Дунава, само је коњица остала у равници јужно од Регенебурга; 8000 пешака остављено је било за поседање и одбрану тврђаве. x

Борба и заузеће Регенсбурга 23. Пприпа. — Ноћу између 22. и 23. Априла главна маса француске војске биваковала је код Алтен-Еглофсхајма; где је био и главни стан Наполеонов. Штабови рвих корпуса били су у близини, и Наполеон је лично издао усмена

наређења маршалима за' бој следећег дана. Тада је Бесијеру послато наређење, да *оа дивизијама Молитора и Вредеа гони Аустријанце ка Ину.

Уз то Маеени је наређеНо, да се крене ка Штраубингу, и да заузме провизорни мост, кога су вероватно Аустријанци тамо подигли, и да их гони обема обалама Дунава, ако би се они тако кретали у повлачењу.

Сва остала војска кренута је на Регенсбург, а у авангарди беху кирасирске дивизије Нансути-а и Сен-Сулписа и пешачка дивизија Гидена. Кирасири потукоше и потиснуше аустријску коњицу, а Лан јуришајући кроз једну камениту брешу проби се у тврђаву, откри потерну и заосталу војску, и мало за тим зароби 8.000 војника. Заузевши мост на Дунаву француска војска у исто време са деловима аустријске војске, који одступаху, пређе на леву обалу Дунава.

[1]Заузећем Регенсбурга заврши еечувенапето-дневна операција Наполеонова између Абенса, Изера и Дунава. Гонећи за тим војску Хилерову француска војска одмах се крете на престоницу Аустрије, тејетако Наполеоп одржао своју реч, коју је изрекао у наређењу, издатом војсци 24. Априла 1809. год: *„И Upe od једнога месеца дана ми ћемо бити у Бечу."* —-

Пето-дневна операција под Регенсбургом је врло поучна, и долази у ред најзначајнијих операција Наполеонових. Армија не беше још прикупљена, кад је непријатељ био већ близу и рат објавио; но благодареће брзини кретања војске, решивости, непоколебљивој вољи врјековође и поуздању у самога себе са необичном вештином, да то поуздање и веру пренесе и у саму војску, Наполеон је у току 5 дана одржао 5 цобеда, и на важним местима увек се појављиваојачи од непријатеља.

Сам Наполеон .о тој операцији вели овако:

„Сами значајни маневри, какве нисам вршио никад, а које највише ценим, јесу маневри под Екмилом; онн су далеко важнији од маневара код Маренга и других мојих операција пре и после[1]..-.. — Борбе код Абенс- *r*

0' Meara. Napoleon en exil.

берга, маневри под Ландсхутом и екмилске борбе ј.есу дбиста врло вешти маневри Наполеонови, који светле."[r]

Овај ведики војсковођа није никад напрезао т.олико евоју вољу и физичку снагу, као у овом походу! Почињући с 12: Априлом, кад је Добио телеграм о прелазу Аустријанаца €1реко Ина, па до заузећа Регенсбурга 23. Априла, за 11 дана Наполеон се није одморие. Ако се само разгледају часови за то време, па се одбију само они, које је употребио на коресподенцију, неће се наћи нигде прекида у његовом, раду вшне од 3—4 часа дневно. Само толико времена могао је Наполеон да употреби на одмор и размишљање за следећи рад! А може се само у чуду замислити, колика је за тај напор потребна физичка моћ и'каква морална енага и енергија, да се издрже непрекцдна кретања, да се поднесу све ратне неудобности и многе замршене прилике и околноети ратне?! . . . . .

Успех Наполеонов у напред изложеној операцији по спољашњој форми својој пре евега се објашњава тиме, што он стално тражи борбу и маневрује само за то, да би се на бојишту појавио у згоднијем положају од Аустријанаца. Наполеону пак достојни непријател^ ерц-херцог Карло иставља само засторе и непрестано креће војску насумце, у ветар; и чае се управља по корпусу Давуовом (19. Априла), час тежи, да падне иа замишљене важне комуникације Наполеонове (20. и 21. Ахтрила), чае се опет решава за напад, па наређује покрет војске тек у подне (22. Априда)! С једне етране јасно познаВање циља и необична енергија испољена у свима облицима, а с друге се стране пак све ради и цљеви се истављају тек форме ради, као кад је човек у бунилу, илиу опште кад су му везане руке.

Али не треба кривити ни ерц-херцрга Карла за све. „Армије које су биле побеђене, биле су разбијене још пре бојишта." — казао је Наполеон. И заиста, то се иотврдило у овом случају. Не мотрећи на читав низ важних рефорама, које је завео ерц-херцог Карло, ауг стријека војска ипак се није могла отрести од мртвог формализма/ рутиме и крутих ратних навика, што је

[1] Menioires de Napoleon. - . . ' , .

вековима. на њу накаламљивано, а ослободити је од тих навика, била је мучна и немогућа ствар за команданте. Каквих трудова и каквих је мука и борби имао Суваров, да би реорганизовао аустријску војску у Италији 1799. године, па ипак чим: је[в] из Италије отишао чувени старац фелдмаршал, кога они нису разумели, па нису могли ни рат продужити, све је пошло по старом. Бво и овде се огледа у францускихуђенерала и оеталих виших команданата појава необичне радљивости и енергије, па за то су они били стални победиоци над Аустријанцима, који су могли без великог труда да обезбеде за себе и бројну надмоћност, да се ниеу заносили уображењима и измишљотинама. \ . *у.* • ″»-.′•

Иепресецано и хтокривено земљиште, на коме су ес развијале пето-дневне операције, тражило је покретну војску, везу у дејствима и веште ђенерале, а евега је тога било у војсци Наполеоновој, а ни приближно довољно у аустријској војсци.

Пример војничке храбрости и издржљивости био је сам Наполеон, Редовно на ногама Наполеон је увек био тамо, где-^се назирао важнији догађај у извесном моменту; и скоро не спавајући, и проводећи у миру само кратко време за време јела, он никад није оскудевао у природним средствима за подржавање своје снаге, те је показао,, шта све може да учини с телом ^•твоздена воља обгрљена страшћу душе: „Рад је моја •стихија, ја сам рођеи и створен да радим; ја знам границу мојих ногу, ја знам границу мојих очију, али ;ја никад нисам достигао траницу у раду".[1] —

Неуморни и челични раденик поврдом *регенсбургеких: дана* Бертије је писао о Наполеону: „Његово Величанство је здрав, _и као: увек издржава рад мио|и и физичко усталаштво." — ;

Понекад могли су се олазити и знаци умора код Наполеона. Априла;22. видимо, да се осећао уморан, и да је хтео да учини застој код Ландсхута, али бојазан за Давуом кренула га је ка Екмилу; увече пак \<*m* се слаже с *мишљењем* да обустави за Ту ноћ го-

[1] Стас Casas, Memorial de Sainte Helene.

њење војске ерц-херцога Карла, а међу тим то беше тако важан и одсудан моменат, када је могао да баци на Дунав евога непријатеља.

Па било «је и неколиких претераности и наредаба, које се нису могле да изврше, као што је оно наређење Даву-у и Масени, да се прикупе у Најштату и Пфафенхофену 18. Априла, што се није могло извршити по услову времена и простора. Неистине у наредбама и саопштавањима често су се сударале, те се педчињени нису могли оријентиеати, као н. пр., шта је саопштено Даву-у 21. Априла, као Да је још синоћ Масена заузео Ландсхут, (вероватно ошипком пера" уместо Фрајсинг стављено је Ландсхут), преувеличавање о резултатима победе 21. Априла, и т. д. Ово наводимо овде само у том циљу, како бисмо доказали што јасније, да у рату не иде све баш тако глатко, како.се то овдсује у Историјама^ као год и то, да понеки пут греше и велике, војсковође.

ки, колико је и како је тек поучна ова операција у техничком погледу! Наполеон и Бертије стално су општили-са свима ђенералима, командантима корова и одвојених одреда. Трипут дневно они им' шиљу подробну оријентацију на целом војишту, и захтевају са своје стране непрекидна извешћа о томе, шта су још накнадно сазнали о непријатељу.

С друге стране и Наполеон и Вертије непрекидно су изашиљали официре^ па и ђенерале (Савари, Пире) у рекогносцирање и зарад постављања везе у дејствима. Одличан је и јединствен начин, што га је препоручио Наполеон.маршалу, Дав-у (батеријски плотуни) за установу и осигурање везе преко гдаве аустријских војнцка на дан екмилске борбе, (22. Априла).

Регенсбургока операција објаснила је и какав је био однос у раду између Наполеона као главног команданта и Бертија као начелника његовог штаба. (G обзиром на сам рад у извесним приликама изгледа, да су TQ била два савршено једнака. човека^ Бертије предлаже исти начин дејствовања, какав је начин издао и сам Наполеон, и ако нису тог тренутка били у истом месту, и ако нису знали, какво іе већ наређење издао који од њих; исто тако и Наполеон и Бертије

једнов.ремено издају наређење за истоветан распоред војске за 18. Април и то Наполеон из Донауверта а Бертије из Аугсбурга.

Исто тако у овој операцији испољила се на један олличан начин лична и нарочита иницијатива (самоопредељење) у поступку маршала Масене. Наполеон наређује Масени 20. Априла, да одмах упути *Удинов корпус* ка Гајзенфелду. Удинове дивизије у том тренутку нису биле на окупу; једна његова дивизија (Клапаредо) беше 'далеко од пута за- Гајзенфелд, и ни у ком случају не би могла да стигне на време у одређено место. Извршујући Наполеонов нал:ог, Масена придаде Удину из свог корпуса дивизију Буде уместо Клапареда, и упути га ка Гајзенфелду, где је овај стигао на време.. Rt- Ето, то је прави смисао иницијативе, с којом се -тачно извршује заповест старијег команданта' не по форми већ у духу самог налога!

Регенсбургска операција исто тако истаклаје на видик и објаснила погледе Наполеонове о литању јединства у операцијама. После *регенсбургског боја (22.* Априла) пред њим су била два предмета дејства подељена Дунавом: На левој обали главна маоа аустријске војске ерц-херцога Карла, а на десној обали лево крило — војска Хилерова. Наполеон се ограничава на краће гоњење ерц-херцога, а са свом својом енагом продире десном обалом Дунава за Хилером, како би f-што пре напао на Беч. Овим се постигло:

1., Јединство у операцијама;

2., Могућност везе са армијом вице-краља Јевђенија, која је оперирала на италијанском војишту;

3., Утодност у погледу основице;

4., Могућиест узгредног умирења уетанка у Тиfpojiy; и

5., Падање преотоници Б&чу за врат.

Најзад, догађаји у пето-дневној операцији показали |су иств тако тешкоћу у дејствима по унутрашњим опе-1-рацијским правцима и тешкоћу коришћења целокупном • енигом војске, која дејствује. Тако се види овде^ да се *?* Удинов корпус и део Масенинг корпуса беспрекидно |крећу од јеДног краја војишта до другог-Ђеома убр-

заним маршевима, и да при свем том нису имали учешћа ни у једном од пет поменутих бојева.

Изучавање ове операције, која је обратила на се пажњу и Молткеову, једном речју је веома корисно а и неопходно потребно.за оавремене прилике ратне, пошто је регенсбургска операцијаНаполеовова у истини прототип оних операција, које се имају одигравати вољно или невољно на јевропским војиштима. Савремене војске извршиваће етратегијски развој на самој граници, и онај који у томе задоцни, наћи he се у положају Наполеоновом у априлским данима 1809. године.

II. Извођење операција. — Да бисмо постигли што повољније резултате у извођењу операција у највише случајева потребно је испунити следеће услове:

Г., *Одржавати што већу шајнуга,* што дуже време како у намерама и наређењима, тако и у покретима;

2., *Одржавати гпрајно надгледање* непријатеља, па се редовно *треба извештавати о његовој јачини, саставу и распореду;*

3.,ᵥ *Треба по могућству држаШи прикупљено своју снагу* саобразно свима приликама и околностима;

4., Уздржаваши ~се издвајања и одашиљања наочитих одреда ма на коју сшрану сем неизбежних пошреба;

5., *Одржавати трајну везу у радњама своје војске;*

6., *РадиШи у опште одлучно — одважно;*

7., *РадиШи брзо, али увек с рачуном;*

8., *Радиши сШално — постојано;* и

9., *Радити предано са потпуним напрезањем енергије.* • •

Да пропратимо сад мало подробније сваки од ових услова, указујући на оно, што је најважније и најпотребније у сваком од њих! Тако: ,

1., Тајна. — Изненађење непријатеља маневрЈОМ, што је поледица задржавања у.тајности свих nferходних припрема, јест поред осталога најбољи начин, да се припреми успех у рату.

Наполеон је забрањивао, да се^штампа по новинама ма што, што би се тицало војске или флоте за време ратних радњи; он је дозвољавао, да се прештампава само оно, што је излазило у „Монитеру."

На поштанским станицама и на граници коњи и кола давати су за послугу само војним куририма.

Па шта је друго могло послужити Наполеону, да онако непримећено и. неопажено на познатој просторији прикупи своју војску 1815. године противу Блихера и Велингтона него тајна?!

Наполеон је рачунао као неопходно, имати две шифре за тајну преииску:

Једну за његову прециску са командантима виших јединица — армија, и другу шифру~армијских штабова за преписку са корпусним командантима. —

У осталом Наполеон се чеото вајкао, што се не може дописивати ни са каквом шифром, коју не би могли у Паризу и Лондону дешифровати.

Да би сачувао тајну, Наполеон се није заустављао ни пред каквим мерама. "

„Жао ми је, што сам се уверио из вечерашњег Вашег рапорта, да је један сељак из Блдитена дошао у Либштат. Кад ћемо се ми научити да служимо?! Ни један зец не сме протрчати. кроз линију предстража. Првога човека кога ухватите, да ее провукао, етрељајте одмах, невинога или зло-намерника — без разлике. Страх, који ћете тиме произвести, биће средотво за спаеавање. Ми не знамо, шта непријатељ ради, па доследно томе он не треба да зна, ни шта ми радимо" — писао је Наполеон једном од сво"их команданата. — Док је тако мислио о потреби чувања у тајности евојих наређења и покретатрупа овај најчувенији војсковођа још пре сто година, дотле се у нае слабо водило рачуна о томе у нашем последњем рату 1885. године. Нису били ретки случајеви, да су поједини становници бугарских села, док су наше трупе биле на бугарском земљишту, из позаднине наше војске пролазили наше линије предстража, носећи својим синовима (војницима) преобуку и друге потребе неузнемиравани од наше стране.

2,, Мртрење, извиђање и ујсођење непријатеља. — „Ништа толико це улива храбрости и поуздања у раду као познавање непријатељског стања и распореда"— казао је Наполеон.

Обавештења о непријатељу, која сачињавају један од најважнијих података за распознаваше прилика и околности у ратно доба, могу се прикупљати и трајно допуњавати и освежавати само непрекидним приближивањем ка непрЈдатељу и упадањем у унутрашњост његове војске. Ово је задатак коњице; она се изашиље унапред, да се труди да пробије коњичку прегради непријатељеву, и да сазна, шта је иза те прегради.

Сдучајни и изненадни многи бојеви а и катастрофе били су пооледица неодржавања потребног додира е непријатељем. .-^

У 1815. години, досле битке код Линьи-а, Наполеон је застао и није гонио непријатеља, али том и таквбм околношћу користили су се оба његова непријатеља: Велингтон је.одступио на *мон-сен жански плашо,* а у. очи тог дана (16. Јуна) Блихер, који. је био разбијен, уредивши своју војоку, кренуо се ка Вавру ради .уједињења са Велингтоном. Наполеон није мислио на *тх>,* па пошто је изгубљен додир с непријатељем, оно заго-нетно одашиљање Грушија *намирским* путем (дакле у противном правцу) учинило је, да се цела пруска армија од 90.000 војника прикупила у Вавру, а Груши до 17. Јуна увече није ништа знао о нецријатељу, па чак није знао, ни куда је одступио Блихер.

Да је Наполеон 17. Јуна одмах изјутра предузео јаче рекогнооцирање, сазнао би поуздано, где су савезници, па би се онда могао да пожури, да потпуно доврши победу над Блихером, који је био и иначе ослабљен; или би према њему могао да остави извесна одељења, а сам да се крене и да туче В.елингтона, пре него што стигне Блихер. Катастрофа код Ватерлоа од 18, Јуна поледица је једино и управ најглавније због твга, гато'је изгубљен додир, и што је прекинуто ухођење потучене Блихерове војске 16, Јуна у битци код Линьи-а.

Нерешљивост немачких команданата у црвим данима операццја у рату 1870.—71. године, споро .-кре–'

тање од реке Gape ка Мозелу, и цео ред случајних бојева били су последица: тога, што није стално ухођена француска војска, и што је била неподеена организација извиђачке службе код коњице.

У другој половини истог рата Мантајфел, по заузећу Амијена 30. Новембра, кренуо се jta Руану и Хавру, а никога није оставио да мотри на разбијену војску ђенерала Фаре./Над том војскем примио је одмах команду ђенерал Федерб, који је одмах северно од Амијена прикупио 30.000 војника, и 8. Децембра прешао у напад с намером, да одбаци Мантајфела од Дјепа и Хавра.

Ово неочекивано наступање војске, "за коју је рачунао Мантајфел, да ју је уништио са свим, веома је зачудило и узнемирило ђенерала Мантајфела,. па, се услед тога окануо кретања ка Хавру, већ је поново похитао Амијену. Ђенерал Федербје потпуно пости-' гао свој циљ. s

Немци нису били бољи ни односно оријентовања у операцијама својим на југу, Француске.

Крајем Октобра и у почетку Новембра отпочела су нека омања узнемиравања опсервационих одреда. Рекогносцирање, које је била предузела војска Фондер-Тана, открила је, да је *маршнуцрска шума UOGQ*-днута великим бројем франктирера, и да се позади шуме опажа прикупљање знатне онаге. Било је дакле несумњиво уверење, да су ти предњи делови -— одреди предзнаци општег наступања француоких војоака ради пробијања париске блокадне линије. Према овоме било је неопходно дознати најшербватнији правац, на коме би требало очекивати те ударе, како би семогла прикупити што јача снага угроженом месту, јер је у то време била. елаба снага у Немаца. После заморних ' рекогносцирања утврђецо је, дање то бити западни фронт. Мало за тим сазнало се, да од свега тога нема ништа натом правцу,. сем/неколико франктирерских чета, којима је цридават толики значај без разлога. Тиме се једино и објашњава онолико тумарање око Париза, час на северо-запад, час на запад, југо-запад, ' југо-исток, на исток и т. д; у опште тиме се тек објашњава тај марш у виду кри-

вудаве линије, то страшно заморавање трупа херцога мекленбургског од 13,-24. Новембра, час у Дре, час у Номан-ле-Ротру, час у Леман и у Шатоден, јер је он непрестано тражио лоарску војску, а у.самој ствари наилазио је само на франктирерске чете. Међу тим предузетим рекогносцирањима корпуса II. армије принца Фридриха Карла 24.- Новембра дознало се, да ее лоарска војска налази у Орлеану.

У такој су истој недоумици били Немци односно кретања армије ђенерала Бурбакија.

Војска Бурбакијева од 140.000 људи била је дужна по плану Гамбетином, да се из Вурже-а крене на исток с намером, да Белфор ослободи опсаде, и да с те стране дејствује на комуникације Немаца." — Опсаду Белфора штитио је ђенерал Вердер са корпусом од 30.000 људи, који се налажаше у Везулу.

Превозећи се железницом војска се Бурбакијева прикупљала у околини Безансона, одакле је требала да отпочне операције. Ово прикупљање Француза ишло је врло споро и траљаво, те наступање није могло да отпочне пре 5. Јануара, т. ј. на ово прикупљање утрошено је 15 дана. У току тих 15 дана ни главни штаб краљев нити пак Вердер нису ништа знали о Бурбакијевој војсци, т. ј. нису зцали, да ли ее кренула на иеток, или іе још у Бурже-у. Једни су извештаји потирали друге све дотле, док 5. Јануара нису предњи делови Бурбакијеве војске дошли у додир са Вердеровим трупама у околини Везула, када им је било све јасно. Што Немци до 5. Јануара по овом питању нису ништа знали, кривица не пада толико на Вердера, колико на 1Г. армију, која, налазећи се у непосредном додиру с армијом Бурбакијевом у Бурже-у и Неверу, није водила потребног рачуна, а није ни тражила извешћа о предузетим покретима те војске.____После борбе код Верта 6. Августа 1870. године Мак-Махон је одетупио Шалону, уместо да маршује Мецу. Изгубивши додир е њиме Немци нису били начисто, куд је одмарширао Мак-Махон, те за то нису могли ни продужити даљи покрет уједињеном снагом, већ су одредИли трећу армију, да тражи и гони Мак-Махона, а I. и II. армију су упутили противу Базена, код Меца. У том

времену они се, услед изгубљеног додира, налажаху у доста критичном положају, не знајући у први мах шта је важније: Да ли ићи за Мак-Махоном или маршовати ка Мецу противу Базена.

3., Прикупљање снаге и где да буде то? — Успех у ратним операцијама највише и најбоље обезбеђује то, кад се на време оствари могуће потпуно прикупљање и уједињење целокупне снаге на важној тачци у важном тренутку операција. Али уз то тако је исто важно *изабрати и згодну тачку* за то прикупљање и уједињење војске.

Наполеон криви Блихера, што у 1815. години није одредио једно опште место — тачку за прикуиљање свих корпуса његове војске, јер IV. корпус Биловљевније успео, да стигне на бојиште за битку код Линьи-а.

Велингтон је пак учинио другу погрешку. Он је *Еатрбра* означио као тачку за прикупљање -своје вој • ске, која је тачка била у рукама Француза, а тиме је себе изложио делимичним недаћама. Требао је за тај циљ да назначи Ватерло, и тада би за своје прикупљање имао 48 часова времена. —

У времену четвртог нападног покрета Аустријанаца ради ослобођења Мантуе 1797. године *„Провера,* по мишљењу Наполеоновом, пошто је успео неочекивано, да се пребаци преко Адиже код Ангијара., требало је да пређе еа целим својим корпусом на десну обалу, па ондаразрушившимост требао је са целокупном свагом корпуса и са дивизијом Бојалића да одступи у Манту-у, где се могао склонити са свих својих 20.000 људи. Уместо тога он је стигао у Манту-у са евега 8.000, јер је оставио дивизију Бојалића на левој обали реке, а 2.000 људи оставио је ради одбране моста, те су ови били заробљени, а и преходница његова такође је уништена.л

У 1805. "години Наполеон је препоручио Неју:

„Кад стигнете у Штутгарт, држите све своје дивизије што је могуће ближе једну другој, како би се Ваш корпус могао прикупити по крајњој мери за време од двачаса. Ја никако не желим оделите сукобе са додвојеним дивизијама." —

Французи у рату 1870.—71. и Руси у рату 1877.—78. године често су грешили против овог савета једног од најчувенијих војсковођа.

Ево како говори Наполеон*о значају надмоћности у броју за 0oj — битку:

„Вероватно је, да he понекад 17.000 добрихвојника да победе 25.000 исто тако добрих војника, али тај изузетни олучај не сме ни за кога да буде правило. Угледање на тај шузетни случај не може извинити оног команданта, који би се решио. на борбу са таквим односом снага, а да нема јаког основа, рачуна и поуздања за сигуран успех. Ако командант очекује каквих појачања, која би му мовда да утроје снагу,.онда он нема Права да ризикује и да прокомпромитује сигуран успех, који би постигао јачим прикупљањем своје снаге."

• Врховна Команда наше војске у рату 1885. године још 4. Новембра предвиђала је сä евим оправдано скори одлучни сукоб са непријатељем на еливничким поло жајима, na је у том циљу још тог истог дана наредила јаче прикупљање, наше снаге ка левом крилу (у први мах дринске и шумадијске, а доцније и моравске дивизије) према сливничким. положајима. Новембра –7, водила се доста упорна борба на фронту сливничких положаја, када је требало да падне-и одЛучно решење и за једну и за другу страну, али ни до тога дана није се могло да изврши потпуно груписање наше снаге. Више-мање ^уображвно „продирање Бугара *калошинском реком",* коју вест упорно подржаваше један од виших команданата, и познати потпуно ништавни догађај код *Ржане* у вези са неизвршењем прикупљања снаге за времена беху повод, те наше трупе одступише испред сливничких положаја без'одлучног решења. Недовољна енергија Врховне Команде у својим наређењима (није било ^атегбричких наређења за груписање снаге, јер не беху довољно иепитане прилике и стање код непријатеља; појединa наређења слата су без потпћса оног, који наређује, а неке еу наредбе слате усменим порукама преко официра из штаба Врхов.не Команде) са недовољном про - ценом времена и простора, а на послетку и недовољна

одлучност извеених виших команданата и била је узрок овом неоправданом одступању 7. Новембра увече. Ово неоправдано одступање манифествовали су својим држањем чак и поједини делови наших трупа., а ту је неоправданост пбтврдила и Врховна Команда доцнијим наређењем, да се трупе чак и од Цариброда врате на евоје првашње положаје испред Сливнице!

Пажљивим разматрањем свих догађаја на нишавском војишту у рату 1885. године, пбчињући од 4. Новембра па еве до свршетка опарециja, може се лако уочити извесна неодлучност^ да не речемо чак и зеб&a и узнемиреност у штабу Врховне Команде. Изгледа ро свему, да се у штабу Врховне Команде очекивала јача иницијатива и јача енергија у ондашњих виших . команданата на онако широком фронту операција, али ми у том времену баш у томе и оскудевасмо. Неорганизована и скоро никаква општа служба извиђања и саопштавања о стању и приликама на војишту, елаба а скбро и никаква стална веза између штаба Врховне Команде и дивизијских команданата на онако • врлетном, испреламаном и беспутном земљишту, и на послетку слаба веза између појединих дивизија и њихових властитих делова на- фронту операција, и НРЮу могли створити јаче раеположење, јачу одлучност и непоколебљивост у штабу Врховне Команде, па са свим логично ни јачу иницијативу ни већу енер- ' гију и смелост у виших команданата. . .

Бто, колико само у овом примеру треба да нађемо за се поука у погледу одређеније, правилније и отварније обуке и опште спреме у нашој војеци!. . .; .

^Издвајање одреда.— Издвајање нарочитих одреда у извођењу операција допушта ее само у крајње гнеопходним случајевима, и то у ограниченом броју,- имајући на уму основни принцип ратне вештиае, да *снага треба da је Шрикуиљена.* „•',.

0 том питању овако се' изразио Фридрих Велики:[1]

„Старо је ратно правило, које овде понављам, да .hете бити делимично потучени, ако поделите снагу. Кад наумите да бије*те битку, тада прикупите колико

[1] Упутство својим ђенералима о ратној вештини.

год можете више војске, иначе је корисније не можете употребити. . Ово је правило тако истинито, да су се горко кајали сви ђенерали, који су га пренебрегавали.

„Одред Албермала потученкод Денена 1712. године проузроковао је Јевђецију Савојском губитак целограта.

„Умало и мене самог нису потукли код *Сора,* да ме од те беде није спасла вештина мојих ђенерала и. храброст моје војске.

„Одбранбени ратса свимприродноизазивљеподелу снаге — војске. Невешти ђенерали хоће све да саЧувају, али спремнији гледају само на главну бтвар. Они се брину, како да отклоне веће беде, а сносе и мање поразе, да би избегли велике.

„Ко хоће да одбрани све, тај неће ништа одбранити. Главна ствар састоји се у непријатељској војсци и у томе, да се дозна њена намера, па онда уједињеном снагом изићи јој на сусрет. —

„Има и таквих ђенерала, који одреде издвајају онда, кад су намерни, да нападну непријатеља, како би ти одреди за време битке могли нападати на -непријатељску позаднину. Но и у тим случајима није искључена опасност £ удаљени од правца и места рада такви одреди могу стићи раније или доцније. — •

„На послетку сматрамза дужност напоменути још и ово, да је опаено ^неопростиви грех, у одреде одређивати трећину или половину целе армије." —

Потпуно тако исто изражава се и Наполеон:

„Војсковођа у току дана треба неколико пута да се запита: Шта бих радио ја, ако би се непријател> појавио преда мном с фронта, с десног или левог бока? Ако ова питања у њему изазову какву тегобу у погледу нужног одговора, значи, дауе рђаво раепоређен противно правилима вештине, те се треба одмах постарати за правилнији распоред, •*— Да се Алвинције 1797. године запитао: Шта fee бити са мном, ако се Французи преда мном појаве испред Риволи, а ја" им не могаднем изићл на сусрет са више него с половином моје пешадије без коњице и без артилерије, он би без сумње одговорио; „Бићу разбијен и с мањом снагом од моје. Чудновато, да их пример^ код Лоди-а,

'Кастиглијоне, Вренте и Арколе нису научили, да буду предострожнији." — ,

Подобно Фридриху Великом и Наполеон допушта издвајање одреда само у крајњим случајевима, а увек је био за што потпуније прикупљање снаге, —

Раније смо навели његово мишљење односно начина рада ерц-херцога Карла на италијанском војишту противу ђенерала Бонапартеу 1797. години. Наполеон је ематрао, да би било правилније, да је ерц-херцог заузео Тирол као бочни положај односно операцијског правца француске војске, и. т. д. —

Ево, како он говори о подели енаге на одреде:

„Пробитачније је не растурати снагу. Далеко је боље имати 600 војника, који he удруженом снагом извршити 6 покрета ка разним тачкама, или изаслати на све стране извиђаче, него 600 војника поделити на 6 одреда од по 100,војника за заузимање и поседање свих 6 тачака. Трудите се, да одржите батаљоне увек на окупу. . . . . Слабљење поретка у свима случајима је последица растурања делова, а опет то све води растројству._____Навикните држати Ваше батаљоне и ескадроне у скупу, иначе he се Ваша војска распли-, нути, и налазиће се у неисказаном нереду." —

Рат 1870.—71. године нуди нам по овом цитању поучан пример у полоЖном емислу. Немци скоро никада нису издвајали мале одреде, али су формирали _за оделите радње самосталне бригаде из свих родова оружја, (Кетлерова бригада);

5., Веза у радњама војске; лична иницијатива (самоопредељење). — Веза у радњама војске, јединство рада зарад постигнуМа једног општег циља, јест прва залога успеха у рату. Само на тај начин могуће је остварити потпуну / експлоатацију снаге и средстава, да би непријатељ/ био добеђен.

Ово питафе стоји у тесној вези с питањем о личној иницијативи, која је један врло важан ратни елеменат и од великог је утицаја на иеход рата.

Могло би се рећи, да се примена везе у радњама испољава на прартици у тачном и безусловном покоравању вољ^: командантовој, а то би <шет противу-

речилр принципу личне иницијативе. Али у самој ствари неопходно је потребно и једнр и друто.

Наређење командантово мора се увек извршити *Шачно,* и то *по самој суштини дела, а пе ho спољашњој форми.*

Суваров је лепо објаенио то питаше следећим речима:

„Онај, крји је на лицу места, с обзиром на близину, о приликама боље суди; њему је лакше проникнути тренутне премене тока тих догађаја, и према томе цодешавати своје поступке по ратним правилима.

„Ја десно, а треба лево, — немој ме послушати.

„Ја наређујем напред, ти видиш да не треба, — не иди напред." —

Не треба заборавити, да лична иницијатива добија најширу примену у области *Тактике,* где се понекад повољне прилике и околности стварају за неколико тренутака.

У облаети *Стратегије* услови су времена пространији, јер је при савременим средствима извештавања потпуно могуће измењати мисли, потражити мњење старијега за извесно извршење по добијенбхМ налогу, па и урадити онако како треба.

Армије; и корпуси на засебним војиштима могу да чине велику иницијативу; напротив они, који су у јачој-вези, морају тежити по мвгућству што тачнијем извршивању оног, што им је наређено.

Вво, како Наполеон мисли о том питању:

„Начелник штаба пише Вам, да; би Вас упознао с планом радњи, -које Вам цредстоје. У тим приликама и на ведиким војиштима уепех је могућ само такб, ако је план добр-о израђен у сагласности еа свима оеталим елементима од утицаја. Треба дакле веома пажљиво проучити добијена наређења, кне радити ништа ни више ни мање нбгсг што Вам је наређено, а поглавито при уједињеним кретањима са другим деловима." —

У познатом делу пруског главног, ђенерал-штаба о рату 1870.— 71. године поред осталог на једном месту вели се овако у погледу личне иницијативе немачких команданата;

„И опет опити потврђују, да подобна самостална предузећа ретко приводе оддучним резултатима; да се помоћу њих може рачунати само на поеебни уепех. Ззтуда следује, да с те тачке гледишта треба и ценити резултате таквих посебних предузећа. Докле год она произлазе — појављују се у смиелу намере главног домандапта, не треба. угушивати на практици тај елеменат одважности (дрскости); па ако се са њима и не, постижу важни резултати, они их бар припремају."

Иницијатива команданата мора се оснивати на свестраном пбјимању прилика и ратних околности, и на општем (заједничком) учешћуу решењима, која представљају ратну задаћу, и на послетку на тесној (чврстој) вези у радњама војске.

Тој фактичкој вези извесним начинима треба да претходи морална веза, основана на потдуно савесном односу ка раду, на иојимању другарске солидарности и на узајамном потпомагању.

Оскудица личне иницијативе нарочито код виших команданата наше ^ојске у рату 1885. године и беше Tloред осталога узрок многим ондашњим нашим недаћама; — околност о којој би требало у нашој војсци повести једанпут најозбиљнију бригу и старање, васпитавајући наш старешински подмладак за самостални рад не само у времену рата, већнастати,. да се принцип иницијативе развије у целој системи командрвања нашом војском. „У самосталности нижих старешина лежи сила, која се не може ничим заменити."[1] А да оу услови развијене иницијативе и код нижих команданата од огромне важности у ратно доба, ево шта вели ђенерал *Војде*[2] о иницијативи немачких подчињених команданата: „Познато је, да лавовски део заслуга у нечувеним успесима у рату 1870, године припада иницијативи немачких подчињених команданата. Иницијатива немачких подчињених команданата у најразноврснијем облику помогла је немачком ета> решинском елементу врло успешно и готово без натезања, да изиђе на крај оа сложеним механизмом савременог вођења и борбе великих војсака. Подчињени немачкикоманданти, вршећи наређења, која судобијали,

[1] v. d. Goltz/ Das Volk in Waffen, cip. 357.

[2] Иницијатива подчињених у рату од К. Војде-а, превод Д. Милутиновића, ђенерал-штабног мајора.

превазилазили су не само очекивања него и најсмелија надања овојих претпостављених команданата. Често оу пак исправљали веће или мање неизбежне омашке својих претпостављених, и добијали победе, које нису биле увек и заслужене. Немачки крпуси, дивизије, бригаде па шта више и мањи одреди, побеђивали су понекад не оамо без икаквих претходних наређења озго, него и без икакве опште управе у бојy. Бнергијом и умешношћу немачки су команданти каткад одржавали победе и над надмоћнијим Французима."

Нису сви команданти способни, да могуимати иницнјативе. Према речима Наполеоновим н. пр. његов ратни друг — помоћник (le compagnom d' exploits) Мират није му томе био баш Бог зна колико вичан: „Кад сам наређивао Мирату, да нападне и сатре 4—5.000 људи, то је извршивао занеколико тренутака; оставим ли га себи самоме, био је недотупаван, није умео да се" реши." —

Одржавање везе у радњама и правилно упућивање иницијативе у подчињених, кад већ имају подобности за то, треба да је једна од озбиљних дужноети старијих команданата. Они треба да буду у чешћем додиру са њиховим подчињеним, саопштавајући им што тачније како циљ, који треба достићи, тако и ова добијена дата о приликама и околностима од утицаја за постигнуће дотичног циља.

Тако. исто подчињени команданти дужни су, да се и сами старају о одржању везе како са старијим командантима тако и са својим суседима, обавештавајући се узајамно о свему шта се, како и на ком месту збива и зашто. Без таквог појимања и рада јединство у раду немогуће је. —

• Добар избор места од стране главног команданта за посматрање"боја од врло великог је утицаја на правилно управљаше бојем — битком. 0 овоме ћемо говорити доцније.

6., Одпучност у раду,—Одлучност, оообина предузимати одважна решења, јест једна од веома потребних одлика за сваког команданта.

Предузимање одважних — дрских решења није лака ствар, пошто ни стање ни остале прилике на во-

јишту и бојишту не могу свакад бити потпуно јасне, поред тога, што се у тим тренутцима код дотичнога појављује сијасет којекаквих препрека и помисли, које *шк* могу да задрже од таквог решења, као што су бојазан од одговорности, неопходна.потреба безбедности операције, и т. д., али прави војник треба пре да ое боји оптужбе за нерепшивост и оклевање, а не да се брји склоности за дрска предузећа.

„Ко хоће у рату све да обезбеди, врло је вероватно, да опредељени циљ неће моћи да поетише.

„Старо је правило у рату. да се обе стране боје једна друге. Ко први умедне и хтедне да се отресе таквих помисли и утисака, и постане господар ситуације у моралном погледу, тај he и победити, јер над свима силама стоји она сила, која дејствује на душу човекову, и испуњава је или страхом и бригрм или гордошћу и самоопредељивошћу."

Говорећи о нерешљивости Тирена при одерацијама у долини реке Леха, Напблеон му замера, што је приступао опсади Рајна, кад је могао овладати Аугсбургом, у коме није било гарнизона. Он је послушао ђенерала Врангела, а за то време' Баварци уведоше у тврђаву 1.500 војника,, где стиже са ärмијом и ерц-херцог.

У рату 1877, године руски ђенерал Гејман није се користио победом код Деве-Бајне 23. Октобра, па да одмах заузме Ерзерум, из кога је турска војска бежала обузета паником, која се доцније пак повра^тила и 28. Октобра одбила јуриш.

После битке код Авлијара 3. Октобра требало је ието тако енергично отпочети рад на оевајању тврђаве Кароа, у којој је владала необична паника; или спрам Карса оотавити потребан део, а са главнином енергично предузети гоњење Муктар-пашине војске* и што пре овладати Ерзерумом;

7., Брзина у раду апи с рачуном. — Брзина, наглост (жестина) у ратним радњама потпомаже успех, јер не дозвољава непријатељу, да'предузимље против — мере. Познати афоризам: *„Сваком маневру одговара његов контра-маневар, само ако сеие пропусти*

шрепутак", потлуно објашњава значај брзине у извођењу операција, при чему треба бити само обазрив.

Брзина у извођењу операција последица је:

1., Брзине мишљења при састављању пројекта рада; 2., Брзине у спреми и одашиљању потребних наређења; 3., Брзине покрета и рада; 4., Вештине користити се временом и евима осталим датима/ која служе за т,о, да се *време* иекористи како треба; 5., Одсуства контра-наређења.

„У својим походима у грађанском рату Цезар је успевао по истом начину и на основи истих принципа, као год в у Галији, излажући се само горим опасносгима. Прешао је Рубикон само са једним легијоном; узео је у Корфинијуму 30 кохората, иза три месеца изагнао је Помпеја из Италије. Каква брзина; каква одважност?!—У зремену, док сумуприпремали лађе за прелазак преко Јадранског Мора, како би гонио свога непријатеља у Грчку, он је прешао Алпе, Пиринеје, прошао Каталонију са 900 коњаника, једва довољних за шегову ескорту, стигао је у Лериду; и за 40 дана покорио легијоне Помпејеве, којимаје командоваао Афранијус; једним махом прешао је простор од Ебра до *Сијера—Морени,* умирио Андалузију, и свечано је ушао у Марсељ, те подчинио тамошњи гарнизон; на гГослетку је дошао у Рим, и у току времена од 10 дана уетановио је диктатуру и одбио понуду, да стане на чело 12 легијона, које му је спремио Антоције у Бриндизи".— V.

Разматрајући наступање Вурмзерово ради ослобођења Мантуе 1796. године, Наполеон велг?:

„Вурмзер је у извршењу плана учинио велику *ш*греп1ку, коју је скупо платио; — изгубио је два дана на. то/ да би ее кренуо. Манту-и.* Требао је напротив да баци два моста преко Минчи-а у близини Пешчијере, брзо да пређе реку, да прикупи своје десно крило у Лонату, Дезенцану и Салу, и да на тај начин брзином извршења поправи недостатке усвојеног плана дејства.

„Мене је могуће окривити пре за плаховитост него за спорост у дејствима*, — говорио је Наполеон.

Правилна оцена времена јест симптом ратног талента. .

Наполеон примећује недостатак те особине у Магдоналда и у Велингтона, па вели: .

^Магдоиалдо је могао да одступи из Неапоља 15. Априла, дакле следећег дана по добијеном наређењу од Шерера од 8. Априла 1799. године. Он је могао да буде на време у долини реке По-а зарад заштите реке Аде, али он је напустио свој логор код Казерте 2. Маја, и на тај начин изгубио је 15 дана у тако одличним приликама."

А за Велингтона вели у 1815. години:

„Велингтон је дознао о појави француске војске код Шарл-Роа у 11 часова ноћу, уместо да је то дознао још у 6 часова увече. На тај начин он је у тој прилици изгубио 5 часова времена, и то у прилици, у којој је Велингтон имао посла с човеком, противу кога је губитак само једнога часа могао да има огромни значај."

У рату 1870. годиие ТМолтке је показао велику способност у процени времена. После нерешене битке код Гравелота *18. Августа* о правом исходу отвари на бојишту дознао је тек *19. АвгусШа у 10 часова пре Подне,* а већ је у 11 чаоова иотог дана послао краљеве директиве за покрет III. и маске армије ка Шалону и о блокади Меца. —

У 1877. години види се обратно: Руси после победе код Авлијара 3. Октобра издају налог за продужење операција тек 5. Октобра, а" приступају извршењу тек 12. Октобра.

. Новембра 6. 1885. године увече дринска дивизија са Алдумироваца врши ноћу бочни покрет према Сливници с намером, да 7. Новембра рано изјутра^ подупирући дунавску дивизију, изврши напад на сливничке положаје с фронта уз сарадњу шумадијске и извесних делова моравске дивизије од Алдумироваца. Дринска дивизија у зору стиже на одређено место; али она напад отпоче тек 7. Новембра скоро у подне, пошто је дунавека дивизија била већ потиснута. Остале две дивизије не стигоше у одређено време, те^то ваљда *ц,* беше узрок _онако касном ступању дринске дивизије у борбу.

8., Постојанство-упорство. — Ко жели, дапостигне усііех у рату, врло је нужно, да у евима својим радњама покаже што јаче постојанство — упорство.

Сем личних способности команданата појава упорства могућа је само уз понос и карактер саме војеке, и уз нужно одушевљење војске за свога команданта. Само при таквим условима стварају се веома поучни историјоки примери, као што беху они код Арколе, Требије, Бородина, Мишара, Чачка, Шуматовца, и т. д,

' Арколска операција по својој дуготрајности јест један од најсветлијих примера, поглавито још и по томе, што се до последњег дана среһа није насмешила ђенералу Бонапарти, али не мотр*ећи на то, он ни једног тренутка није попустио у енергији, већ је и последњег дана тако исто дрско и доследно с пуно уверења дејствовао као и првог дана. —

И доиста покрет армије Алвинцијеве отпочео је 2. Новембра противу левог крила ђенерала Бонапарте под командом Вобоа, који трци.недаће од 4.—7. Новембра. У то се време Бонапарта кренуо против главне снаге Аустријанаца, па тако исто трпи недаће: б.Новембра код. Басана и 12. код Калдијере. Положај француске војске постаде критичан; она је могла бити опкољена од 60.000 Аустријанаца, али Бонапарта не клону духрм^ већ се понова устреми на главнину Аустријанаца са намером, да загрози њеним комуникацијама. Та је операција довела до тродневне битке код Арколе 15. 16. и 17. Новембра, у којој се на крају крајева Алвинције решава, да одступи калдијерским положајима.

У току 11 дана, од 6.—18. Новембра, Бонапарта упорно напада главну снагу Алвинцијеве војске пет пута, и на крају принуђава га, да се одрече и од помисли да ослободи Манту-у, и он мораде одступити.

У 1799. години на реци.Тидони и Требији три дана једно за другим (6. 7. и 8. Јуна) Суваров је нападао армију Магдоналдову, који је имао бројну надмоћноет на својој страни, и никако није могао да одржи над.њим важан успех.

СеДамдесето-годишњи војсковођа у току три дана никако није слазио с коња; и он и његова војска једва су ее држали на ногама. Не обзирући сена то, своје

сакупљене ђенерале увече је Суваров поздравио са *„Шреһом победом",* рекавши: *„Сутра ћемо даШи четврту лекцију Магдоналду",* и доиста сутра у 5 часова изјутра наређено је било, да буде све готово за нов напад. Према евему овоме врле оправдано вели ђе'нерал Голц: *„Воља да се иобеди* како код војсковође тако и код трупа од највећег је значаја".

Тако што не беше у главном штабу француске војске. У ратном савету, ЈСОЈИ је еаставио Магдоналдо, већина ђенерала изјавили су немогућност да&е барбе и неодложну потребу одступања, чему се на послетку морало и приступити.

Француска војсра није била разбијена, али постојанство-упорство седамдесето-годишњег руског војсковође преовладало је енергијом Магдоналдовом, и руска војска на крају крајева била је победитељка.

• Недовољно постојаНство руеких команданатау рату .1877.—1878. године резултирало је недаћама 30. и 31. Августа под Плевном. Веһ 30. Августа пред вече Турци су бежали у нереду; Осман-паша је имао само један батаљон у резерви, и већ је припремао налог за одступање на противну обалу Вида, кад, на његово велико изненађење, руска војска и сама отпоче да адступа, а њене свеже резерве нису потпомогле главни напад ђенерала Скобељева. Слично овоме било је и једновремено одступање и Срба и Бугара после прекинуте борбе 7, Новембра 1885. године на Сливници.

Исто тако после неуспешног боја 13. Јуна код Зивине на мало-азијском војишту ђенерал Лорис Медиков не хтеде поновити напад следећег дана, већ нареди одступање. Због тога је одступила руска војска испбдКарса ка граници, којим је поводом Муктар-паша лрешао у наступање уверио се о неодложној потреби ојачања кавкаског корпуса, и на поелетку тим је поводом одскочио и морал у турској војсци, и т. д. •

Команданти довољно Неискусни по питањима појединих ратних прилиба, видећи тежак положај своје војске ма у ком погледу, заборављају, да такво исто етање може да буде и код противне стране, па их тада нападну све саме зле слутње, сматрајући, да је њихова ствар пропала. Напротив, као што ^ће можемо

уверити из ратне Историје, само ако војска није обузета каквом необичном. паником, и не налази се већ у бегству после извршеног судара, победа ипак може да остане у њеним рукама. Питање се дакле своди на то, ко дуже у дотичној прилици може даиздржи, ко за дуже време не приклони главу, и којачеизјави потребно упорство, не помишљајући само на неповољне последице, тај he вероватно и успети: — *Примерно уиорство* наших трупа целог дана у битци на Шуматовцу 11. Августа 18 7 6. године противу енергичне и надмоћне снаге Турака резултирало је победом бројно слабијег над несравњено бројно надмоћнијим непријатељем. Требаше само јаче увиђавности и веће енергије у штабу главног команданта моравске војске, па да се благовремено прикупљеном и ојачаном снагом предузме следећег .дана енергичан напад и гоњење, те да се на тај начин искористи ова јуначка победа. — „У упорној вољи да се победи, оличава.се понајвише дух, који живи у војсци." ^-

9., Усталаштво, (енергија). — Рат захтева велико напрезање физичких и духовних-сила војске и команданата; то је пробни камен њихове енергије а и народа, из чије су средине они. —

. Наполеон је говорио о својој војсци са извесном гордошћу: „Прелази по 40 км. на дан, бије ее и опет се одмара; друкчијег ратевања ја не знам." —

Ова енергија јавља се као резултат узајамног дејства команданата и војске. Потребно је, да еудостојни једни других у сваком погледу. Једна и иста војока под командом једног команданта са свим је друге вредности, а опет са свим друге под командом другог команданта.

Свеетан и енергичан рад војеке еамо је тада могућ, ако она разуме евог команданта, ако му верује, ако види у њему израз свога духа и народних идеала, и ако се кокданти појављују као истински изрази њихових тежњи. Тек тада војска полази за њима у еваку опасност, и не зауставља се ни пред каквим жртвама и напрезањима.

Да бисмо изазвали енергију^у војске, треба и сами команданти да се одликују здрављем и личном енергијом. Ипак духовна енергија је изнад физичког здравља, како су то доказали Јулије Цезар, НаполеоНј Суваров, који сз нису одликовали Бог зна каквим J физичким здрављем, али воља њихова није имала гра|рица. То су били људи ванредне природе, који су могли ; неко дуже време да живе, тако рећи, само од својих нерава.

10., Предострожност — обазривост. — Сви виши а и ; подчињени команданти поглавито у ратио доба треба у свима приликама свог деловања да буду предострожни — обазриви. Овде није говор о обазривости и предострожности због бојазни од какве опасности, већ је ! овде говор о потребној обазривости — омотрености у ловљерву прилика за против-дејствовање неповољним . случајностима, које се врло често дешавају у рату и преко воље.

' Обазривост се огледа како у мирном тако и у j.ратном добу:

1., *У* паа^љивом чувању иуредном попуњавању свих предмета, који у ратно доба обезбеђују живот и /рад војске, као што су резервна храна, муниција^ санитетске потребе војске, и т. д.;

• Р; *2., У* непрокидном одржавању дисциплине, у одржавању потребне дубине колона, у пажљивом одржавању потребне везе између колона, у стражарекој и извидничкој | служби, и. т. д.; у опште ова се обазривост пгоказује и исиољава у тачном одржавању и благовременом попуњавању свих потреба за војску и у потребном вр- • швњу и испуњавању свих захтеаа, који иду у прилог • што иравилнијег и што енергичнијег деловања војске.

Ови су захтеви потпуно појмљиви већ и сами по себи, те би се могло рећи, да и нема команданата, који би на те захтеве друкчије гледали него као на једну од врло важних уелова правилног деловања војске, Али се дешава при евем том, да многи команданти у извесним приликама не поклањају довољно Кажње овим питањима проето и једино за то, што су |ов0 посведневни послови и дужности, који се непре стано' понављају, па код иоле непажљивих и нарочито необазривих команданата испадне им из вида много 'Што-шта, чега се сете тек онда, кад наступе неповољне чтрилике услед њихове необазривости и неемотрености.

У војсака пређашњег чисто солдачког типа сами војници по. простој навици појимали су значај многих наведених елемената од утицаја, па су их и вршили цо властитом свом убеђењу, да је то потребно. Данашње полу-милиционв војске са командантима невештим у ратним радњама потребују нарочито старање и усавршавање у овом по^леду, ако се у опште жели добра својој војсци и отаџбини.

Кад настану јаки замори у сваком погледу, нарочито после упорних сукоба, у данашње се време на бојним пољима опажа, да ое главна и једина пажња поклања првенствено снабдевању војеке с потребама исхране, али се у тим важним 'тренутцима поклања мало пажње потребној вези колона, стражарским н извидцичким елужбама, и т. д., а то је све од великог значаја. .

У ратно доба не сме^се ни најмање попустити у испољавању потребне енејргије у сваком погледу, па и у погледу нужне пажл>ивости и обазривости.

У ратном<времену многи резонују у извесним приликама н. пр. овако: Сутра ће бити борбе, добро би било, да се што боље одморимо, те да се прикупи и ојача снага, како би се боље радило сутра у борби. За то је потребно, и да поштедимо мало војнике за вечерас од стражарске и извиђачке службе. Ако овакве резоне буде одобравао и дотични командант, онда баш тиме он ослабљава енергију у своје војске. Међу тим не треба заборавити, да јенужно баш због боја, који предстоји:

1., Обезбедити мир и спокојство целе војске, како би се прикупила и ојачала снага у ових и свакога за сутрашњи дан; и

2L, Извиђањем расветлити што је год могуће цодробније све прилике и околности, како би се олакшало команданту у оцени и издавашу што правилнијег решења и налога за сутрашњи дан, — појаве и дужности, које сваког дана и тренутка треба да су пред очима бвих меродавних чинилаца на војивзту

МАРШ-МАНЕВРИ

- Кретање војске на војишту. —

Марпнданевар је прорачуњено и комбиновано кретање г.ојско п свпх осталих ратнпх средстава изабратим правцем ка одрсђеном циљу с таквим рачуном, даГкад. вдашжа,..Јмфжа., стигие до непријатеља, да у т^^редржз^буде ј^згоднијом положају іі већем броју него^еардашФ; , у" општо давластита војска буде у најважнијем тренутку у свима бољим условима за успешну битку пого пспријатељГ Да би се маршманевар мбгао да изведе успешно, потребно је за све време овог рада средством озбиљног извиђан>а; водити трајан рачун о снази, месту, времену и намери непријатељевој, подешавајући према тим најважнијим елементима и све своје прорачуне, комбинације и наређења, за кретање.

Марш-маневри су у опште израз *осноене идејеотрација,* које имају'"да се изведу; они еу дакле^рема овоме *иугтуемно стдство за одлушц.,битку.* •*Jr*

'П.рипреЛа' за оцлучну битку своди се у главном на ево: ~~*r~

1., *Благов^^^^^рикуГшти што већи број војске за* Ј З М И ^ ; и ' - "" " "•"."""•"""- "

2., *Размесгпити прикупљену_ војску пре бишке у Шакав положај, одакле he се што силније грозиит не-Чријате. bсси М иомуникацијалш, обезбеђујућгс _у иешо*

Изгледа на први поглед, да је врло лако извршити овс две радње, док у самој •стварн ова! ljф осао врло тежак и врло сложен. Није лака етвар дВести

властиту снагу онде и онда, где је и кад је њена радња потребна. У колико су год веће војске, у толико су веће и тешкоће, које се морају савлађивати при извршењу марш-маневара. При извршењу ових радњи не предотоји само борба противу непријатељевих делова војске, који теже да нас омету у овом послу, већ тада предстоји и борба противу земљишта, климе, глади, умора, болести и разних других незгода. Све то треба савлађивати и савладати до тренутка употребе властите снаге у одлучној битци. Савлађивати и .савладати оволике тегобе при маршовању, а опет очувати властитој војсци њену физичку и моралну снагу, како би могла одолети у одлучном тренутку против-раду непријатељевом, није лак посао. Уследтога, што вешто изведен маневар обезбеђује извођење одлучне битке под најповољнијим околностима за властиту војску, може-се рећи: *Између свих операција у ратно време марги-маневри зду Шшд/јг/ црвр месшопосле иоја—.иитксс.*

[аиеврујућп n ,сдпа п друга непријатељска страиа комбинују и подешавају кретања властите војске тако, како би сВаііа од њих бацила надмоћнију снагу на овога' противника-у одлучном тренутку на једном месту, те да непријатеља уништи или подчини властитој. вољи. Свако дакле маневровање треба да води к бојУ под погодним условима, предузимајући обиласке и угрожавања боку и комуникацијама у позаднини непријатељеве -војске. Али при овоме треба имати-ба уму ове две формуле, са којима се са чието теоријског гледишта изражава суштина маневровања:

а., *Ео обилази, може дабудсобиђениса^1;11*

б., *Сваком лишсору треиа да оОгиаара конШра-маневар, пГлр^ДуиГшаЈу/ги ж то а&Qdии ицла^так.*

Из ова два навода изводи се овај закључак:

а., У току маневрован>а војска се налази у доета критичном положају, јер су јој поједине колоне више или мање растављене, а позаднина и бокови незаштићени. Отуда излази потреба, да се ваља поетарати у времену маневровања, да се отклоне свете слабе стране, т. j_f да се што потпуније обезбедргизвођење маневровања на великој просторији. Како се пак то изводи, видећемо доцније;

б.., Наводом, да сваком маневру треба да одго- •.вара контра-маневар, истиче се јасно значај времена ра изнеиађењем у извршивању марш-маневара. Ако се жели, да се маневру у првом реду да значај изненађења, боље је извести га што ближе непријатељу, како ~би се на тај начин постигло и тактичко обухватање. /Да би се постигао овај мучни посао, патребна је велика брзина рада у тајности, али у томе случају маневар се опет лишава услова безбедности.

Главне врсте контра-маневара састоје се у овоме: •

1., *Да се нападне на онога, поіи хоће да обиђр,:*

2., *Дд св прШетГ^ронт према ономе, кот обилази.* Ова промена (|>ронта може да буде:

а., *Оаобшмтсењем.* Ово је врло тешко, да ее изврши с већом масом војске, ако то још није и немогуће, јер кад непријатељ управља удар на бок, он у исто време оставља потребни део војске и премафронту;

б., *УиоШр^бомЈшших резерви ј* правцу новоцфронта непријатељевог;

в., *ОдсШупањем на нове положаје* у позаднини , с таквим рачуномГ да нападач мора ипак да претвори свој обилазак у фронтални напад.

Оёо је све.могуће извршити, него је^само тешко пс-годитн згодни тренутак за извршерке.

Ово све напред наведено одноеи се подједнако и ,на отратегијска и на тактичка обилажења, међу којима ;и нема начелне разлике, !него се разлика између тих заобилажења јавља тек само у односу према даљини од непријатеља, на којој се врше заобилажења: *Стра-Шегијска заобилажења на војишшу, а такгпичка на Шамом бојишшу.*^ У опште тактилким маневрима лакше је придати каракхер изненађења него стратегијским, али су тактички маневри у исто време и опаенији, јер извршење њихово изискује сложена бочна кретања у : близини непријатеља.

Ово је и разлог, да qe увек стратегијска обилажења претпостављају тактичким,. јер је лакше из дал^ине подвести војску на бојиште, па ое бацити на бок или на позаднину непријатеља простим фронталним нападом, као што је радио Наполеон код *Маренга, Улма* и *Јене.* Код Наполеона видимо тактичк» мане-

вар само у битци код Ваграма, (обилажење левог бока Аустријанаца једном дивизијом Давуовог корпуса).

При извршивању марш-маневара чисто бојни услови захтевају, да ее прједини делови властите војске крећу што прикупљеније, пошто је са уједињеном снагом лакше изићи на сусрегсвима евентуалностима ратних. догађаја, док међу тим чисто административни услови захтевају јачу подвојеност трупа на великој просторији, попто је у таквим приликама далеко лакше снабдевати војску храном и другим потребама. Према овоме главгш командант мора знати, да је при извођењу марш-маневара подела трупа на више праваца потребна ради повољније исхраое и становања трупа, као год и да принцип благовременог уједињења трупа има у овом случају апсолутни значај. У осталом сва екоро вештина ратовања у данашњем модерном добу и састоји се у наизменичном раздвајању и уједиња-. вању властите војске на војишту.

Имајући на уму начело, да је најпоузданије средство, да се победи главна непријатељска снага у томе, ако се створи надмоћност у уједињеним масама у важном тренутку и на најважнијем месту, може се рећи, даје прерано уједињавање снаге исто тако штетно, као и сувипгао разбацивање војске на великој просторији. Према свему овоме тешко је тоставити нека правила, на оенови којих би се у времену марш-маневровања могло подешавати раздвајање и уједињавање властите војске. Све што би се у том погледу могло рећи, то је; да треба *у подвојеним снагама маршовата, кад смо далеко од не^ пријатеља, а у уједиљеним снагама маршовати, кад смо близу непријатеља, и кад се сваког ШренуШка очекује судар.*

Згомилавање војске на малој просторији изазивље већу дубину колона, које марширају; што су колоне дубље, тим је кретање теже, несигурније а и за војнике убитачније, јер „спорост и тешкоћа су карактериетични знаци маршева великих војних маса". Сем тога, згомилавање војске на малу пррсторију отежава и размештај војске на преноћиштима и рдмориштима.

Према овоме и данас, кад се стављају у покрет велике масе војске, као год што је било и у ранијем

добу, кад су у покрет стављане малобројније војске, може бити иоделе војске, само ако се та подела подеси према приликама и околностима, које владају на врјишту, а нарочито онда, кад емо још далеко од иіе-пријатеља.

У Наполеоново доба чеето иута су стотине кидометара делиле поједине колоне, које су имале да избију на војиште; за савлађивање толиких просторија понекад је требало по неколико недеља, (1805. године требало је шест недеља, од 24. Августа до 6. Октобра). У току тако дугог кретања прилике су се постепено разјашњавале, па су се према томе мењали и поде[1] шавали према новим приликама и даљи покрети и даље радње, па су се уз то појављивали за дотичног војсковођу и' све тежи и тежи послови и напори.

Говорећи о етарању за техничку разраду и припрему неопходно потребних средстава и за живот војске у времену маршовања и за њено пристизање на одређене тачке, Жомини је имао право, кад је казао:

„Сем тих чисто материјалних околности важно је још и уређење маршева, које и чини виши део стратегијског стварања. На пример, шта представљају сами собом марш Наполеонов преко *G. Бернхарда* у намери, да би се бацио на комуникације Меласове, и кретање 1805. године преко *Донауверта* у позаднину Макову, или покрет његов 1806. године преке *Гере* у позаднину Пруса? Шта представља марш Суваровљев, када је прејездие од *Турина* на *Требију* на сусрет Магдоналду, или кретање руеке војске ка *Тарутину* а по том на *Ерасноје,* и т. д.? Све су те одважне операције чувене не толико по њиховом техничком извршењу колико по.њиховом стратегијском значају.

„Ови маршеви одлично извршени послужили су као средетво, да се у разноликим условима прилика и околности оживе основни принципи ратне вештине.

Извр<u>дзити</u> марш-маневар значи пребацити масу своје ~В^јсіе~ііä^ајВ^^ <u>іТТ^üМіla~і[7]öТ5а</u>' ее изберете та~Фач«а«-Ла "у осталом и та^^™био~1ла^1Шпреко *0. Бернхарда,* ако не операцијски цравац, који је управљен на део стратегијског фронта непријатељевог, а отуда и на његову одступ-

ницу? Шта би био друго марш ка- *Улму* (1805. године) и *Јени* (1806. године), ако не такви исти маневри? Шта би био друго марш Блихеров ка *Ватерлоу,* ако не начин дејствовања по унутрашњим операцијским правцима?

Као што смо то већ напомињали, у данашње време на јевропским ратиштима извршиваће се прикупљање савремених војсака скоро на самој граници, где he се дешавати и први ратни сукоби. Под таквим условима пцтање о распарчавању снаге не подлежи дискусији и није допуштено, јер поред осталих спрема и свих могућих других уређења ради преноеа потреба, војска бар у прво време неће ипак оскудевати у потребама исхране, па чак и да не постоје железничке линије. Кад се једном дође до одсудних судара, и кад једна страна одступи, те буде принуђена на одбрану услед преласка друге стране у одсудно наступање, онда he отпочети серија оних иотих операција, које су бивале у епоси Наполеоновој. —

Марш-маневри немачких армија 1870.—71. године ка *Шалону* а за тим *Седану,* њихов покрет ка *Паризу,* или кретање армије принца Фридриха Карла од *Мецау* долину *Лоаре* ка *Орлеану,* марш-маневар Мантајфелов ка- *Белфору* и *Безансону* противу армије Бурбакцјеве, као *и* сви други разнообразни покрети, који су подешавани према условима прилика и околности, извршивани су по принципима, великог и чувеног војсковбђе Наполеона. •

Али марш-маневри могу се ionr и данас вршити- iio пређашњем начину у самоме почетку рата, кад је . удаљено место, које је означено за опште уједињеврв армија, као што се то десило с руском војоком, која је била прикупљена у Кишињеву 1877. године.

Дрема свему овоме, суштина питања о извршивању марш-маневара у главном остала је по пређаша>ем, т. j. кад смо далеко од непријатеља, онда је допуштено маршовати у колоцама -— групама" на широј просторији ради угоднијег кретања и лакшег издржавања, а'у колико се ћише приближујемо непријатељу, у толико све вишетреба обезбеђивати лако уједињење свих или већих делова властите војске, што се више подилази бојишту, - а то је и створило оправдану Наполеонову поставку: *„Делити се radu живљења„Л1^^мШШЈ~ж^рлМЉт1ке",* (He diviser^pünr- vivrtTeTse reunir pour combattre), што је парафразирао Молтке речима: „*ОдвоЈено маршираШи, а укупно Шући ре",* (Getrennt marscniren unđ iülaiinnejnriöhlagen), или како то исто веле Руси: „Врозв двигатвсн, а вм^ст^ дратвсл". —

Оад да размотримо детаљније све, што је речено ' о марш-маневрима напред!

Израда наређења за марш-маневре

У израђивању наређења за марш-маневре треба решити ова два питања;

1. *Изабрати правац кретања* (операцијски правац) с обзиром на циљ, који ое има да постигне;

2., *Определити начин кретања,* т. j. разрадити технику Иретања (марш-маневара) с обзиром на уодове прилика и околности.

0 избору и особинама операцијског правца говофили смо раније.[1] .,

Техничка пак .страна марш-маневара састоји се:

а., У одређивању дужине стратегијског фронта војске, која има да се креће, (подела војске у групе, колоне. одреде), т. j. у одређивању растојања између појединих колона, које се у опште према приликама може да допусти без ризиковања; и

б.,.У избору врсте кретања свих колона као једне целине, која највише одговара стању и приликама на војишту.

Одређивање дужине стратегијског фронта еојске за марш-маневар или *подела војске у марш-маневрима* зависи од многих услова, од којих су најглавнији: • •

а., Даљина до непријатеља;

б., Време трајања отпора —- боја, битке. коју издржавају предњи делови војске;

в., Покретљивост војскб; •«

г., Дубина. колона (војске и коморе), ісоје марширају;

[1] Види страну 141.

д., Начин издржавања војоке, т. ј. како се војска снабдева храном. .. *Ш*

Врста — форма кретања одређује се према правцу, којим желимо да изврдшмо удар на непријатеља, или се одређује према правцу, којим тежимо да обухватимо непријатеља, и т. д.

1., Одређивање дужине ртратегијског фронта војске у-марш-маневрима

(Подела војске у марш-маневрима)

Као што је речено, на одређивање стратегијског фронта војске (на поделу воЈске) при марш-маневрима утичу: В

а., *Даљинадо непријатеља.* —- Даљина до непријатеља у вези с временом, закоје предњи делови војске могу да издрже у борби и маневровању, одређује оно време, које још остаје на расположењу ради прикупљања снаге за борбу са стратегијског фронта кретања. У овом случају тај фронт са познатих разлога мо'же да буде двапут већи, ако се лсели, да се изврши прикупљање ка средини, као год што морају да буду и мања раетојања, ако прикупљање мора да буде на једном крилу.

Ш развијању војске на средњој Рајни иначМајни на линији Страсбург .— Мајнц — Бамберг а на даљини од непријатеља 150. километара, фронт војске Наполеонове у 1805. години износио је 270 километара. Подилазећи Дунаву, фронт му се скратио на 60 км., и кад су били изгледи за судар с непријатељем, онда на десној обали Дунава свих 200.000 његових војника били су на фронту од 25^40 кнлометара.

У првобитном. развијању на даљини од 100 километара од непријатеља 225.000 Француза 6. Октобра 1806. године били су на фронту од 80 километара, а у очи боја 13. Октобра те године на фронту од свега 30 километара. . .

У кретању од Смоленска ка Москви а у сталном очекивању сукоба Наполеон је 1812. године кретао своју војску од- 130.000 људи на фронту од 14 километара.

Тако ието у непрестаном очекивању судара три немачке армије кретале су се 1870. године од реке Саре ка Мозелу (скоро 600,000 људи) на фронту од 60 и неколико километара.

Моравска војска јачине од 60 и неколико. хиљада бораца отпочела је у рату 1876. године кретање зарад цернирања Ниша с фронта (Катун-Јанкова Клисура) од преко 80 километара, и ако је требало и морало да се рачуна, да he се тим покретом још првог дана доћи у сукоб е непријтељем, као што се то и догодило са онако неповољним последицама.

Наша нишавска војска јачинеод 36.500 људи у првом покрету на бугарску територију заузимала је 1885. године фронт од 40^45 км. без одреда на Власини,- а ово и беше узрок, те се наше дивизије са овако широког фронта стратегијског не могаху да прикупе за одлучну битку на Сливници 7. Новембра. Како према свему изгледа, у овој прилици није се водило довол>но рачуна о јачини непријатељевих положаја у непосредној близини границе и њиховој одбрани ма и с мањим деловима бугарске војске, као год што се није водило довољно рачуна како. о близини • *сливнцчких поломсаја,* тако ни о томе, да је терен јако испресецан и испреламан, што мораху да савлађују дивизије десног крила.

Јаено је дакле, еа колико рачуна и са колико пажљивоети треба приступати решавању питања о подели снаге на стратегијском фронту кретања приликом марш-маневара. •

б> *Време трајања борбе Средњих делоеа војске.* — Наполеон је признавао, да се једна дивизија може да -бори са надмоћнијим непријатељем у току неколиких чаеова; корпус пак може да се бори и да маневрује одупирући се непријатељу скоро један дан или 12 часова. .

Ове су норме доказане иу последњим ратовима, па и у већим размерама.

"Давизија ђенерала *Абела Дуеј-а* (Abel Douay) јачине од 5—6.000 људи борила се код Вајсенбурга 4. Августа 1870. године противу 70.000 Немаца у току 7 часова, и најзад је одступила спокојно.

Корпус Мак-Махонов од 40—45.000 људи борио се код Верта 6. Августа 1870. године целог дана, од' јутра до мрака, са скоро 100.000 Немаца, па је најзад одступио, а непријатељ га није гонио.

Велике масе војске развијају се за борбу веома лагано. У рату 1870.—71: године вбћи сукоби нису доспевали никада до одлучних тренутака у току целог једног дана. Ако ће обазремо само на бојеве 16. Августа код Марс-ла-Тура и 18. Августа код Гравелота Сен-Прива, видећемо, да су то била оамо потпуно завршна усиљена рекогносцирања француских положаја; где је артилерија тек у тору 16. Августа успела> да пређе на други положај, а 18. Августа извршена је промена првог артилеријског положаја тек код С. Прива, па и то је учињено благодарећи случајној слабости корпуса Канроберовог, који је слабо бранио тај део положаја. Jtt"

, И ако ови положаји нису били ојачани фортификацијски Бог зна како, ипак су на њима вођене тако дуге и упорне одбране!

У америчким —• *сецесионим ратовима,* у годинама од 1860.—1865., видело се, да су напади на утврђене положаје скопчани с таквим тешкоћама, да се борба на таквим положајима и при знатној бројној надмоћности може да протегне 3—4 дана, па *фтт* да се не дође до одлучних тренутака. То је искусио ђенерал Грант 1864. године. Он је имао двапут више војеке, нападао је из дана у дан цо неколико пута на положаје код *Ченселорсвила, СпоШсилванијенКолд-Гарбора,* изгубио је у тим бојевима у току једног месеца дана скоро половину своје војске (58.000 војника од 120.000), па ипак то никако није могло да изазове одоудну битку и решење. То исто било је и с Русима око *Лlevне* 1877. године и с Турцима на Шуматовцу 1876. године.

Услед трајног и све јачег усавршавања ватреног оружја, а уз то ,и услед усавршавања и Фортификације, изгледа, да ће будући сукоби бити још упорнији и дуготрајнији.

Према свему овоме у одређивању времена, које потребно једној јединици, да може да издржи у борбі са надмоћнијим непријатељем, а да се при том не ризикује њена пропаст и потпуно уништење дошло се до х)вих норми: >

а., Једна дивизија може да издржи у борби. до 7 часова; "~~~"—•—-^--

б., Један корпус може да издржи у борби 12 часова ИЛЕС скоро цео дан;

в., Једна армија може да издржи у борби два дана, и т. д. — ,,,,,,,,,

в., *ПокретљивосШ војске.* — Покретљивост војске треба разумети у стратегијском смислу, т. ј. тим именом треба да ее обележи *способност војске за извесну брзину кретста у масама,* н. пр. кретање неколиких армија. Несумњиво је, да се мањи одреди крећу далеко брже. .

Наполеон је рекао једном приликом: *„Ја не знам другог начина ратовања, него прелазити дневно по 40 километара, бориШи се, а опеш по шом одмарати се."* Ово као да баш неће бити тако увек!

У рату Француза противу Пруса у 1806. години резултат чувених маршева био је овакав:

Са евојим IV. корпусом Даву је у 6 маршева од 7.—12. Октобра прешао 190 километара, дакле просечно прелазио је дневно по 31-6 километара. Али ако то кретање промотримо детаљно, видећемо, да је он 8. Октобра прешао 44„ а 12. Октобра 57 км., јер је било неопходно, да се час пре, заузме дефиле реке Сале; 13. и 14. Октобра он је превдао 68 км., подилазећи бојишту код *Ауерштата,* те је прелазио дакле по 34 километра дневно.

Нај са својим VI. корпусом прешао је 80 километара за два дана, што износи дневно по 40 километара.

Целокупна' војска у овом рату кретала се средњом брзином од 24-7 километара дневно, а то је био тако тежак марш, да је Наполеон после шесто-дневдог маршовања био принуђен, да .13. Октобра да војеци дневни одмор, истога је писао Султу: *„Принуђен сам, да се заусШавим, јер ми је заостало много војника у позаднини."*

Не треба заборавити, да скретања у страну ради пренођишта по кантонманима, ради прикудљања хране

и других- потреба, нису ушли у горње бројеве, јер су и.' онолики маршеви сами по себи усиљели с обзиром на величину војске.

Проучавајући детаљно маршовање обојих страна у рату 1870.-^71. године, ђенерал *Ламиро* излаже у свом делу *„Etudes pratiqms deguerre"* следеће поучне бројеве за савремене војске:

„Средње цифре брзине кретања једнаке су у три разна „периода рата а под разним приликама и околностима.

„Армија III. кретада се од Вајсенбурга ка Седану од 4. Августа до 1. Септембра$_2$ и у том времену учествовала је у више битака, извршивала велика заобилажења, прелазећи проеечно на дан по 18—20"километара. Ако се одбију застајкивања ради одмора, онда је она прелазила дневна по 18*5 км., а ако се одбију преданцИј онда је прелазила дневно и више од 20 км.

„Армија II. кретала се од Меца до Манса од 3. Новембра до 12. Јануара, издржала 8 или 9 битака и око 20 бојева; кретала се средњом брзином од 15 км. дневно, или 19 км., ако се одбију дани застајкивања.

'" -„Јужна армија прелазила је по 17 километара на дан од 7. Јануара до 1. Фебруара, или по 19 км., ако се одбију дани ишчекивања и извиђан>а, којих се дана није ни кретала главна снага".

Да наведемо Неколико поучних цифара из Историје ратова!

Р А. Т	Број маршева	Средња брзина маршева у ки.	Највећа брзина у мар-'шу у км.
1796. године .	201 -	: 25-5	54
1805. „ - .	,159	24-8	.48
1806.	94	24-0	52.
1859. '-„ ;	132	150	31
.1866. (Пруси)	459	/ 22-Q	57 .
Mapnl ка f Французи	30	- 150	.57
Седану 1 Немци-	33	21-0	57

Ове цифре показују. да је био најбољи успех. .у оним ратовима, када је војска правила најдуже дневне јјмаршеве. Свакојако способност војске за брзе маршеве најбољи је доказ и њене способности за борбу, али како жзгледа, та способност ујевропских војсака опада у току.векова, јер сваки доцнији рат показује и мањи број у дужини дневних маршева. Изгледа, да је овоме узрок с једне стране повећано опште благостање и начин живота данашњег разнеженог нарочитр варошког становништва а ји опадање броја еељачког света, а е "другестранекраткироковислужбеу сталном кадру. а то рв опет дошло услед општег повећавања војске и кадрова, па наравно то све иде на штету покретљивости .војске. Па не само то, него узрок опадању способности војоке у брзим и далеким маршевима биће још и у томе, : шта се, како изгледа, у данашње време у опште поклања мало пажње вежбању војске у дугим маршевима, а у том грешењу ми Срби стојимо скоро у првом реду, па, како изгледа, још и не увиђамо ту своју махну. И npii свој оваквој нашој формавдт пешадије, која се у времену мобилизације попуњава резервиетима с више него у половини, ипак је веома потребно, да се наше кадровске пешадијске јединице поред осталог вежбају и у дугом маршовању у вези с решењем каквог ;;ГТ.актичког задатка, или просто ради вежбања у дугом маршовању. И ако се брзо суби ово механичко вежбање, чим војник буде отпуштен из кадра, те почне да живи својим обичним животом, ипак he сваки онај војник i: лакше подносити напоре, за које је научио према ранијем искуству, да их не сматра као нешто ванредно, него онај, који није никако ни познавао те напоре, или их је бар слабо познавао. —

г., *Дубина колона,које марширају*. — Велика.дубина колона (дакле јаке колоне), које марширају, прави Еје бич за Стратегију. Велика дубина колона много омета брзину у спремању војске за борбу, а она у , исто доба отежава и снабдевање војске потребама за ;. исхрану. С друге опет стране јаче коловГе сигурније Вр делити у маршу, без велике. бојазни да буду одеI лито тучене, али и у томе има граница, преко којиХ I се не сме да прелази. С увећавањем интервала између колона тешко је одржавати везу између њих, а уједно 1 тада се отежава и извиђање испред фронта кретања,, као

год.што и распореди за борбу не могу да буду једновремени. Тако н. rip. маршал је Нej просто дутао у очи битке код Ватерлоа 1815. године, не добивши никаквог наређења само за то, што је у том времену био велики интервал између колона у стратегијском фронту Наполеонове војске, као год што је био случај и у нас 1885. године у првом периоду рата.

Дубоке колоне у маршу не само да се споро крећу, већ се споро развијају и за борбу. Сем тога, дубоке се колоне тешко снабдевају и храном, јер возови задоцњавају, те не могу на време да стигну нарочито до предњих делова војске. На послетку дубоке колоне теже се размештају по становима, услед чега се мора да прибегава бивакованју, а ова врста становања може врло штетно да утиче на здравље војника нарочато у времену непогода.

• Дубина корпуса на маршу заједно с комором, која му припада, у главнијих јевропских војсака износи у километрима овако:

Д Р Ж А В А	Дубина колоне		Удаљење коморе од трупе ^- војске	Општа дубина колона
	Војске	Комдре		
Немачка	24	25 ;.	18	67
Аустро-Угарска .	35	655[1]	3-5	Д04
Италција	21 .	7-6[2]	7	35-6
Француска	31	'17	21	69
Русија	20	15	20	55

Према овоме, дубина једног корпуса на маршу са својом бојном комором без отезања изноеи читав дан марша, а толика је иста дубина и целокупне коморе једног корпуса; удаљење коморе од трупе ~ војске на маршу (сем Аустро-Угарске и Италије) изноеи такође читав дан марша. Дакле *корпус са целокупном*

[1] Ако сва комора не буде уз корпус, онда је дубина-мања.

[2] Овде опет није потпуна комора.

својом комором без ошезања на маршу износи дубину од читава три дана марша,

Наша дивизија I. позива>-1народне војске са својом бојном комором без отезања износи на маршу по дубини 18 километара. Целокупна комора дивизије на "маршу износи по дубини 14 километара, а удаљење коморе од трупе — војске на маршу износи 3—10 километара. Према овоме: *Дубина наше дивизије L позива народне војске са целокупном својом комором на маршу* (без отезања) *износи по дубини 35—42 килоЖШра, што чини скоро два дана марша.*[1]

Ове податке треба имати на уму приликом ра-/зраде техничке стране марш-маневара.

' Ако се војска не може да издржава средствима оне просторије, преко које маршује, а међу тим оскудева ма |услед чега у возовима у позаднини, онда не треба никада упућивати једним засебним путем више од једног корпуса, пошто позадњи возови једва могу и да стигну до својих јединица за време преданка војске. У овом би случају возови, према напред реченом, морали *Шл* извршe дуплу дужину пута за тај дан, што је једва могуће и у најповољнијим приликама.

(У раније доба, кад није било железница, поклањала се већа пажња исправности обичних путова, јер су сви војни терети преношени тим путовима. Па и при свој исправности обичних путова дешавало се врло често, да су војни возови — коморе на маршу задоцњавали, те је уелед тога и војска трпела оскудицу у храни и у другим потребама. С појавом железница обични се путови не одржавају у исправном стању, и ако је екоро утројен број артилерије и коморе у данашњих војсака, чија се огромна артилерија и комора морају да крећу и по обичним путовима, усецајући и кварећи пут евојим узаним шинама на точковима. У раније доба, кад није било железница, кад се обраћала већа пажња на исправност путова, и кад су у опште биле мање војске G мањим бројем артилерије и ко-

[1] Овде није урачуната преходница, која кад се развије у маршу, из-[оси у дубцну до 10 км. Њено удаљење од чела главиине војске износи [2] км., а то је = 12 км., што значи, да наша дивиз1ца I. позива народне [в]ојске са осигурањем чини дубину од 47—54 км.

море, врло се често злопатило услед задоцњавања коморе. Па кад је то тако било онда, ја како ли јіе то л све бити на војиштима балканских држава, које у опште мало пажње поклањају исправноети обичцих својих путова!)

Све ово наводи на мисао, да је у данашње. доба на. маршу. немогућа примена — употреба армиј еких преходница, као год што је и немогуће кретати једним путем по два или више корпуса. Јер, ако једним путем марпшрају два корпуса с трупном комором у зачељу, онда развијање на челу предњег корпуса, који би се у таком случају зауставио, једва семоже да изврши за 12 часова, (40 J Ш . марша), а бозови им могу да стигну тек сутра-дан дубоко у ноћ. Ако би требало такве маршеве вршити неколико дана једно за другим, онда војсци не би могли да етижу возови. —

, \ Пример.- -— У рату 1870. године Молтке је кренуо четкри корпуса путем С. Аводд •—Фолкемон ^— Лувињи. — Цонт-а-Муеон, и 14. Августа на том путу налазили су се:

Х. корпус у Понт-а-Мусону;
III. „ •'„ Пањи и Буши; .
IX. „ '„ Лупи-и Беши;
II.. :.•„ „ Фодкемону и С. Аволду.

Дубина ове колоне на маршу износила је 'преко 60 километара. То је био. узрок, те су у битци'код Марс-ла-Тура учествовали 16. Августа само Х„ II. и мањи део IX. корцуса, (и.то у сами мрак), а Ц. корпус налазио се на десној обали Мозела читав дан марша од Понт-а-Муеона; 17. Августа он је пришао мало ближе, и тек, 18. Августа у 7 часова по полне чело корпуса стиже код Гравелота.

Да је Базен боље оценио ситуацију, па Немце напао 17. Августа изјутра, потукао би половину немачке армије пре, него што би_друга половина и стигла на- бојиште.

Говорећи о. кретању армије од 5 körnуса, у чији састав улазе и 3 коњичке дивизије, *Вилов* вели овако:

„Ако би се армија од 5 корпуса са још три коњичке дивизије кретала ло једном путу, онаг.би се једва могла да прикуци за 5—6 дана,. на тачци, која би се налазила на 1 км. испред фронта кретања. А ако би се овај исти број корпуса жретао по пет разних путова, и ако би корпуси били увекиа једној .и истој виоини, онда би се та армија могла да-прикуди на тој тачци за један дан. Армија, чији'би се корпуси кретали . разним путовима, па макар фронт њиховог кретања износио и преко 70 километара, ипак би ее брже. прикупила за борбу на извеној тачци свога фронта, него кад би се корпуси кретали једшш путем. Кретање по разним путовима удобније је и брже, боље се очува снага војске, па.је услед тога брља и угоднија и примена исхране војске цомоћу средетава у месту,

-в Да би се армија могла да прикупи за два дана на ма којој тачци свога фронта кретањај тај фронт не ^сме да прелави ширину од 35—45 километара, нити^ смеју да.се крећу по једном путу више од два иорпуса. У томе случају таква армија прикупила би се у овој центар заједан дан, не рачунајући у то време и онај дан* кад се буде^ евршавао марш.,

„Ако би наступила потреба, да се армија прикупи штлУпре, онда се морају да умање како ширина фронта тако и дубина колона, не прибегавајући услед тога лабору нарочитих угодних путова. Армија не сме много да рачуна на употребу месних средстава ни у храни ци у становима, већ се мора много више да ослања на своје возове у позаднини.

„У колико су год на већој даљини испред фронта извиђачка одељења, и оделења, која обезбеђују маршовање трупа у позаднини, и у колико је год ширрг фронт •извиђања и обезбеђивања, у толико може да-буде и шири фронт кретања армије." ;

: Имајући посла са енергичним и обазривим непри- ′. јатељем, и ако желида дејствује на војиштусигурно, армијски командант мора даподешава поделу властите снаге на маршу према даљини и ширици фронта, који можеда расветљава и извиђа његбва властита коњица. У овоме-случају армијски командант треба да води рачуна ж о оном времену, за које предњи делови армије (преходнице) могу да издрже у борби с непријатољем, о чему је било говора раније, којом емо приликом видели, да му то време није бат за одбацивање при ,

прорачунима у одређивању ширине фронта војске у марш-маневрима. —

Подилазећи бојишту и скраћујући дубину колона не треба много тледати на каквоћу путова, већ треба поједине делове врјске упућивати и преко поља, њива и т. *R.,* имајући на уму, да у овоме случају сем опталог брзина игра важну улогу. У овом случају (у случају скраћивања колона приликом подилажења бојишту) с деобом.колона не треба ниже силазити од бригада; тако исто у том случају не треба цепати артилерију, већ њу требауцућивати најповољнијим путовима, придавајући од њеизвестан мањидео оделитим бригадама.

У културним крајевима Јевропе могућа је подела колона у извршивању марш-маневара, јер свуда има добрих путова.

Ђенерал Левал тврди, да се на источној граници Француске а на фронту од 125—130 километара може данаће 23 добра пута, који су скоро паралелни, и који воде граници Немачке са интервалима од 6-20 километара.

Наполеон је истина у више прилика упућивао неколико корпуса истим путем, али је он то чинио само у изузетним случајима, подешавајући овоје радње према општем стању и приликама на војишту, о чему he бити говора доцније. —

. д., *Начин издржавања војске.* — Начини, како се издржава војска, понекад могу у ратно доба да изазову'поделу — растурање војске. Ако је непријатељ далеко, и ако је богат предео, кроз који маршује војска, онда- је могуће и брже кретање, а војска може да се издржава и средствњма места, кроз која она пролази. Тако је радио Наполеон у ратовима 1805., 1806. и 1809. године у кретању преко Баварске и долином Мајне. *У* источној Пруској, Пољекој и у Русији 1807. и 1812. године сматрао је као неопходно потребно, да организује енабдевање војске посредством покретних магацина ради допуне, а то је оцет изазивало заустављање војске, па понекад сметало и извесним предузећима.

Снабдевајући војску средствима места, где је доходио, Наполеов: је растурао војску, али је при том

свакој колони пажљиво одређивао реквизиционе реоне. Наређујућипокрет војске ирекo Рајне, Наполеон је н. пр. 21. Септембра 1805. године строгч! одредио реквизиционе зоне следећим речима у писму упућеном Мирату:

„Ђенерал Лан вршиће реквизицију деено од великог пута из Дурлаха за Штутгарт;[1] маршал Нај снабдеваће се средствима лево од f ог пута, а до пута, до коме се креће маршал Султ; Султ пак снабдеваће се средствима предела лево од свог правца кретања."

Ово кретање отпочето је са етратегијског фронта од 270 километара, (Страсбург—Бамберг). У колико су се Французи све више приближивали нецријатељу, и пошто су прешли преко Дунава, у толико ее фронт скраћивао и војска се прикупљала, те је на један марш од Дунава 6. Октобра износио стратегијски фронт кретања свега 60 километара, при прелазу преко Дунава 40, а кад су Французи прешли на десну обалу Дунава, тај јефронт чинио свега 25—40 километара. При оваким условима друкчије се није ни могло извести снабдевање војске потребама, осем да се то чинило из возова из позаднине. Кад је Наполеон отпочео да блокира војску Макову у Улму, онда му се војска снабдевала из двадесетодневног резервног оброка, који је ношен за војском. Жомини је рекао: *„Да је случајно било мало ове резервне хране, ова би се операција могла da сврши недаћом".*

У рату 1870.—71. године Немци еу по кадшто упућивали по неколико корпуса једним путем, па су услед тога имали грдну муку и праву беду у погледу исхране војника.

0 обзиром на велике масе војсака великих држава у данашње време стратегијски развој вршиће се на самој граници у потпуној прикупљености, јер he се ратна дејетва отпочињати скоро на крајњим станицама железничких путова, по којима су превожене војоке. Под оваким околностима снабдевање војске храном и свима осталим неопходним потребама изводиће се. помоћу железничких. путова и војних возова. После одлучних сударајавл.аће се интересантне појаве:

[1] Прешавши Рајну 1?од Келна ђенерал Лан се кренуо преко Рациата на пут из Дурлаха за Штутгарт, куда се кретао и маршал Нај. Од Лудвиксбурга Лан се кретао лево од Неја. '-'-*

Онај који наступа, мора се кретати више-мање прпкупљено по опустошеном пределу, поднхтећи све неповољности снабдевања војске средством возова из •позаднине, (нарочито коњица), а уз то. не може се по једном путу кретати вицге од једног корпуса; а онај пак,. који одступа, далекоје у повољнијим приликама у погледу снабдевања војске, јер може да упути своје возове далеко у позаднину, а војску да издржава из етапних магацина, који су биди установљени или пре тога, или их је лако установити привремена у дотичнвм приликама,

;>, Изгледа да онај, који одступа, ако је добро уредио позаднину, може да држи прикупл>еније евоју снагу, него онај који наступа, пошто он може да упућује једним путем по два а у крајњем случају и по три корпуса без возова, а нападач.не може у том слу--' чају да упути више од једног корпуса једним путем.

Вероватно је, да he се и данашњим великим војекама, којеброје на милијуне, повратити покретљивост; ранијег времена, уз-приггомоћ многих железница и других уеавршених средстава за пренос терета. Ако пак.остане, да се и ове велике војске снабдевају :из покретних" магацина у оскудици железничких пруга, онда оне у погледу своје покретљивости неће бити ништа боље од војсака из доба Лудвика XVI. и Фри--дриха Великог, с том разликом, ^пто се у оно- вр.еме много дангубило око превлачења и подизања пекарница (пето-маршеви систем), а данас се место тога дангуби око оправљања железничких пруга, око. стварања нових комуникација. и т. д., као год и око уређивања веома. сложене системе возова у позаднини војске. .

. Подела војеке iio фронту за време марш-маневара или опредељивање размере стратегијског фронта. војске на марту мора се још подешавати; '.

1;, Према ширини фронта бојног поретка војске, која секреће, и - ; •__ ' ...

2,, Према размери реквизиционе зоне зарад издржавања те исте Јвојске средствима меета, кроз која војска цролази. \-

1., *Ширима фронта војске у бојном иоретку,*. — Уз примену принципа дубоке Тактике и бројног повећавања војсака увећава се игуетина бо|чих поредака.

Лојд рачуна густину бојног поретка око 5 војника на један корак дужине фронта. Фридрих Велики метао је око 7 војника на толику дуживу фронта. На крају XVIII. века овај је број пао на 1—3-5 војникана'1 корак фронта. У битци код Аустерлица износио је 3-5; у 1806. години код Јене — 5 војника; у 1809. години код Ваграма — 7 војника на 1 корак фронта; 1859. године у битци кодСолферина — 6 војника; 1862. године 'У Америциу битци код Фредериксбурга код Јужњака — 11, а код Северњака — 8 војника на 1 :корак фронта; 1866. године у битци код Кенигреца код Пруса —- скоро 7, а код Аустријанаца— 8; 1870. године код Немаца у-битци код Верта -- 10, код Гравелота —- скоро 8,- и код Ле-Мана 4 војника на 1 корак бојног поретка. , •

У данашње време већина војних писаца намењују на-сва1?и километар-ббјног фронта по 10.000 војника, што износи 100.000 војника на 10 километара бојног фронта.

Подешавајући у опште своје радње-према приликама и околностима, које су од утицаја на војишту, горња норма може се сматрати као потпуно оправдана и умесна, према којој се и подешава ширина стратегијског фронта војске прилвком марш-маневара;

27, *Ширина фронта.реквизиционе зоне*. — Ако се једним путем креће једна колона, онда цела оближња простргија и с" једне и с друге етране пута у смислу реквизиције припада тој колони. Ако се истим путем крећу две крлоне, онда, по Наполеону, једна страна ,пута припада једној, а друга другој колони; Ако се кретање врши по неколиким паралелним путовима, онда свакој .колони припада по полевина интервала до суседне колоне. На т^ај начин ширина фронта реквизидионе зоне одређује се збиром два полу-интервала" с обе, стране пута, којим се крфу колрне.

Из овога излази, да дотични ттаб мора тачно да определи границе >реквизиционих просторија било природним каквим границама или означењем лоједиких

насељених места, у којима ће који део војске вршити фуражовање или прикупљање хране.

Ђенерал Левал вели, да је у пређашња времена вршена реквизиција без икаквог реда, да војсковође онда нису умели процењивати величину фронта реквизиционе зоне са средствима, која се налазе на њој, да су *узимали мнбго, а мало.се користили.*

• »У 'тој епоси опредељивали су у покрајинама обично врло мала средства; нису рачунали на позаднину; сматрали су за веома потребно, да се заузимају велике просторије, те да би осигурали издржавање; трудили су се, да имају што ширу реквизициону зону."

Тим поводом ђенерал Левал наводи следеће примере:

ВРЕМЕ	ГДЕ •,	Број војске	Фронт марша у километрима	Број војника на 1 км.-фронта
7. Октобра 1805. год.	На Дунаву	200.000	52	3850
31. Октобра 1805. год.	Покрет ка Вечу	164.000	51	3200
12. Октобра 1806. год.	Покрет ка Јени	160.000	32,	5200
1812. год.	Покрет ка К»емену	350.000	190	1850
1813. год.	Покрет ка Дрездн, (Наполеон)	140.000	39	3600
24. Фебруара 1814. год.	Покрет ка Тројасу	60.000	17	3500
15. Јуна 1815. год.	Упад у Белгију	121.000	19	6400
1. Јула 1866. год.	Три пруске армије у Ческој	247:000	44-5	3500
25. Августа 1870. год.	III. и маска армија у кретањима ка* Седану	240.000	79	• 3490
4. Јануара 1871. год.	Покрет Немаца ка Ле-Ману.	90.000	48-	1873

Са усавршавањем културе у опште у данашње су време далеко повољније околности у погледу исхране војске средствима места. Ако су ɳ{Kf рачунали, да се 3.500—5.000 војника могу да исхране с просторије од 1 километра фронта реквизиционе зоне, при средњој родности данас можемо горњу норму слободно да удвојимо. Рачунајући 70 становника на 1 квадратном километру и зону од 1 километра по фронту а 20 у дубину, на њој може да се издржава 1.50.0 становника. Даље рачунајући, да се од сваке душе или становника на тој просторији може без претеривања да узме на дан по 7—8 порција хране, онда излази, да на просторији од 1 км. фронта реквизиционе зоне можемо да издржимо 10.500 војника.

Дакле, ако одредимо реквизициону зону једнога корпуса на маршу од 7 километара по фронту, то на њој у јевропским пределима средњв културе можемо да нађемо хране за два дана.

Према овоме, кад војска маршује, и кад се хоће да распорвди по становима ради преноћишта, она може да се исхрани средствима места на даљини од пута којим маршује не већој од 7 километара, а да се не мора прикупљати ради преноћишта ка челу својих предњих делова.

Нема сумње, да је бољи и сигурнији мешовити еистем снабдевања војске, т. ј. кад се војска издржава и средством реквизиције и средством хране у својим возовима. Возови треба да буду изворо хране за војрку при додиру с непријатељем или и иначе у негодним другим приликама. Железнички путови (2—3 ојничка воза дневно довољно је за једну војску од 00.000), а тако исто и водени путови, могу да се рло корисно употребе за снабдевање војске храном другим потребама.

На осцови свега напред реченог излази ово: При аршовању војске преко просторије, на којој 10.000 ојника долази на 1 километар стратегијског фронта, отпуно могу да се осигурају за ту војску како бојни' ако и административни услови. Ово с друге етране начи, да и даљина између путова, по кејима ее крећу

појединн корпуси приликом марш-маневара,; не треба да' буде већа од 7 километара.

У оеталом, горі^е норме имај-у свог значаја само ако се ратна дејства изводе у прсделима, који су по култури и. насељености приближни ЈевроПи, а поглавито приближни култури и насељености зацадне Јевропе. Но горња норма имаће слабу примену ,на азијоким и војиШтима Балканоког Полуоотрва, у чијим је дределима и слаба култураи сдаба насељацост. ,

2., Врста (облик) марш-маневара

(Облици стратегијских офанзивних дејстава)

Врста или облик марш-маневара, т. ј. распоред корпуса једне армије у времену • кретања завиеи_ потпуно од прилика и околности на дотичном војишту, под којима ее врши кретање, као год што та врста кретања зависи и од најближег циља,"који има да се постигне. Сем тога, аблик марш-маневара зависи још и од положаја и облика олерацијске основице," од избора операцијских праваца за наступање или ,одетуд%н>е, од избора опште-заједничке тачке за уједињавање своје снаге за напад свих колона једновремено, и т. д. t

Немогуће је изређати све облике кретања (маршманевара), јер их има многа и веома различитих, али шучавајући чувене ратове Наполеонове и Молткеове дошло се у том погледу до ове четири типичне врсте —— облика кретања на војиштима.

1., Кретање армије у засебним корпусима на упоредним путовима са извесним интервалима — паралелцо кретање — стим, да чела свих корпуса једновремено избијају на исти фронт. — Овакав вид кретан>а (маршу раздвојенЈш корпуеима) не одсовара принципу једновременбг развоја своје снаге за обухватање непријатеља на бојишту. Овај вид кретања употребљава се онда, кад смо уверени, да ћемо победити. Маршујући под - повољнијим условима *зџ* кретање, а уверена у своју надмоћност, дотична армија иДе право напред, те напада, непријатеља, где га нађе. У колико ее извиђањем добије вишеподатака о непријатељу, у толико је лакше

у своје време упутити корпусе конвергентним правцем у току даљег маршовања;

2., Кретање армије у обпику звезде (en astre) или *у облику велике армијске каре.* — Овај вид кретања упо-. требљава се, кад смо близу непријатеља, и кад намеравамо да извршимо напад.на центар (стратегијоки пролом) ;нецријатељевог распореда, тукући затим.делимично раздвојене делове непријатељеве војске;

3., Кретање армије у виду правог упа или *у облику савијеног лакша,* (en equerre). — Овај вид кретања употребљава се онда, кад намеравамо да извршимо *стратегијски крилни 'напад* или *сШраШегијско обухватање;*

4., Ексцентрично кретање.једновремено противу не•коликих предмета дејства.

Применуове четири врсте кретања налазимо у Наполеона, а примењивали су све те врете кретања и Немци у рату 1870.—71. године, Који еу до сада најбоље разумели Наполеона.

Да размотримо детаљније ова четири ова виДа кретања!

1., Кретање армије у одепитим корпусима по паралепним путовима———парапепно кретање,— Кретање армије у оделитим корпусима по упоредним — па-. ралелним путовима доста *ју* угодно с многих гле-' дишта. Прикупљање снаге (корпуса) ка- једној од тачака испред стратегијскбг фронта најлакше је извршити у току кретања према средњем корпуеу, (при:купљ"ање ка средини). Овај вид кретања употребљава. _се, кад смо још далеко од непријатеља, и кад намеравамо да извршимо *сшрашегијски фронтални нацад.* Овај је вид удобан и за кретање а *k*- за издржавање трупа, нарочито ако у позаднини војске има довољно железничких пруга, или иначе угодних комуникација.

При употреби авог вида'марш-маневара врло је тец1ко извршити промену" фронта, јер за ту промену •треба дцста времена а и-угодних комунтсација, које би пресецале "дотадатњи правац кретања, услед чега се овај вид марш-маневара и употребљује на војиштима самолгад, смо још далеко од непријатеља, или кад је непријатељ у опште тако олаб, да he брзб напустити

своје положаје. Код оваког стратегијског облика кретања морамо се одрећи свих оних вештачких средстава, која препоручује вештина ратовања, дабисеса надмоћном снагом постигао што већи успех. Ако бисмо хтели, да се користимо надмоћношћу своје снаге у циљу повећавања резултата, онда морамо радити енергично, а нарочито онда, кад послб првих победа гонимо непријатеља. Бокови и у опште позаднина непријатељеве војске не могу бити угрожени овим обликом кретања и нацадања. Исто тако исћључено је и изненађење, јер се маршује оним правцем, на којем се непријатељ нада, а у осталомнепријатеља можемо изненадити само брзином рада. Не сматрајући овај облик кретања као прост и невешт маневар, најбоље ћемо учинити, ако у томе фронтални напад не комбинујемо ни с каквим споредним предузећима, већ ако уједињени извршимо брз фронтални напад. Прости облици дејства олакшавају командовање и умањују опасност од забуна, неспоразума и погрешака.

Оваква кретања примењивана су у почетку рата 1805. године: Улмски марш-маневар, као год и у рату 1870.—71. године, кретање немачких армија од Седана ка Паризу и кретање армије принца Фридриха Карла од Меца ка Орлеану.

Ево тих примера!

1., *Улмски марш-маневар" 1805. године.* ~ По својим резултатима ово је један од врло чувених радова Наполеонових на дунавском војишту.

Војска је Наполеонова била одличног састава у овом рату, извежбана, опијена елавом ранијих уепеха и готова, да се надражи и одушеви на сваки јуначки позив својих одличних ђенерала. На челу војске дакле стојали су млади и способни ђенерали,[1] а целу војску оредводио је женијални и већ прослављени тридесетогодишњи војсковођа Наполеон. Овде су дакле били еви уелови најповољнији, да војска може крунисати •успешно целокупни рад свој. И -доиста, у времену од

[1] Између 7 корпусних команданата оамо су двојица били старији од 40 година, а то еу били '*Ошсеро* и *БернадоШ,* а *Uej, Султ* и *Лан* били су вршњаци Напрлеонови са по 36 година живота. *Даву* је имао 35, а *Мармон* 31 годину. Већина дивизијских команданата били су у гвојих 30—40 година, асамо је *Опуљ* био у 50. години.

25. Септембра па до 2; Децембра ова је војска пре- I јурила 1.000 километара, натерала је аустријску војску под Маком да капитулира код. Улма, а руску војску потукла код Аустерлица. Наполеонова војска састрјала се из гарде, шест корпуса и коњичке резерве Миратове. За овом војском кретао се резервни корпус Ожеров, а уз то су ову војску увећали још и савезници: *Баварци, ВирШембаржани* и *Баденци* = 219.000 људи.

Од 250.000 војника, с којима је располагао Наполеон, он је избацио на главно дунавско војиште 200.000,. а на друго-степено италијанско војиште само 50.000, ; не гледајући на то, што еу Ауотријанци тамо истурили 'своју најбољу војску од 150.000 под командом ерц- ; херцога Карла једног од најдаровитијих аустријских ;". крманданата у то доба.

Наполеон је био наумио, да развије војску на • средњој Рајни и Мајни, на фронту *Страсбург—Мајнц —Вирцбург,* па да се отуда крене у долину Дунава ' противу деоног бока аустријске војске, у намери, да је одсече од њених комуникација с Вечом. Правац удара означен је распоредом корпуса Бернадотовог и ^\4армоновог, који су избили у долину Мајне са оеверне стране.[1]

Пред почетак марш-маневара *били су изаслати • ради извиђања месних елемената (путова, река, газова, шума, положаја и т. д.) Мират, Бертран и Савари, који |с у имали у задатку, да прочуе поглавито путове, који fccy водили с фронта стратегијског развоја у долину Дунава.

[1] Наполеонова војска била је овако формирана: Гарда (Бесијер) = — 6.000; I. корпус (Вернадот) = 18.000 (пешадијске дивизије Друе и Риво I и коњичка дивизија Келерман); II. корпус (Мармон) = 21.000 (пешадијске I дивизије Буде, Грушн, Димансо и коњичка- дивизија Лакоста); III. корпуо *ƒ* (Даву) = 27.000 људи (пешадијске дивизије Бисон, Фријан и Гиден и когњичка дивизија Вијалан); IV. корпус (Султ) = 41.000 (пешадијске дивизије 'С. Илер, Вандам, Легран, Сише и кон^ичка дивизија Маргарон); V. корпус 1 (Лан) = 18.000 људи (пешадијске дивизије Удино, Казан и коњичка дивизија Трајлхар); VI. корпус (Hej) = 24.000 (пешадијске дивизије Дипон, J.Луазон, Малер и коњичка дивизија Тили); резервна коњица Миратова == .= 22.000 (кнрасирске дивизије Нансути, Опуљ; драгуноке дивизије Клајн, Валтер, Бомон и Вурсе и пешачки драгуни Бараг д' Иље); VII. корпус (Ожеро) = 14.000 (пешадијске дивизије Дежарден . и М. Мате); баварски корпус _ (Деруе) = 20.000; Виртембержани (Зегер) = 5.000; Вадеици {Харо) = 3.000, Вг свега *= 219.000 бораца.

Крајем Августа отпочео је покрет из Булоња у долину Рајне и Мајне и то у иајвећој тајности. Новинарима је било забрањено, да ма што пишу о кретању војске. Наполеон је демонстративно остао у Булоњу све до 5. Септембра, а за то време команду над војеком предао је Мирату, а међу тим он је з'а све време пажљиво пратио прикупљање и кретање аустријске војске.

Септембра 10. добио је од Мирата из Страсбурга извештај о аустријској војсци, Да еу 60.000 у Велсу, 10—12.000 у Браунау-у, око 15.000 на обали. Конетанског (Боденског) Језера, да Аустријанци у Браунау-у спремају логор с великим магацинима за 30.000 људи, и најзад да је 80.000 руеких војника прикупљено на граници Галиције.

Септембра 13. Наполеон је писао свом брату Јевђенију: „Говори се, да је 10.000 Аустријанаца прешло преко Ина/ а већ 17. Септембра он је довршио коначни распоред војске за прелазак преко Рајне и за кретање у долину Дунава.

G погледом на те распореде рајнска група (III. IV. V. и VI. корпус) требала је 26. Септембра да пређе Рајну између Манхајма и Кела на фронту од 110 километара. У томе правцу упућена је и резервна коњица још 25: Септембра. Она ће требала да крене у дефиле Шварцвалда, не толико ради обезбеђивања преласка војске преко Рајне, колико ради тога, да збуни непријатеља односно оиштег правца кретања француске војске, која је требала да обиђе Шварцвалд са северне стране, и да 9. Октобра буде на линији *Вајсенбург—Нордлинген—Ален—Улм* с резервом (гарда, резервна коњица и већи део артилеријског парка) у Гминду, *(сл. 49.)*.

Ово још не беше коначна заповест обилазног кретања ради нападања на комуникације Макове; то беше више заповест унапред зарад прикупљања армије. Наполеон још не знађаше, зашто се Аустријанци тако смело експонирају у покретима, не сачекавши руску војску.

Септембра 18. добијено је извеше телеграфским путем, да су Аустријанци прешли Лех; 20. Септембра

примљен је извештај Миратов од 15. Септембра, да се непријатељ приближује ка Улму. Тада Наполеон у неколико измени покрет корпуеа, упутивши их више у лево, скраћујући им тиме међусобне путне интервале. Тек овим јасно је испољена намера Наполеонова, да обиђе бок Аустријанаца, а пошто је непријатељ већ близу, предузете су све могуће мере ради обезбеђења брзог прикупљања целе војске ка бојишту.

Ево једне белешке, коју је Наполеон у времену од 22.^24. Сеитембра припремио сам за се, а у којој се огледа јасно план Наполеонов!

КОРПУСИ	28. Септембра	6. Октобра	'9. Октобра	16. Октобра
.Бернадот	Вирцбург	Ашбах	Ниренберг	. Регенсбург
Мармон		*n*	»	
Даву	Манхајм	Мергенхајм	Ансбах	Дитфурт
Нај	Зелц (Seltz)	Крајлсхајм	Вајсенбург	Инголштат
Лан	Страсбург	Гминд (Gmünd)	Нордлинген	Најбург
Султ	Ландау	Ален	Донауверт '	Најбург

Из овога се види, да је Наполеон намеравао, да учини велико заобилажење до Регенсбурга, е том претпоставком, да ако Аустријанци увиде свој опасни положај, па почну да одступају, да буДе могуће подухватити их с бока, па их одвојити од одступнице. Иетина у том очекивању Наполеон није ни слао ту заповест, али кад се већ уверио посигурно о мировању непријатеља, онда је поручио Бертију 28. Септембра, да нареди корпусним командантима, да 8. Октобра буду:

Даву у Најбургу; Султ у Донауверту; Лан у Нересхајму; Нај (7. Октобра) у Хајденхајму; резервна коњица у Донауверту; Бернадот у Ајхштету, (одатле Да дејствује у правцу на Инголштат); Мармон десно од њега у правцу на Насенфелс.

Видевши велику распарчаност Аустријанаца, о којој је Наполеон имао потпуног извештаја, он убрзакре-

тање своје војске, и у томе му се скраћивао стратегијски фронт, у колико се више приближивао непријатељу, темујевеличина.његовог стратегијског фронта бивала следећа:

Септембра 25. и 26. на линији Страсбург—Дурлах—Шпајер—Манхајм—Вирцбург = 231 км.;

Октобра 3. на линији Штутгарт—Хал—Ингедфинген—Анпшах—Ниренберг = 144 км.;

Октобра 6. на линији Нересхајм—НордлиНген—Етинген—Вајсенбург = 48 км.;

Октобра 7. на Дунаву Минстер—Донауверт—Најбург—Инголштат = 5*2 км. ,

Октобра 6. Аустријанци су имали у околини Улма на фронту од Гинцбурга до Илерајхена корпусе Ришов и Шварценбергов == 31.500 људи; Кинмајеров у Најбургу са 6.000,, Јелачићев у Форалбергу, који с© кретао у Биберах, са' 14.000 људи, а из Тирола и позаднине придолазила су појачања око. 18.000 људи.

Октобра 6. увече беху стигли:

Бернадот и Баварци у Вајсенбург;

Мармон у Васертрудинген;

Даву у Етинген;

Султ у Нордлинген.

Преходница Султова-под комацдом Вандамовом 6eniQ овладаЛа *минстерским мосшом.* За овима налажаху се:

Лан у Нересхајму; Бесијер у Алену; Нај у Хајденхајму, прикривајући операцијски правац од стране Улма; Мират с дивизијама Валтера, Клајна и Бомона кретао се Дунаву; Бараг д' Иље и Бурсије чували оу - десни бок у Хајолингену; Опуљ за Бесијером и Нансути за Султом образовали су заштитницу.

У очекивању судара извршено је још јаче прикупљање како по фронту тако и по дубини. Наполеон је одјахао у центар у Нордлинген.

Октобра 7. Мират је прешао Дунав код-варошице Рајна, и овладао прелазима преко Леха.

Октобра 8. потукоше Мират и Лан аустријску преходницу код Вертингена, а Бернадот отпоче прелазак код Инголштата; Султ се приближаваше Аугсбургу, а Даву прешавши у Најбург креташе се на Ајхах.

. Мак је мислио, да прикупи војску у Гинцбургу 8. Октобра, па ту и да пређе на леву обалу Дунава, али Нај беше већ овладао гинцбуршким мостом; те Мак *цО.* Октобра изјутра одступи ка Улму. —

Наполеон је 10. Октобра претпостављао могућност кретања руске војеке у помоћ Маку, али је уз то на-"меравао, да сам оде у Минхен, и да подели евоју снагу, назначивши Давуа, Бернадота и Мармона за дејство противу Руса, а Неја, Лана и коњичку резерву под командом Миратовом противу Макове војске, а Султ да остане у Аугсбургу као резерва. Дошавши у Аугсбург у 9 сахати увече, Наполеон сазнаде из извештаја, да Аустријанци не намеравају одлазити из Улма, а Руси не намеравају да наступају, те Наполеон услед тога предузе коначно решење у ©воме, да Бернадот и Даву мотре на Русе, а све остало да се крене ка Улму, старајући се при томе, да се препречи Маку одступање у Тирол. То је било у дужности Султа упућеног већ ка Ландсбергу, а Мармон се беше већ примакао Аугсбургу.

Октобра 11. догоди се изненадни бој код *Албек — Хаслаха,* у коме дивизија Дипонова, која беше једина на левој обали Дунава, одважно нападе војску Макову, која беше изишла из Улма, те је тиме доведе у забуну односно могућности пробијања у Ческу.

Октобра 12. у 10^x*h* сахати увече Наполеон оде из Аугсбурга, пошто је ту примио извешће од Мирата, да су Аустријанци још у Улму, и наредио и.Султу, да се и он крене с војском ка Улму.

Октобра 13. Мак се кренуо левом обалом Дунава на Хајденхајм, овладао *елхинаенским мостом,* а половину своје енаге задржао је у Улму. Мак је бие начуо, да се Наполеон тобож жури, да француска војска скорим одступи.

Октобра 14. Нај је заузео *еслингенски мост,* а Наполеон је отипзао у Елхинген и наредио Лану, Бесијеру и већем делу резервне коњице, да се до зоре тога дана примакну Елхингену ближе. Претпостављало се, да fee главни напад на Улм бити 15. Октобра с леве обале Дунава. Мармон с двема коњичким дивизијама

требао је да задржава непријатеља на десној обали Дунава.

Октобра 15. Нај заузе *михелсбергске висове,* али не могаде насилно да уђе у Улм, пошто се ту налажаше још 27.000 људи.

Октобра 16. би предузето бомбардовање Улма за време од једног часа, и одмах после тога отпочеше преговори о предаји Макове војске.

Октобра 20. у 3 часа по подне аустријска војска постаје ратним заробљеником Француза, и т. д. —

Овај рат, који је поражавајући по последицама, врло је поучан с многих гледишта:

Војска Наполеонова у овоме рату била је у почетку развијена на средњој Рајни и на Мајни на фронту од преко 200 кидометара у виду великог полу-круга; она је наступала концентрички ка Дунаву, и то у почетку са 7 а по том са 5 колона, чија су чела увек била на истој висини. Идеја тог марш-маневра беше, да се већ развијена војска крене унапред са задатком, да обиђе десни бок Аустријанаца. Кријӯћи до последњег тренутка прави смисао, ова врста кретања као припремни радови у вези са вешто изведеним демонстрацијама помогла је Наполеону, да изненадно нападне комуникације Аустријанаца, и да овлада њима. Постепегош скраћивањем стратегијског фронта марш-маневра обезбеђивало се прикупљање снаге за одлучни тренутак. Кретањем сваког корпуса по засебнсм путу на иначе широком фронту ишло се у прилог удобног размештаја војске на преноћиштима, као год и у прилог могЈћности, да се употребе средства из места за издржавање војске.

Овај марш-маневар значајан је исто тако и *по брзини кретања,*

Рајнска група корова у маеи од 140.000 војника пребачена је са обала Нормандије (Булоњ, Амблетез, Монтрајљ) на Рајну, у даљину од б—600 километара, за 28 дана са средњом брзином од $18^{x}h$ км. на дан; рабтојање Страсбург — Донауверт — Улм = 350 км. пређено је за 10 дана са оредњом брзином од 18 км. на дан.

Друга половина овог похода изведена је још брже: Растојање Улм — Минхен — Беч = 500 км. пређено је за 27 дана о просечном брзином од $18^{x}h$ км. на дан, а из Беча преко Знајма у Брин = 150 км. дошло се за 6 дана, што одговара средњој брзини од 25 км. на дан.

Извидничка служба била је у дужности резервне коњице Миратове, који беше подчињен непосредно Наполеону. Корпусна коњица извиђала је испред фронта својих корпуса. У ттабу Миратовом налазио се по један официр еа ордонансима од сваког корпуса, који су својим командантима односили све важније вести *Ш* непријатељу.

У погледу безбеднос Ши марш-маневара Наполеон је изашиљао читав ред бочних закриља. Бочно закриље у почетку је вршио Нај са својим корпусом и дивизијом Бурсе, а по прелазу преко Дунава, који остаде у позаднини француске војске, те јој прееецао комуникацијску линију, изаслата су два бочна закриља, и то једно на леву обалу Дунава, (корпус Нејов, две драгунске дивизије и пешадијска дивизија Газанова), а друго пак — на десну обалу, (Миратова коњица и Ланов корпуе).

Снабдевање војске потребама било је организовано на овај начин: Војници су имали у ранцу хлеба за 4 дана; резервну храну. носила је дивизијска комора, која се кретала на један дан марша иза војске, а уз то постојао је још и *армијски профијантсгм шранспорт.* Резервна храна из возова смела се трошити само у крајњој потреби, као н. iip. при опсади Улма. Реквизиција је вршећа на тачно одређеним просторијама._ За све време марш-маневара војска је морала бивако̄вати.

Пример 3., — Наступање немачких армија од Седана ка Паризу у СеиШембру 1870. године. — Карактер овог кретања обележен је у следећим наводима званичног описатога рата:

„У интересу победиоца било је потребно, да се поеле Седана предузме што скорије нападно кретање ка Паризу.

„Не без основе немачки ђенерал-штаб могао је да рачуна, да у току извесног времена неће имати знатнијег отпора на отвореном пољу. Јавила се могућност, да се поделе велике маое, ко-је су биле тесно скучене око Седана, у намери, да их треба управити ка Паризу. *У* том циљу III. армија требала је да буде упућена у југо-западном правцу, а маска армија да образује десно крило."

Два дана после битке код Седана 3. Септембра те су масе биле распоређене тако, да су на левој обали Маса кантоновале у великом полу-кругу од Тоњикура (виртембершка дивизија) преко Пуа (2. коњичка дивизија), Мађми-а (II. бавар&си корпус), Рокура (IV. - корпус) до Кариђана, а на десној обали — гарда. . Први баварски и XI. корпус и 4. коњичка дивизија остављени еу за евакујисање заробљене француске војске.

. Овај распоред немачке војске био је закриљен од стране Париза VI. корпусом, који је имао 11. дивизију у Жоанвиљу за 38 км. испред кантонманског реона, од које је за 8 км. у правцу Ремса у Осонсу била истурена преходница; 12. дивизија била је у Ретељу са задатком, да гони 13. француоки Kqpnyc (Виноа), који је одступао из Мезијера. Шеста коњичка дивизија, која беше у Атињи, елужила је за везу 12. дивизије с осталом војском.

Септембра 3. Краљ је издао наређење, да се очисти околина Седана, и да се уреди стратегијски фронт војске за покрет иča Паризу; за тим, да се организује етапна служба, и да се саотави *ordre de bataille* војске. *У* наређењу је изражена жеља, да покрет треба извршити широким фронтом, оздачавајући правац десном крилу III. армије на Дорманс, а десном крилу маске армије на Лаон.' Услед овога изазвато је разме штање армија у кругуоко Седана, пошто се III. армија налазила на десном крилу, а маека на левом, а међу тим то је сад требало да буде обратно. /

Оептембра 5. Ш. армија требала је да етигне на линијуРетељ-Атињи, а маска на ли:нију Поа-Ле-Шен, т. ј. III. армија да се истакне унапред,. а IV. - да се задржава.у месту, како би је упутили у Другом правцу.

Од линије Лаон, Фим, Дорманс и Сезан обе армије требале су да се крећу на једној виеини.

Септембра 8. III. армија, у чијем је саставу било 3V2 корпуса и једна коњичка дивизија, заузимала је фронт од Дормапса до Шалона на Марни = 56 км.; коњичка је дивизија ишла је напред, али није вршила нзвиђање. Дубина армије износила је 38 км.

Кад је десно крило стигло до Ножан л' Арто 12. Септембра, три марша до Париза, карактер кретања изменио се. Треһа армија требала је већ да ступи у сферу непријатељских дејстава, па је тим поводом требало скратити колоне и јаче прикупити трупе, али још не у тој мери, као кад се то чини, кад су у изгледу скори сударИ;

(Примедба. — Маска армија кретала се на фронту од 40 км.; III. армија кретала се брзином од 20—25 км. на дан са преданком четвртог дана. Маска армија прелазила је дневно 18—20 км., и од 3. до 16. Септембра имала је само 1 преданак. Њен фронт и десни бок закриљавале су 5. и 6. коњичка дивизија). —

Септембра 16. чела колона немачких армија била су на дан марша- дО Париза, и Немци су знали, да им се ваља већ мало прибојавати француских војсака, које су изнова формирате. Облик марш-маневра потпуно је одговарао такој ситуацији, јер је војска била у оваквом положају:

Корпуе VI. већ три дана како је у *Мо-у* са преходницом у *Лањи* за 10 км. унапред;

Корпус V. у Турнану и Фонтену са преходницом код Озуе Ла Ферер и Шеври;

Други баварски корпус у Муаси Крамајљ са преходницом у правцу Лезена;

Друга коњичка дивизија заузела је била Бри — Конт—Робер недалеко испред фронта армије; њене извиднице долазиле су скоро до париских предграђа.

Армија је заузимала. фронт од 42 км. ау дубину 48 км. Али већ 17. Септембра ситуација се са свим изменила; армија је пристуцила опсади Париза^ те се кре^ање продужавало даље е највећом опрезношћу.

Овај пример доказује, да је у немачкој војоци нашао јаке примене принцип: „ *Подељено^маршовати,*

а борити се укупно". Последњих дана операција пре боја код Седана армије су заузимале фронт од 8—10 км. а у дубину 15 км., али чим су се измениле прилике у њихову корист, те је било мало вероватности, да ће нецријатељ да напада, Немци.се нису уздржавали, да свакој од својих армија одреде фронта гаирине од два дана марша а толико иото и у дубину. —

Пример 3., -— ЕреМање армије принца Фридриха Еарла од Меца ка Орлеану. — Још је рељефније извела принцип поделе снаге II. армија на маршу од Меца ка Тројес— Шомону.

После пада Меца и капитулације Базенове II. немачкој армији пао је у део нарочити задатак, да растура ново-формирате делове француске војске, а у том циљу требало је заузети са по једним корпусом *Шалонсир—Саон, Невер и Ђурж.*

Ова је армија била смањена на три корпуса (Ш., IX. и X:) и једну коњичку дивизију. Октобра 29. ова се армија кренула од Меца у три колоне: Коњичка дивизија и IX. корпуе као десна колона, III. корпус као центар, а X. корлус као лева колона, (сл. 50.).

Новембра 10. ова је армија била на фронту Тројес-Шомон = 80 км.; армијски штаб имао је преноћишта у Понт-а-Мусону, Комерси, Лињи, Мултје сир—Солу, Жуанвиљу, Дулевану, Бријену и Тројео-у. На маршу је војска дељена на извесАе одреде и ешелоне ради угоднијег кретања. Било је и неколиких сукоба е неким добровољачким стрелцима; 6. и 7. Новембра било је ј"ачих сукоба с посадом у Шомону, Болони и Бретену, и услед тих сукоба образоване су нарочите заштитнице, (Крацова бригада из X. корпуса).

По доласку у Тројес 10. Новембра принц Фридрих Карло морао је одустати од кретања ка Шалону еир—Саон и Буржу, јер после недаће Немаца код Кулма 9. Новембра морао се с армијом кренути на запад ка Фонтенблу. Он. је извршио енергично овај покрет и 16. Новембра избио је на линију *Фонтецбло—Немур —Санс* на фронту од 44 километра. .

Дакле .10. Новембра, кад се није предвиђала опасност од непријатеља, три корпуса крећу се на фронту (Тројес—Шомон) од 80 километара; 16. Новембра кад

се армија надала непријатељу са стране Орлеана, до кога је имало још 3—4 дана марша, фронт армије скраћење упола, (Фонтенбло—Немур—Санс == 44 км.).

Према овоме, кад су циљ операције и правац кретања јасни, и кад се не предвиђа какво развијање бочно, онда, подилазећи бојишту, најбоље је кретати армију у корпусима по упоредним путовима са- извесним мањим иитервалом између корпуса, т. ј. у том елучају треба кретати армију више-мање прикупљено.

2., Кретање армије у обпику звезде (en astre) или у обпику вепике арМијске каре. '-— Кад год cfr н^ели, да се изврши *стратегијски пролом — • стратегијски напад на центар,* онда се употребљава овај облик кретања, којим се најлакше даде проломити непријатељска линија, тукући наизменично раздвојене делове, који су већизраније изгубили били потребну везу и отпорност.

Кад год су у маршу били изгледи за скори сукоб с непријатељем, а није још имао сигурности о правцу самог развијања за борбу, Наполеон је кретао своју војску у облику звезде или у облику велике армијске каре, у којој је маса војске *„била у рукама царевим, готова на сее', подобно батаљону у рукама ваљаног мајора",* (Moniteur, 21. Avril, 1806. године). —

Кад год је употребљаван овај облик маршовања, Наполеонова војска се кретала у три колоне, од којих је ередња колона била најјача. Са озом срсдњом колоном ишла је и *гарда* царева као резерва. Испред ове најјаче колоне обично је ишла преходница. Бочне пак колоне обично су се састојале из по два корцуса, који ^у маршовали једним путем,[1]. као што је то било у *јенском марш-маневру* 1806. године, када је облик марша личио на велику армијску кару, звезду или крст.

Употребљујући овај вид кретања и вршећи по том уопешно стратегијски пролом, добијају се велики резултати, јер се раздвојени Делови неприја;тељских трупа петискују у страну од својих веза у позаднини.

[1] Кретање два корпуса једним путем било је лакше у времену Наполеоновом него сада, јер је у оно' време Љло, скоро трипут мање артилерије и коморе, него што тога има у данашњих јевропских корцуса. На -Пример, *IV.* корпус јачине од 25.700 пушака — скоро као и данашњи корпуси — имао је 1806. године свега 529 кола са 48 топОва.

Ако се не успе у овоме, онда може да наступи катастрофа, јер he нападач имати непријатеља пред со0ом и на оба бока; онда је нападач више-мање опкољен.

У рату 1870. године Немци су примењивали слични облик креташа у једнаким условима.

Сад је на реду, да упознамо у главноме и неколико примера таквих кретања војске!

Пример 1., — • Јенски марш-маневар 1806. године. — • У виду преходнице нове коалиције противу Наполеона пруска војска од 132.000 људи прешла је Лабу на крају Септембра 1806. године, и развила се у близини тирингијских шума на левој обали реке Сале са скоро необезбеђеним комуникацћјама' на Лаби (Епби).

Сазнавши о кретању Пруса, Наполеон прикупи својих 198.000 војске на десној обали Мајне, и разви је иза франконијских планина на-фронтуод 100 км., паралелно пруској војсци. Десно крило ?л Шподеонове војске беше у Бајрајту, а лево у Кенигохофоту, маскирајући на, тај начин правац намишљеног удара.

Основна идеја операција Наполеонових сводила се на обилазак левог бока пруске војске, падајући на њен операцијски правац. У том циљу било је решено, да се учини покрет мало источније од реке Сале, како би ее предухитрио непријатељ на Лаби, и он био одсечен од његове основице. Јраквим покретом Наполеон је могао да осујети уједињење Пруса са Русима. Извршење овог плана захтевало је:

1., Да се снага прикупи на десном крилу, и с тога је 4. Октобра стратегијски фронт био скраћен на 40 км./ те се протезар од Кобурга до Бајрајта;

2., Да се промени комуникацијски правац,"пбшто је правац долином Мајне могао да буде изложен ударцима непријатељевим,: и услед тога Наполеон је узео нови правацБамберг -^- Форшхајм — Ниренберг — Улм. Као и 1805. године Наполеон је на тај пачин располагао двојном основицом.

Да би обмануо нецријатеља> наредио је, да ее учине следеће демонстрације:

а., Корпуси Лудвиков и Мортијев од 50.000 људи да демонстрирају у источном правцу, и да. објаве, да 80.00.0 Француза наступају ка доњој Лаби;

б., Корпуси Ланов и Ожеров од 40.000 људи да демонстрирају у правцу на Кенигсхофен — Хилдехаузен; и

'$,, Да се ојачају утврђења Вирцбурга, и да се подигну нова утврђења на операцијском правцу Ханау — Ајзенах.

Француска војска кренула ое у Саксонију у три колоне:

а., Десну колону чинили су корпуси Султов и Нејов и 10.000 Баваруца = 50.000 у правцу на Хоф и Плауен;

б., Леву колону - чинили су корпуси Ланов и Ожеров == 40.000 у правцу на Кобург и Салфелд;

в., Средњу колону састављали су корпуси Бернадотов и Давуов, гарда и дер резервне коњице у правцу на Кронах и Шлајц. Мират са лаком коњицом и драгунском дивизијом Бомоновом кретао се испред средње - колоне, која |е билајачине од 70.000 војника, (сл. 51.). •

.Стратегијски фронт марша био је од 60 километара, а дубина колона износкла је толико исто. Корпуси су се кретали на растојању од *х1г*—1 дана марша. Тада су се једним путем кретала 3 корпуса, и то за првим корпусом ишао је други корпус. на одстојању \h дана марша, а за овим маршовао је трећи корпус на одстојању целог дана марша. Овакав поредак Наполеон је назвао *„башаљоном каром од. 200.000 војника*". Овакав поредак давао је Наполеону могућдости^ да може за.48 сахати да прикупи сву своју снагу на ма којој тачци, а то је било ба свим важно, пошто Наполеон још није знао, да ли Пруси очекују бој на месту или одступају Лаби. Очекивао се долазак Руса. Аултрија је могла узети учешћа у коалицији, и за све то требао је такав поредак марша, који би обеабеђи-' ваомогућностпротив-дејствовања свима случајностима, да би се за сваку случајност могао постројити фронт на ма коју страну. ,

Војска Наполеонова наступи у Саксонију 8.-Ок-.тобра. После пролаза кроз тирингијске шуме коњица Наполеонова развила се на фронту у десно до *Лихшенберга* и *Хофа* а у лево до *Салфелда,* те нашла знатну снагу Пруса у Салфелду.и Шлајцу. Тога дана

остала је војска стиглана линију Кобург — Ебенсдорф — Минхберг.—

Октобра 9. Мират потуче одред ђенерала Тауенцина (преходница корпуса Хохенлое) код Шлајца, и Пруси одступише ка Ауми. Услед добивених вести, да је непријатељ заузео линију *Пенек — Најштат,* Наполеон је наумио, да се 10. и 11. Октобар употреби на прикупљање војеке у околини Шлајца, али већ 10. Октобра издао је друго наређење о кретању, које се састојало у овоме:

Да се гарда, резервна коњица и Даву крећу ка Шлајцу;

Да Бернадот и Мират марширају ка Ауму;

Да Нај иде ка Тану, а

Султ да се примиче ка Плауену.

Тада Лан на левом крилу потуче одред принца Лудвика од 8.000, који је био избачен као заштита принца Хохенлоа при прелазу на десну обалу. Читав дан марша позади Лана Ожеро тек стиже до Грефентала.

На основи добивених извештаја Наполеон остаде у уверењу, да је главнина пруске војске прикупљена на левој обали Сала. Али како су Пруси задржали у власти линију Пенек — Најштат, било је могуће претпоставити, да he Пруси прећи на деену обалу, како би заузели простор између Сала и Елстера ради заштите Берлина и Дрезде,

Тада се Наполеон реши, да ее крене ка Гери, како би Прусе ударио у бок, ако би они извршили овај покрет од запада на исток, да би их тиме престигао на тачци прикупљања. Сви корови беху управљени на Геру. Али пошто су Пруси могли да прикупе знатну снагу- на десној обали, дебушујући у то време са запада од стране Сала, то је француска војска требала опет да сачува своју спрему и приправност, да би могла да окрене фронт било к северу у правцу Гере било западу ка реци Сали.

Распоред Француза одговараше тим погодбама. Стратегијски фронт изношаше 28 км. Распоред војске личаше на слику ромба (без Ожеровог корпуса), у коме већа дијагонала-дела Шлајц— Гера изношаше 40 км., а мања — Најштат — Вејда 20 км. У центру беше III. корпус Давуов са две драгунске дивизије, а у угловима ромба беху корпуси Бернадотов, Султов, Нејов и Ланов.

Октобра 11. Наполеонје био убеђен о прикупљању Пруса на левој обали Сала, али му не беше јасно, да ли непријатељ заузима бочне положаје или одотупа Лајпцигу или Магдебургу. Тим поводом он продужи даље кретање ка северу у три колоне:

а., Лан и Ожеро маршовали су долином реке Сале на Кал — Винцерл;

б.) Путем Пелниц — Наумбург маршовали су Даву и Нај, и то Даву на Наумбург, а Нај на. Браунсдорф —Пелниц;

′в., Долином реке Елстера ишли су Бернадот и Султ, и то Бернадот ка Цајцу, а Султ и гарда на Геру. — Миратова коњица кретала-се северу ради извиђања земљишта до Лајпцига. Продужујући кретање ка северу, таквим груписањем своје силе Наполеон је могао да заузме Наумбург и одступницу непријатељеву, и за битку на левој обали требаше му само један заобилазак у лево.

Немајући тачних података, Наполеон не хте продужити 13. Октобра даље кретање ка северу целом својом снагом, него се реши, да овде.изигра Прусе, да би их навео, да отворе своју одступницу, те у том циљу нареди:

Да Нај иде на Роду, *Лан* ка Јени, Бернадот Наумбургу, а остале корпусе задржа на преданку, што им је и иначе било врло потребно.

На тај начин образовата је на северној страни *наумбуршка група* од 50.000 људи (корпуси Давуов, Бернадотов и 3 коњичке дивизије) и *јенска група* од 60.000 војника за 28 км. јужније од прве групе. (Корпуси Ланов, Ожеров и Нејов еа три коњичке дивизије). У центру на подједнаком растојању од обе групе били су гарда и Султ у Гери, (ел. 52.).

Октобра 13. Даву и Ожеро јавипте, да су Пруси још у Вајмару. Тога дана у 9 сахати изјутра Наполеон нареди корпусима да промене фронт^у лево, и то:

Мират и Бернадот да иду ка Д орнбургу, Султ—Ррди ц. Кетрицуг а сам Наполеон с гардом и резервном коњицом упути се ка Јени, и успе да изврши пола дана марша у том правцу. На путу за Јену Наполеондобивест о сукобу Лановом с војском Тауенцина код Јене, па услед тога одмах нареди Неју, Султу и гарди, да се крену ка Јени, а тамо се приближаваше и Ожеро с војском. Још даље Наполеон на|>еди, да се Даву и Бернадот крену Аполду, ако чују канонаду код Јене, а ако не буде пуцњаве око Јене, онда да очекују даље наређење.

На тај начин скоро цела француока војска била је у покрету за Јену. Октобра 13. пред вече обе групе и наумбуршка и јенска на 28 километара једна од друге биле су довољно јаке, да би се одупрле Прусима с довољном снагом, док не би стигао и Султ \i гарда у јачини од 52.000 људи.

Октобра 14. изјутра 150.000 војника беху прикупљени на бојиштима Јене и Ауерштата. Пруои беху потучеви. Да је Бернадот био активнији и енергичнији, била би заробљена или целокупна пруска вГјска или бар њен већи део.

Из овог примера види се, да је Наполеон само у почетку марша иодржавао облик армијске каре, обезбеђујући потпуно прикупљање војске на ма коју страну било ка фронту или боку. Јаква прибраноот за време марша морала је бити за то, што ситуација не' беше још јасна,! и могаше се очекивати појава непријатеља с фронта или с бока. Октобра 12. Наполеон одважно потиште напред ка Наумбургу Давуа а за тим и Бернадота *ради угрожавања одступ*Пице *Пруса,* а по извршеномзаобилажењу војске у лево *наумђуршку групу исШури унапред у виду правог угла,* па са главнином он сам спреми удар с фронта од Јене. Војска од три колоне са по 2—3 корпуса дубине, лодилазећи бојишту, образова неколико колона у свакој по један корпуе. У дејствима Наполеоновим опажа се *предострожност* првих дана маршовања, а за тим, кад су се предвиђали догађаји, онда се испољава *решеност и страховита енергија*.

И брзина марша уочљива је. Од 8.—12. Октобра за 5 дана пређено је 120 километара *са средњом брзи-*

ном од 24 километра на дан; за тим марш Давуов, који је |он вешто организовао *7. Октобра* 1806. године. Његов је корпус био ешелонират од Бамберга до Ебенсфелда, ичело тог његовог корпуса прелази 7, Октобра 20 кило-, метара, а зачеље етоји још у месту; *8. ОкШобра* чело іїре-лази 44 километра, а зачеље52км.; *9. ОкЦобра* чело . прелази 34 км., а зачеље 38; *10. Октобра* чело прелази 120, а зачеље 28 километара; *11. Октобра* чело прелази ' 20, а толико исто и -зачеље; *12. ОкШобра* чело прелази 52, а зачеље 40 километара. Овде је корпус Давуов прешао \ свега 190 километара за 6 дана по средњој брзини од 31 '6 |£м. на дан. Таква брзина кретања објашњава се еше-лонирањем корпуса по дубини без збијања и привла-чења свих делова ка једној тачци ради ценоћишта.

Исто тако уочљиве су и демонетрације Наполео-нове у овим операцијама, које еу у вишем степеиу •-.омогућиле тајну марша, јер је Херцог брауншвајг-ски до 8. Октобра очекивао неирестано удар са стране Кенигохофена и Ајзенаха. —Брзмнаитајнаујем-чавали су *безбедност* и *изненађење марша*. Сем тога, безбедност марша постизавана је и постепеним скра-ћивањем фронта, одржавањем везе између колона двој-ним базирањем, а поглавито одличном организацијом елужбе извиђања. Миратова лака коњица извиђала је •земљиште испред стратегијског фронта војске на да-ЈБини од 2—3 дана марша, и увек је била подчињена |непосредно самоме цару. —

Војска је снабдевана потребама на следећи начин:

Корпуси првих линија снабдевани су сред-^ствима у месту; кррпуси друге линије снабдевани су *Шд* коморе у крајњој потреби и у недостатку средстава у месту. Храна из ранаца и реЗервна храиа из во-зова могли су бити трошеви само у крајњој нужди и ротреби.

Возови су се кретали за колонама на, 2—3 дана "марша.

Фелдмаршал Молтке подражавао је Наполеона 3"ако рећи дословно у извршивању марш-маневара, те се с тога и каЖе, да су Наполеонове идеје у пот-оуној целини провејавале кроз целокупну немачку вој-

Молткеов кабинет, и потпуно се сродио с назорима и дубоким погледима овога великог зналца и вештака у техниди вођења војсака.

Погледи Молткеови јасно су изражени у мемоару његовом, који ie састављен у пролеће 1870. године, и крјим је предвиђен рат Немачке са Француском, те он излаже чак и пројекте наступања ka линији реке Мозела. Још одмах у почетку третирања овога! питања Молтке вели: „Операција против Француске треба да •œ оастоји у што збијенијем наступању у неколиким маршевима на француску територију до сусрета с непријатељском снагом, а тек« после тога треба Французима понудити битку," и т. д.

Уз ове назоре приложена је и таблица маршрута за кретање свих четирију армија сем контингената јужногерманских држава 20. или 27. дана по објави мобилизације. Сагласно с тим маршрутама целокупна војска требала је 27. дана мобилизације да приђе реци Мозелу на један дан марша.

Elво у каквом се облику представљао положај свих четирију армија 23. дана мобилизације:

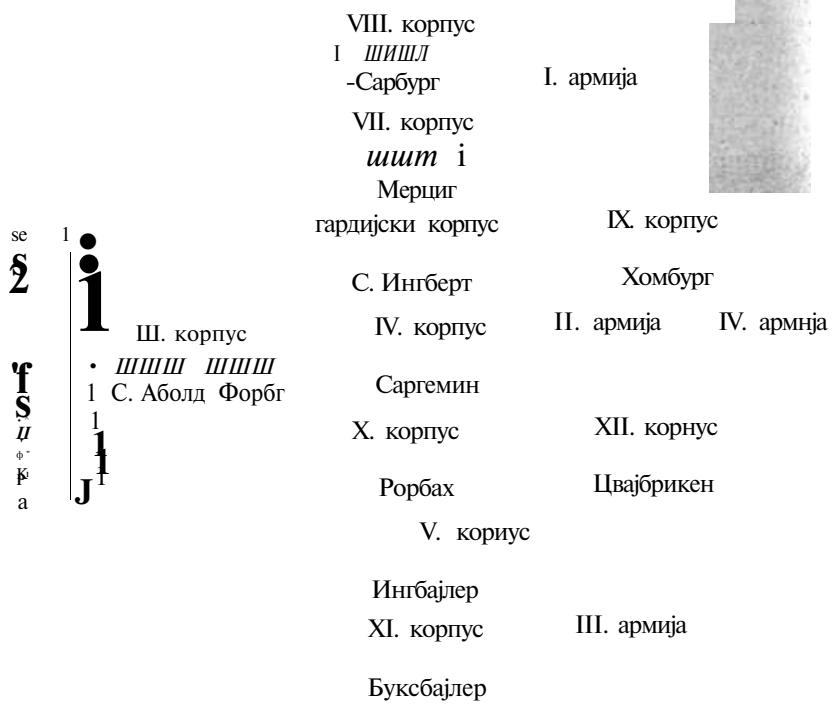

Из овога се цртежа види, да облик наступања ; ка реци Мозелу* који предлаже Молтке, савршено личи |на кретања у виду звезде или на кретања у облику велике армијске каре. што је употребљавао Наˆполеон.

Ова шема кретања, разрађена још израније до најмањих ситница у оперативном одељењу главног ђенерал-штаба, била је извршена тек у Августу месецу 1870. године с малом изменом у томе, што су корпуси подишли Мозелу 29. дана по објави мобилизације, а не 23. дана, како је предвиђено. То је било услед задржавања II. армије за 6 маршева уназад. —

Пример 2., — РасUoped I. и II. немачке армије 12. Августа 1870. године. — Распоред I. и II. немачке армије 12. Августа био је овакав:

У црвој линији, на фронту од 28 километара, од ,, *Буле* до *Моранжа* били су I. VII. III. X. и гардијеки корпус.

У другој линији били су VIII. IX. XII. и IV, коршус између *Вушпорна* и *Минстера*. Одстојање ових двеју линија корпуса износило је читав дан марша. На десном крилу очекивали су се најважнији догађаји, услед чега је тамо и било јаче прикупљање. Стојећи на левом крилу и више уназад, IV. корпус био је у вези са III. армијом. Преходнице десно-крилних корпуса прве линије биле су у Вушпорну, а оне друге линије у Танкену, (сл. 53.),

Коњица је образовала пред целимовим фронтом читаву завесу: 1. и 3. коњичка дивизија биле су у Бетанжу и Равиљи са својим преходницама у Гондревиљу и Понт-а-Шаси-у; 6. коњичка дивизија била *т* на реци *Француски Нид,* и вршила извиђање преко Панжа ка Мецу; у лево од ње биле су бригаде *Барби* и *Редерн* у Ремиљи-у и у Рокуру; гардијска драгунека бригада била је у Орону; на поелетку Бредовљева коњичка бригада, ебразујући лево крило, које је било повијено уназад, била је оеверо-иеточно од Дијеза.

До тога времена први степен коморе свих корпуса обе армије био је код својих јединица; други степен коморе требао је пристићи тек поеле неколико дана, Превлачеше ооталог дела коморе железничким

путовима могло је бтпочети тек кад се довршн превожење војске.

Етапне инспекције ишле оу за корпуеима на дањини од једног дана марша, и обично су се заустављале на претходним преноћиштима армијских штабова.

Команде пољских телеграфа устројавале су свакодневно везу између штабова випгах команада а поглавито између штаба Врховне Команде и штабрва армијских команада.

При кретању унапред војска се могла врло мало користити властитим средствима за исхрану; морало ее прибећи примени реквизиције, којом су руководиле војне команде. Невешти у реквирирању Немци су у почетку имали врло мало користи од реквизиције, јер и за ову службу треба извесне умепшости, која се постиже само дужом практиком.

„У колико су веће масе војске, у толико је тешњи простор за кретање; у колико је ограниченији број добрих путова, у толико еу веће тегобе у иехрани војске.

„Чим је наступила потреба, да се морао промеиити правац кретања корпусима, у намери, да се изврши јаче прикупљање ка тачци, којој прети опасност, одмах се морао мењати и реон реквизиције, који је одређен израније појединим корпусима.

»Искварени путови, често бивакованье трупа из нужде и недоеˆтатак у храни нису остали без злих последица по здравље војника; у једној дивизији, на пример, која још није била у борби, било је 582 болееника.[1]

„Да бн ее у опште избегли нереди, предузете су биле еве могуће мере. Наређено је, да комора маршује за корпуеима на одстојању пола дана маргпа, оетавл>ајући чисту једну половину пута за пролазак; комора није смела да се заустављ на путу. Сем тога наређивано је, да се на комори не сме носити ништа, што није прописано, као год и да се побаца с колаодмах све оноˆ штб би се нашло као непрописано. Све је ово вршено са највећом предострожношћу".

[1] Немачки званични опис рата 1870.—71. године.

Нарочитом вештином у извршењу марш-маневара у рату 1870.—71. године одликовала се III. арЈмија пруске војске.

3., Кретање армије у облику правог угпа или у обпику савијеног лакта, (en equerre). — Кретање војске у "облику правог угла одводи .стратегијском обухватању , или стратегијском крилном нападу, угрожавајући непријатељске комуникације.

Овим и оваким обликом марш-маневара иде се на то, да се једновремено продире против фронта и једног или оба бока непријатељевог, који је посео и брани извесну просторију.. У савременом кретању војеке уједињеном масом на војишту угрожавање непријатељевим комуникацијама једино је и могуће применоц овог облика кретања. Употреба оваког облика кретања доста јеиопасна,нарочитоонда,ако сепредузетокретање врши раздвојецим операцијским правцима. Буде ли у овој лрилици бранилац концентриоан, он се може користити својим централним положајем, и дејствовати против раздвојених група непријатељевих.

Претпостављајући јачу бројну надмоћност, подетавајући да свака од засебних колона буде довољно јака, те да издржи удар за извесно време, употребом овог облвка марш-маневара нападач ће изненадЕшм и.је-; дновременим нападом за обухватање са разних етрана збунити и нагнати браниоца, да мења своје распореде, да цепа и растура своју снагу, обезбеђујући на taj начин успех нападачев.

Употреба овог облика кретања (марш-маневара) састоји ;се у томе, што се у случају успеха једним ударом поетиже највећи резултат. Стратегијски облик рада за обухватање био је примењен од стране Пруеа у највећем стилу у битци код Кенигреца 1866. године, ˆе су Аустријанци изгубили битку. После добијеног успеха Пруси нису одмах предузели гоњење побеђеног непријатеља, које се објашњава тиме, што су њихове колоне за ту битку маршовале концентричким правцем, *шко,* да су се трупе њихове потпуно измешале, те их је у оној општој забуни требало претходш уредити, *ia тек онда предузети гоњење.

Употреба маневара за обухватање раздвојеним колонама не сме се изводити на сувише стешњеној просторији, јер ако зона маневра за обухватање не буде довољно велика, непријатељ мрже лако да избегне ударац у последњем тренутку, повлачећи се уназад, доводећи нападача у незгодни положај, и принуђавајући га на поновно урегулисавање даљег кретања.

Са свега овога јасноје, да се сваки маневар за обухватање мора изводити дрско и с рескирањем..

Стратегијски маневар за обухватање ако се издаље почне на већем маневарском простору, и ако се буде енергично изводио, јест најбоље средство, да непријатеља натерамо да прими битку, ндрочито ако он у ошвте избегава одсудно решење ма из каквих властитих .обзира.

Предузимајући овакав облик кретања, вешто fрупирајући своју снагу, и обухватајући непријатеља, ми самим тим угрожавамо везе непријатељеве, и у случају успеха доводимо га у положај, да изгуби везе с позаднином. Ширећи зону маневра за обухватање прелази се на тај начин у *сшратегијски обилатк*.

Маневар *за стратегијски обилазак* мора се припремити издаље тако, да се властита снага још од почетка упути на бок и позаднину непријатељеве војске. Такр ј& радио Наполеон у својим најзначајнијим стратегијским обиласцима.

Хитајући највећом брзином са севера Француске и из Хановера, да би прикупио своју војску између Лотербурга, Манхајма на Рајни и Вирцбурга, и отуда журећи Дунаву преко Лудвиксбурга, Хама, Ингелфингена и Анспаха, Наполеон се у рату 1805. године појављује између, Донауверта и Инголштата *иж десног крила аусшријске војске*.

Данас има много околноети, које he утицати. да извођење стратегијских обилазака по Наполеоновој методи буде врло ретко. Таке на пример неспретност и величина данашњих армија за операције неминовно изиекује што већу простоту како с погледом на облик извођења операција тако и с погледом на начин кретања. Услед данашње организације коњичких извиђања, услед разгранатих железничких, телеграфских и теле-

'фонских линија, и на послетку услед многобројних јавних гласила (новина), тешко је стварати изненађења, крију̂ћи велике обилазне маневре, у толико мање, у колико је стратегијски развој снаге .везан за извесне граничне зоне, које се могу лако унапред да уоче.

У осталом стратегијски обилазак извршиваће се у највише прилика читавим низом уводних и делимичних бораба, принуђавајући непријатеља на одсгупање и губитак властитих веза у позаднини, којима he на послетку овладати нападач. Овакав начин извођења стратегијских обилазака цесумњиво he се поновити и у будућности, и то не у почетку рата, кад је немогуће вршити овако тешке и ризичне покрете, већ у току одсудних операција, кад се већ дотле имало неких успеха, кад је створена надмоћност и оцењена ;вредност и употребљивост непријатељске војске.

Ако се ови обилазни мацеври не изведу енергично, онда he онај кога обилазимо (само ако имадне времена и ако буде довољно присебан) предузети контранапад, и одбациће трупе, које заобилазе, од њихових веза у позаднини. Тако је Наполеон у рату 1805. годипе чувеном аустерличком операцијом поразио савезничку војску, која је била у покрету, да изврши стратегијски обилазак десног бока Наполеонове војске.

И најбол>и комбиновани стратегијски обилазак пе вреди ништа, ако се на самоме бојишту не дође до успешног тактичног решења^, о чему су се уверили савезници 1805. године у битци код Аустерлица. —.

Да се изведе *стратегијски напад на позаднину 'Ц бок* непријатеља, потребна је тачна ћ јасна идеја ове операције, за тим јака енергија у раду без задржавањај велика надмоћност и подобНоет властите војске за тако ризична предузећа. У извршивању ове операције главни командант мора претпоставити. да и непријатељ неће остати неактиван.

Располажући великом материјалном и моралном надмоћношћу, иобмањујућинепријатељаодноено тачке, где се мисли извршити одсудни напад, може се лако комбиновати и извести *напад на бок* распореда непријатељеве војске, па макар се она налазила и на јагаш положајима. Треба само вештим маневрoваљем навести

непријатеља, да уједини своју снагу на даљним тачкама слабије важности, па онда изненадним налетом овладати тачкама на положају, који је утврђен.* Даљим кретањем унапред, треба ударати на бок непријатеља. Све је ОВQ могуће, ако непријатељ ма из којих узрока не усііе, да нам спречи ову намеру и предузеће.

j Кретање армије на војишту у бблику правог угла, из ког облика проистичу разне комбинације] предузећа за напад, врло су често употребљавали и Наполеон и Молтке у својим ратним операцијама са одличним резултатима. ;

Пример. — Године 1815, Наполеон подилази са 120.000 бораца ка реци Самбри у три колоне на фронту од 8—10 км. Пошто је црешао реку, Наполеон уиуђује унапред леву колону НеЈову од 47.000 на Катрбра у двојакој намери, и то да задржи Велингтона, и да нападне Прусе у њихов десни бок. С главном масом своје војске Наполеон се креће противу Блихера. Разбивши Блихера код Лињи-а, и. кренувшц че на Велингтона, Наполеон изасла Грушија противу Пруса, и нареди му, даг се креће ка С. Ламберу ради дејства противу левога бока- Енглеза, пазећи. при том и на ћемце, ако би се они зауставили на положајима' код Ваврa. У оба случаја Наполеон управља главни напад на фронт непријатељев, а бочне колоне Нејову и Грушијеву иставља унапред под правим углом, ,како би они проетим фронталним' наступањем могли да нападну на позаднину иједног и другог крила. —

Та иста форма кретања употребљена је 180G."годипе после захођења армије у лево, кадје она подилаз^ила бојишту код Јене. Наумбуршка група и то Вернадот, Даву и три коњичке дивизије били су истуреиунапред радидејствовања против левог бока Пруса, еа задатком, да овладају комуникацијама пруеким.

' У 1870. години -Молтке се често; служио овом врстом кретања ради угрожавања непријатељских ко -муникација.

Избијајући унапред у времену марша од реке Сале ка Мозелу, IJI. армија је требала да угрожава десни бок француске војске, ако би ′се она задржала ради

одбране на ма. којој позицији, и да епречава одступање Француза на југ.

У времену марш-маневра код-Седана Ш. армија је била понова иотурена унапред испред левог бока маске армије у истој намери и са иетим задатком. —

4., Ексцентрично кретање војске. — Ако се после неуспешне битке непријатељ подели, и почне да одступа у разним правцима, онда је са свим природно, да треба да се креће ексцентрично и онај, који наступа. и гони.

Ово је тешка идоста опасна операција, која захтева велику вештину и способност команданата, који командују оделитим самосталњим јединицама у ратно време. Наполеонове ђенерале Магдоналда, Удина, Неја и Вандама тукли су савезници свакога понаособ у јесењем периоду рата 1813. године, а међу тим Наподеон је био свуда победилац, само што његове победе нису могле да надокнаде губитке код Кацбаха, Грос — Берена, Деневица и ^лма. РатЈе окончан катастрофом Наполеоновом код Липиске, (Лајпцига).

После преласка преко Дунава Наполеон ее морао поделити 1805. .године, пошто се у лево од њега на реци Ину прикупљала армија Кутузовљева, а десно. ;од њега код Улма била је ауетријска војска Макова. Сам Наполеон отишао је ка Аугсбургу противу Кутузова, задржавши Баварце и корпусе Бернадотов, Мармонови Давуов зарад дејства противу Руса. Тада је Наполеон упутио ка Улму Мирата са резервном ко-;нлицом и корпусе Нејов и Ланов, а као резерву код Аугсбурга задржа корпус Султов. Уекоро се дознаде, да Руси још не могаху напред, те с тога Нацолеон . тада према н>има осгави Бернадота и Давуа^ а са свом осталом војском крете се к» Улму, те принуди Мака, да положи оружје. -

Не знајући, да ли he се Пруси држати на реци Сали, илиће одступати Лајпцигу и Лаби, Наполеон 12. Октобра 1806. године упути Давуа, Бернадо^а и три коњичке дивизије у јачини од 50.000 бораца ка Наумбургу на одступницу Пруса; Октобра .13. Наполеон задржа Лана, Ожера, Неја и три коњичке дивизије у "јачини- од 60.000 људи зарад. осмаурања поло-

жаја према Вајмару, а у центру у Гери остави гарду и ђенерала Султа као резерву на подједнаком растојању од обојих група.

Ga таквим распоредом био је спреман да дејствује било у.северном правцу на Лајпциг било узападном правцу. Према првим обавештењима, да је непријатељ $ Вајмару, Наполеоц 13. Октобра изврши промену фронта на запад, и ту промену изврши истог дана по подне, а тога дана увече путује целе ноћи, те 14. Октобра изводи целокупну своју снагу од 150.000 на плато између Јене и Ауерштета.

У времену регенсбуршке операције 1809. године Наполеон је морао да дејствује 21., 22. ч 23. Априла у разлазним правцима. У резерви био* му је тада ђенерал Удино са својим корпусом и један део Масениног корпуса.

После боја код Вајсенбурга III. немачка армија није била довољно оријентована 1870. године. Бидо је извешћа, као да се Французи прикуп*љају у два правца, и то у-јужном правцу на Страсбург и у западном. иравцу ка вогеским прелазима. Услед тих извештаја решено је:

1., Да се предузму извиђања помоћу коњице у оба таправца; и

2., Да се армија крене у неколико у оба та правца, и то У јужЕ!ом правцу на Страсбург да се крену XI. и умањени Вердеров корпус, а на запад ка Лембаху и Верту да се крену II. баварски и \г. корпуо. Први баварски корпуе чиниће резерву, и ићи he за средином ради ојачавањаједног или другог правца. У самој ствари овако ексцентрично кретање није ништа друго него примена дејства по унутрашњим операцијским правцима, прл чему је потребна велика опрезност, негубећи из вида ни за тренутак јачину непријатељевих делова — група и њихово међусобно раотојање. У осталом, овај вид кретања употребљава се још и онда, кад се властите трупе, после успеШне битке, упуте да поседну извесне важне тачке или чак извесну заузету територију. Овакво кретање не сме се предузимати, ако је у изгледу скоро сукоб с надмоћнијим непријатељем. У рату 1876^ године у нае се мало водило рачуна о

овом захтеву. Уместо да отпочнемо операције уједин>еном снагом, ми предузимамо операције *ексцентричном офапзивом* у близини непријатеља, дајући првенство у овако судбоносним приликама *политичким Шежњама,* о којима се само говорило а адало или нипттарадило?! —

Подилажење војске на бојиште.

Кад се у маршу' стекне довољно уверења, да he ускоро наступити судар с непријатељем, треба одмах зауставити чело главне колоне, и по томе предузети потребне мере, да 'се дуге колоне из марша прикупе -на фронту. Тада треба да дођу ту и оне колоне, које маршују упоредним путовима. Кад ће отпочети ово развијање и прикушвање колона при подилажењу војске на бојиште, зависи од ширине стратегијског фронта кретања и дубине појединих колона на маршу. Ако предстоје велики пресудни судари с непријатељевом главном снагом, онда се ово прикупљање снаге врши постепено на неколико дана раније. Сем тога, у ретпавању питања, кад у опште треба да се отпочне прикупљање војске зарад подиласка њеног на бојиште, треба водити рачуна и о свима другим приликама у опште код војске, т. ј. треба водити рачуна о томе, да ли су влаотите колоне у кретању и на коликом стратегијском фронту, колика је дубина колона, колико дивизија или корпуса маршују једним путем, да ли да се отпочне прикупљање, кад су трупе у биваку иа застанцима, у кантонманима, и т. д. Све ове прилике код војске утичу на решавање питања, кад треба да отпочне прикупљање. Наравно, на решење овог питања има утицаја^ и даљипа, на којој ее налази непријатељ, његова активност, предузимљивост и енергијај као год и даљина своје, властите коњрпце, која је избачена испред етратегијског фронта кретања своје војске.—

Да се један корпус из марша развије.за борбу, потребно му је време од 6 часова, не рачунајући овде возове; ако се ту урачунају и возови, онда му треба скоро двапут толико времена. У овоме случају треба да стане чело корпуеа. Ако ли се чело ^сорпуса мо-

радне ипак да креће унапред, онда трупе у позаднини морају да издржавају страховита нанрезања, која могу да пређу границу могућеиздржљивости. Ова незгода може да снађе трупе корпуса у позаднини онда, кад два корпуса маршују једним путем, и кад чело предњег корпуса изненадно наиђе на непријатеља спремноћ за борбу.

Ако' се деси, да једна колона наиђе на непријатеља/ те се морадне развијати за борбу,. пошто је већ прешла. известан простор, рецимо 14—15 километара, онда he батаљони из позаднине корпуса морати да пређу 30—32 километра, док.стигну на бојиште. Ово опет доводи до закључка, да се истог дана не може извршити одсудни напад на недријатеља, који је изјутра био рецимо на даљини преко 22 километра, а гаје се кретао унапред. У том спучају.морале би ее трупе да уводе у борбу једна по једна, а то је врло рђаво и опасно. У овом олучају боље је, да^се чело војске задржи ублизини непријатељског поло*Жаја, па да се трупе прикуп.е ту, и тек еутра-дан отпочети развијање и напад укупном снагом.

Оваквим размишљањем долази се до закључка, да се судар с нецријатељем може да избегне, ако нас раздваја од нецријатеља даљина већа од 22 км. Ако је преко ноћ чело непријатељевих колана било далеко 15 километара, онда је нужно одетупити уназад за 15 километара, како бисмо избегли озбиљни судар. *У* овоме случају трупе на челу корпуса имале би да пређу - 28, а оне у позаднини око 50 километара, па да стигну до положаја, на коме смо се зауставили у одступању. У осталом, војека кђја маршира 45—48 километара, већ се телико замори, да не треба много рачунати на шену нападну снагу тога дана, па баш и да стигие joni за видела до нашег положаја. Наравно, она може ово и да постигне, ако се јорі пре зоре буде.кренула на пут, али ће је т,о без еумње још више заморити, *У* зимње пак доба ова удаљеност може да буде у општв знатно мања, -па ипак да се не етигне и не дође ,до судара.'

. С друге стране при овоме претпоставља.се и могухНОGT лаког кретања војске са места, на ком је била

тог јутра. Да би пак било остварљиво и то, потребно је имати за тај циљ довољан број путова за угоднije одступање. Ако *ци* корпус има да одступи једним путем, ипак му треба 6 часова времена, те да се развије у колоне~ за марш, дакле треба му исто онолико времена, колико му је требало и за развијање за напад. Ако је непријатељ био удал.ен од нае за један дан марша, и ако се кренуо напред онда, кад смо и ми отпочели одступање с корпусом, онда he непријатељ челом својих колона стићи позаднину нашег корпуса још у месту становања, и онда у том случају не може бити без боја. Ако се и корпусни воз морао да крене истим путем, онда стање постаје још горе, јер корпусни воз по дубини износи читав дан марша, што значи, да *бу^* нападач затекао корпус непријатељев тог дана још на месту пребивања.

Из свега овог излази, да се корпуси не моГу тако лако премештати, и да се приликом њиховог кретања мора имати у виду и време и проетор, који су потребни, да ее пређе е места на место.-Сем тога треба имати у виду и *време,* које је потребно дотичној јединици, да би се развила или за борбу или у колоне за марш с места, где је дотле била прикупљена. Према свему овоме јаено је, да се велике војне масе не могу да одвоје лако једна од друге без -боја, ако нису довољно удаљене једна од друге.

Два корпуса, који маршују једним путем једак за другим због ве'лике дубине, не могу да се концентришу истог дана на челу предњег корпуса, јер. ако ее развије борба на челу, онда трупе у позаднини стражњег корпуса морају да проведу читава два дана у марту, док стигну на бојиште. Са свим је друга ствар, кад корпуси маршују упоредно по два пута, који нису удаљени више од 20—22 километра. Тада се корцуеи могу да прикупе за много краће време на једно или на друго чело за борбу, Ако су пак три корпуса на маршу по три упоредна пута, а опет на растојању од 20—22 километра, они ее ипак могу лако да прикупе за општу борбу.

Нема оумње, да је најлакши долазак на бојиште, ако се корпуси крећу по засебним путовима, који се

сви стичу у једну тачку. Прикупљање трупа на једној ^ачци у циљу заједничког напада најлакше је онда, кад се све дивизије или корпуси једне армије налазе у полу-кругу око тачке општег прикупљања, као што то беше случај с корпусима пру-ске војске у години1866. према Гичину и Кенигрецу. Оваква врста кретања одводи операцијама за обухватање, што предузима она страна, која је надмоћнија, о чему ће бити товора доцније.

При привођењу војске на бојиште, са чисто теоријског гледишта, треба изабрати најкраћи правац или пут, који води главном циљу без многих маневровања, али вазда с рачуном, да се појавимо у одлучном трену.тку са надмоћнијом снагом на најважнијој тачци непријатељевог распореда,

Обезбеђујући бројну надмоћност над непријатељевом војском, прикривајући тачку прикупљања колона које марширају каквом природном препреком (планински гребен, велика река, велика шума) или извесним делом евојих трупа, и најзад групишући *испред бојишта* целокупну властиту снагу у масеним формацијама, Наполеон је најкраћим правцем уједињеном снагом нападао непријатеља. Он је дакле продирао увек у маси. '->

Оно истина у. данашње време нико и не помишља на каква нарочита маневровања-одмах у почетку рата, јер he први судари са непријатељевом војском наступити-тек на 15—20 дана после наређене мобилизације, према чему треба бити што скорије спреман за излазак на сусрет догађајима. Ако се претпостави, да he ее у данашње време вршити концентрација. на самој граници државној, онда она мора да се изврши тако рећи на последњим станицама железиичких пруга, по којима се превози војска. А кад је то тако-, онда са познатих разлога приликом упућивања и превожења војске на концентрацијску просторију треба водити рачуна и о погодбама отратегијеког фронта војеке.

У развоју војске у непосредној близини границе не може се имати времена за какво маневровање у циљу прикупљања и премештања. појединих делова властите војске, већ првобитни развој војеке мора да има такав изглед (форму), са којим he се само ишчекивати непријатељили се кренути њему на сусрет.

Уједињавање сувише растурених — развучених или иначе раздвојених делова своје снаге у близини циља захтева известан већи простор за извршење. Па ако је још и непријатељ у близини нашег граничног фронта, снда уједињење властитих деловавојске моћи he се извршити заранише тек на самој основици. Покрети развијених делова на самом граничном фронту изазивају обично бочне маршеве, који и ако не морају увек да буду опасни, они врло често могу да створе забуну и пометњу у властитој војсци, а ту је тек згода за *изненађења* с непријатељске стране.

Као што напоменуемо, Наполеон је уједињавао — концентрисао своју снагу *испред бојишта^* па онда с тако уједињеном снагом грувао на непријатеља. Међу тим фелдмаршал Молтке у рату 1866. године раздвојене* колоне армија уједињује *на самом бојишту*. И један и други од ова два великана радили су коректно, јер су своје покрете и у општерадње подешавали и прилагођавали према приликама и околностима на војишту, предвиђајући у исто време развиће догађаја. Овде не може ни бити говора о. томе, који је бољи од ова два принципа (уједињавање снаге испред бојишта,или на самом бојишту) већ о том, да лијеглавни командант у стању, да у дотичном времену схвати ситуацију онако како треба, и далиу опште има подобноети за велика дела ратног доба. По овом питању главна је етвар, да се влаетита уједињена снага до веде у заједнички рад на бојишту.

Тек после првих озбиљнијих судара са масама војске настаје доба маневровања, пошто he и побеђени и победилац вероватно морати да деле своју снагу зарад кретања напред или одступања назад. Дакле •разна узајамна доскакања и лукавства са разним комбинацијама у покретимавојске настају тек после ирвог јачег судара непријатељских, војсака.

Према овоме она страна, која намерава да дејству}е одлучно евојом целокупном уједињеном снагом, мора подесити превожење властите војске тако/да се фронт иекрцавања војске са железничких путова, у ко-

лико је год' више могуће, подудари кат«г с дужином фронта предстојећег стратегијског развоја тако исто и са предстојећим бојним фронтом војске.

С обзиром на предњи услов долази се до закључка, да he се данашње војске од милијуна и више војника, које би биле свијене у 20—25 корпуса, морати да развијају на фронту од 100—150 километара уз просечно кретање од 15—18 километара на дан.

Године 1870. Немци су били пришли близу овој норми, кретајући око 600.000 војника у 16 корпуса на фронту од 60—70 километара.

У културнијим пределшна западне Јевропе, где има доста добрих путова,- моруће је Кретати корпусе по засебним путовима са извесним користима и у административном погледу.

Примераради да наведемо, како ее замишља марш једне војске од милијуна војника и више, која је свијена у 5 армија свака од по 5 корпуса, (сл. 54.).

Са извесним ризиковањем; да се војска мало и - помучи са редовном исхраном, било би.могуће кретати једним путем два корпуса бар за краће време, али ако нема у месту у потребној мери средстава за исхрану челног корпуса, онда би било скоро 1герешено питање о довлачењу хране из позаднине.

Ми смо видели, да је Наполеон кретао два па и три корпуса једним путем, али само за краће време, но да су му у тим приликама досађивали његеви маршали жалбама о тешкоћи рко исхране војника. „Но говорите мргвише о издржавању" узвикивао је срдито Наполеон, истичући на прво место принцип уједињавања снаге при подиладсењу на бојиште, поред тога, што никада није пренебрегавао ira питање о небпходном чувању живе снаге/ ;

.Корпуеи Наполеонови били су мањи од данашњих, имали су мање артилерије и возова, *h* то је знатно утицало на простоту маршева.

Кад се Наполеон приблшкивао непријатељу, упућивао је комору и залишне возове у позаднину, и наређивао је „кретати се и подилазити бојишту у бојним масама". При таквим уоловима Даву је и могао 1806. године да прифе својој преходници за три сахата времена- Године 1815. Јула 18. Наполео.н је код Ватерлоа разредио своју војску у 11 колона, па ју је услед тога I могао да развије у бојни поредак за један и до тсахат времена. , - '

После битке код Смолено^а месеца Августа 1812. године Наполеон је целокупну своју војску прикупљену кренуо у два правца на сваком по три корпуса, с тим, да су се корпуси морали да распореде на пренођишту раздалеко један од другог на 4—8 км.

- Слично кретање у масама, као н. пр. дивизије у резервним поретцима а између НЬАХ артилерија, примењивали су и Немци у битци'код Гравелота 18. Августа 1870. године, кад је покрет био извршен задржавањем левог крила услед неизвесноoти, у коју се страну требало развити.

; Према истакнутој шеми кретања великих војсака *mg* милијуна војника и више напред треба да ће креће коњица својом масом ради извиђања непријатеља, а за коњицом на 2—3 дана марша треба да иде корнусна коњица, и у црикупљеном ifpeTaEby војске половина те коњице може тако исто да се избаци даље унапред. На дан марша позади корпусне коњице треба да иду корпусне преходнице с артилеријом> јачине једне бригаде на корпус/ана 8 км. даљине позади преходница Угреба да иду маршеве колоне корпуса; за колонама |а 2 км. даљине треба да иду трупне коморе, ä позади њих на 10 км. одстојања остали дивизијски возови. Целокупна колона једног корпуса без коњице и ;без отезања заузима дубину око 60 км. Интервали јвзмеђу колона по фронту треба да износе 7 км.,' и апрема томе опште протезање фронта Треба да износи

|)КО 100 КМ. '.';".-• •/-, '

Врло је тешка цромена фронта овакве масе у ма агоју страну, а да. би се и то олакшало крлико-толико,

[1] Многи мисле,.да,једоста опасно, да се одређују велике преходнице, »Заводећи као разлог. за то, да he се ткме корпуои ангажовати у бој и без 4>оље. Али у колико је самосталнија преходница, у толико је лакше вршити јазвиђање, а тиме се у неколико олакшава и. кретање. Да би се пак избегло јангажовање корпуоа у борбу без његаве воље, командант корпуса треба Да се налази у близини преходнице, и онда је отклоњена та опаеност. КfОСТајюМ преходница и треба да је мала *с* обзиром на нааред изаслагу ^сољицу, која има задатак да *иавиђа.*

бочне се армије задржавају у неколико уназад. Тако се исто поступа и са кршшим корпусима једне самосталне армије.

Тако прикупљена војска не може да врши сложено маневровање, али кретање војске у виду правог угла зарад угрожавања непријатељских комуникација потпуно је могуће, као год што је могуће и кретање војске у виду велике армијске каре.

Ради обезбеђења шдржавања војске многи војни писци препоручују, да би било неопходно, да свака засебна армија у овом општем покрету треба да има за ое и по једну желез-ничку пругу, која са три воза може Да. повуче хране за 250.000 војника и фуражи за 60.000 коња.

Прорачун и наређење за марш. — У рату се чеето догађа много што-шта изненадно и неочекивано, што може са свим да измени дотадашњу ситуацију, па С тога би било потиуно неумесно и неправилно, да се војска унапред не припреми иза дејетвовање ма укомправцу и ма у ком случају. У,циљу нужног прорачуна и припреме често пута и сам рад главног команданта према карти на извесном војишту доноси извесну корист, а чешћо пута такав рад може баш да буде и потпуно применљив у току операција. — Године 1805. Наполеон је трипут мењао маршруту евоје војске, и то није ни најмање худило поретку кретања у онако одлично извршеној улмској операцији. — У времену *седанског марш-маневра* Молтке је према првим знацима о могућности кретања армије Мак-Махонове у помоћ Базену саставио за се про|екат, да прикупи 28. Августа у *Дамвиљу* 7 корпуса, како би армији Мак-Махоновој препречио пут ка Мецу.

У овим претходним прорачунима треба се држати минималних норми, нарочито кад се има посла с великим савременим масама. У оваким приликама важно је, да се по могућству удесиравномерно кретање војске за време марша, јер пренагљен марш једнога или. за више дана може да има неповољних пооледица. Приближујући се непријатељу, Наполеон није правио великих маршева у циљу сачекивања заосталих колона. То се опажало код Наполеона како 1805. и 1806., тако

1812. године. Кретајући се ка *Вјазми* Наполеон је писаоДаву-у: *„НеШребасекретаШиудугачкимдневним маршевима, али за Шо ипак треба бити у потпуном цорешку",* и т. д. — .

Са свим друкчији пример налазимо у кретању Базеновом у Мексици, где он одр^ђује за две своје дивиздје први марш дугачакод 41 км. по; највећој врућини. Тада се његова челна дивизија веома изнурила, али је тек извршила тај марш, дивизија у позаднини поднела је нечувене муке, и заштитница је стигла на преноћиште тек у 10 часова ноћу. Тада је требало упућивати велики број коња, да се прикупе они војници, који су били попадали по путу изнурени, Следећег дана био је преданак, а трећег дана дивизије оу прешле само 16 километара. На тај начин дивизије су прешле 57 километара за три дана, а да се није првог дана онако форсирало, дивизије бк за та три дана могле да пређу комотно и 75 километара, прелазећи дневно по 25 километара.

Време за иошиљање наређења. —- Најбоље је и најпрактичније, да се наређења војсци шшву рано изјутра на 2—3 сахата пре потребног извршења, само ако је војска научена и навикнута на брза извршења. Hoh треба да се проведе у миру и одмору, а поглавито још и за то, што се ноћу могу да добију још свежији и какви поузданији извештаји' о нецријатељу *ш* о општим приликама, те he на тај надин и наређења бити целисходнија и промишљенија, и боље he одговарати приликама. Тако је редовно и радио Наполеон.[1]

Садржина наређења. — Фридрих Велики редовно је тајио своје намере, јер је командовао и војску пред-.водио сам лично; његово особље само је прикупљало извешћа и разносило наређења. —

Имајући посла са јачом војскрм, и дејствујући на ^већим даљипама —растојанЈима, Наполеон пак морао је редовно оријентисати евоје подчињене о свему, стижући често пута, да им издаје чак и категоричка на-

[1] Наполеон је на војиштима легао скоро редовно у 8 часова увече, а устајао је у 12 часова у поноћи, па је'тек онда на осаови, дотле прикупљевих података приступао изради наређења за сутрашњи покрет и рад.

ређења за извршивање. Општу намеру своју .често је и он тајио од извесних лица, или их је обавепггавао шифрама или преко нарочитих поверљивих лица, али се у сваком случају и он бојао разглашавања његових намера, како му се не би компромитовала намера ма каквим узроком.

- У данашње је време у опште далеко сложеније командовање војском. Уелови простора и времена су данас шири, али је то паралисано донекле јачом применом електрицитета, (телеграфи, телефони). Главна је ствар у данашње време, да се о намери главног команданта што подробније и што брже обавесте СВРІ подчињени ради што потпунијег и тачнијег извршења њихових задатака. Уместо категоричкдх наређен^а наступила је неминовна потреба, да главни комаидант издаје *дпрективе, инструкције, упуте.*

Садржина наређења и њено излагање имају великог значаја за рад на војишту, и то захтева нарочиту способност дотичног лица. Жомини је казао: *„Ништа тако јако не доказује духовитост главног команданта као разумљив и одређен смисао оних наређења, која он издаје својим помоћницима. Јасноћа іі Шачпост у наређењу јест најбоЉа фотографија ума командантовог."* • - ^-

'Фелдмаршал Молтке одликовао се у овом погледу у рату 1870. године, за шта има веома много иримера у Историји тога рата. —

Дакле, главно јеуиздавању наређења бвди *кра-Шак* и *јасан, а садржину наређења излагати просто.* Наређења за почетак ма каквих операција увек су сложенија, а често је потребно додати им и какву инструкцију, упут,. и т. д. Доцнија и свакодневна пак наређења могу- и треба да буду што простија, краћа и јаснија.

Наређења *у* Наполеоновој војсци одликоЈзала -су се необичном простотом. Ево једног примера за то у наредби за IV. корпус Масенин: , •

„Штаб Фрајсинг,: 20. Дприла 1809. године, 10 сахати увече. " :

Ш „Наређење за марги.

„Сутра, 21. у 4 сахата изјутра кренуће се корпус Мосбургу следећим поретком:

„Дивизија лаке коњице ђенерала Марила да ра-";светљава кретање;

„Гренадирска дивизија ђенерала Клапареда са лаком батеријом у преходници; по доласку у^ Мосбург да одмах предузме оправку моста;

„Коњички пукови: Баденски и хесен-дармштатски;

„Дивизија Легранова;

„Дивизија Кара Сен-Сирова;

„Дивизија Молиторова;

„Кирасирска дивизија ђенерала Вспања;

„Резервни; парк с батаљоном заштите и комора |iio реду нумера дивизија.

„Даља наређења за кретање у току дана ствар =је гоеподина маршала.—

Начелник штаба, Бертије."

Иницијатива команданта корпуса оетала је дакле неприкоеновена, као што се то види из овог примера. Кад је дакле јасан циљ, краткоћа је наређења неоценима. — . . .

Ево* каква је била садржина једне директиве, коју је Врховна Команда немачке војске упутила армијским комаидантима у рату 1870. године:

„Сарбрикен, 9. Августа 1870. године увече.

„Према добивеним извешћима треба сматрати, да је непријатељ отишао иза реке Мозела или Сајла. Све три армије поћи he за њим. Армији III. остављају ;ее путови: Саринијон — Дијез и јуишије; армији II. путови: С. Аволд-г- Номени и јужније; армији I. путови: Сарлуји — Буле — Лез — Етан и јужније.

„Ради обезбеђења марша коњицу избацитИунапред, *Ш* подупрети је далеко истуреним преходницама, да би армије у случају потребе имале времена, да се прикупе — уједиае. Удаљавање од горе показатих праваца биће наређено од стране Његовог Величанства, ако то буде захтевао положај или наступање непријател,а.

„Армије I. иП. могу се користити сутрашњим (10.) даиом, те или дати трупама одмор или их^лзвестн на означене нутове.

„За то, што he лево крило стићи на реку Сару тек 12. Августа, то ће корпуси десног крила бити принуђени, да извршују односно кратке дневне маршеве.

Као што се види, у овој директиви је изнесено:
1., Стање, које се претпоставља у непријатеља;
2., Општи правац марша групе армија;
3., Путови посебице за сваку од армија;
4., Општа наређења о извиђању испред фронта и о подржавању коњичких дивизија; и
5., Посебна наређења.

Дакле цеда је директива оеобично кратка ијасна.

Добивши ову директиву са своје стране *командант II. армије* издао је за своје подчињене овако наређење:

„Корпус III. Августа 11. да ее крене ка Фолкемону; кретање његове преходнице подесити с кретањем коњице, којој ће служитикао наслон.

„Корпус IX. челима колона да допро до Бенинг — С. Аволда и. Мерленбаха, лево крило у Сарбрикену.

„Корпус IV. да заузме Харскирхен челом колоне, главнином пак Сар-Инијон, преходницом линију Алтвајлер, Минстер, Маримон ла Хат; коњица да врши извиђања к југу од Сар-Инијона у правцу на Фенестранж.

„Корпус X. да истури преходницу до Грос-Тен-^ кена и Ландрофа; чело главнине код Хелимера, а лево крило — Пителанж.

„Гарда да истури чело главнине дс^Инеминга, лево крило — Саралб.

„Корпус XII. да пређе реку Сару и Блис, и да оотане на левој обали Gape, истуривши чела колрна до Метцинга, Диблинга, а у случају потребе и до Вуствајлера."

Ова наређења показују. меета преноћишта главнине корпуса, како би се постигло јединствоу раду, и отклодиле мо^уће несугласице при деоби станова на преноћишту, (сл. 55.).

На основи горње диспозиције командант IX. корпуса издао је овакво наређење:

„Штаб уСарбрикену, 10. Августа 1870. године.

„Корпус кренуће се сутра путем за Париз.

: „Дивизија 18. одмаршираће до Мерленбаха и Бенинг-ле-С. Аволда. Она he заузети ова села: . . . . . Штаб дивизиј-е у Мерленбаху,

„Артилерија корпусна зауставиће се код....

„Дивизија 25. заузеће села:. . . . ."... Она семоже користити мостом код С. Арнуала, па за тим да га уништи. Пионери да буду у њеној близини.

„Комора има стићи до Штиринг-Вендела. Штаб корпуса у Форбаху.

„Да се не би десило неразумевање, напомиње се, да се корпус може ширити у десно од *париског пута* само $^{v}/_{i}$ миље, а у лево до $^{l}/_{i}$ миље. Тога се простора строго придржавати при извршивању реквизиције. Релвизицију увек треба да врше официри, а ако је могућно, онда чиновник интендантуре. На све што се.. узме, издавати признанице."

У наређењу ее даље говори о исхрани.

„Командант корпуса ђенерал,
Манштајн."

Из предње ее заповести види, да командацт корпуса не одређује одстојања,,чак не показује ни путове ни маршеве поретке, него само : 1., Општи правац кретања; 2.$_{5}$ Кантонманске реоне великих јединица, и 3., , Оеобена наређења.

На послетку, *командант 25. пешадијбке дивизије,* развијајући добијено наређење, издао је са"своје стране овакву диспозицију:

„Штаб дивизије С. Јован, 10. Август 1870. године.

„Сутра he дивизија прећи реку Сару на два моста. Бригада 49. са челом колоне у 7 чаеова да буде на на пијаци С. Јована испред Вје-Пон-а спремна за полазак.' Коњичка 25. бригада, а за тим и дивизијска артилерија, наступаће за 49. бригадом.

„Пешадијска 50. бригада да се крене у 7 часова изјутра, и да пређе преко моста с. *арнуалског.* По прелазу пионерска чета да уништи мост, и да остане на преноћишту у фабрици стакла — „Софија". Уз трупе могу ићи само кола муницијска и санитетека, комора ц

коњи. Остала кола да се крећу у степенима, који одговарају реду јединица у колони.

„Свака бригада за надзор над; комором да пошаље сутра по 1 официра на коњу. Комора ће се прикупити у 7 часова иреко Сарбрикена на одређеним преноћиштима. •

Командант *иринц Лудвик Хесенски."*

И овде се виде нужне подрабности за марш и то за веће јединице. Иницијатива подчињених оетала је недирнута. * "

Ево да изложимо сад садрждну једне наше диспозиције за јаче груписање делова тимочке војске у очи битке на *Велипом Извору* у рату с Турцима 1876. године, која је гласида:

„Диспозиција за све делове тимочке војеке код Зајечара.

„5. Јула 1876. године у Зајечару.[1]

„Ниже означене трупе имају се кренути вечерае из својих положаја у правцу ка Грљану, и то:

„Браничевска бригада са својом нионерском четом у 8 *h* • часова;

„Црноречка бригада I. класе у 9 часова;

„Београдска бригада II. класе у 8 3/4 часа;

„Два батаљона црноречке бригаде I. клаее с. јбдним официром*у 8V2 часова за Грљан. Црноречка ii београдска лака батерија цоћи ће кад и њихове бригаде полазе;

.„Пољска I, батерија тимочког корпуса са београдском бригадом и полу-батерија I. тешке батерије дунавоког пука у 8 *Чг* часова;

„Два дунавска и један црноречки ескадрон у ä%; часова.

„Ове ће трупе још вечерас прећи Тимок, ито:

„У Грљану црноречке бригаде I. и II. класе, црноречка бригадна батерија и полу-батерија дунавскога пука; ове ће трупе биваковати ноћас на десној обали

[1] Ђенерал Сава Грујић, Сриско-турски рат 1876.—77. године^ Операције тимочко-моравске војске, кЊига II. стр. 27.

Тимока, на подножју. виса а поред пута, који води лево на *Чуку*. и биће под командом потпуковника Стојадина Катића.

„Преко моста, који ће се саградити више Грљана на *x h* часа, браничевска бригадаД. класе, београдска бригада II. класе, београдска бригадна батерија, I. пољска батерија тимолкога пука и браничевска пионерска чета.

„Ове ће трупе биваковати ноћас такеђе на десној обалн Тимока на подножју висова а поред пута, који десно води на Чуку, и биће под командом пешачког калетана А. Протића.

„Коњица ће прећи у Грљану преко Тимока, и биваковаће, на меету, које ће јој се назначити доцније.

„Ради тачнијег означења места, где ће ове трупе биваковати, командант црноречке бригаде I. клаее и браничевске I. класе послаће своје ађутанте у Грљан вечерас у 7 часова, где ће добити потребна објашњења од начелника ђенерал-штаба.

„Трупе ће оставити пртљаг у логору са потребном стражом, а од коморе повешће само штабовску.

„Још данас треба примити за сутра храну и ракију, и за коње понети зоб. У колико је могуће, нека војници понесу са собом што више и од муниције, коју има штабовска комора.

„За муницију треба се обратити начелнику артилерије. , -

„Оетале трупе пешачке остаће на својим положајима, где се и сада налазе^ с том изменом, што ће браничевска бригада II. класе еа једним батаљоном посести и стрел>ачке ровове на Краљевици.

„Црноречка пионерска чета чуваће мостове,

„Артидерија ће овако бити распоређена на пола«ају: Ш вису над алапинским потоком (где је сад батерија ћапетана Угричића) два дунавека тешка топа од Угричића батерије и два лака топа браничевске батерије (Жарићеве), код Костоца такође два тешка топа и 2 лака топа истих батерија, иа Краљевици 4 лака топа резервна.

„Командант над свима трупама, које остају у положају, биће мајор Вранко Васиљевић. Ф

„Начелник санитета одредиће што више болничара, који he још вечерас до ,9г/г часова доћи у Грљан с неколико лекара, који he сутра следовати трупама, које данас прелазе Тимок. Осем тога, треба одредити извесно санитетско .особље за Вражогрнац, алапински поток и на излазу из града, идући гвозденом мосту и Вишњару, где је пионерски мост.

„Како неће битидовољан број оних кола, soja су намењена за рањенике, то нека начелник санитета одмах јави, колико he их још потребно бити, те да се известан број коморџија од магацинске коморе употреби за то.

„Даља подробнија упугства добиће команданти доцније усмено.

Главни командант тимочке војске,
пуковник, *Милојко Лешјанцн."*

Од Зајечара па до средокраће између утока *Аврамовог* и *Баловог потока* у Тњмок има највише 10 километара, а то је и била највећа даљина, коју су имали да пређу тог вечера поједини делови тимочке војске у очи битке на Великом Извору. Кад се узме на ум ова веома мала даљина, коју су имали да пређу извесни делови ове војске, за тим, кад се узме на ум сама са: држина и гломазност оволике диспозиције, па кад се све то упореди са напред изложеним неколиким диспозицијама, које су издавате немачкој војсци у рату, који језачитавихскоробгодинапретходио овом нашем рату, онда је лако уочити, колико се ми у опште умемо да користимо туђим искуством по питањима појединих, ма и оваквих, поелова ратног доба. —

Средства, да би операције непрекидно трајале на земљишту сиромашном и слабо насељеном. — Железнице и пловне реке. --

У стратегијским операцијама треба употребити у опгате све силе и сва средства, да се маршеви не прекидају, јер баш у томе се и огледа карактерна црта савремених стратегијеких радњи.

• Али и при свему настојавању и свој жел>и редовно се не може да одржава овај услов, а поглавито у маршовању преко слабо насељених и сиромашних

предела, или преко предела, који су у току рата раније опустошени и оиљачкани. У свима овим случајима војска силом околности мора да прибегне издржавању из магацина, па макар то било и за извесно кратко време, док се не би прешло у богатије крајеве, и ако издржавање војске из магацина утиче на оцерације веома неповољно.

Да би се пак одржало потребно непрекидне маршовање најбоља еу средства: *Железнице* и *пловне реке,* које врше улогу *попретних магацина.* Употребом железница и пловних река могуће је, да се врши редовно попуњавање нужним потребама свих врста коморе, а ово опет иде у прилог трајног и непрекидног маршовања.

1., Пловне реке. — Непрекидном трајању операција служе пловне реке само онда, ако се војска креће бар приближно паралелно с током реке, ако су у нашој власти обе речне обале, или се војска бар једним боком наслања на реку, и на послетку у опште онда, кад је за једну страну безопасна пловидба дотичном реком.

2., Железнице. — Што се тиче услуга, које железнице указују трајном маршовању, најбоље је, кад железнички вут пролази средином маршевог реона на одстојању 10—15 километара од крајних бочних колона. Ако се у овом случају може још и комора да ојача до потребне мере *народном вучом* из околине, онда маршеви реон може још више да се прошири цаспрам правца железничког пута.

Ако је правац железничког пута са извесним дуЖим преломима, онда се и поједине колоне у свом кретању од времена на време приближују железничкој прузи, те, се на тај начин користе њеном великом снагом за превлачење. Таква је аустријска железница на западу дуж десне обале Дунава полазећи од Беча. —

С обзиром на велику брзину и' велику моћ за превлачење железнице се и сматрају као најбољи иокретни магацини.

Огромни значај железница за ратове у данашњем времену може да се појми најлакше, ако се бар у главним потезима изложе колосалне административне и друге мере, које је био предузео Наполеон зарад похода свог на Русију 1812. године. Ђ поред свих

тих огромних мера овај је рат био ипак под утицајем административних услова. —

Као што је познато, Наполеон је рачунао, да сву просторију од *Њемена* до *ДвЦне* и *Дњесшра ј* дузкини око 600 километара пређе са 400.000 бораца што скорИје, или бар за 20 дана. Кроз просторију сиромашну а. елабо наеељену то је било могуће извршити само *Jsko,* ако би се кретао одмах за војском и њен* по-*s* кретни магацин, и то је Наполеон и учинио. Он је за војеком кренуо 17 возовских батаљона од 5—6.000 кола, која су вукла 18—20.000 коња и волова, а целом том орромном поворком управљали су 8—10.000 возара. Ова комора вукла је само брашно и вариво, а не и фураж, јер је Наполеон рачунао, да he фуражи наћи на лицу места уз пут у освојеним пределима, а ти разлози и беху узрок, што је рат противу Руеије и отпочео месеца Јуна.

Изгледа на први поглед, да Наподеон није ништа пропустио у погледу обезбеђења марша са храном и фуражи кроз ону пусту просторију између *Њемена, Двине ж Дњестра,* али је ипак учинио једну крупну погрешку, што је целу масу коњице од 40.000 коња кретао у једној гомили, уместо да је сву коњицу истурио унапред у велики и широки фронт, као што је чинио увек дотле. Ова огромна маса коњице иотрогаила је и уништила испред фронта војске сву зелену храну у пољима, тако, да просто ничега није остало. за корпуес и силну комору, који су се кретали за коњицрм. Целокупна ова маса војске у позаднини мо*рала се заустављати овда-онда, да би ее нахранила стока, па једно услед тога, а друго .услед наглог падања и цркавања коња и остале стоке за вучу, морала се на послетку због тога да заустави са свим и цела војска! - •

Овако раетројство административних делова ове велике војеке морало је неминовно да поколеба и дисциплину у војсци, те је најзад ц то био једац од главних узрока Наполеонове недаће у овом рату. Сва његова велика усиљавања у кретању, и журба да стигне руску војску до . Двине и Дњестра, да би је ту потукао, остала еу безуспешца; његова се војска све

|више и више задржавала и застајкивала, тако, да се. Inajnpe морао да задржи код *Витепска*[1] ради прику- ; ^.пљања хране, па тек после да продужи марш на Двину *ша* Дњестар:

Претпоставимо ради јаснијег објашњења великог | значаја железница као цокретних магацина, даје Наполеон•• у походу на Русију 1812. године имао'само .једну железничкупругу, колика би била добит за њега?! .

Рецимо, да је требало да се превуче хране за месец дана за 400.000 војника на даљину од 500 километара, и узмимо, да та храна за један месец (брагшно, двопек, вариво) тежи 17,690.000 килограма, па се запитајмо, колико би требало кола и колико коња и волбва, па да се та количина хране превуче на меото, где треба?!

Величина данашњих железничких возова за војску ;. рачуна се на 60 вагона. Да ее истовари оволики воз, I треба од прилике 10 часова. Ако је уређено на крајњој етаници *цросто* истоваривање, онда одстојање ?,између возова мора да буде најмање 10 часова; ако је пак на крајњој станици истоваривање *двојно,* онда I ово одстојање треба да износи 5 часова. Ако се зауI ставимо на овом последњем случају, значи, да бисмо рмогли да изашиљемо дневно 4 воза. Ако узмемо, Да ее у један вагон може да смести 10.000 килограма •• тежине, онда излази, да један воз од 60 вагона може да крене 600.000 килограма разноврбног товарења. Према овоме требало би 30 возова, да би се превукло г 17,690.000 килограма терета за 6—7 дана.

Из бвога се види јасно", како и колико железнице проширују реон магацинског снабдевања на неопре*t* дељено велику даљину, тако, да су у данашње време I могуће и такве операције, о којима се није-МОГЛОЈНИ I мислити пре. (Четворо-мееечно бављење III. и; IV. ие-I мачке армије 1870.-—71. г;одине под Паризом, у коме није било потреба за војску.).

Оваке користи могу да чине железнице војсци^ I само онда, кад су у потпуној власти нашој, кад чу

[1] Овде је Наполеон. скупио хране једва за 10, а.Даву за своју ко-• лону за 7 дана. . . •. .

дакле потпуно обезбеђене и ван опаоностњ од непријатељских узнемиравања. Ако су железкице угрожене ма с које стране, онда настаје оно исто, шгоје било и са ранијим војскама, које су оперисале и без услуга железничких, и које су се снабдевале искључутао из магацина, зашта намдаје најбољи пример рат у *Гворгији,* у југоисточном делу Америке, а нарочито поход . ђенерала *Шермана* 1864. годинс у покрету противу Џонстона, команданта јужних државица, од *Шатаноге* ка *АтланШи*. — - .

Због олабе насељености и због непроходности дредела *Шерлшн,* као један од ^лавнијих команданата северне војске, ослањао је свој офанзивни покрет на железницу *Naschville—'• Chattanoga,* од којих прва је варош играла улогу главне а друга улогу ломоћне оеновице. .0н је располагао са 100.000 војника, 254 топа и 5.000 ^коњаника. Ова је војска била подељена на три групе: 15.000, 60.000 и 25.000 са коњичким корпусом под командом *Стонемана.* Његов непријатељ *ЏонсШон,* тлавни командант Јужњака, располагао јо са 70.000 војника, 100 топова и 12.000 коњаника, а сва та војска била је свијена у три корпуса, na је збОг велике надмоћности у коњици овај и био у стању, да узнемирава железничку комуникацију *Нашвиљ ~— Ша-Шанога*.

Припремајући се за марш ка океану у правцу вароши Саванаха *(Savaniiah),* да одсече варош Ричмовд *(Richmond)* од западне половине јужних држава, а узимајући у обзир опасност, која му грози комуникацијама, *Шерман* је у име потпунијег обезбеђења железнице-најпре скратио линију, преневши главну основицу *т Нашвиља* у *Шатаногу, (сл. 56.)*.

Маја 6, 1864. године *Шерман* отпоче да настуиа. Ред јаких положаја, које је био заузео *Џонстон, (Далтон,* Резака и т. д.), обишао је Шерман благодареЋи својој великој бројној надмоћности, и тек је 9. Јула могао да допре до *Ашланте,* прешавши на тај начин ,. око 225 километара за 65 дана, што износи око 3 километра на дан.[1]

[1] Детаљније о овоме види La guerre Moderne од, пуковника Дерекаге-а I." део, стр. 301—308.

Ова спорост у кретању двапут је већа, него што је била за време ратова у XVII. и XVIII. веку, када се у средњу руку прелазило дневно не више од 1. миље. (Ауотријска поштанока миља има 7.58672 метра).

Па у чему је узрок овој страшној појави? — Овој шорости није био један узрок, већ их је било више: Борбе е непријатељем, и ако је Џонетон већи део јаких положаја просто напуштао уелед Шермановог обила ека, заобилазна кретања, која су односила много времена, великекише, које су прекидале операције, и т. д. Но најглавнији узрок овом задоцњавању био је тај, што је Шерман евоје операције ослањао на железницу, коју је непријатељ непрестано кварио и узнемиравао.

Други. период овог истог рата по заузећу Атланте такође је врло поучан у том смислу, али само у обратном правцу, т. ј. како се много добија у брзини марша и слободи операција, кад ее војска снабдева и реквизицијом у вези са сталним и покретним магацинима. Новембра 15. исте године *Шерман* ее кренуо из *Атланте,* а 11. Децембра беше доспео до *Саванах-а,* те је на тај начин за 26 дана ripemao простор од 450 километара, што износи просечно 17 километара на дан. —

У ред доказа крајњег ограничења слободе оперисања једне војске, која ослања своје операције на же-, лезничку пругу, могу се убројати и операције ђенерала Вурбакија у тродневној битци код *Монбелијера* 16. 17. и 18. Јануара 1871. године, у којој *Ђурбаки* не беше управио главни напад на најосетљИвију тачку *Вердеровог* раепореда војске (десни бок), већ га беше управио противу левог бока. Ово је *Вурбаки* учинио за то, што се за време боја није смео да удали од своје, тако рећи, артерије за храњење, дакле" од Јкелезиичке пруге: *Безансдн—Белфор,* за коју је био прикован ропски, пошто није имао довољно средотава за превлачење потреба војсци.

Ето, како су променљиве улоге железница, које су едређене да играју улогу комуникацијеких линија при операцијама војске. Оне су веома кориене за редован

ток операција онда, кад им -је гарантована потпуна безбедност, а веома неповољно утичу на ток операција онда, кад су изложене честим кварењима и узнемиравањима од стране непријатеља, поглавито у оркудици других превозних средстава.

Из. предњих навода јасно се види, колики је Bellum значај аДминистративног елемента у опште при операцијама., као и колики је утицај тог истог елемента на тактичку страну операција.

„Ма каКав био начин снабдевања војске, магацински или реквизицијски, по том питању има таквих • и толиких тешкоћа, да оне неминовно захтевају, да. се том питању поклони првенствена пажња при проучавању питања о операцијама. Нису ретки случаји, да овај елеменат ометаи спречава извршење најбољих комбинација, и натерује војску, да тражи средства за своје издржавање баш онда, кад би јој требало тражити тренутке за судар и победу. Управо питање о исхрани војске и питање о поцуни хране и проузрокује тешкоће у операцијама и тромост у кретању војеке, te јој не да, да се вине на'висину идеје и велике замисли. Благодаређи томе и таквоме питању о исхрани, *војска никад није Шако брза као идеја."*

Све напред: наведено треба увек имати на уму како прИ комбиновању стратегијских операција и маршманевара, тако исто и при проучавању и процени исти

БИТКА

Неколико речи унапред у опште о битци. — Витка је скуи многих посебних судара и бојева у тежњи, да се из простог оперисања пређе у тактичку битку на згодном месту, у згодном и повољном тренутку и у згодном облику, тако, да се тактичком победом лостигне и стратегијска победа, но под условом, да се у случајном тактичком поразу избегне и стратегијски пораз, или бар да стратегијски пораз буде што мањи. Према овоме мудро је избегавати битку у свима приликама, где нема изгледа на успех, старајући се свагда, да се повољнији услови за битку створе и 'припреме на другом меоту.

„Витка је средство Стратегије, да би се постигао ратни циљ; она је најглавније ратно дело. У рату се ништа не предузима;, што не иде у корист битке; све мора њој да греди, за њу се мора све да примењује, и све да садејствује уз њу.

„Витка је била, јест и остаје најважније дело у ратовању; она представља кризу, из које непосредно лроизлази решење свих нерешених питања у извесном - времену."

Употреба војске у бојУ најбитнији је део *Тактике; Страшегија* пак треба Да одреди време и циљ боја — битке, па према томе Стратегија треба да одреди и снагу,. која је потребна у битци, извлачећи на послетку што више кориоти од успеха тактички добијенрг.

»Познато је, да никаква ратна вештина није више стању да доведе до победе без одлучне битке. Ни ајслабији непријатељ неће ее сагласит^ да положи

оружје само пред стратегијским комбинацијама. И ако у овим комбинацијама и види надмоћнијег ђенија, ипак ће покушати, Да грубом силом процепи његову мрежу, те да понова успостави поремећену равнотежу.

„Велике битке не могу да се одмах развију у почетку рата. Пошто ће концентрисане војске етојати на дугачком фронту веома близу једна до друге, то у почетку неће бити ни проетора, да би се војске могле кретати у исто време ка- једном и истом циљу, те да би се ујединиле наједном изабратом месту. На утврђеној граници, где ће непријатељске војске на свима тачкама једновремено доћи у еудар, појавиће се услед овог читав низ претходних бојева појединих армија, па ако се у овоме отегне крајње решење, ако се не могадне одмах да изврши пролом, рнда ће бојеви ускоро бивати све већих и већих размера, пошто ће тежити обе стране, да ослободе масе дотадашњих заплета, и да се концентришу на најважнијем месту. Тада ће се десити одлучна битка још у овој уводној периоди, поглавито ако бранилац буде имао времена, да изврши општи контра-напад. Не буде ли је у уводној периодц, она ће се десити после нападачевог пролома. Док нападач врши пролом, бранилац ће без сумње добити времена, да привуче сва појачања, а у том ће времену и нападачеве резерве исто тако јурити ка месту' пролома".[1]

Стратегијска страна битке. — Пошто се битком завршује еудбинацелокупне операције, то се и поједини посебни цил>еви операција могу да постигну овим трима средствима: *а., Угрожавањем или демондШрацијом; б., Маневровањем са делимичним бојевима, који су неизбежни; жв., Самом битком или одлучним сударом маса.*

Од евих трију ових средстава битка је најважније средетво зарад постигнућа крајњег циља операција, а остала су средства више помоћна. Битка ј« и најскупља, па се с Тота она и предузима тек онда, кад се исцрпу свд остала средства мањег значаја, те се покаже, да су она недовољна. Битци треба да претходи стратегијско обухватање, с тим, да се оно постепено претвори у тактичко стезање, које треба да се сврши поразом непријатељске војске.

[1] Das Volk in Waffen, стр. 304.

Средством угрожавања или средством демонстрација може да се реши судбина извесне операције само у врло изузетним приликама, и то, кад смо у великом материјалном и моралном надмоћњу над непријатељем, као што се то показало у. почетку операција у војсци шведског краља Карла XIL, те је услед тога тај период и завршен брза *травендалским* миром. —

Исход неке операције може да се постигне и маневровањем, и то пре него средством демонстрација, наравно уз читав низ почесних бојева, као што се завршила без одлучне битке и *улмска операција* 1805. године.

Рекли смо, да се непријатељ може потпуно победити само одлучном битком. Али за одлучну битку постоје ова два оеновна услова:

а., Одлучна. битка мора да буде у потпунојсагласноети с главним циљем,- т. ј. руковођење одлучном битком, које одговара главном циљу, треба да се у ието време подешава и према приликама и околностима на војишту; или друкчије речено, решење за одлучну битку и за њено извођење треба да буде резултат правилног и што потпунијег познавања свих прилика на војишту како своје тако и неиријатељске војске. Само на таквим основама руковођена одлучна битка кадра је, да нам својим последицама створи угодан положај на војишту, и да нам донесе одлучан и повољан обрт у нашу корист. Ако одлучна битка не буде сагласна са општим циљем, и ако њено извођење не буде одговарало стању ствари на војишту и бојишту, онда одлучна битка може да измени стање ствари, па да нам створи незгоде на војишту, и ако би одлучна битка била чак и победоносна, а за то имамо доказ у битци код' *Вилерсексела* 9. Јануара 1871. године између Бурбакија и ђенерала Вердера.

Као иначе врло велики поборник битака Фридрих Велики говорио је о свакој битци, која није сагласна са циљем: „Да је свака таква битка дело- неспоеобних ђенерала". Питање о сагласности одлучне битке ć главним циљем операција долази у облает Стратегије;

б., Одлучна битка треба да је сагласна и с планом ратовања, т. ј. она треба да буде руковођена у духу потребне унутрашње целине и јединства у операцијама. Овај услов спада.у област Тактике, те чини управ њен/врхунац — синтезие.

Гледајући на снагу оба противника као главне факторе, на које се мора да ослања све у рату, одлучна битка добија или одсудни нападни карактер према јачој страни, или добија мање одлучни и више одбранбери карактер према слабијој страни.

Бранилац и нападач имају у рату један и исти циљ, да победе свога непријатеља, али су им средства и начини" различни за извршење тога задатка. Нападач мора да наступа одважно, а бранилац тада обазриво прати његове покрете, па своје радње подешава према тим покретима и према приликама, и онда бра- •. нилац ојачава важније теренске делове, како би за се створио могућности што дуже одбране, а да се у потребном тренутку опет појави са што силнијим контраударом противу нападача.

, Напоменуто је раније, да одбрана сама по себи не води никаквом решењу, али ако она и има више пасиван значај, ипак и она мора да буде завршена најзад активношћу. *„Одбрана је ишчекивање, да се отпочне против- дејсшвоваши."*

Гледајући на циљ, бојева може у опште да буде од две категорије, те може да буде или *одлучних* бојева, којима се што јаче и што потпуније ослабљава или уништава непријатељска снага, или *простих сударa,* којима се подржава бој и тежи се томе, да се непријатељ омета, да ради оно, што би хтео, или се у опште омета да ради оно, што би било за нас неповољно.

Енергичним радом у рату судари великих маоа одводе одлучним биткама. *„Са сваком бишком отпочиње новаера ратовања.*

„ Често је пута једна једина велика битка расплела у опште ратни заплет, као шШоје то учинила биШка код Кенигреца 1866. године."

Задатак споредних бојева може да. буде, или да се непријатељ протера са некога места, које је нама

потребно, или да се спречи непријатељ, да не би овладао неким положајем или неким местом, или да би се задржала непријатељска војска, ако би она хтела да одступи, или да се разним мерама з^збуњује, или да се задржава непријатељ, да би се добило у времену, или да би непријатељ изгубио у времену, или у рпште, да се непријатељ баца у какву двоумицу о правом стању ствари у нас како о броју тако и о распореду војске.

Између ове две врсте бојева или битака разлика ее одређује према њиховим крајњим циљевима а не по начину њиховог извођења. Понеки пут могу прилике да захтевају, да се и споредни бојеви воде упорно као и одлучни. Али према своме циљу зарад уништавања непријатељеве енаге одлучна битка у сваком случају тражи веома јаких напрезања. Услови простора и времена за одлучне битке су само средства, да би сеуништила или ослабила снага непријатељева.

Напротив извођењем споредних бојева иде се на то, да непријатељ губи време и простор, и да се што више задржи на извесној тачци. Губитци, који се нанесу непријатељу овом приликом ма у ком виду, јесу само помоћ зарад лакшег постигнућа главног поменутог циља.

Разлика између ове две врсте бојева најбоље he се објаенити овим примером: Кад се н. пр. непријатељ налази на извесном положају, а ми га нападнемо одважно и приморамо га, да напусти свој положај, и он то и учини, онда тиме ми нисмо постигли свој циљ. С тога је потребно, да га гонимо даље, да га нападамо поново, докле га или не уништимо или докле га јако не ослабимо. Када имамо намеру, да заузмемо извесне дачке или извесне положаје, онда у споредним бојевима борба може да буде и врло упорна, али само у толико и дотле, док се држи и непријатељ; но чим непријатељ одступи, онда даље одважно гоњење може да буде само уолед каквог новог намишљеног циља.

Нападач напада свога непријатеља онамо и онде, где га нађе, али избор места за борбу браниочеву спада такође у облает Стратегије, која је дужна, да ово питање свестрано реши, т. ј. да у томе има у виду целокупно стање и све прилике ји околности,

које буду владале на војишту у потребном тренутку. Са избором. места стоји у тесној вези и одређивање *времена,* кад да ее бије битка, па и то такође соада у област Стратегије. . • -

У опште, рбласт делања *Стратегије* почиње ćпокретима из места за мобилизацију трупа, па трајесве до припремљеног судара, а само извршивање судара одлази у област *Тактике.*

Осем израде идеје операције и њеног плана Стратегија има још и тај задатак, да припреми судар у што ширем 'смислу, а та се припрема оличава у груписању што веће снаге на бојишту, која треба да је већа од непријатељеве, и у постављању те снаге у најподесније. стање.

; у овом погледу био је највећи вештак Наполеон L, који је' уз остало прикупио у битци код *Асперна* 1809. године све, што је могао до поседњег војника. *„Да бих принудио непријатеља на битку, кога сам пмао обичај да прбеђујем, ја нисам цикад казао, да имам много војеке; ја сам привлачио к себи св$ што год сам имао.*"

У већини случајева а поглавито код *Розбаха, Лајгпена* и *Прага*. Фридрих Велики је излазио пред непријатеља са слабијом енагом; њему то није ништа сметало, да ступи у бој, и да нападне непријатеља не само одважно но чак и дрско. Под Прагом н. пр. он је са својих: 60.000 напао на армију од 66.000, која је била на ванредно јаким положајима, а оставио је 32.000 на леврј обали Молдаве зарад безбедности ранијег операцијског правца, који је ишао на Дрезду. Фридрих је ту прикупио своју снагу тако рећи под носом непријатеља, који се ту уједињавао са армијом Шверинoвом. Ово је било одважно па чак и дрско с гледишта материјалних уолова, али је то било потпуно оправдано с гледишта моралних услова. Он је добро познавао и правилно денио свога тромог непријатеља, а у томе се по речима Наполеоновим"и садржи врхунац ратне вештине. Дрскост Фридрихова под Прагом била је потпуно оправдана. Он је само у том случају погрешио противу принципа прикупл>ања надмоћне снаге на бојишту, ако се тај принцип буде

сматрао у ужем смислу — у смислу *броја војске,* (квантитета). Ако ее тај принцип буде сматрао у ширем смислу, и онако како треба, онда Фридрих Велики није грешио ни издалека, него је радио правилно и мудро.

Битка с тактичке стране. — *Стратегија* сматра битку као једно од средстава, помоћу кога се постижу њени циљеви,. а *Такшика* сматра -битку као свој циљ. Дакле битка'је последња реч *ТакШике,* а бити се јест последњи циљ Тактике, не водећи рачуна о томе, шта је био узрок битци, нити пак о томе, какве he бити последице свршене битке, јер о томе мора да води бригу Стратегија. *Победоносна битка,* вешто изведена у духу њене унутрашње целине и јединства у извршењу, као и то, да је изведена у сагласности е планом под условом, да се изгуби што мањи број војника, идеал *%е* Тактике. .' :,

У извођењу битке имају два основна начела:

а., Начело груписања снаге на најважшфј тачци и у најважнијем тренутку; и •

б., Начело узајамног потпомагања на време у припремној периоди битке, и начело узајамног потпомагања на простору у периоди решавања битке. Ови ее принципи испољавају у читавом низу спремљених напада^ који треба да теку *једни за другим и у једновременом сложном нападу у периоду решавања битке.* Пршремљени цапади треба да теку један за другим, а једновремени сложни напади треба да иду један уз други, испољавајући на тај начин у извођењу битке и јединство и саглаоност G планом.

Принцип груписања снаге еам је по ееби сталан, али је његова дримена бесконачно разноетрука, јер су бескона Чно променљиви и .стање и.прилике' на војишту и бојишту. " ,

Примери.— Вештим избором бојишта—места *Милтијад* је ца *МараШоцу* 480. године пре Христа парализовао десет пута јачег непријатеља, као год што је то учћнио и Бонапарта, у битци код *Арколе* 1796. године. .:

. У бихци код *Лицена* 1813. године Наполеон је у почетку имао само 40.000 војника противу 70.000 непријатељевих. При крају битке око 6 часова по подне

Наполеон је прикупио на најважнијој тачци 100.000 својих бораца противу оних истих 70.000 војника савезничких. Ту дакле савезници нису ценили време, којим се Наполеон умео да користи ванредно добро.

Ево, какав је био бројни однос снаге у обе противничке "стране у важнијим трентцима битке:

а., У тренутку првог напада у 12 часова у подне у Наполеона беху 3 дивизије, а у савезника једна, и то скоро само једна пруска бригада;-

б., У другом нападу у 2 часа по подне у Наполеона беше 5 дивизија,. а у савезника две бригаде;

• *в.,* У трећем нађаду у 3 часа по подне у Наполеона 7 дивизија, а у савезника 5 бригада;

г., У последњем тренутку у 6 часова по подне у Наполеона беше 100.000 а у савезника 70.000. — Ето, како је Наполеон умео вешто да искористи време у битци кад Лицена!

У битци код *Ђауцена* 1813. године Наполеон је постигао циљ битке вештом демонстрацијом, управо сва главна припрема одсудног. дела битке извршена је демонстрацијом и нападом на предње положаје на реци Спреви у очи дана одлучне битке, кад је -учињен заобилазни маневар десног бока савезника. Тај маневар омогућио *И* Наполеона, те је он извео опште груписање своје снаге у нђјважнијем тренутку и на најважнијој тачци бојишта, где је он етавио 50—60.000 својих бораца противу 15.000 бораца савезничких.

Битку код Лињи-а 1815. године Наполеон је отпочео са 65.000 противу 90.000 Пруса, а између 7 и 8 чаеова увече у најважнијем тренутку и на најважнијој тачци уз вешту употребу резерве Наполеон је располагао са још 12 свежих и одморних батаљона, а Блихер је у то исто време имао уза се само 3 коњичка пука. На тај начин Наполеон је у .битци код Лињи-а постигао циљ по принципу прикупд>ања енаге вештом употребом резерве.

Битку код *Леукшре* 371. године пре Христа Д96ИО је Епаминонда помоћу вештог избора *облика. посшро-јења* војске за борбу, који се састојао у косом бојном поретку.

Из ових примера види се, да је главни циљ битке ^био и остао један и исти, али су само начини при-'мене појединих принципа у битци веома различни, као што су вешто искоришМвање особина земљишта/ вешто искоришћавање времена, вешта употреба демонстрација, обилазних маневара, вешта употреба резерве, бојног поретка, и t. д. —

Сва ова средства у битци често су *материјалног карактера,* па је за широко појимање свих принципа за борбу потребно још и *моралних средстава,* кар што *fcj дух војнички, духовишост* и *карактер војсковође,. иницијатива, изненађење, дрскосШ, постојанство и ш. д., какви* су били Цезар код *Алезије* и *Амијена^* ђенерал Дипон код *Албека* и т. д.

Принцип узајамног потпомагања огледа се у правилној организацији и спреми војске, у правилном распореду за судар, у утврђивању положаја, у уређењу маршева, у уређењу и руковођењу битке и т. д.; управо у принципу узајамног помагања огледа ее ооновни принцип целокупне ратне вештине.

Пошто се овај принцип, проучава и претреса у разним курсевима и одсецима за изучавање ратне вештине, то је овде потребно, да се размотри само *примена* принципа узајамног помагања у смислу што савршенијег развића битке као веома сложене радње.

Поједини судари, из којих се састоји свака битка, једни долазе у *припремни* а други у *одлучни* период.

Припремни напади треба да се врше поотупно један за другим. С тога демонстрације, обилазни маневри, употреба ватре, посебни напади и т. д. треба да долазе једно за другим, и да дретходе одлучнсм ^УДару.

Период решења битке или одлучни напад, који може да буде или фронтални или крилни, треба да доведе све поједине радње у једну целину, све треба ,да се врши заједничким дејотвом, како би се битка развила једновремено. На тај начин у основу другог периода оитке долази принцип једновременог рада свих -чинилаца битке;

Примена принципа *узајамног потпомагања* у извоѣењу битке према основној идеји и примена, *принципа*

сагласности појединих судара у разним фазама. битке чине идеално извођење битке у духу *јединсШва у радњама*. и што боље *поступности у извршењу*. Ако се овоме дода још *к што^боља, припрема з&* битку у свима облицима њеног завршног чина, онда *heuo* добити *синШезис ТакШике,* :

Само на овај начин развијена и изведена битка одговара захтевима тактичке вештине, и она се тек тада може да назове дравом битком. Ако битка не буде припремљена како треба према напред изложеним начелима, и ако у битци буде владала каква забуна или какав хаос, тако, да по£едини догађаји битке нису међу собом у тесној унутрашњој. вези у погледу на *време* и *место,* онда ту не може бити ни говора о битци у смислу више тактичке вештине, него то пре може да буде несмишљено извођење војске на кланицу, да би људи само гинули, а то свакојако заслужује само најбтрожију осуду, па и ако ое војска буде борила храбро.

Храбросш ш вештина не искључују једна другу, него се оне шта више и допуњују и једна другу помажу,' и с тога се храброст подчињава вештини. У борбіі мало помажу одушевљени узвици *„ура"* и разуздана и бесна храброст, ако та храбрсст не буде руковођеца тактичком вештином. —

Храброст не треба да се креће ван граница строге дужности и вештине, јер се противан рад не слаже с крајњом тежњом Тактике.

Редовне и случајне битке.

Пошто су две непријатељске војске отојале неко време близу једна до друге; пошто су обе предузимале потребна извиђања и сазнавања о приликама у противне стране, и пошто су обе према тим и другим датима склопиле већ и формални програм за извршење напада или одбране, па су се онда и сукобиле иосле дужих или краћих покрета, онда се^ овакав еуноб двеју непријатељских војсака назива *редовпом или намерном бтпколг.* • .

Само командовање није тешзко у овакој битци. У овоме случају главни командант има пред собом вишемање јасну ситуацију, те према њој подешава и свој Цшд, доносећи оваке или онаке одлуке, пошто је већ .имао времена, да се упозна са елементима од утицаја, и да припреми све, што му је било потребно за. успешни рад. Друкчије стоји ствар с трупама нападачевим. Извршење њиховог задатка доста је отежано због тога, што је и непријатељ спреман за борбу, па Lœ можда он и утврдио фортификацијеки на изабратом згодном положају, ако се бранилац у опште решио на одбрану. Савлађивати пак отпорност браниочеву на :утврђеном положају, који можда има и потребних података о стању и свима приликама нападачевим, није баш тако лака ствар.

Случајне су битке оне, које се заподену са свим случајно у току кретања двеју непријатељских војсака; кад дакле ни једна ни друга страна нису имале времена, да све извиде, и да толико упознаду прилике и околности, да би могле благовремено да припреме програм за извршење контра-напада; у опште, кад се није могло унапред да предвиди време, кад he битка бити заподенута.

И ако се данас увелико примењују телеграфи и телефони а и друга ередства за брза јављања; и ако fee данас поклања велика пажња тачним и даљним извиђањима, ипак изгледа, да ће редовне — намерне битке бити прави изузетци, а напротив да he случајне битке постати *сталним правилом,* гледајући на карактер данашњих покретних ратова, и гледајући на осигурану самосталност појединих делова војске и велику журбу у развијању и неговању неоспорно потребне личне иницијативе у команданата.

У опште у случајним биткама командовање је теже. У том случају главни командант нема времена, .да претходно припреми све, што му је нужно за овако или онако вршење, већ у оваким приликама он мора да импровизира готово све. У том случају потребно је, да командант остане што присебнији, да брзо издаје важнија наређења и у опште он треба да буде одлучан. ЗбуњеностЈ неумешност и неодлучноет главног команданта у овим приликама муњевитом брзином пројури кроз еве редове војске, а чим *тр* наступи.

пораз је више него сигуран. Ко је ма и једанпут био у каквом ратном окршају, може већ себи да предст ави, колико и с каквим самопоуздањем нападају трупе, кад оне у општој' пуцњави и ломњави опазе у својих команданата присебност, хладнокрвност, упорност, умешност if одлучноет!

У случајним бојевима и биткама за трупе је у опште лакше по самом току догађаја, јер оне у тим приликама немају пред собом непријатеља уређеног и одморног на спремљеним и утврђеним положајима. Као помоћни елеменат земљиште тада стоји подједнако на уелузи и једној и другој страни; и ко се тада умедне боље да поелужи њиме, тај he у том окршају извући за се и већу корист.

У случајној битци од двојице главних команданата биће*у опште у надмоћности онај, који први уепе, да" часом склопи ма какву одређену идеју за даље извођење боја. Ово није тако лака ствар, као што може да изгледа ономе, који не познаје рат. Главни командант мора тадаједном тренутку да донесе мноштво решења, како треба поступати у појединим случајима. Комешање трупа настаје у највећој мери. —Овде наступа један део трупа без везе.са осталима, треба их задржати; онамо пак неке трупе одступају са важног места, треба их потпомоћи; једни моле за појачање, а други јављају, да немају муниције или да су им бокови угрожени, и т. д. Уз све то командант коњице н.'пр. пита, да ли да се и он умеша у пешадијски бој, пошто сматра да је већ дошао за то згодан тренутак; командант артилерије хоће да промени своје положаје, па хоће да зна, да ли то одговара намерама главног команданта, и т. д. — Многа таква па често и ништавна питања стижу главном команданту, те је с тога он у опасности, да услед забуне не изгуби из вида, какав у опште треба да да ток операцијаМа. Да би сетлавни командант обезбедио од забуне, и да не би запао у појединости иситнице, мораодмах да спреми једну так^ву одлуку, на коју се могу да ослањају све заповести и сви распореди, те да они имају међу собом сродне циљеве. Овим начином Многобројне трупе, које су сконцентрисане на бојишту, добијају заједнички

правац, у ком he се кретати. Сагласност у њиховом раду решаваће ствар, ако не би било те еагласности *j* непријатељских трупа, и ако се њихов главни командант буде колебао између разноврсних предузећа. Овде he ее најбоље испољити велика надмоћност Богом дароване војводске природе над ђенералом, који је само просто храбар и просто искусан. Духовити војсковођа . можда he и да погреши у ситницама у овим прили-i:КаМа, те ће можда и да упути поједине трупе рђавим путем, али he се ипак брзо доћи до општег решења. Међу тим *обични добри ђенерал* (Bon general ordinaire, Гкако га зову Французи) даће можда најбоља упутства ^сваком батаљону, свакој батерији, сваком коњичком [пуку, која одговарају њиховом нарочитом начину борења, али при свем том ови делови ипак неће имати унутрашњег јединства. Ту ће све трупе дејствовати добро у своме делокругу, па ипак једна he ударати десно а друга — лево. Ако не буде изврсне дисциплине у интелигенције војне, те да ее помоћу те ди-^сциплине произведе јединство у раду без мешавине главног команданта, онда he неминовно да се појави распарчаност снаге.

ш Кад'се у мислима пропрати вероватни ток једне ^случајне битке еа свима епизодама у току РБеног рејшења, онда се лако могу бар приближно да представе тешкоће у савлађивању многих неизвесности и изне-1надних догађаја, који се ређају један за другим сваки |са посебним решењем, које му одговара. И једна и :.друга страна налазе се у *случајној* битци у некој неизвесности, те с тога више и респектују једна-другу, и то тако траје дотле, док једна од њих не сломије foo мучно осећање, те она постане гооподарем ситуа-[ције. Ко дакле први у овом случају докопа иницијативу рада у своје руке, вероватно тај ће бити и победилац, у толико пре и више, у колико и у овом као и у другим случајима главни командант у тим радњама остане доследан главној идеји операције, која је истакнута још у почетку рата. 0 овоме даје врло поучан

У редовној — аамерној битци ствар отоји мало друкчије у погледу командовања, као што смо то већ напоменули. У овом случају непријатељске војске су већ биле у додиру. Главној битци претходе тада чаркања naafpoža и преходничких делова, вршена су свестранија извиђања . трупа и положаја, извршена, су обезбеђења, привлачење делова из позаднине и прикупљање главнине на важније тачке и т. д. Овде је у опште скоро потпуно могуће, да се изврше сви припремни послови за битку, те да се она изведе у некој логичкој вези еаобразно главној идеји операција. Разумнауправа, целисходна припрема, добро израчуната снага и ваљана војска јесу овде највећа гаранција за успех у редовним — намерним биткама.

Ево, како ђенерал Голц[1] резимира своје погледе о редовној намерној битци:

„Ни једна битка не тече онако, како је ћепланирана пре тога. Свака доноси собом изненађења и нешто друкчији ток, него што се хтело. Већином тада нису целисходне првобитно намераване мере. Потребно је у овом случају, да главни командант погоди тренутак, кад треба да напусти оно, што је раније смислио, па да се прихвати импровизираних мера; кад мора да одбаци оно, што изгледа тачн^о с теоријског гледишта, и да радп оно, што се у тренутку покаже као корисно практички. То је пак тешко. Није лако ослободити се слике, која је пре тога створена у фантазији о току битке. Бој код *Салфелда* 10. Октобра 1806. године служи за пример, како је опаено етварати прецизну слику онога, што he тек да наетупи. Принц *Луј Фердинанд* био је 9. Октобра код *РудолфшаШа,* и имаћаше заповест, да сутра-дан, чим га смени преходница пруске главне армије, преко. *НајштаШа* отиде кнезу Хохенлоју[2], који је ххео да целокупну своју војску концентрише на положају код *Мител-Пелница.*[3] *У* то време не беше директног пута преко брда од *Рудолфгитата* до *НајштаШа;* шта више, морало се обилазити преко *Салфелда,* и тамо прећи преко моста на *Оали.* Овде пак бејаху Французи већ врло близу. Ако Французи заузму мост, онда би принц био одвојен од кнеза. Према овоме је принц потпуно правилно поступио, што је 10. Октобра наступао ка Салфелду. Исто је тако добро урадио, што се тамо задржао, јер преходница главнине не беше још стигла, а он је требао да је очекује. Одлични распоред на *Салфелду,* који је оштро осуђиван као каква будалаштина, био је природан и потпуно оправдан.[1] Али у погледу даљег рада принц се на лсалост толико удубиоу слику своје фантазије, да се и у одлучном тренутку није могао да ослободи ње. Срце му је било испуњено жељом, да пред дефидеом сјајно одбије први напад Француза, угледавши у ието време чело главнине своје војске где пристиже, па тек онда да одмаршује ка својој армији код Мител-Пелница.

„Да је тај догађај тако текао, онда би у суштини . то била једна сјајна операција. Али Французи су се добро чували, да несмотрено не испадну из планина на Салфелд, те да тамо изврше напад. Они су озго осмотрили положај принчев, и уочили слабост његових трупа, па га обиђоше преко планина, да прво обухвате његово десно крило, и да му пресеку сваки излаз, iia тек онда да га са надмоћном снагом баце на Салу. Сад је за *Луја Фердинанда* наступио тренутак, кад је требао да увиди^ да се не може да испуни оно, чему се надао, те да садмора да напусти раније склопљени план, и да се преко Салфелда повуче на другу обалу или да одступи Рудолфштату. Само би тако могао да избегне опасност, али он не беше више слободан, јер је био страшно обузбт првобитном идејом. Згодан тренутак ишчезе, његова трупа би разбијена, аи он сам погибе, поневши уза се у гроб само лепе наде своје отаџбине. Овај пример с ,њим опомена је, да се не улази у редовну намерну битку са дубоко укорењеним замислима о њеном току.

„Два дана после Виоивиља ^ила је редовна-пра-

; \ Das Volk in Waffen, стр. 318. .

[2] Принц Луј био је командант преходнице = 9.000 војника.

[3] Ова је намера напуштена још 9. Октобра; заповест пак издата принцу на жалоот није опозвата благовремено.

[1] Изузевши нецелисходности тактичких појединости.

вилна битка 18. Августа 1870. године. И она се развила друкчије, него што се хтело. Десно крило непријатељево не беше онде, где се замишљало. С тога што се IX. армијски корпус јако ангажовао у одсудни бој пре рремена, пропала је намера, да се на фронт не напада дотле, док непријатељско десно крило не буде обухваћено. Овде је првобитни план згодно измењен, благодареħи за то колико врховној управи војске толико и увиђавности подчињених команданата. Услед тога, се на фронт напало у опште озбиљније, а и обухватање непријатељске војеке извршено јејош севернније. Тако се новим путем поетигао првобитни циљ.

„Важно је дакле, да главни командант у редовној битци припреми и брижљиво да састави идеју за извршење операције, али услед тога да не изгуби објективност у поематрању истинског тока догађаја. И поред свих разних препрека и неугодних случајности, које могу да наступе, главни командант не сме да губи из вида прве идеје све дотле, док мирним и јасним размишљањем не наиђе на боље, па тек онда нека свом гипкошћу свога духа крене промењеним правцем, не бунеħи се даље раније створеним замислима."

На основи свега до оад реченог о редовним и случајним биткама види се, да у самој суштини између њих нема Вог зна какве разлике, а међу тим обе се развијају по истим принципима и начелима, еамо наравно мало неподесније, у колико ое у оном другом случају^ појављује јачи утицај елемента елучајнооти, јер данашње велике војске нису способне за брза и сложена маневровања.

Комбиновање напада и одбране у битци.

Крајњи циљ сваке битке је у томе, да се уништи непријатељева снага за борбу. Тај циљ може да се постигне само одвшкним нападом, а никако иасивном одбраном. За овим теже и морају да теже обе непријатељоке етране, припремајуħи за се еве угодне прилике, а уз то користеħи се и свима повољним случајностима, да би рад био што успешнији. Те тежње и

едне и друге стране модификују у току боја и битке)аене и многоструке прилике и случајности, према којима морају да подешавају своје радње и једна и друга отрана, па или да нападају или да се цонекад *l* бране. Према овоме, напад и одбрана јесу две ратне радње, које се врше наизменце и готово у исто време; оне су израз отимања превласти између једне и Друге стране, које с тога прибегавају оваким или онаким средствима, овакој или онакој врети борења, према јачини'оних елемената, који су у борби од утицаја.

Из свега овог јасно је, да не може ни бити говора о одбрани као о некој нарочитој и самосталној врсти борбе, пошто је одбрана само једна нарочита врста борбе. Према овоме: „Напад и одбрана лочивају чисто на унутрашњим мотивима, а не на каквим спољашњим побудама и основама, које произлазе из тајне човечје природе."

Због тога и видимо, да у биткама при одважном и енергичном нападу често и нападач прибегава одбрани, као год што у одлучном бою и бранилац ишчекује само згодан тренутак, па да и он почне да -напада.

Проучавајуħи поједине ратне радње и ратне догађаје великих и чувених војсковођа, тешко је у први мах назвати *одбранбеном битком* битку ради одбране, као што су* на пример биле битке код *Риволи* 1797. тодине и битка код *Аусшерлица* 1805. године, када су-напади угушили одбрану, и ако еу тада у -суштини обе те битке биле одбранбене, јер је тада Наполеон само очекивао, да се приближи непријатељ, па чим је уловио згодан тренутак, он је одмах за тим прешао у напад.

На први поглед за неке битке не може се реУи, да ли су нападне или одбранбене, као на пример што је била битка на *Тидони* и *Требији,* јер су ту и Магдоналдо и Суваров нападали сва три дана. —

Међу тим свакојако у највише случајева општи карактер боја или битке мора да буде или нападан или одбранбен за једну непријатељску страну, а које he од тога двога и кад 'да наступи, зависи од многих прилика и околности од утицаја како у времену iipe

рата тако и у току самих догађаја ратних, те с тога теорија ратовања и има задатак, да ироучи све нарочите захтеве обе ове врсте ратовања, не упуштајући се у упоређивање чисто добрих и рђавих особина оба начина ратовања. 0 овој теми говорићемо мало доцније, имајухш при томе на уму оправдану изреку: *„Водити раШ значи нападати."*

Дужности командантове у битци.

Радљивост главног команданта у-битци на решавању отратегијских питања треба да се продужава за све време трајања битке од почетка до краја. Друкчије то не може ни да буде, поглавито код данашњих великих војсака и на пространим бојиштима. Бојиште у времену битке представља читаво војиште за војску, која је прикупљена на њему, јер he се та снага старати и овде, да оствари ону идеју, која је изражена у основи целокупне стратегијске операције. Употреба снаге у битци, морални и материјални утицај на непријатеља у сваком па и у најширем погледу, мора увек да остане у рукама главног команданта.

Пре свега главни командант треба да спреми и да испољи на целом бојишту упоротво војске у битци, а то исто треба да се опази и на свима оделитим местима. У кблико се борба развија, у толико главни командант треба да подешава своје радње према радњама непријатељевим, као год што треба да подешава своје радње и према успесима властите војске, припремајући полако одсудни удар, ако је тај одсудни удар у ллану битке. Демонстрације, заобилажења, обухватања, комбинације тактичких средстава, као што су усредсређивање ватре, коњички налети у масама, као год у опште и сва многобројна средства морална и материјална зарад постигнућа главнота циља, треба да су у задатку стратегијског рада главнога команданта.

Није било много војсковођа, који су били тако духовити и тако способни, да су могли све то да приведу у дело у згодним приликама, онако и онолико, колико су и кад захтевале прилике.

Бво како херцог омалски каже за Хенриха IV.: „Хенрих IV. умео је одлично да ратује с обзиром да време, у коме је живео. Он је створио новине у Тактици. У постројавању војске и у њеном прилагођавању земљишту није имао такмаца; исто тако код аега се често огледао и дух једног • војсковође. Али Хенрих IV. није никад предузимао покрете уједињеном снагом, а само такви покрети припремају, задржавају или оживљавају битку. Њему је била непозната Стратегија. Другима је било суђено, да прозруи открију тајну оне науке, која је кроз сва времена уздизала достојанство мањег броја великих умова, тајну, која је задахњивала Ханибала и Цезара, али која је морала да ишчезне заједно с римским легијоном. Како се вели, сви такви па и највећи таленти оне епохе пронашли су п'о неколико начелних истина ратне вештине, па су за дуго време господарили тим истинама, као да су имали стратегијски монопол."

А како је било с Блихером у 1815. години? — У битци код Лињи-а 16. Јуна те године он је требао да води пасивну одбрану, како би војсци привукао BV. корпус Биловљев, и добио обе1јану помоћ од Велингтона, који је прикупљао војску код Катрбра, али се стари фелдмаршал постарао, да утроши све своје резерве за време од три сахата жестоке борбе, па немогући да одбије последњи напад Наполеонов код Лињи-а, морао је да одступи, те је битка изгубљена. Да је Блихер код Лињи-а водио само пасивну борбу, :Која би га еамо одржавала у дејству, могао је да продужи битку до мрака, те би, благодарећи ноћи, сутрадан целокупна снага обе савезничке војске могла имати учешћа на бојишту.

После два дана. погрешка је игправљена с доста труда и муке, те је извршено уједињење обе војске на бојишту код Ватерло-а 18. Јуна 1815. године.

Понеки од војних писаца покушавају, да умање утицај главног команданта на исход битке. „Данашње битке нису битке војсковођа, но битке — бојеви подчињених команданата," кажу неки француски пиеци. Ово није тачно. Далеко је згодније мишљење ђенерала Левала по овом питању. Он вели: '>

„Озбиљно исповедање потребе, да се\вдаст главног команданта у битци сведе на нулу, ве\ма је карактеристично за епоху нашег опадања. Ми смо говорили у више прилика, да се одговорност не може делити с другим. Она је у потпуној сили увек и свагда, а у толико је и већа, у колико је командант на вишем положају."

Ако главни командант буде делио власт, и ако он уступи евојим подчињеним већи део своје влаети у појединостима, он тиме ипак неће избећи одговорноет. Његова радљивост командовања остаје потпуна у свима тренутцима; он припрема кретања за одлучне сударе, и за то даје потребне сигнале. Војсковођа, који једостојан командовања, мора да има потпуну влаот над свима и над сваким.

Главни командант истиче своју власт у Стратегији битке, а поред тога QH даје побуде (импулс) и стални правац борбе; он исправља погрешке и парализује случајности; он означава главне правце, важније тачке. и најугодније положаје; он креће једне и поткрепљује друге; он ради као земљомер (геодета), а не као описивач места (топограф); он дела као стратег, а не као тактичар; он командује, а не извршуЈ*е. Радљивост главног команданта не престаје ни у времену пре битке, ни у времену саме битке, ни после битке; његов виши значај скопчан је с непрекидним радом с разним комбинацијама, у намери, или да нешто створи и произведе, или да нечему против-дејствује, те је с тога његов рад чисто стратегијски. Друкчије не може ни да буде, и ако би се прекратила његова радљивост, онда би тако рећи све било остављено слепоме случају.

Не улазећи у појединости битке^ главни командант води бригу о целоме; он се стара о свему, њега мора еве да интересује и да га занима, те по речима маршала Мармона главни командант мора да остане *као вечно живо провиђење војске*.

Нападна (офанзивна) битка-

Припрема и употреба снаге за напад. — Да бисмо постигли успех у борби, врло је важна ствар, да задржимо

астите трупе у руци за све време борбе, почињући ш од улажења у сверу непријатељских зрна. Тек ћа taj начин могуће је подесвди заједнички рад трупа, кшрављајући ватру на најглавнији циљ, и предузима-|ући у подесном тренутку одсудан маневар. Буде ли ирукчије, онда је врло тешко дал>ем току рада дати рравац, који ее жели. Ватра данатње пушке, која поражава, врло брзо раскида дотадашње тактичке везе,1тре- - дајући стварно вођење битке у руке најнижих подчињених старешина. Наполеонови *удари масама* данае еу не-'могући. Од јединства у вођењу трупа остаје само то, да главну мисао војсковође, после првих догађаја, све оетале старешЛне правилно разумеју^ и да раде у духу le' мисли. Те прве мере од великог су значаја. Добро припремљени нападкако у смиелу стварног- уједињења снаге тако и у смислу брзог развоја надмоћности у употреби ватре рлакшава успех.

Нема еумње, да he напад бити далеко лакши, кад се још унапред намера означи, кад ое објекти одреде, ;кад се унапред у колико је могуће одреди и ток !;еамог развоја, и на послетку, кад се правилним погледима и потребним наређењима припреми све, што је потребно за извршење. Оваквим мерама могуће је •одредити и делове трупа, који he се ујединити на одГдучном месту за одсудан удар. Како се ови догађаји развијају у борби у сусрету — у случајним биткама, ;Видели емо раније. Ту је главна ствар држати непри- • јатеља у шаху с оним трупама, које еу прве наишле на непријатеља, а све трупе које придолазе, треба да задржи главни командант у својој руц-и, освежавајући и појачавајући предње делове, припремајући у исто време најпогоднијим правцемманеварујединьеноммасом. *Цек* на овај начин могуће је задржати подчињене команданте, да не предузимају рад на своју руку, ...

Нацадна битка је природни завршетак нападне 'стратегијске операције. Пооледице битке у толико су веће, у колико се боље^ изврши јаче прикупљање снаге 'на бојишту, и у колико правац удара буде више угрожавао позаднини непријатеЈБевој.

Стратегија и има задатак, да у извршивању марш--маневара једновремено изврши и оба ова захтева. Ово

питање Молтке је овако формулМсао: *„бшрашегија је учинила све, што Шражи од ње Такшицга, ако је довела војрку на бојиште по двама конвергентним правцима."*

Идеална тежња Стратегије стастоји се у томе, да се доведе на бојиште или сва војска или бар што јача снага за одсудни напад, имајући у томе на уму, да један батаљон понекад може да реши судбину дотичног да^а. Не треба се никад одрицати са свим велике снаге и противу слабијег непријатеља, те је е тога оправдана француска изрека: *„Благи Вогје увек с ееликим ескадронима",* (Le bon Dieu est toujours avec le gros escadrons).

Да буде све ово овако, војсковођа треба да је велики зналац ратне вештине, јер безбедност операције и обезбеђивање позаднине војске траже велики расход живе снаге. Наполеон је извршио најјаче ирикупљање своје снаге у рату 1806. године на бојиштима код *Јене* и *Ауерштата,* где му је била целокупна војска, а после тога највише му је учествовало војске у битци код Ваграма 1809. године, где му је од 200.000 војника учествовало у битци пуних 170.00fr бораца. За битку код *Гравелота* и *С. Прива* 18. Августа 1870. године Молтке је прикупио око 190.000 бораца из I. и II. армије без два корпуса, а Ш. армија није ни учествовала у бој у. Септембра 1. године 1870. подСеданом биле су у бој у III. и *маска армија* без једног корпуеа и без једног дела коњице у јачини око 154.000 бораца.

Највеће прикупљање војске било је у битци код Кенигреца 3. Јула 1866. године, где од стране Пруса беху три армије = 220.982 војника, а од стране Аустријанаца беше војска Бенедекова у јачини од 215.134 борца.

Исто тако чувене војсковође нису постизали у другим прилиЕсама тако јака прикупљања војеке. Чувена операција Наполеонова код Маренга 1800, године показује, да је ту и тај велики вештак у ратовању понекад страховито много ризиковао. За ту операцију Наполеонову казао је Жомини: „Операција код Маренга с тако сјајним резултатима била је једна од

ених, када се Наполеон по крајњој мери највише удалио у завршном њеном делу од принципа ратне вештине.

„Наполеон се тада спустио у Италију са 57.000 војника, од којих 29.000 под командом Монсеја остави да заузму Ломбардију, и да му обезбеде његов операцијски правац. Тих 29.000 војршка Наполеон је употребио за споредне циљеве, јер испред тих 29.000 војника није било никаквих аустријских маса намењених за борбу у пољу. Наполеон пређе реку По са 28.000 бораца, пређе Скривију 13. Јуна, одвоји Дезеа с дивизијом Вуде, те их упути ка Риволту зарад осматрања пута за у Нови. Уз Наполеона остало је свега 22.000 људи, који су морали код Маренга да се боре противу 45.000 Аустријанаца под командом Меласовом. Ту би Наполеон био потучен, да сам Дезе није појурио у помоћ и без наређења", — вели Мармон.

Ако буде растурена, онда и велика снага у већцни случајева не може да постигне Бог зна каквих резултата, према чему се и може маневровати у близини непријатеља и с мањом снагом, али кад се приближи скори сукоб, онда треба снагу прикупити, како бисмо је у одсудном тренутку и на одеудном месту могли да употребимо целокупну. У очи битке дакле не треба одвајати других одреда сем оних, који су неопходно потребни за обезбеђење позаднине и бокова, којима би непријатељ могао да загрози.

Суваров је препоручивао, да се на бојиште привуче и онај део војске, који је чувао комуникације. Ево, шта је казао он: „Пошао си да тучеш непријатеља, повећај војску, уклањај страже, на .страну с комуникацијама. Победивши непријатеља, ти обнављај према приликама што ти треба, а непријатеља гони до уништења". — Заиста Суваров је имао право, кад је рачунао, да he се победом у битци најбоље сачувати комуникације. Но ваља знати, да је успешна битка у великој зависности од надиоћности снаге над непријатељем.

Постављање бојног поретка. — У постављању бојног поретка треба у опште имати на уму, да снагу треба ујединити прзма улози и значају разних делова војске, који he да учествују у битци, и према значају нападног

дела фронта. Равномерном > поделом сгојге по целом фронту Не могу се никад постићи великиу резултати, гошто је неопходно потребно, иепољити надмоћност бар над једним и то над најважнијим делом непри-

Да би успех. био штр обезбеђенији, неопходно је потребно испољити велику надмоћност на главнрј нападној тачци, и онда нападом треба управљати тако, како би иАг цела војека имала удела у нападу, или како Ш з а то време неки делови војске на споредшјим деловима фронта привезади уза се што већи део непријатељеве војске, не дајући јој, да појури у помоћ угроженом дслу њеног фронта. За ову споредну радњу другог степена није потребна бројна надмоћност, лошто пешадија и артилериј,а са савременим усавршеним оружјем *а* на положајима вешто изабратим могу да се дуго одупиру, и да противстају чак и бројно надмоћнијем непријатељу.

Према овему овоме, командант пре свега мора да изради план напада, па за тим да групише своју снагу на фронту свога бојног поретка. S[r] колико се војока све више и више приближава непријатељу* у толико треба да буде све јаче и јаче уједињавање снаге, како бисмо што сигурнији изишли на сусрет свакојаким случајностима. У колико се при томе све више и више расветљавају прилике и општа ситуација, у толико главни командант треба све боље и бол>е да допуњује и да* поправља евој распоред, припремајући одсудни напад онда, кад буде начиото са избором згодне тачке за напад, и. кад ка тај тачци или томе крилу прикупи што више своје снаге. Чим се дакле у току подилажења војске ка нападном фронту непријател>евом опазе извесне измене у погледу груписања непријатељоке војске, онда- саобразно ситуацији мора и главни командант одмах да мења и свој распоред тдко, да може брзо постројити бојни поредак у близици непријатељевој у правцу оне стране, откуда му прети опаснрст, а то достројавање треба да се изведе простим развијањвм својих колона, предузимљући у исто време најенергичнији налет. .

Из свега довде реченог излази, да се мора прво

• унапред да образује тако звани *иретходни* или *ретверепи бојни поредак,* пре него што би се устројио ^стални бојни поредак, који је зависан од ситуације. К>вај претходни — резервни поредак потребан је нарочито онда, кад ситуација на бојишту није још са овим јасна, и тај поредак може да се мења. Ако не устројимо резервни бојни поредак, онда до раеветљења ситуације морамо да оетанемо у месту, губећи време, јсоје је у сваком погледу драгои,ено _за битку — бој.

Овај претходни поредак као аснова будућег стадног бојног поретка мора да има и свој фронт, који [одговара снази, а уз то мора да има и јаке резерве -зарад што потпунијег коначног построја бојног поретка.

За поетројавање претходног — резервног бојног поретка свуда су готово у данашње доба утврђени рови принципи:

1., За образовање резервцог бојног поретка не треба •да постоје нарочити — особени делови војске;

2„ Кад је велика маса војске, онда се за резерву !узимљу:

а., Од сваког пука по.... 1 батаљон;

б., Од сваке дивизије по — 1 пук.

Од бригада се не узима резерва.

Дакле, при развоју једног корпуса од две дивизије са 32 батаљона налазиће се натај начин у ономе делу за борење 5 пукова са по 3 = 15 батаљона, а резерву чиниће по један батаљон од сваког пука р= 5 батаљона, а за тим4 батаљона дивизијске резерве и 8 батаљона корпусне резерве, свега — 17 батаљона.

У армији од 5 корпуса четири корпуса биће у делу за борбу, а један корпус чиниће армијоку резерву. Дакле од 4 корпуса биће:

У делу за борбу..... 60 батаљона;

У резерви корпусној..... 68 батаљона.

У армијској резерви биће пети корпус = 32 батаљона. Према овоме у армији од 5 корпуса у делу за борбу (борбени део) биће свега 60, а у општој резерви 100 батаљона. '• '-.—

Најлакше је постројити претходни резервни а после и стални борни поредак из линија бригадних колона. Оне се развијају брзо, јер их има свега четири у кор-

пусу са две дивизије, а корпусни командант \ако следује њиховом маневровању и лако их може лр вољи да комбинује. То управ и јест разлог, услед кога је признато, да су бригаде најзгодније јединице за маневровање на бојиштима, кад маневрују велике масе војске. —

Избер правца за напад. — Избор правца за напад задатак је Стратегије. Али у том избору ваља. имати на уму, да* ако изабрати правац за напад (који је Стратегија одредила) не буде баш угодан и у тактичком смислу, онда у даљем развоју рада на бојишту треба се ипак старати, да се испољи потребна превага Стратегије над Тактиком. .

Број могућих комбинација за рад у тактичкој много је већи него у стратегијској офанзиви. У опште тактичка офанзива еводи се на ове главне облике, (правце напада):

Напад на фронт; пролом. — Услед дејства ватре у савременог оружја, које поражава, напад на фронт непријатељске војске врло је тежак и.скоро немогућ. Овакав облик напада скопчан је с великим губитцима у редовима трупа, које у масама наваљују на фронт непријатељевог положаја. У тим критичним тренутцима ако желимо да стигнемо пред непријатељски фронт са сразмерно јаким трупама, морају се одмах попуњавати празнине, које еу наступиле услед смрти, обрањивања и изостајања војника. Фронтални развој снаге за напад не даје нападачу никакве преваге у дејству противу браниоца. Сем моралног полета, који се развија покретом трупа унапред, све остале незгоде на страни су нападача. Чистим нападом на фронт не може се извеети концентричан напад трупа као најзгоднији облик дејства, који нападу даје снагу како у смислу брзог и надмоћнијег дејства ватре тако и у емислу карактера одеудног маневра. У нај више прилика нападом на фронт непријатеља ми га потискујемо на његове комуникације, те е тога том облику напада треба прибегавати само у изузетним случајевима, кад се други облик напада не може предузети, или-онда, кад је непријатељева војска јако развучена, кад су поједини њени делови у слабој вези како по фронту тако и по дубини,

звршујући нтај начин *иролом* или пробијање фронта епријатељеве војске.

У нападу на фронт успех се заснива на великој покретљивости и извецбаности трупа, на јакој енергији, вештини и војној интелигенцији, дакле на оним чиниоцима — факторима^ који се окоро искључују у теоријским проучавањима облика ратовања.

Има често случајева, кад се при свој тегоби ипак мора нападати на фронт, и у том случају не преостаје друго, него рачунати на морал и број властитих трупа, 'na обоје искористити вешто за ее.

Тактички пролом може да се деси и да се успешно из - врши и у борби у сусрету, кад војска уједињена наступа блиским упоредним правцима, и онда груне на фронт. развучених непријатељских делова. С обзиром на усавршена средства за извиђање и сазнавање прилика на војишту и бојишту оваква изненађења у данашњем времеиу су немогућа. —

До 1809. године Наполеон је скоро увек нападао једновремено с фронта и с бокова, али од тога доба у свима његовим^ биткама преовлађују напади с фронта са проломима. Нема сумње, да је тешко и помислити, да је Наполеон баш хтео да побеђује своје непријатеље само грубом еилом, а да се у томе намерно није хтео да послужи својом дотадашњом ратном вештином у побеђивању. Његове битке код Аустерлица, Ваграма, Бородина, Риволи, Абенсберга, Липиеке (Лајпцига) — први дан — код Љињи-а и Ватерлоа јесу чисто обраеци фронталних напада. Код Ваграма је успео само толико, да је аустријска војска одступила у потпуном реду и у жељеном правцу; код Бородина изгубио је 40.000 војника, и није постигао скоро ништа важно, а код Ватерлоа био је потучен. -

Према овоме, фронтални напад на непријатеља врло је опасан, кад је непријатељ прикупљен и уједињен на положају, те таком нападу може да се прибегне само онда, кад се у некој прилици не може ништа друкчије да предузме. „Никад не треба нападати положај с фронта, који се може да заузме обилажењем", — казао је Наполеон.

Обу?сватање или напад на оба бока. — ^Цневар за обухватање непријатеља по самој суштини јео^ најкориснији облик. У повољним околностима напад на оба бока може да одведе тактичком обухватању непријатеља на бојишту. Већина јебитака у последњим ратовима решена обухватањем (Седан 1870. године), али је такав'напад и крајње опасан, јер >изазивЉе поделу снагеуслед једновременог напада нафронтина оба бока, те у незгодном случају нападачеве колоне могу да буду тучене оделито. Ако је непријатељ концентрисан и очекује напад, онда према њему треба предузети обухватни напад, кад год прилике допусте, пошто је напад на фронт везан за велике тешкоће. Напад са обухватањем чини могућном и велика даљина терања савременог оружја, које може да влада просторијђм од неколико хиљада ме^ћра, допуштајући, да се развојем снаге за обухватање створи-јака премоћ у ватри концентрисаној на најважније делове пепријатељ'еве.

У извођењу маневра за обухватање најтежа је ствар пронаћи најзгоднији начин приближивања и подесити правилно групирање властитих снага, како би се подесним правцима могле да приближе непријатељу. Нема сумње, да је тешко задов"ољити оба горња услова. Да би извршио обухватање нападач мора да 'се подели. Услед'велике даљине терања ватреног оружја ову деобу снага нападач мора предузети издаље, у ком "случају опет отпада изненађење. Деоба. пак онаге на узаној просторији у непосредном тактичном домашају непријатељевих трупа врло је ризична. Напад на фронт приликом маневра за обухватање мора се у исто доба извеети, те да не оставимо браниоцу потпуну слободу, да-на угроженом крилу концентрише јаке трупе продужујући или заламајући нападауто крило, или да енергичним маневром нападне и одбаци трупе, хоје врше обухватање. Кад нема потребне сагласности у комбиновању напада на фронт са маневро.М; за ,обухватан?е, па се или напад на фронт оувише рано отпочне, или се задоцни у маневру, за обухватање, неуспех је известан. Према овоме, највећа је тешкоћа, да се доведе у сагласноот рад трупа, које нападају нафронт, сарадом оних трупа, које извршују маневар за обухватање.

Напад на фррнт треба да покаже што осетније ;своје дејство у тренутку, кад се извршује маневар за обухватање. Дејство трупа, Које'Врте обухватање, мора брзо да стуии у одлучну фазу, спречавајући могуће повлачење трупа, које надиру фролту непријатеља. Користећи се овом подвојеношћу нападачевих трупа, бранилац може да нападне груиу, која надире ка фронту, али брз и енергичан" рад трупа, које извршују маневар за обухватање, може неутралисати овај локушај браниоца.

Трупе, које врше напад на фронт, изложене .су јакој ватрхг браниочевој скоро у непосредној близини положаја-непријатељевог, ца се ипак те трупе морају држати у борби што упорније ма и по цену највећпх губитака, јер та група/која, напада на фронт, служи као ослонац оним деловима, који извршују заобилажења. Ако попусти група, која је на фронту, пораз је сигуран.

Делови оних трупа, које врше обухватање, треба дарачунају на осетљивост евог спољашњег бока, против .кога he бранилац управити свој маневар, а позади крајњег спољашњег крила треба да иду јаке резерве.

Двогубо обухватање оба крила олакшава напад. Опасност пролома од стране браниоца искључена је, јер he бити тучен концентричном ватром оних трупа, које врше обухватање. Двогубо обухватање, може се извести само онда, кад смо у снази надмоћнији.

Ако не могу да се обухвате оба крила, онда треба јаче ударати на оно крило, које је осетљивије, а које је то крило, показаће саме Ирилике на бојишту.

Пример. — У покушајима разбијања блокаде Мантуе читав низ недаћа у Аустријанаца 1796. године био је последица несагласности њихових напада на оба крила француске војске, коју је предводио ђенерал Бонапарта. , ..

Па и самом Наполеону нису баш редовно испадали за руком слични двојни напади. —

У битци код Јене 14. Октобра 1806. године центар се држао *екартсбергских висова,* Султ напада леви бок армије Хохенлоа, а Ожеро је наступао у-*лозадниу

десног крила Пруса, продирући *вајмарскИж*^.путем. Напад је успео. ^

После неколико месеци код Прајсиш-Ајлау-а 8. Фебруара 1807. године Наполеон је са 70.000 нападао 65.000 Руса под Бенингсеном. Противу левог бока Руса наступао је из Вартенштајна Даву са трима дивизијама. Прешавши 20 км. по врло рђавом путу, Даву је подишао бојишту око 10 часова пре подне, и отпочео је напад, да би подржао напад с фронта, који је чинио Ожеров корпуе, резервна коњица и гарда. Маршал Нај требао је с двема дивизијама да изврши напад на десно крило Руса, али је успео да подиђе бојишту тек око 4 часа по подне, кад су Руси већ разбили центар и корпус Давуов. Наполеон је скоро био у кризи, али су га из ове неприлике извукли сами Руси, одступивши ноћу и изгубивши у овој битци 18.000 које мртвих које рањених војника. У тој битци и Наполеон је изгубио око 15.000 бораца, а међу тим није постигнуо никакав успех.

Операција ђенерала Радецкога на линији Шипка — Шајиново у Бугарској 1877. године, која се завршила предајом армије Весели - паше, овако је извршена: С фронта је нападао Турке-на њиховим утврђеним планинским положајима ђенерал Радецки са 11.500 војника; 35.000 војника требали су да изврше напад на *шајиновски логор,* и да обухвате оба бока турске војске, и то десна колона да буде ђенерал Скобељев са 16.000, и он.је требао да напада од етране Шипке, а лева колона да буде кнеза Свјатополка Мирског са 19.000 бораца, и он је требао да изврши напад са источне стране од Грусова. Весели-паша имађаше 24.000 војника, и од тога броја већи део налажаше се на утврђеним положајима.

Нападје отпочела лева колона 24. Децембра 1877. године изјутра, а десна пред вече. Децембра 26. пред вече лева колона беше избила преко брда, те. 27. Децембра нападе на логор на Шипци; ђенерал Скобељев није подржавао тај напад. Борба се продужила и следећег дана 28. Децембра. Турци бејаху нападнути с обе стране, и готово су били са свим и опкољени, те њих

S2.Ö00 положи оружје. У овој операцији Руси су изагубили 5.679 војника које погинулих које рањених.

Обухватањем оба крила Мак-Махонове армијепод Седаном 1. Септембра 1870. године помоћу Ш. и маске армије немачке војске свршило се капитулирањем целе Мак-Махонове армије.

Ма како да ее добијају велики резултати обухватањем непријатељске војске, ипак су такви маневри врло сложени и ризични су. И ако је говорио, „да су сдожена кретања противна истинским принципима " атне вештине," Наполеон је ипак вршио обухватања ош у биткама код Фридланда, Лицена, Бауцена и 'резде, (други дан). Из Историје ратова види се, да је минулој епоои већи део војске нападао с фронта, а ањи — с крила. Тако код Бауцена нападали су 3 'орпуса на крила, а5—6 корпуса са фронта; код Граелота lV2 корпус нападао је с бока, а 6 корпуса — фронта. Данас је обратно: Већи део треба да нада на бокове, а мањи — с фронта, према чему и делите резерве треба да се налазе позади крила раниочевог распореда, како би могле да противејствују удару нападачевом за обухватање. —

Напад на један бок; обилазни напад. — Ако напа-:дач изненадно крене своју војску противу бока свога непријатеља, те бранилац не стигне да предузме нужне мере ради спречавања обухватања, онда he нападнути бок бити разбијен и бачен на центар или чак и на руго крило. У овим приликама може да има успеха бројно слабији нападач. Овакав облик напада је незбежан имогућан само онда, кад је бранилац сувише еобазрив или кад је распоређен на положају, и не ели да мења тај раепоред ма из каквих обзира. Најд, оваквом облику напада мора да одговара и нароити ослонац, како би ее имао слободан правац за дступање у случају неуспеха. Планински f еснаци чеото се никако немогу друкчије узетидо само обиласком, као што то потврђују многи прдмери из Историје ратова. (Борба код Блуменау-а пред Пожуном 1866. године и Гуркова наступања кроз Хајн — теснац у рату 1877.—78. године). Ц

Далеки обиласци изазиваЈу непријатеља на контранапад; потребно-је све употребити, да се о н у томе спречи. За извршење контра —• напада неподобне су трупе, које су маневарски троме или ако топографски односи ср:речавају офанзивни покрет. Ако у кретању наиђемо^на велику реку, коју је непријатељ поеео, а ми намеравамо да обилазним маневром пређемо реку уз или низ воду, непријатељ ако жели да одбаци раздвојене групе, и да им прекине потребне везе, мора и сам zfa пређе реку.

У извесним околностима биће довољно, ако се изврши и прост обилазак, те да се непријатељ принуди, да напусти своје планове, и да очисти своје положаје. Али само угрожавање ретко ће моћи да произведе, толики утисак, ако у исто времТГније у озбиљној опасности и какав важни објекат.

Обилазак левог бока Аустријанаца код Лајтена 1757. тодине није био опасан по Фридриха Великог, јер је у елучају неуспеха Фридрих Велики могао да одступи ка тврђавама Глацу и Најсу.

Обиласци су једино ередство за еавлађивање препоне, коју непријатељ брани. Према овоме, планински рат је место примене и употребе овог облика дејства.

У" опште с погледом на спрему савремених војсака за брза маневровања и с погледом на велику примену телеграфа^ телефона и других средстава за брза јављања није лака ствар изводити овакав облик дејстава.

Једновремени напад с фронта и с једног бока. — Видели смо из свега до сада реченог, да је напад на један бок могућ само тако, ако непријатеља нападамо с фронта и са другог бока помоћу нарочитих делова војске. Акобисмо радили друкчије, онда ее не можемо надахи Бог зна каквом успеху с таквим нападом.

- Истовремени напад с фронта и с једног бока даје најсигурнији'успех. Наполеон је често употребљавао такав начин нападања, или се служио обилажењем, којом је приликом још поиздаље, још док је ван бојишта, означивао тачку за напад, (Бауцен 1813. годкне), или је чинио обухватање продужујући бојни поредак на дотичном крилу.

Rieflajvhif-^ia^ такав начин дејствовања Наполеон рекао:

„РаШна вештина захтева, да се у нападању извр-ljује обилажење или обухвашање крила неиријаШељске уске, не удаљујући се од своје армије".

:У том погледу одлично изведена битка код Бау^ цена није имала оних и онаквих последица, колике је и какве је ишчекивао Наполеон, услед тога, што је било тешко учинити потпуну и сигурну везу у дејствима са корпусом Нејовим, који је тек другог дана са 60.000 напао на десни бок непријатељског положаја. Нej се колебао, да ли да се енергично крене у том правцу, који му је раније опредељен а можда и наређен. Да је Нej ударио и напао на одстугшицу Пруса на. *Вуршен* и *Хоххирхен,* било би ухваћено најмање'25.000 Пруса са 200 топова, (сл. 57.).

Ђенерал *Жомини,* начелник штаба Нејовог корпуса, доказивао је убедљиво чувеноме маршалу, да је *еад* тренутак дејствовати у бок савезника, онако, како је наређено, али је маршал ишчекивао, да му се приближи ратни окршај, те да чује јаснију и одређенију канонаду, коју је он слушао издалека као потмулу грмљавину на своме десном крилу, и по којој је хтео да цени напредовање главне војске Наполеонове, која је ударала на фронт савезника, па да се према томе одлучи, да ли да напада у бок савезника у правцу, који му је опредељен раније, како би био што мање изолисан од остале војске на тако пространом бојишту, које он и не познаваше довољно. ,

„Да је маршал овог пута био толико дрзак, колико је био неуотрашим, у рукама Француза било би овога дана више трофеја, него што их је било код Аустерлица; Јене или Фридланда", — каже Тјер.

Тешке је тренутке преживљавао главни командант пруске војске у времену битке код Кенигреца 3. Јула 1866. године. >

Целокупна војска Бенедекова = 215.000 војника беше прикупљена још у очи тога дана на десној обали реке Лабе (Елбе) испред Кенигреца, протежући се по фронту око 12 километара, а толико исто заузимала је и у дубину. G фронта је била закриљ«на реком

Биотрицом, лево крило ослањало се на висове Проблус и Прим, десно крило на Гореновец, а центар је био на платоу Хлум. Аустријанци беху утврдили своје>прложаје, и бејаху спремни, да изиђу на СЈ^срет Прусима.

Све ЈЈО. 6 часова увече 2. Јула Пруси ћу мислили, да се ауетријека војска налази с оне' стране Лабе између Кенигреца и Јозефштата. Немачка пак војска у јачини од 220.000 бораца налажаше се: *-Елпска и* I. армија беху ,на линији Смидар-Милетин 7 км. од Бистрице, а П. армија беше на самој Лаби на линији Кениоднхоф-Арнау 8 км. од Јозефштата. *У* току вечера ii ноћи I. армија била је дознала распоред аустријске војске, те је с тога и кренута, да нападне аустријске положаје, и то: I. армија да напада с фронта правцем на Садову, *елпска* армија да напада на лево крило правцем на Нехани11„ а II. армија од 97.000 војника да с надмоћном снагом напада на десно крило: аустријске војске, (сл. 58.). Прва армија имала је на тај начин задатак, да забавља непријатеља с фронта у-центру, док би се вршио главни напад на оба његова крила.

Аустријанци се не користише овом приликом, да разбију пруску I. армију, која до 9 часова пре подне издржаваше само страховити ватрени бој артилерије, после чега се до подне водила борба око предњих положаја, и тек у то време појави се *елпска армија* ђенерала Херварта, па за тим после два сахата појави ее иП. армија престолонаследника пруског противу десног крила аустријског.

До тог времена битка је већ била проиграна. Аустријанци се нису умели да користе повољним случајевима у току првих 6^-7 часова,- те да потуку I. армију пруску.

У осталом, тада је покушавано и неколико посебних конгра-напада. На левом крилу Саксонци предузеше после подне -напад противу *елпске* војске,' али бише одбијени на *Нидер Прим>* а за тим и на висрВе *Ироблут.*

Пруски. ђенерал Франзески с тегпком се муко^ одржао' на десном крилу у шуми *Свицвалду*„ а после

кратког времена Аустријанци протераше!Гњета, те је Љстатке. своје дивизије прикупио тек код Бенатека.

Мало доцније у 3 часа цо подне Аустријанци иредузеше контра-напад на Хлум. С великим напре-_', .. зањем они заузеше један део утврђеног положаја, али су ипак морали да одступе, чим су стигле пруске Јсвеже и одморне резерве. \

Касно пристизање II. армије на бојиште било је повод, те су I. армија-принца Фридриха Карла и сам краљ Вилхелм као главни командант целе војске морали да преживе неколико тешких и мучних часова • *ш* иеравном бој у са Аустријанцима, који се не уме- •доше .да користе својим, повољним стањем.

Као веома поучан пример вештог двоетруког нашада на непријатељска крила и на фронт и на један бок даје биткакод Авлијара 3. Октобра 1877. године, (сл. 59.).

Армија Муктар.-пашина од 30.000 људи беше зауc,зела јако утврђене положаје источно од Карса на ви«овима Мала Јагна, Авлијар и Алаци. Руска војска под командом великог кнеза Михаила Николајевића ЈОД 55.000 људи требала је да напада с фронта у исто ђреме, кад и колона ђенерала Лазарева од 10.000 бораца на. прзаднину десног турског крила.

Септембра 27. отпочео је цокрет колоне ђенерала Лазарева ради обилажења. Њему је требало да пређе *т>* мучном путу 80 км. ризичног марша на догледу непријатеља. Октобра 2. Лазарев је издржао бој код *Ш1атир-ЈЈгла*; на *Орловским Висовима* у позаднини туроког-положаја: Пошто је добијен извештај о успеху Лазарева, са ким је за све време одржавана веза помоћу пољске цоште и телеграфа, Октобра 3. предузет је напад с фронта помоћу главне снаге, а из позадоине колоном Лазарева. Десно «р^ло турске војске на овај начин било је одсечено од Карса, и у тој прилици Турци ^су изгубили 15.000 које рањених а које погинулих и 8.000 заробљеника. Лево крило турске војске једва је успело, да побегне у Карс, а 5 батаљона са 2 топа одступише ка *Еагизмаму,* где се предадоше *ериванском одреду* руске војске.

Овако одличан резултат Руси су длатили са 1327 војника.

Избор тачке за напад. — И избор тачке за напад спада у област Стратегије поглавито у добу подизања и стављања у покрет великих маеа војске.

Тачка за напад треба да одговори овим условима: 1*, Треба да је важна, јер то захтевају стратегијски обзири, t" i, Треба да је приступачна, јер то захтевају тактички обзирт

Према овоме по самој суштини рада напад треба , извеети у оном правцу, у ком се могу да постигну најповољоије последице, дакле у оном правцу, у ком се највише грози непријатељским комуникацијама, У оеталом, правац напада опредељују услови места, (топографеки) тако, да ако јена пример један бок непријатељског положаја наслоњен на какву јаку препону, коју је тешко савладати, онда, ако се нападне на други бок непријатељеке војске, мргуће је натерати непријатеља на ту препону, те га тако довести у безизлазно стање.

У осталом иитање о избору тачке за напад може да се реши тек по свестраној оцени и процени ситуације,- те с тога треба испитати стратегијеке уолове, прилике самог земљишта, распоред непријатељске војске, и т. д. У овој прилици треба дати првенство стратегијским обзирима, јер се помоћу таквих услова доетижу велики успеси.

Пример. — Године 1807. Наполеон је код Фридланда управио напад на леви бок Руса, иза кога је водила комуникација, не гледајући на то, што је тај правац напада био далеко тежи од напада на десни бок.

У 1815. години Наполеон је управио свој напад на просторију између армија Велингтонове и Блихерове, како би их раздвојио, па после потукао посебице, (сл. 60.;. Сав рачун зависио је од успеха« тога плана, с тога, што је Наполеон био двагьут слабији од непријатеља. У таквим приликама сви взегови покрети и напади морали су да буду управљени једном јединоМ циљу, да се одржи подела тих двеју армија, па ако је могуће, да се та раздвојеноот још и повећа. У битци код Лињи-а он је према том и требао да управи главни напад на десно крило пруске војске, у намери, да га одбаци ка Рајни. Ово не беше тешко да ее изврши, пошто се Наполеон кретао *флерицсхим пцтем* скоро

ноодстојно с непријатељским положајем, који је развучен од С. Амана до Сомбрефа. Фронт пруског ожаја беше заштићен дубоком јаругом, а десни беше отворен, те с тога и у тактичком смислу е лакши за напад с те стране, Јер је фронт ојаавао Прусе. Противу десног крила Блихеровог Наполеон беше послао само дивизију Жерарову, а сву сталу војску беше кренуо у лево ради напада на фронт Пруса. Истина Ваполеон беше послао наређење |маршалу Неју, да 8.000 војника од Катрбра упути у 110заднину Пруса, али корпус Друе-Ерлона, који беше |упућен у тој намери, не изврши тај задатак због нешаквих недоумица, те битка крд Лињи-а би извршена 1само нападом е фронта.

Тако исто у битци код Ватерлоа 18. Јула требало ;је извршити напад на лево крило Велингтоново, и ако се очекиваше долазак Блихерове армије у помоћ томе асрилу, али Наполеон ипакнападе с фронта, рачунајући, *ца* he се за напад на лево крило енглеско-пруске војске појавити на време ђенерал Груши од Ваврa. Али то не би, јер се Груши нешто услед своје недотупавности а нешто и уелед сукоба са јачом снагом fЕIруса никако и не појави на тој страни.

Ако је тачка за напад згодна са стратегијских обзира, и тако је јака, да нема изгледа, да се непријатељ може с ње лако да отера, онда је боље нападати другу страну, на којој је лакше постићи успех, јер је главно, да непријатеља треба победити, па ма с које стране то било. Даљим развојем догађаја у битци и експлоатацијом победе могуће је задовољити и стратегијске обзире и захтеве.

У осталом морамо овде да напоменемо, да се данашње" огромне масе војске једна другој приближују у тако прикупљеном поретку, да су просто немогући некакви нарочити маневри. Бочна кретања великих маса веома су тешка. Узимајући рђав правац, може се и десити, да ће нека од тих колона и сукоби с непријатељем, док друга нека колона, немајући пред собом непријатеља и просто лутајући, може и добити прилику да удари у бок непријатеља, угрожавајући његову позаднину. Са свих тих разлога у таквим слу-

чајевима потребна је јака иницијатива команданата армија а и команданата корпуса, с тога, што и пра свој одлично изведеној и утврђеној. вези између појединих делова у рату врло чеето услед опште забуне прође *Ђф* цеколико часова, док стигне извешће до главног "команданта.

Што год је већа војска, која се води у бој, у толико треба да је јача и веза између појединих делова, а у толико треба да је брижљивија и служба извиђања, јер се погрешке у тим приликама тешко исправљају.

Командовање у битци, — У колико годрастувојске, које имају да се сударе, у толико је командовање у битци од све већег значаја. У широком смислу битка је читав низ посебних бојева, чије тежње треба да су управљене једној и иотој главној задаћи. Задатак вишег командовања у битци саотоји се у томе, да се пословима и током битке тако руководи и управља, како he се што поузданије постићи главци задатак, а командовање треба тако јако да утиче на војску, да се оно осеha, за све време борбе.

; Први је задатак командантов у битци, да рсигура бројну надмоћност своје војске на важној тачци бојишта, н. пр. на нападној тачци, ако се води нападни рат. Ако је нападна тачка изабрата на једном од крила непријатељског положаја, онда іе командант дужан, да своју војску вешто приведе ка тој нападној тачци, како би она могла без штете на време да поетрои " бојни поредак, и,.да приступи евом раду у тактичком погледу. *У* колико се тада војска све .више и више приближава непријатељу, и, у колико се услед тога све више расветљава ситуација на војишту, у толико постепено треба да се мења и допуњује и-сруписање СВоіе снаге, тиме, што he се суседне колоне примицати једна другој, што he ее увеличавати дубина колона услед придоласка нових трупа, и што he се из позаднине печети да. крећу и резерве у лравцу нападне "тачке, и т. д,. •' .' •• -

Управљање покретом маса војске с обзиром на време и простор мора да буде у рукама командантовим, јер ако то не буде било, онда може да наступи пометња, тумарање и узалудно губљење времена; Тада

гкомандант кшра да буде веома обазрив према подчињенима, не преоптерећавајући их У извршивању. њихове дужности којекаквпм ситницама, како би он тиме ојачао у подчињених већу личну иницијативу, 'и у њих изазвао јаче интересовање и заузимљивост за постигнуће општег циља. >•/

У оваквим приликама најважније је а и најтеже, да ее у извођењу главног напада обезбеди и утврди јединство рада у одлучном тренутку битке. У овом тренутку од врло -велике је важности то, да удар с фронта буде потпуно једновремен с нападом у бок илвг у позаднину непријатељске војске, а тај задатак чеето није «спадао за руком ни самом Наполеону на самом делу.

Пример. — Првог дана битке код Бауцена 20. Маја 1813. године Наполеон је отпочео напад у 8 часова изјутра. Предњи положаји савезника били су на реци ~ *Шпреви*. Наполеон је иослао маршалу Неју наређење, да се крене на Прајтиц, и да отуда удара на комуникацијенепријатеља. Тог дана пред вече Наполеон је заузео Бауцен, утврдивши се на десној обали Шпреве, а Нај се не беше још јавио. •'

Сутра-дан се борба продужила. Нагполеон беше управио главии напад на фронт положаја савезника. Тога дана у 6 часова изјутра крете се и Нај на десни бок савезника, и у 11 часова он насилно заузе Прајтиц, али још не знађаше, шта се ради: даље од његовог деепог крила. Наполеон се крете с.гардозу! и са корпуеом Латур—Мобура левом крилу своје војске, • те протера делове непријатељске вбјске, који се налажаху пред њим, али у томе није развијао своју осведочену енергију, јер не знађаше тачно положај маршала Неіа. Савезници успеше да одступе на Герлиц, ,не оставивши Фрд,нцузима никаквих трофеја. Изгубивши 25.000 војника Наполеон није постигао у тој битци никакав значајни, успех, еамо с тога, што му није испало за руком, да. доведе у еклад и сагласност два удара, који су били управљени против десдог крила савезника. Осем ове незгоде по Наполеона, ту су.се Пруси бранили још и енергично, а и Барклај де Толи код Вуршена радио је овде одлично, те је еве то умањило успех Наполеонов у овој битци. Главни командант не

треба да се меша у тактичко извршивање задатака својих подчињених команданата у битци, али његово присуство на извесној тачци и у извесном тренутку, -као и његови саветц у руковођењу послова у битци, морају да буду од значаја. Пред почетак одлучрог напада резерава Наполеону су ебично доводили коња, те је. по томе војска већ знала, да наступа одсудни тренутак.

Ради бољег управљања битком командант треба да изабере место на каквом брегу, с-кога ће моћи да има што већу прегледност бојишта, а поглавито треба да су му у виду главне нападне тачке, на којима имају да се одиграју најважнији догађаји. Тој тачци упућује командант општу резерву. Ађутанте- своје треба чешће да упућује ка армијским или корпусним командантима са захтевом, да му ови одмах саопштавају све важније догађаје у току битке. Таквим начином морају да одржавају везу сви главнији подчињени команданти са главним командантом целе војске. У овим приликама великих услуга могу да учине главном команданту у његовом управљању војском пољски телеграфи, телефони, оптичне сигнализације, пољске поште, и т. д.

У случају неуспеха командант мора да предузме потребне мере и за обезбеђење одступања своје војске, о чему ће бити говора доцније.

Искоришћавање (експлоатација) победе

(Гоњење побеђеног непријатеља).

. Као што смо видели, утицај главног команданта на иоход битке састоји се у главном у.благовременом и вештом увођењу опште резерве у бој. Дакле, чим се опазе знаци сигурног успеха на најважнијој тачци, онда с© значај вишег командовања појављује одмах у свој сили својој, и сад је командант дужан, да из победе извуче еве кориети, које му она може да да.

¥ овој прилици прва и најпреча брига главнор команданта је у томе, да растроји и сатре непријатељску војску, тако, да она после изгубљене битке

буде тако оолабљена и тако морално Да клоне духом, да више никако и не помисли на неки даљи отпор, него да се победиоцу преда и телом и душом потпуно на милоет и немилост. Тада је најзгодиији моменат, на се непријатељска војска уништи потпунце, и да се потпуно подчини вољи победиочевој.

Енергичним и беспрекидним гоњењем треба да се протерају са свих положаја делови побеђеног непријатеља, где би они хтели и могли да се задрже, не допуштајући им ни тренутка. времена, да се приберу и да дођу к себи. Тако радећи једино је и могуће, да се поотигне оно, што је казао Наполеон: *„Између Цдобијене и изгубљене битке леже империје"*...

Ако побеђени непријатељ не буде гоњен довољно, онда он нерад победиочев приписује или немоћи уелед претрпљених губитака у битци или немоћи услед каквог растројства и клонулости војске. Обустава гоњења побеђеногнепријатеља може да сведе на нулу све дотадашње жртве и напоре војске, те победилац услед тога може да остане без икакве награде за сав свој труд и све жртве,: јер победилац у времену нападања подноси више губитака и у највише случајева 2—2V2 пута више него бранилац. У времену гоњења пак бранилац тек почиње да исплаћује своје дугове за огромне жртве победиочеве. Све што заостане, као што су посустали вејници, побацано оружје, муниција, храна возови и т. д.,-падау тој прилици у.руке гониочеве, али уз ту штету и страховити утиеци још иудесетрстручавају губитке. *„У страха су велцке очи",* каже наш народ, а то доиста може врло лепо и да се примени на онога,. који бежи после изгубљене битке-

Услед слабе покретљивости војске у епоси'Фридриха Великог гоњење побеђеног недријатеља врло се ретко практиковало.

Тек е почетком 1805. г*.одине у времену Наполеонових ратова сусрећемо се с неколико случајева енергичних гоњењау вишем степену, и та су гоњења имала великих резултата.

Код Наполеона гоњење је играло велику улогу, 1 што је са свим и оправдано. Он је говорио *Г„ У рату*

не Шреба рачуна Ши, да је доста урађено, ако је остало још ма ,што, дасе • уради".,.

'•'•• . Ако се бцтка свршш до ноћи, онда гоњење треба продужити целокуоном коњицом и њеном артилеријом, а њих тре0а дотпомагати и прдупирати домрћу најближих делава петадије, одржавајући у т.оме највећи ред код својих колона. ^ .: , ,

Нема сумње, да ће плодови гоњења бити јом већи, акб се оно предузме одмах, потискујући непријатеља с положаја што енергичније и са што уређенијим дедовима својих .трупа, а то треба редовно и радити. Алж у томе не треба изгубити ш вида, да је тада неопходно потребно, да се деловима војске, која гони, привуку час пре и потребни делови коморе с муницијом и храном. Не учини ли се ово, онда само по себи гоњење се неће моћи да продужи далеко. С тога, чим ^омандант опази, да <?е исход битке. клони на. његову страну и у његову корист, одмах треба да нареди, да се возови примичу што ближе војсци, те да они буду прц, руци и готови, да се и они крону за војском, чим се предузме гоњење побеђеног непријатеља.

Ако се битка сврши у ноћ, онда гоњење треба продужити помоћу коњичких одреда, а опште гоњење ваља продужити енергично и сутра — дан раио изјутра. У овеме је главно. никако не допустити, да се не буде непрестано уз^непријатеља. Ако непријатељ успе, да се у тону ноћи удали од победиоца, треба* одмах на •све стране послати поуздане извиђаче, да се час пре пронађу непријатељ и правац његовог одступања.

' Ово није тежак посао, јер војска која одступа, ГОТоВо редовно оставља траг за собом, као н. пр.за њом QCTajy посустали и изнемогли всјници, поломљена « кола, цодбијена стока, побацано оружје, и т. д."' —•'..

Гледајући на последице, у гоњењу имају значај, који решава: '-

1.,:Правацгоњења;ш

2.,.Енергија у извршењу гоњења. ,,, _

Ако је правац гоњења- такав, да ће иде у стопу за деловима непријатељеке војске која одступа, онда је tај правац скоро увек без значајних последица, пошто непријатељ на сваком кораку може да нам створи пре-

преке ма које и. ма какве врсте, па или да нам поквари путове или да спали мостове, или да организује : заштиТничку борбу, и т. д. • - ч

Ако је гоњење паралелно с правцем одступања непријатељске војске.онда ми сваког тренутка грозимо побеђеном непријатељу обиласком и обухватањем, те му не дамо никако ни да ће освести ни дању ни Hohj', да види.где је, и шта је с њим. Такво гоњење тек је право и истинско гоњење с цоследицама од највећег значаја.

Осем осталих таква су била чувена гоњења 1806. и 1865. године, с којима ћемо се упознати овде укратко.

Пример 1., —Напопсон гони разбије.ну пруску-војЧку 1806.. године. — Октобра 14. у години 1806. биле' су две битке: Код *Јене* и код *Ауерштата*. У битци код Јене Наполеон је еа 54.000 потукао пруску армију.Хохенлоа од 53.000 људи, а убитци код Ауерштата Наполеонов маршал Даву са 27.000 потуче 50.000 људи херцога од Брауншвајга. .

У тим биткама нису учествовали:

а., *Од Шране Француза:* Бернадот са 30.000 војника и 15.000 лаке коњице Миратове, који су били у рекогносцирању у правцу Липиске, те су се одоцнили. како за битку тако и за непоередно гоњење тога дана;

б.., *Од сшране Пруса:* Херцог саксен — вајмарски cali:000 бораца, који је био на путу враћајући се из рекогносцирања у Франконији, и 17.000 бораца принца Јевђенија од Виртемберга,_ који је из Магдебурга тек био стигао у *Хаљ'* . ' -

У тим биткама било је губитака-на обема странама, и то: Француза је изгинуло око 12.000 војника, Пруса је изгинуло '40.000 војника, а уз.то пало је у руке_ Французима још ц 315 топова, а то значи, да је у тим" биткама, изгинуло скоро полрвина пруске војске, која је учествовала у биткама;. * •

Пруси су брзо одступали преко Нордхаузена, Халберштата и Брауншвајга ка Магдебургу, надајући се, да he се позади Лабе (Елбе) склонити у заштиту, **(сл. 61.).** •>'']' •; ,

Али је ту Наполеон духовито ценио ситуацију. Силовито гонећи Прусе уназад, Наполеон идмах упути

Давуа, Лана и Ожера са 60.000 бораца са задатком, да они прво одвоје Прусе од Лабе, па после од Берлина и од руске војске, 'која се спремаше да дође Пртсима у помоћ.

Али ту Наполеон погреши услед смотре над војском и услед доласка Миратове лаке коњице, којаје доцније стигла, па и услед тога, што је Наполеон рачунао, да је у битци код Јене потучена главна снага Пруса, а код Ауерштата да је потучен мањи део пруске војоке[1], те он због свега тога прекиде гоњење побеђеног непријатеља 15. Октобра 1806. тодине. Због свега овога било је могуће одсећи Прусе од Верлина и бд руске помоћи. Но говорећи о овом-прекиду гоњења од 15. Октобра, ваља у осталом разумети прекид у општем гоњењу, а делимично гоњење вршио је и тога дана чак до тврђава Ерфурта маршал Нај са својом армијом и е једним делом Миратове коњице.

Октобра 20. избили су на Лабу једновремено и Пруси и Французи код Магдебурга и Витенберга. Али Пруси у том ипак нису успели, да пређу преко Лабе, те су били принуђени, да се незадржано повлаче на Ратенау, Нај - Рупик, Гранзе, Пренцлау и Штетин.

Октобра 25. ДаВу је са својим III. корпусом био већ у Берлину, а 28. Октобра Миратова коњица оа једним делом Лаеове пешадије стигли ху до Пренцлау-а у исто време, кад и Пруси, те су им Французи пресекли даљи пут ка Одеру, и услед тога је кацитулирар Хохенлое са 10.000 бораца. Овог је дана и Hanbлеон- ушао у Берлин свечано.

-Прикупивши тада око себе око 22.000 војника, а сазнавгпи о капитулацији Хохенлоа, Блихер од Бајценбурга окрете на северо-запад ка мору, како би морем прешао. у источну Пруеку, али га Мират, Султ и Бернадот са својим кврпусима и у том правцу узастоцце гонише, и притешњаваше га са ових страна, да Блихер најзад после упорне борбе код *Либека* мораде 7. Новембра да капитулира у Раткау-у са 8.000 војника.

[1] Кад је маршал Даву послао капетана *Тробријана,* да извести Наполеона о својој победи код Ауерштата, и тада му .саопштио, да је, против себе имао 70.000 Пруоа. Наполгеон му је уз осталу похвалу казао ii ово: *„Ваш маршаљ види шамо дупло",* (Votre marechal у voit double).

После овог дошао је читав низ предаја мањих одреда, тако, да у току једног месео,а дана у Ируса и не беше • друге војске сем Лестоковог корпуоа од 25.000 људи, који се беху прикупили у иеточној Пруској.

Услед оваквог страх©витог поразл Пруса Французи суидаље енергично и беспрекидно гонили Прусе . од Хофа до Штетина и Либека на простору од 800 километара,

Пруое је била обузела ужасна паника., Хохенлое беше побегао од своје војеке само с једним ПЈКОМ ко„њице, и 15. Октобра у 7 часова изјутра био је већ у *Сондерхаузену,* прешавши за нађ 56 километара, а ш пука, који га је пратио, остало је уз њега свега 60 коњаника, а-све остало беше се разбегло. Сам краљ і пруски бежао је ка *Берлину* и *Еистрину,* али не могаше ни да уђе у Берлин, јер. га Французи беху већ заузели. Октобра 16. изјутра предаде се и Брфурт и његова цитадела — тврђавица *ПеШерсберг* са 9.000 војника посаде и. са 150 топова без иједне опаљене пушке само коњици Миратовој.

Октобра 29. предаде се и Штетин са 6.000 војника једној Ласаловој коњичкој ДИВРГЗИЈИ. Кад јс Мират и о овоме известио Баполеона, он му је одговорио: *„Како Ваши хусари отимају тврђаве, мени не остаје ништа друго после Шога, него да распусШим инжињерски корпус, и да претопим опсадне топове."*

Бовембра 7. предаде се и град Кистрин са 6.000 војника само неколиким четама маршала Давуа.

Новембра 8. предаде се маршалу Нају Магдебург са 22.000 војника са 800 топова и огромном колнчином барута.

У времену предаје Хохенлоа код Пренцлау-а пешадија Лановог корпуса с коњицом Миратовом и са неким малим делом коњаника у околини били' су за 10 километара далеко од Пренцлау-а, али ое начелнику штаба Хохенлоа Масенбаху учинило, да у околини види велике колонб непријатељске војске, а тога није било,~ него је страх у глави Масенбаховој стварао ту елику. Уверавајући Хохенлоа о прекој потреби предаје, *и* показујући по пределу у околини, Мират је угвикивао: *„Ено корпуса Лановог, ено корпуса Бернадошо-*

вог,ено корпуса (Јултовог", (Voila le corps de Pannes, voila le- corps de Bernadotte, voila le corps de Soult), и баш у ТО време чу се некаква пуцњава у позаднини Пруса, те један француски официр узвикну на то: „То је сигнал. маршада-'Султа," а међу ". тим капитулација Хохенлоа беше тада већ решена.

Целокупно гоњење извршено је са огромном енергијом у току 24 дана на дужини од 7—800 километара, и то „упорно гоњење било је израз моралне снаге и јачице победиочеве.

Али, то је разумљиво само по себи. Пруска је војска бежала. јер је у току једног истог дана шгубила битке на два места, а Французи беху 'тада.п бројно надмоћнији за lVa—2V2 пута, и њихове трупе беху несравњено боље- тактички спремне.

То гоњење, које fe извршено 1806, године, доказује, да побеђени непријатељ може умаћи у страну у случају, кад га будемо гонили паралелно правцЈ^, којим он одступа. Тако, кретање Блихерово на северо запад остало је у тајности за два дана, а то опет значи, да у гоњењу не пуштај 'никад непријатеља из вида, и буди свагда у непосредној-близини до њега. :•-

Тако исто овде су доказате и све лоше последице', ако се гоњење прекине. Прекид у гоњењу од 15..Октобра продужио је за читаве 4 недеље дана слом пруске војске, а да тсга не беше, она би свршила за 4—5 дана још на самој Лаби.

После Јене у гоњењу до Лабе учествовали су Мират, Султ и Нај саукупном снагом од 37.000 коњаника, т. j. у том гоњењу- учествовало је скоро $^{2}/_{3}$ целокуане коњице и *Уг* целокупне војске._

. Од реке Лабе до Штетина за Хохенлојем јурио је Бернадот са 20.000, у лево Султ са 32.000, главним иравцем на Цеденик Мират са 28.000 -коњаника, које јо подржавала Ланова пешадијаод 22.000 бораца. Сем тога, на главном . операцијск'ом правцу били су Ожеро и гарда= 47.000 бораца у Берлину, а Даву је наступао даље ка Кистрину са 27.000 бораца.

Дакле, уз Наиолеона на главном операцијском правцу беше $^{3}/_{5}$ војоке, скоро сва коњица, од које већп део беше у преходници. \

Блихера су гониди Мират, Султ и Бернадот с војском од 60.000 бораца,. од којихјебило 43.600 коњаника, а то значи, да је у овој војсци преовлађивала коњица,

У погледу гоњења ова је операпдја једна *oh. шу* бољих, што их познаје Историја ратова. Молтке вели о тој операцији с обзиром на тако ретке случајеве безобзирног гоњења: *„Да би се мрглојош и гонишц после крваве борбе, потребна је .веома јака и тмилосрдна воља, као што ју је имао Наполеон."*

Пример 2,, — Ђенерал Грант гони ђенерапа Роберта Ли-а у рату 1865. године у Америци. — Снага конфедератоваца (Јужњака) у Северној Америци беше скоро исцрпљена у почетку 1865. године. Њихове последв^е две ар•мије дејствовале су на прибрежју Атлантског Океана. Противу Шермана борио се Џонстон између Саванаха и Ричмонда; у престоници конфедератоваца Ричмонду борила се главна армија ђенерала *Роберта Ли-а* од 40—50.000 људи већ скоро 9 месеци прртпву трипут јаче снаге Северњака.

Крајем Марта 1865.,године главни командант Северњака ђенерал Грант реши се, да армију ђенерала *Роберта Лиа* затвори у Ричмонд, или бар да.је лиши могућности, да се може ујединити са Џонстоном, који 'се приближаваше престоници Ричмоцду под притиском , армије Шерманове.

: . Армија *Роберта Ли-а* ослањала се на тврђаву Ричмонд, на линији Ричмонд—Петерсбург, која се продужаваше још и даље до Фајф-Форкеа у дужину од 60 километара. • -

Зарад дејствовања противу *Роберта Ли-а,* Грант Це решио, даједну трећину своје снаге остави испред ^утврђења, са $^{2}/_{3}$ остаде војске и саі коњичким корпусом Шеридановим да отпочне о јужне стране обилажење ;утврђења, подмиривши у томе своју колону :с храном за 12. дана. .•'••' - • •

Дознавши ö овој намери Северњака, ђенерал *Ро-. 'бергп Ли* одмах пређе у наступање са својим десним крилом, и то донесе бој 31. Марта на гпуту Вајт—Окск

код Динвиди—Корт—Хауза. У овом су бој у 18.000 коњаника Шериданових починилн чудеса од храбрости.

Ојачан цетадијом Шеридан заузе 1. Априла 1865. године утврђене положаје код Фајф-Форка, грозећи позаднинц ђенерала *Роберта Ли-а,* који се решаваше, да баш" тбга дана напуети престоницу Ричмонд, али се ипак предомисли, па остави нешто своје војске у утврђењима до вечера 2. Априла, како би добио времена, да извуче из Ричмонда дипломатску архиву и др.

Априла.2. Грант јуриша на *пешерсбургске положаје* и заузе их, те од тада наста гоњење армије ђенерала *РоберШа Лиа, (сл. 62.).* То гоњење предузето је скоро целом војском у две колоне. Једна колона, коју су чинили IL, V. и VI. корпуо пешадије и Шериданов коњички корпус, нападала је Јужњаке с фронта, не дајући им времена, да ее уреде и ојачају, а друга колона, коју еу чинили IX., XXIV. и XXV. пешадијски корпуси налазила се за све време на десном боку армије *Роберта Ли-а,* како би ч једне стране спречила уједињење *Ли-ове* војске са армијом Џонстоновом, а с друге стране да би јој пресекла одступницу.

Зарад безбедности ове операције од стране Џонстонове Грант је оставио XXV. корпус код станица Блека и Вајта, а IX. корпус оставио је на станици Беркевилу.

ПредузимајуМи одступање, *ђвперал РобертЛи* јепре свега тежио, да измакне што пре исцод удара непријатељевих, и због тога секренуо са 5 колона ка Амели—Корт—Хаузу, где је рачунао, да нађе хране, за што је тамо био послао налог још израније, али хране није нашао тамо, те је услед тога пробавио тамо читав дан прикупљајући храну за војску из околине. То је учинило, те га је непријатељ стигао и привукао на себе. Од овог места *Роберт Лијв* хтео дадоће у везу са Џонстоном, услед чега је и кренуо војску ка *Четерсвилу,* али је тај иокушај одбила 5. Априла Шериданова коњица.

Ипак је *Роберт Ли* рачунао, да he. се удалити од непријатеља средством ноћног марша преко *Детонсвила,* станица *Рајва* и *Фармвиља* до *Линсбурга* или још и даље

чак до Данвиља. У тој намери ноћу између 5. и 6. Априла *Роберт Ли* продужи марш, али га у том маршу донова спречи Шеридан, који уз оадејство 6. icopnyca нападе и разби 6. Априла корпусе Лонгстрита и Јулија на реци Сајлори.

Hohy 7. Априла одступи армија *Роберта Ли-а* ка Фармвиљу, тамо доби хране и пређе на леву обалу реке *Апоматокса,* разрушивши за собом мостове. Војници армије *Роберта Ли-а* беху изнемогли од умора, јер су гладовали и 4 дана не беху спавали. У тој битци 6. Априла изгубљено је 8.000 војника, те тако у то време војска ђенерала *Роберта* Лм-а не изношаше више од 10.000 људи.

У току 7. Априла армија је *Роберта Ли-а* оетала у Фармвиљу, а за то време Шеридан се беше међу тим кренуо ка станици Апоматоксу с коњицом, па ту станицу и заузе ноћу 8. Априла. Тог дана ноћу ђенерал *Роберт Ли* је ипак прикупио остатке своје војске код Апоматокса Корт—Хауза.

Априла 9. изјутра *Роберт* Лмнападе коњицу Шериданову на положају Апоматокса, да би се пробио ка Линчбургу. Ту ђенерал *Роберт Ли* већ постиже неки успех, јер заплени два топа, али у том на једанпут поче да се пред њим развија VI. и XXIV. корпус Северњака, који су под командом ђенерала *Opda* претли 60 километара у току једне ноћи и једног дана. Јужњаци бише опет одбијени. Тада се ђенерал *Роберт Ли* реши, да ее преда, и том приликом предало се Северњацима 2.862 -официра, 25.494 војника и подофицира Јужњака, а у тој војсци имали су оружја њих само 8.000 војника.

И из овог се примера види јасно, какво дејство има узастопно гоњење побеђеног непријатеља. У овој прилици је најјачу улогу играла коњица Шериданова, који је имао 18.000 коњаника, и та је коњица вазда претицала армију ђенерала *Роберта Ли-а,* те јој препречавала пут^ и задржавала је до пристизања колона Северњака, који су путовали за њом. У овоме се рату огледају исто тако и јасне користи *двоструког гоњења непријашеља,* и то из позаднине и паралелно правцу одступања његовог, а непријатељ се старао за све време, да се дохвати пута на југ, како би ее ујединио с армијом Џонстоновом. —

Одбранбена (дефанзивна) битка.

Општа разматрања. — Ако се етратегијски одбранбени облик операција буде, састојао у простом очекивању непријатеља на згодним и утврђеним положајима *за* одбрану, онда у томе случају не може ни бити говора о извођењу одбранбених операција у ширем смислу. Стратегијским одбранбеним операцијама у највише прилика постиже се циљ, ако се за извесно време избегава решење, да бисмо га доцније извојевали под повољнијим условима за се. У овим приликама бранилац много рачуна на замореност и изцуреноот непријатељевих трупа, које би морале дуже да маршују, разне препоне да савлађују (тврђаве и многа друга вештачка средства), а узгредно и да се боре, док не стигну до браниочевог главног положаја. Исто тако бранилац много рачуна и на отпорност положаја, који је раније утврдио и посео, као год што много полаже и на пристизање делова властите војске, који му нису могли да стигну одмах у почетку рата. Бранилац дакле тежи у почетку, да добије довољно времена, те да се прикупи и ојача, како би у згодном тренутку могао и сам да пређе у напад под повољнијим приликама за се.

Да би паралисао материјалне и моралне губитке, који су редовно у вези еа одступањем и повлачењем, бранилац у својим стратегијским одбранбеним операцијама много ра.чуна на прираштај снаге властитих делова из позаднине. Ако се бранилац превари у овом рачуну, и ако уз оно систематеко смањивање нападачеве снаге на крају извођења одбранбеиих комбинација не буде јачи од нападача, онда се не треба надати Бог зна каквом успеху. У томе ллучају је боље, да се бранилац још у почетку реши ,на тактички рад, како не би бескорисним одступањем изазвао у влаотитих трупа неповерење и непоузданост. Немајући дри одстунању одређен и јасанциљ, који и чини суштину сваке операције, одступање и некакво вечито оклевање само из бојазни од неповољног решења не може ће ни назвати каквом операцијом. У осталом од- • етупање може бити икорисно, кад имамо на располр-

жењу доста временаг а и простора, јер се у току времена могу да појаве неке окћлности, које би могле да користе одбрани више, него што се ла то могло рачунати још у почетку рата. Ослабљени услед невештог и подвојеног развоја своје снаге на граничном фронту пред почетак рата 1812. године Руси су се морали да повлаче испред надмоћне снаге Наполеонове, како би на тај начин ујединили своју снагу дапеко у унутрашњости своје земље.

Пошто је главнина браниочеве снаге главни објекат нападачевих операција, са свим је природно, што је браниочева војека привлачна снага за нападача. Ова браниочева привлачна моћ у толико је већа, у колико је мања бројна иадмоћност нападачева, и у колико је бранилац вештији, да нападача све више и више повлачи за еобом, увлачећи га у све теже и теже околности. У овим приликама врло је важна етвар по браниоца, ако у том повлачењу умедне и могадне, да бар привремено избегава јаче борбе, док му не етигну појачања из позаднине, ц док у повлачењу не прић ка главним положајима, јер би иначе неуспешан свршетак једног јачег сукоба могао да ослаби ону привлачну моћ, а већ јачи неуспех у борби може је са свим и обеснажити. —

У подобним приликама тешко је.одредити крајњу тачку повлачења у дубину земље. Нема сумњ.е, ово повлачење вршиће се све даље и даље у унутрашњост земље, у колико је нападач јачи, и у колико је своја земља пространија. На крају крајева границу одступања одредиће губитци, које he претрпети нападачеве трупе у.току тако дугог и тешког маршовања скопчаног са^свако-дневним. чаркањима и сукобима са браниочевим деловима, који обезбеђују одступање, као год што he ту,крајњу границу моћи да одреди и*згода и припремљеност изабратог положаја у унутрашњости земље, каои пристизање делова,"који се очекују зарад појачавања. Ова одступна дефанзива у апсолутном облику може се извести само онда, кад је дотично војиште врло пространо, и ако таквом виду операција иду на руку и услови земљишта и подобност дотћчног војсковође.

Опијен славом трајних победа над војскама јевропеког континента Наполеон је наумио, да једном јачом експедицијом своје војске протера и са Пиринејског Полуострва оних 30.000 Енглеза, који се 1810. године налажаху још у Шпанији као браниоци тог великог полуострва. *У* том циљу у пролеће 1810. године Наполеон упути у Шпанију 123.000 бораца под командом маршала Масене. Продирући дугим операцијским правцима, а^з то имајући посла сваког дана са усташким — добровољачким четама, Масена је у даљем продирању веома дангубио и растурао своју снагу ради обезбеђења дугачког операцијског правца, који је водио кроз непријатељски расположену земљу, тако, да је дошавши до положаја Торес—Ведраса биотолико слаб, да није могао да извојује успех. Велингтон пак као главни командант заосталих 30.000 енглеских војника у Шпанији, избегавајући одлучне сукобе, одступао је под борбом све даље и даље, док се на послетку није нашао са својом војском на утврђеном положају Торес—Ведраса. Ово је била крајња тачка његовога одступања, и како се тај положај налази испред Лисабона у крајњем куту Пиринејског Полуострва ослоњен боковима на море, то даље није имао куд ни да одступа, мањ да потовари војску на бродове^ и да се отисне на морску пучину. — Утврђени иоложај Чаталџа испред Цариграда ослоњен боковима на два* мора, по напуштању балканских кланаца од стране Турака у рату 1877.—78. године, могао је уз помоћ повољнијих политичких црилика за Турке, да доведе руеку војску у један\ тежак положај.

Ако се у току одступања очекује пристизање појачања од савезничких војсака, које нису могле да ступе у акцију одмах у почетку рата, онда се бранилац лесумњиво налази у повољнијим приликама; Даљина и време његовог повпачења зависе од даљине тих савезничких војсака и од могућности њиховог уредног и брзог маршовања. П а и у овим приликама је важно, да се бранилац без нужде не упушта у одлучне сукобе с нападачем све дотле, док или не етигну uojачања која се очекују од савезника, или док не доспе у повлачењу до таквих положаја, на којима би могао за дуже време да даје отпор, ломећи снагу нападачеву.

Да не би нападач у овим ириликама у невреме увукао браниоца у одлучну борбу, потребно је, да код браниоца у опште влада јака приребност, те да у властитих трупа и у подчињених команданата не изазове неспоразум и пометњу, имајући на уму, да непрестано одступање лако може да се у извесним тренутцима претвори и у бегство.

*

„Ради што потпунијег успеха у битци ради одбране неопходно је, да се изабере добар положај' за одбрану с потпуно обезбеђеним боковима и са слободном и прикривеном позаднином. Сем тога, на изабратом положају треба да буде сваковрсних препона, које би што више отежавале непријатељу његово приближивање у подилажењу фронту положаја. Најзад, ту је потребна храбра и дисциплинована војска под командом енергичног и паметног команданта".[1]

Ако бранилац жели, да изведе активну одбрану на изабратом положају, или ако би у опште желео, Да прими битку на положају, који је израније изабрао, онда није добро, ако би се пред положајем налазила каква велика препона, пошто би ово приморало нападача, да предузме какав маневар, услед кога би вероватно и сам положај изгубио важност. ОБО би уједно био повод, да и бранилац мора напустити положај, на чију је важност много рачунао.

У битци ради одбране служе као основа: *целиеходна и повољна употреба ватре с положаја, који 'е раније изабрат и утврђен;* за тим *примена кратких и простих удара средством хладног оружја у маневарском емиелу,* т. ј. извршивање контра —- напада.

И ако се у битци за одбрану воља браниочева подчињава вољи нападачевој у мањем или већем степену, ипак се с обзиром на то, да ли се бранилац налази на утврђеном положају или на отвореном земљишту, и с обзиром на земљиште као на једно од врло важних фактора у битци, бранилаи, може далеко вите

[1] Miarmont, Esprit des institutions militaires. ^

да се користи свима добрим особинама земљишта него нападач. Истина, у.ов.ој прилици иницијатива рада и у питању правца напада и у питању времена сасвима добрим последицама отуда у руци је нападачевој. Међу тим ц,елисходна и вешта употреба трупа од стране ОраниоцгИможе да све то паралише донекле, само.ако томе буде цретходило свестрано и што потпуније извиђање и рекогносцирање непријатељеве снаге и земљишта.

Историја ратова показује нам доста примера, Када су добивали битке и браниоци, као што је то било у биткама код Полтаве, Колина, Вергена, Кунерсдорфа, Лигница, Флериса, Риволи-а, Хохенлиндена, Аустерлица, Ватерлоа, Мишара, Монбељара, Шуматовца, и др. ,

Понеки од војсковођа, који су чешће били битке ради одбране; као што беше Велинггон, умели су вешто да у исто време извлаче за себе и велике и повољне резултате у одбрани. ,

Битке код Полтаве, Лигница, Риволи-а Аустерлица, Мишара и Ватерлоа дале су велике корисне резултате победиоцима, јер су они умели вешто да искористе победе; међу тим битке код Колина, Кунерсдорфа, Флериса, Хохенлиндена и Шуматовца нису дале победиоцима Бог зна каквих великих и повољнихрезултата, с тога, што. се победиоци у тим биткама не не умедоше да користе својим победама.

Пошто је у пређашња времена и одбрана у битци давала често пута повољне резултате за браниоца, то са усавршавањем ватреног оружја могу се и данас одбраном добцти повољни резултати, а нарочито ако је војска добрих особина, и ако се хоће и жели, да се одбраиа изведе потпуно до краја, т. ј. да се одбрана изведе с нападом на непријатеља са свом снагом и тоупоследњем моменту битке, јер сетиметеки истиче *значај активне одбране,*

Паеивна паТг *одбрана* никад не Доводи битку до одсудне победе нападачеве, јер ма какве губитке да претрпи нападач, ако он не буде одважно нападнут од етране браниоца у згодном тренутку, и ако не буде одважно гоњен на крају битке, онда нападач неће никад изгубити моћ за даљу борбу. „Пасивном одбраном не добија се ништа, али кад ее пасивна одбрана споји с одважним нападом у згодном тренутку, онда бранилац има скоро више изгледа на успех него нападач;" Према свему овоме, битку ради одбране велике војске треба редовно да воде у активном смислу, а пасивна је одбрана рад мањих одреда са цил>евима другог степена. v

Избор положаја за битку и његова спрема у фортификацијском смислу.

Из ранијих разматрања довољно је јасно питање о значају неког положаја у стратегијском смислу, као год што је из тактичких разматрања довољшхјасно и питање о тактичким особинама, које треба да има положај за одбрану војске. С тога је потребно, да ее овде позабавимо с неколиким детаљима по питању избора и припреме положаја у фортификацијском смислу.

Положаји • за велике војске, којима предетоје кретања и борбе по извесним операцијским правцима, могу а и морају да се изберу још израније нарочито на несумњивим војиштима мањих размера.

Тако је урадио Велингтон, који је израшуе уочио згодан положај код Ватерлоа, о који серазби снагаНаполеонова 1815. године, кад он удари на тај положај.

Предвиђајући још израније важне сукобе, који.предстојаху у 1864. години, ђенерал *Рјоберт Ли,* главни командант војске из јужне Вирђиније у Америци, припремио је на годину дана раније читав низ положаја на путовима, који воде од Вашингтона ка Ричмонду: Код *Ченслорсвиља,* позади реке *Северне Ане,* код *Спошеилваније, Волд Гарбора* и др. У" Мају и Јуну 1864. године развили еу се на тим положајима такви и fölики бојбви, да је ђенерал Грант изгубио из редова своје врјске толико војника, колико их је било свега у армији ђенерала Роберта "Ли-а у почетку дејстава, дакле око 58.006 људи. '

У очи иашег рата за ослобођење и уједињење 1876. године велика већина положајабила је утврђена благовремено, тако, да су се у времену борбе и могла да употребе као • већ готова и спремна за бдбрану. Ту

су била делиградска утврђења, алексћначка утврђења, утврђени пшљеговачки положаји и др.

СличнИ положаји, који су заранијe припремљени и проучени с разних гледишта, имају важан значај и утицај ga ток ратних догађаја, а поглавито ако су при избору тих положаја узетиу обзир и неопходно потребни стратегијски и тактичкА захтеви.

Због тога, што су напади на фронт положаја веома мучни и тешки нарочито у данашњем времену код овако усавршеног ватреног оружја, бојеви у будућности морају се више врзмати и развијати или на боковима или око бокова утврђених положаја. 0 овоме морају да воде озбиљног рачуна браниоци, па да буду увек готови, да испоље што јаче и што веће упорство у одбрани утврђених положаја са свих страна.

Положаји, који су уназад повијени и имају бокове или крила ојачана у извесној дужини, приморавају нападача, да се реши или на мучни и одасни фронтални напад, или хтео не хтео да мора прибећи дељењу и распарчавању своје снаге, да би једновремено могао да напада на утврђени положај н с фронта и с бокова, предузимајући већа заобилажења. Ако нападач учини то, онда он одлази у разређивање и слабљење своје снаге и свог бојног поретка са свима злим последицама.

Не треба никад изгубити из вида важност каквог утврђеног положаја у позаднини на случај одступања поводом недаће. Неколико утврђених тачака ради отпора на важнијим путовима, по којима би се одступало у периоду кризе, могу да извуку и да спасу од беде и растројства војску, која одступа. Ова околност није узимата у обзир лред наш рат с Вугарима 1885. године, кад је за ово имало и доста времена и доета снаге на расположењу.

Потпуно довршење и спрема бочних положаја и оних положаја у позаднини не мора заранијe да буде благовремено баш готова у свему, него је довољно, да се заранијe уоче, те тачке, да се трасирају и подигну еамо главна утврђења, а оставити за доцније све остале потребне додатке и средетва, па их довршити онда, кад наступи за то потреба у току развића догађаја.

У питању о утврђивању важних положаја врло је важна улога главног команданта, и тада његова реч ваља да је пресудна и од јаког утицаја. Тада он мора да се изјасни категорички и одсечно:

а., -На којем крају којег положаја он- мисли, да he се развити чиста пасивна одбрана;

б., Који крајеви — етране појединих положаја морају да се одреде унапред за активну одбрану; и

в., У којим правцима мора војска да има своју потпуно обезбеђену одступницу? —•

Одговорити тачно и прецизно на ова питања довољно је за одређеног и"позватог инжињерског официра, па да он подигне и спреми положај онакав, какав је неопходно потребан за бој према замислима и плану главног команданта.

Распоред војске на утврђеним и другим положајима и извођење битке ради одбране.

Изабравши и проучивши положај, где се намерава бити битка; узевши у обзир и циљ боја — битке, а уз то, пошто је сазнао и намеру непријатељеву и правац његовог удара, онда главни -командант приступа распоређивању овоје војске према важности и особинама изабратог положаја, одређује место за резерву, одређује и упућује оне делове, који су назначени за одбрану, за мотрење на бокове, и т. д.

Појимајући важност боја на боковима у бочним нападима, Молтке је препоручивао, да се изван бочних положаја доседну извесна села у околини с појединим четама, те да се на тај начин нападач принуди, да предузима шира и удаљенија обилажењгц а то свакојако може да д§ браниоцу времена, да предузме мере за контра-радове, који би били управљени противу намера нападачевих. Том приликом треба изашиљати извиђачке одреде што даље у сусрет према непријатељу. У том погледу неки од француских војних писаца предлажу, да се тада изашиљу омањи здружени одреди на предње положаје, који су удаљени по 3—4

километра унапред, и те одреде, веле они, не треба помагати ни подржавати ни ватром нити другим одељењима војске, а кад одступе, онда их примати к себи.

Они делови војске, који су одређени да поседну бојне дедове положаја, не изводе се баш одмах на сами положај,*šeh* се доводе у непосредну близину до тих положаја, гдеони треба да ишчекују време, кад треба да заузму главне положаје, али при том треба имати на уму, да поједине важније тачке на положају треба посеети одмах с довољном снагом за сваки случај. Потпуно пак развијање војеке на положају треба чинити саобразно према кретању и појави непријатељевих делова војске, и према ватри, која се буде опазила и развила на цојединим деловима цоложаја. Све ово захтева и изазива велику пажњу и обазривост свих војних старешина, који су најбдижи до , трупа, а у том тренутку главни командант треба да је *осрбито црибран и пажљив,* и он тада мора да буде нарочито заинтересован, да се правилно примене сви захтеви једног успешног боја. Главни командант има више начина и могућности а и више искуства, да може проценити Све прилике и околности за бој/ које владају тада, а тај је посао скоро од пресудног значаја у дејствима ради одбране. - >, ' •

Чуднаје ствар, да у тим приликама бранилац прави врло често грдне погрецзке у томе, што се развија врло рано и пре времена. —• Услед раног развијања, у последњем трецутку, кад се буде већ начисто с на-, мером и правцем главног напада непријатељеве војеке, бранилац обично онда мора да врши промену фронта, те на тај начин у одсудним тренутцима ремети и квари сав дотадашњи свој план борбе, а то је скоро увек скопчано е веома много незгода. V-

Сва вештиаа дотичног команданта у извођењу двјстава ради одбране своди се готово на ово: .

а., Да се помоћу трајног извиђања оцени право стање и прилике на бојишту; и

б., Да се благовремено привуку резерве <ка најважнијем делу бојишта.

[~. Истина, овај је задатак тежак у вишем степену, а поглавито у садашњем добу, кад се сударају велике масе војеке на пространим бојиштима од неколиких десетина километара.

Ако се уочи каква груба погрешка код нападача, на пример, ако напада делимично, и ако подели своје ^колоне тако и толико, да се оне не могадну узајамно - потпомагати, или он развуче много свој нападни фронт, и т. д., онда је тада најбоља згода, да бранилац одмах излети из утврђених положаја, па да сам предузме напад, који у тим приликама готово увек даје несумњиви успех, као пто је то радио Наполеон код Аустер-; лица и Риволи-а.

Покаже ли се или се опази у нападача ма ка- - ква изнемоглост или колебљивоет, и онда треба одмах предузети напад, јер је и то врло згодна прилика, да се непријатељу нанесе снажан контра-удар с великим успехом.

Све то увидети и оценити како ваља, па Слагопремено предузети и мере према таквим приликама на бојишту, значи имати правилне погледе на ратне радње, што је продукат само талента и бодрог духа.

Није лака ствар, ни да се одреди место за опште резерве а поглавито код данашњих великих маса војске.

С обзиром на важност и неопходну потребу боја на боковима многи писци, као што су *Голц, Тлих-* :Шинг* и др., препоручују, да се општа резерва не по-'ставља иза средине положаја него ближе до онога бока, који, је угрожен и у опасности, јер резерва може да задоцни, стићи у помоћ, кад затреба. И доиста то је тако, само је у питању то, којем од бокова грози највећа опасност? —'

Слунсба извиђања и служба одржавања трајне везе између колона, која је правилно организована и трајно се одржава, једно је средетво за команданта, да може оценити општу и посебну ситуацију у тешким приликама савремених општих ратних радњи па и боја |ⁱ— битке. -• '-\ - . '• V

Савремени бојеви и битке развијају се полако, отпочињу свеликих даљина, теконандант имаприлично времена, да разради своје замисли и то више сада него пређашњих времена, али су за то данас фронтови у опште већи, те их е тога није могућелрегледати

данас једним погледом, него се морају више мишљу да обухватају, а то је с друге етране опет далеко теже него пређашњих времена, па се с тога данас тражи од команданта и велики рад и јака интелигенција његове душе.

КомЈШдант мора вешто да изабере најпогодније место, где he се бавити у времену битке на бојишту, и тајно да уочи и правце, куда војска треба да одступи у случају недаће.

Пратећи ток битке, он мора да у тренутку парира непредвиђене случајности боја на бојишту, па у недостатку оделитих резерава да одашиље и делове опште резерве, и-ако и то није лака ствар с погледом на данашње велике просторије бојишта и с погледом на дубину положаја.

У одсудном тренутку битке командант мора с резервом да буде на најважнијој тачци бојишта, па да одатле помоћу свога утицаја "одређује и главне фазе тога важно1у догађаја. — Ако тада нападач претрпи недаћу или на предњим положајима или на главном положају, па се услед тога осети у њега и јаче раетројство, онда је то врло згодан тренутак, кад ваља грунути на непријатеља с целом својом снагом, остављајући у том само потребни део војске на рлавним тачкама положаја за отпор, да би се помоћу тих трупа олакшало својој војсци, да поново заузме старе положаје у случају неуспеха у контра-нападу. У то се време општа резерва креће тако, како би могла да обухвати непријатеља са стране отвореног бока.

Ако се пак успе у контра-нападу, онда се гоњење непријатеља и даљи ток борбе изводе по начелима, која су изложена у разлагањима о нападању.

Одступаље из битке.

Један од најмучнијих и најтежих момената за војсковођу у битцијест онај моменат, кад наступи тренутакразмишљања, да ли да се истраје у борби до краја, или би било пробитачније, да се благовремено одступи. Али при свем том кад главни командант,којиуправља битком, иецрпи сва средства, да би задржао непријатбља у нади-

јрању, и у томе стекне уверење, да је немогуће држати се и даље продужавати борбу, ако се HQ жели/да наступи катастрофа или опште растројство у редовима влартите војске, онда он мора да извуче војску из борбе. ;Одступање пак у сваком случају мора се предузети пре тренутка кризе, јер није лака ствар извлачити трупе из оног страшног окршаја и општег узбуђења. Ово је у толико теже, у колико и сам непријатељ цени прилике и стање на бојишту, па he настати да брзом и енергичном акцијом учини крај томе страшном заплету. Извлачење трупа из борбе у циљу одступања јест једна од најтежих радњи у рату, али се и то може ицак извести, само ако је војска храбра и онака, каква треба да је. —

Да би се олакшало повлачење предњих деловавојске, који су јако уплетени у борбу, па да би се при том још сачувао у колико је могуће и бојни поредак, треба одмах с трупама друге линије заузимати положаје у позаднини, а коњица и артилерија морају у тој прилици и то коњтца одважним налетима и испадима на крила и бокове, а артилерија опет евојом брзом и убијственом ватром да оспоравају сваки корак у помицању и напредовању победиочевом. Војска која је -потиснута с положаја, треба да одступа под заштитом нове линије за одбрану. Добивши наређење за одсту-: пање, команданти појединих делова положаја треба одмах да отпочну одетуг!ање у правцима, који су им одређени.

На тај се начин поставља нова бојна линија, заузимљући поједине тачке ради наслона, па с тих нових лоложаја треба просипати што јачу и убијетвенију ватру на непријатеља, па га тиме задржавати у напредовању, а при том дати времена појединим деловима своје војске, да се извуку из кризе, па после те делове ваља свијати-поетепено у колоне за пут. У решењу овог питања важна је ствар, да се не образују дубоке колоне на главним путовима за одступ^ње, него треба колоне држати више прикупљено, па се тада треба користити и свима споредним путовима али под погодбом, да те колоне на споредним путовима не буду ни у ком случају мање од бригаде. Зашти-

, тнички делови морају се борити на заштитничким положајима дотле, док оетали делови не измакну из сфере боја.

Вероватно је, да у тим приликама нападач неће бити у отању, да ИСПШБИ Бог зна колику енергију у гоњењу, јер је и он морао да претрпи знатне губитке, па је морало и код њега да наступи извесно растројство и међу његовим трупама. Обично је, да се борба свршава или пред вече или у саму ноћ, те према томе у већини случајева битке се и свршавају више или мање са продуженом канонадом, а гоњење се у почетку врши помоћу слабих "одељења, која ускоро почињу и да малаксавају, јер се наилази на неочекивани јачи отпор заштитничких одреда, и у томе и борба престаје.

Чим за 8—10 километара одмакну од непријатеља они делови, који одступају, и кад већ буде јасно, да је гоњење ослабило, онда на извесним згодним тачкама позади каквих јачих заклона треба дати својим трупама одмора за 4—5 сахати времена, како би се војска могла јаче да прикупи, да уреди и поткрепи храном, те да би се на тај начин освежила за нове напоре. —

У том времену командант треба да ее користи, те да обнови потребну јачу везу између колрна, спремајући у исто време потребна наређења за даљи рад или у циљу продужев^а уредног бдступања, илц у циљу епреме и уређења нових положаја и својих трупа за нови отпор.

Сама реч *„одступање"* узбуђује веома много трупе у борби, и то ее етање представља сваком појединцу далеко црње и опасније, него што је оно у самој ствари. Ово и овакво дејство ове страшне речи и овога незгодног стањау борби мора командант да има на уму, па да употреби сву своју сиагу и вештину, да разбије зле слутње у војске, да стање представи што бол>е, те да тако што јаче поДржи дух у своје војске. У тим случајима све зависи од талента и духовитости дотичног војсковође као и од онога степена поверења, који он ужива код војске.

У одступању треба се старати, да се колоне не удаљују једна од друге, јер се тада у појединих делова војске и нехотично губи вера у слогу и једнодушност целе војске,- па услед тога могу поједини делови да буду лако и потучени оделито. Најбоље је одступати по паралелним путовима, осигуравајући на тај начин што потпуније узајамно подржавање војске, а и могућност. да се брзо построји бојни поредак, ако захте потреба.

Општи правац одступања треба да изводи на јаке положаје, који су изабрати израније и у предео, у коме војска може да нађе потребних средстава за њено издржавање и за освеживање њене снаге, као и да том приликом попуни у. опште материјалне потребе своје. С властитог гледишта у принципу је, да војска у овим случајевима треба да има бољу и јачу храну, те да се боље окрепи, а ту треба да буду и свеже трупе, како би се попунили прорећени редови појединих трупа, и тиме се обновила и морална и физичка снага своје војске.

. Наређење за одступање.

Наређења за одступање шаљу се непосредно са самог бојишта, и та наређења обично треба да су посве кратки налози, којима се само означују тачке за збор појединих делова у правцу одступања воске.

АкО се у томе имадне времена на расположењу,. као на пример при застоју војске ради одмора и уређења појединих делова, онда је командант дужан с погледом на кретање и своје властите и непријатељеве војске, да изда потребна наређења ради благовременог заузимања оних тачака на правцу одступања, |та које је недријатељ бацио око, да би се тако прекинуло даље одступаље и непријатељ задржао од даљег продирања.

Осем општих погледа и општих' наређења за одступање у савременим приликама ратовања "неопходно је потребно још и ово:

1., Обезбедити железничке станице, док се не пренесе еве рно, што се може пренети, а важнр је по себи и за војску потребно;

2., Издати наређење, да се споје с главнином они делови војске, који оу дејствовали оделито;

3., Издати иадог, да је неопходна потреба кварити путове, мостове, телеграфске и телефонске линије, а нарочито даје потребно кварити железничке путове;

4., Ваља одмах известити команданте оближњих тврђава, суседну војску и етапне команданте о одступању, па уредити евакуацију свега онога, што се може да пренесе помоћу железничких возова; и

5., Испразнити магацине резервне хране, одела, оружја и т. д.

Заваравања (демонстрације) у рату.

Да би се обезбедио што потпунији успех за своју властиту главну операцију, морају да се у току операција предузимљу често и неке мере, да бисмо обманули непријатеља. Према овоме, све оне радње или мере, које се предузимљу на извесној просторији у намери, да се обмане непријатељ и да се наведе на погрешне радње, називају се *заваравања* или *делинстрације*.

Гледајући на велику просторију, на којој се изводе стратегијски покрети, и гледајући на данашње у опште велике маее војсака, које се морају да стављају упокрет у извеним правцима ради опредељеног циља, теже се поправљају погрешке, које су учињене у стратегијским предузећима него у тактичким. С тога еу стратегијске демонстрације и од већег значаја и већег утицања на општи ток догађаја, него тактичке демонстрације.

Стратегијскедемонстрацијеизводе сесредством^рм-*видних борби* на извесном удаљењу од места, где се' мисли да/учини главни напад. Оне имају циљ, да ее известан део непријатељске снаге задржи на некој мање важној тачци, како бисмо.се ми могли да појавимо с надмоћном снагом на најважнијој тачци.

Кад се жели да изврши демонстрација у близини распореда непријатељске војске, онда се:

а., Напада на крила непријатељске војске, коју треба пробити стратегијски, т. j. напада се на крила, *Цад* треба извршити стратегијски пролом;

б., Оставља се већи део своје снаге са задатком, да активно дејствује на главном операцијском правцу противу војске, коју желимо да обиђемо стратегијски, те тако обмањујемо непријатеља приликом извршивања обиласка од своје стране.

У овим приликама иницијатива рада припада у опште нападачу, те с тога нападач и може Да изводи демонстрације е далеко већим изгледом на успех вего бранилац, који ће врло ретко кад смети, да се упушта у какве пробе и експериментисања са својом иначе слабијом енагом.

Демонстрације могу да се врше на извесној просторији и без трупа, и то средством јачег рекогносцирања у неком правцу, подизањем путова.и комуникација, објавом неких набавака и лиферација, подизањем неких магацина, болница, утврђења, скупљањем материјала за подизање мостова, употребом двоструких шпијуна, и т. д. Све ово треба извршивати иа оној страни'и у оним правцима, на којима не намеравамо да учинимо главни удар. А сви ови радови могу управо да се назову пре припреме за демонстрације, које ће се тек доцније стварно. и извести с потребном одељеном снагом, ако то буде захтевала потреба. Ове припреме зависе од намере, у којој се жели да изврши демонстрација, као што је демонстрирао Наполеон 1800. године зарад изненадног прелаза преко Алпа, или као што су демонстрирали Руси 1877. године ради преласка преко Дунава.

Да би демонстрација и успела, мора се тако изводити, да се непријатељу сав наш рад представи као озбиљно какво предузеће, прикривајући на тат начин • своју главну намеру,

Да бранилац не би био преварен демонстрацијом, он ће се најбоље обезбедити „ тако, ако између свих тобожњих предузећа непријатељевих добро уочи и оцени оно, што је за њега ^најепасније, па буде у највећој приправности баш на TGM правцу. Уз то бранилац треба да пази добро и Hajo, да ли не-

пријатељ приликом дегионстрација не чини каквих но-грешака, или доиста само демонстрира, ма да је то у први мах у осталом тешко и оценити. Кад се оцени, да непријатељ греши у операцијама са целом својом снагом, онда се тиме треба одмах користити, па га одлучно дапасти. Тако н. пр. ако се непријатељ. креће у развијеним колонама на дугачком фронту, онда ће га принудити наше одлучно наступање на одлучну битву, или ће га то опет као неспремног принудити на безобзирно одступање. Ако непријатељ нападне на какву удаљену тачку, онда треба сачекати, да се испољи и да се покаже његова права намера. Боље је и изгубити нешто у времену, него напустити в.ажни положај, који смо уочили израније и поседи, но који би имао важног значаја и за непријатеља,

Кад је бранилац потпуно уверен, да непријатељ само демонстрира, онда треба бити само на опрези и спреман, па еачекати, да он отпочне извршивати његову. главну операцију. У томе дакле ето још једног доказа, да је од огромне важности потреба пажљивог испитивања, швиђања и сазнавања правог стања ствари и других прилика и околности на војишту и бојишту, без чега се не може ни мислити на повољан исход ма каквог важнијег предузећа у рату.

Али гледајући на то„ што је у данашњем вемену служба извиђања и сазнавања прилика на војишту и бојишту јако; развијена, што је уз то сем осталог постигнута и доста велика покретљивост војске, и најзад, што је у данашње доба јако развијено уверење о неопходној самосталности прјединих трупних команданата, чини се, као да је почео да опада значај демонстрација л привидних напада у толико пре и више, у келико, је спрема и обазривост војничка у старешина у данашњем времену на таквом ступњу, да не могу да опстану никаква заваравања и обмане, која су произведена тако слабим средствима".

Ко жели дакле, да непријатеља обмане и наведе на погрешан распоред и рад, тај мора да да озбиљан карактер демонстрацијама, јер се данас не сме да очекује, да ће једна половина браниочеве војске мирно гледати, како друга пропада.

Диверзије.

Кад се под командом једног нарочитог команданта одашље у страну један већи одред зарад дејствовања на неком удаљенијем засебном правцу главног војишта, ради тога, да непријатељ буде услед тога- принуђен, да подели своју енагу, онда се таква операција у рату називље *диверзијом*. И ако је уједињеност снаге један од најважнијих принципа у Стратегији, ипак у извесним приликама може понеки цут да буде и од користи, ако се своја властита снага подели, како бисмо принудили непријатеља на још веће распарчавање и ослабљавање његове снаге, еда бисмо у извесном времену и на швесној важној тачци могли да грунемо на непријатеља са надмоћном снагом.

Пошто се приликом заилажења (диверзија) изашиљу јачи одреди војске на удаљеније просторе и правце под командом нарочитог команданта, то се због велике дал>ине ти одреди не могу ни да узимају ни у какву комбинацију онда, кад се предузимљу потребне мере ради извођења одсудне битке на главном правцу, т. ј. не може да се рачуна на непосредно суделовање у битци тих изаслатих одреда.

Руковођен директивама главног команданта старешина изаслатог одреда остављен је потпуно самом себи у својим операцијама. Да ли ће се диверзијом у опште усдети или не, зависи одјачине и храбрости дотичне трупе, од спреме, увиђавности и енергије командантове и од нарочитих политичких и других прилика онога места и предела, -где се изводи ова операција. Тако на пример, ако би се диверзија имала да врши у једној од покрајина, у којој живе наши саплеменици, онда гледајући и на остале услове такве би диверзије биле потпуно оправдане, јер би се продирањем у ту покрајину код дотичног становништва пробудио дух националитета и народног поноса, те би се тим начиком могзо да дигне и народни устанак у тој покрајини. Кад пак ову одељену војску ојачају и организовани устаници, онда је несумњиво, да би ова војска евојим даљим операцијама могла да буде од велике користи у питању задатака гладне војске на

.главном операцијском правцу. И готово то би био и једини меродавни разлог за употребу диверзија.

Да би заилажења (диверзије) имала успеха у овом елучају, није довољно само у очи рата мислити на своје саплеменике под туђом влашћу, већ треба водити озбиљ-
"sor рачуна још у миру о расположењу тог народа, о његовим тежњама и склоностима, као и о свима његовим приликама, тако, да се у даном случају може са сигурношћу рачунати на његову помоћ и потнору. Ми Срби имали смо једно доста непријатно искуство ло тОМТ питању из наших ратова за ослобођење .и независност, па не би било мудро, ако бисмо и будући рат повели под истим околностима.

Бајзад,. кад имамо на расположењу доста војске, да бисмо ицак имали јаку надмоћност на главномвојишту,. па и ако смо одвојили зарад диверзије J^Д^ан јак адред војоке, диверзије уз оотале повољне услове могу да# буду корисне, ако и операције тог дела вој-
• ске буду имале карактер одлучности, брзине и омишл.ености. Ако тога не буде, онда су диверзије бескорасне.

Одреди за крстарење или четничко ратовање.

Одреди за крстарење имају ове задатке:

v *'l.f Офанзивни значај,* који се састоји у извођењу извесних задатака илж пред фронтом или на боковима или у позаднини непријатељске војске;

2., *Дефанзиено оиредељење,* које се састоји у томе, да ее непријатељ спречи у његовим офанзивщш пре-Дузећима. . ,- - .

Офанзивна дејства одреда за крстарење јесу ова:

а., .Да непрестано. узнемиравају • делове непријатељске војске;.

б., Да чине препаде, узбуне и заседе, те да тако сатиру непријатеља на сваком кораку;

в., Да кваре и руше железнице, тунеле, мостове, и т. д., а то је у данашње време један; од најкориснијих радова у борби с непријатељем;

г., Да руше магацине и остала резервна слагалишта, као и да уништавају у опште све животне намирнице, којима би се непријатељ могао да користи;

д., Да руше и кваре у опште и сва друга непријатељска средства за комуницирање и саобраћај, као што су телеграфи, телефони, поштанске станице, и т. д.;

ђ., Да хватају *ч* да заробљавају разне спроводе хране, муниције, одела, и т. д.;

е., Да организују устанке у позаднини непријаТељске војске, ит. д.; једном речју, одреди за крста-
" рење имају да дејствују енергично и смело поглавито I у позаднини непријатељске војске.

Да би ее сви напред наведени задатци могли да извр-I шујукаковаља, ови одредиза крстарење не смеју дабуду гломазни и велики како због потребе што веће по-I кретљивости, да би они могли изненадно и да се по-r јављују и да ишчезавају у потребном тренутку, тако *Ши* због тога, да се одвајањем тих одреда не би су-I више ослабљавала главна војска. Али ти одреди за крстарење не смеју да буду ни сувише слаби, да би I се морали да склањају, чим би се појавило макар и мање какво непријатељско одељење.

Најзад ови одреди треба да буду снабдевени свим нужним потребама и целокупним материјалом за извршивање свих нацред споменутих задатака у времену њиховог дејствовања.

КаД се воде веће операције а нарочито на отвореним I војиштима, онда су појача коњичка одељењ анајупотреб-; љивија као одреди за крстарење, уз која треба да иде увек и понека батерија коњичка. Но у планинским пределима за овај је посао згоднија и употребљивија дешадија сапонеколико брдских топова.

Од цешадије састављају се већином и она* одељења за крстарење, која се остављају у позаднини своје властите војске зарад обезбеђења њеног од становништва у месту, које је непријатељски расположено I према војсци, јер је пешадија најпогоднија за дејетвовање противу насељених места, поглавито још и стота, што се она може врло лако да^користи и железницом,

јер се може лако и да укрца а брзо и лако и да се искрца у свакој евентуалности.

Душа свих предузећа одреда за кретарење јест еам командант; он треба да је енергичан, лукав, при-/^себазг^ извежбан ратник; треба да зна језик оног народа, кроз који крстари, треба да познаје земљу и народ, и ако је командант такав, онда је највероватније, да he он и умети и хтети, да своју- т-рупу поведе управо на важна дела. Командант треба да се брзо и изненадно појави са својом трупом на месту где треба, ту брзо да сврши смишљени посао, па да посде е места брзо и ишчезне, као да је пропао с трупом у земљу; он треба да је у стању, да непријатељу улије страх, да у становништва изазове страхо-поштовање а у своје трупе највеће поштовање.

Као што ее ш овога да разумети, природа ове службе тражи дисциплиноване спремне и смеле и војнике и команданте и командире. Добар командант ових одреда са ваљаном трупом може својој војсци да учини неоценимих услуга, као што су то показали *„франктирери"* у рату 1870.—71. године.

Издржавање одреда за крстарење бива реквизицијом, која се остварује најбрже и најлакше куповином за готово. Ради тога треба дотичног команданта снабдети иотребном сумом новаца, која му је нужна за издржавање одреда, пошто одреду комора не може да следује ни у ком случају, јер ови одреди где омркну ту не освањавају.

Један ошцти поглед на ратовање у планинским пределима.

Врлетан и шумовит предео, слабе или никакве комуникације, ненасел>еност. оскудица у потребама, и т. д. и чине извесну разлику у примени стратегијских принципа у планинском рату од примене истих принципа на обичним ратиштима, па с тога су операције у планинском рату далеко епорије него на обичним ратиштима, што свакојако иде у прилог онога, коме је у интересу, дд се дејства у опште оспоравају и закашњавају.

Кад је немогуће кретати велике масе војске у планинским пределима, онда је неминовно, да се у овом рату употребе за дејство мањи одреди, с којима је у опште теже руковати и командовати у погледу целине. Та околност опет захтева већу спрему и способност већег броја подчињених команданата, развијенију иницијативу и јаку дисциплину у војсци.

И офанзивно и дефанзивно дејство у стратегијском емислу много је теже у планинском пределу него у рату на обичном војишту. У рату у планиноком крају бранилац мора да води рачуна ж о потребној својој јакој превласти дејства по унутрашњим операцијским правцима, пошто је нападач приморан силом утицаја земљишта^ да дејствује по спољашњим операцијским правцима, дакле подељеном снагом. Дејствујући активно по унутрашњим операцијским правцима, и ако жели успеха, бранилац мора без сумње да изјављује што већу брзину и што већа изненађења у својим радњама.

Нема сумвве, да су офанзивна дејства и у рату у планинским крајевима у несразмерно већој превази од дефанзивних, ако наравно за таква дејства говоре и остали познати услови.

У колико су год *обиласци* у планинском рату од, важнијег и пресуднијег утицаја на дејетва у општес тога, што се покрети могу да изврше тајније, у то$_{е}$лико је опет потребно, да бранилац развије што јач. и што потпуније извиђање, те да благовремено сазнаје етање и намере нападачеве, како би благовре" мено могао и сам да предуаима потребне против-мере. Имајући уз то на уму, да се и у ово^,рату врло тешко извршују промене фронта и п^Шсаја, то се треба постарати још зараније, којим he се правцем благовремено одступити на погодније положаје у позаднини, ако друкчије не може да буде, те тиме заштитити своје везе са главном војском.у позаднини.

„У планинама има веома много згодних положаја за одбрану, али на те положаје не треба нападати, јер суштина планинскоц рата лежи у томе, дасепојавимо непријатељу у бок или у позаднину његовог положаја, те да се принуди на, тај начин да остави- положај или

без судара, па да потражи други у позаднини, или да изиђе из положаја, па да шгаадне на нападача.

„Онај, који тактички напада, у планинском је рату у далеко мучнијем положају од браниоца. И у планинском рату ради офанзиве. вештина лежи у томе, да се бију дефанзивни тактички бојеви, а да се непријатељ ириморава, да наиада тактички", рекао је Наполеон. 0 томе је он казао још и ово:

„У рату у планинском пределу не треба никад нападати непријатеља, кад се он налази на јаким положајима, већ га треба принудити, да одступи с тих положаја, подилазећи му с леђа и с бокова."

У рату у планинском пределу из -познатих разлога судбина операција не зависи толико од једне одсудне битке, која би била вешто припремљена, већ судбина таквог рата зависи од више мањих судара. Према овоме у овим приликама у опште добија онај од двојице непријатеља, који задобије више ових победоносних сукоба и судара.

И долине и планински гребени као и планински ланци у рату у планинским пределима имају подједнаку важност~ јер долине служе за брже кретање и прикупљање а и за чвршће одржавање потребне везе између раздвојених делова војске, а планински ланци и гребени служе као изврсни положаји за одбрану, и с тога сви ти елементи земл>ишта имају помоћни значај, а одсудни значај и у планинском рату као и свуда припада бој у и судару. Према томе, у данашње доба отдада дакле она некадашња изрека: *„Ко је господар планине, тај је господар и долгше,"* и обратно.

Пошто у рату у планинским пределима услед силе околности не може да буде јединства у раду и јаке везе стратегијског фронта војске, већ је ту неминовна подела на поједине делове без јаке везе, тр је за успепше операције нужно:

1ᵥ Удесити нарочиту формацију војске, и то најбоље је поделитж војску на мање одреде — бригаде од 4—6,000 бораца са по једном или две брдске батерије, ескадроном коњице за брза јављања, четом пш јонера, телеграфско-сигналним одељењем и.с потребним бројем болничара, крморе^ и т. д. —

Оваква је подела најзгоднија за то, што еу за рат у планинским пределима потребни такви делови врјске, који се могу лако да крећу, јер се у-ратуна планинском земљипзту из разумљивих разлога не меже ни да тсреће ни да дејствујес успехо^великаи гломазна маса војске, већу таквим пределимашоже дејстврвати омања^ војска обичне јачине а највишр од 2—3 корпуса_д који би били подељени у мање *одреде;*

2., Потребно је удесити добру организацију службе извиђања и одржавања јаке везе међу суседним колонама, као што то напоменусмо раније. Службом извежтавања и службом одржавања везе између колона треба да рукују нарочито одабране старешине, јер-ако не буде то, енда у давању знакова у планинеком рату могу чебто да се десе велике забуне и пометње;

3., У планинском рату лакше се примењује употреба коморе с товарним коњима од коморе с колима, а ова се опет може корисно да употреби по долинама и иначе на угодним правцима;

4., Ако је игде потребна што већа самосталноет и одважност у раду појединих па чак и најнижих команданата и командира, то је она овде и најнужнија и најпотребнија, јер се овде цео рад мора да оснива ида.се управља према директивама, којесу основане на главној идеји операција и рата;

о., Кад се год појави потреба, да се више засебних — подел>еныᵛ колона крену ка једном објекту, коме би имале да стигну или пред којим би се имале да појаве у извесном одређеном тренутку, онда треба бити веома пажљив и обазрив у прорачуњавању времена кретања. (Наполеон у прелазу преко Алпа 1800. године);

6., Пошто је снабдевање војске потребама веома отежано у планинском рату, те.се и не може много рачунати на место и околину, то је потребно још израније постарати се, да се спреме и попуне потребни магацини на највероватнијим правцимај и» којих је готово у тим приликама једино и могуће снабдевање војеке потребама.

У рату у планинсгош пределима комуникације играју веома јаку и нарочиту улогу, na је за то потребно, да се још израниje предузму на дотичном војишту нужне оправке комуникација које постоје, као и да се просеку иотворе и нови путови, да се ојачају поједине важније тачке, положаји, да се затворе извесни предази, и т. д., а све то извршивати уз претходно рекогносцирање, (Алпи 1800. године).

Пошто се планине у опште гранају у виду великих планинских ланаца, који дотичну земљу секу у разним правцима, или се гранају у виду планинских ланаца и долина,. који се простару по свој земљи, то излази, да и борба у планинским предедима може да буде или *око* илп *Uoped* или *ван* планинских била или у опште у планинском пределу.

У планиноком рату бранилац на планинским гребенима с мањим одељењима поседа поједине пролазе, а позади ланца обично иза средине фронта држи прикупљену главнину војске, како би могао да дочекује поједине непријатељске колоне, које буду избијале у равницу с планина.

При овом груписању снаге у позаднини треба водити рачуна о највероватнијим и могућим пробијањима (дебушејима) с планина, па распоредом војске обезбедити било укудном снагом на средини, ако ти дебушеји не буду удаљени сувише један од другога, или сходном поделом своје главнине, али увек е рачуном, да је и овде као и свуда- потребна . надмоћност.

Главни упути дефанзивне борбе у планргаском пределу своде се на ово:

а., Треба истурити напред поједине мање етраже на главнијим правцима ради осматрања и извештавања о приликама код непријатеља;

б., Позади тих стража треба на^важнијим меетима поставити поједине мање одреде са јачом међусобном везом ради првих отпора и ради изазивања непријатеља, да он иепољи евоје намере; и

е., Иза средине целог таквог фронта. треба да стоји главна реверва. И овде треба имати на уму, да сувишно уједињавање као и сувишна распарчаност могу да буду подједнако шкодљива по главну ствар.

Нападач са своје стране треба да се поетара, да с вештим демонстрацијама на целој ширини фронта заварава непријатеља о свом главном правцу напада.

. Због врло тешког оперисања у оиште у планинским пределима треба у опште и избегавати .таквекрајеве за борбу, ма да је често неминовно оперисање и у таквим пределима, као на пример:

а., Кад се планински предео налази на боку операцијског правца војске која наступа, као што су тако била неминовна дејства Наполеонова у ратовима 1805. и 1809. године у продирању његовом ка Бечу долином Дунава, na је уз пут морао да додирује планине Швајцарске и Тирола;

б., Кад планине у опште деле земљу и војиште на две половине, у ком случају онај, који има ове планине у својој -руци, цепа непријатељску снагу и преноси операције час на једну час на другу половину војишта, и т. д.;

в., Кад планине секу операцијски правад непријатељев, и онда у том случају планине имају веома јак значај, као што је имао значај Балкан у рату 1877. и 1878. године;

г., Кад је цело војиште планинско.

Планинска земљишта као војишта иду на руку народним војнама, народним устанцима, па ако се још израниje буде мало озбиљније и боље о томе размишљало и о потребној организацији ратне енаге, и о уређењу војишта и с других гледишта (фортификације, администрације и т. д.), а поглавито у погледу наставе и вежбања војске, онда се могу од таквог рата да очекују веома повољни резултати чак и противу силнијег непријатеља. У оваквим су приликама с малим изузетком готово све државе Балканског Полуострва.

У колико планинско земљиште иде на руку одушевљеним народним устанцима, довољно је обазрети се на ратове у Шпанији, на Кавказу, у Србији, Црној Гори ит. д.—*ДаЦбосанско-хврг^еговачкиусШанак* после *Берлинског Еонгреса* био бар у најнужнијем виду предмет раније припреме дотичног становнишхва наравно

мало потпомогнут и од какве јаче отране, то би босанско-херцеговачке планине упознале већи број корова окупационе војске.

На завршетку може се рећи, да је сва вештина раТовања у планинским пределима *„сШратегијски на-*

Јединство рада и унутрашња целина у операцијама.

Сгратегијска операција сама собом представл>а веома сложен рад, који се у изврпгавању распада на читав низ посебних радњи, као што су маршеви и делимични бојеви, који се обично завршују *главном битком,* после које следује гоњење непријатеља, који одступа. Дакле, све ове радње или појаве, као што смо видеди, морају да стоје *ј* извесној јакој унутрашњој вези и целини.

Свака од ових радњи мора легично и поступно да процзлази из радње, која је претходила, асве скула треба да представљају општу идеју у њеном логачном развијању као основу и центар својих операција.

У овом погледу као најбољи примери могу да нам послуже Наполеонове операције под Регенсбургом 1809. године, каа год и улмска операција у 1805. тодини.

Улмска операција састојала се из читавог низа маршева и делимичних бојева, као што су били 6. Октобра бој код Минстбурга, 8. Октобра — код Вертингена, 9. Октобра — код Гинцбурга, 11. Октобра код Албека, 14. Октббра код Елхингена и на послетку 15. Октобра извршен је напад на *лшхелсбергске висове.*

Сви ови делимични брјеви били су у врло тесној унутрашњој вези, којом се логично и поступно испољавало и развијање опште идеје операција. Ови еу бојеви образовали једну правилну хармонијску целИну, а из те°основне идеје све је произлазило и у њу се најзад све и сдивало.

Основна идеја уЛмске операције састојала ре у обилажењу десног бока Макове армије, и та је идеја продужавана све до краја, док се најзад није И" овладало свима комуникацијама Макове војске, и док се

то догађало, Французима је било неопходно потребно, да за то време пређу Дунав, и да овладају обема његовим ебалама, јер је то имало свога великог ctpateгијског значаја.

У почетку је обухватање извршено у виду велике периферије круга на даљини од преко 60 километара од Улма; дакле концентричним дејством и заузећем •обе обале Дунава пространо обухватање на крају крајева завршило се што-је могуће ужим опкољавањем. У оваквим покретима'за француску војску Дунав је био једна преграда. Наравно услед тога произлазила је потреба, да ее ослаби и уништи значај те прег^раде тиме, што су заузети многи мостови на Ду-наву, и то код Инголштата и Најбурга без боја, а код Донауверта и Минстера е бојем ¯од 6. Октобра, а уз то дошли су даље и многи други бојеви, у колико су се француски корпуеи еве више примицали ка Улму.

Сав овај низ бојева потпуно је одговарао главном циљу, да се обухвате еве комуникације Макове армије. Не гледајући на њихов са свиг^ случајни карактер остали. бојеви код Вертингена и Албека произишли су из идеје и тежње за опкољавањем.

Изгледа, да су дејства под Улмом, замршена, али ако се она размотре пажљиво с гледишта опште идеје, онда се у њима јасно испољава поступно развијање опште идеје, која је изражена у основи операција.

. Од научних факата могу да нам корисно послуже *у одречном смислу* ова:

1., *Крвтање Наполеоново ка Бечу 1805, године,* које је довело до боја код Диренштајна, где је претрпео пораз корпус Мортијев. У овом бојy није било јединетва у раду услед тога, што је француску војску делио Дунав, као и услед тога, што нису извршена наређења Наполеонова, да ее благовремено отклоне те незгоде.

Француска војска са преходницом Миратовом кретала се у три колоне ка -положају код Сен-Пел-•тена, и TG:

а., У десној колони био је корпус Мармонов, кбји је' -требао да маршира преко планина ради обилаека положаја код Сен-Пелтена;

б., Средња колона, укојој је био корпус Давуов, требала је да маршира на Сев-Хаминг и Лилијенфелд;

в., Лева колона, у којој су били корпуси Ланов, Султов, Бернадотов и гарда, требала је да маршира дуж Дунава за коњицом Миратовом.

Због прикупљања аустријске војске у Чешкој под Фердинандом и због приближивања друге руске војске Наполеон је осем тога одаслао левом обалом Дунава још од Пасаве дивизију Дипонову из корпуса Нејовог, па дивизију Газанову из корпуса Лановог и холандску дивизију Димонсову. Овај овако састављени корпус био је под командом ђенерала Мортија^ а зарад везе овог корпуса с десном страном Дунава служила је дунавска флотила, која се кретала равномерно ча војском, и која је могла за један час да превезе на противну обалу до 10.000 војника.

Новембра 9. Кутузов је прешао на леву обалу Дунава код Кремса и за собом разрушио мост/

Пламтећи жељом, да што пре заузме Беч, па хитајући Мират је 10. и 11. Новембра повукао за собом и Султа и Лана, и услед ове журбе флотила је дакле морала да заостане. Све се разишло, те се провалио и операцијеки фронт, и услед свега тога није било дакле јединства у операцијама.

За усамљеног Мортија на левој обали Дунава била •је велика опасност у томе, што је он сам покварио јединство својих операција великом дубином своје ко лоне на маргау, јер је од дивизије Газанове до дквизије Дипонове било око 16 кипометара.

На овај начин створило се такво стање, да је дивизија Газанова могла да буде потпуно уништена у бој у код Диренштајна, само да колона Доктурова за заобилажење није задоцТнила за 10 часова, јер <ае она појавила тек у 5 часова по подне уместо да је стигла на место опредељења у 7 часова изјутра.

У наведеном случају било је нарушено јединство у дејству • и због незгодног земљишта и за то, што нису ни предузимане никакве мере, да се. колико — толико поправи нарушено јединство.

2., *У месецу Августу 1877. године у руско-Шурском* рагмг/.турски ђенерали показали су пример велике неслоге и разликовања у операцијама. Уместо сложног општег наступања противу руске слабе и растурене снаге Осман-паша се утврдио у Цлевни, и није ништа дредузимао, а Сулејман-паша врши ипак некакве нечувене и крваве нападе на кланац *Шипку,* док Мехмед-паша пада у читав низ полу-мера, држећи се у томе некакве блажене средиое између офанзиве и дефанзиве, која се тада није могла ничим оправдати. С тога је услед свега овога у општем резултату изишло потпуно размимоилажење у заједничком дејству баш у оним тренутцима, када су им прилике и околности на војишту могле да даду сјајне резултате.

Као поучна факта у одречном смислу с гледишта неодржавања јединства у развијању операција могу Ца нам поолуже још и ови примери:

3., *ДејсШва Влихерова у 1814. години* у времену првог покрета ради наступања ка Паризу, кад су се :та дејства завршила поразима код Шампобера, Монмирајља и т. д. — Главни узрок Блихеровој недаћи био је тада у томе, што је хтео једновремено да извршује два циља у различним правцима, (да наступа ка Паризу а и да јури и заробљава транеп-орт Магдоналдов), алрг се у том на једанпут и изненадно појавио НаполеоН у бок Блихерове армије;

4., Тако исто био је двоплатан Блихеров поступак *у битци код Лињи а 1815. године,* када је он хтео и да води акгивну борбу са Наполеоном, и да еуједињује с Велингтоном, na је услед тога водио војску поразу:

5., Тако су исто вођена у два различна правцаи дејства савезника *у биШци код Аустерлица 1805. еодине.*

Јединство у етратегијским као и у тактичким операцијама губи се:

а., Ако нема главне опште идеје рата, као што то бива у већини елучајева у оних команданата, који су склони, да бој поведу на своју руку а без јединства у идеји,[1] као што је то било у биткама код Аутерлида, Маренга и Јене;

[1] Наполеон је једном приликом казар *у* иронији: „У Јевропи има оста добрих ђенерала, који ćу склони подједнако да уједан мах гледају а много предмета и ствари", —• што значи: Не треба делихи своју снагу. а бп ее у исти мах постигло више циљева..

б., Ако се једновремено хоће да извршују неколикн циљеви, дакле онда, кад се не умеју да разликују једно од другога главни циљ од споредних задатака, као што су "то учинили Аустријанци 1796. године. АЂО су циљеви разнолики и развучени, онда то са свим природно изазива и разнолшсост у* мислима, а услед тога дође и растурање зојске на великој просторији, а еве то опет. доноси делимичне поразе, и т. д. — У оваким приликама у војсковођа се обично испољавају њихове личне амбиције на штету општег циља и интереса војске;

в., Ако се погрешно појимају принципи економије снаге, те се одмах у почетку не одреди довољан број војске зарад постигнућа главног циља, већ се врши делимично кретање снаге, распарчавајући војску на делове, *к* излажући је на тај начин делимичним поразима, као што се то десило Прусима 1806. године и Русима у рату 1877.—78. године, који су у почетку имали на главном војишту на Балкану 4 корпуса од 8 дивизија и два корпуса на споредном војишту ради одбране и чувања северних обала Црнога Мора и ради чувања Дунава. У времену кад је пала Плевна, Руси су имали 31 дивизију, и сва та снага није од једанпут кренута и доведена на војиште у једно време, него је довођена на војиште у великим размацима времена. Тако н, пр. у Бугарској било је руске војске:

8. Јула . . . . . 8 дивизија;
, 18. Јула . • • • -12 дивизија;
30. Августа .. •'• . . 18 дивизија,

а на крају месеца Октсгбра било је у Бугарској 31 дивизија.

У напшм ратовима за ослобођење и уједињење ми смо кретали у рат с малим изузетком сву енагу, с којоц смо раеполагали у оном времену. Али подцењујући у почетку спрему и споеобност свога непријатеља за ратна предузећа, не кориетећи се довољно искуствима и поукама из Историје ратова у опште а још мање искуетвима и поукама из своје властите Иоторије, пане изводећи потпуно формирање ни ондашње своје активне војске, а остављајући скоро цео II.

дозиЂ[1] у унутрашњости земље ми Срби у рату 1885. године кренусмо на војиште скоро тек -Vs стварнетнаге, е којом располагасмо у ономе времену, те услед првих својих недаћа а при свршетку операција бесмо принуђени, да позовемо на војиште мобилизоване пукове II. позива, али то беше доцкан, јер ускоро наступише н преговрри о миру. — Варљивим илузијама увек се цостижу негативни резултати.

Према свему до сад реченрм могу да се поетаве ови савети: . /

У простим операцијама јединство у дејствима по-. стиже се иа тај начин, ако се основној идеји подчине. све делимичне епизоде и догађаји;

У еложеним пак операцијама јединство се постиже, ако се сви и,иљеви другог степена подчине главној идеји, и ако се очувају и одрже блиске и јаке' везе између оојединих група;

Јединетво у радњама целокупне војеке, на више војишта постиже се тако, ако се операције на војиштима другог степена подчине операцијама на глааном војишту.

Командовање армијама и у опште великим тактичким јединицама.

Према својим вишимкомандантима војска у рату може у опште да се налази у два:ОДНоеа:

'а., Или војска стоји под непоередном личнем командом дотичног команданта;

б., Или се војска налази према команданту у посредном односу. Овај посредни однос чини то, кад неки део војеке не стоји под личном командом командантевом, него дејствује више-мање самостално.

€ погледом на даљину, на којој ;се налази дотична трупа, осем ова два главна односа, трупа ипак.може да се налази ван сфере непосредне личне управе главног команданта, и ако није самостална у дејствима.

Према овима двама главним односима има и две

\ Од II. позика мобилисано је за. овај рат.нетто јаче од,. 11.000 обвезника, међу којима је еем бораца био велпки број људства из административних устанева. .••... .• '•. '-f

врсте командовања војском, и то: *наређењем —^заповешћу '(диспозицпјом)* и *упутством или инсШрукцијол (директиво.ч)*. Ш

а., Наређење — заповест (диспозиција). — Диспозиција је изрична ir безуеловна заповест за извршење једног опредељеног циља, који треба да буде појмљен и извршен више-мање у буквалном. смислу. Но ипак ii диспозиција се не сме сматрати као какав законски параграф, пошто и она потиче услед извесног сазнанза о непријатељу, које може да буде и непотпуно а и нетачно. Диопозиција губи своју важност, чим се сазна, да не постоји она претноставка, на основи које је п издата диепозиција. тм

Извршење онога, што је диспозицијом наређено, ^ежи на иницијативи подчињених команданата,'т. ј. кад подчињени командацти добију наређење (диспозицију) за извршење извесног задатка, *онда су они слободни у избору начина исредстава* зарад постигнућа оног циља, који је одређен диспозицијом.-

Ако се у диспозицију унесу и неки нарочити начини ради извршења одређеног задатка, онда ое тим извршиоци. могу само да доведу у забуну и сухмњу, и то често баш онда, кад је њихово енергично и одлучно дејство од преке потребе.

Наређењем (диспозицијом) ее командује војоком. Обим *цасивне послушносШи* ограничен је, јер наређење (диспозицију) као изричну заповест треба само онда безусловно (пасивно) извршити, кад ову издаје претпостављени старешина, који се у том тренутку налази ту на лицуместа. У овом случају дотичном старе- ' шини чгознате су све околности, које постоје, и он је тада у етању. да саслуша одговоре подчињених, а и да да упута свакоме, који има да изврши дотичну заповест, ако би било потребе, да се неко од извршилаца нарочито у чему упућује.

На основи овога јасно је, да се обим диспозицијо у погледу крмандовања не може да простире на већи број војеке од једног корпуса или једне мање армије, које у бојном поретку заузимају фронт од 4—5 километара дужине.

Наполеон је управљао и читавим армијама средством диспозиција, али то је могао Да чини оамо НаШолеон, коме су уз његову женијалност ишле на руку и r тадашње опште прилике на војиштима. *У* то су време већином и сама бојишта и положаји били мали, јер £ни војске нису биле велике, као што то беше наро- *l* чито у прво време Наполеонових похода из 1796, : године. Такво је командовање већ теже у данашњем ^добу, пошто су и данашње војске огромне масе.

Диспозицијом ее не захтева много од дотичних і подчињених команданата, и доста је, ако су они добри тактичари и добри извршиоци заповести.

Према свему напред изложеном суштина се диспозиција своди на то, да се правилно регулише дата слобода рада подчињеним командантима, т. ј. да подчињени команданти своју слободу у раду примене правилно у извођењу рада зарад постигнућа циља, који им је одређен, а у исто доба да им се определи и рреме и место њиховог рада, како би се на тај начнн ; постигла што већа сагласност у помагању свих и свакога за постигнуће општег-заједничкогглавног циља. Према овоме диепозиција у опште може да будесамо корисна за саму ствар, јер иначе, ако слобода у раду не буде ничим ограничена, онда та слббода може да ее претвори у штетну распуштеност. И ако ее диепозиције издају у много сталнијем облику него директиве, ипак се ни за њих не меже да пропише рецепт, већ се .за њих могу да поставе неке норме, које никад не смеју изостати из њихове садржине, па стога *у диспозицију за битку треба да уђе:*

1., *Ратна ситуација,* укојој се налазимо,^као и све друго, што се зна о непријатељу. У овоме по^ебно је, да се помену врела извештаја, ударајући гласом на оно, што је иетинито (позитивно), а само напоменута оно, што се претпоставља;

2., *Намера и циљ,* који се имају да постигну. То излагање треба да буде кратко а ипак јасно;

3., *Распоред Шрупа Uo групама;*

4., *Место и величина резерве;*

о., *Место команданта;*

6., *Мере обезбеђцвања;*

7., *Место за превијалшата;*
8., Напомена *о комори* у главном.
У диспозицију за марш треба да уђе:
1., *Спшуацијц,* у којој се налазимо;
2^Циљмарша;
В.у.Правац крешања;
4., *Заповест за предње делове коњице;*
"'5., *СасШављање и уређеш преходнице;*
6.,*Бочна закриља;*

7.. *Главнцна војске,* где треба да уђу маршеви поредак, зборне тачке, на којима се улази у састав маршевцх колона, као и време стизања појединих делова на ту тачку под непосредном командом подчињених;

8., *Време тласка преходнице и главнине;*

9., *Време поласка коморе* појединих трупа и појединих колона;>

10.., *МесШо, где he се находиШи командаиц. .*

- У осталом оаветно је, да се у састављању диспозиција треба брижљиво клонити каквог нарочитог шаблоиисања, које је залишно, а које врло често може да буде и штетно iio суштину онога, шта се хтело да постигне диспбзицијом..

Што се пак тиче еамог реда излагања у маршевој диопозицији најбоље је почети с оним трупама, које се прво крећу, као што су кањица, преходница, главнина по реду, како he маршировати јединице једна за другом, бочна закриља и на послетку појединa одел>ења, ако се она морају да одашиљу куда. Заповест за одступање пак почиње прво са комором и осталим возовима, а трупе долазе тек на последње место.

Упутство (директива). — *Уиушство* или *дирек Шгш* је излагање, којим се командант неког самосталног дела војеке (корпуеа, -армије или иначе каквог већег здруженог одреда за више-мање самостална дејотва) упознаје и упућује, да позна оппдте стање етвари на војишту, и да буде обавештен о главној идеји операција. Директива је мисао водиља у самоеталним дејствима до тичног команданта; она је у опште такво саопштење више инстанције нижрј, којој се не дају прецизиране заповести, како треба поступатИ у извесним тренут-

цима, већ ее износе само главне идеје за извесну операцију.-

Директива се мора добро да појми и да-схвати у свему пространству њеном, и с тога она и захтева јаку иницијативу у најширем смислу у команданата самосталних делова војске, и то не само у смислу слободе избора начина и средстава за постигнуће одређеног циља; него и у смислу самоеталног одређивања и поеебних циљева, али под условом, да ти посебни - циљеви одговарају главном циљу операција. Директиве дакле траже способне команданте, који су већ навитаути на самостално командовање војском.

Средством директива управља "се операцијама у рату. Да је то тако, ево какво је наређење издао Молтке 22. Јула 1866. године I. и II. армији немачке војске, које су биле у Герлицу и Најсу, да би оне прешле у Ческу: *„Његово Величанство запоееда, да обе армије уђу уЧеску, и да се уједине код Јичина"*, (Гичина). Толико и ништа више.

Ако се у директиве унесу и по неколико вероватних претпоставака о предузећима непријатељевим, па ако се у том циљу укаже још и на контра-радове, које треба да одговарају тим предузећима непријатељевим, онда то може да послужи само за што боље оријентисање подчињених команданата, којима су директиве и упућене. ',

Обим и пространство директиве је веома велико, јер директива обухвата опште стање а и основну идеју операција на целокупном војишту.

У данашњем времену и највише команде елуже се директивама не само ла војишЉма, него^чакина бојиштизаа.

Директиве захтевају, да војсковође буду не само добри тактичари у пољу, него да буду вешти и епособни и у идејама виших стратег^јских рачуна и комбинација. ;

У свима приликама треба правити разлику између диспозиција и директива, јер не знати чинити разлику и мешати та два појма један с другим, може дапроузрркује велику неповољност. Незнање тих ствари доводило је већ много пута до најнеповољнијих .резул-

тата. Наполеонову директиву о покрету ка Вавру с 18. Јуна 1815. године, коју је Груши примио у 10½ часова пре подне после битке код Линьи-а, он је разумео као диспозицију.

• Тако дцто се десило и у битци код Бауцена 1813. године, кад је Наполеоновудирективу и навод ..... у 12 сахати заузети Прајтиц", Нај извршио потпуно буквално, јер ју је сматрао као диспозицију, и ако је од Наполеона био далеко скоро .16 километара. Ието је та.ко учинио маршалНеј и пред Деневицом.

Пре него што бисмо изложили неколико примера о диспозицијама и директивама, које *су издавате у минулим ратовима новијег доба, потребно је, да се сачистог теоријскогледиштајош упознамо и са најглавнијим условима, које не треба губити из вида при издавању заповести у ратно доба.

Успови, КОЈИС се треба придржавати при издавању заповести. — Правилно издавање заповеети је тешка вештина, јер извршење наређења много пута зависи од веће или мање јасноће заповести. У главном,. свака заповест треба да је јасна, те да онај, коме је упућена, тачно зна, на шта се заповест односи. У заповест не треба стављати ништа, што је немогуће извршити, али у исто доба не треба ништа ни забрањивати, кад се може унапред да претпостави с вероватношћу, да he нешто бити прекорачено услед силе околностВг. То је све, штоби се имало казати о томе, али треба' признати у исто доба, да су ове напомене ^истина просте, али примена њихова у тешким околностима рата ипак, није-лака ствар, пошто у рату све заповести почивају на нееигурној ОСНОВРІ. Оне се издају на основи сазнавања о непријатељу, а то дознавање опет није никада са евим тачно ни потпуно. Сем напред реченог могу да се наведу и још извесни услови, које треба имати у виду приликом израде заиовести, и то:

1., Наређивати кратко, али само у границама кратког и потпуног објашњења ситуације. Боље је наредити и мање, него претеривати у томе. Претеривањем се окива епособност командантова,' ä ако се с друге стране нареди еувише мало, онда неспособан командант неће умети да се користи слободом рада, која му је дата;

2., Не треба из даљине наређивати за нешто, што се може боље да види и да нареди из близине и с лица места, јер се из близине могу лакше да виде,,да сазнаду и да уоче све прилике и околности од утицаја, које се мењају сваког часа, а то је све немогуће за онога^ који заповеда из даљине;

3., Заповести треба издавати поступно, и у томе не обилазити оне, који су подчињени непосредно. Оно истина, могу понеки пут да наступе и такве околности, да се заповест директно пошаље баш ономе, који ће је и извршити, али -у том елучају ваља одмах иззестити и непосредног претпостављеног о издавању заповести •;

4.рОблик заповедања треба у неколико подешавати и према степену способности онога, коме се заповест упућује, али наредбе треба писати увек чието српски ЂО само одабраним пуним и једрим изразима, који у слушалаца буде и одушевљење и уливају страх. Не може се армијама управљати. средством -директива, ако су дотични команданти недорасли за свој позив, (случај у 1813. и 1815. години код Наполеона, којије тада имао недорасле више команданте), већ се тада мора чешће да прибегава издавању диспозиција.

И ако је потребно, да се дишозицијама самонаређује, а не и да се уче и упућују команданти, ипак у младих или тек састављених војеака, у којих је кадар за командовање недовољно спреман, у диспозиције треба стављати и диспозиције и директиве, као што је радио ђенерал Шанси у рату 1870.—71. године, чије су заповести биле у иото време и директиве и диспозиције. .

На послетку начин и облик заповести треба да одговарају и индивидуалним особинама. онога, коме се упућује. Наклоноет неког команданта само јурити напред, треба уздржавати заповешћу, сувишну смотреност и пипавост треба заповешћу што више потискивати унапред. Али при свему трм заповест треба да носи на себи печат енергичности, имајући у ЂИЛЈ, да he се енергична заповест и извршити -»енергично, а

свака сувишна обазривоот и спороет могу само да проузрокују штету.

Ето то је све, што би се са чисто теоријског гледишга а на основи стеченог искуства могло да препоручи при састављању и издавању заповести.

Да наведемо сад неколико примера из Исторрце ратова о састављању директива и диспозиција за неколико ратних предузећа! —-Тако је н.пр. директива Врховне Команде немачке војске за 18. Август 1870. године у питању напада на положаје код Граведота гласила:

„Црема добивеним гшешћима може се претпоставиШц, да је непријаШељ намеран, да се држи на плаШоу између Поан-ди-Жура и Монтиньи-ла-Граижа.

„Четпри непријатељска батаљона заузелисушуму Жениво. Његово Величанство рачуна, да би одшарало цињу, да се упуте корпуси XII. и гардијски у правцу Батиљиа, како би они пресрели непријатеља код -0. Мари-о-Шена, ако би он одступио на-Браје, иAiлва га нападну од стране Аманвиља, ако остане на вцсу.

„Напад би требало извести једновремено са I. армијом рд.шуме Де-Во и од Гравелота, деветцм порпусом ударити на шуму Женшо и Верневиљ, а левим крилом II. арМтије ударити са сееера.

Молтке"

Ето то је све, што је речено о еитуацији и оеновној идеји напада на непријатељске положаје!

Сад да изложимо директиву команданта јужне армије немачке војске ђенерала Мантајфла, коју је он послао из свог штаба у Ла-Бару близу Дампијера 21. Јануара 1871. године ђенералу Застрову, команданту VII. корпуса, ђенералу Францеску, команданту II. корпуса и ђенералу Вердеру, команданту XIV. корпуса.

У цочетку директиве је изложена ситуација, у којој се излаже етање на бојишту, где се находе VII., II. и XIV. корпус немачке војске и француска армија Бурбакијева, па се онда излажу 6 претпоотавака ради бољег објашњења основне идеје операција. Ту се вели:

„Како изгледа, сутра 25. Јануара, XIV. корпус мораће да изврши кратак марш из Бом-ле-Дама ка Безансону, и с тога је нужно, да ее оцене следеће претпоставке:

1., „Ако непријатељ продужи пут к југу по путовима изхмеђу Вилер-Фајлера и Понтарлије, то II. и VII. кбрпус треба да буду цотпуно спремни, да са својом -преходницом јурну на бок Француза, или да им цре$_{г}$ пече даљи цут п.отребним покретима својих колона, 'ношто је већ заузет пут преко Вилер-Фајлера;

2., „Ако непријатељ покуша, да продре између Кранже и Дампијера, онда у томе случају VII. корпус мора да буде потпуно спрвхман, да одбије први напад француске војске, пошто има по једну дивизију на обема обалама реке Дуба, јер у то време II. корпус, који се надази позади, може да према околностима прими учешће у боју на обема обалама Дуба.

„Наступајући са севера XIV. корпус у оба, случаја треба да напада енергично непријатељоке заштитнице;

3., ,Дко непријатељ покуша, да продире из Безансона или изнад њега у намери, да се повуче преко Пема и Греја (Pesmes et Gray) друмом на Оде, Пјан и Етуз |>ади уједињења са Гарибалдијевим корпусом у Дижону, онда ће у том случају непријатељ имати лротиву свога левог бока IV. дивизију и бригад}" Кнезепскову, а против свога десног бока имаће баденску ;дивизију. Те дивизије биће у стању, да његове колоне зауставе на маршу, док не стигну и удаљеније трупе р деена и с лева ради напада на непријатеља^ или ^ради обухватања с крила у цељи опкољавања;

4., „Ако се непријатељ поново оКрене противу XIV. корпуса, онда he га у том случају II. и VII. корпус дапасти с југа; , . ,

о.$_{ƒ}$ „Ако непријатељ одступи ка Швајцарској гранИЦИ, онда преходнице од сва три корпуса треба да одмах следују за тим кретањем, да би доцније заједвго са осталим трупама могли свж да принуде непријатеља или да с њима бије битку,: или да пређе границу Швајцарске, ако то буде потребно;

(>., ^Ако се непријатељ' буде грулисао код Безаасона, п ту буде очекИвао наш напад, онда је у том елучају потребно, да се бар приближно сазна количина хране, сКОЈ'ОМ располаже непријатељ, па онда да се јужна армија обезбеди потребама на што дуже време, с тим, да она не може бииг при&орана, да

можда напада на јаке положаје, који су под заштитом тврђаве, већ да она очекује напад непријатељев.

„Под оваким околностима, кад ее не може да rfo-стигне узајамно потпомагање сва три корпуса, што можда не ,би бипо ни целисходно, ја нисам хтео да пропустим прилику, а да Вашој Екселенцији не доставим до знања, како ја схватам ситуацију, те да можете у свако доба да подесите своје операције пре, него што стигну моје заповести, ако околнооти буду изискивале брзих решења и одлука." . .. . .

Као што се види из овога, и овде је ипак иоказано само оријентисање.

Као образац диспозиције за битку остала је до сада а £иће и у будуће Наполеонова диспозиција за битку код Фридланда 2. Јуна 1807. године, која је гласила:

„Маршал Неј чини десно крило од Постена до Сортлака;

„Маршал Мортије чини лево. крило ослањајући се на Хајнрихсдорф ä cheval пута од Кенигсберга;

„Маршал Лан чини центар од Сортлака до Мортија;

„Коњица Еспања и Грушија долази на лево крило;

„Ђенерал Виктор чини делимичну резерву позади маршала Неја;

„Царева гарда чини општу резерву иза Постена;

„Цар је код резерве;

„Иницијатива напада припада маршалу Нејy." —

Хз све ово ево нека се види, како је гласила диспозиција и нашег главног команданта *моравске војске* у нашем рату е Турцима 1876. године у циљу чернирања Ниша помоћу онаге од 86 батаљона, 19 батерија и 17 ескадрона коњице с потребшш ситнијим деловима.[1]

„Диспозиција главног команданта моравске војоке зарад чернирања Ниша.

„h., Десно крипо: Командант потпуковник Коста Бучевић;

„I., *Десни фронт,* (колона на *Јанковој Елисири):*

[1] Ђенерал Сава Грујић, *Српско-шурски рат* 1876-^7. године. Операције тимочко-чоравске војске, књига I. стр. 138.

1 батаљон I. класе. из Крушевца;

2 батаљонаШ. „ „ „ ;

1 бригадна батерија;

1 вод коњаника.

„Наредба. — Да брани пролаз *Јанкове Клисуре,* и да се појача по потреби батаљонима III. клаее; кордон на деоно до границе јошаничке, а на лево до округа алексиначког;

„II., *Центрум,* (колона *вукањска):*

3 батаљона I. класе крушевачке;

2 „ II. „ јагодинске;

1 батерија 4 фунтовна из јужно-моравског пука;

1[3]4 ескадрона коњице;

1 чета пионера.

„Наредба. — Концентрисаће се 19. Јуна увече у *Вукањи;* 20. Јуна у 4 часа изјутра колона he се упутити према *Прокупљу,* заузеће фортификације, које се находе пред тим градом, па и сам град. После тога командант колоне пресећи he пут за Куршумлију, и одбиће непријатеља правцем ка Нишу. Колона he остати у сталној'вези помоћу коњичких патрола с оном колоном, која се буде кретала од Суповца ка Мрамору. Командант *вукањске колоие* добијаће наредбе од суповачке колоне.

„III., *Резерва*:

2 батаљонаЛ. класе јагодинске уКрушевцу;

2 „ III. „ крушевачке „

„Кад буду дошле ваљевске бригаде, биће употребљене према околностима. Две брдеке батерије дринске дивизије дођи he у састав војеке, која he бити под главним заповедником моравске војске.

„Б., Центрум: Командант пуковник Милутин Јовановић.

„L, *Десно крило,* (суповачка колона):

3 батаљона I. класе алексиназке бригаде;

4 „ I. класе ћупријске бригаде;

4 „ II. класе „ „ ;

•4 „ I. класе смедеревске бригГде;

2 батерије 4 фунтовне јужно-моравског пука;
1 батерија 12 фунтовна дунавског „ .'•
3 бригадне батерије; •
3 ескадрона јужно-моравског пука (2 ћупријска и 1 алексивачки);
4 ескадрона дунавеког пука, (2 смедеревска и 2 пожаревачка); • • •
1 комбиновани инжињереки батаљон, (2 чете јужноморавске и 1 чета дунавске дивизије);
Понтонска екипажа.

„Наредба..— Концентровати се 19. Јуна у Тешици, 20. Јуна у 4 часа изјутра колона ће прећи границу на , Суповцу, заузеће фортификације на Мрамору и мост. За тим командант колоне оперираће ка Нишу према околноетима, и тежиће да заузме Ниш, имајући у сваком случају на уму, да пресече пут, који води из Ниша у Лесковац кроз моравску долину.

„Пуковник Милутин Јовановић комбиноваће своја кретања с онима *вукањске колоне,* која he бити под . његовим заповедништвом. . .

„IL, *Положај код Алексинца:* Командант пуковник Ниђифор Јовановић. Ту he бити:
5 батаљона II. класе крагујевачке бригаде;
4 „ II. „ смедеревске „ ;
2 „ III. „ алексиначке „ ;
Цела позицијска артилерија под заповедништвом мајораМ. *Еренцера* заузеће положај алексиначки;
1 батаљон III. класе остаће у авангарди на граници од *Св. Стевана до Мораве.* Батаљон, који се сада находи у Св. Стевану, доћи he у положај код Алек- , синца,

„III., *Положај на Делжраду:* 1 батаљон II. класе крагујевачке бригаде вршиће стражарску службу по утврђењима и зградама Делиграда.

„В., Певр крипо: Командант пуковник. Љубомир Узун-Мирковић.

„L, *Леви фронт:* 4 батаљона I. класе књажевачке бригаде; ; "
4 батаљона II, класе књажевачке бригаде;
1 бригадна батерија и III. батерија тимочког пука;
1 ескадрон коњице;

1 чета пионерска.

„Наредба: — Јунас 19. увече одељење ће бити концентровано у месту, које ће се доцније означити; командант he предузети све потребне мере за одбрану границе од Турака са етране од округа црноречкогдо Пандирала.

„II., *Главна сила, {грамадска* колона):
5 батаљона I. класе београдске бригаде;
6 „ * » крагујевачк'е „ ;
4' „ „ ,, јагодинсре „ ;
Л/ „ „ „ пожаревачке „ •;
1 батерија 12 фунтовна из шумадијског пука;
2 р 4 р
1 „ а 4 „ а из дунавеког пука;
3 лаке батерије, (ваљда крагујевачке, јагодинске и пожаревач^е!);
.5 ескадрона шумадијског пука;
1 комбиновани батаљон пионера, (4 чете из београдске, j^,годинске, крагујевачке и пожаревачке бригаде).

„Наредба. — Ове he се трупе концентровати 19. Јуна увече на Грамади, и упуткће се ка Нишу путовима Рђ *Курилова* и *Грамаде.* Главни заповедник моравске војске биће с том колоном. Две брдске батерије дринске војске ибеоградски ескадронујединиће се с том колоном што је могуће пре.

18. Јуна 1876. године,
у Алексинцу. " ;
Главни командант моравске војске, -
ђенерал Черњајев с. р."

Ето, то је прва писмена диспозиција аа главну моравску војеку у рату нашем е Турцима 1876. године! — Ни по суштини— садржини ни по облику она не бдговара захтевима диепозиција у опште; она ништа, не говори о стању и приликама на војишту; по њој се не зна, ни где је непријатељ, ни колики је; у ifcoj нема општег циља, а евака колона добија иеке прсебне задатке; командант диспозицијом креће војску, и ако му еве трупе нису стигле, као што је био случај са обема ваљевским бригадама; негде се спо-

мање потреба неке везе са извесном колоном (вукањска са суповачком) помоћу коњичкКх патрола, а негде се ништа о томе и не говори. *У* овој се диспозицији не сцомиње ништа ни о раду тимочке војске тог дана, и ако је она истина била под засебним командантом, али је ипак било потребно, да се "нагласи главној војсци намера и те војске за тај дан, анајзад тешко је и погодити, да ли је ово диспозиција еамо за покрет или за напад. Овом су диепозицијом колоне разбацане на грдно велики.фронт од 90 и неколико километара без икакве везе,. тако, да се ни за.два дана не би могле прикупити за општи удар. У опште тешко је и замислити, како је главни командант моравске војске замишљао, да изведе овај задатак еа овако удаљеним појединим колонама! — И остале диспозиције у овом рату су скоро истоветне.

Заснивајући дал>и свој рад на основи предње диспозиције главног команданта моравске војске, командант комбиноване дивизије на Вукањи од своје стране је издао оваку диспозицију:[x]

„Диспозиција за марш вукањске колоне 20. Јуна 1876. године.

„L, *Предводница:* Поручник Павле Најдановић.

а., Жоњичка извидница:

Коњичке патроле на челу: Позади 300 корака вод кењице од првог ескадрона; позади њих 300 корака остала три вода Г. ескадрона;

„б., Предње одељење — 500 корака за коњичком извидницом: Чета добровољаца; половина тешке батерије; крушевачки батаљон I. клаее;

„в., ПрихваШница — 500 корака за предњим одељењем: Чета добровољаца; половина тешке батерије; крзчпевачки батаљон I. класе;

„II., *Еолона под командом мајора Чолак-АнШића* — 500 корака за прихватницом предводнице: Половина другог ескадрона; расински батаљон I. класе; половина тешке батерије; трстенички батаљон I. клаее;

[1] Ђенерал Сава Грујић, *Српско-Шурскгс рат* 1876.—77. године. — Операције тнмочко-моравске војске, књ. I. стр. 147.

три батаљона крушевачка[1] II. класе; три батаљона ја-^годинске II, класе; .,

„IIL, *Заштитница* — 5—800 корака за колоном (1. *2.* и 3. вод I. чете IV. батаљона II. класе јагодинске -бригаде): 5 коњаника II. еекадрона за јављање; чеђрврти вод I. чете IV. батаљона II. клаее јагодинске "бригаде за 150 корака позади; *патроле* на 150 корака одстојања;

„IV., *Комора* и њена заштита: Три чете IV. батађвона II. класе јагодинске бригаде; 5 коњаника П. ескадрона за јављање.

„Наредба. — Полазак коњичких патрола предвоЈднице тачно у 3 часа ујутру.

^Вукањска колона маршоваће путем од Вукање *Ш* Прокупљу; ако наиђе на непријатеља, потиснуће га ка Прокупљу, заузеће утвр*ђења око тога града а II сам град,^и пресеђи he непријатељу пут за у Куршумље, и бациће га ка *Мрамору* на Морави. Колона he се старати, чим добије прилику, да ступи у везу са *суиовачком* а по околностима и са колоном *Јанкове Жлисуре,* које се у исто доба крећу у равно-рдстојним правцима. С тога he коњичка извидница, чим изиђе у отвореније и проходније земљиште, истурити што јвећи број патрола у десно и у. лево. Ове патроле имају остати у непрекидној свези међу еобом, и ја•вљаће одмах потпиоаном команданту о свему, што опазе о кретању непријатеља.

;.Сви команданти слаће своје извештаје у прихватницу предводнице, јер he се командант са ђенер'аЛ'Штабом-тамо налазити.

„На коме he одстојању од колоне комора маршовати, наредиће се на самом. маршу.

»Пионерским четама биће поглавити задатак, да спреме цутове за прелаз артилррије.

Командант комбиноване дивизије,
. потпуковнпк
> К. Бучевић, с. р."

Као што ее види из ових излагања, наше су диспозиције за ратње радње у опште гломаавге, дугачке

и претрпане детаљима и залишностима, тако, да је тим спутана лична иницијатива у подчињенх команданата. Лична иницијатива већ је спутана самим тим, што у опште-наше заповести за ратна дејства никад не износе *опгите стање и прилике на војишту,* као год што се нигде не излаже *одлучна намера и циљ,* који имају да се постигну. Где овога нема у диспозицијама, онда је са свим природно, да у тим случајевима не може бити ни говора о каквој личној иницијативи подчињених команданата.

Оцо истина има извесних обзира, према којима ее мора подешавати већа или мања подробност у издавању ратних заповести. У ред многих тих обзира долази на прво место и општи састав војске и њен елемент за командовање. Тако на пример, ако је кадар за командовање извесном јачом ивећом јединицом састављен у очи рата од официра, којима је комацдовање војском нова ствар, и којима се поверава команда 'Не из уверења о њиховој спреми и способности, него пз буди каквих других разлога, еамо да би и они у оној општој невољи припомогли ма у чему својој отаџбини, не говорећи и о многим другим побудама за истицање појединаца на угледније положаје одутцаја, онда у таквим приликама са свим природно наетаје питање, да ли је тада могуће апеловати на какву самосталност и иницијативу оних команданата, којима се први пут појавила прилика, да извуку сабљу предтрупом?! -— Наравно, у тим се приликама не може рачунати ни на какву самосталност, брзину, одлучност и обазривост у раду таквих команданата. У таквим случајевима главни командант не може само да наређује, он мора у исто време и да поучава, рбјашњава и да. сваком каже што је могуће тачније,' шта има и Како ко има да ради.

Дакле, кад ће у каквој војсци истичу на места виших команданата личности не по њиховој духово--тости, не по спреми и способности и по нарочитим каквим карактерним одликама/ онда у»таквој војсци не могу да буду општа својина ни проста начела командовања, и онда услед тога у таквој војсци не може се имати ни сигурности за тачна извршивања

св-их ратних радњц. Кад се овакав елеменат за командовање усели .у једну војску, која ни сама нема довољно опште подобности за нападна ратна предузећа, онда се већ може мислити* у какве се "ситнице и по-.јединости мора тада да спушта главни командант, кад хоће да саставља бојне и друге заповести, и каквим се у опште успесима он може тада да нада. РадпЕ овога вредно је прочитати и проучити неколико заповести виших, команданата немачке војеке БЗ ратова.1866. И 1870.— 71. тодине, па их упоредити са сличним заповестима наше војске у ратовима 1876.—77. и 1885. године, па he се онда лако сваки уверити о њиховој ррдној разлици. Невештина и незнање у командовању ii издавању заповести повлаче за собом и назадак у успесима.

Иутови и начини, да се што потпуније и тачније сазна стање ствари на војишту и бојшцту у однасу према непријатељу ипрема земљишту; путови, начинип средства, да се одржи поуздана и трајна веза између штаба Врховне Команде и штабова осталих већих јединица, које су.подчињене непосредно под Врховну Команду, као и то, да се одрже сталне везе -између већих хамосталних јединица и њима подчињених нижих команада; облик и редакција важнијих наређења за сверазноврсне војничке радње у рату, као што су диспозиције и директиве, као год и време, кад he се из виших штабова одашиљати наређења подчињеним командама, обезбе-. ђујући у исто време, да те наредбе буду свакад и на време достављене тачно ономе, коме су упућене, јесу услови, који имају пресудни и одлучни утицај на овакав или онакав исход рада у рату. Није нова ствар, да се говори о значају ових послова у рату. У опште од када се зна за ратове, од тада потиче и значај ових послова у рату саобразно вештЈнни ратовања у дотичиом времену. У колико су год војоке веће, у колико су страшније последице рата, и у колико су год усавршенија средства за брзо комуницирање на пространим војиштима, у толико је већи значај напред поменутих радњи и послова у рату.

И ако је значај свеколиких ових радњи у рату ii веЛики и несумњив, изгледа ипак, да^ се у нашој

младој војсци не поклања довољно пажње уеавршавању у овим пословима. Треба само детаљније проучити наше последње ратове, за тим пажљиво и беспристрасно ценити претходну спрему, извршење и главније радое у маневрима и већим вежбањима мирног доба у нас, па ће се лако сваки уверити, у колико се у нао у оцште поклања мало пажње оним пословима, који имају јак и несумњив утицај на овакав или онакав исход рада у рату.

Узроци овоме у главном су познати; њих треба само пажљиво потражити, и они ће се наћи. Није место, да их овде именујемо, јер је наша дужноет, да само укажемо и на ове важне послове у ратном времену, који ако се благовремено не проуче, не схвате и не усавршe, повући ће за собом лоше последице у операцијама и у будућносги, као што је то бивало н у прошлости.

Место гпавног команданта у времену битке. — „Врло је важна ствар, да се главни командант са својим штабом налази у времену битке на извесној даљини у позаднини његових армија. Он треба да даје импулс свима догађајима, он.треба да је увек готов, да прими на се одговорност, ако се који од подчињених команданата колеба, и да са потпуном објективношћу цени важност целокупних операција једних према другима. С тога главни командант треба да је изван вике, немира и страха, што посведневно прати живот трупа на бојишту, које су у непосредној близини до непријатеља. Хладна мирноћа треба да влада у атмосфери; која је око главног команданта. Само у врло ретким и одлучним тренутцима главни командант треба да ступи у бурни елеменат. рата, те да под овим непосредним утисцима издаје своја наређења. Ако се аво дешава често, онда ће он изгубити преглед целине, а гледање патњи постепено ће оштетити и полет у његовим мислима икомбинације у његовимдлановима." —

0 месту главног камандапта у времену битке казао је ово Наполеон I.: *„Главпп командант не Шреба да се штеди и чува у рекоеносцирању непријатеља, а то је у почетку у уводу биШке. У времену пак*

•јаше *битке он Шреба да се штеди",* (Se prodiguer aux ireconnaissance et se menager au combat).

Били ма какви разлози, да се главни командант *Ц&* својим штабом налази на извесној даљини од бојишта, ипак ова даљина не сме да буде толика, да он прекине жив додир с ВОІСКОМ. Главни командант мора да осећа тугу своје војске. Од унутрашњих узбуђења војске до њега треба да допре толико, да он тиме не буде сувише узбуђен пролазним утисцима, али у томе ^реба да има поуздано осећање, шта може у извесном гтренутку да захтева од своје војске. •

Корисно је без сумње, да и Врховна Команда поиеки пут осети мало од ратних тешкоћа у времену маршева и збијеног становања, онако, како. то јако ©сећају и трупе. На тај се начин добија то, што се од трупа неће захтевати и оно, што се не може да испуни, а тиме се у исто време своди на праву меру страх од препрека, које из веће даљине изгледају gehe, него кад се посматрају *ш* близине.

У колико се више тражи од главног команданта, да има већу прегледност, и да јаче интелектуално утиче на ток боја — битке, у толико он треба ,да је даљи од зоне озбиљне опасности по живот. За њега је најбоље такво место, одакле ће моћи да види и кретање својих колона а уједно и непријатељеву бојну линију. Било би потпуно погрешно частољубље, напустити овака места само с тога. што олово дотле не достиже. Презирући смрт, главни командант тиме неће у опште допринети никаквиХ користи, док напротив јасношћу и хладним размишљањем о својим решењима и својим заповестима како ће окончати рат с коршпћу, он постаје добротвор хиљадама и стотинама хиљада душа.

У времену битке главни командант не треба без нужде да мења место, јер мењање места у времену битке има озбиљних незгода: Извешћа залутају, подчињени команданти, који траже главног команданта, или га никако не нађу, или га иађу доцкан. Важно је дакле, да главни командант у близини бојишта нађе такву тачку, одакле може да има велике прегледности о правцима кретања својих трупа и о оплптем раду

свих делова војске на бојишту. Ако се измени хок догађаја, ако наступи криза на другом месту, а не онде, где .се очекивала, онда прво изабрато место губи своју важност, те треба одмах променити место, па о томе одмах известити и еве подчињене команде. Главно је, да војска у сваком тренутку осећа моћни утицај главног команданта, и с тога он мора еве да види и потпуно да осећа пулс своје војске.

Није главно, да војска баш види свог главног команданта, и да баш зна место, где се находи, него је главно, да она сваког тренутка осећа његову велику морадну силу и важност.

У мањих делова војске мењају се и гледишта за избор места. Командант корпуса поступаће као и главнрг командант само онда, кад врши сличну улогу, т. ј. кад се са својим корпусом бори самостално. Но ако је његов корпусједан део бојне линије, онда је потребно, да 'се брже и лично умеша у бој, ла с тога је потребно, да. изближе и иосматра развој боја.

Команданти дивизија, бригада и пукова према својим положајима треба да су све ближе својих трупа, да су ближе бојУ и опасности, јер у колико се од њих мање тражи,- да имају велике прегледности трупа, у толико се од њих много више тражи, да брзо и одлучно прихватају потребне мере за успешно извођење ратних радњи, и да тренутно подстичу трупе у борби и напредовању. '.

Командантима батаљона, командирима чета и водним официрима судба је и одредила, да се тто више жртвују, па за то они треба редовно да су на челу _својих трупа, и Да им примером претходе у пожртвовању и храброети.

На закључку овог кратког излагања о командовању и управљању • армијама потребно је да, наведемо још и ово: - ≫ / : V

. Особље (елеменат) за командовање игра у рату готово прву и највећу улогу; оно је управо врело, из кога потиче успех или неуспех у, рату, jsia да и успех

и неуспех у многоме завиее од преимућстава материјалних и других средстава над оним у непријатеља.

Према овоме као и свуда тако и у рату главни значај у ратним радњама припада моралним или духовним ередствима,•• т. ј. човеку_ — војнику. Ко. у рату. буде боље и свестраније спреман и васпитан за вршење ратних задатака, тај ће имати и више изгледа на успех. Дакле спреми и храбрости човечјој покорава се скоро све у рату, као што ее то показало иу последњем рату Руса с Јапанцима. Човек цобеђује и у најтежим и у најопаснијим тренутцима. За ово имамо доказа у Историји минулих ратова, која је најмеродавнији судија за то. У овом погледу Историја донекле поематра човека — војника као нешто засебно,' а опет каа засебно човека — команданта. Човек —, војник више или мање свагда је био и јест једнак с погледом на војни дух, и ако донекле има неке разлике у односу народног духа према војничком духу. Ове јевроиске војске бориле су се цодједнако добро; свака од њих са једним и истим човеком — војником одржавала је и победе и трпела поразе, имала је и дана славе и дана невоља, према томе, како се командовало 'војском, и коју је водио, да ли ђеније и талентовани војсковође или ђенерали обичне спреме. На пример: На реци Требији и под Аустерлицом руски војници подједнако су се храбро борили, а каква је била велика разлика у резултатима! Па услед чега је дакле долазила та разлика?

Особље за командовање је дакле главни ноеилац енергичности, тога духовног елемента, од кога у рату зависи скоро $^{3}/_{4}$ успеха. Од храбрости зависили су и зависиће увек и успеси и недаће у рату. Ето дакле, на што поред осталог треба обраћати нарочиту пажњу за све време мирног доба. Треба трајно радити на спреми и образовању виших команданата за војску, јер њихова спрема, као дело темељног васпитања, не достиже се тако лако. За то треба не само доста труда, него и доста времена и велике умешности. Крајње би време било, да се и у нашој младој војсци једанпут Овом питању поклони најозбиљнија пажња, јер не треба заборавити, да he она војска имати -увек и све

шансе за успех у рату, која имадне у рату боље, спремније, духовитије и родољубивије команданте од војске.у прохивника.

У nofврду свега напред реченога односно питања о управљању и командовању армијама довољно је, да наведемо следеће речи Наполеона L, који је казао: „Нису римски легијони овладали Галијом, већ Цезар; није картагенска војска задавала страх и трепет Риму, већ Ханибал; није македонска фаланга допрла до Инда, већ Длександар; није француска војска долазила до Везера и Ина, већ Тирен; није пруска војска 7 година бранила Пруску противу три силне јевропске државе, већ Фридрих Велики."

Главне врсте ратовања.

Општа разматрања

Главне врсте ратовања своде се у главном на напад (офанзиву) и одбрану (дефанзиву).

Кад ратују две непријатељске војске, онда *нападно (офанзивно)* дејствује она војска, која се осеha јачом како у материјалном тако и у моралном погледу, која је предухитрила свога противника у мобилизацији и у концентрацији трупа, и која се решила да продире, те да тражи свога противника, да би га нападала. Нападачева се војска зауставља само онда, кад покори свога противника. -- *Одбранбено (дефанзивно)* пак дејствују она војека,,коју је у опште прел^као непријатељ у првим њеним дејствима, и квјасилом околности мора да води рачуна само о, својој одбрани и против-дејству оне војске, која напада.

Ономе, који буде принуђен, да у рату услед. силе околноети води рачуна само о томе, како he и на који начин да се брани и да против-дејствује нападима свога противника, сва је добит у томе, да се само сачува од пораза себе самог, и то му је све. Он не може постићи каквих других резултата до.негативних, и-само he бити у стању, да осујети нападачеве планове за извесно време.

На тај начин одбрана и није потпуна, права и

истинска врста ратовања, с којом би се могао да постигне циљ рата, да се победи непријатељ. Присталице одбраобенихоперација ипак препоручују, да се крај рдбране заврши увек с прелазом у напад на непријатеља. Али и њихови погледи своде се на крају крајева на тај закључак, да се тај начин дејстава мора напустити, ако се жели, да се постигне што позитивно. На овај начин зарађене стране прибегавају одбранбеним (дефанзивним) операци^ама тек само привремено као узгредном дејству, а само у нарочитим изузетним случајевима одбране се прихватају зарађене стране баш од почетка до свршетка рата. На то последње може да се реши само онај, који буде потпуно убеђен у своју немоћ, и онај, коме би се за успех ратни признало само то, ако успе, да у току целог рата избегне потпуни свој пораз.

Из оваквог посматрања излази, да се у рату ни један од противника неће никада решавати баш на то, да један од њих аамо напада, а други само да се брани. У оним пак случајевима, кад су обе зарађене стране уверене, да су приближно подједнаких снага, и да једна другој не уступа ни у осталим средствима за војевање, онда ће без сумње оне обадве предузети нападна дејства једна противу друге дотле, док једна од њих не осети на себи рђаве поледице каквог првог озбиљнијег сукоба, те услед тога буде сама признала, да је морално побеђена, и да је слабија од свога противника,. па због тога буде принуђена, да се задовољи само са одбраном од свога јачег противника.

Дешава се, да једна од непријатељских страна буде принуђена, да се лати одбране онда, кад буде неочекивано изненађена с појавом далекб надмоћнијег непријатеља, као што је то било с Французима 1870, године. Без сумње такви ће се случајеви од сада појављивати у толико ређе, у колико свака држава и њена војна управа још у времену мира буду водиле озбиљног рачуна о напредовању снаге у њихових могућих непријатеља, па према томе буду унапређивале и своју ратну снагу према захтевима модерног ратовања и према снази и моћи својих вероватних непријатеља.

Одбранбенилг (дефанзивним) дејствшт прибегаваће

се и онда *само привремено,* кад једна непријатељска страна буде изазвата и принуђена на борбу, док још није довршила концентрацију своје војске, да би.могла да" пређеу напад (офанзиву), или онда, кад се буде решида, дауоаЈоре прикупи- на једном месту што јачу снагу, да би тиме иопољила своју надмоћност над противником, и тек кад успе у томе, да онда поново - пређе у напад и наступање (офанзиву). \ '"

На основи свега напред изложеног одбранбена (дефанзивна) дејства сматрају.се у опште као *несамостални -и принудни облик ратовања,* који у крајњем случају може да ижа само значај другог степена, као што је то већ једном напоменуто.

Према свему овоме, у даљем, нашем излагању придржаваћемо се ових назива (номенклатуре), а напад и одбрану признаваћемо као равноправна ратна дејстваикао најглавније врсте ратовања у садашњици и будућности.

Још раније видели смо, да се целокупна вештина у ратовању дели у две гране ради изучавања, и то на *СШраШегију и Такшику. Сшрaтегија се бави пи-. тањима око прикупљања и довођења — иодилажења - војске на месШо, где се мисли да изврши одсудна биШка под најпогоднијум условима. Међу тим у ТакШици се ироучавају сва пигпања, како да се војска на самом 'бојишту најбоље распореди, и како да се управља и руковбди самом битком, капо би се она окончала у %тиу корист.*

\^>вим поводом многи називају Стратегију науком о ратовању, а Тактику — науком о.борби. Међу тим није баш ни лака ствар, да се обележи тачна граница између ова два' дела ратне вештине.

• <, Клаузевиц н. пр.вели, да је Тактика наука, која говори о употреби војске у битци, аСтратегија наука, која говори о употреби битака за постигнуће- ратног циља. Овакво одређивање значаја Стратегије и Тактике доста је сагласно са оним, што вмо навели напред, и то нам даје могућности, да одредимо јаевдгје- круг простирања и границе, до којих досежу и једна и друга наука о ратној вештини. Нс како' се оне у практици врло често мешају. и тако рећи сливају једна у другу,

и како ее и у теоријским погледима између *Отрашегије* и *Тактике* морају да повуку неке границе, то је без сумње овака подела и: корисна, нарочито с тога, што смо у могућности, да целокупно теоријоко учење о ратовању обе науке појмимо лакше као у самој ствари једну целину.

. Кад сеі дакле има на уму све, што је напредна-ведеш, онда је могуће, да се понаособно говори и 0 стратегијском и о тактичном наступању или нападању и о стратегијској и. о тактичној одбрани. Ове четири врсхе ратовања или борбе могу да ее различито комбинујл" међу собом, па с тога неће бити залишно, да проговоримо неколико речи и о том међусобном преплетању Стратегије и Тактике.

Тако н. пр. спојено стратегијско и тактичко наетупање или нападање поетиже се онда, кад севојска *ДЈЖ* целог војишта[1] крене на сусрет непријатељу у намерц, да свога противника заустави, и да га туче. Спајање стратегијског наступања са.тактичком одбраном бцваонда, кад предузмемо дејство зарад нападања само до сусрета с непријатељем, па у томе тренутку улогу нападача уступимо непријатељу, а ми се онда ставимо у одбранбени положај. У томе случају она врста дејства, коју тада предузме непријатељ, може да : се назовб *страшегијски одбраном,* а *тактички наступањем* или нападањем. *У.* овом случају * непри|ател> није сметао нашем кретању, него је очекивао, да му се приближимо, па је тек тада предузео напад са своје стране.

Стратегијска и тактичка одбрана представљају у свима приликама и односима само пасивну врсту дејства. Заузимљући извесну позИцију, и ограничавајући се само на одбрану бранилац у овом случају уступа ..непријатељу ираво нападања.

[1] Кад се армија покрене унапред за, неколнко маршева, онда то" join l не значи, да она већ предузимље дејства радп напада. Разлог и циљ њеног • помицања унапред молсе да буде и одречан, кад се н. пр. бранилац налазп на незгодној прооторији, .а желео би да прими битку на згоднијем. земљншту и на згоднијем цоложају, и у опште да борбу дрвга онда, кад се буде налазио у повољнијим околностима. Разлог овом- помицању унапред може да буде још и тај, што .се бранилац може да крене унапред'е тога, да би . својим новим положајем могао благовремено што боље даЈ^безбеди и стратегијскии тактички неки свој правац или неку своју просторију.

Један од војних писаца[1] покушао је, да у шематичној таблици доле изложеној-изнесе, с.каквим се резултатима у главном могу да примене напред поменуте комбинације, било да исход одлучне битке буде успешан или неуспешан.

Комбинације врсте дејстава

	Спојена- уједно стратегнјска и так^ичка одбрана.	Стратегијска одбрана а тактичко нападање.	Стратегијско наступање, а тактичка одбрана.	Спојено уједно стратегијско и тактичко наступаае. ;
П о с л е д и ц е				
У случају добијене битке.	Никакви одлучни резултати.	Победа иа бојишту без одсудног утицаја на ток рата.	У опште повољно стањеза рад, али без" резултата, јер није сломљена снага непријатељева.	Уништај непријатељеве енаге и заузимање • његове земље.
У случају изгубљене битке.	^Цораз всуеке и губнтак- територије.	Тактичко одступање, да би се поново могло прећи у наступање.	Благодарећи повол.ном стратегијском положају, последице лораза нису опасне.	Привремено одустајање од дотадашњег начина дејства

Оваква у неколико математичка претходна решавања резултата ратних дејстава могу да буду врло опасна у практици, јер могу лако да натоциљају кога на погрешна очекивања, и услед тога да буду и повод великих заблуда. Пошто се у рату изобилује хиљадама којекаквих случајности и неочекиваних догађаја, који имају одсудни утицај на резултате дејстава, било да умањују било да им увеличавају значај, то и у најпажљивијим претходним рачунима могу ипак да се покажу они као погрешни, јер *су основни елеменши ратовања* непоузданост и неизвесност.

[1] *Вилизен „Теорија рашовања".*

Кад је Фридрих Велики ишао *Еолину,* да би заштитио Праг, он се у ствари бранио стратегијски, а под Прагом на бојишту прешао је у тактичко, наступање. По шеми Вилизеновој, коју наведосмо напред, Фридрих би у случају изгубљеде битке морао да одступи и тактички, да би за тим поново прешао у тактичко наступање и нападање.

Међу тим, кад је на бојишту претрпео пораз, и кад је на бојишту, било великих губитака нарочито у редовима пешадије, те је услед тога настало *Шактичко растројсШео,* онда је то све учинило, да је за Фридриха Великог било немогуће и стратешјско одотупање, те је услед изгубљене битке наступила потпуна промена целокупне ратне еитуације на целом војишту.

У изложеној шеми појављују ее тврђења као неоспорно истинита, да се уништење непријатељеве снаге и заузимање његових области као највећих резултата победних могу да добију само спајањем стратегијског и тактичког наступања и нападања, док међу тим спајање стратегијске и тактичке одбране и у најповољнијем исходу дејстаза не може да доведе ни до каквих важних резултата.

Расправљајући питања о добрим и рђавим особинама офанзивних и дефанзивних дејстава, понеки војни писци врло, су често узрок распростирања погрешног мишљења, као да предузимање једне или друге врсте дејстава зависи од елободне воље дотичног војековође.

У истини пак то не бива скоро никада, пошто врста дејстава у рату завцси од виших рачуна и комбинација, ко]и се у томе случају појављују готово као еила закона.-

При оваквом разматрању не треба заборавити, да рат стоји у вези с политиком, и да је рат само продужење политичког рада/ па су према томе стратегијско нападање (офанзива) и стратегијска одбрана (дефанзива) зависни од сличних политичких дејстава, а политика опет са своје стране зависи од узрока историјских. У рату руско-турском 1877. годрш нико

није ни помишљао наофанзивна дејства Турака, јер је сваки сматрао, да Турска према стадијуму свог историј-CROF развоја друкчије не може ни да поступа у том рату, него да he воднти само дефанзивни рат. Тако исто само у обрнутом сми&гу било је мишљење и о Русији, која понесена идејом Панславизма мора да дејетвује само офанзивно. Дакле, обоје је сматрано као нешто потпуно природно. Према овоме, ступањ историјског рабвића одређује још пре рата обема странама врсту, како he оне ратовати. Народ, који дође до кулминације свог политичкогг развијања, а тако исто и народ, који се налази у периоди опадања, у својој политици неће се држати офанзивних тенденција, и с тога ће такви народи ући у рат само по сили околности и по нужди. Такви народи у времену рата само очекују напад свога непријатеља, т. ј. такви he се народи у почетку ограничав.ати само на стратегијске одбране, а доцније са свим природно прихватиће се тактичке одбранбене (дефанзивне) врсте дејстава.

Напротив млади народи и државе, који еу још.у току развијања, као што смо ми Срби у Србији, ie-жећи да гпостигну своје народне идеале и циљеве, Мёрају да раде у политици офанзивно, било зарад задобијаша пограничних области, које су у спору са освајачем, било за^ад^уједињења са својим јеДнoплеменицима, који се. налазе!1одЈсуђинском управом, било најзад и зарад отварања и прокрчивања трговинских цутова за се, ако се ти путови находе у влаоти еуседних држава, kao што смо © томе и напомињали мало ратаје. , ,

Сви ови цшвеви могу да се постигну једино помоћу *стратегијских офацзивних дејстава, пошШо пасивно држање јебне Шакве умртвљене државе неће никога никад умилосШивитц ни склониши, да своје отете области добровољно уступи ономе,* чије су биле, као што нам о томе довољно јасно и убедљиво прича политичка Историја наше младе Краљевине Србије. —[L]

„СтратегиЈска је офанзива пробитачнпја врсШа рашовања," вели Влуме.[1]

[1] Blume, Strategie, стр. 201.

Ко жели ,да дејствује *стратегијски офанзивно,* тај мора да дејствује и *тактич,ки офатито,* јер је врло тешко претпоставити, да ће се- неко, који дејствује стратегијски, офанзивно,- зауставити у свом раду при сусрету с непријатељем, јер би доцнији његов офанзивни рад промашио свој-главни смисао.

Наравно, да има и изузетака у овом правцу. Тако н. пр. војска, која стратегијски наступа и напада, може лако да наиђе на некој просторији на какве важне тачке или положаје, с којих би у први мах јако угрожавала сва намишљена даља дејства непријатељева, ако би посела те положаје, па биодатле могла чак и да нанесе пораз непријатељеве војске, те he то без сумње и да принуди непријатеља, да од своје стране пређе у наступање из дотадашње своје одбране.

У том би случају произишла дакле промена улбга неко време, те би она страна, која је до сада стратегијски наступала, прешла у тактичку одбрану, и обратно. Слични суслyчајеви подједнако са свим ретки, јер-онај, који стратегијски наступа, тај he и тактички да напада и обратно, а стратегијској одбрани последицаЈе увек тактичка одбрана. . ;

Још је теже представити Стратегијску одбрану у вези са тактичким наступањем, јер се нико неће лаћати стратегијских дефанзивних рацњи *по доброти своје душе,* него he то чинити увек. и свагда услед уверења и осећања своје слабости, било због малог броја своје војске, било пак због њене слабе извежбаности, .

Била ма која од горњих околности, ни у једном ни у другом случају није могуће изазвати дотичну страну на решење, да тактички напада. Тако што бар је тешко и замислити! •

Више или мање потпунија организација војске са свима претходним припремама играће.у даном случају важну улогу. Онај, који пре изврши мобилизаци!у и јконцентрацију своје војске, користиће се извесно том срећном околношћу, те he брзо преНи у офанзиву. Ко увиди, да се не може концентрисати пре свога непријатеља, без сумње биће принуђен, да прибегнеодбрани (дефанзиви) у прво време, остављајући на &трану

сваку помисао на нападање (офанзиву). У данашње >ба довољна је разлика само рд неколиких дана у збилизацији и концентрацији војске, па да она страна, >ја задоцни, буде одмах принуђена на одбрану ефанзиву). На тај начжн свака од двеју непријатељ-;их страна по сили стања, прилика и околности и)е и у очи саМОF рата биће принуђена, да се лаћа ш једне или друге врсте дејствовања.

* Из досадашњег разматрања ваљда је јасно, да ће ! општег стања свих прилика потицати и одлуке о 1чинима дејстава, услед чега престаје и потреба пре-фања о томе, која је од ових двеју врста ратовања 1жнија. Овде је дакле главно пронаћи и испитати татину сваке од ових врста ратовања.

Разне врсте дејстава ради нападања (офанзиве).

j, Стратегијско наступање — нападање (стратегијска офанзива).

Стратегијска офанзива произлази из политичке жње, да се постигне ма какав био позитивни циљ, м тога она ироизлази из властитог уверења, да смо сваком погледу \>д непријатеља надмоћнији, и у [ште да смо у став^у да победимо непријатеља.

Према овоме дотични војсковођа треба да се по-уди, да се убрзо користа свима повољним околно-има, које му стоје на расћоложењу, како се не би те 1вољне околности измениле[4]^ корист непријатељеву току дужег или краћег времеоа.

Брзина, лака покретљивост, ене^гија и изненађење ву најглавнији елементи стратегијске офанзиве. У [ште Стратегија и сматра офанзивне радње као при-дни начин ратовања.

Као што смо већ у више прилика напомињали, пријатељска главна војска треба и мора да буде >ви и најважнији циљ тих дејстава. Из овог излази, *i* у прво време најглавнија радња треба да буде брзи »крет и прелазак у непријатељску земљу, дродирање і непријатељској главној војсци, принуђавајући је на тку под условима најповољнијим за се.

Ко год у рату будејаче проникнут суштином и »еком потребом офанзивног рада, тај ће свагда бити

и спбсобнији и моћнији, да извршује смела предузећа, него онај, који се буде ограничио само на неко ишче-кивање. Нападач редовно је и свагда у свима прили-кама активнији од онога, који се само брани.

Према овоме, и у мирно доба потребно је редовно развијати и подржавати у опште офанзивни дух и у војске и у њених старешина при свима већим вежба-њима и маневрима. У тим приликама није се тешко уверити, како и у колико дејетвују на трупе офан-зивне радње, а та је околност врло важна, те о њој ваља водити рачуна у свима приликама војничког жи-вота и рада.[1]

Тражити непријатеља, наћи га и потући, може да изврши само онај, који наступа. Ако се војсковођа одлучи на то, онда ће му бити лако,-не само да пре-дузима у извесним тренутцима све потребне мере про-тиву изненадних догађаја и појава, него тиме може да умањи знатно и[1] све могуће погрешке и лоше по-следице пропуштених згодних тренутака, јер ако је свима јасно представљен циљ дејства, онда погрешке може да буде само у избору правца, кђјим се жели да постигне тај циљ.

Приступајући стратегијском нападу (офанзиви), онда се тим самим олакшава прикупљање евоје снаге на извесно место, јер се сваким покретом унапред све више и више приближују једна другој одељене колоне. Све је то лакше извршити у толико, у колико је свима изран-ије познат општи — заједнички циљ. Међусобно потпомагање колона у овоме случају далеко је јаче и сигурније, него код онога, који очекује, па се његов циљ покаже тек онда, кад се појави непријател> испред поседнутих положаја.

К Многи би хтели да докажу, да психолошким разматрањима нема места у научним војним делима, пошто, веле они, душевне силе и нагони не подлеже никаквој мери и предрачуну. То не стојкј но напротив, духовна страна човечјег живота игра баш толику улогу у рату, да бн био неопростиви грех, ако се у рату не би водило рачуна о мислима п осе-ћањима, која пламте у души војниковој, кад је он у заноеу и врев п ратног окршаја. Познаваље човечје природе врло је важна а и тешка задаћа вој-сковођина,који се у многоме мора да ослања в& људску природу, и његову душу, ако жели да остане на висини свога позив.а и положаја. Наполеон је поклањао велику и озбиљну пажњу изучавању.и упознаваљу човечје природе и његове душе.

Та олакшица узајамног потпомаБања у офанзивном раду ратнога доба у толико је важнија, у колико више одговара и истакнутомнринципу у Стратегији: *Прикупити и/шо више снаге на најважнијој шачци у одлгЧНом Шренутку* ',

У стратегијској офанзиви главна етвар иди дело биће готово увек обезбеђено само онда, ако буде уепеха на изабратој тачци војишта, пошто распореди браниоца обично представљају једну органски утврђену целину, која се распада и губи своју унутрашњу целину, чим се разруше Аени делови. Као веома важно преимућство на страни онога, који ради стратегијски офанзивно, јест та околност, што ее може да појави пред непријаТöibeM неочекивано, јер је нападач свагда са свим слободан у избору тачке напада. Па и ако брижл>ивим извиђањем бранилац може понеки пут и да уочи нападачев маневар, т. ј. да погоди намишљену тачку за напад, ипак 'ће се.он обично преварити у оцени појединости нападачевих намера.

На тај начин онај који настуца има црава,- кеје лежи у природи ствари, да се нада, да неће затећи браниоца потпуно спремна на тачци за одсудну битку. Користећи се великим простирањем непријатељског • развоја, бранилац је у могућности, даисправи учињене своје"1ШБрешке, али се ипак девтва често, да у томе послу бранилвц-^ie може да успе потпуно, пошто и њему тако иего треба^вре.мена, да би могао благовремено да изврши премештај појединих јединица, које се налазе на знатнијим растојањима. Сумњиво је, да се може благовремено да поправи прикупљање снаге код стратегијски дефанзиврих радв>и, јер се велике масе војеке не могу да премештају с таквом лакоћом као фигуре у *„шаху".*

У наступањима има. важни значај и брзо мењање места и предела, и врло често у критичној ситуацији та је промена од велике користи.

У'опште промена места врло добро дејетвује на војску; она освежава ајску и морално *ус* физички, а то служи уједно и као средство за освежавање и уздизање духа у изнурених вејника. Као добар пример ове иетине може да нам послужи и стање немачких корпуса за опсаду око *Меца,* који су после дуже блокаде и мирног седења једва дочекали да иду у бој, одакле су ускоро и кренути ради учешћа у пољској војни.

На основи свих досадашњих излагања одлика стратегијске офанзиве могао би неко да рекне: Па добро, кад је све то тако, онда значи, да само стратегијска офанзива у опште и даје великих користи у ратндм операцијама! Оно доиста тако му и изгледа донекле, али у томе не треба заборавити, да овакав начин ратовања захтева од војске много што-шта. Суштина офанзивних дејстава тражи непрекидно кретање унапред, а то јако изнурава војску уз редовне борбе с непријатељем. Међу тим позната је истина, да су у маршу губитци увек већи, него они у борбама.

Пошго је у офанзивним радњама врло често потребно непрекидно кретање с места на место, еда би се што скорије постигао истакнути цил>, то много пута и нема времена, да војска предани и да се одмори подуже, да се привуче тада још и'свежа снага ради ојачавања, и да ое сачекају заостали војници. Не мо\ трећи на евоју јаку дисциплину пруски гардијски корпус изгубио је у рату 1870. године од С. Прива до Седана 5—6.000 војника.[1]

За онога који наступа, екоро је увек незгодна и и тако рећи према њему је непријатељски расположена она просторија, по којој се он креће. С тога се у тим приликама мора редовно да прибегава строжијим мерама безбедности." Због тога војска која наступа, мора чеето да одваја ионека јача одељења, те да их изапшље на веће даљине зарад осматрања, а тиме без сумње она све више и више ослабљава саму себе, у колико се војска даље креће унапред, јер ти делови не могу ни да учествују у одлучним борбама.

Нарочито су потребни јаки одреди зарад обезбеђивања комуникацијских линија, ло којима се довдаче потребе војсци. *У* колико се војска креће даље унапред,- У толико се она све вИше и више удаљује од свих врела намирница у својој отаџбини. У културнијим земљама, које имају многобројних еаоб^ађајних средотава, а на-

[1] Hohenlohe Jngelimgen, Strategische Briefe I. стр. 55.

рочито, које су данас изукрттане агелезничким путок вима, много је лакше дотурање потреба војсци, али ипак удаљавање војске од својих природних врела намирница у отаџбини врло је важан чинилац у оцени предузимања рфаАзивних дејстава, јер ово и чини најслабију страну те врете ратовања. У непријатељекој пак земљи, у којој не можемо рачунати на тачно и поуздано дотурање потреба, потребно је јаче обезбеђивање железничких путова, телеграфских и телефонских линија, и т. д. Ова незгода у дотурању потреба војоци у толико је већа за војску која наступа, у колико .она не може да рачуна ни на помоћ оделитих делова ни на поуздано пристизање свежих трупа, као што то може да очекује онај, који одступа.

Расходи у војсци много су већи, кад се предузимљу обухватања, опкољавања и блокаде тврђава или иначе утврђених места, која се налазе са етране операцијског правца, и која се не емеју у наступањуда оставе незаштићена.

На послетку има случајева, да злобна политика и оружано мешање туђих држава може и да паралише успетна и срећна офанзивна дејства, aj(f може да буде еамоуслед гадне зависти ибдјабни!вуседних држава за њихове властите-шггер^сеГМЗнај који настуџа, често ризикује да изгуби савезнике, који су у почетку били вољни, да подржавају нападача до извесног степена, али који му ипак не допуштају, да се осили сувише на њихов рачун.

У стратегијским офанзивним дејетвима карактеристична је и та околност, што главна армија, која врши одсудне операције непосредно с непријатељем, чини у највише случајева еамо [1]/4'.или•."Vs' целокупне снаге, а међу тим судбина целе в.ојске завиеи од успеха или недаће баш тог дела војске. У опште може се казати за офанзивна дејства, да се војска у офанзнвним дејетвима губи као снег у пролеће по мери њенога кретања унапред.

[1] Понашање Аустрије у кримском рату и држање Внглоско у последњем руско-турском рату може да послужи као доказ, како штетно може да утиче на иоход рата просто политичко уплетање и мешање неке треће државе и без оружане силе.

Ево, шта веле следећи примери:

Године 1812. Наполеон I. прешао је Њемен с војском од 442-.000 бораца, и после непуна три мееца ушао је у Москву са свега 95.00Q бораца, Кад је и та петина његове снаге за борбу уништена у времену одступања, онда је наступио губитак целог рата, а то је донело и обрт у његовој политичкој каријери. Још страшнији пример ужасног пораза нуди нам рат у Шпанији 1810. године. — У пролеће те године беше прешло Пиринеје 400.000 Француза, који су непрекидно и победоносно наступали, али од тако огромне мас« на крају крајева маршал Масена довео је на дан одлучне битке на положају Торес-Ведраса код Лисабона само 45.000 војника. Оволики број војске није био довољан за одлучни удар и за потпуно достигнуће тако блиског циља ратног. Природна последица овога било је постепено одступање, што је и проузроковало крај успесима француског оружја на Пиринејском Полуострву.

У пролеће 1829. године кренуо се из Русије фелдмаршал Дибић са 160.000 војника у рат на Балканско .Полуострво, но кад је~: стигао под Једрене, имао је *свега 20.000* бораца.

Да је Дибић продужио рат, онда по Молткеову рачуну пред Цариградом не би имао више *од 10.000* бораца.

У рату 1877.—78. године Руеи су прешли Дунав са *460.000 војника,* а појавили су се пред Цариградом еамо *са 100.000* људи, па и од тога броја била је половина болесних.

Немци, за које се може рећи, да еу били у са свим повољним околностима у рату од, 1870. године, кад су прешли границу Француске имали су у први мах скоро 400,000 бораца, а поеле шесто-недељних дејотава довели еу под Париз само 171.000. —

. Сви ови примери казују јасно, како се снага силно губи. и умањава при офанзивним стратегијским операцијама. То губљење снаге у толико је веће, у колико је дужи операцијски правац. У осталом, то је једна иеизбежна појава, о којој се мора да води озбиљан рачун. Та околн.оет захтева неминовно и нарочите"адми-

нистративне и стратегијске мере, да би се војска могла непрекидно да попуњава и ојачава новим одредима, који се, по речима Клаузевица, *„морају непрекидно да крећу унапред Uо свима путовима у иозаднини ошратибне војске."d-*

Срећан исход сваке офанзивне операције зависи у многоме од ваљане организације благовременог ојачавања војске. Па и само одважно и беспрекидно стратегијско наступање свршиће се најзад недаћом, ако се у важном тренутку не имадне довољно снаге, да би се постигао крајњи циљ. За доказ тога може да нам послужи судбина свих великих војсковођа, почињући одХанибала па до Карла XII. и Наполеона I., који канда не обраћаху довољно пажње на ову околност, услед чега су на крају крајева и они морали да страдају. У тим незгодним приликама они су често прибегавали веома ђенијалним предузећима, али су се та средства показивала ииак као недовољна за потпуни успех њихових предузећа, те су се на тај начин све њихове сјајне комбинације на крају крајева претварале што има реч у прах и пепео.

Пропраћајући целокупни ток и развој стратегиј* ских операција за наступање, видеће се, да те операције имају свагда свој моменат кулминације, после чега настаје опадање и назадак. Војска која наступа, губи од своје јачине и надмоћности, 'те је често скоро у немогућности, да обезбеди своје дотадашње успехе, а већ на какве даље повољне резултате скоро не може ни дамисли. Дакле продужавање операција не може се предузимати без свежих појачања. Та ствар стоји до правилног погледа дотичног војековође, који треба да осети, кад наступи тај кулминациони тренутак, па да одмах благовремено приступи закључивању мира, као што је то урадио фелдмаршал *Дибић* под Једреном, или да ее лати дефанзив.них предузећа, средством којих може да се обезбеде дотле стечени уопеси, ако непријатељ не би хтео да пристане на закључење мира.

Ако у току дејстава тај треиутак наступи случајно раније, т. ј. пре него што наступи могућност, да се може закључити повољан мир, онда врло лако може да произиђе читав назадак и реакција, која обично доноси далеко лошијих последица, него што би ихимао пораз у дефанзивним дејствима.

Да би офанзивне операције могле да имају успешног свршетка, треба да се има не само довољна количина, оружане снаге, него треба да има и могућности, да се та снага непрекидно и попуњава, а уз све то треба и сама војска да има и нарочитих особина.

Пошто је лака *покретљивост* војске у рату једна од врло.важних чињеница у офанзивним операцијама, то је потребно, да и тругше масе буду што покретљивије и што еластичније за маневровање. Ради тога потребно је још у миру вежбати војску у овоме приликом извођења наставе и маневарских вежбања, као год што је потребно још у миру водити озбиљног рачуна и о нарочитој спреми *неколиких виших старешина за командовање оперативним јединицама*. 0 потреби.добре организације војеке, добре формације и у опште темељне наставе као и о потреби јаке дисциплине у војсци није потребно ни да се напомиње овде, пошто је то неопходна потреба сваке војске.

Према овоме офанзивне стратегијске операције с младом војском, која је слабо извежбана и научена, еамо су онда могуће са изгледом на уепех, ако непријатељ има војску још лошијег квалитета. — *Сисгпем народие војске без довољног кадра стајаће војске (милицијски систем)* потпуно је неподесан за офанзивне стратегијске операције, јер ее таква војска потпуно раетроји само после неколиких дана непрекидног кретања.

С тога ее може рећи укратко, да *Шреба имати доста и добре еојске* зарад етратегијских офанзивних операција.

б., Тактичко нападање или наступање, (тактичка офанзива).

У тактичком нападању (офанзиви) питање о броју војске у упоређењу еа етратегијском офанзивом у неколико је друкчијег значаја. У тактичком нападању се више рачуна на каквоћу (квалитет) војске у погледу на нарочиту карактеристику задатака, као што су насилни напади на утврђења, насилна продирања кроз теснаце, насшгаи прелази преко мостова, и т. д. Ови се задатци но могу извести с војском лошег к^алитета.

а[v] *Шај заједнички покрет унапред олакшава до крајњих граница уједињавање и узајамно потпомагање,* пошто нападач још у еамом почетку рада улази у посао свестан свога циља, који има да постигне. Нападач у опште *иџо,* у себи випе моћи и начина, да побуди у своје војске интелектуалну и моралну снагу него бранилац.

Но тактичка офанзива има и својих лоших страна. Пре него што се и стигне до непријатељевог положаја, само непрекидно кретање веома много заморава трупе. Тај умор војске може да има и опасних последица, нарочито, кад се после дугог марша ка бојишту имају у нападу да еавлађују још и разне препреке и незгоде на земљишту, као што се то догодило бригади *Шварцкопеновој* 16. Августа 1870. године, када су многи војници у тој бригади падали од умора, и падали у руке непријатељеве без икаквог отпора. Још једна друга веома незгодна окшност јест та, што нападач мора да прелази велику просторију под силном ватром браниоца, а међу тим у кретању не може да употреби ватру и од своје страие.

Та околност у вези с тим, да се у наступању не могу још ни да.употребе никакви ни заклони, чине, те су губитци нападачеви до удара прса у прса обично много већи него браниочеви. Но ако јуриш успе, онда се нападач обично наплати за свој труд лошим стањем онога, који је приморан да одступа у нереду, ако се само то умедне да искористи како ваља.

Тактичка офанзива зависна је у неку руку и од времена, јер напад треба увек и отпочети и свршити истог дана. Ворба с нерешеним иоходом лако се другог дана може да претвори у успех за браниоца, а за нападача да то буде изгубљена битка. С тога се треба упети из петних жила, и заложити целокупну снагу, те до ноћи истог дана извојевати решење. Да се неким случајем битка код *Гравелота* и *Сен-Прива* заметнула у зимско време, кад су краћи дани, врло је вероватно, да би Французи однели победу, јер би брза зимска ноћ зауставила цападача одмах после заузећа *„С. Марно-Шен а,"* а то би дало могућности маршалу Вазену, да своје угрожено десно крило поткрепи читавим гардијеким корпусом!

Онај, који се креће непрестано, чешће и греши и нехотично, али имајући иницијативу рада у својим рукама, он је ипак у бољој могућности, да се одмах с почетка кретања користи погрешним распоредом онога, који га ишчекује на положају.

Једна од најтежих задаћа војсковође састоји се колико у личном познавању' погрешака непријатељевих, толико још и више у неопходној потреби, да се из тих непријатељевих погрешака извуку за се што веће "користи.

За тактичку офанзиву потребан је иего тако и велики број споеобних команданата, као год што је • потребно имати и добру извежбану војску, јер су офанзивне радње с младом и невештом војском много теже у тактичким него у стратегијским дејствима.

Велики напори, које трупе подносе у офанзивним покретима, нису доказ слабе стране тих покрета, већ они само указују на тешкоће извршења. Трупе морају ^да буду гипке у маневровању, и морају да имају потребне отпорности, те да лако не подлегну утисцима тешког напрезања и великих губитака, а на челу тих трупа треба да има доста способних и практичних команданата. Све ово изискује систематску јаку спрему у мирном добу. Пре предузимања напада треба узети у разматрање све елементе од утицаја, како у моралном тако и у материјадном погледу. Ако све ово буде боље и претежније у непријатељеве војске, онда је тешко да се може и учинити ма што.

Успешна дејства у нападању изискују од команданата већу енергију и чврстину у командовању, него што је то случај у дејствима ради одбране. У офан зивним радњама потребан је велики напор иморалне и материјалне снаге, јер је јака воља основа успеху. *У* дефанзивним дејствима нагон за самоодржањем довољан је повод, да буде упорности у борби. Уолед великих губитака одговорност команданата расте, те с тога се слабији карактери и плаше и презају, да предузимљу офанзивне радње.

Разне врсте дејстава рада одбране (дефанзиве).

а., Стратегијска одбрана, (стратегијска дефанзива).

Под именом стратегијске одбране (дефанзиве) не треба разумети^тфу да цела војска само стоји пасивно и непомично на изабраној позицији, и да тако очекује, да. се непријатељ приближи и да почне да напада.

Таква врета дејства. могућа је само у неким еа свим ретким и изузетним случајевима, али таква врста борбе не одводи никада постигнућу одређеног циља. У сваком случају стратегијска одбрана (дефанзива) не еастоји се у апсолутном чекању и стајању на месту, него напротив и ту су и могућна и потребна кретања, јер карактеристика начина рада није везана за појам неактивности. Покретљивост и активност главни су елементи снаге — моћи и овога начина дејства.

Историја ратова казује, да се од двојице противника држао стратегијске одбране (дефанзиве) обично слабији. Ова врста дејства не може да рачуна на Бог зна какве резултате, већ једино може да полаже само на задоцњавање и одлагање тренутка за одлучни судар с непријатељем, који се на крају крајева не можо ни да избегне, стварајући тим поводом широко поље голим надама на „срећне случајности", које би дале догађајима повољнији ток.

У стратегијској одбрани (дефанзиви) све административне и друге припреме остају и у току операција онакве, какве су биле још пре опера,ција, јер нема потребе, да сепремештају на туђу територију раније спремљене административне установе и магацини, којс указују војсци веома важних услуга у погледу снабдевања војске храном и за смештај свкх потреба, спреме у превозу разних војних потреба, и на послетку спреме за уредно попуњавање разних расхода у редовнма бораца, и т. д. —

Укратко, *онај, који дејствује сШратегијски-дефањзивно, може да рачуна на помоћ целог свог народа,п* то је опет немогуће да чини у толикој мери онај, који дејствује нападајући, јер се нападач свако-дневно све више и више удаљава од граница евоје територије. tloMoh ову ие треба разумети у виду чистог оружаног садејетва народа, већ у виду помоћи од стране становништва, које својима помаже и олакшава у раду свима начинима и мерама услод побуда и осећања патриотских, док напротив отежава свима начинима и средствима покрете, настањивање и снабдевање неггријатељске војске.[1] - .

Осећање опасности за целину отаџбине као и осећање неприкосновености властитог огњишта нагоне браниоца и цео његов народ на усиљена дела и подвиге, а то у њима разгорева страсти, да што упорније и што чвршће бране своју отаџбину и евоје огњиште, а то све доводи до невероватних размера, као што ће Вр'показало у Шпанији у ратовима 1806. и 1812-. године, у Пруској у рату 1813. године, у Француској 1870.—71. године после Седана и у рату Енглеза с Бурима од 1898—1900. године.

Онај који наетупа, лишен је свих тих средстава ради помоћи, пошто се његова војска све више и више удаљује од граница отаџбине. Сем тога, нападачу је у опште теже, да у своји^трупа одржи првобитну вољу за рад. Па и самим трупама се често чини, да су с првом одлучном победом већ постигли и крајњи цил>. Кад се дакле овако чини трупама, ја како ли на све ро гледају они из даљине у позаднини, они из унутрашњости отаџбине, од којих се траже нове жртве, нова средства и нова снага, да би се напредовало и даље, или да би се сачувало и оно, што је дотле за-

[1] У овим приликама претпоставља ое, да су у браниоца развијени № крајњих граница и љубав према својима и осећање патриотизма, и да је народ већ навикао, да помаже своју војску. . Ако тога нема, онда је Са свим могуће, да he непријатељска војска живети далеко. лепше и лакше на туђем земљишту, него што ће бранилац живети на свом властитчж зе-•мљишту, и онда је то ретко и нечувено зло. —. Пруско-саксонска војска у рату 1806. године умало није помрла од глади, и ако је била у богат им пре-, делима и у близини пуних магацина, јер „није смела да дира' туђу храну" ;ii3 неких необј,ашшених узрока, док су се напротив Французи том храном користили без икаквог двоумљења. Године 1870.—71. догађало се зими, да су поједини делови француске војске и по највећим и најјачим, цичама биваковаМи по улицама појединих вароши и места, јер ое ематрало, 'да би било нечовечно размештати војску тш кућама богатих грађана. Такви чудновати и неумесни обзири били.су>почелн да овлађују и у нас. у извесним приликама, кад је у ратно доба требало размештати трупе по кућама. — Кад су међу тим овладали Немци тим варошима, они су се комотно размештали- без икаквих обзира по свима домовима и најсиромашнијвх и најбогатишх грађана. —

добивено?! Њимаје веома тешко, да то.себи представе у јасној слици пред очима, јер не осећају ратне терете. Они се радије одушевљавају победоносним успесима своје војске, него патриотском жудњом, да се дотле победоно^на војска ојача новим жртвама.

Бранилац је у том погледу у са свим повољнијим приликама, као Ато смо то напоменули, јер све изванредне мере, које се предузимају у циљу јачања и попуњавања војске, у циљу припреме за што упорнију продужену борбу еа дрским непријатељем, правдају се. саме собом, те нико и не помишља у тим приликама, да то може да буде и друкчије.

Велика слобода дејстава, с којом располаже бранилац у свима тим приликама, допушта му, да може понекад припремити непријатељу разна изиенађења и неочекивана дејетва. Користећи се слободом кретања на дотичној проеторији војишта, браниоцу не смета ништа, да сваког тренутка одступи од првобитног свог распореда, и да у згодној прилици предузме бочни напад на непријатељев правац наступања. Но нема сумње, да he услед тога бити принуђен и нападач, те да и он мења свој првобитни операцијски правац, али нападач у том случају излаже опасноети позаднину своје војске, а међу тим о безбедноети позаднине евоје војске треба водити веома озбиљног рачуна.

Услед непрекидног кретања с места на место онај, који наступа, принуђен је, да води велику бригу и о снабдевању своје војске потребама, а нападачева брига о томе далеко је већа од браниочеве, па је услед тога нападач принуђен, да сокреће широким фронтом, да би удобније исхрањивао војску. То је пак за браниоца врло срећна околност, да се са уједињеном снагом окрене, ида изненада нападне на непријатеља, па да потуче његове одељене колоне, пре него што би и пристигли у помоћ остали делови еа широког фронта.

• После таквог успеха ништа му не смета, да тако продужи и даље, и да тако 'дејетвује унутрашњим операцијским правцима. Леп пример о томе видимо у Наполеоновим операцијама противу Влихерове армије у рату 1814. године од 10.—14. Фебруара.

Одбранбена врота дејстава Фридриха Велитсог у јвремену седмогодишњег рата била је заснована у главном на истим начинима оперисања по унутрашњим операцијским правцима.

Као год што магнет привлачн гвожђе, тако исто и војска браниочева привлачи на се силу нападачеву. Нападач мора да тражи браниочеву војеку, и да је потуче, да би се ослободио притиска, који браниочеве трупе чине на ева предузећа нападачева, те ,да тако створи за се што шире поље за даље операције. Нападач дакле мора да нагиње онамо, где је бранилац изабрао за се згодан положај за одбрану. Користећи се земљиштем и другим средствима, и ојачавајући на тај начин одбрану и отпорност, бранилац у својој одбрани простије ради и ствара могућности, да своју снагу концентрише.

б., Тактичка одбрана, (тактичка дефанзива).

Већина особина, окојимасмо говорили приликом разлагања о стратегијским дефанзивним радњама, иду скоро и уз *Шак Шичка дефанзивна дејства* с неким малим изменама. Супротно операцијама за наетупање или нападање *Шак Шичке операције* за одбрану могу да имају двојаки задатак:

а., Задатак одбране од непријатеља; и

б., Добијаље у времену.

Кад год смо принуђени, да се бранимо, не треба се никад одлучивати на озбиљан отпор, јер је браниоцу *време* најбољи савезник. У колико год бранилац више успе, да се брани за што дуже време, не излагући се одлучним дејствима и властитом поразу, у толико је боље за њ. Дакле, бранилац може да рачуна као свој успех, ако не претрпи пораз у току извесног дужег времена, јер у том времену он је принуђавао нападача у више приЛика, да растура, заморава и да ослабљава своју онагу.

Ако бранилац силом околности буде принуђен, да се уплете у одлучни бој —^ битку, па битку и изгуби, Е^те нападач предузме гоњење одмах за тим, онда бранилац благовремено треба да одреди . заштитницу са задатком, да се бори дотле, док ће главнина, КОЈЋ од-

ступа, не удали довољно од гониоца, и док не добије довољно времена, да заузме и поседне згодне положаје, који he је прихватити. Ако заштитница успе у евојим дејствима, те нападача заиста и задржи за неколико часова-ga згодном месту, онда је она потпуно извршила свој задатак, којим се може поносити. Ако су пак одступање и гоњење отпочели пред вече, и ако је заштитница успела, да нападача задржи до мрака на згодном месту, онда је то још и боље и повољније за браниоца, пошто се он може да користи ноћју, те да се прибере и ојача на згодном иоложају у пбзаднини, како би одатле дао што снажнији отпор гониоцу.

Према овоме, за браниоца је добијање у времену потпуна замена ма каквих других добитака у борби, • док за нападача у његовим нападним предузећима мора да буде отварног успвха пшшто по то.

Са свим је појмљиво, да се циљ, који одбрана има, не* сме да купи великим губитцима. • Бранилац мора напрегнути до крајњих граница еве своје моћи, и употребити сва средства, којима се у епште може да послужи, те да тако одржи потребну равнотежу у по гледу на иадмоћност снаге непријатељеве. Средства, скојима сеу одбрани можемо да послужимо јесу: Тачна употреба страховите и убијствене ватре иза • заклона, згоде и добре особине, које даје земљиште, добра и јака фортификацијска спрема положаја, малаксалост и већи губитци у нападача, и т. д.

Изнуреноет и јачу малаксалост у редовима нападачеве вој^ске бранилац може да рачуна скоро као позитивну и велику своју добит, јер ниеу ретки случајеви, да у извесним приликама на,падач отпочне тврдоглаво јурИти неком мање важном циљу, не штедећи; у томе своје трупе, и кад после свршене борбе еведе рачун, 'он се увери и сам, да задобијање онога олако оцењеног циља не отоји ни укаквој сразмери с трудом и губитцима, које оу му^трупе претрпеле. Сем овога, тако исто,ако се бранилац у одступашу заустави на неком положају, онда нападач не може напасти на тај положај и на браниоца онако трком, јер он мора постепено да развија своје трупе, које стижу *т* дубоких маршевсћих кблона. Ако уз то бранилац

буде још и на јаком положају, онда цападач пре свога напада мора најпре да предузме извађање, да би пронашао најповољније правце, како би се приближио положају браниочевом, предузимајући при том и потребно груписавве своје снаге за напад. Све ово мора да се извршује ван домашаја јаке артилеријске ватре на даљини најмажој од 2.500 метара. Уз то линија за развијање трупа ради напада мора да буде далеко шира од браниочевог положаја, па и кретање мора да се извршује преко отвореног поља, еавлађујући у томе и разне препоне. Све ово јако заморава трупе нападачеве, и троши снагу његових војника. Овај замор биће у толико већи, у колико је већа војска нападачева, у колико је земљиште незгодније за кретање, па ако је уз то тада још и зима с великим снегом, или је јесен с кишовитим временом, онда су тешкоће за нападача несразмерно велике и управ страховите. Може да се олако замисли, какво растројство може тада да 'наступи међу нападачевим трупама, кад у тим мучним приликама нападачевог савлађивања тешкоћа на самом земљишту и свакојаких других невоља бранилац успе, да свога гониоца обаспе са утврђеног положаја још и еа тачном страховитом и убијственом \ватром!

Ако бранилац у том и успе још, да се после неколико срећних*и тачних плотуна испаљених на нападачеве трупе, постепено и полако извуче из борбе с подожаја, који је био заузео привремено, онда ее трупе нападачеве морају опет да свијају у разним правцима у маршевске колоне, те да се понова излажу замору и трошењу снаге. Говорећи о маршевним дубинама појединих јединица, видели смо у тим разматрањима, да се у току једног дана корпус може само једанпут потпуно да развије за борбу, а дивизија може за дан само с велчким напрезањем да се развијеза борбу, |па да Gе за тим поново свије, и' онда јбш једном да iее развије за борбу. Наравно, ово последње развијање било би потпуно некорионо, пошто би ускоро иаступио већ и мрак, те се не би имало времена за борбу. Све ^ове околности иду у ирилог тактичке дефанзиве.

Намамити нападача на развијање својих трупа за

напад преко незгодног земљишта, навући му трупе на јаку ватру с утврђеног положаја за неко време, па после опет умаћи на други положај, и т. д., значи добити много у времену, и изнурити и ослабити свога непријатеља, *Дм,Ш* се све ово могло да изведе, како ваља, потребно је имати окретног, умешног и способног војсковођу, спромне il дисциплиноване трупе. У тежњи за добитком у времену бранилац мора да има довољно артилерије, која треба да дејствује с највећих даљина^ У овим приликама је допуштено делити артилерију на батерије, како бисмо обманули непријатеља у што јачој мери. У низу осталих лукавстава и заваравања нападача, која ое могу да употребе у овим приликама, може тако исто да се употреби и.то, да бранилац у распореду својих трупа може да заузме и велики френт с јаким бојницама а слабим делимичним резервама, обмањујући на тај начин непријатеља и принуђавајући га, да и он развије своју снагу на великом простору.

У осталом, у времену свога дејствовања бранилац може да држи и прикривено своју снагу, а своје намере да чува у тајности до пооледњег тренутка, а нападач је принуђен, да наступа отворено, и да подилази положајима браниочевим баш оним путовима и правцима, који се могу најбоље да бране.ватром са утврђених положаја. Најзад, у тим пЈиликама браниоцу не смета ништа, да у згодном тренутку изненадно пређе и у наступање, нарочито онда, кад он опази, да су трупе нападачеве изнурене и ослабљене ватром браниочевом. Оно истина, тешко је покренути војску унапред, пошто је она већ једном распоређена на положаје, али је ово ипак могуће извршити и то с највећом жестином онда, кад и саме трупе браниочеве примеге извесну малаксалоет, изнуреност или ма и најмање растројство у трупа нападачевих. У осталом, то треба и да буде крајња мета свих одбранбених операција. Свакојако одсудну борбу бранилац треба да прими тек онда, кад опази, да му је и физичка и морална снага већа од нападачеве. У овим приликама бранилац мора да буде веома обазрив, те да не падне у заблуду и погрешку "у оце*њивању ситуације и стања у радовима нападачеве војске, као што су тако погрешили савезници приликом процене стања етвари у Наполеоновој војсци и у оцени њеног положаја у битци код *Аустерлица* 1805. године.

У извођењу дефанзивних бораба врло је важна етвар, како he бранилац распоредити своју снагу, па да она чини једну органску целину. Бранилац ни у ком случају не сме додустити, да му се нападач приближи, док он још чини припреме за едбрану, да не би тако испустио из руку иницијативу у давању правца у току одбране, Важна је ствар, да бранилац у распоређивању своје војске обрати велику пажњу на бекове; јер данашње модерно уеавршено оружје својом ватром просто чисти и брише нарочито отворену просторију испред фронта, и услед'тога и нападач ће гледати, . да управи главни напад на оно крило, које је у опште слабије. У осталом и сам топографски склоп земљишта показује начин, како бранилац треба.да распореди евоју војску.

Као год што нарочите особине тактичке офанзиве не могу да побију иресудну снагу и моћ -данашњег усавршеног ватреног оружја, тако исто ни добре етране тактичке дефанзиве не могу да j-мање морални утицај поносног одутевљења нападачевих трупа, које су се кренуле ка одређеном циљу. Па башзбог тога и има разлога, да се бранилац тада довољно користи ватром евога оружја, и да еепри том употребејошивешти маневарски покрети. Ово је могуће учикити онда, кад наведемо нападача, даналетинаприпремљениположај, пакадпретрпи велике губитке и почне да малаћсава, онда да бранилац испадне из утврђеног положаја, да груне на нападача и одлучним ударом да реши борбу. Ако се жели, да се ово и изведе, онда треба имати у близини распореда одморних трупа у што већем броју, а до тог тренутка оне треба да буду иза једног крила браниочевог раепореда. Дакле, изненадни удар на нападача најлакше . је извршити правцем с крила, нарочито ако је резерва , иза. крила била довољно сакривена од очију непријатељевих, и ако се у опште успело, да се нападач наведе, да управи свој главни удариа фронт браниочевог распореда. Проводећи труде одређене за контра-удар

кроз одбранбени фронт, може да се деси лако, да се оне саме изненадно и чисто по нагону зауставе на фронту, и ако то буде, онда је контра-удар пропао потпуно. Па и с тог разлога контра-удар има највише изгледа на успех, ако се изведе у правцу с крила.

Могући случајеви кретања у одбранбеним операцијама.

Ако би нападач покушао, да мимоиђе какву важну тачку на бојишту, коју је посео бранилац, и не обраћајући пажњу на њу, онда браниоцу не омеха ништа, да се са једним делом своје снаге крене унапред, те да задржи нападача, докле се не прикупи главна снага ради сложног напада на .непријатеља. То би била тако звана пасивна одбрана (дефанзива), а то би уједно била и *прва могућност кретања у дефанзивним оиерацијама.*

Снебивљиви покрети турске дунавске армије из четвороугла тврђава од Варне, Шумле, Рушчука и Силистрије противу левог крила руеке војске у рату 1877. године, и унеколико одлучнији рад војске Османпашине од Плевне против десног крила руске војске, беху чак и дрвољни, да за дуже време спрече Русе у њиховом првобитном плану, да се крећу преко Балкана, који и није био довољно припремљен за одбрану.

У опште, ако нападач покуша, да прође поред браниоца, да би обишао извесне утврђене тачке, он може да буде изложен опасном удару с бока, који по својој карактеристици може да има страховитих последица. Као пример за ово може да нам послужи поступак ђенерала Вердера противу ђенерала Бурбакија у битци код Вилереексела 9. Јануара 1871. године.

Из напред изложеног можемо да изведемо као опште правило, да *онај, који се брани у сшратегијском смислу, може увек да се користи слободом кретања без велике опасности, јер дејсшвује у својој властитој аемљи.*

Као друга могућност кретања у стратегијским одбранбеним (дефанзивним) операцијама може да буде

то, да бранилац одступа испред нападача све дубље и дубље у унутрашњост своје земље ради тога, да би још пре одсудног судара могао што више да ослаби непријател>а кретањем кроз туђу земљу, и то би била тако звана *дефанзива у одступању,* изједначујући на тај начин у неколико своју снагу с нападачевом снагом.

На тај начин онај који одступа, може врло лако да на извесном месту ојача своју снагу трупама, с којима није могао да располаже одмах у почетку •" рата у првој линији. Разуме се, да се таква'врета дејстава може да препоручи само онда, кад има довољно простора, накоме би се могло одетупањем да проузрокује жељено растројство и елабљење непријател>а, који продире у туђу земљу.

У тим приликама треба имати у виду, да у одступању не треба непријатељу толико попупггати, да он заузме велике просторије, чије би напуштање могло . да има великог и одсудног утицаја на даљи ток операција.

Као трећа могућност кретања у стратегијским дефанзивним операцијама маже да буде изненадни прелазак браниочев у наступање после претходног мирног . очекивања, да непријатељ предузме своје припремне радње, и да се изјасни у својим нападним комбина- • цијама. Користећи се тада погрешкама нападачевим у ^ распореду снаге, бранилац у то време може да предузме са уједињеном евојом снагом напад противу слабих тачака за одсудно решење, тежећи тако, да се што пре кориети непријатељевим погрешкама, и то би онда била тако звана *активна одбрана* (активна дефанзива).

Вели се обично, да је тек таква врста дејства рационална, и управо да је то баш идеална стратегијска одбрана. Али и ту не треба заборавити, да се у таквом елучају одбрана ипак не може подићи на висину начела, јер ее тиме одриче појам о извођењу одбранбених операција, те се онда прилази више врсти • нападних дејстава. У овоме случају одбрана служи ; само као помоћно и привремено средство ради напа-

дања. Стављати такву врсту дејства у ред одбранбених операција, било би неупутно ако не и погрешно.

Према основној идеји сваке стратегијске одбране њоме се иде на^ то, да се изједначи величина снага и једне и друге стране, јер је са свим природно, да бранидац редовно има дрикупљенију војску, те за то има више и моћи за отдор, док је наладач принуђен еилом околности, да своју снагу дели, и да је више троши. Кретање је узрок, који натерује нападача на дељење енаге и то много више у,дејствима ради нападања. ¥ одбранбеним дејетвдма тај је узрок доста слаб, и као да и не постоји. Отуда следује са свим логички, да су лошије војске згодније за одбраду него за нападање у стратегијским дејствима.

Тежећи више негативдом циљу одбранбеда дејства осем тога лакше то и постижу, него што би се могао да постигне какав позитивни циљ. Ради лостигнућа позитивних циљева потребан је енергичан и напорни рад, јер у овом случају изненадни и незгодни догађаји играју много већу улогу него у одбранбеним операцијама.

Ако наладач буде грешпо у својим комбиладр!-јамал радњама, онда бранилад може постдћп успех, и ако не залаже непосредно овоју снагу у решење. Убрзавајући слабљење своје снаге неопходном деобом, нападач својим] властитим радом ствара баш оно, што хоће бранилац, услед чега *Клаузевиц,* оправдано и вели: *„Бранилац често жање тамо, где није сејао."*

Овако задржавање, нерад и узалудно губљење времена у операцијама ради нападања одлаже одлучни судар, а то иде у корист браниоца, јер је њему потребно време, и да се ојача и да еачека какве утицаје са стране, који могу да му помогну, и да даду повољнији обрт операцијама. —

Међу тим такви су обрти и могући, јер може да дође доцније н. пр: уплетање у рат јачих суседних држава, као што се то десило Турцима у *кримском рату*.

Застајања у дејствима у опште је корисна етвар ,за браниоца, јер се нападач и у успешном ратовању често изнури веома јако, јер рат у опште стаје веома ^много, а потпуни успех тешко се достиже.[1] Бранилац ^тежи да сачува оно што има, док међу тим нападач ^тели, да му то отме, те да се тако докопа туђе имо-^вине. У рату је обично лакше оно прво, него ово друго. —

Сем тога,. онај, који се стратегијски бр"ани, ради »бично на познатом земљишту, које је изабрао сам, • шонекад баш нарочито и припремио, док је међу рнм нападач принуђен, да ради на непознатој тери- - ггорији и у народу, који му ј'е непријатељски расложен.

На овај начин бранилац је у далеко бољим окол-?ностима него нападач, који је изложен многим непо-'вољним случајноотима и тешкоћама на самом земљишту.

Тако исто бранилац се може много повољније да ко-• ристи и железничким путовимана војишту него нападач, ;-који се у већини случајева може да користи само оним } цругама, које је отео у операцијама, али су и те пруге већином иокварене^ и оне су без цотребног персонала, всоји би управљао њима.

• На послетку, бранилац се може много повољније , и лакше да користи свима природним и вештачким средствима ради појачавања својих дејетава, као што . су реке, планине, блатишта и велике мочари, пустаре; і друге препреке, које еве мора да савлађује напа-• дач. Ако се на операцијском правцу буде налазила и каква тврђава или утврђени логор, онда је нападач . принуђен још и на поделу своје властите снаге уз не-:"Миновно дуже задржавање и трошење ради савлађи-J вања тих препона. .-

| Ми смо већ напоменули, да становници могу да буду ,највернији савезоици браниочеви, јер ее он најчешће и брани на своме земљишту, те му у тој прилици становници и олакшавају исхрану војске и прибављају податке о непријатељу.

[1] Продужавање рата може да буде и од користи аа нападача, али само у том случају, кад он располаже с многр више и с много бољим материјалним средствима него бранилац, као што је то било у' Јужњака у ВДследњој војни у Америци. *МогућносШ, да се раШводишто^дуже, један је од основних услова за срећан сврте Шак сгпраШегијскцге' ,де-•Физиених дејсШава.*

Исто тако напоменули смо, да је једна од најважнијих погодаба за стратегијску офанзиву извршење концентрације војске пре непријатеља. Да би се пак то и постигло, потребно је:

1., Имати -довољно новчаних средстава;

2., Извести рационалну организацију војске;

3., Имати свих потреба у изобиљу;

4., Поступно припремати мобилизацију и концентрацију војске;

5., Имати више железничких и других путова а и других средстава за преношење и превожење и војске и еваковрсних других потреба;

6., Изабрати за борбу згодан географеки положај и створ пограничне територије у својој земљи.

Но ретки су елучајеви, да се у једној' држави може све ово наћи баш онако, како би се желело. У овим стварима ута^мица са суседним јачим и већим државама и суревњивост њихова могу једну државу, у којој управа (влада) није довољно обазрива, да доведу још у мирно време у незгодне. финансијске прилике и нагло опадање, као што је то донекле случај са Италијом у тројном савезу.

Од свих напред побројаних хматеријалних тешкоћа скоро је потпуно слободан онај, који се у опште израније реши и ограничи на стратегијеку одбрану (дефанзиву). Бранилац без штете може да допусти нападачу, да операције отпочне раније, али је при томе само опасно, ако се нападач некажњено приближи главним положајима, пре него што их поседну трупе браниочеве.

Разматрајући офанзивне врсте дејстава, ми смо напоменули такође, да бранилац може у опште iipe да рачуна на помоћ и на садејство других држава, него онај, који офанзивно дејствује, јер суседи и све заинтереесоване државе не одобравају, да се неко прекомерно осили и ојача на штету осталих.

У Јевропи постоји извесна заведена врста политичке равнотеже, чије одржавање више или мање је у интересу свих јевродских држава. Услед тога готово све јевропске државе настојавају свима' средствима и свима начинима, да отклоне ако је могуће све оно, што би реметило утврђене односе политичке између јевропеких држава, и с тога и њихове симпатије биће на страни онога, који је принуђен, да дејствује дефанзивно. Државе, које нису имале непосредног учешћа у рату 1866. године, интервенисале су у корист АусТрnie необично елабом дипломатском акцијом, коју је покренуо Наполеон III. И ако се у рату 1870.—71. годиненије остварила здружена интервенција јевропских држава, ипак је бар у неколико принудила победиоца, да не тражи сувише великих кориети за своје победе,

Данашња прлитичка жеља јевропских држава да се одржи стање, које постоји (status quo) у политичкој заједници, а које је створено пре неколико. столећа, одговара на тај начин са свим природно стратегијски одбранбеној врстидејстава, а одбрани је башициљ, дасе одржи стање, које постоји.

Радити и дејствовати противу тога поетигнутог и утврђеног споразума јевропских великих сила, било би опасно. То је искусила на себи и млада пруска краљевина у *седмо-годишњем рату,* која је тада спасена од потпуне пропасти једино ђенијалним духом свога. великога краља.

Стратегијека одбрана (дефанзива) је резултат уверења о својој властитој немоћи, те из таквог уверења потиче и одлука, да неко предузимље такву врсту вођења рата.

Као што смо већ напоменули неколико пута, одбраном се немогу да постигну никакви позитивни. резултати. Стратегијским дефанзивним дејствима може да се мир постигне, на који he пристати и непријатељ само у случају, ако се нападачева војска ратом замори до крајњих граница, иначе никако на други начин. Таквим начином извојевао је мир Фридрих Велики у седмо-годишњем рату,. али уз то њему су тада много помогле политичке -прилике и тадашњи начин вођења. рата.

Покушај *Јужњака* у рату у Северној Америци да закључе мир, није испао за руком, и ако им је војска [illegible] *Севернјака.* Не гледајући

на неке успехе у првоме маху у руско-турском рату од 1877.—78. године, етратегијска одбрана турске војске на крају крајева свршила се ипак страшним поразом турске" војске. -- *

" Може се ре!и у опште, да онај, који у дефанзивним дејствима. не заврши најзад своју одбрану одважним прелазом у наступање, још унапред може да сматра, да је потучен, јер његов коначни пораз само је питање времена.

У етратегијској одбрани још одмах у први мах мора.се често уступити непријатељу Један.део своје територије, јер и п р и свој жељи и труду није могуће извр.шити прикупЈБање и распоред своје војске баш на еамој граници. Ако се у даљем току рата подрави ситуација, онда ^Зранилац треба да преотме изгубљено земљиште, ,те да на тај начин накнади штету, а то у оеталом налаже и општа задаћа рата. . •

Нападач никада не дејетвује искључно противу једне. тачке, па ма која то била тачка, већ се он увек Крehe једновремена у неколико праваца. -*У* том случају бранилац .ебично не може да оцени непријатељев маневар, ,те сматра, да му еа свих страна грози опаеност:. Клаузевиц. вели „да је бранилац ,на евима тачкама у најужаснијој забуни." ′• > • ′

Неизвесно и неодређено стање ствари у нелријатеља изазивље често код браниоца неоснована узбуњивања и залишне покрете, а то све утиче на војску деморадишући је.

Али пажљивим лроматрањем и свестраном оценом ситуације може се у осталом понекад и у дефанзивнимдејствима прозрети унапред тачка највероватнијет удара непријатељевог. Користити се цогрешкама нападачевим могуће је само тако, ако се буде радило са свим брзо и одлучно; а да би то могло и. да буде, потребно је поред осталог имати далеко већу тактичку надмоћност него непријатељ. Па ето и ту се кориети стратегијске дефанзиве показују као условне и зависне од многих случајности.' -

Сем тога, у стратегијским дефанзивним дејствима ′, не.треба никад изгубити из вида; да је потребно обезбедити своје комуникацијске і правце, * јер се непријатељ непрестано креће, па им може лако и изненадно да загрози. Гледајући на потребу обезбеђивања комуникацијоких праваца, бранилад често мора да напушта иначе са свим згодне овоје положаје. Ово истиче значај маневара у офанзивним комбинацијама.

На послетку стратегијска дефанзива обично условљава дуже бављење војеке на једном истом месту, и та околност не еамо вдто на војску дејствује рђаво у морадном погледу, него то бављеше на једном месту може да донесе и разне заразне (епидемичне) болести, које такође јако деморалишу војску уз иначе знатне и велике губитке. „-•.″:.′ •′′

Све ове основне и велике рђаве особине и рђаве стране стратегијске дефанзиве јасно говоре, да онај, који се у рату буде решио на искључиву дефанзиву, тај неће никад одржати победу над непријатељем, и у најбољем случају,он се може само да спасе од потпуног свог властитог пораза.

Прелажење из нападања (офанзиве) у одбрану (дефанзиву) и из одбране у нападање.

Веома је тешко прописати ма каква правила, како треба прелазити из нападања у одбрану и обратно. Суштина посебице сваке од ове две основне врсте ратовања мора се израније испитати, па онда у дотичном случају изабрати ону врсту борбе, која најбоље одговара општем стању, приликама, епреми и подобноАбти своје властите војоке.

Умети правилно одредити тренутак, кад іе могуће и кад је потребно, да се у току операција прибегне . једној или другој врсти вођеша борбе, ствар је природног дара, духовитости и вештине главног команданта. Упознавши тачно и потпуно способност своје војске, војсковођаје дужан да зна, шта његова војека може да учини, а шта не може; па да се према томе и одлучује у згодним тренутцима, да предузимље оваквy или одакву врсту дејствовања.

Прелазак из офанзиве у дефанзиву мора ее.извр .Шити онда, кад будевеликих губитака, и.у опште, кад војска буде јако изнурена и заморена, да је она не-

моћна наступати и даље, те би се услед тога даљим наступањбм стављао на коцку сав дотадашњи успех.

• У таквим случајевима било би неупутно терати и даље с наступањем, те да дотерамо чак и дотле, да се на једанпут не могаднемо ни бранити. „

Такво присиљавање војске још је неумесније и с тога, што насилну промену врсте дејстава прате увек JL морални и материјални губитци, који су раније били добивени силом.

Војсковођа је дужан, да у нарочитом случају изабере тренутак, кад ће прећи у дефанзиву; он управо треба да има нотребне увиђавности и проницавости, да опази благовремено, кад he прекинути офанзивне и прећи у дефанзивне операције, ако жели, да сачува све, што'је раније задобио великим трудом ц напором своје војске.

У овоме треба бити врло обазрив, па не претеривати и нерасудно не јурити намишљеном циљу, јер имајући у виду губитке и слабљење своје војске, треба водити рачуна о тим истим незгодама и код непријатеља, па се решити на промену дејства тек по потпуном ишто тачнијем познавању правог стања ствари. Не буде ли ее о тој околности водило довољно рачуна, можемо бити принуђени, да се на једанпут одрекнемо нападних операција и пре употребе -целокупне евоје снаге, која нам стоји на расположењу.

То питање решава се на истој основи и у Тактици, о том разликом, што у Тактици елеменат времена има јачи значај.

Пошто се у области *Таптике* догађаји свршавају • у оиште брже него у области *Стратегије,* то се по *Тактици* катастрофа у случају недаће двапут теже и зауставља. С друге опет стране у области *Тактике* је приметни1б постепено ослабљавање војске, па је с тога далеко лакше уочити и моменат, кад би било потребно, да се изврши промена дејства. Војоковођа дакле у тактичким дејствима треба да има у очима не. само сву своју војску, него он треба тако рећи једним погледом да прегледа целокупно бојиште, на коме се одиграва тако страшна драма. Изгледа, да је на тај начин у области *ТакШике* лакше одредити границу, докле се могу водити офанзивна дејства, па да се после без штете пређе у одбрану освојеног земљишта.

Граница је та опредељена распоредом непријатељске снаге, а често и разним предметима на самом земљишту, као што су путови, јаруге, потоци, висови и планине, шуме и т. д. Али ту не треба изгубити из вида ни то, да све дотле заузете важније предмете на отетом земљишту треба што јаче и целисходније утврдити и ојачати, обезбеђујући их тако за се.

. У опште како у области *Стратегије* тако и у области *Тактике* прелазак из наступања у одбрану не треба вршити баш у тренутку највеће потребе, него благовремено и поступно према идеји и одлуци, која је смишљена израније.

Ако се због велике удаљености трупа, које нису епособне да издрже потребне напоре ради благовремене концентрације, мора да се пређе из стратегијског дејства нападања у одбранбено дејство, онда је то већ доказ, да се *погрешило првобиШно у пројекту операција.* У осталом такве је случајеве врло тетко предвидети унапред, али кад се у самом почетку рада добро размисли о свему, шта се хоће, онда је могуће бар у главном предвидети оно, што је неопходно потребно зарад постигнућа одређеног циља. Пребацују Наполеону L, што се у 1812. години није привремено зауставио, пошто је заузео *Смоленск,* и што ее тада није латио дефанзиве за неко време, те да се на тај начин колико-толико ојача и спреми задаље операције, пошто му целокупна припрема за овако колосално предузеће није била баш потпунце изведена. — Када ее тако ђенијални војсковођа могао да превари у рачуну за своје припреме, ја шта је онда остало за друге обичне смртне људе и војсковође обичне памети и обичне спо-еобности?!

Прелазак из офанзиве у дефанзиву једино у жељи, да бисмо се користили повољним тактичким и стратегијским условима самог земљишта у заузимању ма колико јаког. положаја, врло he ретко одвести ка жел,еним. резултатима, поглавито с тога, што оне прилике, које су принудиле и једног и другог протовника

на нужну врсту операција, остају истоветне д даље. те се оце неће променити једновремено са променом услова самог земљишта. Веома је тешко.претпоетавити, да ће се бранилац, који јебио слабији за актпвну борбу за све време j&m- од почетка, ' сад на једанпут подврћи и прићи нашој жељи, па приступити офанзивној врсти дејства, а особито кад се увери, да му • се непријатељ зауставио на јаким положајима.

На послетку, прелазак у дефашивна дејства може да се покаже као неопходно потребан после крвавих бојева у рремену. стратегијског нападања. У том случају добија се у времену, да би се привукла појачања нз позаднине, а непријатеља тиме натерујемо, да предузимље офанзивне покрете, да би се трошио. Брзо попуњавање губитака и пасиван начин рада, док непријатељ дејствујући активно мора да цодноси и веће жртве и губитке, најзад изједначује, снагу обе противничке стране, и браниочеву снагу доводи на првобитну јачину.

Да би се погодио згодни тренутак, кад треба прећи из наступања у одбрану, неопходно је потребно бити тачно обавештен о материјалном и моралном стању непријатељевих трупа. Тачна оцена таквих појединост у рату је готово немогућа. Ретко he кад ситуација бити тако јасна, да ми баш видимо, како у нае расте прираштај физичке и моралне снаге, а у непријатеља да то опада.

Суштина одбране састоји се у одржању онога, што се има, или што се добило. Суштина пак наступања огледа се у задобијању и освајању онога; што није било наше, а тај рад раоходује и* троши снагу. *У* . опште војсковођа не треба да растура и троши своју снагу, ако нема изгледа на успех, али иото тако не еме ни да тврдичи, ако има изгледа на већи добитак.

Од' срећног избора, да се наизменце оперише кад обазриво а кад смело, зависи и успех. Тачно схватање, идеје даје правилну миоао у смислу распореда трупа како пб.времену тако и по^ проотору. Ко год у рату буде желео, да буде свуда подједнако јак, и да свуда . дејетвује.са истим напрезање^, тај казује сам за себе да не.познаје суштину ратовања.

Ко умедне да сачува своју снагу уједињену, демонстрирајући са извесним делом на мање важним тачкама бојишта, тај he бити у могућности, да дејствује енергичнр и силно у важном тренутку на најважнијој тачци с великом надмоћношћу своје снаге. У овоме треба имати на уму, да у рату није главно само бити уједињен и прикупљен, већ уједињено и прикупљено дејствовати с највећом енергијом. —

Прикупљање и оцена података о стању и приликама у непријатеља пре почетка и у току операција.

Општа разматрања

Кад, је војсковођа довољно епремац, и кад уме, хоће и може да се још и обавести што потпуније о општем стању и приликама на војишту, онда му је уз то потребна још само јача обазривоет ијакаенергија, ца да он руководи операцијама како треба са из1'ледом на повољан успех. Варавно још је вероватније, да he бити успеха у борби, ако је у дотичној војсци и све остало на свом месту, ако је дакле ту и правилна организација и формација војске, добра обука с добром дисциплином, савремено наоружање и јак морал у војсци и у официрском кору, и т. д. Несумњиво'је, да уз све то војсковођа треба да се одликује још и талентом, т. ј. природном духовитошћу ума свог.

Снага, месШо, време и намера непријатељева јесу они елементи, који и чине стање и прилике на војишту и бојишту.

\ Ко у ратном времену буде обавештен у _еваком часу што бол^е и што потпуније о свима овима четирима чиниоцима, тај he имати и бољег изгледа на успех, ако су наравно остале околности једнаке.

Ова четири најглавнија чиниоца стања и працика на, војишту могу се у неколико проучавати и у мирнрм времену помоћу разних начина и средстава, али то упознавање и проучавање може да буде недовољно у времену ратних радњи. Најтеже је сазнати намеру непријатељеву, и с тога још од првог дана ^мобили-

зације треба употребити сва могућа средства и начине, како бисмо допунили и проверили наше дртадашње сазнање о свему томе.

Уз операције иду нераздвојно трајна извиђања и познавање сташа ц:прилика на војишту; Наиолеонје полагао велиЕу важност на, извиђање; он је остајао често један аи два дана на истом месту, само да би прикупио што више и што поузданијих извештаја о стању и приликама на војишту. У нас се пак поклањало веома мало пажње и озбиљности извиђањима и сазнавањима у. времену наших ратова, и услед тога падали смо у многе заблуде и погрешне радове.

Чеето пута имаћемо довољно података о непријатељу, које смо подобијали средством извиђања, али се ту може да деси понеки пут, да се тешко можемо да нађемо у гомили извештаја с разних страна и од разних лица. У тој прилици тешко је.одвојити истинито од лажнога, старије од новијега, вероватно од невероватнога, и t. д.

Дешава се често пута и то, да су вечерашњи повољни извештаји сутра неповољни. Стање и прилике на војишту и бојишту мењају се непрестано, те с тога су управ и немогућа тачна лична сазнања, на оонови којих бисмо МОЕЛИ да идсмо право намишљеном циљу без икаквих сметњи.

У колико су год веће масе војсака, у толико је и извиђање теже, јер велике војске делују на великим просторијама, па с-тога ни сва извешћа не могу да стижу у један мах. Међу тим војсковођа не сме издавати наређења на основи претпоставака, већ само на основи поузданих података и на основи строгог рачуна. \ , ;

-У колико је год ситуација на војишту неја'снија, у ТОЛИКО се више губи време, а услед тога се заморава и троши снага и средства се. умањавају, а томе се дешавају чешће и неочекивани сукоби.

, Доказаћемо и примерима, да је веома нужно шпс потпуније извиђање и сазнавање стања и прилика НЕ бојишту.

У почетку 1797. године Аустријанци су предузели четврти офанзивни покрет, "да би ослободили блокирану Манту-у. У то време Бонапарта се налазио у Болоњи, и ту је дознао, да се *Алвипци* кренуо с 50.000 војника, да би ослободио Манту-у. Бонапарта није имао скоро никаквих подробних -извештаја о овом покрету Аустријанаца, јер му у то доба беше слаба служба цзвиђања. Бонапарта имађаше тада само неколико невештих ухода — шпијуна, који су му достављали обичне новости. Ти шпијуни известили су га само о томе/да се Алвинције креће, али му не умедоше рећи, где је и коме од француских ђенерала ј-прети од њега највећа опасност, и то се морало дознати тек доцније.

Серијер је блокирао *Манту-у* са својих 5.000 војника, а блокаду су прикривали *Рej* са 4.000, који ее налазио у *Оалу, Жубер* са 10.000 — у *Корону, Масена* са 9.000 -- у *Верони, Ожеро* са 9.000 — у *Леньаго-у* а *Виктор-* са резервом од 2.500 био је у *ВасШел-Новом, ГојШу* и *Вилафранки, (сл. 63.)*.

Кад је Бонапарта 12. Јануара стигао у *Проеербелу,* где му је био и штаб, добио је извештај од Масене, ; да су се Аустријанци појавили испред Вероне с јаком снагом. Тада Бонапарта одмах одјури тамо, и затече дивизију у борби код *С. Михела,* а доцније одступи ка Верони.

Тог дана увече јави Жубер по ађутанту, да су се и у *Риволи-у* појавила нека непријатељска одељења. Напротив пак Ожеров ађутант увераваше, да је баш према њима главна снага Аустријанаца, и да су они *морали т* одступе испред преходнице од 12.000 војника, и да је с тога неопходно иогребно баш њима притећи у помоћ.

Јануара 13. Бонапарта нареди Масени, да се крене на непријатеља, како би се на тај начин дознало право стање ствари, али баш у то време он доби извештај, да је Жубер јако притешњен у *Корони.*

У својим'*меморима* маршал Мармон вели: *„Никада Вонапарта није био у тако мучном положају; у деоришту његовог штаба стајала су целог дана кола са запрегнутим коњима".*

Шта да се ради сад?! Да ли да остане код Маеене у Верони, да ли да иде у Леньаго, откуда ја-

вљаше Ожеро, да је тамо цела аустријска војска, или да похита ка Риволи-у, одакле је Жубер морао да одступа?...

Најзад Наполеон се реши, да похита одмах Жуберу у помоћ, и -с тд&а-"тареди, да се крену у том правцу с војскама *Рej, Масена* и *Виктор* са резервом.

Јануара 14. отпоче чувена битка код *Риволи-а,* где се у истини налазио и сам Алвинци с главном снагом ауетријске војске. —

На 12 година после горњег догађаја у Априлу 1809. године Наполеонје добио извештај, дасу Аустријанци упали у Бавареку, те он одмах 17. Априла рано изјутра уседе на поштанска кола, и појури из Париза у Донауверт.

Априла 11. Бертије је дознао, да су аустријски цар и ерц-херцог Карло; с главном "војском на реци *Ину*. Доцнија извешћа нису била ни довољна ни тачна, јер 17. Априла изјутра Бертије није знао, да се главна снага Аустријанаца налази на десној обали Дунава. Кад је Наполеон ноћу стигао у Донауверт, тамсх није затекао Бертија, јер беше отпутовао у *Аугсбург;* одмах избудише особље штаба, које се ту налажаше, да би се израђивала наређења. Ту беше и ђенерал *Вандам*. Ни Вандам нити ико од официра не могаху обавестити цара оправом стању етвари, аВандам рачунаше, да су Аустријанци већ и у *Регенсбургу*.

Уместо да је затекао војску прикупљену и у опште раепоређену онако, како је био наредио, Наполеон ту затече војску подељену у две масе, које су биле далеко једна од друге преко 100 км., а у средини између тих подвојених маса налажаху се Виртембержани и Баварци, који беху онда Наполеонови оавезници. Кад Наполеон то виде, не хте више никога ни да запиткује, већ нареди, да му се одмах донесе сва преписка, која је последњих дана вођена између маршала и главног штаба. Све је то одмах проучио и сазнао, шта се у опште одатле могло сазнати, али најпоузданије обавештење добио је из депеше, коју је маршал Леферр адресовао на Бертија под 16. Априлом, и која

подне цСпрбд дивизије Деруе-оее. Дивизија је била принуђена, да одступи из ЛансдхуШа. АусШријанци прелазе Изар." Чим Наполеон виде то, предузе одмах да издаје наре^ења, и то је после довело до пето-дневног боја код *Регенсбурга*. —

:Шил>уђи маршалима наређења, Наполеон им је пребацива0j да до сад нису били довољно активни, а нарочито. их |е прекоревао, што нису слали чешћа извешћа главном штабу о томе, *штаради непријашељ, худа се креће* и т.. д., а то су били дужни дачине.

Чим је у главном упознао ситуацију, Наполеон је одмах послао велики број ордонанаса по свима путовима у правцу . *Пфафенхофена* и *Дахау-а,* који су морали лично и брзо да извиде све, *ж* да о свему шиљу ;извешћа што брже. 0 дал?ем раду Наполеоновом под Регенебургом говорили смо раније на другом месту. ----

. У рату 1813. године већ се видело по свима знацима, да је почела тамнити Наполенова звезда, и ако га у. то доба не беше још издала моћ и снага проницавости. Порази код *Еацбаха* и *Еулма* били еу предигра његових недаћа и његовог опадања.

И ако му јеувојсци била одлично организована служба извиђања, ипак Наполеон тако рећи ништане знађаше, шта ее збива код његових непријатеља.

Он Је еамо. знао, да су савезници прешли Лабу (Блбу) с војском удва велика дела. *Северна војска* беше под командом *Влихеровом* и Ђернадошовом, и она се налажаше у околини *Десау-а, а,јужна војска* беше] под командом фелдмаршала кнеза *Шварценберга,* и бејаше повише Дрезде. Те две војске беху удаљене једна од друге за 150 км., и свака је од њих бројала по 150.000 војника. По свему је изгледало, да хоће да обухвате Наполеона, и да га што ја,че притесне.

Шварценберг је. изд-ао подчињеним командама овакву директиву: *„Због велике даљине између армијане могу управљати иокреШима. Напред! СасШанак у главном стану Наполерновом!"*

Наполеон ее беше решио, да удари на једну непријатељску армију, и да је разбије, а после да се окрене на другу, коју he такође лако потући, јер he

она бити јом под утисцима страха услед Иедаће прве армије, (сл. 64.).

И доиста, први удар Наполеон управи противу Блихера и Бернадота, да би их потукао, одвојио од Елбе и одбацио -*Ц,* з&паду. Овде је Наполеон све добро смислио и припремио, али је заборавио само једно, *да ш се непријатељи боје, и да с тога они и неће да приме његов удар.*

Ево, шта је тада Бернадот писао Блихеру: *

„Драги ђешралу,

„Ако се и Вама представља покрет Наполеонов онако, како мени јављају о томе, онда је несумњиво, да он намбрава, да нас нацадне и с фронта и с бока. У том случају неопходно је паралисати његову снагу, како бисмо олакшали дебушовање ческе војеке. У таквом случају ми морамо или понова прећи на десну обалу Лабе (Блбе) или на леву обалу Зале. Сад није толико важан сам бој, колико је важно, да принудимо цара Нацолеона, да задоцни у времену, како бисмо обезбедили уепех кнеза Шварценберга."

Овакви погледи савезника и омогућили су, да се уједини њихова снага, из чега се доцније изродила тродневна битка код *Липиске* (Лајпцига), гдеје Наполеон претрпео пораз.

Сва три ова примера казују, да Наполеон и при свој одлично организованој служби извиђања ипак није могао добијати потребних извештаја, који би што потпуније објашњавали стање и прилике код непријатеља, те је с тога морао сваки пут да издаје иова наређења, која су сад потицала само из дубоког и непресушног врела његовог великога духа и његовог јаког проницавања.

Руковођен неким унутрашњш! осећањем тако он у Италији 1797. године не крете војску у помоћ *Ожеру,* који јављаше, да је противу њега целокупна снага Аустријанаца, већ. се с војском крете у помоћ Жуберу, а тек доцније видело се, да је то урадио правилно.

У рату-1809. године Наполеон је одлично ценио прилике 18. и 19. Априла, алина данбоја код *Абенсберга* 20. Априла он погрешно срачуна, да је главна снага ерц-херцога Карла одступила ка *Ландсхуту,* па се о тој својој погрешци и сам .увери тек 21. Априла. Услед те преваре у рачуну после је требало читав дан рада и страшног напрезан>а војске,- да буде потучена војска ерц-херцога под *Екмилом* 22. Априла, но који при свем том ипак мирно пређе на противну обалу Дунава.

У рату 1813. године Наполеон је имао тачних извештаја о саставу -савезничких војсака до последњег батаљона; знао је тачно и њихове распореде, na је ii био еигуран за успех, али тада није могао да оцени само једно, а то је, није могао да оцеаи морално стањеу војеке његових непријатеља, који су се били решили, да се не упуштају у бој с Наполеоном, него да га заварају и покрећу дотле, док му војска не малакше, па онда да груну на његову уморену војску, и да је потуку, што су и учинили. Ето, то беше узрок недаћи Наполеоновој у овом рату.

Изгледа, да је понеки пут недовољно и најпотпуније извиђање и ухођење непријателрвве Војсије, јер има нечега, што се не да постићи ни извиђањем, а то је *воља и намера непријатељева.* За ово је потребан само- јак дух војсковође, који дубоко продире у Тајне непријатељеве душе, али за тр проницавање не могу се прописати никакви упути. ни правила. Међу тим баш у томе и лежи виши део ратне вештине. —

Да видимо сад у неколико примера, како су се ове ствари развијале у радовима виших команада германских армија у рату 1870.—71. године!

Још 24. Јула 1870. године Немци су знали тачно, да су француске трупе распоређене кордонски на самој граници. Ово ćу сазнали нешто из новина, а нешто и од тајних агената или средством телеграфа или помоћу писмених достава, које су упућиване преко територија неутралних држава.

Требало је још дознати и намеру француске војске. Ово се не могаше тачно да сазна, и ако су немачке пограничне власти слале врло често извештаје о стању код непријатеља, из којих ее могло закЈвучити,

да Французи не мисле крпати своје мирно борављење и ишчекивање.

Немачка јекоњица доцкан стигла на границу,, да врши извиђања, која су у почетку вршена деста обазрцво, али се тај^пасао отпочео мало енергичније тек 5. Августа. —

Команданти немачкох армија издавали су сами наређења за извиђање испред фронта својих армија, па су извиђачка оДељења њима и слали своје извештаје. Овако није радио Наполеон; он је лично издавао наређења за извиђање испред фронта целокупне војске; па сунему извиђачи и слали своје извештаје. ВрхоВііа Команда немачке војске ставила је у дужност командантима армија, да издају заповести за извиђања. Ово је и био узрок, што су извешћа о непријатељу стизала у штаб Врховне Команде често$_{ч}$.врло доцкан, и то у малом броју, те се услед тога и није могло руководити операцијама на основи извештаја, па је услед тога и долазило, да нека наређења Молткеова и нису одговарала стварним приликама на војишту.

У времену операција код Меца све три битке од 14. 1&. и 18. Августа биле су са свим случајне за штаб Врховне Команде немалке војске, а то је услед погрешне организације елужбе извиђања. Што су Немци у овим биткама изцшли као победиоци, има да се благодари и уједињеном кретању њихових армија и њиховој великој бројној надмоћности као и подчињеном положају маршала Вазена у тим данима.

У времену седанског марш-маневра, који су вршилб IIL и маска армија, не мотрећи на пасивно држање француске коњице, шест немачких коњичких дивизија, које су се кретале испред фронта армија, нису могле за дуго време да сазнаду право стање војске Мак-Махонове код Шалона, те је с тога штаб Врховне Команде за дуже време био у великој недоумици, шта да предузме.

У званичном опису тог рата на једном месту пише:

»Ако се баци поглед на положај обе непријатељске стране у времену 25. Августа увече, види се на северној страни, једва за два дана марша далеко од десног крила немачких армија, да се креће на исток

маса француске војске од 150.000 бораца, о чијим мацеврима и намерама непријатељ није имао никаквих извештаја."

Дознало се само толико, да је отишла војска цз Шалена, а о овему осталом извешћа еу била недовољна и неопредељена, и ако су Немци имали за-извиђање око 86 ескадрона коњице на фронту, који није износио више од 60 километара, (сл. 65.).

• Велике услуге чинили су Немцима њихови шпијуни и француске новине. У Берлин је стигао преко Лондона телеграм из Париза, који је гласио: *„Армија Мак-Махонова прикупља се у Ремсу; уз њу су цар и наследник: Армија памерава, да се ује&ини с Базеном."*

Услед тога у свима немачким новинама било је после штампано: „ *Маршал Мак-Махон у Ремсу."*

Немцима је дошло у ру«е и једно' нарочито писмо,. у коме је писало: *„У Мецу текују' садејстео шалонске војске, како би после понудили битку."*

На „основи тих података штаб Врховне Команде издао је 25. Августа директиву за III. и маску армију, да се крену Паризу, и у тој директиви стајало је:

„Сва извешћа казују, да је Реме тачка, на коју је управљена француска армија. Услед tora Његово Величанство наређује, да ее кренете *j* северо-западном правцу (уместо на запад),;ХП. корпус на Вијен-ле-П1ато, гарда на Сен-Менеј, IV. корпус на Вилје (на Аргону), преходница на Обри, Вјен-ла-Виљ, Вилје. Коњица треба да извиђа испред фронта и десног крила, и дадоће до Вузје-Бизанеи-а; армија III. да. дође на линију Живри-ан-Аргон-Шанжи. Августа 27. преданак.

„Шта& Врховне Команде еутра у Сен-Мене-у."

Податци за ову промену фронта зарад кретања ка северо-западу нису добијени извиђањем него еа свим другим путем. Да није било ових нарочитих извешћа, извесно је* да би Немци бар још два дана маршовали право на запад, или би најзад морали да чекају, да се потврде добивени извештаји, па би тек онда по извршеној промени фронта ударили на позаднину а не на бок Мак-Махонове армије.

Августа 26. не^ачка је коњица развила мало већу енергију у \служби извиђања, те се тако' мала

по мало дознавало тачније, шта је с армијом код Шалона.

Да сад размотримо мало детаљније, како је текло ово извиђање!

Августа *26.МеШчке* су армије промениле правац свога кретања, те су ударили к северу, и услед Тога Немци су начинили шеет ешелона, од којих онај најближи био је удаљен од коњице 15 км., један коњички пук био је упућен-у Лоњон, али у том правцу није ударио ни ца кога.

Преходница *уланског пука* сукобила се у *Флевиљу* с два одељења француске коњице, која је Немце дочекала ватром из карабина.

Прешавши 35 километара саксонска коњичка дивизија из XII. корпуса стигла је на преноћиште у *Ђактевиљ-Анонвиљ.* Одавде су изаслате три патроле у правцу на *Бомон, Ден* и *Бизанси.* Прве две. нису иишта опазиле, а трећу умало нису ухватили француски пешаци северно од шуме *Ла-Фоли.*

• Ескадрон, који је маршовао испред гардијске коњичке дивизије, јавио је из *Сен-Живјен-а,* да је видео непријатељске колоне, које се крећу к северу.

Коњичка V. дивизија кретала! се за 28 км. на *Моншетен* под закриљем патрола. Они еу видели у *Моншетену* афричанске ' коњичке стрелце, а у околини *Вузје-а* биваке многих трупа. Становници су причали, да је тамо био и штаб Мак-Махонов. Најзад једна ее патрола кренула и на *Гран-Пре,* и ту је наишла на одред француске војске, која ју је уништила, и т. д. — ,

Дакле, непријатељ је нађен, али из извештаја није се могло увидети и разабрати, шта непријатељ намерава, и који је правац његовог кретања.

Интересантно је, да овде изнесемо у целини добијене извештаје:

1., У Ремсу нема француске војске, јер је одмарширала северо-истоку;

2., У *Шалону* и логору нема војске;

3., У 11 часова увече око *Вузје-а* била је концентрисана јака снага;

4., Непријатељ заузео *Флевиљ,* \

5., Непријатељеве су пешадија и коњица близу *Бизанси-а,* и маршују ка западу;

6,, Од *Гран-Пре-а* и Шевјер-а војска маршује ка северу;'

1., Непријатељ се креће ка исток у дубоким колонама; -

8., У 11 часова ноћу сазнало се, да је Мак-Махон у *Вузје-у^* где се налази многа војска;

9., У 12 часова ноћу сазнало се, да је Мак-Махон у *Атиљи-у,* а очекују га кроз два дана у Вузје-у;

10., Реме заузела француска војска, која се тамо налази.

Званични опис рата ништа не говори о мучном положају, у коме је био главни штаб у погледу оријентисања, али се из наведених противуречности може да представи, да је главни штаб муку мучио у тој неизвесности.

Званични опис немачки по овом питању гласи:

„Извешћа, која су добијена вечерас од V. и XII. коњичке дивизије, не дају још могућности, да се дозна стање код Вузје-а и Бизанси-а. Вести, које говоре, да се у Гран-Пре-у находе сви родови оружја непријатељске војске, утврђују вероватност претпоставке, да се Мак-Махон креће ка Мецу.

„Сва извешћа јасно потврђују, да Французи још нису стигли у *Ден* на реци *Масу."* —

Све добивене вести до 26. Августа_ увече потврђују само оно, што се знало и из новина.

Да су Немци знали, да се армија Мак-Махонова находи између *Ле-Шен-а* и *Атиљи-а* са једним корпусом у *Вузје-у* и са преходницом у *Гран-Пре-у а* Визанси-у, било би безопасно њихово намеравано прикупљање у *Дамвиљу.* И уместо, да се Немци одмах крену на север у сусрет непријатељу, они услед непотпуних извештаја наредише застанак 27. Августа. Овог је дана немачка коњица мало дејствовала, јер сва важнија извешћа о непријатељу доносили су пешадиј,а и дивизијска коњица. Тако исто ни 28. ни 29. Августа коњица није могла да прибави Бог зна, ка-*ших извешћа о непријатељу. .

Најзад ствар о *шалонској армији* расветлили су ови догађаји: Августа 29. саксонска коњичка дивизија ухватилаје једног интендантског чиновника француске војске, у кога је нађена књижица с важним забелешкама, а о£м тога ухватила је и ђенерал-штабног капетана Грушија, који је у пратњи неколиких коњичких гренадира био понео ђенералу *Фаљи-у* диспозицију за покрет целе армије • Мак-Махонове.-

Ова два документа објаснили су скоро, целокупну дотадашњу доста мутну ситуацију на војишту.

Све показује јасно, како је тешко сазнавати стање и прилике на војишту.

Да би се на војишту и бојишту прикупљали што успешније податци о стању иприликама у непријатеља, потребно је:

1., Знати све разне начине извиђања и случајеве, кад се који од њих може да употреби; .

2., Бити вештак у извиђању, а вештина се у томе добија на овај начин:

а., Треба се заранише вежбати практички у овом послу, и

<?., Треба знати *Историју ратова*[1], јер се том науком може да попуни недостатак у искуству, поглавито у данашње доба, кад су већи ратови све ређи и ређи.[2]

Служба извиђања.

„Кад би се увек знале непријатељеве намере, онда бисмо могли да будемо свагда и на сваком месту надмоћнији па и с мањом војском", — казао је Фридрих Велики.

Пре почетка борбе неопходно је потребно> да се што потпуније сазна, какво је стање у непријатеља на војишту, да се дакле сазна, колика му је снага, где се находи, како је распоређена и најзад шта намерава непријатељ. Знање о томе важно је, али га је тешко ухватити. Од GBera најтеже је сазнати, шта намерава непријатељ. Но у свакрм случају своја властита решења за ма какву' радњу не треба никад доводити у завиеност од непријатељевих намера,, већ треба радити енергичнв и са еамопоуздањем на свом задатку, намећући нећријатељу своју намеру, и дејствујући противу онога, што је за непријатеља најосетљивије. Да би се пак могло дејствовати у најслабију страну непријатељеву, неопходно • је цотребно, да се бар у најглавнијем сазна његова намера. —

Није лака ствар уредити како ваља служб.у извиђања зарад ратних циљева. За тај посао треба доста труда и доста вештине с јаким познавањем човечје природе и с јаком подлогом војних знања у опште. Тешко је унапред погађати, шта је и како кад потребно за решење извесног задатка, али је могуће, да се прикупи у четири категорије оно, што је најважније за ратке циљеве, и за што су нам понајчешће потребни податци. Оно, р чему су у времену рата податци најпотребнији, јесу: *Неиријатељ, земљиште, средетва* за исхрану и издржавање војске на дотичној просторији војишта или, целе државе и *становништво'* дотичне државе. '

. а., Непријатељ. — Још у времену мира треба проучавати целокупну војну организацију и формацију војске непријатељеве, а уз то ваља познати још и елеменат за командовање, особине старешина -*м* војника, наоружање, војну литературу, прописе о одевању, и т. д. Ово проучавање суседних држава долази у дужност ђенерал-штаба, који је за то најпозванији чинилац, јер се може ући у рат само са потпуним познавањем целокупне ратне снаге непријатељеве државе.

Пошто, се у рат*у уз остало несумњиво мора чеето да мења и бојни састав појединих јединица непријатељеве војске услед губитака и пристизања појачања, то је потребно, да се и по објави рата продужи прикупљање и срећиваЕве потребних података о свему, што рекосмо, '

У времену стратегијског развоја непријатељеве војске потребно је, даЂе сазна груписање његове снаге, распоред магацина, да се упознаду комуникацијски правци железничких, обичних и водених пухова, као и сва важна и осетљива меота на тим правцима.-^—

[1] „Искуство је иајбоља наука, али пошт» су лпчна пскуства ограничена, то се морамо обратити *ИсШорији ратова.* да Оисмо отуда сазнали искуства других." — Молтке.

[2] „Од знања до извршења је еамо један; корак, ä од невепдине до извршења много је даље". — Вилизен.

Потребно је свакодневно пратити кретања непријатељеве војске, старајући се у томе, да се дознаду и распореди и снага појединих одреда на појединим заузетим тачкама. Ваља се старати, да се добију што поузданији подаЈЦа: о бројној снази непријатељеве војске. о величини фронта и дубини бојног распореда, или о дубини колона, које су на маршу. Ови се податци непрестано мењају, па је баш за то и неопходно потребно, да се непрекидно и пррцсуплјају све нови и нови податцр о непријатељевој војсци.

У колико се год прикупи више података о непријатељу, било да је он на маршу, у боју или на становању, у толико је све боље, и оамо је цотребно, да се ти податци достављају благовремено ономе, коме треба. Поједини извиђачи или извиђачка одељења по природи овог посла долазе врло често у прилику, да их непријатељ опколи и ухвати, па је с тога потребно, да се у тих лица у опште не налазе никакви пиемени податци или наређења за властиту војску, којима би ее могао да користи непријатељ. Како ее и на који начин могу у опште добијати потребни податци о непријатељу, изложићемо доцније.

б., Земљиште. — После живе снаге и њених моралних оеобина елеменат места игра врло важну улогу у ратцим радњама. С тога је потребно, да се још у мирно доба изради *војногеографски и војно-статисШички опис* свих вероватних војишта, обраћајући у том велику пажњу на све врсте комуникација (на железничке, обичне и на водене путове), на тврђаве, утврђене положаје на линији, за одбрану, на теснаце или иначе на незгодна места Sa појединим путовима, на мостове и важније спрудове на рекама, и т. д. Уз ово треба додати још, и какав је општи карактер појединих места, т. ј. дали је предеошумовит, каменит, кршевит, безводан, брдовит, планински, раван или ра*-вничаст, и т. д. Ту треба именовати и све оне тачке, с којих се може разгледати што већа просторија.

У колико је више могуће, еве ове податке треба обележити на карти дотичне просторије.

У мирно доба треба проучити у опште сва вероватна војишта уз припомоћ добрих карата и планова

до најмањих ситница, што све у опште може утицати ;на ратна дејства.

Чим буде објављен рат, одмах треба те спремљене карте за дотична војишта раздати свима штабовима и свима официрима, да би ће они користили њима.

Но ни на овоме се не треба зауставити. Чим отпочне рат, треба одмах на дотичној просторији отпочети и поновна детаљнија проматрања земљжшта за потребне радње, како би се на тај начин олакшао посао и у издавању наређења за извесне радње и у њиховом извршен>у.

в.) Средства за исЈсрану војске. — Све податке о средствима за исхрану војске на дотичном војишту, који су прикупљени израније, треба сад проверавати средством нарочитих органа извиђањем у току операција на лицу места. Овде се рачунају сва средства, која се употребљавају за исхрану и војске и стоке, налазила се она ма у ком виду, јер велика количина тих средстава, која се налази на дотичној прооторији, помоћи he веома много у издржавањ> војске, а то је један од најсложенијих и најмучнијих поелова ратног доба.

г., Становништво. — У опште важно је познавати становништво онога предела, где се ратује, ако ни за шта друго, а оно бар ради тога, да се сазна, какво је устројство управних власти, и какво је у опште њихово уређење, како би се знало, коме се треба обратити на дотичној просторији по извесним питањима. Сем тога, потребно је сазнати и обичаје становништва, како се без нужде не би још више раздраживало и иначе раздражено и незадовољно становништво. Ту је потребио сазнати и све угледније и богатије људе као и иначе друге личноети у томе крају, које су на гласу, и уживају опште поверење становништва. На послетку добро је сазнати и све оно, <?а чим је то становништво било незадовољно пре рата, које су то личности, на које се може човек ослонити по извесним радњама, који би се људи могли да употребе за уходе (шпијуне), које се угледније личности могу да придобију за своје намере и за колику суму новаца ради проказивања, где се налазе магацини оружја и оружне спреме,

где се надази сакривено оружје, храна-,- касе с новцима, и т. д..

Сад је на *p&py* питање, ко треба да руководи послом око прикупљања података, и где треба да је то лице са својим особљем? —

У Наподеоновој војсци овим послом руководило је нарочито одељеЗње главног штаба, које је разрађивало и све планове за ратне радње, где су прцкупљани сви цодатци," који су били поТребни; и који су имали утицаја на жшоћење операција.

У пређашња времена служба извиђања саерећжвана је у опште у армијским и корпусним пзтабовима. У данашњем пак времену прилике су са свим друкчије. Војске су веће, а организација војсака и војна тех-ника развили оу ее јако у свима правцима. Да би се о свему томе могло водити озбиљног рачуна, мора да ilt>GTOJH "вгаречита организација за вршење ових.послова е непрекидним радом, те је усдед тога и потребно, да ее уреди једно централно одељење за вршење те службе, и које треба да се зове *весничко одељење*.

Ово одељење у мирно доба треба'да је саставни део главног ђенерал-штаба. ПоДатци за ово одељење добијају се од корпусаих, дивизијских и других штабова, а поглавито од војних изасланикау поеланствима код страних држава.

Сви органи, којима је у дужности, да прикупљају податке, треба да одасвуда и са свих страна црикупљају све могуће податке, који би били од потребе у добу. рата, да их проверавају, ерећују, комбинују и да их доведу у такав облик, како би се из њих олако моглр да извуче и да употреби оно, што је потребно за дотични тренутак. Уа то ово одељење треба да установи везу између војске и заузете простерије, као и између савезничких трупа, ако их има, па чак у извесним случајима да установи везу и с непријатељем.

Служба извиђања и проматрајва може да се уреди овако:

- *а.,* У једну групу да иде прикупљање, чување и разашиљање већ срећених података вишим и НАЖИМ штабовима и појединим одредима;

б., У Другу групу да иДе израда географског, топографског и статистичког материјала;

в., У трећу групу да иде избор,упућивање и контролисање лица, која су одређена за прибављање"података, а не припадају саставу војске;

г., Четврту групу треба да лини одржавање везе 'са становништвом^ и кад затреба и са административном- управом заузете проеторије.'_:—

Горњи поедови могу да ее овако распореде према њиховој важности и према практичком извођењу:

\.r Правац извиђања. — Кад виша команда нареди, да јој се пошљу извеени.податци, онда штабови, који се баве службом извиђања, израђују план извиђања, и чине потребан распоред. Понеки пут штаб треба да одреди сваком извиђачком одељењу нарочите просторије, а лонеки пут штаб одређује извиђачима само нарочити неки циљ. Извиђачи треба да су у вези, како •би својом линијом као неким велом наткрилили читаву војску непријатељеву.

Извиђачка одељења не врше извиђање по некаквим тачним упутима дотичних команданата, већ они треба да врше ову службу искључно у духу добијеног задатка.

„Успееи у извиђању веома ч су зависни од Врсте добијеног задатка. Често спомињана заповест, да коњица треба да наступа напред, како би сазнала јачину и положај непријатељев, овде је потпуно непотребна, јер би се тиме само спомињала дужност овог рода оружја, која се разуме сама по себи. Ако јој се стави у дужност, да сазна намере непријатељеве, што бива врло често, ондакомандант тиме захтева, да она реши управо оне задатке, које треба да реши он еам. У оба случаја излази то, да ни.сама дотична команда коњице не зна шта да ради, а уелед тога долази као последица несигурност у извршењу. Најбоље је, ако се коњици поставе проста питања, на која треба да дођу и прости одговори, али који у извесном тренутку главном команданту могу да буду од највеће важно-

сти, као напр. да коњица просто одговори, да ли се овде или онде Налази нелријатељски логор, да ли су ова или она места заузета, да ли су непријатељска чела или масе допрле до извесне линије, докле се протежу непријдјелска крила, да ли се на извесној железничкој прузи или на извесном путу надазе транспорти трупа или маршевне колоне непријатељеве, и т. д. На овака разумљива питања доћи ће и јасни одговори, ä из ових може главни командант сам за се да састави лредставу о јачини ~Ћ положају нецријатеља, као и.то, да назре намере непријатељеве."^ V

Наређења и упути, који се издају извиђачким одељењима, треба да им елуже само као план, по коме рмају да врше извиђање у погледу извесног цшва, одржавајући међу собом по.тпуно јединство у раду;

2, Прегпед и претЈсодна оцена добијенијс извештаја. — Избор и преглед добијених вести од извиђача са једновременом оценом њиховом спадаудоста тешке послове. За овај посао треба доста марљивости. У овом послу мора да се испита и поузданост извештаја, и да се свима извештајима одреди рно место, које им припада.

Кад су Немци 1870. године ухватили код Меца ваздушни балон с поштом, у њему су ћашпи хиљадама некаквих записака, које су исписиване на парчадима свиленог папира, па је у први мах изгледало, као да се у тим запискама нема шта да нађе, лпто би било од вредности. Свакојако ове записке прегледала је цензура, пре него што су испраћене. Но. кад су ова документа биЛа тачно прегледана и сређена, када су имена и адресе пошиљаоца упоређени, онда се тек добила јасна слика о подоли непријатељског логора у унутрашњости форова. Из тих записака извучени.су извеони закључци и о стању и расположешу описаћених. •;

Све што се знало о непријатељу у мирном времену, то се у почетку рата допуњава за неко време извештајима из посланстава и агентура, а после се ово прекине, Тада долазе на ред новине и разне белешке;

[1] V. đ. Goltz, *Das Volk in. Waffen,* cip. 180.

3., Организација и одржавање везе са извесним пицима на непријатељском земљишту. — Ова се веза одржава средством преписке или помоћу тајних агената. Ови агенти морају да организују испред извиђача читаву линију. Неколико њих треба да буде придодато официрима извиђачима ради потребних уелуга;

4., Осматрање непријатеља. — Да би се могли у ратноме времену распознавати непријатељеви поједини родови оружја и поједине јединице, као што су корпуои, дивизије, пукови и батаљони по пуковима, треба још у мирно доба познавати прописе о оделу и организацији дотичне војске непријатељеве. Ови податци о оделу треба да буду познати свима официрима. Помоћу ових података и помоћу бегунаца и заробљеника можемо редовно знати тачно, који је корпус, дивизија или пук пред нама, а то је лако проверити још и помоћу извиђача, те на тај начин дођп до закључка, како је извршено опште груписање непријатељске војске. -

x

Поеле прикупљених извештаја с разних страна и прмоћу разних начина штаб Врховне«Команде треба да одмах саопшти војсци општи распоред непријатељске војске, па го треба и групама извиђача да елужи као податак.

На основи тих података о општем распореду непријатељевом извиђачки су органи дужни, да сазнају и да саопштавају даље и свако-дневне променеуне-, пријатељских трупа. Врло је важна ствар, да извиђачи непрекидно мотре на све делове непријатељске војске, јер је само тако могуће доћи до правог познавања свих прилика код депријатеља.

Сем бојног распореда и кретања непријатељских трупа потребно је,- да се сазна што вшце и што потпуније и каква је *материјална* и *морална снага* његових трупа. За то је потребно, да се још у мирно доба проучавају и сазнају обичаји, морално и здравотвено стање у непријатељске војске, начин и средства снабдевања, исхрана војске, особине виших командавата, састав официрског кора и његове одлике, и т. д.

Кад су официри властите војске још у мирно доба улознати са овим податцима у непријатељеке вејске,

онда је у овом погледу и у ратно доба веома одагапан поеао извиђачима;

5., Написмено (графичко) изпагање прикупљенигс података. — Сви податци, који се добију извиђањем, треба да се преоесу на карту. Карта дотичног земљишта треба репрестано и постепено да се исправља и допуњава fia основи извршених рекогносцирања појединих тачака или положаја, а нацрте *(крокије)* положаја треба испошиљати свима лицима иликомандама, којима устребају.

Потребно је прикупљати све могуће картографске податке, па их дотурати војсци или појединце или укупно. Исто тако потребно је прикупљати од местног становништва податке за састављање маршрута, податке о насељеним пределима, о водама, о разним пртребама, које се налазе на дотичној просторији и. т. д.

~ Сваког дана треба израђивати нарочите прегледе раепореда и својих и непријатељеких трупа на основи добијених података, да би начелник штаба могао сваког тренутка да зна и да види из тих прегледа положај обојих страна.

Нарочито је потребно, да се у току боја уносе на карту распореди и својих и непријатељских трупа у појединим важнијим моментима, да би се сваког тренутка имао преглед распореда војсака зарађених страна. У овам погледу не треба радити ништа на памет. Овај посао није тако тежак, кад се зна, да данашњи бојеви у опште дуже трају;

6., Опис историјскиЈс догађаја, који су се дешавали раније на истом војишту. — Складни кратки описи догађаја, који су се раније дешавали на истом војишту, могу да буду веома важни податци за оцену дбложаја, препрека или ма каквих било других прилика Дотичног места, а знање свега тога може да има великог утицаја на рад војске. Такви податци могу често да се корисно употребе и у савременим "приликама ратовања;

7., Статистички податци. -— Да би ее војска могла користити материјадним средствима, која се налазе на дотичној просторији, потребно је учинити ово:

**а.,* Сваком делу војске одредити просторијуј одаше he се снабдевати цотребама;

б., Одредити проеторију, с које ће ее реквирирати. храна и фураж;

в., Уредити магацине и ремонтоки депб;

г., Уредити новчани данак,, (контрибуцију) ;-

д., Одредити места, где се становници могу скупљати

; *ђ.,* Одредити меру новчаних казни за разне иступе и кривице;

е., Уетројити станице, (етапе);

ж„ Уредити управу у заузетим покрајинама.

Уређење управе у. заузетим покрајинама доета је тежак посао, па је потребно, да се за тај случај имају при руци ранији податци о центриманасељења, о трговачким, индустријским и другим важнијим местима, о разним дроизводима, о духу становништва, а уз то треба имати податке и о извесним личноетима, ісоје нам могу да користе. у решавању разних питања.

Како у својој тако и у непријатељској држаби треба бити веома обазрив у односима с властима и са становништвом. Добри су односи кориони и за војску и за ратна дејства. Ту је потребна и вештина и нарочити такт у опхођењу, а нарочито ту су потребни и питомост и чврстина. Нарочито у непријатељевој земљи ваља добро и темељно познавати оеобине и дух становништва као и све друге његове *прилике и околносши.* Потребно је за се оеигурати погсорност и послушност становништва, сТеііН у њега уважење и поверење. Да би се становништво још више задобило, ваља састављати и објављивати понеке вести и догађаје, који се морају саопштавати етановништву, а које he интересовати становништво и чувати га од измишл>ања и распростирања узбунљивих гласова. Згодним и тихим начином ваља тада полако разоружавати становништво, па уређивати своју полицијску службу за одржавање реда. Тада ваља полако подчинити под своју вл,ает радничке оиндикате, .као и сва друга, удружења, паузто контролвсатиштампу, подвргавадући је нарочитим прописима. Уз то, треба мотрити и на кре-

тање становника/ и забрањивати одлазак из дотичног места евима лицима, која су дорасла за ношење оружја, и т. д.;

8., МеђународЈИ) драво. — Овамо сцадају сва пи^гања, која се тичу личних или међународних односа било оа савезницима било с непријатељем. Ту долази и ред приликом пошиљања и пријема преговарача (пардаментара), писмени споразуми с једнима или с другима, састављање услова у времену примирија, састављање услова ради предаје (капитулација), и т. д.;

9; Вођење канцеларијскиЈс књига и чување података. — Уређење и чување скупљених података има свог значаја. У ратном времену не треба захтеваги Бог зна какву тачност у раду, коју је могуће чинити само у мирно доба, а у ратном добу доста је, да се податци само класифицирају и сређују према њиховој сродности и важности, како бисмо могли одмах да се користимо њима. Треба водити протокол од свих добивених података.

Чим се има слободног времена, треба одмах расподређивати добијене податке у ових 6 група на основи деловодног протокола, и то: .

а., На прво место треба да дођу *податци о непријатељу:* Његова снага, положаји, кретање, преходнице, одреди и т. д.;

б., На друго место треба да дођу *податци о земљишту,* где треба да дођу извешћа о положајима, путовима, рекама, - насељеним местима, и т. д.;

в., Трећу гомилу треба да заузму *политичкиподатци:* Важнија лица од утицаја у етановништву, у друштву, као и опаона лица, званични односи, трговинске прилике, интереси становништва,. управа њихова, финансијска моћ, и: т. д.;

г., Четврту групу. треба да чини *преписка с повереницима,* где долазе инструкције за извиђаче, шпијуне и друга поверљива лица; ' ;

д., Пету групу треба да чине *рачуни Шајног фонда;*

ђ., У шесту групу треба да уђе *Преписка са надлештвима* .и са званичним лицима;

10., Прикупљање и предавање добијени^ ' вести и података. Добијене веоти и прикупљене податке

вал>а предавати дотичном команданту крајем дана или рано изјутра пре почетка кретања. Податке, који еу веома важни, треба. одмах предавати.

У овоме послу треба бити веома тачан и обазрив. Кад год је могуће, оригинале треба задржавати за архиву, а податке саопштавати у копији. Предавајући ове податке вишим командантима, сваки подчињени дужан је, да каже и своје мишљење по питањима тих података, јер је он ближи врелу тих веети и података, па је свакојако тачније и обавештен о евему.

Лице или одељење, које се бави прикупљањем података, дужно је, да те вести и податке саоптптава и вишим командантима и суоедним одредима. Ово треба вршити у облику кратких напомена о ономе, што ее дознало, не упуштајући се у дуга излагања. Уз ова излагања треба увек приложити и карту или нацрт (кроки) меета или предела, да би излагање било јасније, и да би ее појмило тачније.

Средства и нач!нни за прибављање вести.

Има много путова и начина, како се могу добављати. вести и прикупљати потребни податцк у ратном времену. Један ,део тих вести добија се непосредним путем, а већи део поередним путем преко повереника. Други део вести или података добија се средством извиђача па или потпуно све што треба, или у колико је могуће по личној оцени и виђењу.

Посредни (индиректни) путови за прикупљање веоти јесу:

1., Картографски, статистички и"историјски материјал;

2.,. Званична и обична преписка, (коресподенција);

3., Искази отановника, заробљеника, бегунаца, Љарламентара, спроводника и др.;

4., Ухођење, (шиијунажа).

Непосредна су средства:

1., Самостални извиђачи;

2., Извиђачке патроле предстража;

3., Тајни извиђачи;

4., Насилна коњичка извиђања или извиђачки одреди свих родова оружја.

Посредни (индоректни) путови за прикупљање вести.

Карте. — Нарте врло много помажу у изучавању и познавању земљишта.

/У Наполеоново доба карте у војсци биле су скоро реткост, но без које овај велики војсковођа ипак није био; шрад. Онако лутање појединих француских колона у времену-боја код *Смоленска* 1812. године може се правдати: једино оскудицом карата за дотичну тросторију. У Наполеоновом штабу имало је дужност нарочито лице, да носи карте уза се, па је на први позив Наполеонов морало, да му преда карту дотичног земљишта.

У рату 1806. године маршали Наполеонови нису имали никаквих карата земљишта. Октобра 7. маршал -Лан пише цару: *„Немам ни једне карте, а немогуће је набавити их овде. Ако је Вашем Величанству пре-Шекла која, ја молим да ми је иошљеше."* —^

У осталом у рату није довољно само имати карту, већ карта треба да је потпуна и тачна и у најмаврим ситницама, па и ту карту ваља непрекидно иоправљати и допуњавати, јер наземљишту има много којечега, што се често мења, као што су путови, шуме, токови река, насеља и т. д.' . ,

да би се ове цромене могле и да уносе на карту, треба се послуживати уелугама агената из места, уелугама инжињера, надзорника и чувара железничких линија, пољрких чувара, ловаца, I Т , д,, • '-

У непријатељској земљи теже је, да се можемо користити услугама поменутих лица, те с тога се ова дата морају тамо да добављају рекогносцирањем војске. •

Кад год је Наполеону изгледало, да ,he ратовати на цзвесном земљишту, он је израниje упућивао своје офвцире у рекогносцирање. Тако на пример, крајем Августа 1805. године Он је наредио маршалу Мирату.

и ђенералима *Бершрану* и *Саварију,* да упознаду и промотре извесну просторију Германије. . -

Пре рата од 1870. године. Немци су проучили и упознали још 1869. године све вероватно војиште, а у баварском Ифалцу били.су изабрали чак и подожаје угодне за одбрану.

Сваки- део војске или сваки. штаб треба даима . најмање по две истоветне карте, па једна од тих карата треба да је у начелника штаба а друга у лица, које је одређено да одржава.везу са вишим или подчињеним командама. У ове карте треба уноеити у колико је могуће свако-дневне распореде и непријатељеве и своје војске, а то треба чинити и у- времену • самог боја. Ако се ове карте попуњавају тако постеиено, онда могу згодно да послуже у сваком тренутку као збирка добијених вести помоћу рекогносцирања. •

Статистички и историјски податци, — Органи, који су наименовани у службу извиђања, и у ратно време продужавају посао око прикупљања статистичких по- : датака. Они добијају од дотичног министарства оне податке, који су прикупљени у времену мира. Чим ее оглаеи рат, они одмах предузимљу специјално и цодробно извиђање земљишта, на војишту. Извиђачи треба да имају "на расположењу сва статистичка издања и дотумента административне, финансијске природе, и т. д.

Из свих тих дела они*ваде податке, и групишу их по сродности.

Ови податци могу. се поделити у ових пет категорија:

1., Насељена месша. — За свако насељено место ваља изложити број становника, број домова, коњушница, полоЖај села, места извора и у опште воде, означити, је ли место шумовито или је без дрва, обележити мостове, најпрегледније тачке, описати земљиште, и т. д.; . •

2., Лотребе за храну људи и сШоке. — Ту ваља изложитипроизводњу зет^љишта, трговину, оредства за преношење, колико се чега производи у разно доба го- * дине, зрнасту храну, повриће, сено, сламу и у одште биље, које слуЖи за храну коња и остале отоке, и т. д.;

3\, Уопште корисна средства. — Ту ваљада уђу корише животиње, кола, фабрике, производња сира, гвожђа, сукна, прерада кожа и све осталб, чиме се војска може да користи, а уз то и здања угодна за болнице, зграде за болеснике, који се опорављају, магацини, места згедШа за- етапне станице, добри положаји за одбрану и нападање, и т. д.;

4., Новчана средства. — Ту долазе разне врсте порезе, државне благајнице, намети, и т. д.;

5., Податци полишичке природе. — Ту долази дух и мисли станрвништва, његове наклоности, расположење становништва наспрам освајача, његове потребе, одважност, наоружање и обичаји. Уз ово ваља водити забелешке о сваком важнијем лицу, у којима ваља описати свачију прошлост, занимав^е, имовно стање, карактерне црте, утицај његов на околину, подобност 1његову за административну службу у заузетој покра , јини, и т. д.

Овакве податке треба сређивати оделито за сваки центар насељења (за опшТине, срезове и т. д.), или их треба уређивати по азбучном реду ради олакшице при употреби.

Најбоље је, ако се сабтави азбучни списак података о личностима, у коме. треба' означити за сваку лкчност место њеног становања, да би се утом одељку могли да потраже податци о свакој посебној личности.

. "Треба извршити и груписање података по општинама, срезовима, окрузима или другим административнжм областима, како би било лакше и прегледније изнаћи средства, с којима располажу дотичне области. Најзад, потребно је сазнати и црибележити, кад путују лађе по каналима и рекама, колико их има и колике су, као год и кретање трговине обичним и железничким путовима. —

Историјски податци потребни су како за чисто војне циљеве тако и за политичке и опште потребе. Податци о историјским догађајима, који су се дешавали на дотичном месту или покрајини могу да послуже у неку руку као олакшица за извршење маршева с обзиром на значај неких предмета тога места, као што су.реке, планине, блатишта, пустиње и т. д.

Исто тако важни су историјски податцр! и у питањима друштвеног, привредног и политичког уређења. Помоћу тих података" могу да се донекле објасне разлике између појединих племена, разлике у језику, вери и у интересима становнипхгва, као год што ее тим податцима могу да објаоне тежње и потребе становништва, те на основи евега тога сазнања може се јаче и утицати на то становништво. Најзад важно је сазнати основе> како оу груписана насеља, сазнати политичку поделу земље, уређење управе и законе, умно развиће и напредовање, развиће производвве, земљорадње и трговине, познати односе са суседима, увозну и извозну трговину, као и то, које су најважније тачке за извоз и увоз, и т. д.

Званична и обична преписка, (коре«;поденција),, — У званичној и обичној преписци могу да ее нађу врло корисни податци. У опште писма могу да послуже као врло корисни податци нарочито у данашње време, када рат својим последицама тако рећи из основе потреса целокупно народно биће, те о њему води рачуна и цео народ, а док међу тим свако-дневна штамца често пута не сме ни да говори о ратним догађајима.

У времену америчких ратова од 1861.—1865. године ђенерал Грант сазнавао је понеке врло важне вести из новина, и то вести, које се Нису тицале непосредно дејстава ратних, већ вести, које су објашњавале положај Јужњака, о којима су понеки пут писале новине.

Ђенерал *Фохтс-Рег^,* начелник штаба у првој армији пруској у рату од 1866. године, стајао је у вези средетвом телеграфа с једним агентом у Лондону, који ј му је редовно саопштавао све, што се писало у једним већим енглеским новинама, а те је вести тим нови- ; нама слао некакав агенат, који се налазио у аустријској војсци.

За време битке код Кенигреца он је добио телеграм, којим се потврђују вести, које" су добивене помоћу реког-носцирања^ које је извршено у очи битке.

. Скоро све важније ве.сти о прикупљању, распореду Ђ кретању француске војске у.рату од 1871. године Немци оу сазнавали преко новина, тедеграма, похватаних пиеама, и т. д. —

. *" Још 'у самом^очетку рата треба предузети најенергичније мере^да се не обелодањују средством писама тајне војних покрета и -радњи. Сва писма и у шште сву другу прегшску, која долази на војиште или одатле одлази у унутрашњост земље или на етрану, ваља, строго прегледати. -

Кад се Наполеон кретао са обала Нормандије ка средњој Рајни 1805. године, забранио је, да -новине не смеју ни једну једиту реч проговорити о том покрету, те је уз остало и то био један од узрока, што ее о томе није ништа знало све до извршеног покрета и изненадног развоја -његове војске на линији Страсбург—Мајнц—Бамберг. .

И из званичне преписке може се врло често дознати донешт.о важно. Тако на пример, у општинским суднницама могу да се нађу наређења за сазив резер- • виота и других обвезника, у телеграфским станицама пак извештаји о броју војника, о кретањима, распореду војске, и т. д.; на железничким станицама могу да се - добију вести о преношању војске, о преношењу и количини потреба као и о многим другим стварима:

• . . Па и у *обичној — привашној .преписци* често пута може се ;Нађи лепих података, који и ако често нису тачни, а они су бар искрени. У приватним се пиемима обично излаже оно, вдто ее чуло или видело, те се казује,;које су трупе за које време биле на извесном месту, куд су отишле, које су трупе поред писаца писама прошле, и т. д. Сем тога, у приватним писмима излажу се властити погледи, мисли, тежње и елутње, да he ускоро одатлеодмарширати на ту и ту страну, и т. д. • Из свих ових и сдичних података могу се често пута сазнати и такве ствари, које се иначе не би могле добити на други начин.

Због свега овога врло је важна* ствар, хватати целокупну npennctey и званичну или приватну, како на поштанским, телеграфским и железничким станицама,' тако и по свима трговачким, агентурским "и другим

установама. У овом послу не треба се уотручавати ни к)Д хватања поштоносаца, курира, обичних путника и у опште свих лица, на која се посумња, да уза се . могу имати каквих важних докумената.

лАрмија *Еенингсенова* сачувала је у рату од 1807. тодине cBQJe комуникације једино тако, што је руска коњица ухватила једног ађутанта НапоЛеоновог, који .Је носио својеручнр писмо Наполеоново, које је било . аДресовано на Бернадота у *Торн,* а у томе је диему Наполеон изложио намишљена дејства француске војске, која се прикупљала у *Мла&и.*

КаД вођи извиђача падне у руке какво дисмо илн '• иначе какав важан писмени документат, он не треба *l*;многода разбира о садржини његовој, коју чебто неће ^моћи ни да сазна услед неразумевања дотичног је- : зика, већ тај документат треба одмах најкраћим путвм '. да пошље ономе, који га је и послао у извиђање.

У осталом треба бити обазрив у црпљењу пода- I така из новина или из каквих штампаних брошура, те да се недогоди оно, што се догодило савезницима, | кад су 1800, године • прочитали у листу *„Монитеру"* о прикупл>ан>у резервне војеке у Лијону, услед чега су одм-ах појурили тамо њихови агенти, али уместо (какве војске они су тамо затекли само неке гомиле дрења, услед' чега су се доцније појавиле по новинама многе накарадне слике о тобожњој рез-ервној војсци, која се у самој ствари прикупљаше и формираше на оа свим другом месту. Бонапарта је тада необично уживао, што је онаким гласам у „ *Моштеру** LMorao толико да обмане своје непријатеље, и да *ш* скрене п^жњу на са свим другу страну.

У циљу обмањивања непријатеља често се пута разашљу војсци извеена наређења, па се извршења тих наређења благовремено обуставе средством телеграма, телефона и т. д. У-тим пословима може се често пута . и наградисати, јер су таква . средства оружје са два оштрица. Али у овом као и усвима другим случајома ' ратног доба сва су средства добра у вецltим> рукама |и уз добру војску.

Исто тако често ое пута објављују разне лицитације или реквирирање цотреба у извесним местима,

да би се одвукла пажња непријатељева на ту страну, а међу тим на другој се страни епрема нешто озбиљно.

Дакле, у ратном времену постоје разни начини обмана, па је баш због тога и потребно, не примати за готово све оно, лдто се прочита и што се дозна. Све вести и све појЈбтке треба проверавати пажљиво.

Пгенти и њиЈсова саопштавања. — Саопштавања вести могу се добијати или посредством дипломатских агената код непријатељских или иначе неутралних држава, или посредством становника дотичних држава или најзадГ средством нарочитих лица, која се изашиљу у том циљу.

• Дипломатски агенти или су посланици, или конзули, вице-конзули, војни изасланици или и поједини званичћици у посланствкма и агентурама. Сва ова лћца могу.да сазнаду благовремено понешто о оружашу и спреми дотичне државе за рат.

Кад рат буде објављен, и кад се услед тога званична лица удале из дотичне непријатељске државе, онда агенти неутралних суседних држава продужавају и даље свој посао око извештавања, јер су они у могућности, да одатле сазнавају важније вести. С тога у том случају при посланствима у оуседним неутралним државама треба да има способних војних изасланика или иначе спремних личности, које би могле доћи у додир са угледнијим личностима дотичне државе, од којих би могли или сазнавати или проверавати поје-Дине важније вести. Ову службу војних изасланика не треба потцењивати. *У* овим приликама поједини одлични ђенерал-штабни официри као војни изасланици могу често пута више да користе отаџбини својој, него да су на бојном пољу.

Дипломатски агенти у оним државама, с .којима се у ошпте може доћи до оружаног сукоба, често су у немогућности, да ма што дознаду, што би нас интересовало у погледу спреме за рат, и с тога је потребно, имати у тим државама нарочите своје агенте, који тамо стално и живе.

Ево, шта су^ радили Обазриви Немци пред рат 1870. године! — Пред тај рат источни део Француске био је преплављен немачким официрима, који су-се тамо представљали као обични путници, као обични грађани скитачи. Понеки од њих издавали су се као риболовци по Марни, други еу са свим слободно помоћу фотографских апарата снимали важније предмете у околини Белфора и Лангра, а најзад један од угледних немачких официра као пратилац тобож^е своје кћери, која ее занимала снимањем планинских предела, обишао је и прошао лично унакрст преко Вогеза, проучавајући све важније прелазе.

Још бољи и сложенији пример ухођења у том погледу дали еу сад баш њихови ученици Јапанци, који су сад у *руско-јапанском рату* изненадили цео свет својом необичном марљивошћу, вештином и личним самопрегоревањем у прикупљању важних вести чак и у току операција. Бивало је више случајева, да еу ТРуси хватали по којег јапанског официра као извиђача или шпијуна, те су га осуђивали на смрт и вешали крај пута, да би на тај начин заплашивали друге јапанске официре, да не прођу и они тим путем. Ова веома марљива и чврста раса људи није се устручавала, да у дугом низу година упуhује многе своје спремне официре, да служе у руским покрајинама као келнери, бербери па чак веле и као обцчне слуге, само да би у Русији упознали многе прилике по војним питањима!..... Ми *Словени* имали бисмо да се научимо много којечему по војним питањима од ових марљивих и вредних Азијата, који оу се сада показали као најбољи ученици Немаца.....

Ако не би било официра за прикупљање података, онда се за тај посао могу употребити и лпца грађанског реда, но само је у том случају незгода у томе, што су таква лица неспремна, да могу прибављати извештаје по војним стручним питањима.

ПреобученИ официри могу се лако и распознати,. а нарочито ако су невешти у опхођењу. Али и обична лица грађанског реда падају у очи, ако се дуже време задрже у једном месту. И једни и други морају се одмах уклонити из дотичне државе, чим рат буде бглашен. С тога из свих ових обзира неопходно је по-

требно, имати агенте, кој-и стално живе; на територији дотилне непријатељске државе. У тој сврси могу корисно да се употребе једноплеменици, који стално живе у Дотичној држави,. само у томе треба имати на уму, да ће се у. ШЕНОМ вредеау водити строги надзор над тим људиМаТћајвад мора се прибећи томе, Да се за агенте најме личности и из средине непријатељског народа, који би за, добру новчану награду били готови, да послуже нашој идеји. Да би се пак имало кориети од ових агената, и да би њихов подожај *био у ошпте обезбеђенији, ваља се с њима договорити о свему пре објаве рата,'па их тако иото о свему благовремено и поучити и упутити. Личности, -које буду изабрате за овај посао, треба да- владају потпуно са језиком оба зарађена и непријатељска народа. Агенти су у опште поузданији од шпијуна, јер они живећи стално у дотичној држави далеко боље познају све тамотње прилике, и не подлеже толикој сумњи, какву могу да навуку на се шпијуни. —

Прибављање података испитивањем становника, бегунаца и заробљеника. —" Испитиваем становника, путника, заробљеника, бегунаца, парламентара, спроводника и др. може се често. добити важних вести. Трговци и у опште богати људи, гостионичари, кочжјдши и т. д. имају у држави и у друштву додира са разним и многим личностима. С тога се и од ових дичности често пута може прибавити добрих података, но у овоме треба имати на уму, да ове личности у већини случајева преувеличавају снагу непријатељеву.

. Тако исто много што-шта знају и пољски чувари, носачи, извозници, и т. д., јер и они долазе у додир с многим личноотима, те с тога и од њих се често пута може добити важних сазнања о непријатељу.

• Искази заробљеника могу да буду тачни о оном делу војске, у коме су служили, о распореду те војске; они знају, одакле је дошла та војска, куд намерава да иде и т. д , — Заробљенике треба одмах испитати, чим падну у руке, јер еу они у почетку у страху и узбуђењу,. па оу тада далеко отворенији него доцније,

кад постану већ уздржљивији у исказивању. Од заробљеника не треба изискивати податке о члановима 'рада и о покретима већих делова војске, јер они олхше не знају -ништа, мањ ако еу to људи већег положаја и јаке интелигендије, и онда се и од њих могу дознати и важнији податци.

Искази бегунаца далеко су поузданији од исказа заробљеника, јер су бегунци побегли извесно услед неког огорчења у својој држави, па су отворенији, и услед тога њихови су искази и истинитији. Према њиховој општој интелигенцији и према положају, који су заузимали у војсци, бегунци могу дати и важнијих података о покретима већих јединица, о важним положајима, о устројству магацина и т. д. Ако има веви број бегунаца, па су они још и из разних команада и са разних страна, у толико се од ших може још више прикупити вероватнијих података. ••:—

С мало више умешности могу се извесни податци добити о непријатељу и приликом разговора спарламентарима и њиховим спроводницима. Кондуктери поштан-.' ски познајунајбоље путове, а често пута могу се добити од њих и други важни податци.

Употреба уЈсода — шпијуна. ^— Има неких података, који се не могу добити другим начином до једино . помоћу шпијуна.

Наполеон је од шпијуна -добијао стално многе податке, и на шпијуне трошио је велике суме новаца. ""Чувени његов шпијун *ШулмајсШер* правио је читава чудеса. У рату 1813. године руски цар Александар I. организовао је слуЖбу .шпијунства у армији кнеза Шварценберга из својих властитих средстава.

У Немаца било је јако развијено шпијунотво у рату 1870.—71. године. Хотећи да сазна етање здравља > једног свор рањеног официра, кога су заробили Французи, принд Фридрих Карло послб битке код Гравелота не само да је дознао преко шпијуна, да се тај официр • налази у Мецу,'него је Дознао чак и нумеру његовог кревета. •

Говорило се, да су Немци имали у Мецу више од двадееет шпијуна, помоћу којих оу знали св%, ца

су свако-дневно добијали чак и вести о броју војске и о стању у магацинима. —

Исто тако говори се, да је један од француских ђенерала био у адаијенцији код принца Фридриха Карла, еда би могао да издејствује што повољније услове о предаји, али му је прићц одговорно хладно: *„Релшјте ме уверавати о Вашем положају, јер гаја знам. Ја.знам исто тако, даје -синаћ био савеШ код Базена, Ш и сее што је Шу доконато."*

Гледајући на особине и на подобноот у раду шпијуни се могу да поделе у ове гомиле:

а., Добровољни или принудни;

§:, Покретни и стални;[4]

е., Путнички;

г., Стални и привремени;

д., Прости и двојни (за обе стране), и

ђ., Преобучени шпијуни.

da добровољне шпиЈуне обично , се твљаЈу она лица, која по природи свог службовања имају додира с многим лицима. или врше сличцу службу и у својој земљи, као што су тајни погранични стражари, и они се често могу да употребе врло корисно. Разне прилике и околности могу понекад да натерају појединa лица, да се и сама понуде за шпијуне или за добру новчану награду или за какав положај или из освете н мржње после бегства испод осуде, и т. д. • — Према овоме оваквих шпијуна може да буде из свихредова становништва, па је с тога потребно, бити веома обазрив у избору лица за пшијуне, а уз то треба у јачој мери -познавати и страсти и природу људи.

Покретни шапјуни могу често пута да сепривуку чак и до самих трупа, па тамо лично да сазнаду понешто о важнијим покретима трупа.

Некретни или сталнишпијуни, који стално живе у дотичној околини, могу да се корисно употребе, а.ꜝхи с тога, што се они не смеју да удаљавају из свог места, потребно је одржавати везу с њима помоћу посредника, који и не морају да будубаш вешти извиђачи, него је довољно, да су они само иначе поуздани људи, храбри и неустрапшви у путовању, и најзад и људи, који познају околину тако, да бж могли да путују и ноћу странпутицама и мимо путова. —

Путничке шпијуне треба распоредити на извесне ;лачке дуж путова, те да мотре на сва кретања непри-:јатељева у свима правцима, упућујући их и у страну ради сазнавања веети о трупама, које се налазе у околини.

У ратном времену стални пгаијуни, који су |боље извежбани и боље награђени, могу да се поставе за начелнике тајног извиђања над другим шпијунима.

Случајни или привремени шпијуни употребљују •: се у изузетним случајима за нарочите случајеве, али се на њих не може рачунати Бог зна колико, јер су за ту службу ћли неподобни илп не познају прилике једног места или околине.

Прости шпијуни јесу они, који служе само једној страни непријатељској, а они који служе обема неI пријатељским странама, зову се *двојни или дупли "шГшјуни.* • ′• *s\:* •

Преобучени шпијуни јесу најчешће војна лица, »'која ее упућују и протурају чак и до самих непријаШтељскпх трупа или у њихову непосредну близину под -..разним изговорима и пословима, те тамо прибирају пој требне податке.. Чувени руски извиђач и ухода *Фиг-*1 *нер* у рату 1812. године често се пута облачио у ymiформу француског официра, па као француски официр I у више прилика улазио је и у биваке француеке вој*l,*. ске, јер је оДлично знао француски језик. Тако што I могло се и чинити у оно доба, када војске у већини јрслучајева нису имале изглед једне народноети, него ј су се саетојале из разних и многих народности. Данас Кје сісоро немогућа таква практћка.

Као год што је потребцо пратити ток догађаја на |војшпту помоћу извиђања ма које. врсте, исто је тако погребно уредити и тајну полицтају,. која he свуда мотрити на рад и кретање непријатељских шпијуна, где рби се год они појавили.

Ако се у опште жели имати користи од достављачкеслулсбе дшцјуна и тајтах агената у времену рата, онда је потребно, да се јотп у ,миру изведе и уреди што потпуније та врста службовања. Као основа за ову организгсвду служи све, што је напред речено о овој врсти извештавања. Колико ће се и какве користи имати у ратном времену од ове врете извештавања, може ее закључити по резултатима извештавања њиховог у МЕђрНОМ времену.

Како веле, у Немаца је у рату 1870.—71. године била рганизована ова служба од прилике овако: Најстарији уходаиз извеене покрајине управљао је пословима те службе помоћу главних агената, који су били њему подчињени на целој тој просторији, а овим агентима били су опет непосредно подчињени *под-агенти*^ рд којих су једни били стални а други покретни. Ова мрежа агената прокрстарила је пред почетак рата целу прооторију војишта, па су том приликом они упознали и Ове личности, с којима су требали да остану и даље у поверљивим односима и у' времену рата. Ово је и учинило, те оу немачки. тајни агенти радили у времену рата више-мање независно од случаја, пошто су већ израније били утврдили потребне односе са иоверљивим личностима на својој просторији. .

Немачки тајни агенти ниеу имали на себи никаквих знакова, који би-; их могли издати. Они су носилиоко врата ма какву било медаљицу са.извесним тајним знаком за међусобно познавање, а тако исто имали су и некакав нарочити знак, који су давали, кад је требало да дроћу кроз стражарски низ немачких предстража. • <

По"питању преписке у приликама невоље и иужде имали су нарочиту своју веома сложену -тифру. Своје доставе адресовали су на лица, која најмање подлеже сумњи, а већ знало се, коме треба- предавати те вести и податке. V

Руковођење «лужбом тајних агената треба да је у времену ратау рукама главног команданта. Треба добро пазити, коме he се дицу у штабу главног команданта поверити ова служба, јер то лице треба- да има • иарочитих сгособности за ту службу.

Па и у времену мира добро је, да та елужба буде у рукама главног ђенерал-штаба, јер ће се ту моћи нај^оље оценити вредност главнијих агената^ пошто he у опште њихов број у мирном времену бити мањи него у ратно доба.

Сви органи или штабови, који he прикупљати податке извиђача, пошто извиђачи најпре приме из тлавног вдтаба све^дотадашње податке о непријатељу, треба одмах другог или трећег дана по мобилизацији војске да отпутују на границу, а с њима треба да отпутују и главни агенти тајног извиђања, који he се наместити и настанити на угодним местима у близини границе или и на непријатељском земљишту, па најзад и на територији неутралне државе, и одмах he отпочети свој посао извиђања.

Чим ое војска у.својим операцијама помакне унапред, одмах се креће унапред и мрежа организованих тајних агената, те да се помоћу њих одржава трајна веза између непријатељскеи своје војске.

И ако се понеки војни писци труде, вероватно у некој нарочитој намери, да омаловаже службу и извештавања тајних агената у ратном добу, ипак је не-, еумњива корист од њих, те је с тога и врло важна правилно организована њихова употреба, јер се даје закључити по свима и многим догађајима, да је употреба тајних агената у Немаца 1870.-—71. године била јако разграната и добро организована. У осталом довољно је утврђена важноот и корисна употреба организације тајних агената у руско-јапанском рату. Питање може бити само у томе, како и на који начин да се изврши што потпунија.и што сигурнија њихова организација, како би се могла добављати што бржа и што истинитија извешћа^ о чему је већ било говора напред; •

Извиђања средством војске.

У ратно доба главна је отвар, да се на време 1 добави и што више и што поузданијих извештаја о , непријатељу, а каквим he се средствима и којим на- I чинима ко послужити у том послу, споредна је^ствар.

Несумњиво је, да је коњица једно од најбољих и најсигурнијих средстава за извиђање, јер сва остала средетва могу да буду непотпуна, често пута врло ограничена, а често не могу ни да стигну увек на време. Својом Оју^зином цак коњица може и да престиже догађаје, јављајући *данас* војсци оно, што јој предстоји Да врши *сутра* или после неколико дана. Коњица је у могућности, да одржава под еталном присмотром све покрете непријатељске војске, њене логоре, предстраже и т. д. Коњичка су извешћа најбоља, јер .их достављају људи стручни и извежбани. Ово је и најважнија служба коњице у ратном добу, јер извиђање непријатеља веома јако утиче на сва ратна цредузећа. Услед тога се и тражи, да су коњички официри јаке интелигенције, и да владају широким разумевањем свих ратних радњи у свему пространству њиховом. Због овога и оволиког значаја коњичких извиђања у ратном добу у свима војскама стоје на челу коњице најенергичнији и најспремнији команданти, који су посведочили своју јаку научну подлогу у свестраном разумевању ратне вештине.

Уређење коњице ради спужбе извиђања. — Историја ратова казује, да оу велике војсковође масу своје коњице држали у ратном времену под својим непосредним заповедништвом, *усредсређујући на Шај начин у себи службу извиђања у ратном добу*. (Димитрије Донски, Тамерлан, Петар Велики, Наполеон I.).

• Велики број добро опремљене и добро извежбане коњице јест најбоље и најпоузданије средство за извиђање. у ратном времену. Почињући од фронта стратегијског развоја војеке на граници, па све до подиласка бојишту све уједињене снаге, целокупна самостална коњица мора да се креће испред своје војскб с таквом брзином и у таквом удаљењу, како и колико то налажу прилике и околности на дотичном војишту.

Крећући се брзо и енергично, прелазећи велике просторије уз непрекидно извиђање на широком фронту властите војске, откривајући и сазнавајући снагу^ гу писање и правце кретања непријатељоке војске, па то брзо јављајући команди своје војске, коњица тако даје могућности главном команданту, да све своје етратегијске радње и директиве подешава према стању и приликама на војишту, стварајући повољне околности за дејства своје влаотите војске, и сводећи на* тај начин ризик у радњама властите војске на најмању меру.

Да би пак коњица могла да се распростре на широком фронту испред властите војске; да би могла да наткрили непријатељска крила, те да тако и доста види и много да сазна; да би била у стању, да укупном масом на најважнијим правцима обезбеди танку линију влаотитих предњих делова од непријатељског пробијања, па најзад, да би била у стању, и да потуче непријатељску коњицу, *властита коњица Шреба даје надмоЋнија од непријаШељске коњице не само бројно него и у квалитету,* јер ништа није горе, и ништа не може да произведе толику забуну и пометњу у намишљеном раду, него кад коњица буде потучена и бачена. на колоне властите војске, које су на маршу.

Основни принцип у руковођењу службом извиђања налаже, да главни командант војске и у ратно доба задржи у својој руци више управљање том важном елужбом ратног доба. Судећи по многим догађајима •у ратним дејствима немачке војске у рату од 1870.-—71. године, долази се до закључка, да се у том рату огретио, о тај основни принцип баш фелдмаршал Молтке као један од најбољих ученика Наполеона I. и највећи практичар техничких разрада и целокупних припрема за велике стратегијске радње. Он је пренео на армијске команданте руковођење службом извиђања, те етога и видимо, да је врховни штаб краља Вилхелма у ваасним тренутцима често пута био без поузданих извештаја о приликама на војишту. С' тога се тиме и објашњава онолики број случајних •— ненамерних бојева и битака, за чије успешне последице Немци имају да благодаре колико личној иницијативи њихових виших команданата, толико вите и крајњој неумешИости појединих виших команданата француске војске, који се нису умели користити повољним приликама и околностима, које се стицаху око њих, а које су потицале услед невеште изјаве личне иницијативе од стране појединих; подчињених команданата неЈЗачке

војске, као што беху: Командант преходнице V, корпуса ђенерал Валтер пред битку код Верта 6. Августа, командант преходнице VII. корпуса 14. Августа код Ворни-а, и т. д.

У овом рату немачка је коњица у прво време била сувише привезана за пешадијске корпусе, и није могла да предузима велика стратегијска извиђања, и та њена поцепаност учинила је, да се на челу немачке иначе одличне коњице није могао ни да појави са уједињеном "снагом целокупне коњице командант с нартачитим способностима за тако специјална коњичка предузећа ратног доба.

У ратно доба најбоље је коњиду поделити у два дела: Већи.део коњице треба да задржи главни командант под непосредним својим заповедништвом, а остали мањи део треба да се распореди према потреби уз остале посебне делове војске, за армије, корпусе иди дивизије.

На овај начин главни командант,-у чијем су штабу усредсређена сва средства ради извиђања/ управља стратегијским радњама те самосталне коњице, која му је подчињена, одржавајући с њом директну везу, Ослањајући се на извешћа своје коњице, и на извешћа, која добија и другим путовима, главни командант одређује задатке појединим армијама, корпусима или дивизијама у мањих војсака. У смислу добивених директива од врховног штаба^ а с обзиром на услове прилика и околности на војишту под којима раде, армијски пак команданти издају потребне упуте коњици, која им је подчињена.

У рату од 1812. године Наполеон је у Јуну месецу кренуо противу Русије 600.000 војника,- међу којима је било 100.000 коњаника. Од те коњице издвојио је 224 ескадрона, који су образовали 4 резервна корпуса самосталне коњице. Ако ое овом ѳрпју додаду још 20 ескадрона коњице, који су били у саставу гардијскаг корпуса, онда је број ескадрона Наполеонове самоотална коњице у почетку рата 1812. године износио 244 ескадрона/ који су формирани у 12 дивизија самосталне коњице = 45—50.000 коњаника. Осталих

11 коњичких дивизија придодао је пешадијским корпусима и појединим одредима.

Овако велика маса коњице, којој су цредстојали неминовни сукоби са непријатељском коњицом, гледајући на њен задатак стратегијског извиђања, најбоље је, да се свије — формира у корпусе од по 2—3 дивизије, јер оваква формација унеколико олакшава и адмнинистративне послове коњице.

Ево, каква је била формација *„велике француске армије"* при прелазу руске границе у рату од 1812. године!

I., Северна армија под личним заповедништвом цара Наполеона = 220.000 војника. У *севернбј армији* били су мањи делови као засебне јединице:.

а., Самостална коњица под командом Миратовом, коју су чинили:

ТГрвмкоргг^с^бОескадрона^омандант—-*Нансути;*

Коњичке дивизије:

Лака коњица *(Врцјерова)* = 28 еекадрона;

Кирасирска дивизија *(G. Жерменова)* = 16 ескадрона;

Кирасирска дивизија (Валансова) = 16 ескадрона.

Други корпус = 5 8 ескадрона, Командант — *Монбрен;*

Коњичке дивизије:

Лака коњица (Себаетијанова) ==26 ескадрона;
Кирасирека коњица (Ватеова) = 16 еекадрона;
Кирасирска коњица (Дефрансова) == 16 ескадрона;
Гардијсш коњица —- .... 20 ескадрона.
Свега је имало *138* ескаДрона.

-б., Цешадијски корпуси:

Гарда . = 15 еекадрона, 54 батаљона;
II. Корпус (Удинов) = 20: „ 51 „ ;
III. корпус (Нејов) = 2 4 , „ 48, ;
I. корпус (Давуов)= 20 „ 80 „ .-.,...
. Свег.а је било 79 ескадрона, 233 батаљона.

II., Средиштна армија: Командант вице-краљ *Јеепђенције* '== 80.000 војника;

IV. корпус (италијански) =. 34 ескадрона 57 батаљона;
VI. корпус (баварски) = 16 „ „ 28

Свега је бцло 50ескадрона, 85 батаљона.

III., Јужна армија: Командант *Јероним,* краљ Вестваліје;

V. корпус *(Пољатовског)* = 20 ескадрона 44 батаљ.
VII. корпус (саксонски) = 1 6 „ 18 „
VIII. корпус (вествалски) = 1 2 „ 16 „

Свега је било . 48 ескадрона, 78 батаљ.

IV., На засебним војиштима:

• * X. корпус *(Магдоналдов)* = № ескадрона 36 батаљ.
XII. „ *(Шварценбергов)* = *24:* „ . 27 „

* *

Еомандант самосталне %'оњице са задатком извиђања мора да добије од главног команданта или од команданта засебне армије директиву — инструкцију. која he му служити као основа у извиђању непријатеља. —• Тешка је то етвар определити, шта све треба да уђе у садржину ових инструкција. Ако се унесе много што-шта у ову инструкцију, може да буде исто толико догрешка, као и кад се мало унесе. Претрпане заповести и у опште претрпана наређења доводе извршиоца у забуну. Но треба много полагати на теоријске шематичке захтеве оваких или онаких инструкција, које се издају команданту коњице у циљу извиђања. Главна је ствар, да се у инструкцију унесе оно, шта се жели да дозна, излажући то кратко и јасно.

Избегавајући у бпште шематички облик излагања . еадржине упута^— инструкција, које се издају командантима самосталне коњице у циљу извиђања пред фронтом војеке, ипак је с теоријског гледипзта, потребно, да се укаже на неке опште ствари у овом послу, које треба да послуже више као нека врета напомена или подсетника, а не као правило, еда би се тако олакшало, да ее унесе у инетрукцију само оно, што изискује истинска потреба у дотичној прилици. Те напомене, којима се можемо користити у

састављању инструкција могу да^ се сведу у ових неколико тачака:

1., Оно, шта се већ сазнало о непријатељу. За оне податке о непријатељу, у чију се истиштост сумња, ваља означити, за што се сумња, те да их треба проверити и у колико;

2., Место или цравци кретања главне снаге своје властите војске упоредо с намером или циљем кретања, ако не целокупне војске, а оно бар најближих њених делова, (армије, корпуса, дивизије), у колико се тиме не би подрила потребна тајна плана рада, који предстоји. Ако је пак самостална коњица подчињена једној армији, онда команданту те коњице треба саопштити-намеру или задатак појединих корпуса односно дивизија, који улазе у састав т'е армије.

Задатак коњице:

3., Просторије, најважнији правци или извесне важне тачке на тој просторији, које треба коњица да прође и да извиди;

4., Даљина (именујући поједине вредмете), до које треба да се креће коњица. Ова би напомена могла и да отпадне, кад смо на даљини од 3—4 дана марша од непријатеља, и у томе случају коаица се истиче до непријатељевих делова војске;

5., Означење свега онога, што би коњица требала да извиди и да саопшти, а што би било важно за дотичну прилику, у којој се налази властита војска;

6., Уређење потребне везе између коњице и штаба Врховне Команде (или штабова појединх армија) ради бржег и безбеднијег саопштавања прибављених вести;

7., Саошптење о месту илиправцу кретања коморе;

8., Напомена, шта да се чини с већим количинама хране, , на коју наиђе коњица, како и на који начин да се обезбеди та храна ради потреба властите војске; и

9., Остале напомене, које би се појавиле у дбтичном случају као неопходне, а које међу тим немају сталног значаја.

У опгате у ове инструкције требаунети оно, што је за дотичну прилику најпотребније, да се дозна о не-

пријатељу, како би се тим податцима ојачала намера и предузеће главног команданта.

У овојим инструкцијама, које су упућивали команданту самостадне коњице, и Наполеон и Молтке вазда су из^.гавали опширна и дуга излагања, већ су се у излагању редовно ограничавали само на оно; што је у догачној прилици и у том времену било најпотребније, и.што би могло најпотпуније да расветли епшту ситуацију на војишту.

Ев@, какве је'инструкције издавао Наполеон Мирату у чувеној *јенској операцији* у рату 1806. године:

„10. Октобра 1806. године,
Еберсдорф, (јутро).

„Ђенерал *Рап* донео ми је извештај о нашим јучерашњим успесима. Чини ми се, да Ви немате довољно коњице у рукама." Ако Ви будете растурали коњицу, онда код Вае неће остати ништа. Ви имате шест пукова. Ја сам Вам наредио, да под руком имате увек не мање од четири пука; јуче сам видео код Вас само два пука.

„За данашњи дан неопходно је, да коњица врши рекогносцирање у правцу десног бока непријатељског. Како се маршал *Султ* налази у *Плауену,* потребно је, да се предузму јача извиђања у правцу *Пенека* и *Салфелда,* како би седознадо, како тамо стоје етвари. Маршал *Лан* стигао је еиноћ у *Грефеншал,* а данас он напада *Салфелд.* Ви ћете разумети, колико је за мене важно, да у току данашњег дана сазнам, какви се покрети врше ка Салфелду, како бих имао могућности, да упутим поткрепљења ка *Пенеку,* те да ударим на позаднину непријатељеве војске, ако би он код • Пенека ујединио више од 25.000 војника.

„Наредио сам *Дипону* и *Ђомопу,* да се крену са овојим дивизијама ка *Шлајцу.* Потребно је за сваки - елучај, да ее изрекогносцира и избсре јак положа1 испред *Шлајца* за армију јачу од 80.000 бораца. Али ово не треба да Вас омете, да не пошаљете сутра у зору јаке одреде за рекогносцирања у правцу *Аумеи Пенека,* који би ее ослањали на дивизију *Друеову,* Прва дивизија маршала *Давуа* налазиће се у *Салбургу,* а остале _две — иепред те дивизије близу *Еберсдорфа,* а још даље,испред ових — налазиће се дака коњица. Маршала *Неја* упутићу ка *Тан у.*

„Ваш главни задатак за данашњи дан у овоме је: *а.,* Користећи се јучерашњим резултатима, треба да ухватите што већи број заробЈБеника, како бисте прибавили што више података; и *б.,* Треба да извршите рекогнооцирање у правцу на *Ауму* и *Салфелд,* како бисте дознали позитивно, какве покрете врши непријатељ. - Наполеон." —

Као што се види из ове ннструкције, која јепослата Мирату, Наполеон не иеказује своју намеру у' целости, већ то питање развлачи више-мање. Тако у почетку инструкције он говори о потреби рекогносцирања лево ка *Пенеку* и *Салфелду,* а за тим о рек©гносцирању десно ка *Пенеку* it *Ауми,* а најзад истиче потребу неоп-ходног рекогносцирања на боковима у правцима *Салфелда* и *Ауме:* Треба само загледати^ у карту, па he се ово наређење Наполеоново објаснити још боље.

После два дана Наполеон шаље овакву ин-. струкцију:

' , „Октобра 12. 1806. године,
Аума:

„Данас до подне ја hy бити у *Гери.* Имајући у у виду положај војске, Ви ћете се уверити, да ја намеравам, да обухватим непријатеља. • Али су ми потребни податци о томе, шта намерава непријатељ. Надам се, да ћете Ви наћи *i&* податке на пошти у *Цајцу.* Ви оте видели,: шта сам ја урадио у *Гери[1];* урадите и Ви сами то! Нападните одважно- војску, ' која је у кретању. То су колоне, које се крећу ка тачци уједињења, али брзина мојих покрета неће им допустити, да добију контра-наре^ва.

.! Наполеон је писао маршалу Лану 12. Октобра 1806.. године *ƒ* 4 часа изјутра из Ауме овако саопштење: „Јуче увече био сам у Гери. Ми смо уништили заштитницу непријатељске коморе, и заробили емо пет стотина кола. Коњица је била натоварена 31атом., Начелник штаба послаће' Вам наређење за покрет. Сва похватана шсма'тврде, да је непријатељ изгубио главу. Они се саветују дан и ноћ, і незнају, шта да предузму. Ви видите, да је мрја војска, уједињена. *м* д» им ја затварам. пут за Дрезду и Берлин." — Correspondance milit. de Nipoleon Г.

„Два до три оваква успеха могу растројити пруску војску до тог степена, да можда неће ни бити потребе за општу битку.

„Сву своју #ор>ицу маршал *Даву* упућује ка *Наумбургу,* а са СВОЈИМ корпусом води и *Сагјук-ову* дивизију. Сву Вашу коњицу упутите ка лајпцишкој равници",[1] (ел. 66.).

Као што се види из овога, овом инетрукцијом управљен је главни правац извиђања ка лајпцишкој равници уз неке скоро непотребне напомене о начину дејства коњице, као што је н. пр. она напомена, која говори о хватању писама на пошти у *Цајцу,* или она напомена о одважном нападу при сусрету с непријатељем. Није тешко погодити, зашто су у овој инструкцији баш и учињене ове напомене Мирату, само ако се размисли, да Мират није показивао Бог зна каквих способчости у оцени прилика на војишту, и најзад, да су се Наполеонови ђенерали у опште устручавали и бојали, да на своју руку предузимљу ма какву самосталну радњу, бојећи се критике Наполеонове, који се није уздржавао, да оштро критикује рад својих подчињених. У том нарочитом случају требало је радити нешто са свим противно ономе, што би у многим другим приликама било скоро као правило. У времену извиђања треба скоро редовно да се избегава борба с непријатељем, а међу тим овде је баш нарочито. требало изазивати непријатеља на бој. Мират, и ако се није бојао никада, да заметне бој, ида се јуначки бори, али у овој прилици тек из бојазни од Наполеона могао је случајно бити више обазривији, него што би то требало. Ето, зашто се Наполеон вероватно дотакао и горњих напомена, које је унео у инотрукцију, коју је послао Мирату.

У времену Наполеонових ратова руска коњица чинила је својој војсци сјајних услуга. Благодаређи одважном и вештом извиђању у то време руска је војска често срећно излазила на крај из тешких положаја и тешког стања, као што то бешеу рату од 1807. Године пред битку код *Прајсиш — Ајлау-а,* као год и у времену и свих осталих ратова.

Потпуна сагласноет између вештог командовања коњицом и нарочите подобности коњице за ратна предузећа најјасније се испољила у рату 1812. године, када су се у р.ату нарочито одликовали Козаци, о којима француски ђенерал *Моран,* као учесник у том рату, пише овако:

„Стугом напомињем> да су руски *Еозаци, Козац,* о којима ее дотле није водило рачуна,. упропастили нашу коњицу, и урадили за спас *Русије* више него остала војска те огромне царевине.

„Свакодневно они се по)ављиваху на хоризонту у широкој линији. Ми се одмах постројавасмо, и полазисмо им у сусрет. Но чим би они опазили, да ћемо се ударити, тако би брзо ишчезнули, као да еу пропали у земљу, али тако, да се понова кроз један час опет појаве као нека густа црна линија. Тако се непрекидпо понављао тај страховити призор, те је тиме на крају крајева упропашћена наша одлична коњица, која је била и бројнсгјача од руске коњице." —

Необична енергија и радљивост ове одличне руске-коњице и била је главна сметња, те Наполеон не могаше да изврши свој првобитни план операција: Да растави руске армије, па да се с надмоћнијом снагом крене на II. армију *Багрaцијонову,* те да је потуче усамљену.

Срећа је била и за *Багрaцијона* и за *Русију,* што су се у то време уз армију Багрaцијонову, ујединили сви делови козачких трупа, и то одред *Платова* за крстарење, који је ча свим случајно доспео од I. армије у II. армију, као и одред *Иловајског* за крстарење.

Ево, да разгледамо укратко, какву је услугу учинила коњица Наполеону у рату 1812. године упоредо с главнијим његовим радњама до уједињења руских .армија!

Пошто је заузео *Вилну* 16. Јуна, Наполеону је било могуће, да дејствује на позаднину армије *Багрaцијонове,* услед чега је Наполеон и упутио 17. Јуна Давуа са три дивизије од 45.000 војника на *Ошмјан* и *Минск.* Тог истог дана вцце-краљ *Јевђеније* пређе

Pierron, *Les methođes de guerre.*

с војоком р.еку *Њемен* код *Прен-а,* а *Јеронимова* коњица поче да подилази ка *Гродну..ЈЦ,* би принудио Баграцијона, да одступи раније, Наполеон нарочито задржа десно крило своје армије.

Према свег<ју,[r] опште стање на војишту клонило се у кориет Наполеонову, јер Јуна 17, Баграцијан текштоје ' био изишао из *Волковцска. У* осталом Наполеон то није нц знао, јер је замишљао, да је *Баграцијон* био ближе, него што је то било у етвари, држећи, да је *ДоШуроељев* корцус био преходница Ваграцијонова. Ова пометња објаснила ее тек_ 20. Јуна. У сваком случају за Баграцијона прицремана је потпуна клопка. Наполеонова гарда била је у *Вилни,* вице-краљ *Јевђеније* био је код *Новог Трокиа,* Даву је препречивао кретање Баграцијоново ка *Минску,* а Јероним је марвдовао за Баграцијоном. Ма куда да би се кренуо Баграцијон, или ка *Сморгону* или ка *Минску* или ка *Несвижу,* свуда би наишао на јачу снагу Француза, а могао је да буде и опкољен, (сл. 67.).

Баграцијон је добио наређење, да се уједини са I. армијом преко *Вовогрудока ж Вилејке,* и ако- то не би могао да изврши, ондадасе крене у правцу *Минска* и *Борцсова,* и с тога Ваграцијон 12. Јуна пређе Њемен код *Нжолајева* у намери, да се 23. Јуна крене ка *Вишневу.* '

Коњица је извукла Баграцијона из беде; он је добио извешће, да се у *Вишневу* и *Валожину* на десном боку налази Даву са корпусом од 60^000- људи, испред фронта у *Рудникову* — коњица вице-краЈБа *Јевђенија,* с лева да су се појавили извиђачи коњице *Јеронимове,* а комуникацијама у позаднини да грози *Рење* са својим корпусом[l], који се креће ка *Слониму.,* „Пошто сам одасвуда опкољен и притешњен јаком снагохЧ% јављао је Баграцијон цару, „решио сам се, да не идем ка *Вилејки,* већда маршујем ка *Несвижу,* као јединим путем, на коме ^ ја могу избећи опаснбст, да не будем опкољен.[A] Овде је Баграцијон ујединио 26. Јуна целокупну своју армију, и дао јој тродвевни одмор после девето-дневног усиљеног маршовања по веома лошим путовима, прешавши за то време око 225 километара.

Претпостављајући, да he га Даву предухитрити у *Минску,* Баграцијон крете своју армију на *Глуск* и *Бобрујиск* у нади, да се уједини еа I. армијом, маршујући преко. *Могилева.*

Јероним је застао; -он је ујединио своју војску тек 2. Јула у *Несвижу,* а Даву прецењујући јачину Баграцијонове армије, која се кретала у правцу *Бобрујиска,* не хте је узнемиравати. Само помоћу одлично изведене извиђачке службе своје коњице Баграцијон је успео, да избегне опасност, да не буде опкољен Наполеоновом војском. Залишан покрет у правцу на север или само један изгубљени дан у одступању могао је донети *Баграцијону* безизлазни положај, или у најбољем случају само одступање ка *Полесју.*

Наполеон се страшно љутио на ову узалудну шеснаесто-дневну ломњаву противу армије Баграцијонове, а највише је кривио за то Јеронима због спорог кретања његове армије. Од *Гродна* до *Несвижа* има око 200 километара,и да није Јероним остао у *Гродну* читава четири дана, и да се у маршовању мање одмарао, он би оустигао Баграцијона 27. Јуна у *Несвижу,* одакле је.овај умакао 28. Јуна, јер у колико би Јероним био ближи Баграцијону, у толико би био одважнији у кретању и Даву. Вероватно је, да у том случају ни Баграцијон не би остао три дана у *Несвижу.*

За ову спорост у кретању и недивољну обазривост Јеронимову несумњиво је крива коњица *Латур-Мобурова,* која је била у преходници. У осталом, овде има мало кривице и до самога Наполеона, који је требао да се нађе ближе дееном крилу своје војске, у коме би случају *вествалски краљ* несумњиво био енергичнији у својим радњама. Наполеон је познавао Јеронимову општу лабавост, na је загонетно, зашто га је и остављао самом себи тако дуго, те га личним присуством није покретао на одлучнији рад.

У Наполеоново доба јевропске војске и.мале су са *евимЈолдачки Шип,* и биле су скоро у непрекидним ратовима, те се у то доба могло имати довољно иекуства у ратним радњама, па ипак на крају крајева шлази, да се и.у том времену мање употребљавала коњица за стварно извиђање на војиштима, -него што

се она у истини с коришћу могла да употреби у тој служби. •

Појава савремених огромних војсака, које се морају кретати на пдосхраним војиштима, изазива данас и далеко већу пофебу потпунијег извиђања. Пре рата од 1870.—71. године Немци су били усавршили Наполеонову технику вођења трупа, али су грешили у питањима правилног извођења службе извиђања, у томе, што су скоро сву своју коњицу придавали под непосредну управу појединих команданата армија, а ови су је опет тако рећи привегали уз предње своје корпусе. У покретању од реке *Саре* ка *Мозелу* увидела се погрешка такве употребе коњице. Подилазећи Мозелу, од 6 коњичких дивизија, које су биле у саставу I. и II. немачке армије, само је пета дивизрф ђенерала *Рајнбабена* пребачена на противну обал^ Мозела у циљу извиђања, а осталих пет коњичких дивизија прешле су Мозел поеле пешадије у даљем кретању армија.

Мало се што позитивно наређивало из главнш штаба немачке војске о потреби извиђања на противној страни Мозела, па и оцо, што је наређивано, није било благовремено, већ се у томе задоцњавало. Тако на пример у наређењу, које је добио командант I. армије, стојало је поред осталог:

„Еоњица да цзвиђа у правцу Меца, а Мозел да преброди ниже Шврђаве", а у наређењу, које је IICTOI дана добио командант II. армије, уз остало речено је и ово: *„Еоњица извиђа с оне стране Мозела".* У наређењу од 14. Августа стоји: *„Да би се омело вероватно одстуиање непријатељево од- Меца на Верден, коњицу I. и II. армије истурити унапред, у колико јегод еише могућв".*

Пре него што је и добио извештај о бојУ ко; *Борни а,* главни штаб је рекао ово односно. коњице _ наређењима од 15. Августа, која су послата командантима I. и Д. армије: *„Не ограничава се даљина наступан>а коњице, а нарочишо III. коњичке дивизије".*

Нсмци су рачунади, да је III. коњичка дивизија већ била на противној страни Мозела, али то у самој

ствари није било. Поводом неактивности коњице I. армије званични опис • рата вели за ову прилику: *„Јача рекогносцирања, за поіа је главни штаб наређивао, да се врше на левој обали Мозела, требала су да буду одлучнија, за то, што их је йарирао непријатељ одасвуда".*

У овом погледу цомандант I. армије ђенерал *Штајнмец* није захтевао од своје коњице енергично дејство, а принц Фридрих Карло опет је одређивао слабу снагу у извиђање.

Све би ово било друкчије, енергичније и потпуније, да је главни штаб немачке војске задржао у својим рукама масу коњице, која је у ратном добу најподобнија за извиђање.

Подлеже сумњи и правилна наређења команданта V. коњичке дивизије ђенерала *Рајнбабена* за 15. Август, дакле за други дан после боја код *Ворни-а,* о коме је он знао можда само по грмљави топова.

Било је неопходно потребно, да се сазнау тако важпом тренутку после евршеног боја, да ли је у том бојУ учествовала целокупна француска армија, или је у бојУ учествовала само заштитница, а главна онага да је одступала из *Меца* ка *Вердену.* Требало је дакле тачно сазнати, шта се збива на путу, који води из-Меца ка Вердену.

Ослањајући се на пешадију X. корпуса, која је била заузела прелаз на Мозелу код *Поиш-а-Мусона,* дивизија ђенерала *Рајнбабена* пренођила је на овим местима ноћу између 14. и 15. Августа:

Хусарска бригада ђенерапа *Редерна* с коњичком батеријом — у *Бепеју;*

Бригада ђенерала *Барби-а* — у *Тијокур-у*;

Бригада ђенерала *Ђредов-а* с једном коњичком батеријом — у Понт-а Мусону; а

Штаб II. армије био је такође у *Понт-а-Мусону.*

Према овоме између команданта II. армије и команданта V. коњичке дивизије могле су се измењати мисли, како се желело. Али шта је произишло из свега тога? ^

Ојачана у почетку с једним кирасирским пуком бригаде *Барбцјеве,* бригада *Редернова* кренула се сутрадан изјутрау рекогносцирање пута, који води у Верден.

; Изаславши неколико ескадрона у извиђање, ђенерал *Редерн* ОКО ^-часова пре подне са четири ескадрона и једном батеријом с виеова *ксолвиљских* угледа у *Пиксје-у* неколико француских ескадрона, на које је отворио ватру из топова. Французи одступише, а *Редерн* се крете за њима, па опазивши масу француске коа>ице јужн<? од *Марсла-Тура,* отвори поново; ватру из топова. На-паљбу једне батерије *Редернове* одговараху две батерије француске. После пуцњаве за време од једног часа, а негоњен од отране непријатеља, ђенерал *Редерн* одступи на даљину од једног километра, па прикупивши своју бригаду, даде јој краћи одмор. Кирасири, који су се тада налазили источно од ђенерала Редерна, такође еу угледапи француску којњицу.

Мало за тим ђенерал *Редерн* поново се крете напред, и једна његова батерија отпоче паљбу на француску коњицу, која се налажаше јужно од *Марс-ла-Тура.* Ока *Pk* часа по подне отиже и командант V. коњичке дивизије ђенерал *Рајнбабен,* па кад ое увери, да ђенерал *Редерн* раеполаже с мало снаге, нареди му. да.се .не упушта у борбу, ако Французи случајно предузму напад. *ШШ,*

Око 2 часа по подне ђенерал Рајнбабен имао је уза ее 34 ескадрона и две батерије. Западно *олМарсла-Тура* беше бригада *Редернова,* у *Пцксје-у* беше бригада *Барбцјева,* а бригада *Бредовљева* беше у *Кеонвању,* те све три ове бригаде беху на проотору од 5 километара, (сл. 68.).

Пошто је француска коњица бдмарширала ка *Виопвиљу,* наређено је, да коњица за ову дођ бивакује у *Пиксје-у, Ксонвиљу* и *Сиземону.* ¥ извиђање су поелали један ескадрон у *Жарни,* одакле га отера коњица ђенерала *Баре.-а,* други ескадрон упућен је, да с југа обиђе *Виопвиљ* у правцу на *Резонвиљ.,* и овај је ескадрон угледао бивак од 20.000 Француза.

Целокупан резултат извиђања био је овакав за идући дан: Нису прибављени никакви податци ни о непријатељској армији ни о положају њених корпуса;

није се дознало, којим је путовима одступила ка Масу, француска. армија; није се знало, Да ли је та војска прешла Маро-ла-Тур, или не; видело се у околини *Марр ла-Тура* много коњице, али се није могло дознати, колика је снага непријатељева. Међу тим зна се, да је под *Марс-ла-Туром* била дивизија *Форто-Нуеа* с двема батеријама, а још даље код Виопвиља да је била дивизија *Ваљабрегова* из II. француског корпуса.

Пошто је дивизија Рајнбабенова била јача, то само да је енергичније и радила, могла је да потисне елабију дивизију *Форгпонову,* те је на тај начин могла лако да угледа француеку армију, која се гомилала у околини Меца. Сем тога, ђенерал *Редерн* требао је да продужи извиђање до *Кош-дс-Мез-а* и до раскрснице свих путова, који воде из Меца у Верден, а не да се ограничи на извиђање^ само на простору од 5 километара, како је он то радио. Да.је тако урадио, Редерн би се уверио, да тим цутовима није прошла војека, и да се војска још налази код Меца.

Претпостављајући, да је француска армија одступила из Меца ка Вердену, а не добивши никаквих позитивних података од команданта V. коњичке дивизије,. командант II. немачке армије принц Фридрих Карло крете своју армију на прелазе на Мäсу, и 16. Августа она је већ избијала на друм, који води из Меца у Верден, и то, трећи је корпус подилазио *Марс-ла- Туру,* а X. корпус — • ка *Френ-у.* У таквим приликама заметну се случајна битка код *Марсла-Тура* са целом армијбм Базеновом, У овој битци само на бојишту остали су победиоци Немци једино е тога, што је маршал Базен у овој прилици био и сувише необазрив и неенергичан, те није ии знао у том тренутку, колика је била енага непријател>ева. Да је Базен био само мало обазривији и енергичнији у тачнијем распознавању етања ствари на бојишту, Немци би овог дана претрпели страшан пораз само услед недовољног извиђања своје властите коњице.

•Да је Врховна Команда пруског краља благовре-

1 [illegible]

вала одважније, те би били и оа свим други резултати од, извиђања.

У рату-с Турцима 1876. године у нашој *„моравској војсци"* било" је преко 20 ескадрона коњице, која је била распарчада, ti придодата чак и оним деловима војске, који су могли потлуно бити и без коњице! И ако је ова • коњица била потпуно *народна коњица* (дакле без кадра), ипак се она могла формирати у две бригаде у свакој по два иука, = 16 еекадрона, а ту масу коњице,, могао је главни командант моравске војске да уиотреби далеко корисније, него што је она стварно употребљавана са онако распарчаним ескадррнима, који су били придодавати пешадијским дивизијама, бригадама, командантима позиција, „полицији" и т. д. Ма како да је била слаба по квалитету ондашња наша коњица, ипак је она могла уз службу извиђања да у маси ускрати она дрска налетања черкеских и башибозучких дрољавих ескадрона, који у долини моравској починише онолика зла у нашој земљи, рушећи и палећи свуда, докле могаху "стићи.

Да је командант *„моравске војске"* у том рату имао под својом командом масу наше коњице, нема сумње, он би је као стари ратник могао да употреби корисно у више прилика, те би можда услед тога био и он активнији после одржате победе на *Шуматовцу,* и на тај начин не би остао некажњен ни онај дводневни (17. и 18. Августа) прелазах *Ејуб-пашине* војске с десне на леву обалу Мораве тако рећи под носом целе наше моравске војске. Да се изведе поменута формација наше коњице ради укупног њеног деловања у томе нашем рату, па и ако је она била чисто народна коњица, ишла је на руку уз остало и та срећна околност, што је у то доба наша млада војска имала у својим редовима уз опште одушевљење за *свети рат* још и приличан кадар врло добрих коњичких официра. •

Ништа боље није учињено с нашом лсоњицом ни у рату 1877.—78. године. У нас је била увек само распарчаност, па распарчаност, а никада уједињеност и прибраност!

У рату од 1885. године ми смо имали једну самосталну коњичку бригаду са приличним кадром људства и коња,' сем коњичких ескадрона, који су били у саставу дивизија. Услед оног дугог борављења и потпуног бивакованља коњице код Ниша по онако мочарном и хладном времену и код Пирота пооле извршене концентрације трупа, и услед онако неупутне употребе те коњице на онако кршевитом и'испреламаном земљишту у циљу заклањања уже концентрације трупа у сливу Нишаве, наша је коњичка бригада била скоро упола еатрвена, пре него што је и прешла границу.

Уместо, да је коњица тада мало боље чувана у времену онако дугог мочарног времена ире почетка операција, и уместо да је Врховна Команда употребила коњичку бригаду у првом реду за извиђање у току операција, што је и најважнија улога самосталне коњице у ратноме добу, ако само још том задатку коњице одговара и услов земљишта и услови снаге непријатељских трупа на граничној просторији, Врховна је Команда још у самом почетку операција употребила еамосталну коњич.ку бригаду чисто као бојеву јединицу, изједначавајући је тако са пешадијским дивизијама, упућујући је уз све то још и веома неповољним правцем за кретање!

Хајде да видимо сад, да ли се наша коњичка бригада могла и друкчије да употреби'у овоме рату!

У почетку операција наша коњичка бригада није могла бити употребљена за извиђање испред фронта војске, јер је'земљиште вбома брдовито, испреламано и кршевито, и оно је тако од заједничког граничног фронта па еве до средачког (софијског) платоа, па на тој просторији немаше ни најнуЖнијег броја путова. Сем тога, она није могла бити употребљена за извиђање у почетку операција и с тога, што су у том брдовитом крају многе тачке, у непоередној близини граничног фронта била посела мања одељења бугарске војске, те је било са свим немогуће, да се одмах у почетку коњица истури испред стратегијског фронта наше војске. Но и ако је то било тако, ипак су поједине официрске патроле могле наћи згодних^праваца

ради 'извиђања и даље испред и са страна фронта војске. , .-••'. '"

Кад дакле коњичка бригада није могла, бити упо--. требљеназа извиђање испред фронта војске одмах у-почетку операциј^ ^нда је она требала да маршује позади дивизија главним операцијским. правцем дотле, док не буде згодних прилика, да се употреби'за извиђање'.-. л *

- Овако неумесна употреба наше самосталне коњичке брдгаде у рату од 1885. године није остала без. •лрших последица. У служби -обезоеђив.ања узке корцентрације трупа у сливу Ншдаве На онако незгодном земљитвду, где је службу извиђања могда и требала да врши пешадија, наша јекоњида и с моралног и с материјалног гледишта веома много изгубила у подобности својој за даља одважна коњичка предузећа. Такво стаље наше коњице пре почетка операција погоршано је још у јачој мери тиме, што је коњица упућена рђавим правцем за кретање, те се на томе правцу јога црвог дана сукобила с пешадијом бугарске војске,'ца се услед тога наша коњица морала да бори противу бугарскв пешадије, а она је и тај задатак јуначки вршила на онако незгодним условима земљишта све дотле, док није, по онако мучном земљишту стигла 4. Новембра до *Големог Малова.* Због евих ових незгода у другом периоду операција (у долини Нишаве код ' Пирота) коњичка бригада није била у стању, да у маси. изврши ма какво одважније предузеће, а уз то за све време операција нисмо имали ни тачних ни позитивних извештаја о непријатељу. — Логичност мисли и Могичноот рада требало бж једанпут да нађу и у нас плоднијег земљишта у редовима меродавних чинилаца у ратним . предузећима! . ^

Најглавнији састојци извиђања помоћу војске.

1., Изви^ање помоћу коњице. — Као што је напоменуго раније, главни командант учиниће најбоље, ако у циљу извиђања још пре почетка операција "избади целокупну независну стратегијску коњицу испред ' фронта евоје ,војске_ ^Од овоғ општег начела одступа

се само и једино у том случају, ако се концентрација обе непријатељске војске изврши једновремено на заједничком граничном фронту, што и бива понајчешће, тако> да непријатељске стране одмах ć уједишеним својим снагама груну једна на другу. У овоме олучају коњици је место на најважнијем крилу .стратегијеког фронта своје војске, те да одатле угрожава бокове и позаднину непријатељске војске. Ако непријатељ буде принуђен на одступање поеле првог судара, онда *и* целокупна самостална коњица издеће испред фронта властите војоке, те својим брзим и е-нергичним деловањем у току операција помаже, да се што потпуније изведе намера и тежња главног команданта,

Ако има могућности, да се самостална ' крњнца избаци пре почетка операција на потребну даљину испред фрште влаетите војске, онда настаје питање, крја је.прваи најпреча задаћа коњице у том случају: Да ли само из"виђање или победа непријатељске коњице, која he се тако исто налазити испред фронта своје војске?

Несумњиво је, да је прва и најпреча задаћа самооталне коњице, која се налази испред фронта вла-.стите војске, да енергичним деловањем и извиђањем прибави што више и што поузданијих података о снази, 'месту и распореду непријатељеке војске, као год и о правцима кретања пој.единих непријатељевих> колона, јер се само помоћу ових и других података може у исто време да сазна донекле и сама *намера непрујатељева,* а тај је податак од највећег утицаја за оваку или онаку одлуку • главног команданта у питању извесних предузећа са својом влаетитом војском. : ~ '

Самостална коњица и без претходне борбе с непријатељском коњицом може извиђањем дођц до fopњих података само онда, ако іе непријатељска коњица у опште много гора и слабиЈа, или ако је непријатељска коњица према распореду осталих делова властите војске употребљена тада негде на погрешном и удаљ.енијем правцу 01штег стратегијског покрета. -— У сваком другом случају оамостална кон>ица мора најпре да подели мегдан с непријатељском ко-њицом,

да ако у боју успе, онда јој је отворено широко поље за енергичан рад у извиђању на војишту. Даклс, и овде је *борба средство, да се дође до главног циља што пре.* . „

МаневруЈући и вребајући згодан тренутак за изненадни ђапад на непријатељоку коњицу под околностима зању неповољним, командант самосталне коњице ни у ком случају не сме ни за један тренутак заборавити најпотребније и најцелисходније мере и средства за извиђ&ње и прибављање података о стању и приликама у непријател>а помоћу официрских патрола, које би биле упућене на бокове непријатељске војске.

У осталом правац извиђања одређује се стратегијекцм положајем обојих непријатељских војсака.

Самостална коњица одређује и изашиље у разним правцима и *потребни број самосшалних официрских патрола* ради извиђања. Јачина ових патрола иије увек једнака, а то зависи од даљине, "на коју се изашиље патрола, од раеположења становништва оне просторије, кроз коју има да прође дотична патрола, од вероватности, да he наше патроле узнемиривати или непријатељске патроле или омања одељења његове војске, од доба годишњег, кад се води рат, т. ј. да ли се ратује у летње, јесење, зимске или пролећне дане, и т. д. Тадо н. пр., ако се патрола изашиље на велику даљину, онда у њенрм саставу мора да буде већи број војника, како би се омогућило и уредно оаоиштавање прибављених података, поглавито у случајевима, кад је дотична патрола у могућности, да са згодног места може за дуже време да прати ток догађаја у непријатеља, па да те податке доставља главном команданту у позаднини. Исто тако самосталне официрске патроле морају да буду јачег саотаВа, ако морају путовати кроз просторију, чије је етановништво непријатељски расположено према нама, или се на тој просторији буду налазила одељења непријатељске војске за кретарење, као год и онда, ако се ратује у зимско вр'еме на војиштима, где је земљиште брдовито и испреламано, и т. д. У главном, јачина самосталних официрских патрола треба да буде од 10 до 25 коњаника, но у извесним приликама јачина тих патрола треба да буде и од два вода па до читавог једног ескадрона. Кад he и колика he бити јачина појединих патрола, зависи од напред поменутих прилика, које утичу на одређивање величине патрола. Но у сваком елучају у том послу ваља имати на уму ово: Што су год патроле мање, и што су у патроли пробранији и бољи људи, у толико су оне покретљивије, те се лакше могу да прикуче непријатељској војсци ради извиђања, а уз то мање се патроле лакше и снабдевају потребама, оа^о.што им је у исто доба' тада и служба заморнија. Јаче пак патроле имају преокренуте одлике. — У опште, јачина самосталних официрских патрола оснива се на услову брзе покретљивости, тајности и на услову довољног броја војника, да би се могли обезбедити од насртаја непријатељевих, и да би патроле могле одржавати потребне везе са позаднином.

Ако се изашиље већи број самосталних официрских патрола, онда је потребно, да у позаднини маршује по један ескадрон на сваких *2*-—3 патроле. Овај •ескадрон има да служи и као ослонац иатролама дотичне групе, и да у истовреме обезбеђује примање и одношење прибављених података у позаднину.

Број самосталних официрских патрола зависи од општих прилика на војшцту, а то је од броја важних путова и праваца, од броја важних положај.а, од ширине стратегијског фронта и своје и непријатељске војске, и т. д. —

С обзиром на даљину, на којој 'се налази непријатељ, извиђања може бити *даљних,* кад је непријатељ ;на већој даљини од 25—30 километара, и *ближих извиђања,* кад се непријатељ налази на даљини иопод SO километара.

Даљна лшиђања имају циљ:

а., Да нађу непријатеља; .

б., Да извиде непријатеља;'

в., Да извиде извесне путове и важније тачке На војишту; и

г., Да о свему томе донесу извешћа благовремено.

Извршењв овог задатка олакшаће се официрским патролама, ако им се одреди какав важан правац кре-

тања, акоимсе издакратакЈасаниодређен задатак, ако се према општем етању на' војишту одреди и потребна јачина, и на послетку, ако ое у одређивању обрати пажња на подобност и воће патроле и његових пратилаца,. па иајза^ако се обезбеди и потребна веза официрских патрола са штабом врховне или армијеке команде.

Онај, који извиђа, увек је официр, а остали коњаници у тој патроли његови су пратиоци и чувари. Према овоме и успех извиђања зависи од способности, умелшости ипредузимљивости дотичцог официра као воће патрола.

Ближа извиђања тешко је вршити помоћу коњвце, поглавито ако је непријатељ сувише близу. Кад је непријатељ у близини, несумњиво. је, да су у том случају потребни подробнији иодатци, а да би се они ,и прибавили, потребно је дуже време а и могућност, да се дотично извиђачко одељење прикрије. од очију и метака иепријатељевих.' Коњичке патроле не могу се тако лако да прикрију у осматрању, ако је непријатељ у близини.

Но ако се и у овој прилици мора да употреби коњица за извиђање, онда она и у овој прилици врши извиђање еа официрским и подофнцирским патролама, као год и у приликама даљног извиђања, само је *f* овом елучају потребно, да патрола буде повише. И у рвом случају повољан усüех зависи од умешности и одважности вбђа-патрола.

Коњичка одел>ења за крстарење могу у извесним приликама да послуже и као средство за извиђање, Али коњичка одељења за крстарење тако звани *реиди* могу ее употребити за извиђање само у том случају, ако је становништво дотичне прооторије добро располоишно према нама и одано нама,. као год и онда, ако се операције изводе на војишту своје властите државе. Француеки *слободни стрелци* (франктирери) грдне су пакости чинили немачкој ковкици у рату од 1870.-71. године, поглавито у западним департманима Француеке, где су нападали немачку коњицу, чим би опазили, да је усамљена.-

Слаба насељеност предела, слабо војничко образовање становништва и најзад и велике просторије војишта у америчким *сецесионим* ратовима и дали су прилику, да се употребОхМ коњичких одреда за крстарење *(реида)* проелаве *Морган*$_x$ *Сшуарт* и *Асибије*.

У данашње доба зарад извиђања и прибављања података о непријатељу и земљишту имају у опште јачу примену мала коњичка одељења и патроле, које би предводшм епособни и одважни коњичкн и ђенерал-штабни официри, јер у овом послу играју највећу улогу *лукавство, вешШина, издржљизост* и *брзина*.

Кад је непријатељ у близини, онда су за извиђање употребљивије добровољачке коаданде него регуларна коњица, али само под условом, да та одељења ипак предводе најбољи и најодважнији коњички или ђенерал-штабни официри. Добровољци, који су одевени произвољно, не падају у очи, те услед тога они се могу и дуже време задржавати у извиђању у близини непријатеља,, ца по- томе они могу доносити и подробнија извешћа.

Према овоме, кад смо у близини непријатеља, и кад предстоји скори сукоб о непријатед.ем, онда треба увек .одређивати у извиђање добровољачке команде иљихове одреде. Регуларна коњица у том случају треба да извиђа на крилима и у позаднини, пошто је /она подобнија за даљна кретања.

3., Кад год изгледаг да треба нападати на непријатеља, онда је у састављашу плана за напад потребно. имати што потпунијих података о снази и о распореду непријатеља на положајима. Да би се прибавили ови податци, често се пута предузимље и *насилно извиђање са одредима, који су формирани из сва три рода оружја*.

Решен на одбрану извееног фронта или положаја бранилац ни у ком слуЧају тада не развија своје трупе раније на положајтша, већ их држи прикупљене позади и у непосредној близини до изабратих положаја, па са предњих тачака помоћу мањих одељења војске и помоћу својих патрола само осматра нападача, како би тако могао да подеси раопоред властитих трупа на &не положаје, на које нападач уцравл^а -СВОје

покрете. Дакле, бранилац је тада прикривен иза својих положаја, те нападач не зна ни снагу ни распоред свог непријатеља, и по томе не зна, ни како да подеси распоред своје војске за напад. Стога, дакле, потребне податке^за" правилан план напада нападач често пута не може ни да добије другим путем сем борбом, а кад то'мора да буде, онда је најбоље, да се насилно извиђање предузима са одредима/ који су састављени од сва трпх рода оружја, те да бранилац буде приморан борбом, да покаже своју снагу и распоред своје в.ојеке на дотичном фронту. Том претходном борбом у циљу насилног извиђања треба принудити браниоца, да у том раепореду и остане на положајима под непрекидном ватром дуж целог фронта или положаја. Под таквом копреном нападач предузима напад, управљајући главни удар-на најважнију. тачку и најосетљивије место браниочевог распореда. —•

И *ваздушне лопте (балони)* могу да се употребе врло корисно при разматрању и сазнавању кретања непријатељеве војске, кад је непријатељ још на великој даљини. Тако исто ово "средство може да ее употреби корисно и у посматрању битке на великом фронту, •што је иначе често немогуће то чинити. Ваздушни балони употребљавају се најчешће у опсади тврђава. Али се они могу употребити корисно само онда, кад іе ваздух миран, кад је време иначе погодно за разматрање, и кад је обезбеђена веза између штаба Врховне Команде и лица, које посматра из балона. Ова веза може да буде или средством телеграфа, телефона, или давањем каквих знакова (сигнала).

И *велосипедисШе* могу се употребити као средство за извиђање. Добро извежбани бициклисте могу да пређу на дан по добром путу даљину од 120.....180 километара. Својом брзином бициклисте истрче пред масу властите коњице, те благовремено поседну извесне важније пролазе, теснаце, моотове и т. д., док не стигне коњица, а они могу да послуже коњици привремено и као резерва (ако су бициклисте формирани у јачини чете) на извесној тачци у позаднини, па за тим да опет притрче коњици или да је оптрче. Ако се самосталној коњици придода потребан број

велосипедиста, онда они могу да послуже врло корисно сем осталога и за одношење вести главном команданту. Пошто у ошпте мање падају у очи, бициклиете могу често да доспу и. врло близу до непријатеља, те да га осматрају с бокова и из позаднине. Бициклисте не треба никад везивати за трупу, већ они морају да буду незавжени у кретањима, вршећи извиђања само по налозима главног команданта. Зарад користи, које се имају од употребе бициклиста у извиђању као ~и у другим службама, данас се поклања доста велика пажња формирању читавих чета велосипедиста са нарочитом наставом и спремом за вршење службе у ратном добу. —

Много пута и *ноеине (штампа)* могу да послуже као средство у служби извештавања, и ако штампа у ратном добу стоји под строгом војничком контролом. Но и при свеколикој војничкој контроли новине ипак често пута доносе извесне ситнице из рата, па у томе могу понеки пут и нехотично да протуре и оно, што је важно да се зна, и што се другим путем не би могло да сазна о стању у редовима непријатељске војске на војишту и на бојиштима.

У осталом многобројна су и неисцрпна средства, помоћу којих се у опште може да сазнаје и да се обавештавамо о стању и приликама у непријатељеве војске.

Сређивање и оцена прибављених извештаја.

Један од тежих послова у ратном добу јест правилна оцена прибављених извештаја — података.

Командовати војском у ратном добу за то је и тешко, што се за све време ваља носити и са незнањем и са неизвесношћу о снази, о покретима и о распоредима непријатељеве војске.

„На послетку је завеса пала," узвикнуо је Напо-леонуписму, које је писао Мирату 13. Октобра 1806. године у 2 часа цо поноћи, наговешћујући му тим узвиком, с каквим је нестрпљењем очекивао тај тренутак, и какве је тегобе дотле морао да подноси услед неизвесности и непознавања прилика у непријатеља.

Ова неизвесност о приликама у непријатеља ііродужава' ее чак и онда, кад се дође и близу до непријатеља.

У рату од 1870. године Молтке је све до 13. Августа веровао, *'ф&?је* француска војска у одступању већ-на левој обали реке Мозела, па кад је тог дана био извештен, да је францускач војска изненадно виђена на десној обали Мозела испред форова тврђаве Меца, узвикнуо је: *„Па чиме се у опште може.да објасиц Шо цуднова Шо стање француске војске и њено упорство, да~осгпане на гласији Шврђаве Меца?\"*

' Да би се могле да објасне сличне појаве у рату,. а нарочито, да би се такве појаве могле чак и да предвиде, потребан је војсковођи нарочити природни дар и велика духовитост.

Одпојединихизвжђачане требазахтевати закључке о нарочитом или правом стању у непријатеља. Таква оценаможе се добити тек упоређењем свих добијених цодатака, а за тај пооао изискује се неоумњиво нарочита спрема и способност дотичног лица. Умети се наћи у маси противу-речних извештаја, те на основи истих доцети истинске закључке о стању и приликама на војишту, па најзад донети и закључак, шта свеможе да наступи ичему воде догађаји ратни,. јест озбиљан итежакпосао, који тражи тлаву с дубоким мишљењем и јаким умом.

Правилно оценити све оно, што је виђено и шта се дознало, па према томе још и решити, шта треба још видети, и шта је још остало као неизвесно, јест дужгост вишег командовања и моћи стратегијоког стварања. За- ово пак потребни су с друге стране и дар проницавања и темељно познавање непријатеља и велико интелектуално развиће. Дакле^ треба „створити јасни појам поороДетвом унутрашњих предетава и помоћу унутрашњег душевног расуђивања"-.

Овај унутрашњи душевни рад^ о коме говори *Клаузевиц,* изискује потпуну слободу у ;раду. ума, искључуј"ући сваке предумишљаје.

•Па како би се друкчије ü могло да назове наређење принца Фридриха Карла од 16. Августа 1870. годинс, којим је упутио већи део армије лреко реке

. Маса, а да не' препречује пут од Меца ка Вердену, ако не ђроницавање и духов.итост!—.

BBQ, е каквом је моћи погађања Наполеон определио положај и стање пруске војске у данима пре .битке код *Јене* и *АуершшаШа,* (14. Октобра 180.6. године), пишући о томе маршалу Лану!

„Главни стан у *Ауми, 12.* Октобра 1806. године, 4 чаеа изјутра.

„Ш свих похватаних писама могуће је извести закључак, да је непријатељ изгубио главу. *Они држе ратне савете и дан и ноћ, Ua ипак не могу да се реше ни на гито.* Пруеи еу упутили • колону ка Франкфурту, али еу је ускоро за тим вратили натраг. До овог тренуткаони показују само невештину у ратоводству..... Ако се непријатбљ крене из Брфурта у Салфелд, што • би ^била крајња бесмиелица, *али гледајући на оно, што се код њега догара,* треба бити спреман за све могуће случајности, тада се Ви уједините са Ожером и нападните Прусе у бок".;'

Тог истог дана пиеао је Таљејрану:

„Аума, 12. Октобра 1806. године.

„Цо свему што се дешава, мени изгледа, да Пруси немају никаквих услова за успех. Њихови су ђенерали страшни глупаци (imbeciles), Непојамно је, како херцог брауншвајгски, кога сматрају као даровитог, тако чудновато управља дејотвима те војске".

И ако је Наполеон чеето пута изненађивао своју околину великом проницавошћу ума свога и познавањем прилика у непријатеља његових, што је била несумњиво последица пажљивог изучавања свога нецријатеља израније, Наполеон ое и сам често пута I није устезао, да се мало прохвалише својом проницавошћу у извесним приликама.

У писму, које је писао Тал>ејрану, стоји:

„Ствари теку-са свим онако, како сам ја.рачунао још пре два месеца у Паризу; из дана у дан само догађај за догађајем. Ја нисам погрешио ни у чему".

Да ли је баш могуће овако дабуде и у етвари?! Да не буде ово самохвалисање Наполеоново?>

Ево, како Жомини одговара на то!

„Вешт ђенерал може да допуни оскудицу података о непријатељу правилно постављеним и заранијe промишљеним претпоставкама, и ја могу казати с нарочитим заДовоз^бтвом, да ме то средетво није никад обмањивало, и придржавајући се тога, ја сам ретко грешио. Ја нисам никад имао ереће, Да у ратовима будем на челу какве армије, али сам за то бивао у ратовима начелником штаба у армијама јачим од 100.000 људи. У тим положајима чеето сам пута присуствовао ратним саветима најчувенијих владалаца наших дана, накојима је требало решавати о управљањ^ масама целе наоружане Језропе, и овега два или три пута погрешио саму својим претпоставкама, као год и у начину решења оних питања, која су произлазила из њих. Ја сам убеђен, да свако правилно поставл>ено питаЈве може да се реши лако здравим расуђивањем. Полазећи с гледишта, да војска у опште може дејотвовати или у центру или на крилима свог.стратегијског фронта, долази се до закључка, да може бити свега три или четири претпоставке о могућности и вероватности њених дејстава. Ако се ово призна као истина, іі ако је човек васпитан на здравим принципима ратне вештине, лако he се зауставити на оној комбинацији, којаимау дотичном случају највероватније и најбоље изгледе. Нека ми је допуштено, да наведем неколико примера из свог личногискуства.

„У 1806. Јх>дини, кад још у Француској није било репзено питање[4] о рату с Прусима, ја сам саставио *мелшар* о вероватности рата и о вероватности ратних дејставај која би могла да наотупе у том случају.

„Ја сам се зауставио на следећим трима претпоотавкама:.

а., Пруси he очекивати Наполеона иза Лабе (Елбе), и водиће одбранбени рат до Одра, ишчекујући помоћ од Русије и. Аустрије;

б, Ако не буде тако, онда he се Пруси кренути на реку Салу, ослањајући леви бок на чешку границу, и бранећи дебушеје из планина Франконије;

в., Очекујући Французе навеликом друму одМајнца, Пруеи he се нерасудно кренуги до Ерфурта.

„Ја не верујем, да може бити и какве друге могућности, осем да Пруси, не схватајући стање како ваља, и без тога поделе своју слабу снагу у два "правца од *Везела* и од *Мајнца.* Залишна погрешка, јер се на првом иравцу у времену седмо-годишњег рата не појави ни један француски војник.

„ Определивши на тај начин три претпоставке, дошло I би само по себи питање: Какво је решење требао да предузме Наполеон? Није тешко одговорити на ово питање. — *„ПошШо је главна маса француске војске била већ уједињена у Баварској, Шребало СР- кренути протиеу левог бока Пруса прекд Гере и Хофа, јер усвојило сß ма какво решење, ипак је Шу био Гордиjее чвор целог ратч."*

• ,Ако бисеПруси кренули на Ерфурт, онда, нападајући их преко Гере, они бивају одвајани од своје одступнице, и бивају одбацивани на доњу Епбу и Северно Море. Ако би се Пруси распоредили на реци Сали., онда, нападајући их у леви бок преко Хофа и • ^ Гере, могуће је туђи их оделито, а сем тога, било би могуће, да ое дејством преко *Липиске* (Лајпцига) предухитре у правду за Берлин. Најзад, ако би се Пруси зауставили позади Елбе, онда би их опет требало*на-, падати преко Гере и Хофа.

„Шта ме се тицало, да знам детаљ њихових ц,о-' крета, кад беше интерес увек исти?! Убеђен у ове > истине, зар ја нисам тако исто имао право, кад сам објавио на месец дана пре рата, да he баш тако поступити Наполеон, и ако Пруси прећу Салу, да he се десити сукоб код Јене и НауМöурі'а?!

„А какве су претпоставке узимали херцог *брауншвајгски* и његови саветници у оно време, кад је за мене све то било јасно?

„Ја сам навео овај случај, о коме је много говорено, с намером, да објасним, да је у рату могуће дејствовати на основи добро састављених претпоста- ;вака, не улазећи у детаљна објашњења могућих ,покрета непријатељевих. Да је ђенерал Клаузевиц тако што радио често, као што ја обрађивах претпоставке и доносих њихова ретења, он не би толико сумњао У значај теорије рата, која је зћснована на истднитим

принцишша, јер се само теоријским путем може да дође до сличних Јзешења. Његове три свеске, којеје написао ö рату, доказују очевидно, да, кад би он био у положају херцога од Брауншвајга (Duo de Brunswick) у 1806. години, spt'oH не би знао исто тако, шта би требао да предузме. Неоддучност је награда (l'apanage) свих умова,' који сумњају у све."*'—. •'

Овакви погледи и назори ђенерала Жоминија могу несумњиво да послуже као оредство за објашње,ње стања и придика на војишту, али и он сам вели, да је било случајева, да таквим размишљањима понекад није могао постићи жељених резултата. У својим решењима војсковођа се мора руководити теоријом ве-.роватности, претпостављајући у том, да и непријатељ ради разумно. „Али сувишна вера у унутрашњу вероватноћу и тврдоглаво одрицање онога противнога, врло лако може да одведе погрешним замислима и заблудама, које могу да буду судбоносне. Како се у рату често дешавају невероватности! С тога на њих не треба гледати као'на немогућности, и губити их из !вида, већ треба веровати, Да оне постоје, лим се у више махова појаве несумњиви знаци. Према томе, потребни су и чврстина и еластичност убеђења и мисли, а о томе се не могу прописати правила, по којима би се могла да одреди граница између једног и другог."

— „Као год што лекар не одређује дијагнозу по појединим знацима, већ према целокупном физичком и психичком стању болесника, исто тако и војековођа треба да створи мишљење о непријатељу, узимајући у обзир све појединe појаве.' Велики дар за ово уроћен је. Вежбањем ее може да изовзтри поглед, али не и да се створи".[2] ' . ;

[1] *Le* baron de Jomini, Preois de Fart de la guerre, II. partie стр. 182.
[2] Das VolkЛп AVaffen, стр. 196.

КАКО *И* СЕ УРЕДИ П0ЗАДНИНА ВОЈСКЕ У РАТНО Д0БА?

* . . ' ' . • . . " Т .

Веза војске са позадином.

(Комуникацијски правци или војни путови).

Да би врјска могла енергично и беспрекидно деловати у ратно доба-, мора се обратити велика пажша • на то, да војска добија уредно издржавање и непрекидно попуњавање истрошене снаге и истрошених ередстава. Исто је тако потребно, да ее од војске уклони и однесе у позаднину све, што војсци не треба више, и што би јој у опште сметало у операцијама. Сва ова превлачења и дотурања потреба војсци као год и одвлачења и уклањања од војске врше се изВеним комуникацијским правцима, који се називају *војним путовима*. ~.

Од правилног уређења целокупне службе око транспортовања потреба у разним правцима у позаднини војске зависи много и правилно и брзо извођење операција на дотичном војишту. Без овога не може ни једна војска делати успешно и онако како треба, па без тога не вреди много ни доброта војске ни женијалност војсковође. Напротив Историја ратова даје читав низ примера, да *су многе војске. у рату етраховито страдале услед неправилних, незгодних и довољно неуређених комуникацијеких односа између војске и њене позаднине, т. ј. између војске, која врши .операидје,иње отаџбине, као што су: Неуспех принца *Јевђенија Саеојског* код Денена 1712. године, капитулација корпуса Дипоновог у Шпанији у рату од 1808. године, катаетрофа *„велике армије"* Наполеонове у рату од 1812. године, мучан положај војске Наполео-

нове код *Ханау а* у рату 1813. године, неусцех ђе~ нерала Гранта у рату од 1862. године, катастрофе код *Меца* и *Седана* урату 1870. године, предаја Бурбакијеве војске на. граници Швајцарске 1871. године, и т. д.

Цитање о умђењу позаднине војске додази у ред тежих послова pllraor доба.

По суштини својој ово целокупно питање може да се подели на два дела, и то *на војно-админттративни део* и *на Шактички део.* ..,'•"•

г. *Војно-администтративни део* овог питања може се разделито у ове одељке; , " ' ~'

• а., Уређење командовања позадашном војске;

- б.,Уређење снабцевања војске храном и свима осталим потребама, снабдевање коњима и попуњавање људством; .

в., Испражњивање. (бвакуација) и уређење санитетске службе;

г., Уређење средстава за превожење и уређец.е коморе, која иде уз војску- и иза војске;

д., Уређење војних путова, т. ј. образовање возова и уређење евакуације по свима путовима у позаднини војске, уређење поште и телеграфа, телефона и најзад административно уређење целокупне позаднине војске.

Тактички део овога питања своди се у тлавном .на ово:-' V ' •

а.„ Да се обезбеде сви комуникацијски правци у позаднини војске ОД непријатељеких насртаја и на правцу, којим би војска морала да одступа, и на правцима комуницирања војних возова и коморе;

б., Да се обезбеде војском и елементом земљишта привремени магацини и слагалишта потреба, који се уређују - и подижу између почетне основице и оне прооторијс«, на којој ое налази во*јска.

Уређење позаднине војске и значај. тога уређења зависе од ратне вештине, од начина издржавања војске у извесном времену, од усавршености технике, од особина војишта, од врсте ратовања и. од многих других прилика и околности, које имају утицаја- на ратна дејства.

Војоке, које су некада врбоване за ратна предузећа, у опште нису биле велике, па нису кмале ии

толико потребе, да одржавају везе с отаџбином, као што ту потребу имају данашње многобројне војске, које се регрутују из народа своје отаџбине. Многобројне војске теже ge издржавати средотвима из предела, кроз који војска пролази, него мање војске, које потребују и мање средстава. Према овоме,- веће и многоЛројније војске више зависе од своје позаднине, него мање војске. Beha усавршеност оружја, којом су наоружане данашње војске, изазива и већу потрошњу муниције, која се мора да довлачи из отаџбине, па су с тога данашње велике војске више и везане за своју отаџбину. -• • •"• /

' Ако се ратује у богатим пределима, где војска може да нађеи довољно оредстава за своје издржавање, онда војска несумњиво мање зависи од позаднине, него што је то у случају, кад војска дејствује у еи-:.ромашним пределима. Ако се ратује бранећи се у својој земљи, онда је за војску уређење позаднине много простије, него што је то у оном случају, кад се ратује офанзивно на туђој просторији, iia је с тога уређење позаднине тада сложеније, у колико су у том 1 случају дужи. операцијски правци, иу колико ое операције изводе енергичније. На по'слетку, најглавнији чинилац, од кога зависи сав значај и уређењо позаДнине у извесном времену ратовања, јест начин, како се 'издржава војска. Од начина издржавања војске зависи формација коморе, већа или мања зависноот војске од основице, већа или мања осетљивоот позаднине од узнемиравања непријатељевих, а услед свега од тога зависи и оам карактер *Стратегије.*

Све чувеније војсковође старог доба, као mto беху Александар Македонеки, Ханибал, Јулије Цезар и др., поклањали су нарочиту пажњу уређењу позаднине, да би војска имала свагда што потпуније и _безбедније издржавање у свима разним приликама и *Ш* околноетима, у којима су се.' могле да нађу њихбве војоке, али је у т,ом погледу за нас боље, да се обазремо и видимо, како оу та питања решавали доцнији " великани у ратовању, као што беху Наиолеон и Молтке. • , ' / "•'":•'••

Устројство позаднине војсКе у добу Наполеона I.; рат 1805. године.

а, Операције око Улма. — У овоме рату Наполеон је имао двојну одновицу за обухватање, и то *главну* основвцу, која је*била дуж Рајне од Базела до Мајнца, и *помоћну,* која је била дуж реке Мајне. На овој основици биле су тврђаве: *Страсбург, Мајнц, Ландау, Бризах, Касел, Шл, Гининген* и *С. Бризах.* Главно слагалиште потреба за-војску било је у тврђави *Вирцбургу.* При ћрелазу преко Рајне војници су носили уза.се хлеба за 4 дана, а и дивизијска комора носила је пексимцта за 4 дана. За војску је припремљено на основици ново одело и по 3 пара обуће, Муниције било је слремљено, колико би требало за једну већу битку. Артилеријски парк марширао је иза средње колоне. Сваком корпусу одређена је просторија за ре квизицију. Наполеон је имао 200.000, а Мак ,80.000 војника.

Комуникаццјске линије: Шпајер — Хилсбах— • Хајделберг — Хајлброн — Бринген — Хал — Елванген — Нордлинген — Донауверт биле су етапне станице. На главним етапним станицама били су уређени магацини за обућу, одело, храну, и ту су подигнуте и болнице. Управници магацина били, су интендантски чиновниди, а ту су се налазиле и команде жандармеријске. Транспорти из позаднине кретали еу се једним путем до главног слаталишта, који *ее* премештао у колико је војска одмицала. Из главног слагалишта војсци је односила потребе комора, која је била у саставу војске. ′ ,

Операцијски правац обезбеђишле су у политичком погледу неутралне Прускаи Швајцарска, анепосредно обезбеђивање у времену маршовања вршило је 22.000 коњаника под командом Миратовом. До 30. Септембра у бочном закриљу био је корпус Нејов и коњичка дивизија ђенерала Бурсје-а. Између *ШтуШгарта* и *Лудвиксбурга* ујединили су се 1. Октобра Нај, Лан и гарда — 48.000 војника. Кретање војске од Штутгарта до Дунава обезбеђивао је Нај са 24.000 људи. Кад је 15. Октобра била сва војска на десној обали Дунава, онда

је Наполеон упутио Мирата на леву обалу Дунава с наређењем, да отуда растера оне делове аустријске војске, који су били раније потучени, па су се услед тога раштркали. по околини. У исто време један део дивизије ђенерала *Риео-а* премештен је из Инголштата у Донауверт. — .

У оеој операцији општи је закључак оеај: Наполеон има згодну основицу, кратку комуникацијску линију, надмоћноет и у броју и у квалитету војске, војиште богато, реквизицијом учињена велика помоћ у исхрани војске, позаднина обезбеђена до преласка преко Дун-ава, а после тога -налазила се у опасности услед погрешке Миратове[1] и услед креТања корпуса Вернеково? левом обалом Дунава.

За време бављења код Улма војска је гладовала. У војсци Наполеоновој било је око 10.000 мародера.

Ради обезбеђивања операцијског правца употребљена је Vs—′*h* снаге Наполеонове.

6., Операција код Нустерлица. — Пошто је Мак капитулирао код Улма 19. Октобра, Наполеон се кренуо ка Бечу десном обалом Дунава, и пошто је заузео Беч, он се кренуо ка Брину противу Кутузова. Како је операцијски правац био дугачак око 700 километара, то су према кретању војске унапред подизата и слагалишта на утврђеним тачкама, и то:

1., На рбци *Леху' подигнуШо је аугсбуршко губернаторстео,* и главно слагалиште било је у *Аугсбургу.* Ту је остао *Ожеро* са својим корпусом од 14.000 људи,^ баварска дивизија Деруеова а и они војници, који су билд болесни, и који еу били лако рањени у првом добу рата. Од стране Тирола обезбеђење је вршио Нај са својим корпусом;

2., Нареци *Ину* основано је *браунауско губернаШорсшво.* Ту су оиле тврђаве и слагалишта у Паеави, ^раунау-у и Салцбургу. Ту је остао ђенерал *ЛориШон* (француска и баварска војска), на десном боку био је Вернадот, а доцније овога је еменио Нај;

[1] Мират је превео Нејов корпус с леве на десну обалу- Дунава. На левој обали Дунава остала је само Дипонова дивизија. која је 11. Октобра издржала необичан бој код *'Албека.* '-*

3., На реци *Дунаву жзм^[JC^§мсс1 1j^eча*. Ту је остао МортиЈе са b.uuu војника, Гиден са 8.000 био је у *Пресбургу,* Мармон са 20.000 у *Леобену,* две дивизије *Давуове* од 12.000 људибиле су између *Беча* и *Врина*. ф •"–'

С обзиррм на то, што се приближивала у помоћ савезничкој војсци армија ерц-херцога Карла са италијанског војишта, Наполеон је пре битке код Аустерлица зарад јачег обезбеђења операцијског правца обезбедио и промену правца за одступање преко *Иглаве* и *Пасаве*. Сва резервна храна и друге потребе пренесене су из Беча у Пасаву Дунавом. У *Иглаву* је послат Бернадот са 19.000 војника ради уређења новог правца одступања,

За ову операцију *оишти је закључак:* Велика дужина необезбеђене операцијеке линије са преломом у Бечу изазвала је промену. њеног правца на Цасаву. Зарад обезбеђења комуникацијског правца Наполеон је одредио оне делаве војске, који су били растројени у бојевима, делове савезничке војске и оне делове војника, који су били рањени, па су по оздрављењу придолазили из позаднине. Дакле за ову службу он је одређивао рнетрупе, које су биле у опште слабије. На тај начин ради обезбеђивања свог дугачког операцијског дравца Наполеон је употребио 130.000 војника од 200.000 ^својих бораца, те му је тако преостало за битку код Ауетерлица само 70.000 бораца, и ако му је с југа претила победоносна армија ерц-херцога Карла, за којом је истина узастопце марширао Масена са сврјом армијом.

Рат у 1806—1807. године.

У почетку рата противу Пруске и Русије Наполеон је имао оеновицу за обухватање, која се протезала дуж Рајне, Мајне и неким делом и дуж Дунава. "Пре обилажења левог крила пруске војске Наполеон јеизвршир промену оцерацијскогправца. Уместоправца на *Швајнфурт—Ханау—ФранкЦурт* ол јеузео правац на *Бамберг —- Ниренберг—Аншбах—Елванген— Страсбург*. Претпоетављао је, да се храна и д-руге резервне потребе донесу из Мајнца у Вирцбург, ä одавде да се преносе у *Форшхајм* и *Кронах*. Пошто су Пруси били поражени код Јене и Ауерштата, дошла је и нова промена комуникацијског правца на! Ерфурт, где је уређено прво слагалиште. Друго је слагалиште било на реци *Лаби* у *Магдебургу* и *Витенбергу,* треће — у *Шпандти,* четврто — на реци *Одру*' j ' 'Штетину и *Кистрину,* пето — у Познању, шебто — на реци *Висли* у *Варшаеи* и *Торну*. Магацини су били: У *Вишгороду, Плоцком, Марцјенбургу, Елбингу* и *Пул-Шуску*. Пруску је поделио на интендантства. Главни магацин био је у тврђави *Шпандави*. За сваки корпуе. "KQMopa је носила по 7—8 дневннх оброка. Општа оскудица и беда овог предела грдно је оспоравала операције Француза противу руске војске. На дан битке код *Прајсиш-Ајлау-а* било је око 40.000 мародера.

Обезбеђивање позаднине. — На реци Рајни био је остао Келерман,, на левом боку били су *Моптије* са својим УШ. корпусом од 20.000 војника и *Лефевр* са свошм Х. корпусом ради опоаде *Колберга* и *Данцига,* а на дееном боку био је *Јероним* са својим IX. корпусом ради заузимања шлеских тврђава, а ту је био још и Вандам с Баварцима и Виртембержанима. У пр-.заднини била је војска краља Лудвика,

За ову операцију *опгиши је закључак (feaj:* Haiio-леон двапут мења операцијеки правац, да би себе обезбедио штобоље; он подиже и уређује неколико места за слагалишта према кретању војске унапред, и обезбеђује их првенствено активним трупама, (опсада *Еолберга* и *Данцига,* заузимање шлеских тврђава); његов операцијски правац није висио у ваздуху, него је употребио скоро ^h своје снаге, да би га обезбедио, како ваља. Од 300.000 бораца доспее је на Вислу са 150.000, а у битци једва је могао имати око 80.000 брраца, што чини тек ^h целокупне његове снаге. —-;

Основна начела, по којима је била уређена елужба у лозаднини немачке војске у рату од 1870.—71. ".:•. 1^одине.

У ратно доба железнички путови се сматрају као нај,главнији' комуникацијски правци, а обичшмутови

служе им као комуникацијски правци за допуну. Такав су поглед на комуникације имали Немци још пре почетка рата, па су зарад тога и употребљавали ,у рату сва могућа средства, еда би што боље обезбедили правилно 1фетање и преношење тим динијама.

У том циљу у штабу Врховне Команде формирана *Ц главна еШапна инспешција,* и на чело њено постављен је *генерал-инспектор етапа и окелезничких Уу-Шова,* те је тако усредсређена у тој личности и једна и друга служба и право целокупног уређења свих комуникација и право 'уређења њихове безбедности у позадшши војске. *Генерал-инепек Шор* био је подчињен начелнику штаба Врховне Команде, а њему су били подчињени начелник железничке путне службе, начелник војних телеграфа и директор пољских пошта. *Генерал-инспектор* етапне и железничке путне службе одређује етапне линије за поједине армије. Свака таква линија имала је свог инспектора етапа. Овом инспектору била је подчињена сва линија од меета, на коме се налази војска па уназад све до границе, ä од границе па даље у унутрашњост земЈве ствар је територијалних уређења државних.

Служба на станицама-етапама састојала се у овоме:

1., Достављати армији све пошиљке из позаднине;

2., ОДводити уназад заробљенике, болесни^е, рањенике и све оне људе, који добију какву нову службу, * па се с бојишта и војишта морају да враћају уназад, а најзад гомоћу етапа одвлачити уназад и све ратне трофеје, искварено оружје и у опште еве оно, што војсци више не треба;

3., На етапама се настањују, хране и лече људи и стока, који се налазе у реону етапном; •

4., Оправљају се мостови, путови, телеграфске и телефонске" линије, саобраћајна оредства за пошту, уређује ее војно-полицијска служба и војнисуд, врти се обезбеђивање територџје а нарочито железничких линија;

5„ Организују се управе. на територији, која је заузета од непријатеља. Начелник пољске и железничке путне службе дужан је, да олакша задаћу етапне службе правилном организацијом транспората. *У* армијеком штабу ове две службе немају општег начелника, већ оу они непосредно подчињени команданту армије.

Железнитаа путна служба зарад преношења у појединих армија отпочиње још у унутрашњости отаџбине тиме, што ее одређују *зборне станице,* на којима се из корпусних територија прикупља све, што има да се упути или пренесе ка војсци. Одатле се сви ти терети упућују право станици, која се налази на међи војишта а иа операцијском правцу дотичне армије.. Овде се распоређују предмети, људи, и стока на поједине корпуее, и шиљу се вбјсци или железницом или по обичним путовима.

Инспектор станица — етапа командује војском", која је одређена да обезбеђује железничке и обичне путове и етапне тачке. Томе инспектору подчињени су персонал за болнице, резервни парк за пециво хлеба, комисија за евакуацију, ^која се бави распо-/делом и испошиљан>ем болесника и рањеника, етапни парк за преношење (транспортовање), којих има по један за сваки корпус, жандармеријска команда и најзад и људи одређени за формирањв' потребних штабова у ' меоту. Бтапна инспекција формира се у току мобилизације, и она одмах одлази у меето концентрације армије зарад устројства магацина.

Инспектор етапа непосредно је подчињен команданту армије, који је дужан, да саопштава инспектору редовно сва кретања, која предузима армија, као год и распоред појединих делова армија закључно до пукова.

У питању *попуњавања и иревлачења муниџије* службом на етапи ради се овако:

: Делови сваког корпуса обраћају ее требованьима начелнику артилерије у корпусу за попуну муниције, а под његовом се командом вгалазе одељења за муницију. Ова ,одељења попуњавају ее муницијом из пољског (муницијског) артидеријског парка према распореду начелника артилерије у штабу армије. Парк ее попуњава из главних слагалишта, која издају муницију по наређењима генерал-инопектора етапне и железничке путне службе у штабу армија. Ова пак слагалипгга попуњавају су по наређењима војног ми-

нистра. Одељења, која образују пољски муницијски парк, превозе се искључиво железницом, а кад се морају превозити и обичдим путов^има, онда се "коњи добављају реквизицијом из најближе околине. *Да би се попунпли и о&мундирбвни предмети а и друге потребе за иоход,* пукови се обраћају непосредно својим деповима у отаџбини преко команданта керпусних територија, који су остали у дотичним територијама умеото команданта корпуса.

Сви ти предмети, који се издају из дотичних депоа, предају ее етапним властимај које их превозе даље до последњих станцца за истоваривање на војишту, где их, прима оеобље дотичпог пука.

Попуњавање људсШвомвојске,која дејствује, врши се из допунских команада, које обучавају регруте, па их испраћају на бојиште и снабдевају свим потребним стварима. , . '•

Наредбе за прикупљање и уношење хране у магацине инбпектор етапа добија од генерал-интенданта армије, који наређује шта,. колико чега и куда да се испошље. Начин трансдортовања подешава начелник пољске и железничке путне службе. Ови начелници дужни су, да подешавају своје раопореде пошиљања према стварној потреби, да би се тако избегло претрпавање железничких пруга и неред у служби армије.

Изложивши на овај начин административни. део уређења позаднине немачке војске, да се сад упознамо, како је била организована позадшша немачке војске у рату од 1870.—71'. године под утицајем разних прилика и околности, у.којима су се налазиле армије.

Позаднина немачких армија *у* рату од 1870.—71. године, (сл. 69.).

Територија северно-немачког савеза .била је у времену рата подељена на 5 *генерал-губернаторстава:*

1., *Генерал-губернаторс Шво* приморских корпусних округа, у које су губернаторство улазили L, II., IX. и X, корпус. Главни штаб био је у *Хановеру;*

• *2., Тенерал-губернашорспшо* округа VII., VIII. и IX. корпуса са главним штабом у *Кобленцу;*

3., Трehe *генерал-губернашорсшво* чинили оу округи III. и IV. корпуса са главним штабом у *Берлину;*

4., Округи V. и VI. корпуса са главним штабом у Познању чинилису четврто *генерал-губериаторство;* а

5., Пето *генерал-губернаторство* чинио је округ XII. корпуса са штабом у Дрезди. Августа-13. уређено је *генерал-губернаторство* и у *Виртемберџ*'.'.•

Ови нови органи имали су да управљају и да надгледају нове привремене власти, да командују деловкма војоке, који се формирају изнова, и да се брину о безбедности округа, који су им у власти.

У циљу овог последњег задатка генерал-губернаторствима, у Хановеру и уКобленцу билаје подчињена и сва војска, која се мобилизовала у тим округима, *џ* сва. во]ска генерал-губернаторства из приморских округа била је под командом херцога од *Мекленбург-Шверина.*

За сваку од трију немачких армија.формирата је приликом мобилизације и *глаена ешапна инспекција.* Још у почетку офанзивних операција одређена је засваку армију нарочита *гарнизонска војска* зарад обезбеђења етапних линија. Ова војска превезена. је же-. лезницом из Германије.

До 5. Августа била је овако уређена комуникацијска линија тих трију немачких армија:

Ешапна линија I. армије била је железничка прура *Минстер—Келн—Еал,* а отуда *ајфелским путем* у Трир. Осем овога једна је линија ишла друмом (шо-•се-ом) из *Кобленца* преко *Хундсрика* у *Гермерехајм.* Тлавна етапна инспекција ове армије налазила се у *Вадерну,* и на њеном расположењу стојало је 5 батал>она, 4 резервна ескадрона и 1 батерија, који су се морали искупити у Витлиху 8. Августа;

ЕтаUna линија II. армије биле су обе железничке ' пруге. које иду из *Берлина* преко *Еелна* и *Бингебрика* и преко *Хале, Еасела.и Манхајма* ка реци Сари. Уз то, овој оу линији били придодати још и железнкчки путови, који воде из *Хамбурга* на *Ерајенцен* у *Мпсбах* и од *Лмписке* (ЛајпцИга) преко *Фулде* и *Еастела* у *Мајнц.*

Последњу од горњих пруга употребљавала је II. армија заједно са III. армијом. Од 2. Августа главна етапна инопекција II. армије налазила се у *Кајзерлаутерну,* где је онако исто као и у *Биркснфелду* и *Најнкирхену* гладаб интендантбтво уређивало велике. магацине. У почетку била је одређена III. ландверска дивизија",. да обезбеђује етапне линије за II. армију, али је доцније замењена са 8 ландверских батаљона и са једним пуком резервне коњице;

Етапна, линија III. армије била је железничка пруга, која иде из *Познања* преко *Герлцца, Липиске, Вирцбурга* и *Мајнца* ка *Ландау-у,* као год и три железничке линије јужне Германије, које избијају у *Брукеал, Мекесхајм* и *Хајделберг.* Главна етапна тачка армије био је *Манхајм.* Зарад заузимања етапа одређени су 8 батаљона и 4 ескадрона ландверске војске. Ова је војска доцнаје појачана са још једним бата-. љоном и једним ескадроном, који су допутовали из јужне Германије.

Ееем тога, свакој етапној инспекцији била је стављена на расположење по једна инжињерска чета и команде специјалних раденика за подизање и експдоатацију железничких путова у позаднини војске.

У колико су немачке армије даље одмицале, иу колико су Немци више заузимали француских железница, • у толико су поступно они стварализа се могућност, да ее користе. довлачењем из своје позаднине сваковрсних потреба а и ојачавања у људству. У недостатку железничких пруга Немци оу се користили обичним путовима. Услед оппзтег изгледа државне границе а према • одређеном јој- правцу наступања операцијски правац III. армије био је најдужи. Операцијском правцу lll. армије грозиле еу тврђаве *Бич, Ифалцбург* и *Тул,* које оу се налазиле у близини тог правца. •

Полазећи из отацбине па све до државне границе, III. армија кориетила се првенетвено шлеским, еаксонским ијужно-германским железницама. Овр су путови били распоређени за поједине корпусе овако:

Почињући од Колфурта V. и. VI. корпус служили су ее пругом, која иде преко-Липиске, Хофа,'ВИрцбургл. и Мајнца на Ландау; почињући од БебраХ!. корпус елужио се пругом, која жде прекр Фулде ка Мајнцу. Јужни баварски путови, везујући се са лругама, које пролазе кроз Улм и Бруксал, одређени су билиза1. баварски корпус и за-виртембершку дивизију, а II. баварски корпуо. служио се пругом, која иде од Регенсбурга преко Ниренберга ка Манхајму. Манхајм је био и главна етапна тачка III. армије.

Главна етапна инспекција III. армије 11. Августа прешла је у Буксвајлер, и отпочела је експлоатисати железницу до Штајнбурга.

Налазећи се источно одрекеМерте, III. армија користила се двама великим друмовима: Од Хагенау-а преко Буксвајлера и Фецестранжа на Сарбург, и од Вајсенбурга преко Нидерброна и Пуберга на Марсал.

За баденску дивизију, која је остала кед Страсбурга, и крја је доцније ојачана до једног читавог" корпуса, потребе су превлачене железницом преко Вајсенбурга,аслужила се и обичним путовима, који прелажаху на леву обалу Рајне у Максау-у и Блитерсдорфу. Венденхајм је био главна етапна тачка за војску, која је опсађивала Страсбург.

Зарад обезбеђења операцијских праваца III. армије* употребљено је 15 батаљона пешадије, 4 ескадрона коњице и 1 чета сапера.

Кад је HL армија стигла на линију Мерте и Мозела, њена етапна војска налазила се између Рајне и северних Вргеза. Главна етапна инепекција 18. Августа приспела је у, Нанси, где сад беше и главна етапна тачка. Кад је III. армија отпочела промену фронта ка северу, њен'операцијски правац, који је ишао од Воа "на,С. Михјел и од Бар-ле-Дика у Клермон, продужен је по етапним линијама маске армије по обема странама реке Маса до тврђаве Седана. Главна етапна инспекција била је'26. Августа у Бар-ле-Дику, где еу установљени велики магацини као и они у Нанси-у." У обе ове вароши као и у Линевиљу устројене су болнице.

Пруска етапна војска III. армије остала је већим делом код Пфалцбурга и Тула, а делови баденске војске отишли су у еастав оневојске. која је опсађивала Страсбург, према чему је остало врло мало војеке за обезбеђење

комуникацијске^линије, која је била дугачка око 280 км. Железнички путови и појединц засебни одреди изложени еу били честим нападима уеташких чета,

Позаднинацентра и десног криланемачкевојске.— Позаднина II. арјгјије, која је била јака 7 корпуса и 2 дивизије коњице, комуницирала је по пространој мрежа северно-германских железничких путова. Корпуси III. *Ж* и П. служили су се линијом, којаизводи у *Најнкирхен;* IV. и гардијски корпус служили су се линијом, која изводи у *Хомбург,*а IX. и XII. корпус служили су се неколиким линијама, које су полазиле са територија тих корпуса, и које су избијале на средњу Рајну.

У наступању ка Мозелу II. армија служила се железничком пругом Сарбрикен—тРемиљи а и обичним путовима, који су ишли јужније преко Блискастела и Саргемина у Делм. Главна етапна тачка II. армије 15. Августа био је Понт-а-Мусон, где је стигла 16. Августа и главна етапна инспекција.

После бојева под Мецом и пошто је *маска армија* састављена од три корпуса и две кењичке дивизије, које дотле припадаху другој армији,- главна» етапна тачка за она четири корпуса, који остадоше код Меца, пренесена је у *Ремиљи, &* 23. Августа тамо је стигла и *главна етапна џнспекција* II. армије. Сем железничке пруге у *Ремиљиу,* по којој је вршено уеил>ено превожење, у сталној употреби био је и обичан пут, који је водио из *Саргемина* у *Делм.* Августа 25.; прорадила је и железничка пруга од *Наиеи-а* до *Арс-а* на Мозелу, која је намењена првенетвено маској армији,

Комуникацијске линије II. армије чували су нарочити одреди војске, и то железничку пругу из *Саргемина* преко *Сарбрикена* до *Ремиљи-а* чувало је 4 батаљона пешадије и 2 ескадрона коњице; почнњући са 20. Августом; етапну линију из *Сареемиш* у *Делм* — 4 батаљона сакеонске ландвереке бригаде.

Еомуникације маске армије ишле су до Р.ајне по комуникацијским линијама IV., XII. и гардијског корпуса; IV. корпус служио се железничком пругом *Венденхајм—Нанси* између Рајне и Мозела, а ту је пругу ек<5плоатисала и III. армија. За XII. и гардијски корцус остављена је пруга из *МанхајмаЈ Цвајбрикен,* а за даље обични пут, којим се служила и II. армија — Преко *Саргемина* на *Делм.* ¥ Понт-а-Мусону уређен је главни етапни магацин за маску армију.

Кад се армија кренула ка реци *Ен-у,* етапни магацини су били у прво време у правцу ка Вердену, а кад се не успе у предузећу противу те тврђаве, онда су магацини намештени на дуту из *Тијокура* преко С. *Михјел-а ЂО.-Вопскур.*

За обезбеђење етапних линија маске армчје били су у почетку одређени 4 батаљона и 2 еекадрона И. . армије, а доцније су придодати још два батаљона из саксонске ландверске бригаде. Августа 24. ова је вој; ска кренута из Понт-а-Муеода на нову етапну линију у правцу ка Паризу. Кад је бва војска отпочела захођење ради промене фронта на север, онда је једновремено.с тим промењен и правац комуникацијеких линија. Сад је овај правац комуникација ишао десном обалом Маса од *Тијокура* преко *ФренашЕтен, Дам- \ виљЂ Ден,* а од 2. Септембра продужен је преко *Стен-а* до *Музон-а.* Да би се убрзало одашиљање заробљеника из *Седана* западно од *Мђса,* уређена је била и друта етапна линија ш *Бомона* у *Варенг,* азатим реком *Ер-ом* преко *Елермон-а, Бозе-а, С. Михјел-а* у *ПонШ-а-Мусон.* Да би била рбезбеђена иохрана војних заробљеника, којих је по оба цута испраћано свако-дневно по 4—6.000; људи, уређено је још и неколико магацина поред оних, који су постојали израније.

Иут, који је водио десном обалом Мозела, чувала оу 2 батаљона, ir то један је батаљон био у *Тијокуру* " и *G, Михјелу,&*други је батаљон упућенка *Клермону.*

* Пошто је ова линија била доста дугачка, то оне • тачке, које су биле северније, чувала је активна војска, а у *ПонША-Мусону* и *Тијокуру.* бида су даа батаљона из састава саксонске ландверске бригаде.

Еомуникације у иозаднини 1. армије. — Све по-- шиљке за I. корпус превожене су железничком пругом од *Кенигсберга*, на *Верлин, Хановер, Велн* и *Еобленц;* • а оне за VII. корпус превожене еу железницом из *Минстера* преко\ *Еелна* до *Шмидхајма* у *Ајфел.*

Ван тих линија I. армија сдужила се искључно обћчним путовима. Корпуси I. и VII. сдужилд су' се

друмовима из *Еобленца* и *Шмидхајма* преко *Ајфела* на *Трир;* корпуе VIII. служио се путем» из *Кобленца* преко *Гунсдрика* до *Сц/рлуја*. *Главна етапна Шачка и главна етапна инспекција били су у Сарлују,* која је 13. Августа пцрспела у *Буле.* Етапну линију I. армије обезбеђивали су 4 батаљона, 4 ескадрона са 6 топова од гарнизонске војске.

Ова војска била је 12. Августа у *Буле-у* и *Бузонвиљу,* а кад је 16'. Августа отпочело захођење ка Мозелу више.Меца, војска је премештена из *Буле-ај Равиљ,* из *Бузонвиља* у *Волмеранж,* а доцније у *Панж. У* даљем кретању етапна. линија продужена је на *Курсел* и *Помер-де-Корни,* где је стигла и главна инспекција 18. Августа.

Кад је I. армија ушла у састав оне војске, која је остављена код Меца, онда је и главна етапна тачка из Сарлуја премештена у *Курсел-сир-Нид.*

„Дужности, које су етапне инспекције имале у задатку, биле су првенотвено војничког карактера, и обављане оу у оном реону, који им је обележен комуникацијским правцем. Али је било потребно, да се уреди управа над целокупнвм просторијом, која је заузета, а која је. остала сада у позаднини немачке војске. У овом поолу ваљало *је* имати у виду двоје: *Требало се, и користити што поШпуније свима ерелима, из којих би се могла поцрпсти ма каква средства заратовање, и удесиШи Шаку правцлну управу у заузешим покрајинама, да се сшановништву осигура мир и безбедност". **

Да би била уређена и административна управа у заузетим покрајинама, и да би се дотичној управи дала у руке потпуна грађанска и војна власт, устанрвљено је краљевим указом од 14. Августа *генерално-губерцаторство Елзаса и Лотаринђије*.. Но међу тим команданти армија и главне етапне инспекције имали су и даље дужност, да војском штите заузете покрајине. Краљевим указом од 21. Августа придодати су елзаском генералном-губернаторству и окрузи: *Сарбург, ШаШо-Сален, Саргемин, Мец* и *Тионвиљ.* На тај начин

Званични опис рата 1870.—71. године.

у састав тог губернаторства ушле су све оне области, које су мирним споразумом пристале уз Германају.

Оправка железничког пута од *Сарбрикена* до *Еурсел-сир-Нида* (код Меца) није задавала великог труда, и она је прорадила пре опсаде Меца. Да би продужили ту линију до *Нанси-а,* Немци су предузели грађење <}билазне железничке линије у дужини око 25 километара од *Ремиљи-а* до *Понш-а-Мусона,* и тај је посао довршен 23. Септембра.

Због тога, штбје тврђава *Тул* препречавала прави (директни) саобраћај с Паризом железницом, наређено је 1У. корпусу, да ту тврђаву заузме јуришом. Али ово се није могло да изврши. Августа 17. *Тул* је блокират јаким одредом II. баварског кбрпуса, који је ојачан 22. Августа једним пешадијским пуком и целом артилеријом VI. корпуса пруског. Августа 23. отпочето је бомбардовање тврђаве пољском артилеријом. И овај покушај није испао за руком. После тога трећа је армијаупућена ка Седану, а блокада *Тула* припала је у задатак етапној војсци, која је ускоро приступила и правилној опсади уз садејство отетих француских топова, који су превучени из *Марсала* и уз садејство опсадног парка, који је добављен из Германије.

Као год што се није успело, да се отвореним нападом заузме тврђава *Тул,* тако исто није се могао заузети отвореним нападом ни *Верден* 24. Августа. Али су се Немци на крају крајева морали прихватити и озбиљнијих мера противу ове тврђаве, из које је беспрекидно излетао гарнизон, и угрожавао комуникације III. и маске армије. Кад је овај гарнизон још и ојачан са извесним деловима војске, која је побегла с бојишта код Меца и Седана, и Кад је тај гарнизон учестао са својим испадима и нападима на комуникације, онда су Немци образовали један јачи одред, који је истиа био доста слаб да изврши блокаду Вердена, али је бар успео толико, да пресече даље испаде и налете *верденског* гарнизона.

У позаднини немачке; војске, која се кретала ка Паризу, остале су још две омање тврђаве *Пфалцбург* и *Бич.* Око тих тврђава остали су доста мали одреди немачке војске, па се ипак *Пфалцбург* преда« тек 12.

Децембра, а *Бич* је остао у рукама Француза чак до краја рата, и Французи су га предали тек на оенови услова утврђеног мира.'

У колико су год немачке армије даље одмицале ка Паризу, у тол]£$0"је бивало све теже питање о њиховим комуникацијама у позаднини. Како су немачким армијама предстојали озбиљни задатци идаље, то армије и нису могле да остављају у позаднини Бог зна каквих и колики х одељења војске ради безбедности комуникација и заузимања толиких просторија, а етапна војска била је опет *ш* сувише мала за тако дугачке и многе линије. У колико су се више продужавале комуникацијске линије, у толико су етапне инопекције из наведених обзира бивале све више у немогућности, да уреде и обезбеде те линије од непријатељбких узнемиравања.

Због тога је принц Фридрих Карло добио наређење 8. Септембра, да употреби XIII. корпус херцога од Мекленбург-Шверина; те да заузме територију" између Меца и Париза. Једној од дивизија овог корпуса наређено је, да заузме и овлада тврђавом *Тулом,* а другој је наређено, да се крене ка *Шалону* и *Ремсу*. *Ботмеров* одред, који је већином био код Вердена. стављен је такође на расположење херцогу.

Једним наређењем од 4. Септембра етапни батаљони ојачани су са по 2 нове чете, тако, да су еада имали по 6 чета од по 200 Војника у чети. Свакој етапној инспекцији придата су по 2 ескадрона коњице. Сад је тек и било могуће, да се гарнизонска војска стави на раеположење генерал-губернаторима, који су и могли на тај начин да обезбеде етапне линије, које су пролазиле кроз њихову територију. Ово је несумњиво олакшало и задању етапних инспекција.

Губернатор *Лотаргтђије* наређењем од 13. Септембра добио је 4 батаљона и 2 ескадрона од II. армије, а губернатор *Елзаса* —- 9 батаљона и 4 ескадрона такође од II. армције. Изузимљући 3 батаљона и 1 ескадрон, етапна војска I. армије ушла је у састав *БоШмеровог одреда,* којр је сад имао 13 батаљона, 7 ескадрона и 2 батерије. Етапне инспекције I. и II. армије обезбеђивале су комуникације, које су водиле од Меца ка германскс граници.

Указом од 16. Септембра постављен је за губернатора *ремског* херцог од Мекленбург-Шверина. Нови губернатор имао је у дужности, да штити просторију западно од Мозела између белгијске границе и линије Мезијер—Ретел—Ремс—Еперне—Витри, а поглавито да штити железнички пут из *Нанси-а* у *Шалон* на Марни. Етапне инспекције Ш. и маске армије штитиле су комуникације западно од горње линије.

Правилном опсадом тврђава Тул била је принуђена да капитулира 23. Септембра. Падом *Тула* отворена је дакле директна комуникација железничка из Германије близу до Париза.

Уредивши комуницирање на линији *Нанси — Шалон* и *Нантајљ* на Марни, Немци су себи ставили у задатак, да своје комуникације рашире и даље, у колико је год могуће више.

Пре свега било је решено, да се овлада границима железница: *Шалон—Ремс—Соасон—Париз* (станица Митри код Париза) и огранком железничким *Шалон—Ремс—Лаон—Ла Фер—Париз* (станица Гонес код Париза). Овим се обезбедило превлачење потреба до самих линија блокадних маске армије, којој су потребе -раније довлачене у обичним колима с даљине од 80 и неколико километара.

Једновремено са горњим пословима требало је предузети потребне мере, да се овлада час пре и железничком пругом *Ремс—Мезијер—Тионвиљ—Мец—Сарбрикен,* која јевредела као други непосредни комуникацијеки правац од Париза ка германској граници.

Да би се васпоставиле обе железничке везе од *Ремса* ка *Паризу,* као год да би се обезбедила и друга непосредна веза Париза с Германијом осем Меца, требало је заузети још и тврђаве *Соасон, Ла—Фер, Мезијер, Монмеди,* и *Тионвиљ.* '-•

Још је теже било да се обнови железничка веза ка југу од линије *Нанси—Париз.* Да би се постигло и то, требало је заузети *Сшрасбург, Шлештат, Белфор* и *Лангр,* али то се не могаде извршити ни до краја рата. Немци су се морали с тога да ограниче на обнављање крака *ШаШиљон—сир^-Сен—Тројес—Монмеро —Париз,* с једним краком за допуну. те линије: *Ша-*

тиљон—сир—Сен—Равер—Жоањи—Монтеро. После пада Меца овај је задатак пао у део II. армији, која је упућена била да дејствује на реци *Лоари.*

После заузећа.Т;$гда наређено је херцогу од Мекленбурга, да приступи опсади *Соасома,* и за тај циљ употребљена је војска од Тула.

Мезијер је био благовремено блокират. Октобра 15. предаде «е *Соасон,* и од тог времена *маска војска* добијала је потребе *Ш Соасона,а,пе т-Шато—-Тјери-а.* Та, су два одстојања једнака, само је разлика, што су до тог доба потребе преношене по обичном путу, а сада су ношене железницом. Део железничке пруге *Соасон—Митри* обновљен- је 21. Новембра, и то тек пошто је оцрављен тунел у *Верзи-у.* Скоро у иего време обновљена је вожња и на линији *Нанси-^Париз* све до *ЛаЊи—сир—Марн-а,* а та станица била је удаљена од блокадне линије само за 30 километара.

После капитулације Меца било је наређено, да ландверску војску замени војска за дејствовање на свима ^ тачкама, где се долазило у додир с непријатељем, према чему ландверска је војска била сад употребљена искључиво за заштиту етапних линија..

Октобра 31. одређен је за појединa. генерал-губернаторства и главне етапне инспекције овакав састав:

	батаљона	еока-дрона	бате-рије
1.. Генерал-губернаторство Елзаса •	23	9	2'/г
2., „ „ Лотаринђије	2Ö-:	6	2
3., „ „ Ремса	17	4	2
4., Главнаетапнаинспекцијаj. армије	1 .	1	—
£>•> » п ; » 11- г?	4	2	'—
6., „ ; •„ - „ III. . -	16	9	2 ;
7., „ „ „ маске „	4 ;	' 2	— .
Укупногарнизонскеиетапневојскебилоје	85	33	8V2

Већи део батаљона био је састављен од по 6 чета ' са по 200 војника у чети. •

Децембра 16. установљено је *версаљско генерал-губернаторство,* у чију су територију улазили округи, који су се' налазили северно и западно од ремског генерал-губернаторста, а у иото време придодат му је и департман *Сен* и *Оаз* (Seine et Oise).

После пада Меца I. и II. армија послате су, да маршују широким фронтом зарад коначног разоружања етановништва.

Првој армији пошло је за руком, да угуши народни устанак у *Ардену, Марни* и *Мäсу,* а тај устанак грозио је комуникацијској - линији у *Клермону, Гран-Прeу* и *Сен-Метгу?* Овом успеху много је домогло, што су Немци заузели и блокирали неколико мањих тврђавица на Мозелу и Мäсу, које су и служиле као наслоне тачке партизанским одредима и одредима франктирера.

s На јужној граници генерал-губернаторства Лотаринђије и Ремса и на етапним линијама II, армије дешавали.су се чести напади од етране Француза, а нарочито је често нападао гарнизон из Лангра, док још не беше блокирана та тврђава^ а то исто бивало је и од стране *КоШ* ö' *Ора.* Н. пр. 19. Новембра напали су *Гарибалдијевци* на одред ч5д 6 чета и 2 ескадрона, који се налазио код *Шатиљона* на Сени. После упорне борбе овај је одред морао да напусти то место, пошто је изгинуло 198 војника. Новембра 23. извршили су напад француски добровољци на одред код *Миси-а* (Mussy) на реци Сени, а 25. Новембра нападнут је одред .код *Оксона.* Ђенерали *Вердер* и *Застров* ускоро су учинили крај тим нападима француских добровољаца, али су се напади ииак понављали у Јануару, кад је Вердер одступио на исток, а Застров на запад, оетавивши без икаквог надзиравања извбстан 'део француске територије. Нападајући с малом снагом и без икакве заједничке везе^ ови напади од стране Француза и нису могли да нанесу Бог зна какву штету Цемцима. и да их омету у њиховим предузећима.

Непрекидно ширење војишта изазвало је и поја: чавање војске у "пбзаднини армија,.т-е су услед тоге Немци морали да доводе из Германије нове одред^ гарнизонске Војсве. .

Ме.ђу тим Немци су баш и оскудевали у потребнш деловима војске ради чувања. многобројних заробље

ника, услед чега су морали да прибегну формирању гарнизонских батаљона и ескадрона, па чим је који део био готов с формирањем, одмах је и упућиван на војиште.

Кад је 13. дивЈзија VII. корпуса крајем Новембра била кренута од Меца на југ, онда су је ту заменили 12 ландверских батаљона и 72. пешадијски пук. Доцније, у другој пд>ловини Децембра, стигли су у Страсбург 10 допунских батаљона са 2 батерије, а у Мец су • доШли 8 дрпунских батаљона са територије XII. саксонеког корпуса. Ово појачање и дало је могућности, да се одред *Депшица* од Страсбурга лошље у циљу опсаде *Велфора*. Осам ландверских батаљона, који су стигли на војиште, узео је под своју команду пуковник *von Еренски* ради опсађивања тврђаве *Лонгви-а*. После бомбардовања, које је трајало шест дана, тврђава је капитулирала 25. Јануара. За време примирија стигло је још 10 батаљона из Германије. Ових 10 батал>она заједно са одредом, кога је имао *Кренски,* Немди су мислили да употребе зарад опсаде тврђаве *Лапгра,* ако би се рат продужио.

Чим се II. армија кренула од Меца на југ, предузета је оправка железничке линије *Ћлем—Шомон*. Немци су у другој половини Новембра решили, да се кориете краком железничким *Шомон— Тројес—Моншро* само до Тројеса, а све раденике да употребе на оправку пута, који пролази преко ових места: *Шомон — ШаШиЉон* на *Сени—Леь* (Laignes) — *Равијер—Жоањи—Санс—Море* (Moret) — *Монтаржи—Живи-—Орлеан*. Ова је железничка лини]а била изложена нападима француских одреда више него икоја друга, али су опет оправке биле на њој најлакше, те је било лако, да се и део *Живизи-—Орлеан* снабде средствима, која.би омогућила везу између теЧдве тачке. Армија Ш. била је на јужној страни *Париза,* а II. армија налазила се код *Орлеана*. И поред свих усиљавања у оправљању, ипак се горња нруга није могла употребити еве до половине Јануара. Део пруге *Влем — Шомон — Шатиљон* (на Сени) био је готов 2. Децембра, а део *Шомон—Тројес* довршен је 7. Децбмбра, и.на послетку крак од *ШаШиљона* до *Раецјера* био је готов 25. Децембра.

Пренегоштојеистигла I. армијаодМеца, био јепотпуно готов пут *Компјењ—Елермон—Бове—Ерej* (Creil) — *Шантиљи* и крак *Крепи-^Гонес*. Новембра 21. отворена је пруга *Ремс—Соасон—Митри*. Кад је довршена оправка моста код *Шантиљи-а,* већ се крајем Децембра потпуно могла да употребљава и пруга *Ремс—Лаон-ла-Фер—Ерej—Гонес*. Прва армија за своју потребу оправила је доцније и пругу *Елермон—Терње* у *Амјен,* а за тим и из Амјена у *Руан*. У то исто време на источној страни оправљани су путови из *Ремса* у *Елермон* (на Аргону) и из *Ретела* у *Ђулзикур* (испред Мезијера). .

, Целокупна северна железничка мрежа стављена је била на расположење маској и I. армији. Пругом пак из *Нанси-а* и *Епернej-а* у *Нантајљ* на Марни користила се Ш. армија, а мало доцније она је употребљавала ту пругу и до *Лањи-а* и *Шел-а*. У кретању ка Лоари II. армија комуницирала је железничком пругом *Вајс&нбург—Нанси—Блем,* а после и краком, који се одваја к југу од *Блема*. Доцније II. армија служила се и централном пругом *Нанеи—Лањи.:*

Један важан недостатак у уређењу железничких комуникација у позаднини немачких армија у рату од 1870.—71. године показује се у овоме: Од целокупне железничке мреже-све четири армије одржавале су везу са отаџбином само једном пругом, и то линијом *Париз—Нанси,* од којих су две армије опсађивале *Париз,* једна је ^ила на реци *Соми*.'и једиа на *Лоари*. Дакле еве четири ове армије добијале су потребе, које су превлачене заједничком пругом између *Фруара* и *Блема*. Део пруге *Блем—Шалон* (на Марни) био је опет заједнички за L III. и маску армију, а привремено и за II. армију. Кад је било време најјачег напрезања и највећих потреба у енабдевању војске, ишло је дневно по 16 возова, и од тих возова три су били за I_v четири за IL, ^еот за III., и три за мабку армију. Оволико возова није се могло редовно пуштати у саобраћај, јер је често бивало и понеких сметњи, које се нису могле предвидети и поред све осведочене обазривости у Немаца. Имајући у виду свакодневне огромне количине сваковрсних потреба, које оу биле

нужне затако велику војску, може се лако замислити, каћав је био положај Немаца у оним приликама, када би се десиле неправилности ма којим непредвиђеним случајем на главној артерији железничке пруге *Нанси — Париз*\ Па кад^су се оваке тегобе осећале и у овако богатим пределима Француске, која је изукрштана железницама, ја к^ко ли би све то морадо да буде,. да је тај дредео, у опште био сиромашнић», и да није .било толиких железничких пруга!

' Ваш на трј железничкој прузи било је и опасних места, Коіа су .била изложена ударима појединих заеебних одреда француских, али Французи не имаћаху спремљених средстава за такве ударе, а за тај циљ коњица је најупотребљивија. Гледајући на ојајну најезду капетана *Вернара* са 300 вогеских стрелаца, и имајући на уму, да је за оправку моста на Мозелу код Фонтеноа Немцима требало пуних 17 дана, онда је са свим јасно, да би немачка војска под Паризом била у безизлазном стању, да баш тада није*отпочело превлачење потреба по северној прузи *Мец—Тионвиљ—Мезијер*.

Експлоатација северне пруге *Мец, Тионвиљ, Мезијер, Ремс* и даље ка *Паризу* отпочела је тек 21. Јануара 1871. године. Од тог дана ова је пруга стављена на расположење I. и маској армији.

Железничка пруга Елзаса оправљана је постепено према општем напредовању немачке војске у тим покрајинама.

Дејствујући са .својим корпусом у пределима горњег тока реке Саоне, ђенерал Вердер је успео" да уполовини Децембра отпочне комуницирање на-железничкој прузи *Вленвиљ—Шинал*.

Немајући средстава за подвоз западно од Париза, подигнута је од *Версаља* до *Шартра* комуникација помоћу коњског трамваја, пошто је најпре заузет *ITIартр*. Кад је. заузет *Ле-Ман,* и кад су Немци отели неколико локомотива и ведику количину осталих потреба за железницу, одмах.је отворен саобраћај на линији *Версаљ, Шартр, Ле-Ман*. У; то исто време отпочело је комуницирање и по линији *Версаљ-Дре*.

Најзад у половини Јануара доведена је до *Влоа* (Blois) и експлоатација линије *Живизи—Орлеан*.

Крајем Јануара 1871. годнне била је овако састављена немачка војска, која је имала у задатку, да обезбеђује комуникације:

	батаљона	ескадрона	пољских батерија	градских. чета	н 1 «
Втапна војска I. армије	5	1			
'- „. . ' П. »	9	6			• 1
» -;, ш.. , ;	11	9	₂ •		•4"
„ „ маске „	%	2			
Генерал-тубернаторство Впзаса	• 22³/i	8	2	10	3
„ „ ' Лотаринђије	31³/t	7	3	5	
„ ᵥ • „ Меца	15	2 .	1	10	2
^ ' ' „" Ремса	20	5.	3-	8	• 2 '
Одред пуковника Кренског	6	2 -	' -2 '	6	3
Укупно	124!/2	42	13	39	15

Војска, која је обезбеђивала комуникације немачких армија, била је у Марту месецу 1871. године јака:

		војника пешадије,	војника коњице,	војника артилерије.
Етапна војска 1. армије		6.176	167	— -.,
II		11.089	U015	—
/) » ч п		11.099	1.177	—
„ , маоке „		4.912	335	—
Генерал-губернаторство	Елзаса	33.156	1.508	387.
	Лотаринђије	24.560	1.011	465.
	Ремса	6.140	—	465.
	Меца	13.508	676	—
	Укулно	122.920	5.889	1.317[1]

У •1871. години било је немачке војске у Француској: ;

а., Војеке за операције било је 733.469 војника, и

• б., Воје,ске за обезбеђивање комуникација и за службу на етапаада 130.126 војника. ; ,л ,

Сем овог броја'-било је још 18.392 војника градеЕе^артилерије.

Према овоме за обезбеђивање у опште позаднине немачке војске, која јевршила операције, и за одржавање у власти заузетих области морало се употребити читава Ve од целокупне војске. Ради дејствовања противу изнова форшф^тих војсака француских Немци су морали да употребе делове од I. и II. армије. До закључења мира под Паризом су остале III. и маска армија.

Командантима етапа стављани су на расположење мањи одреди, коњице за ордонансе, а коњица је нарочито употребљавана код телеграфских, станица, које су биле на важним тачкама удаљеним од железничких пруга. Тако исто коњица је употребљавана и у времену реквизиције зарад попуњавања магацина. У рату 1870. године Баварци су одређивали по цео ескадрон на службу код етапних инспекција, али се на делу показало, да је тај број коњице веома мали. У овом циљу једва да би био довољан и цео коњички пук.

У рату 1870.—71 године коњица, која је била у етапној војсци, претрпела је 3^-4 пута веће гуöiitKe, него она коњица, која.је учествовала у операцијама, с тога, што се етапна коњица морала свако-дневно да бори са усташким четама француским. Пруси и Баварци за тај циљ употребљавалису искључиво ландверску коњицу, да не би ослабили самосталну коњицу, и на самом делу показало се, да је та мера оправдана.

На оним местима војишта, где се стичу велика одељења војоке и коморе, употребљавали су Немци у овоме рату поглавито жандармерију.

Разматрајући рат од 1870.—71. године, немогуће је поставити какву норму, по којој би се тврдило, колико је војске потребно за обезбеђивање комуникација и у опште за обезбеђивање позаднине војске приликом операција, јер је овај рат вођен у нарочитим околностима, .као што су богатство војишта, односно кратка дужина операцијског правца, која је износила тек 300 километара, и што на тој просторији на месец дана после почетка непријатељстава није остала у пољу ниједна непријатељева армија за дејствовање. па најзад и велико гранање железничких пруга по целом

војишту, које су Немци умели вешто да употребе.. Чим би се изменила ма* која од напред поменутих околности,-одмах би се реметио и еав прорачун у броју војника за обезбеђивање комуникација и за осигуравање просторија у позаднини војске, јер се уз сваку промену околности појављују и нове опасности.

Комуникацијске линије јевропских војсака после рата од 1870.—71. године.

После рата од 1870.—71. године дошло се до ових закључака у. питању уређења позаднине оперативне војске:

1., Под именом *администгпративне основице* има се разумети целокупна просторија у позаднини војске;

2., Најважније комуникацијске линије јееу железничке пруге и водени путови, а у недостатку једних и других — обични путови.

Али је доста ризично ослањати своје операције само на велики и сложени састав железничких пруга, које' су веома подложне кварењу и изложене узнемиравањима са непријатељеве стране. Ако се продире у непријатељску државу, а нема се ни много ни довољно железничких пруга, онда треба удесити комуницирање по обичним путовима у најближој околини у позаднини војске, као год и кад се ратује у својој властитој земљи.

Осем железничких пруга треба и у већој даљини у позаднини војске уредити комуницирање и по обичним путовима, који he служити као допуна комуницирања по железничким путовима.

Најзад у одступању војска се може кретати и по обичним путовима.

Војно - аднинистративно уређење војних путова скоро је подједнако у свима државама.

У Немачкој, Француској и Аустрији важи овакво уређење комуникацијских линија: Од почет«не етапне тачке сваког корпуса путови воде ка -*главној станици, која се налази на- основици (базису),* а отуда се путови гранају по просторији у позаднини армија, стичући се у *главне ешапе.* Од главних етапа^потребе се

преносе војсци средством железничких и обичних путова, о.чијој безбедноотн воде бригу команданти етапа.

УРусији пак војни путови полазећи са отаница на основици (са базисних станица) доводе до *главних ешаца,* које се Јрл&зе у позаднини на 25 километара од. штабова армија или од штабова појединих корпуса. На раскрсницама путова или Настаницама, где ое пре-, лази са железцица на обичне путове, подижу се *зборне етапе.*

На обичним путовима, а на међусобном одстојању 6д једног дана марша, подижу се *помоћне еШапе>* (иомоћне станице).

Команданти етапа брину се о безбедности комуникација у извесном реону, који им је одређен,

Општу администрацију над етапама целокупне дужине војног пута или администрацају над етапама само извесног реона врше начелници секција, који су подчињени начелнику етапа, који је у саставу' армијског штаба.

Обезбеђивање комуникацијскиЈс пинија. — На комуникације војеке може се нападати:

1., Јаким здруженим одредима, а према приликама и потреби и целом армијом; и

2., Мањим одредима у циљу нанадања, рушења и кварења свих средстава, која служе за правилно комуницирање по војним друмовима.

Према овоме има и две врсте одбране комуникација:

' 1., *Спољашња одбрана* или обезбеђивање позаднине војске у стратегијском смиолу; и

2., *Унушрашња одбрана* или непосредна одбрана војних путова.

Сиољашњаодбрана комуникацијских линија зависи:

а., Од дужине комуникацијске линије;

, б.,.Од правца комуникацијске линије;

в., Од начина снабдевања војске; и.

, г., Од цространства позаднине војске по ширини.

У колако је год краћи олерацијски правац, у тот ЛИКО је он беаопаснији, те уаиед тога у толико имају већи значај и сва рна средства, која служе за окра-

ћивање дужине операцијских праваца, као што еу тврђаве, тврђавски логори, утврђени положаји и т. д.

Најзгоднији и најобезбеђенији)е комуникацијски правац онда, кад пада управно на стратегијски фронт војске, о чему је раније било речи, и у томе случају тај је правац и најкраћи.

У највећој је опасности позаднина војске онда, кад се војска сна^дева искључиво храном из далеке позаднине, а најсигурнија је онда, кад се војска снабдева средствима оне просторије, на којој дејствује.

Пространа и богата позаднина војске даје могућности, да се напусте оне комуникације, које су незгодне, или које су изложене нападима делова непријатељске војске, па да се употребе оне, које су у опште згодније и сигурније.

Највећа и најбоља безбедност комуникација; постиже се одлучном победом непријатеља.

УнуШрашња (непосредна) одбрана комуникација састоји се у предузимању тактичких, административних и фортификацијеких мера.за обезбеду етапних тачака^ важних објеката на војним путовима и за сигурно кретање по њима.

Сем одбране појединих утврђених положаја на правцима, који су изложени нападима непријатељских одреда, потребна су још и нарочита одељења војеке, која се могу кретати и тамо и онамо, откудаможе да загрози опасност.

Да би б»ли довољно обезбеђени ^и довољно брањени обични етапни путови, потребно је учинити следеће:

1., Ваља одредити потребни број војске, у којој треба да буде *пешадије* за спровођење транспората, за састављање покретних колона (одреда) ради нападања и одбране, *коњице* ради извиђања, патролирања и реквизиције, *инжињерије* ради утврђивања положаја на важним местима у позаднини војске, ради оправке прелаза, ради грађевинарских радова, а најзад у тој војсци треба да буде и *жандармерије* зарад полицијске службе на етапним тачкама и по путовима, као* ii ради угушивања шпијунаже, и т. д;

2:, Ваља уредити службу извиђања и службу стражарења;

3., Ваља војску, која се налази на служби у позаднини, сместитц у она места, где се налази резервна храна. Ако се Behti делови војске налазе у дотичном гарнизону, онда је потребно, да поједини делови као страже заузму поједина јача здања угодна и за одбрану. Исто тако потребно је, да ео војска дотичног гарнизона чешће вежба за брза искупљања на опште зборно место ради излажења на сусрет разним евентуалностима;-

4., Ваља предузимати разне административне мере ради спречавања непријатељских дејстава од стране становништва, принуђавајући га, да помаже нашим трупама у одбрани приликом нападања непријатељских усташких чета. Уз то ваља предузети и разоружање становништва, пауништавати слагалишта експлозивних средстава, забрањивати становништву, да се не удружује, да се не окупља, да не прилази и да не помаже усташима, јер he у противном бити изложено разним контрибуцијама; треба узимати по потреби из редова дотичног становништва најугледније личности за таоце, па уз то зал.а организовати олужбу извиђања и извештавања о приближивању непријатеља, те о томе одмах извештавати и суседне етапне станице;

5., Ваља предузетипотребне мерезаодржавањеунутрашњег реда у дотичном насељеном месту,требазабранити тумарање ноћу, скупљање људи, треба затворити јавна места и наредити становништву, да не излази из својих домова приликом каквих узбуна, а уз то наредити, и да се ноћу осветле улице, и т. д.

Продирући у непријатељску земљу, ваља формирати нарочиту једну армију ради обезбеђења позадниие војске под командом нарочитог енергичног команданта. У састав ове армије треба да уђу они делови војоке, који се не могу употребити за операције у саставу војоке, која дејствује,/као што су прекобројни обвезници свих родова Оружја I. и II. позива, сви они обвезници. оба позива, који ма из каквих узрока нису прошли кроз стални кадар, пробранији и отреситији

обвезници Ilt. позива, добровољци и т. д., и у опште сви они,. који се могу употребити за тактичка одбранбена дејства. У састав ове армије треба да уђе макар и најмањи број војника из војске која дејствује, ради вежбања и одржавања реда у деловима овако формирате армије, а и ради формирања нарочитих одреда за брза кретања у разним службама у позаднини војске.

Комуникацијје сјрдске војске у ратовима 1^76.. 1877.—78. и „1885. године.

а., Комуникације у рату од 1876. годиње. — За везу војске са позаднином у овоме рату уређени ćу били обични војни путови ради довожења потреба ка војсци и ради одвлачења од војске у позаднину свега, што је постало непотребно војсци, или јој је сметало у операцијама.

Административни центри за целокупно ратиште били су Београд и Крагујевац. Из ових центара полазили су главни^ војни друмови за сва војишта, од којих су били на|главнији:

Београд—Шабац—Ваљево и сувим и водом;
Веоград—Чачак—Пожега—Јаеор;
Бгоград—Јагодина—Алексинац;
Веоград—Ћуприја—Зајечар;
Београд;—Негошин — водом, и
Београд—Крагујевац.

На свима овим друмовима а на даљини дневног марша уређене су биле у насељеним местима *друмске станице* с магацинима сваковрсних потреба, с болницама и разним "радионицама. Свака станица имала је свог *начелника сшаниие* с извесним одељењима и потребним особљем. Ни једна од ондашњих станица.није била утврђена фортификацијски, нити је имала нарочиту посаду, па ипак ни једна од тих станица није била угрожавана од стране непријатељских делова у току' операција. ,

Осем тога, свако војиште имало је засебне комуникације за везу еа позаднином, према чему било је војних путова, и то: *У^*

1., *За мораеску и шимочку војску :*
Београд—Јагодина—Алексинац; •
Крагујевац—Брзан—Алексинац;
Пожаревац—Алексинац;
Пожаревац^Штровац—Жагубица—Зајечар;
Параћин—Зајечар;
Делиград—Зајечар, и
Алексинац—Соко-Бања-— Књажевац;

2., *За дринску војску:*
Ваљево—Шабац—Бељина;
Ваљево—Крупањ—Љубовија;
Шабац—-Бељина;

3., *За ибарску војску:*

Чачак—Ивањица—Јавор;

Ваљево—Пижега—Ивањица—Јавор;

Крушевац—Краљево—Рашка.

На сваком гасебном 'војишту био је одређен *државни комесар* као надзорник свих друмова и надзорник позаднине војске на дотичном војишту. Надзор над свима комуникацијама у позаДнини целокупне војске водио је *главни интенданш,* који је био у саставу штаба Врховне Команде. Он је вршио разрез потреба за целокупну војеку, а он је у исто доба и наређивао реквизицију потреба на свима војиштима.

Целокупно уређење позаднине у овоме рату импровизирано је на неколико недеља пред сами почетак.рата, па за то ово уређење није ни могло одговорити најбитнијим условима ни начелима за офанзивна предузећа, што смо већ раније навели, те услед тога ондашња наша чисто *народна војска* није ни имала Бог зна какве офанзивне способности. Оскудица великих уређених и попуњених магацина и слагалишта са нужним, потребама за војску у осталом и принудила је нас на-одбранбену врету ратовања.

Крагујевац се и у будућности мора сматрати као централни депб сваковрсних потреба за сва могућа војишта, па би мудро било, да се ова околност од јаког утицаја не заборави у прилици подизања железничких пруга, везујући овај централни административни депб железничким пругама са" свима вероватним војиштима.

6., **Комуникације у рату од 1877.—78. године. —^У** овоме рату целокупна наша ратна предузећа вршена су у заплави Јужне Мораве, према чему и у овом рату остало је у први мах опште уређење позаднине војске скоро онако лсто, како је-оно било и у пређашњем рату. Разлика; је била само у томе, што је у овоме рату наша војска после краћег времена пренела своје операције на непријатељску просторију, на којој се у операцијама наилазило на приличну количину потреба за издржавање војске. Заузећем *Ниша, Лесковца, Прокупља, Беле Паланке, Пирота, Власотинаца* а доцније још *Ђ.Врања, Гњилана* и *Еуршумлије* наша је војска наилазила на чжоро пуне магацине сваковрсних потреба, које еу Турци били припремили за своју војску. У колико }е ових средстава било више на туђој простор ији, у толико је у административном погледу био мањи значај даље позаднине наше војске. Али и при свем том, ми смо ипак у овом рату нарочито оскудевали у добро уређеним средствима за превлачење потреба на велике даљине, тако, да наши ондашњи возови (комора) нису могли редовно пратити војску по онако иепреламаним и беспутним правцима операција, већ се војска морала да зауставља после сваког једнодневног марша, да би сачекала своју комору из позаднине. Ово је у главном и био. узрок онаког спорог кретања наше војске у овоме рату. Ово би кретање несумњиво било још спорије, да нисмо наилазили на приличну коли-"чину сваковрсних потреба на просторијама, преко којих су прелазиле наше трупе.

в., Комуникације у рату **од 1885. године.** — Уређење позаднине војеке и у рату од 1885. године бидо је у главноме скоро истоветно са уређењима у прошлим ратовима, Јер по тим питањима није скоро ништа особито ни предузимато ни рађено. Железничка пруга *Београд—Иш,* која у главноме беше готова у то доба, учинила је тада нашој војсци веома много уелуга и у времену концентрације трупа и у преношењу потреба на основицу, као ЕОД што је учинила великих услуга и у питању преношења свих потреба у току операција, Поштосу потребе за војску прикупљане са евих страна отаџбине, па су онда преношене по обичним нутовима и оби-

чним средствима до првих железничких станица, то и у овом рату остао је скоро исти значај многих обичних путова. —

Ниги је најважнија тачка и раскрсница многих путова најужномћсрају Србије, ау исто доба Ниш служи и као главна и полазна тачка и свих операција, које би се водиле у правцу на југ, исток или запад, а у исто време служи и као централни депо свих војних потреба за јужно, западно и источно војиште. Пошто је несумњив огромни војни значај Ниша како у смислу оперативном тако и у административном смислу, то би требало уз мало више патриотских обзира учинити све, што је потребно, те да Ниш буде доиста центар свих могућих војних предузећа било на југ, исток или на запад. . . .Ко више предвиђа, тај мање греши.

II.
Исхрана, снабдевање потребама и попуњавање војске у ратно доба.

Једно од врло важних а и тешких питања јест исхрана војске у времену рата. У колико је год војска већа, у толико је ово питање и важније и теже и обратно. Ако се жели, да ратне операције теку *беспрекидно* све до достигнућа главног циља, војска се мора *свакодневно* снабдевати храном. У решавању овога питања не може бити говора о избору некаквог нарочитог и јединог средства илп цачина за иехрану, као год што је неупутно прецењивати новчане издатке на тај циљ. Новчани издаци, који ће чине ради уредне исхране војске, очуваће живот и здравље неколиких хиљада војника, а добра и редовна исхрана поред осталог уздиже и морал у трупа, ојачава' поверење подчињених у претпостављене команданте, подржава енергију и храброст у трупа. Све ово поред осталог иде у прилог што скоријег свршетка рата, који у данашње доба сваког дана може да стаје по неколико милијуна динара. Наполеон је увек поклањао велику бригу свима мерама, које се односе на редовну исхрану војске. Он је био готов. *„da у нужди баци сву земљу под нож и у пламен, само да би .добио средстава за живот војске."* Он је био велики мајстор у организацији својих комуникација у позаднини војске, где је предузимао све могуће, само да би прибавио и војсци донео што више животних намирница. Наполеон је пунио магацине куповином и реквизицијом, врло је често наређивао и насилно, да имућни домаћини морају издржавати војску. У опште, он је чинио све, само да оскудица у хлебу не буде сметња великим циљевима рата.

Од када се зна за војску и ратове, одатле се и зна, да свака војска диже све што јој треба за издржавање са просторије, преко које прелази. Тако је *тридесето-годишњи рат* .готово са свим опустео Немачку.

Оваки и слични поступци у погледу прибављања хране у разним временима били су и различити. Било је времена, да су војске логоровале у најпогоднијим пределима, па су ипак тако рећи скапавале од глади.

Како је било с храном, тако је било и с другим намирницама. У више прилика војска је логоровала у близини великих шума и огромних дрвљаника, а војници су се при свем том ипак мрзли од зиме, јер се није смело узимати оно, што је туђе. С ока за вучу липсавала је од глади, а у истом месту налазила су се велика слагалишта и овса и сена! Многи такви случајеви дешавали су се и у ратовима првих година XIX. века, и то у времену, када се Наполеон у највећој мери служио реквизицијом, као год што се то дешавало и у добу Фридриха Великог а и пре њега. —

Немајући до тада никаквих правила нити обзира приликом узимања потреба од становништва на ратиштима и војмштима, после ужаса услед *Шридесето-годишњег рата* од 1618.—1648. године поникла је тежња, да се једанпут регулише ово насилно узћмање хране од људи. Но у разрађивању овог питања отишло се са свим противним правцем према оном, како је у истини требало решити то питање; отишло се из једне у другу крајност, т. ј. од насилног скупљања потреба прешло се на круту тачност, да се војска храни искључиво из магацина. С гледишта човечности прећашње насилно одузимање хране није било добро, али с гледишта чисто војничког то је било боље7 јер није вој-

ску окивало у њеним покретима. У давнашње доба дивље хорде бесних Татара нису се храниле из магацина, него су узгред пљачкале и отимале све, што нађу, а у јурењу су могле прелазити грдне просторије, и чинити огромна^Јзла и пакости и појединцима и читавим народима. Услед тога је и постала. позцата изрека: „ *Тегико земљи' куда војска прође."*

Магацински систем исхране војске основао је у другој половини XVII. века прво француски војни министар *Лувоа з&* владе краља Лудвика XIV., те су га Французи с тога и прозвали *„лиферантом"*, (Vivrier). Пооле тога се раширио по целој Јевропи овај нови начин правилног прикупљања потреба у магацине са систематичним превлачењем војсци. Но баш овај нови систем магацинског издржавања војске био је и узроком онако скучених операција кроз цео XVII. век и даље све до француске револуције. Овај је систем стешњавао кретање војске, и војску је управ везивао . за магацине, пекарнице и тешке возове. Услед тог новог начина исхрањивања војска се могла удалити од пекарнћца и магацина само за неколико дана марша, na је онда морала застајати, јер су пекарнице подизате испред основице само на даљини од 3 марша, а војска се могла удалити од цекарница само за два дана марша или за 5 дана марша од основице, а ту и толику даљицу диктовао је распоред возовеких колона, које су вукле брашно и хлеб.[1] Због тога је овај систем исхрањивања војске у опште и прозват *пеШомаршевним системом*.

За овакав пак сиотем кретања војске од 5 маршева потребовало је око 12 дана, те је *ц* средња даљина кретања због-честих и дугих застајкивања била нешто већа *од 2 часа на дан,* и ако је и онда као и данас дужина и даљина кретања била око 20 километара на дан. Овакву брзину кретања од 2 часа на дан практиковали су све војсковође XVIII. века, који су се слепо придржавали овог наопаког система. — Само Фридрих; Велики' чинио је у оно доба у више прилика у овоме погледу изузетке, јер се зна, да је у времену свог брзог марша од *Розбаха* до *Лајтена* за 16 дана прешао 41 миљу, што износи 20 километара дневног марша.

[1] Постојале су двојаке колоне возова,.и то/. *колона,* којаје носила брашна за 9 дана, иљој је потребовало 1 дан за товарење, 1 — за истова-. ривање, 1 — за одмор, 3 дана за марш од основиде до пекарница и 3 дана за повратак = 9 дана или без одмора 8 дана; *II. колона* носила је печени хлеб за 6 дана, и њој је потребовало 1 дан за товарење, 1 — за истоваривање, 2 дана-марша од пекарница до војске и 2 дана за повратак = 6 дана. Услед тога је и дошло оно, да су се пекарнице могле постављати на даљини од 3 марша испред основице, а војска се могла налазити на 2 марша испред пекарница или на 5 маршева испред основице.

Услед магацинског начина исхране војске у оно време морала се војска кретати са свим прикупљено у нарочитом маршевом поретку, и то по најбољим цутовимау . , \

Последице оваког начина исхране војске биле су:

а., *СпоросШ у креШању,* услед чега није ни могло бити говора о гоњењу непријатеља и о примени унутрашњих операцијских праваца;

б., *Велика безбедност мариш* у тактичком емиолу, јер.се војска кретала прикупљено;

в., *Необично велика деликатносШ и осетљивост комуникација* од непријатељских узнемиравања,'

Дакле, стратегијске радње сад су завиоиле од начина исхране војске, na је за то и *СшраШегија* XVIII. века и прстала *СшраШегајом Шромости* са својим позицијским и .условно маневароким карактером, јер је главни командант према кретању војске био скоро подчињен интендантури. —

Ову општу спорост и укоченост у кретањима војске оног времена изазивали су још и други узроци. Према ондашњим општим политичким приликама и појмовима ратови су били искључиво ствар дотичне владе, као да је то њено какво приватно предузеће, а не дело целог народа. Услед тога је и дошао и онакав начин попуњавања војске врбовањем .и најмљивањем за новац. Ондашња оваква појимања донела су као последицу крајњу оскудицу у средствима како за попуну војске тако и за њено опште издржавање. Према свему. овоме XVIII. век и носи на себи *тип дугих кабинетских ратова* са врло незнатним циљевима, јер у то време и^не беше националног осећања, које би служило као узајамна и општа кеза за опште

пожртвовање, већ уместо свега тога владаше вишемање нарочита привржености наследним господарима.

Све је ово изменила *француска револуција* крајем ХУШ.века, јер се дотадашњи кабинетски ратови претворише сад у народвд ратове, и место пређашње државне оскудице и скучености у средствима појави се сад *изобиље средстава* целе земље и целог народа; уместо врбовања и најамничке војске појави се сад систем *опште обавезе служења* у војсци, а по том систему сад су поницале велике војске врло доброг састава, а као ново средство за ЈЈздржавање војске дошао је *реквизицијски систем,* којим се добијало довољно потреба за војску, а услед свега тога дошла је и велика слобода у операцијама, чиме се тако потпомагало развиће велике предузимљивости и радљивости у ратовима.

Француска револуција избацила је на површину и младог ђенерала *Наполеона Бонапарту,* који са особитом ђенијалношћу прихвати и отпоче вештачки да примењује правило, које црокламова револуција, *„да се рат храни ратом, да грађанско ираво престаје, чим загрме топови, и да се војска издржава средствима оне земље, у којој се бори".* Он је у својим походима ратним примењивао све могуће начине прибављања потреба, еамо да би његови војници били сити. Гледајући на величину ондашњих војсака и.могло се у току рата рачунати на реквизицију и на куповину за готов новац на лицу места, али откада се почеше кретати у рат велике војске, и откада се дневни трошкови око издржавања војске почеше бројати на милијуне, од тога доба и питање о издржавању војске доби друкчији значај. Само се за извесно време на некој просторији и за извесни број војске може у опште да рачуна на реквизицију, па за то војна интендантура у времену рата мора да ради са необичном марљивошћу и необичном брзином и умешношћу у погледу прибављања свих свакодневних потреба- за целу војску. Ове потребе треба спремити заранше. Још пре почетка рата треба на дотичној просторији попунити сва слагалишта и магацине храном и фуражју, да свега тога буде у довољној мери и пре почетка операција. Тако исто мора се на време израднти и план за превлачење

хране у току операција, примењујући у том циљу првенствено железнице и пловне реке.

Не треба изгубити из вида, да Врховна Команда а главни командант и лично треба у времену рата да отоји у врло тесној вези с војном интендантуром, јер питање уредног снабдевања војске јест питање живота и рада војске. Систем снабдевања • војске може да буде веома различан у зависности од услова *места, еремена* и *ерсте* операција. Избор системе снабдевања војске није без утицаја на исход дејетва. Главни командант* је најупознатији са свима условима прилика на војишту, па he он без сумње моћи најлакше и да изведе ону комбинацију, која одговара приликама и околностима ратним, како би се на тај начин што повољније решило питање о онабдевању војске.

И у питању о снабдевању војске храном мора се признати за дотичне органе пространа примена принципа *поделе послова,* како се т.о и поступа у области *Страшегије* и *Тактике.* Централизација послова у питању снабдевања трупа корисна је ради прибирања статистичких података и контроле рада, али је централизација у пословима неостварљпва па чак и штетна у неким извесним радгвама приликом снабдевања трупа. Приликом снабдевања војске многа питања морају често да се решавају брзо на лицу меета, јер наређења, која потичу из даљине, могу да одоцњавају и само да отежавају посао. Централна власт дужна је да утврди један метод у снабдевању војске, али не сме да прави сметње у посебним случајима. Сем осталога, централна власт или управа мора тако исто да ограничи и појаву извесних фантастичких предузећа приликом куповине и набавке потреба.

Питање о исхрани и снабдевању војске у ратном времену тако је сл-ожено, да није могуће прописати за то нека стална правила за све случајеве, и услед тога *„карактеристика савременог начина исхрањивања војске управојесш немање никакве системе".* *

Бронсар фон Телендорф казао је по овом питању: *t,Као год што за употребу војске у раШном времену не могу да посШоје неки рецептм, по којима би се могло радити у свима случајима, исШо тако и у пи-*

Шању исхране војске у ратно доба не могу се прописати правила, која би вреде,ла за све елучајеве. Све штобисе могло рећи по овом пишању, то је, да ее истакну неки основни принципи за важније прилике рата, које не би^гпребало губити из вида, за то, шгпо су они производ искуства."

Из свега овог јасно је, колико је у наше доба, као доба појаве великих војсака, важна добра организација администтративне службе. Али је главно, да у овоме треба бити начисто, да се савремено ратовање са својим начином о безобзирној и непрекидној употреби овеколике разноврсне војне снаге не да-ни замислити без велике еуме новаца, јер *„пуна каса Може да вреди колико и један армијски корпус".*

Но с друге стране, ако. бисмо и имали ма колику еуму новаца на расположењу, ипак је питање о исхрани војске у ратном времену врло деликатца и тешка ствар. Клаузевиц је поводом.овог питања казао још и. ово: „Исхрана трупа вршена ма у ком облику увек је толика тешкоћа, да је то питање од јаког гласа, који решава у избору мера^ које би требало предузети. Ова се тешкоћа често пута противи и најбољим комбинацијама, и принуђава нас, да се забављамо питањем о храни онда и онде, кад и где бисмо могли задобити победу и постићи сјајне успехе." —

Ма' како био богаг предео или просторија, на којој се врши концентрација и стратегијски развој војске, и била ма каква енергија и вреднћа административних органа, ицак he све то бити недовољно, ако се израније није на. ту просторију превукло толико хране, колико he бити довољно за трупе, док се оне. буду цалазиле на тој просторији, дакле, док не отпочну операције. Дакле, не може се остати дуже време на тој просторији, очекујући прикупљање хране, већ храна треба да је ту, иначе могу да наетупе зле последице. : •" Гледајући на данашње неминовне брзе покрете у почетку операција, треба имати на улГу, да је доказано искуством и у цашим и у ратовима великих војсака, да профијантске колоне не могу у евако доба и редовно да дотурају трупама потребну храну/ па је, с тога потребно, да се између профијантских

колона и између трупа установе мали и покретљивији возови. Ово нарочито вреди за нас, гледајући на нашу снагу за вучу и на покретљивост наших профијантских возова, и гледајући на теренске и комуникацијске • прилике вероватних војишта. У брзим покретимада-нашњих војеака исто је тако незгодно рачунати, да he *месарске чете* моћи да кољу стоку, и да редовно снабдевају трупе свежим месом, те да се саме трупе не би морале и о томе да старају.

Да би се увек имало свежег меса за војску, морали би се свакодневно терати у позаднини војске читави чопори стоке, али ови чопори стоке треба да имају трајну негу и храну, јер ако не буде тога, стока he брзо омршавити, па се лако може да појави и каква зараза међу стоком, те ће тако у оба случаја може имати само штете. Као што искуство доказује, у ратном добу у тим случајевима у војној интендантури није недостајало у рату чиновника, већ је било недовољно радне снаге, да би се војницима припремило оно, што се њима допада највише, а то је свеже *говеђе* или *овнујско* месо.

Вештачки спремљена средства за храну војника веома су кориена помоћ, јер имају довољно хранљивости, а међу тим не заузимају велики проетор, те их се-може понети доста, а да војник ипак не буде преоптерећен. *У* колико је искуство доказало, наову врсту хране може да рачуна само она војска, која у својој земљи има довољно установа за припрему сваковрсних конзерава, које се морају припремити још у мирно добаувеликим количинама, па.уз то теконзервеваљаредовно и обнављати и замењивати свежијим. У Немачкој данас посгоје читаве фабрике у неколиким ме стима око Рајне, које искључиво спремају сваковрсне конзерве за војску. Те конзерве Немци редовно обнављају потрошњом у мирном времену. У Немаца развијена је.увелико и вештачка израда и сорема за паковање и сточне хране, нарочито за коњицу, која he у ратовима у будућности моћи да предузимље и смелија даљна предузећа.

Ма како била усавршена војно-административна и интендантска етрука једне војске, ипак интендантски

чиновници не могу у ратно доба остати без помоћи приватних људи — трговаца, који су упознатијиса пијачним приликама сваковрсних. потреба, и који у трговању одржавају потребне везе у питањима набавке сваковрсних потреба за војску.

У овим пришкама силом или милом најбоље је ипак посредништво за набавку понудити и предати највиђенијим трговцима у отаџбини, одређујући им наравно и извесни цровизијон зарад добити. У том случају трговци би били дакле државни агенти за повољнију и што бржу куповину хране. Да би се пак у тим приликама избегла сумњичења у исправност рада у раду појединих агената, те да би се у опште посао упутио што правилнијим и што бржим путем, војна интендантура може да састави од часних и угледних трговаца као неки *синдикаш* или *контролно тело,* па да они као технички саветници дејствују на правилнији рад око набављања потреба. Са овим и оваким мерама ваља отпочети још одмах у почетку и благовремено, јер ако ее то отпочне тек по објави рата, онда је врло тешко ухватити потребне везе са страним пијацама. — Са овим је у тесној вези и потреба, да се још у мирно време припреми и састави један велики пројекат правилника (закона) за набавку потреба, који би имао да обухвати како куповину тако и транспортовање тих великих количина потреба. —

У свима нашим већим гарнизонима а поглавито у местима дивизијских штабова треба да има довољан број слагалишта и магацина, у којима треба да има редовно довољно спремљених средстава за мирнодопски број трупа бар за 4—6 месеци. Ова Си количина потреба била довољна за мобилисане трупе за известан број дана, и то би учинило веома велику услугу интендантури. Ови мирнодопски велики магацини и олагалишта служили би у ратном времену, као допунски магацини за непрекидно транспортовање животних намирница за' војску.

: Дакле, потребно је ма на какав сигуран начин благовремено обезбедити где год на страни набавку потреба, и тек се онда у том погледу можемо упутити специјалнона ратиште и војиште. —

Говорећи напред о концентрацији војске, ми смо напоменули о потреби одашиљања потреба железницама у међувремену између мобилизације и концентрације на ону просторију, где he се -извршити концентрација. Зна. с'е из искуства, да сваки војни воз уз војнике може у исто време повући и извесни део потреба, а да се ипак не преоитерети дотични воз. При поласку на концентрацијону просторију треба дати сваком војнику у руке више-дневну количину хране у облику конзерава, да се не би одмах тражили магацини, чим се стигне на место концентрације, а довољно he бити, ако се војници снабду храном за време од 5—6 дана. Чим трупе сиђу с воза, треба им одмах одузети ту храну, na је потоварити на реквири, рана нарочита подвознија кола, и онда је вући даље за војском. Кад трупе стигну на концентрацијону зону, треба им одмах допустити, да слободно купују храну, где год нађу, па то према местним приликама ставити чак и у дужност командантима.

„Оно што преостане хране у овим приликама, одмах се употребљује за оснивање магацина. Док возови још не стигну на место, или у колико нема довољно профијантских кола, треба употребити најмљена или реквирирана кола, те да се одмах регулише саобраћај између трупа и подигнутих магацина. Кад више не требају реквирирана кола, онда се она предају етапним надлештвима у позаднини војске.

„Заовимвојнеинтендантурешиљу своје чиновнике с довољно новаца у пратњи вештих трговаца или агената у пределе, који су у близини концентрацијоног реона, у колико то допуштају комуникације, да купују потребе за оснивање и подизање магацина. Ако у том не буде на расположењу железничких возова, онда треба употребити лађе и др. превозна средства."

Пољске војне пекарнице никад нису довољне за цециво хлеба, за то треба употребљавати и приватне пекарнице, какве се где нађу, издајући им брашно за пециво хлеба, или да пекари самостално пеку хлеб за рачун интендантуре.

Кад год је могуће, треба куповати стоку за клање на лицу места, јер стока много пропада приликом

транспортовања, а стока ое може и разболевати због недовољне храие, недовољне неге и дугог.путовања. Кад ое наиђе на веће чопоре стоке, треба је одмах поделити у групе, па те групе предати трупним јединицама. Пробитачно је, да се на извесним згодним тачкама устроје и марвени депоИи, одакле ће се одашиљати стока војсци, као што је то и предвиђено формацијом наше војске. Треба водити сталну бригу о одржавању и просецању нових комуникација, јер треба имати на уму, да се упоредо са удаљавањем трупа морају и ови магацини да померају унапред, нарочито ако у том правцу кретања војске нема железничких комуникација. У циљу што лакшег и што бржег транспортовања цотреба ваља се послужити свима могућим средствима, импровизирајући према приликама све што ко може и што уме да створи, као н. пр. подизати пољске железнице уског колосека, коњске трамваје на дрвеним шинама .на равном земљишту, употребљавати аутомобиле, локомо-" биле за вучење великих кола, и т. д. —

Укратко, у свима корпусним и дивизијским областима а и иначе на згодним меотима треба подизати *допуиске магацине,* па у њих прикупљати храну, и онда најпогоднијим средствима све то превлачити у *зборне магацине,* који се подижу на властитом збмљишту на важним раскрсницама комуникација у позаднини војске, а у том послу треба пазити у колико је.год могуће, да свака самостална јединица има засебне магацине у циљу лакшег утоваривања и поделе. Од ових магацина потребе завојску преносе железнице даље ка војсци, све док се може, долазећи на тај начин на прелазн^м станицама у везу са железничком мрежом војишта. На тачкама, где престаје безбедност даљег кретања транспората, подижу се *олавна етапна места,* која треба да су заклоњена добрим ојачаним положајима, или да су штићена каквом тврђавом. *У* овим етапама мора да има. хране за све трупе најмање за три дана, попуњавајући свакодневно ту количину, ако би се она потрошила. Од ових места испошиљу се војсци потребе на све могуће начине, а ако је војока далеко, онда се унапред ближе до војске подижу *међупросторни магацини,* из, којих се потребе односе војсци помоћу профијантских колона. Овде је потребно подесити распоред кретања појединих делова профијантских колона по ешелонима, тако, да сваког дана стигне војсци по један ешелон.

Пошто је у опште истоваривање возова и других транспортних средстава скопчано с врло великим тешкоћама, потребно је, дана свима железничким крајњим станицама има довољно барака или других склоништа, где би се потребе могле благовремено да смешта)у у суботу, јер се из искуства зна, да је пропадало веома много потреба, ако нема склоништа на местима искрцавања. За тај циљ могу корисно да послуже и велики шатори.

Узевши у обзир Све, што је до сада речено, потпуно се оправдава следећи поглед ђенерала *Голца:* „Велика слобода карактеристична је црта целокупне манипулације око иехране војоке. Система је замењена смишљеним и безобзирним коришћењем свих средстава, којих има на расположењу. Ова безобзирноот не треба да влада само у погледу новца, већ и у погледу употребе свих власти и приватних лица, која могу да буду од помоћи у решавању велике задаће ратне. И најбоља интендантура мора рамати, ако је упућена само на рад својих органа".[1]

У рату од 1870. године француска је војска веома много трпела у погледу исхране из простог разлога, што се зараније није озбиљно мислило о решењу овог врло важногмгатања. Французи су врло нерадо хтели да се користе средствима места и околине; из необјашњивих разлога они оу избегавали кантоновање и употребу домаћинског издржавања по варошима и селима, већ су већином биваковали и логоровали ван насељених места. Исхрану своје војске ослањали су на интендантуру, која не имаћаше довољно ни магацина ни превозних средетава, а како су уз то редовно одступали, то су још више Искусили рђаве последице неправилне организације око исхране, а то беше скоро и једини узрок онаког спорог кретања њихове војске, честим застанцима, и т. д. Кад би били принуђени,

[1] Das Volk in Waffen, стр. 418: /^

да промене правце кретања њихових појединих делова војске, онда је та промена изазивала врло често оскудицу хране, комора је губила своју трупу, те узалудно тумарала које-куда, и ако су је трупе ишчекивале жељно. Тек у ч&оследње време поеле тешких прилика Французи су отпочели примењивати у јачој мери систем реквизиције, тако, да су до краја рата употребили разноврсне реквизиције свега у суми од 15 мипијуна динара.

Напротив Немци, као иетинити ученици Наполеонови и Фридриха Великог, користили су се у истом рату свима могућим ередствима исхране својих трупа, те су на тај начин својој системи дали јаку еластичност, прилагођавајући је различитим условима прилика ратних.

Још у рату од 1866. године опажена је код Пруса методичка учотреба ередстава из места и околинеј коју су у ширим размерама примењивали у Француској у времену рата од 1870. године. Благодаређи таквом начину снабдевања војске потребама, они су у рату од 1866. тодине у 15 маршева без преданка прешли просторију од Елбе до Дунава.

На такав исти начин они су из долине Рајне прешли до Шалона и одатле до Седана, прибављајући потребе сем осталог и реквизицијом. Сем тога они еу се у овоме рату помагали и оваквим средствима:

1., У првом реду они су у Немачкој припремили огромне количине потреба, а сем тога,. они су закупили нарочито у Енглеској помоћу својих агената- тако исто велике количине потреба са условом, да им се те потребе испоручују на граници ФранцусКе;

2., Још у самом почетку рата образовали су велике интендантске и помоћне транспорте, које су редовно попуњавали реквирираним колима и стоком, или су их узимали под закуп;

3., Примењивалису у најширим размерама експлоатацију железничких и других комуникација;

4., У току операција поједине армије позајмљивале су другим армијама сувишак својих потреба, (I. армија позајмљивала маској, а,II. трећој и т. д.); •

5., Тежу резервну храну у ранцима замењивали су лакшом — конзервама меса и поврћа.

И при свем том Немци су ипак често трпели оскудицу у исхрани својих трупа.

На концентрацијској просторији они су били подигли велике магацине за сваковрсне потребе, па и ако су се били решили, да се користе у свему пространству средствима из места и околине, ипак су за сваки случај уз профијантеке редовне колоне имали још и нарочите возове уз трупе. Сем тога, они су постројавали и велике магацине на заузетим просторијама, користећи се у томе железничким путовима или привременим средствима за -транспортован?е. Од сваковрсних нађених средстава за исхрану они су на лицу места узимали од становништва једну трећину за војску, а друге две трећине потреба морале су се доносити из резервних слагалишта, која су ое пунила у Германији. ,

„У рату од 1870. године немачка интецдантура предузимала је огромна напрезања у погледу исхране војске, нетдедајући на то, што се војска прве линије у времену кретања користила и реквизицијом. Трећи део потреба био је попуњават реквизицијом, а остале две трећине набављала је интендантура".

По свршетку рата Француска је исплатила своме становништву око 248 милијуна франака за. потребе, које оу Немци поузимали од народа француског у току рата. Нема сумње, да се за ту суму није могло издржавати 850.000 војника и 225.000 коња за време од 1. Августа 1870. па до 26. Фебруара 1871. године, према чему излази, да су се Немци од Француске у погледу исхране војске наплатили тек за једну трећину, рачунај^ћи,, да издржавање једног човека у ратном времену сгаје дневно 3, а једног коња 2 динара.

Био ма какав начин снабдевања војске храном, ако се ми ослонимо само на тај један начин, можемо се ипак наћи у тешком положају, у положају растројства војске, т. ј. ако се држимо начина издржавања војске само из магацина, онда то не ваља и'ето тако и толико, као и кад се у том ослонимо еамо на реквизицију. Скоро до 1807. године Наполеон је издржавао

своју војску на рачун становништва, куда је војска пролазила, а није имао тако- уређене возове, који би могли да прате војску. — Ево, каква је била оскудица у средствима из места и околине у зиму 1806. године, како ое тоз^иди из писма, које је Ожеро из.Вамберга писао Мирату 7. Децембра 1806. године! Он вели:

„У овом пределу нема никаквих средстава; немогуће је војску снабдевати средствима из места и околине. Да биоте могли имати правог појма о овоме, неопходно JQ, да сами очима видите, како је овамо. Положај је критичан, и крајња је потреба, да се промене ртанови."

0 истој ствари ђенерал Бернадот пише цару Наполеону 20. Децембра 1806. године:

„Овде је војска без хлеба и ракије. Ја Вам не јављам ово као жалбу, јер знам, да нам у овом тренутку не може нико цомоћи, али сам дужан, да Вам објасним право стање етвари./'

Децембра 30.1806. године ђенерал *Вељар,* начелник ттаба Миратовог, пише:

„•Ми умиремо од глади. Руои су појели све. Људи и коњи нису ништа окусили већ 36 часова."

Та беда због глади продужила се и у идућој години. После битке код *Ђрајсиш-Аjлац-а* било је око 40.000 мародера, који су се бавили само пљачком у позаднини војске.. Тек кад су Ф^анцузи одступили на доњу *Вислу,* и кад су подигли велике магацине у логору код *Финкенштајна,* војска се опоравила какотако. Тек је тада Наполеон појмио, колико. је то важно ^мати уза се доста транспората хране, што се види из писма, које је писао *Таљејрану* у Варшаву 6. Марта 1808. године. Ту Наполеон вели: „Стварајте чудеса, ако хоћете, само пошаљите ми 50.000 порција хлеба! За то је потребно свега 80 кола. Вабавите их ценом злата!"

У питању о исхрањивању војске у времену рата као закључак биће довољно, ако наведемо следеће речи ђенерала *Голца*". „Ко се ослони само на.реквизицију, тај је пропао и у најбогатијој земљи. Ко оснива снабдевање војоке само на довозу, имаће елаба успеха,

. i Das Volk in Waffen, стр. 418. • • '•

па ма му стојале на расположењу и најбоље железничке комуникације и добро уређени возови, па ма иза себе имао богату земљу. Свега се морамо прихватити, да бисмо се помогли у невољи: И насилнога лиферовања у непријатељској земљи^ и слободне куповине помоћу чиновника, и тиме, ,да трупе саме купују храну у влаетитој земљи и на војишту, и реквизиције у земљи, и осигуравања набавке потреба помоћу агената за куповину, и великих трговаца, и коришћења железничким пругама, воденим и сувим путовима, и етапним возовима, профијантскими возним колонама, и трупним профијантским коморама, и на брзу руку сграђеним малим железничким и т.рамвајским путовима, помажући се у том и сталним и покретним пољским пекарским колонама, од којих се могу поједини делови придавати трупама у циљу снабдевања војске хлебом, и већим и убрзаним радом у печевзу хлеба мирнодопских пекарница, и подизањем нових пољских пекарница, и употребом приватних и акционареких пекарница, и т, д. и т. д.,— Све ово" треба да дејствује једновремено једно уз друго, како би војска само имала довољно потреба.

„Ако ое има чврсте воље, да се сва ова средства употребе у рату без икаквог- двоумљења;^ ако се уз, то у времену мира с разумом и са обазривошћу предузму још и припремне мере, што је немогуће то извршивати благовремено поеле свршене мобидизације, ,тада и само. тада биће могуће одговорити задатку како ваља, који се састоји у томе, да се еавремене војне маее исхране,ги ако Врховна Команда буде тежила непрекидним и брзим ратним операцијама." •—

У другом свом делу, које се зове о *„0 рату"* (Vom Kriege) Клаузевиц вели на једном месту: „Снага трпети оскудицу јест једнаод најлепших војничких врлина, и без те врлине ни једна војска не може бити прожета правим ратничким' духом. Но оскудица мора бити пролазна и привремена као израз силе околности, и та оскудица не треба да буде последица лоше системе или цицијашког апстрактног прорачуна потреба." —

Као што се види из свега досадашњег, једно од најтежих, најважнијих и најзамршенијих питања у ратном времену јест питање о исхраничвојске. Наба-

вљање и транспортовање одела и мунишце много је лакша ствар, јер су ове потребе и по тежини и по запремини далеко.незнатније од хране људске и сточне. И одело и муницију могуће је много пре рата и набавити и сместитиИ у магацине на ' најугоднијим местима у земљи, и за њих се не треба бојати, да ће се покварити у лежању, док то са храном стоји већ друкчије, јер се-она квари у дугом стојању. *У* осталом ова два истина врло важна средства и троше се у мањој колич,ини, па ихје без сумње лакше и дотурати војсци, јер су позната њихова врела, а не задаје великих брига ни њихов пренос'

Дакле, довољно је имати тих потреба у изобиљу, па их је лако-за времена однети на главна места концецтрације војске, одакле се даље пооле испошиљу лако.[1]

Гледајући дакле на истинску голему важност и тешкоћу око прикупљања и транспортовања сваковрсних потреба за исхрану и војске и стоке у рafНОМ времену, јасно је *т* досадашњег реченог^ колику и какву пажњу још у миру треба поклањати правилној организацији *војно-администШраШивне струке,* каквим елементом треба попуњавати ту струку, и какву спрему треба да имају интендантски службеници.

Као год и свуда иу свима приликама тако и на челу интендантуре и у целој стрЈгци не треба да имају места сметени олужбеници, који у раду стварају разноврене тешкоће и хотимичне забуне, само да_ би

[1] Кад би се неко могао једног данада вине *у* облаке на довољну виоину, па да за иеко извесно време отуда јасним погледом прегледа целокупно бојиште, војиште и ратиште једног модерног и већег рата, тај би тек могао да има истинску слику ужасног крвожедног насртања и узајамног убијања два завађена народа. Гледалац из облика не, би тада знао, на чему би му се поглед дуже задржао: Или на журном јурењу трула у борбу и у борби на бојишту, или на оној општој журби и узбуђењу људском и у ближој и у даљој позаднини војске на свима могуиим правцима са*товарима разноврониx потреба! На једној страни гледалац би с. висине чуо у извесном времену страховиту пуцњаву са бојним узвицима, а на,,другој страни у позаднини војске чуо би потмулу тутњаву многобројних желез.ничких возова у свима правцима уз фијукање локомотива, тутњаву безбројних кола,. видео би једно опште јурење и беспрекидну. журбу свега и свачега по свима правцима у позаднини војске.

Кад би гледалац сишаб с висине, он не би умео казати, где је страшнији рат, да ли у предњим, да лну задњим деловима војске и војишта. Тамо у предњој линији бојишта чак и може бити говора о. каквом одмору бар за неко време,, али у позаднини војске тога одмора не може бити никако.

свом положају и својој личнооти могли да прибаве што већу важност. Таквих природа има, и њих је ла'ко познати/ па их треба и одбијати од јавне службе у војсци.

Уз искуство, верност у елужби и карактерност за савлађивање целокупних ових послова изабрата личност на челу интендантуре у војсци треба да има уз природни дарјоши довољно Досетљивоети и окретности, те да се уме брзо користити свима стварима и приликама; како се где оне нађу и десе. Уз све ово дотична личност морада има и јаку отручну и у опште научну спрему, јер само на тај начин може се постићи потребна унутрашња сагласност између главног команданта и представника административног елемента. Дакле, у заједничком и сложном раду и ђенерал-штаба и интендантуре лежи гаранција за смишљен и правилан рад по овом деликатном питању.

Износећи на овај начин само главна начела у снабдевању војске свима потребама за њен живот и за бој, напомињемо, да се детаљнија разрада ових питања излаже у нарочитим одељцима *„Војне Администрације",* на основи чега се после приступа изради потребних правила и законских прописа о снабдевању и исхрани војске у ратно доба.[1]

Попуњавање губитака, нега и транспортовање рањеника и бопесника. — „Добро уређење ове службе, а нарочито уверење на брзу помоћ у невољи, појачава храброст у војника и доноси му извесно спокојство у часовима опасности." — С тога дакле и овој грани службе треба поклонити озбиљну пажњу у ратном времену, у толико пре, што се зна, да се у рату јављају огромни губитци људи, и да се дешавају непрекидна разноврсна разболевања и људи и етоке. У времену седмо-месечне борбе у рату од 1870.—71. године немачка је војска изгубила око 6.300 људи које официра и лекара а које опет чиновника разних струка, око 124'.000 подофицира и војника и најзад око 15.000 коња. Колико

[1] Какви су прописи о томе постојали у нас, и како је вршена исхрана и у опште снабдевање потребама наше војске у рату од 1885.—6. године, излодено је у делу *„Српско-бугарска војна 1885.—6. године,"* које је напиеао Д. Ђурић, ђеиерал-штабни пуковник. →

ди је пак оних, који се разболевају услед разних узрока, да се после извесног дужег или краћег времена опет врате и придруже својим трупним јединицама?! — И ако су немачке трупеу рату од 1870. родине биле поштеђене дц'заразних болести, ипак је у току седмо-месечног рата ступидо у болницу око 400.000 Золесника, не рачунајући у тај број ионих 100.000 рањеника, тако, да је еваки болесник био вантрупе близу • 30 дана, према чему излази, да за три недеље дана није учествовало у ратним операцијама 12 корпуса пуног састава.

Кад се оволики број болесника појављује код једне војске модерно и уређене и моДерно образоване и одлично одевене, онда је јасно, колиКо и каквих средстава и труда треба да употребе управе оних војсака, које или не могу никад или могу тешко и рачунати на евеколико оно изобиље потреба, с којима. могаше да располаже једна од првих јевропских војсака, да - би спречиле и умањиле губитке и. силна поболевања људи у ратно доба?! >

Врле је важна ствар, да се правилно организују покретне под>еке болнице у блиокој позаднини војске, које треба да приме привремено све болеснике и ра^ њенике, да би их после краћег времена послаледаље у сталне болнице, да се оне саме крену даље за трупама, те да прихватају нове рањенике и нове болеснике, који придолазе непреиидно. Да би се олакшао рад у овим нољским болницама, и да би се избегло нагомилавање на штету тешких рањеника, треба сваког оног €олесника, који може иоле путовати, одмах слати даље у позаднину.^ У Том циљу дуж евих главнијих комуникационих линија треба подизати етапне болнице за ripjiMaiE>e и неговање болесника'и рањеника, који наилазе. Између пољских и е_тапних болница треба организовати стална и непрекидна превозна средства, као год што то треба уредити и између етапних и тлавних болница у унутрашњости земље. Трупни команданти поред осталог треба да. воде озбиљну бригу о уредној служби трупних санитетских одељења на превијалиштима и завојиштима, стављајући им на расположење по могућству што угоднија сместишта. Гледајући на ужаее ратних догађаја и на велики број и рањеникћ и болесника у времену рата, санитетски официри имају тада довољно прилике, да неуморним и савееним радом, који треба да је резултат њихове развијене високе свести-о патриотизму и човекољубљу, у болницама учине великих услуга својој отаџбини, да • улију у дувду огромног броја пађеника велику наду и уверење онако и у оноликој мери, колико и како то и доликује просвећеним еиновима једногплехгенитог народа.

Велики број болесника или лакших рањеника толико се опораве после краћег или дужег бављења у болницама, да су после ипакспоеобни зл службу. Да ови војници по излазу из болћице не би узалудно тумарали, тражећи своје команде, потребно је, да се означе нарочита зборна места за ове војнике, одакле би се директно упућивали у њихове команде. •

Најзад врло је важна ствар, дасе у времену рата устроје на извесним *важпијпш* местима и простране марвене болнице :за негу болесне стоке, јер се зна из искуства, да се после извесног неговања већи број оболеле стоке може опет употребити за службу. —

* .*

Нешто услед губитака у борби, а нешто и услед разних ратних незгода, невероватно је велико опадање бројне јачине трупа у рату, а у губитцима предњачи пешадија. Ово нагло опадање бројне јачине готово је редевни узрок, те, у војника опада и ратно одушевљење и самопрегоревање, те уелед тога у очима војника и оам рат добија чак и друкчији карактер, карактер неке чудноватe укочености и двоумљења. Са' ових" обзира мора се осигурати на ма који начин редовно попуњавање трупа људством. Врело овом попуњавању је у тако званим *„доцунским- јединицама."* За све време ратних операција треба попуњавати трупне јединице, одржавајући их тако на првобитној бројној онази. -.

Желећи, да непријатељу створе изненађења, понеки команданти у времену рата састављају нове_ јединице од допунских- трупа, остављајући-тако непопу-

њене старе јединице. У данашње доба такви су покушаји већ ређи, јер је за сваког озбиљнијет. познаваоца ратних радњи јасна ствар, да је увек и редовно много већа вредност јединица с већим кадром од оних са слабијим. У оеФалђм, није никше на одиет, ако неко поред редовног попуњавања старих јединица буде имао могућности/ да образује и нове трупне јединице, па ма се оне употребиле и за споредније службе. Важно је, да ово попуњавање треба вршитина време још од првог дана рперација, старајући се, да ове трупе директно са потпуном ратном спремом маршују право у своје јединице без великог тумарања и без великог задржавања на појединим станицама.

До почетка Марта 1871. године од својих допунских јединица Немци су послали из унутрашњости земље у своје трупе у Француској око 2.000 официра и скрро 220.000 војника. Све је ово одлазило на бојно поље у потпуној ратној спреми., а кбњаници и артилеристе. одводили су уза се и ремонтне коње.

Телеграфска слузкба на војишту.

Познате су огромне користи од улотребе телеграфа у ратном времену. С тога још и-у мирно доба у свих савремених војсака постоје кадровске *телеграфско-сигналне команде.* У рату од 1870. године у немачкој војсци телеграфске установе делиле су се у два дела, и то у *пољска* и *етапна Шелеграфска одељења.* Пољска телеграфска одељења су служила за везу корпуса са армијама, а етапна телеграфска одељења — за везу армијских штабова са државним телеграфима. И једна и друга одељења била су у вези са штабом Врховне Команде.

За, овај рат било је мобилизовано 5 пољеких и 3 етапна телеграфска одељења пруска и неколико таквих одељења из јужно-германских држава, (у Септембру је мобилизовано још 4 одељеша).

На крају рата линија пољских телеграфа износила је 10.830 километара дужине са 407 станица. У том времену државни телеграф имао је свега 118 телеграфских' станица са дужином линија од 12.500 километара. У *Нанси-у, Епернеју* и *Лиљу* биле су три војнотелеграфске дирекције. Око Париза била је подигнута двојна линија телеграфека. Веза са Германијом вршена је по двема линијама. При свем том показало се у практици, да је ипак била недовољно развијена телеграфска веза на војишту.

Пољска пошта.

И ова је установа веома потребна у ратно доба. Немци су у рату од 1870. године образовали били *покретпа иошшанска одељења* и *етапне иоштанске дирекције.* Покретна доштанска одељења обављала су службу код војске, а дирекције су одржавале везу по заднине војске са државним поштама. У штабу Брховне Команде била је главна поштанска канцеларија, при армијским штабовима била су мала поштанска Надлештва, а при штабу сваког корпуса налазиле су се по три *поштанске експедиције.*

Од почетка рата па до 31. Марта 1871. године од војске је било послато у северну Германију, а отуд опет послато војсци 89,650.000 писама и поштанских листа, 2,354.310 новина (журнала), 43,023.460 пруских талира у име плате, 16,842,000 талира приватног новца, 125.916 службених пошиљака и 1,853.686 приватних пошил>ака. Од огромне ове количине пошиљака пропало је пакета у вредности од свега 5.429 талира, које су упљачкали француеки *франктирери.* — Ето, колика је била радљивост ових установа у немачкој војсци у рату од 1870-године!

КАКО ДА СЕ СПРЕМИ РАТИШТЕ У ИНЖИЊЕРСКОМ СМИШ?

На правилан и успешан рад у операцијама ратног доба уз остало имају врло јаког утицаја уређене *ч* добре комуникације и припремљено земљиште у сваком погледу па и у *инжињецском смислу.* Кад се и то изврпга како ваља, онда на тај начин стварамо за се што повољније прилике на војишту и у времену концентрације трупа и у периоди самог дејствовања у операцијама ратним.

Благовременом и вештом целокупном овом припремом може се потпуно ; изменити етање на војишту тако, да и бранилац на оенови те припреме у згодном тренутку може узети иницијативу рада у своје руке, •те да тиме све нвповољне случајности сведе на што мању меру. .

Од свих претходних припрема_ по овом питању најјачу улогу иррају *железничш путови и Шврђаве*.

L, Стратегијски значај железничких путова.

Гледајући на њихову велику снагу за вучење, и гледајући на велику брзину, с којом прелазе велике просторије за кратко- време, *железнице* играју у наше дане најважнију улогу у спремању за ратна дејства све до потпуног развоја војске за почетак операција, али оне имају толику исту важну улогу и у времену еамих операција, привлачећи војсци за најкраће време све потребе, и одвлачећи од војске у унутрашњост отаџбине све оно, што јој је непотребно. Уз припошћ телеграфа и телефона железнице каосредство за превлачење имају с дана на дан све јачи значај. Сем јаке снаге за вучење и сем велике брзине кретања железнице војсци чине услугу још и у томе, што се вожњом војске на железницама штеди и чува снага и војника и стоке, као год што се тиме чува од кварења и ломљења и целокупна војничка опрема.

Највећа к скоро једина махна железница у томе је, што се оне могу лако порушити. и покварити. Довољно је само порушити неколико тунела и мостова, па да железница лостане потпунце неупотребљивом за дуже време. У ратно доба можемо се потпуно користити железницрм само онда, ако она буде потџуно обезбеђена у сваком погледу од могућег нападања и кварења од стране непријатељеве војске. Због тога и видимо, да се на проотраним војиштима одређују велика одељења војске, да чувају железничке путове. У колжко еу год прилике на војишту несигурније, и у колико су дужи железнички путови, у толико је потребан већи број војске за чувавве железница.

Услед велике потребе,-да се што брже из унутрашњости земље превезе што већи број војоке и што

већа количина' њених потреба на гранични фронт, коме прети опасност, излази, да железнице имају и *најјачу* и *најзнатнију* улогу у времену мобилизације и концентрације војске. •

Услед појаве железница и њихове употребе за војничке циљеве потпуно је измењен и карактер мобилизације и концентрације војске. Те операције данас се свршавају за ОДНОСНО врло кратко време, и у колико се год више размножавају железнички путови, у толико се ове вите екрађује и време трајања тих операција.

Да би се могла извући што већа корист од железница с гледиШта војних потреба, неопходно је потребно:

а., Развити железничку мрежу у што више праваца у држави с обзиром на отратегијску важност појединих граничних фронтова;

б., Извршити детаљну припрему за што потпуније искоришћававЕ>е железница у ратно доба;

г., Имати СПОСОбНЕ(Х људи, који he умети руковати железницом, како бисмо се могли њоме што потпуније користити, јер је железница један сложен и доста тајанствен построј и прибор, којим могу руковати само сцоеобни људи.

Подизање железница у држави за ратне циљеве дели се у два дела, и то на припремање *страшегиј^ско* и на припремање *техничко*. *Страшегијско припремање* састоји се у подизању железничких пруга у у оним прав-цима, куда треба превозити трупе и њихове потребе у случају рата. У ово стратегијско припремање иде и опредељивање размера или количине потреба за превожење за сваку појединy пругу, а то би елужило и као основа за техничко припремање. *Техничко пак припремање* састоји се у изради и подешавању сваке појединe железничке пруге, да одговори што потпуније намерама, које се на њих полажу у погледу стратегијских улота, т. ј. да свака пруга има и толику и такву и снагу и брзину за превлачење, да се по њој може превући одређени број људи и потреба за време, које је предвиђено планрм вожње.

У опште, да железнице одговоре своме задатку, треба: ' ˅.

1., Да имају јаку снагу за вучење;

2., Да имају велику брзину;

3., Да су управљене право на дотични гранични фронт, и према томе да су железничке пруге што краће;-

4., Да прол^е'кроз богате пределе;

5., Датај предео има довољно средстава потребних за издржавање војске;

6., Да су железнице обезбеђене од изненадних нападања и од кварења од стране непријатељске вој ске, како у почетку тако и у току операција.

При подизању железница а тако и у подизању обичних друмова за економске и трговинске циљеве државне потребе захтевају, да се том приликом води озбвдван рачун и о војничким циљевима и потребама. Државна управа дакле не сме решавати ова лгатања једнострано, ако не мисли да повуче ову одговорност за лоше пооледице критичних тренутака ратних догађаја и питања живота или смрти народне и државне.

Како у кретању тако и у дужем задржавању на извесним станицама војска мора имати своје Издржавање. Да би се омогућило и то, ваља приликом подизања железница на главним и споредним станицама подизати и потребне зграде за слагалишта, за рад116нице и за болнице. На полазним станицама треба имати зградеза профијантско слагалиште с пекарницама за исхрану војске, која се у тој околини мобилише. Ту треба подићи и зграде за слагалишта муниције и оружја, за слагалишта одела, за смештај сталних болница, разноврсних радионица, и т. д.

То исто вреди и за станице на крају пруге, као год што то у мањој мери вреди и за узгредне станице према њиховој већој или мањој важности.

Правилна организација вожње, методичка експлоатација и подела целокуцног рада са потребним јединством у руковању ујемчавају потпуну корист од железница у ратно доба.

Откада се железнице употребљавају за ратне војне циљеве, Немци су се до сада показали као највећи мајстори у извлачењу свих могућих користи од овога модерног и најважнијег средства за комуницирање. С -коликом су вештином и с КОЛИКОМ су њиховом осведочвном марљивошћу извршили пренос онако велике војске и осталих потреба на границу Француске пред рат од 1870. године, можемо се уверити, кад размотримо у детаљу све њихове радове у тој прилици у нарочитим одељцима појединих стручних војних дела. -—

Јули 16. био је *први дан* њихове мобилизације за рат од 1870.. године. Већ 23. Јула били су мобилизовани извесни. делови њихове војске, а 24. Јула почело је превожење трупа по раније уређеном плану вожње. У то "доба шбијале су на границу Француске шест железничких пруга из Немачке, и по овим пругама у времену од 24. Јула до 9. Августа превезено је-на границу Француске 16.000 официра, 440.000 људи, 135.000 коња и 14.000 топова и кола, а за све то употребљено је 1.205 железничких возова са 115.000 осовина.

У свима јевропским државама е дана на дан повећава се рад око техничког припремања железничких пруга у свима правцима ради што повољнијег примењивања и употребљавања железница и за ратне циљеве, и у том погледу у Јевропи су поетигнути огромни успеси. Кад се у том погледу обазремо и погледамо на нас саме, онда изгледа, да код нас join није дошло доба озбиљног и неодложног рада -на подизању и размножавању железничких пруга и за војничке iiотребе и циљеве! -^- Шта ли чекамо?!

Немци су утврдили следећи преглед за оцену употребе железничких пруга за ратне циљеве:

Број возова, који се за 24 часа упућују једним правцем:

	по*једном колосеку:	по двојном колосеку:
1., Слаб посао	6 возова	18 возова;
2.,Осредњи„	12 „	24—30 „ ;
3., Просечни посао	18 „	36 „ ;
4., Добар „′	24 , „	48 „ ;
5., Ванредан , „	30 „	60—72 „ .

У том погледу Французи су до сада постигли овакав резултат: По једном колосеку они могу да упуте у једном правцу за 24 часа 18—20 возова, а по двојном колосеку 40—50 возова. -*U*

Приликом превожења трупа треба пазити на то, да се целејта ктичке јединице шиљу једним возом, (батаљон, батерија^ ескадрон), не цепајући их.

Приликом израђивања планазавожњу трупа треба имати на уму, *4ш* малу војску* цревозе железнице много брже скоро на Све даљине. јер за малу војску тек онда нема користи од железнице, кад је дужина пута, која се мора прећи, тако мала, да ће се утрошити више времена око укрцавања и искрцавања војске, него штр би сепровело времена, кад би дотична трупа. отпутовала пешке до одређеног јој места.

Зббг дугог задржавања око укрцавања и искрцавања железница може да убрза кретање велике војске само навеликим даљинама[4]. У овом послу поред ооталог треба дакле водити рачуна и о величини војске и о дужини пута, коју треба да пређе т'а војбка.

За превоз једне дивизије данашњег њеног састава* за рат потребно је 58—60 возова,- и то може да послужи као норма у прорачуњавању за превожење војске. Корпус од две дивизије са свима његовим деловима потребује за превоз око 120 возова. Ако ово применимо на напред поменуту шему у Немаца, онда излази, да бисмо могли превести:

	По прузи једног колосекд:	По прузи . двојног колосека:
Корпус од две дивизије за	7 дана	за 3V2 дана; ,
„ три -	„ „ **9Va** „;	„ 4²/з дана.

Према овоме^ корпус од две дивизије треба превозити железницом с једним колосекбм на растојања већа од 100 километара, а корпус од 3 дивизије — на растојања већа: од 150 киломехара, јер ако учинимо друкчије, онда ће дотичне јединице прећи брже пешке дотично растојање.

Приликом превожења два корпуса и једне резервне дивизије *Бурбакијеве* армије услед недовољне припреме и недовсувног прорачуна у распореду Французи су у рату од 1871. године провели читаве две недеље, превозећи ту војску из долине реке *Лоаре* у долину реке *Дуба,* а тобн растојање та војска могла да пређе и пешке за 10 дана. Ублед незгодног избора мале станице *Клервала* за искрцавање трупа, потекла је таква збрка на тој железаичкој прузи, да су трупе трпеле велику глад **и** све друге неповољности.

Напоменули смо , напре^, да л^елезничка пруга мора тха буде и обезбеђена, ако **се** хоће да извуку од ње све могуће користи.

У почетку .рата од 1870. године Французи нису били обезбедили део железничке пруге *Фруар—Мец,* и због тога је немачка коњица омела превоз *Еанробервог* VI. корпуса из *Шалона* у *Мец.* Превожење. тога корпуса отпочело је 9. Августа, па је прекинуто 12. Августа, и у *Мец* оу стигле само 3 дивизије и 6 батерија тог корпуса, а једна пешадијска дивизија, једна коњичка дивизија и цео артилеријски парк остадоше у Шалону услед нападања Немаца. Растојање од Шалона до Меца износи око 125'километара, и тај простор војска је могла прећи са свим обичним путовањем за 6 дана^ те би се на тај начин цео корпус . могао у очи битке да уједини код Марс-ла-Тура са армијом.

Немци су се редовно озбиљно бринули, да обезбеде своје железнице приликом превожења своје војске у зону концентрацијску од сваког могућег узнемиравања и нападања од стране непријатељевих трупа. С тога је било решено, да етратегијски развој њихове војске повуку уназад на деону обалу Рајне на линију *Гисен—Фулда,* ако би Французи још одмах у почетку раТа прешли у наступање.

II., Стратегијски значај тврђава.

„¥ прошлом столећу било је иетакнуто питање о томе: Да ли тврђаве у ратно доба могу бити од користи? — Неке државе нашле су, да су тврђаве некорисне, па су Јіх рушиле. Што се тиче мене, ја мењам основу тог питања, и постављам друго питање у овом облику: Је ли могуће изводити ратне радње .без помоћи тврђава, па одговарам, да је то немогуће. Без пшмслЬи хврђава не може се саставити добар план. . рата, а без помоћи цољских утврђења не могу се изводити офанзивна, дејства. Многи ђенерали нису признавали важност тврђава, али су на крају крајева-

дошди до закључка, да дуги операцијски правци и продирање у непријатељеву земљу немогуће је.изводити без тврђава"! — Наполеон.

Брзина у извршењу ратних рперација у данашње доба зависи у многоме од количине и правца железвдчких путова. У колико је год више железничких путова, и у колико су год железнички путови управљени више управно на фронт главних операција, у толико ће и војека на главном операцијском правцу бити незавиенија у погледу снабдевања потребама, па дакле и слободнија и бржа у својим операцијама. Да би железнички путови могли корионо да послуже војсци, они морају бити потпунце обезбеђени од непријатељских узнемиравања и кварења. Ова безбедност железничких путова најпотпуније се постиже поред осталог и вештим постројавањем потребног броја тврђава на најзгоднијим тачкама. Према овоме тврђаве у дана1пње доба сем остал.ог имају један од важнијих задатака, да обезбеђују и железничке путове, а ђстале улоге тврђава у данашње Доба изгледа да долазе у у други ред. Велике војоке не могу живети само на рачун средстава места, већ се потребе војсци морају преносити железницом из отаџбине. Ако су железнички путови, који везују војску за отаџбину, обезбеђени тврђавама, онда he војска нападачева бити принуђена или на распарчавање своје снаге, или he бити принуђена, да правилно опсађује тврђаве. Ака буде ово последње, онда се губи у времену, које може изнети 6:—8 а и више недеља, а за то време бранилац може да привуче к себи и оне делове војске, који нису могли да стигну на бојно поље у прво време. С појавом железница појачат је и значај. тврђава.

У осталом, питање о значају тврђава колебало се стално. /

Тако у ХУП: и XVIII. веку, кад се војска снабдевала. потребама искључно из магацина у позаднини, безбедност путова и магацина изазивала је и подизање великог броја тврђава на државним границама. Тврђаве тог времена нису биле велике, јер није имало довољно ни средстава за јаче наоружавање тврђава, а недостајало је и људства за посаду. Војске тог

времена ретко су бивале јаче од 50.000 људи; оне су морале да воде рачуна о тврђавама, на које су наилазиле, па ако су их понеки пут и мимоилазиле, (принц *Јевђеније Саеојски* у Италији 1706. године), тојебило увек са ризиком за позаднину своје војске.

Значај мањих тврђава почео је опадати, чим су се појавиле веће војске, које су почеле примењивати реквизицијски систем издржавања, а нарочито им је опао значај од оног доба, кад је настало нагло усавршавање артилерије. Наполеон је редовно тежио у ратовима, да што пре овлада већим и значајнијим тврђавама.-

Велике масе војсака не могу жргвети и деловати на војиштима без помоћц железничких путова, па то је и узрок, што тврђаве у данашње доба служе првенствено као средство за заклањање и обезбеђивање железничких путова.

Ради одбране државе врло је корисно, да се на најважнијим тачкама граничнезоне и у унутрашњооти земље подигну јаке тврђаве, које могу да послуже као наслон војсци, која дејствује у пољу, али је улога тврђава исто тако важна и у одбрани и обезбеђивању и железничких путова, јер је снага железница у превлачењу толика, да се железницом може свако-дневно превлачити хране и фуражи скоро за један милијун војника и за 250.000 коња. Ако су дакле железнички путови, који избијају на границу, заштићени јаким тврђавама, онда је непријатељска в<?јска принуђена, или да напада дотичне тврђаве, или да их обилази. Међу тим обилажење тврђава и у опште бочна кретања великих војсака врло іе тешка ствар, теуелед тогаи тврђаве имају ова два значаја:

1., Тврђаве служе војсци као ослонац за маневровање у стратегијском емислу на извесној цросторији војишта;

2., Оне обезбеђују железничке путове, којима би се могао да користи непријатељ, а непријатељ мора да прибегава дугој и мучној опсади тврђава, да би их заузео, или мора с муком далеко да заобилази.

Са теоријског гледишта стратегијски значај тврђава зависи:

1., Од положаја тврђаве према операцијском правцу, који води у непријатељску државу;

2., Од јачине тврђаве, која опет зависи од *величине, врсте* и *паракшет* тврђаве, од тактичких осабина оног доложаја, на Кефее је тврђава, од величине и каквоће посаде, од. наоружања, и најзад *Ш* од талента команданта тврђаве. —

Тврђаве, којима се обезбеђују офелезнице. — Теоријски погледи о стратегијскоМ значају_;тврђава, које наведоемо напред, нашли еу свог разлога у ратовима последњег доба. Данас је утврђена иетина, да рушење железница и појединих објеката на железничким пругама, као што су мостови, тунели, пропусти, и т. д., много пута веома дуго не допуштају непријател>у, да се користи железницама, ометајући и оспоравајући на тај начин операције његове војске..

Пошто су железнице најмоћније артерије у савременом ратовању, то је без сумње врло важно, имати у својој власти што већу мрежу железничких путова, који су довољно обезбеђени од непријатељских узнемиравања, и који не допуштају непријатељу, да се користћ тим железницама. Нема сумње, да за овим теже обе зарађене стране, т. ј. обе зарађене стране теже подједнако, да железнице очувају еамо за своју потребу, или ако је «не могу очувати за се, онда да учине бар то, да се и непријатељ не могне користити њима.

Са чисто теоријског гледишта и један и други начин може се применити корисно у даном случају. Ако је нека железничка пруга, гледајући на њен правац и на њену одшту моћ, таква, да се њоме м9жемо користити у току операција, енда је боље, да се она обезбеди подизањем твр^ава на. згодним положајима; а а к о је пак железничка пруга у опште од мањег значаја по наше интересе у току могућих операција, онда би било корисније, да се у даном случају поруше главни построји железнички, те да се и на тај начин не допуети непријатељу за дуже време, да се може користити железницом:за своју потребу._

У осталом, ово питање решава свака држава по своме гледишту и нахођењу. Тако н. пр. Французи заступају гледиште, да се железница обезбеди подизањем тврђава^ док Немци у том питању претпостављају рушење железница у тренутку нужде и опасности. Нема сумње, да је најбоље примењивати и један и други начин, како кад буду налагале прилике, т. ј. ако дотичВу железницу у току операција може да употреби само непријатељ,. онда је боље, да се железница поруши, а ако је она потребна и браниоцу, онда. је боље обезбедити је тврђавама. При овоме треба имати у виду и ту околност, да се подизањем тврђава војска поштеди од многог распарчавања и оолабљавања за дејства у пољу.

Овом питању Ауетријанци нису поклањали довољно пажње пред рат од 1866. године, те су и допуетили Немцима, да се у том рату користе њиховим железницама у правцу за Беч. Упадом у Ческу Немци су наишли на две главне железничке пруге, и то једну, која иде од *Дрезде* на *Терезијенштат, Праг* и *Пардубиц,* и другу, којаиде од *Цитау-а* преко *Фајхенберга, ЈозефшШата* и *Кенигреца* опет у *Пардубиц.* Обе те пруге ради одбране имале су тврђаве, и то на оној првој била је тврђава *ТерезијенштаШ,* а на другој^— *Јозефштат* и *Еенигрец.* Али попречна пруга међу њима *Турнау—Краљуп* није била ничим заштићена, те су за то Пруси при упаду у Чееку и могли да се користе железницом *Рајхенберг—Турнау—Краљуп—Пардубиц* и даље на *Брин* и *Беч,* и ако је она мало заобилазила, (сл. 70.).

У рату од 1870. године још у самом почетку било је јасно, у колико ће операције немачке војске зависити од савлађивања тврђава, које су владале железничким пругама, (сл. 71.).

Немци су прешли границу Француске код *Форбаха* и *Вајсенбурга.* Од *Форбаха* железница иде преко *G. Аволда* ка *Мецу,* где је нресечена тврђавом. Од *Вајсенбурга* железница је ишла преко *Хагенау-а* до станице *Венденхајма,* одакле се*одваја крак за *Страсбург—Париз.* Станица Венденхајм находила се за десетак километара далеко од Страсбурга, што је без сумње умањило савремени значај те тврђаве, јер чим су Немци блокирали и Страсбург, они су се за све време безбрижно корисхили пругом за Париз. Али како је ли-

нија Вајсенбург—Хагенау-^ВенденхајМ:—Париз била ијединa на том правцу, коју су НемцИ:могли да употребљавају, т.о их је и принудидо, те су одмах приступили опсади *Страсбурга,* која је отпочета 11. Августа асвршена 28. Септ£мбра. Опсада Страсбурга! задржала је око себе за (жб време читав један немачки корпус од .47.000 људи. ,

',« С' падом Страсбурга Немци су могли да се Корір сте даље железницом и до Тула. Оцсада Тула отпо. чеда. је 14'. Августа, а свршена је 23. Септембра, те од тада Немди су имали сдободну пругу од *Вајсен-. бурга* дст *НанШајља,* а кад је био оправљен мост код Нантајља, онда су се Немци мо-гли да кориоте том пругрм чак и до"станице *Лањш-а* у непосредној близини *Париза.*

Нантајљ је далеко од Париза око 75 а *Тул* око 230 километара. Јаснр је; дакле, какве су користи имали Немци од заузи^ања *Тула.* Тунед код.Нантајља добио је значај због тврђаве *Соасона,* која још не беше ' заузета. *Соасон се* предао 16. Октобра,

И ако су сад Немци имали слободну железничку линију од *Вајсенбурга* до *Париза,* они су хтели да обезбеде за себе и линију од *Форбаха,* како би на тај . начин потпунце обезбедили за себе пут од Вајсенбурга.

За 36 дана Немци су подигли железничку линију од *Рамилш-а_* до *ЈЈонШ-а-Мусона.* Та је линија попунила Немцима недостатак у цозаднини њиховој, атај недостатак није било могуће поправити друкчије због удорног брањења тврђаве *Бича,* који ое одржао све до свршетка рата. •: ' ,

• На тај начин самим током. операција Немци су били принуђени, да одмах приступе опсадној војни, како би : обезбедили своје даље наотупање ä најзад и блокаду Париза.

, Пошто је дао *Мец,* армија Лринца Фридриха Карла у покрету на југ морала је да уреди линију *Ђжм—Шомон,- Шатиљон ца Сетт'до Монтеро-а.* То је била једина линија, која семогла употребити, пошто је линија од *Милхаузена* преко *Лангра* ка *Паризу* била јако " искварена, па сеније ии могло мислити/да се она оправи ускоро.

Немци су доцније приступили опсади *Тионвцља, Моимедиа* и *Мезијера,* те су на тај начин отворили линију од *Форбаха* преко *Меца, Ардена ц Ремса* ка *Ларизу.* Они су имали право, што су за се оеигурали северну железничку пругу, не гледајући на велике жртве, које су поднели у том осигуравању. Порушени мост код *Фонтена* на *Мозелу* прекратио је вожњу на^ главној прузи за пуних 17 дана, али тај прекид није рсетила во^ска, која је опсаћивала Париз.

; Да би отворили линију *Шалон—Ремс-^-Париз* Немци су заузели *Лаон* и тврђаву *Ла-Фер..* Тврђаве, које нису биде у близини железничких пруга, ниеу ни чиниле Немцнма значајних сметњи у њиховом прqдирању у Француску, те за то нису ни сматрали за потребно, да их заузимају. Да. би онемогућили. Француза могуће продирање у цределејужне Гсрманије, Немци су сматрали за по^ребно, да изврше опсаду *Белфора.*

У опште мале тврђаве, као што беху оне на северу Француске, IIII из далека нису оправдаде труд и жртве око њиховог издржавања и чувања, јер су; их Немци после кратког бомбардовања заузимали, па су за наоружање тих тврђавица употребл.авали ч ону иоту артилерију, • коју су отели из су^едних француских тврђава. Међу тим те исте тврђаве послужиле су Немцима као солидни наслони у одбрани.

Исто тако у овоме рату показало се јасно, да рушење железница и појединих важнијих објеката на њима у погледу задржавања недријатеља чини далеко већу услугу, но што су у т,ом погледу могде да учине мање тврђаве. Тако на прикер, *Тул* је капитулирао 23. Септембра, а међу тим разрушени тунел у *Нан-Шајлу* и.моет на *Марни* до половине Децембра нису допустили Немцима, да се користе желеаничком пругом до блокадне линије. Соасон се предао 16. Октобра, а међу тим оправка порушеног тунела код *Верзи-а* одложила је отварање пута до 18. Новембра; *Лаонсе* предао" 9. Септембра,. а међу тим оправка моста у *Врвљу* довршена је тек 22. Децембра, и т. д. —

До краја рата Немци су имали у бвојим рукама само две железничке пруге ради везе са својом отац-

бином, а међу тим морали су у име тога Да насилним путем заузимљу 13 тврђава.

Место (положај) тврђава на војишту.

У опште положај једне тврђаве на војишту тек онда има правог значаја, ако што потпуније и што боље штити главни операцијски правац војске, а у исто време ако грози главном операцијском правцу непријатељевом. Место је тврђавама у најважнијим центрима државног бића, на важним чворовима и укрштањима важнцх комуникарија и сувих и водених, у близини великих и богатих и индустријских вароши, на важним превојима и прелазима из једне у другу област, и т. д.

Управо положај — место тврђаве на војишту одређује се према општем географском склопу дотичног предела у погледу на извођење операција и према општим социјалним и политичким приликама и потребама. Ова три главна услова одређују дакле *месшо, врсШу, величину* и *јачину тврђава*. Извесни војни писци признају стратегијску потребу тврђава (Клаузевиц назива тврђаве *„хотелима у пустињи")* само онда, ако их је изазвала општа географска, социјална и политичка потреба.

У рату од 1866. године за Немце је био најкраћи операцијски правац од њихове границе у правцу Беча кроз *Моравску,* али се на том правцу налазила тврђава *Олмиц*. Услед тога Немци не узеше тај правац, већ онај најкраћи правац између *Берлина* и *Беча* кроз *Ческу,* те су на тај начин обишли *Олмиц,* па покоривши Саксонцепродрли су у Ческу, те су на тај начин извршили уједињење елпске војске са првом армијом. Аустријанци еу се користили *Олмицом,* текпошто су претрпели пораз код Кенигреца. Међу тим тврђаве *Терезијенштат, ЈозефшШаШ* и *Кенигрец* нису имале скоро никаквог значаја заг Прусе услед тога, што су биле незнатне и мале тврђаве. Приликом подилажења бојишту код *Еенигреца* командант друге армије беше оставио само један батаљон и један ескадрон наспрам *ЈозефшшаШа* тек само ради осматрања, и ако су Аустријанци у тој тврђави имали око 7.200 војника.

У рату од 1870. годхгае били су ови операцијски правци из Немачке ка Паризу:

1., *Мазел—Белфор—Везул—Лангр—Шомон—Бар — Тројес—Париз;*

2., *Страсбург—Саверн—Пфалцбург—Линевиљ— • Нанси— Тул—Комерси—ВиШри—Мо—Париз;*

3., *Сарбрикен—Мец—Верден—Шалон—Париз;*

4., *Луксенбург—Лонгви—Ремс—Париз;*

5., *Монс—Лаон—Соасон—Париз.*

Последњи два правца били су заштићени неутралношћу *Луксенбурга* и *Белгије,* а остала три правца браниле су тврђаве *Белфор, Страсбург* и *Мец.* Немци су изабрали онај трећи правац као најкраћи и најбољи, јер тај правац брањаше тврђава *Мец.*

На том операцијском правцу находио се велики утврђени логор *Мец,* а у страни од операцијског правца III. и IV. немачке армије налажаше се велика тврђава *Страсбург.* У *Мецу* је заробљено 140.000 војника француске војске, иМец је падом обезбедио Немцима мирно борављење под Паризом. Мец није пао с тога, што је то била несигурна тврђава, него је пао о тога, што је маршал Базен неправилно оценио његову важност и значај. По своме правом значају Мец је могао да задржи око себе најмање 200;000 Немаца, а у том би случају био веома отежан положај оних двеју армија под *Паризом,* а то би у исто време обезбедило и оно силно прикупљање нове француске војске, које је доцније извршено у броју од 600.000 војника. Све би ово испало друкчије, да је Базен оставио у Мецу један корпус, а са оетатком војске да се кренуо на југ, па тиме створио кадар оној новој прикупљеној оилној војеци народне гарде, која је после капитулације *Седана* остала и без икаквог кадра и без великог значаја.

Само на 10—-11 километара далеко од операцијског правца III. и IV. немачке армије налагио се *Страсбург* са посадом од 17.000 војника, па је и п а к з а извесно време везао уза се 50.000 Немаца, а да је око *Страебурга* било и истакнутих форова, он би везао уза ее и читаву једну армију немачке војске.

Као што је познато, у времену од, 19. па до 27. Септембра стојало је око -пола милијуна бораца немачке војске под зидинама трију тврђава, а кад паде Мец, ипак је под зидинама тврђава остало око 450.000 људи. Из овога^се^види, кодику вредност имају тврђаве, само ако 6е налазе на добром месту, и ако.одговарају *ц:* осталим захтевима њиховог уређења и командовања. -У опште Немци нису имади BOF зна каквих мука у освајању француских тврђава "за то, што њихове тврђаве ниеу одговарале' савременим" захтевима уређења *(СШрасбург* је био без форова, а *Париз* без гарнизона) и управљан?а.< -

У^рату од 1877.—78. годцне- главни операцијски правац руске војске водио је од *Свиштова* преко *Габрова—Шипке, -— Еазанлика Ђ.Једрена* на *Цариград.* Дужина тога правца износи близу 450 к.метара. Наступајући овим цравцем, Руои су обилазили четвороугаоник уврђава *Рушчук — Силисгприја — Шумла — Варна.* Овај правац руског наступања није давао потпуне безбедности за руску војску, јер је на тај правац с левог бока могао да удара *МехмедАли-паша* са 100.000 Турака, који се био затворио у четвороугаоник ломенутцх тврђава, а с десног бока могао је да удара на тај правац *Осмаи-паша* од Видина с његових 35.000 бораца, којима се могаху придружити и оних 16.000 војника из *Средца* (Софије). Тако главни операцијски правац Руса наилазио је само на *ЈедреНе* као једну једину тврђаву на том правцу. Значај пак *Једрша* као последњ.ег -ослонца турске војске ,био је незнатан и сумњив, јер се *Једрене* могло обићи. Та тврђавн изгубила је много од свога значаја већ и с тога, што öе зна, да, је руска војска iipe тога олако савладала далеко јаче-преноне на своме операцијском правцу, као што беху *Дунав* и *Балкан.* Четвороугаеникгврђава надазио се удаљен од операцијског правца руске војске на 3—4 марша, na је ипак приковао уза се читава два кориуса руске војске, и ако и толико руске војске беше много мање, него што беше турске • војске под Мехмед-Али-пашом.

Са свим је други значај у овоме рату имао утврђени логор код *Плевне,* која је била удаљена само за _

2 дана марша од операцијског правда руске војске. Пошто је руока војска прешла прбКо Дунава, *Осман-Маша* је похитао из *Видина* у *Плевну,* гдо је постепеио додизао утврђен'и логор, око i^ora- се доцније развила огорчена и страховита борба између Руоа и Турака, где еу Руси претрпели еилне губитке у војсци, али су ипак најзад смрвилд Турке, заузели Плевну и заробили чувенога. *Осман-пашу.* Са својих 40.00Q бораца Осман-паша је приковао з'а Плевну пуних 120.000 Руоа, ii задржао Ру.ее од даљег продирања око *4l/ž•-* месеи,а. , ^/

У истомрату у походу Руса на.Ерзерум операцијски правац Руса иото тако ударао је на утврђени *Карс,* који језнатно ослабио руску војску, принудивши је на деобу енаге. -

Из свега до еада реченог види се, да су све тврђаве, које су се налазиле или на самим операцијским лравцима или близу операцијских праваца, задржавале и слабиле нападачеву војоку, а све оне тврђаве, које су биле даље од операцијских праваца ниоу имале Бог зна каква утицаја на ток операција.[1] У 1866, години Аустријанци су добровољно иримили на себе улогу браниоца чак и на отвореном пољу, и онда шта су могли да очекују од тврђава?! У 1870. години многе француске тврђаве нису имале довољно поеаде, па и оно што је било посаде у њима, било је лошијег еастава.

Величина тврђава.

Све оне положаје илл тачке, које имају или могу да имају јаког утицаја на стратегијскадејства у ратно доба, треба утврдити. фортифжкадијским објектима, који треба да буду већи, јачи и трајнији од обичних утврђења, чија је улога у ратно доба привремена или тренутна. Израде фортифи^ацијске,: које се подижу на в.ажним положајима или тачкама, и које могу да имају сталног стратегијског утицаја на ратна дејства, а које че израђују још у мирно доба од најбољег материјала са задатком, да за дуже време могу одолевати дејству п најјаче артилеријске ватре, називају се *тврђавама.*

Величина тврђава подешава се према улози, која се намењује којој' од тврђава у ратно доба. 0 том предмету М. М. Магдаленић пише овако:

„Тврђаве се граде[1]:

а., „За непо^едну одбрану извесне тачке или просторије, односно за спречавање пролаза преко дотичне тачке или Просторије, или за спречавање пролаза непосредно поред њих;

б., „Да послуже јачим снагама војске као маневарски ослоцац у стратегијском смиелу а на простору географеког реона дотичне тврђаве. —

„За онај први циљ употребљавају се и граде *мале Шврђаве* (Forts) а и *велике тврђаве,* или тако звани *Шврђаве—логори,* (Places a camps retranches);

„За онај други циљ употребљују се и граде само *велике тврђаве* или *гпврђаве — логори*."

У своме реферату о *„Одбрани држава и фортификацији на крају XIX. века"* инжињер - пуковник г. М. М. Магдаленић на стр. 53. вели између осталога:

„Кад је какво место опасано угврђеном линијом са свих страна, *али без нарочитог фортификацијског ослонца у средини његовој,* то је *утврђени логор*. Кад се пак позади утврђене линије, која опасује извесно место са свих страна, налази други засебан фортификацијски ослонац ма каквог облика, који с једне стране даје могућности безопасног смепггаја свих потреба потребних за бој и живот како непосредној посади дотичнога утврђеног места тако и војрци, која се у својим операцијама ослања на њ, а с друге стране чини немогућим продирање нападача кроз међу-просторе између утврђења предње линије, било нд,силно или изненадно, ноћу или у магли, то је *тврђава — логор."*

Овако поетављена разлика између *утврђених логора* и *тврђаве — логора* и чини, те се *утврђени логори* и не могу употребити као Маневарски ослонци војске у стратегијском смислу, -јер немају, како вели пуковник г. Магдаленић, обезбеђених склоништа за све потребе, које су нужне војсци за бој и живот,

[1] *„Одбрана држава и форШификација на крају XIX. века",* реферат од М. М. Магдаленића, инжињер-пуковник^, стр. 83.

и које немају унутрашњег ослонца за одбрану као заштите противу насилног или изненадног продирања нападачевог кроз међу-просторе између појединих утврђења, којима је опасана извесна просторија.

Према оваким назорима и погледима инжињер - пуковника г. Магдаленића ако се жели, да тврђава послужи као ослонац за маневровање у стратегијском смислу, онда таква тврђава савременог типа и облика треба да има поред предње уТврђене линије још и *централни фортификацијски ослонац,* у коме би се могле еместити еве оне потребе, које су војсци неопходно нужне за бој и живот, а тај .унутрашњи ослонац сем тога требао би да буде и јака заштита противу наеилног или изненадног продирања нападачевог.

Мале тврђаве или форови подижу се на положајима или тачкама, које имају важни стратегијски или тактички значај. Ови форови имају задатак, да штите железничке и обичне комуникације на ужој просторији, да штите важне прелазе у планинским пределима, да обезбеђују крила војске наважним пололсајима, који ее налазе на главном операцијском правцу непријатељевом, да обезбеђују важне прелазе на рекама, да затварају и бране излазе из теснаца, и *т'.* д. Ове мале тврђаве имају више или мање *самосталну улогу* с посадом и наоружањем, који одговарају њиховој задаћи и њиховој величини. Величина и целокупно унутрашње уређење форова подешава се у сваком посебном случају према посебним улогама, које се намењују сваком фору посебице.

Ако се ови форови подижу на извесном удаљењу исдред или у страни од велике тврђаве са задатком, да туку нападача на великој даљини, да га растројавају, и да га принуђавају на распарчавање његове снаге,- онда се такви построји или израде називају *деташованим форовима.*

Велике тврђаве (утврђени логори или тврђаве — логори) подижу се у држави на тачкама, које могу да имају несумњивог, јаког и одлучног утицаја на стратегијске радње војске у ратном добу.

Место, на коме треба саградити тврђаву за непосредну заштиту какве стратегијски важне тачке у

земљи, конструкција, величина. и целокугшо уређење тврђава удешавају.се према општем географоком склопу земљишта, према социјалним приликама, према важнрсги дотичне просторије у војничком погледу, према иодожају дотиЈре-[1] тачке у аемљи, према каквоћи и пробтранству изабрате тачке, према облику и. топо-. графском склопу земљишта, ца коме треба подићи тврђаву, као год и према топографском еклопу земљишта у непосредној[близини от тврђаве. .

Тврђав^е ее подижу ради обезбеђења неке просторије или неке тачке, где се укрштају многе и важне комуникације железничких и обичних нутова, наутокама великих река са пространим долинама; оне се подижу и за обезбеђивање војних завода (етаблисмана), у којима су смештене многе и сваковрсне пртребе за ратно доба, за обезбеђивање престоница, а најзад и за обезбеђивање важЕгах и.индуотријеких центара, у којима је нагомилано велико богатство разноврсне тековине. Ако се ма која од нацред поменутих fачака налази на таквом положају, који има трајни стратегијски утицај на дејства у ратном добу, или ако се која од тих тачака налази у близини таквих ооложаја, онда об" такве тачке ни у ком случају не смеју оставити, а да се на њима не подигну тврђаве.

Ооем тога, да би се веће неке географске препреке на извесном делу државне границе још већма ојачале, те учиниле још већом сметњом- у продирању нападачевом, или да би се те природне препреке иеутралисале, те да не буду сметњом кретању своје властите војске, и у опште, да би се затворили комуникације и пр.авци, ло којима се могу кретати војске, тврђаве ће подижу на.таквим тачкама, које су у непосредној вези са географским природним препрекама. Ако се тврђава подиже са таквим гледиштима и разлозима,, онда he се тврђаве налазити на положајима, помоћу којих ћемо имати у руци све стратегијске диније — географске природне лредреке и правце, по којима ое могу кретати војске, и тек у ^томе случају такве тврђаве и добијају извесни стратегијско значај. Сем тога, ако се тврђаве подигну на тим тачкама, т. j. ако се тврђаве оолонена каквугод важнију географску природну препреку, онда је теже и блокирати" такву тврђаву,. јер јој је тешко једновремено прићи с _разних страна и праваца, а у опште тешко ју је и нападати, Шм положај, на коме се налази таква тврђава, повећава отпорну моћ тврђаве, која је подигну.та на том положају, а положај у иего доба повећава и стратегијоки значај тврђаве. ,,ч .-.'.;.,. »

У опште свака тврђава треба да одговори овим уоловима: j : •

а., Да оклОпом и израдом може да послужи за склониште и веће војеке за. дуже време, али тако, да војска пе губи ништа од^слободеу своме дејствовању;

б., Да со тврђава може бранити и без учествовања пољске војске.

Једна центрадна тврђава оа детатованим форовима може потпунце да задовољи горње захтеве.

Неки писци мисле, да би требало имати испред линије форова на још већој даљини а на згодним тачкама још понеки фор, како би че на тај начин још вивде ојачала одбрана тврђаве од нападача, као што је фор *Палезо,-који.* се налази на јужном фронту *Париза* на даљини од 20 километара.

Врло је незгодно подизати тврђаве у варошима или у непосредној близини вароши, у којима живи многобројно становништво, као што су то престбаице. У ратно доба а у борби око тврђава, које су у вароши или у непосредној близини вароши, становништво се лако узбуђује страхом од опасности услед бомбардовања, и то преплашено и узбуђено отановништво може чак и да принуди домандапта одбраре, да не упртреби и крајња средства у одбрани тврђаве; Дакле, да командант тврђаве не би био под утицајем узбуђеног и преплашеног становништва, *Брицалмон* предлаже, да се за одбрану великих варовди, у којима је велики број становништва, не подижу дентралне тврђаве у самој вароши или у непосреднрј њиховој близини, већ да се дотична варош брани поиоћу 3—4 тврђаве —- логора, који би се еастојали из неколиких посебних форова, који треба да буду удаљени од вароши толико, да артилеријска ватра непријател>ева не би худила вароши и становништву.

Такве тврђаве — логори сем посаде потребују још и ,врло велики број војске, те с тога их неки писци називају и *армијским Шврђавским логорима. У* ову вроту тврђава могли би се понаособ урачунати и наши утврђета ;-лгш, *Пирот* и *Зајечар.*

Пошто савремене велике војске с погледом на укупну своју бројну јачину могу увек одвојити довољно снаге, која је потребна за опсаду важнијих тврђава — логора у непријатељској земљи, па да тиме себе ипак не ослабе за операције у пољу, то с погледом на потребуј да велики ослонци у земљи за маневровање у' стратегијском смислу буду обезбеђени од блокаде, *Брицалмон* предлаже, да се тврђаве- у будуће подижу или у облику знатно пространих тврђава — логора или у облику неколиких тврђава, "које би се разместиле на извесном простору већих размера, тако, да са тим простором чине *утврђени простор већих размера,* (Regions fortifiees). Ђенерал[1] *Брицалмон* налази, да је активна моћ оваквих тврђава знатно ве!;а од активне моћи свих других врста тврђава. Ова врста тврђава по *Брицалмону* треба првенствено да се постројава и поджже непосредно на зонама операцијским, јер је на тај начин нападач приморан, да се заустави пред њима, и да их напада.

Ако на дотичној државној граници има две рперацијске зоне, онда те утврђене просторе треба градити на простору између тих зона али под извесним погодбама. —

Ђенерал *Лер* налази, да ти утврђени простори већих разме,ра могу да буду једна целина за дефанзиву у стратегијском смислу само онца, ако се у унутрашњости те утврђене просторије буде налазила јака резерва, која би одговарала размерама те просторије, јер је само јака резерва у стању, да веже 3—4 засебне тврђаве у једну целину. *У* ову вроту тврђава могао би се уврстити и наш утврђени источни реон, у чију групу долазе *ПироШ, Виш* и *Зајечар.*

Изгледа, да је ђенерал *Брицалмон* у овом питању доста усамљен.

Питање о међусобном размештају и величини тврђава у држави не може се решавати- ни по каквој унапред одређеној системи, која би се могла примењивати подједнако свудаи у свима случајевима, јер су и етратегијски правци, које треба обезбеђивати тврђавама, различни на сваком другом војишту, и то како по облику, правцу и дужини, тако и по броју њиховом и по положају једног наспрам другог. Главно је овде, да размештајем тврђава у држави треба остварити и омогућити јединство идеје у одбрани земље, и да се између тврђава у опште осеha извесна унутрашња веза, т. ј. *„Шврђаве Шреба да буду свака посебице и сее скупа поуздане котве безбедности земље а Uo потреби и Uоуздани ослонци за офанзиву."*[1]

Значај великих тврђава посведочен је јасно у догађајима, који су се одигравали код *Меца, Париза, Белфора, Олмица, Карса* и *Порт-Артура.*

Све ове тврђаве — логори навлачили су на себе већу или мању снагу непријатељеву, па ако се у том кад год и деоило, да су тврђаве мало што' у том погледу помогле, онда је узрок лежао у неправилној оцени значаја тих тврђава, у несавременок наоружању и у осталој спреми, и најзад у слабом квалитету посаде и неумешном командовању.

Последњи већи ратови у неколико су објаснили и друга питања, која стоје у вези са величином тврђава, као што су *безбедност* од бомбардовања, *шешкоћу* извршења блокаде и опсаде, *безбедност* тврђаве од јуриша и *слободу* деловања активне снаге једне тврђаве у зависности од тога, у колико је око бедема тврђаве припремљено бојиште за јачу снагу па чак и за целу армију. '

За прилике бомбардовања не треба нам бољи пример, него што га можемо наћи у прилици бомбардовања Париза, где ее доказало, да форови деташовани на даљину од 1—5 километара ни у .колико не. обезбеђују тврђаву од бомбардовања, пошто пројектовање и постављање форова мора да се удешава према усавршавању артилерије и дејству артилеријске ватре.

Веровало се до 1870. године, да је за блокаду тврђаве — логора потребна 3—4 пута јача снага,

[1] *„Одбрана дрокава и фортификација на крају* Д2Х. *века",* реферат од М. М. Магдаленића, инжињер-пуковника, стр. ^8.

него што је лосада тврђаве, док се међу тим зна, да је Мец са својих 140.000 бораца блокирало 200.000 Немаца, а то је мање него дулли број олеађених. Покушаји Базенови/ да се лробије из Меца, остали су безуспешни. С тоА 8е може рећи слободној да што је већа војска у тврђавском логору, у толико је потребна мања снага за блокаду тврђаве, јер:.

•%', У колико је већа слага у тврђави, у толико она^ може теже да при-крије своје припреме зд пробијаite, јер та = спрема потребује извеоног времена, ,а међу тим цео успех те тугаљиве операције зависи од изненађења. Команданту блокаде дају могућности телеграфи и телефони, да.заодносно кратко време може да прикупи своју снагу, те да изиђе на судрот непријатељу са потребном надмоћношћу. Сви покушаји излетања из тврђава новијег времена затецали су увек у потпуној готовости за борбу војску, која врти блокаду;

2., Војска, која хоће да излети из тврђаве, нема довољно простора за потпуно своје развијањв; Код Меца н. пр. растојање из*међу источних форова *(Еле-а* и *С. Жилјен-а)* изноеило је> око 3 к.метра,. а-целокупна унутрашња просторија тврђаве са севера на југ износила је око 6 к.метара, и са истока на запад око 9 км. *Вазен* је имао 5 корпуса, а то ни приближно није било довољно за тако велику војску, која намерава да се пробије из тврђаве-;

3., Бојска, која хоће да излети из тврђаве, ограничена је исто тако и у избору правца; пробијања. Место пак пробијања у већини случајева познато је војсци, која блокира. Ако ее пробијање врши о мањом снагом, онда је у том случају всћа слобода;

4., На послетку војска, која намерава да предузме излет из тврђаве, излаже своје бокове нападу-за обухватање .оне војске, koja блокира. Јасно је дакле, колико је незгодно, налазити се у тврђави с целомједном војском — армијом са прооторијом у унутрашшооти тврђаве, која не одговара броју војске, која је у посади. Да је Базен оставио у Мецу само један корпуо^ врло је вероватно, да би Мец везао уза се и на дуже време од 2 месеца свих 200.000 Немаца,те би на тај начин Базен са осталих својих 100.000 одличних војника на

отвореном пољу далеко више и боље. користио ,и војсци и отацбини својој, ослањајући се на Мец са тако озбиљном посадом, него што је учинио, што се затворио у тврђаву оа целом војском.

Блокада тврђавских логора изазива много већих жртава код нападача, ако бранилац буде ћа упорством • бранио сваки педаљ земље испред и око тврђаве, Заузимајући згодне положаје ,на правцу непријатељоког наступања, утврђујући поједине тачке и положаје испред форова, бранилац тако зауставља нападача у наступању и напредовању, а у исто време приморава нападача, да опсаду тврђаве предузимље из веће", даљине. — ▷• / - ..' . . ', • • '; : •

Нема сумње, да се затварање у тврђаву треба да чини тек у крајњој нужди, онда дакле, кад је потпуно нелмогуће друкчије чинити. Заузимање положаја и борба на. положајима иепред форова доноси великих крристи, јер одбија блокадну линију на велику даљину, и натерује нападача на читав низ отворених напада. Отворени пак. напади на утврђене положаје под ватром са форова тешки су, и они нападачу задају озбиљних брига, и наносе му велике- губитке. Све то пакодлаже даље и даље могућност и време нападачевог коначног приближивања ка трвђави и постављаша' батерија у могућност, да бомбардује варош.

Док се војска бори у пољу, треба дврђаву рачунати -као тачку за наслон, под чијом се непосредном заштитом треба држати, што год је више могуће. Ако тврђава буде једанпут блокирана, онда упорство њене одбране поред осталот зависи од колпчине потреба, којима је досада снабдеведа, а од тога зависи и време. за које he се *моћи• одупирати поеада у тврђави. Што је већа војска затворена у тврђаву, *j* толико је fope, јер јој је теже иробити се, а и брже he јој нестати notреё'а, а; кад то буде» онда престаје и њена даља . снага и моћ'у погледу по^ребног отпора и одбране, јер је скоро лотпуно. немогуће, да ее потребе опсађеној војсци могу додавати и кроз блокадну линију, као што се to десило Русима у Порт-Артуру,' којВ. су били блокирали Јапанци. Приближивање Бурбакијево ка Белфору било је обзнањено потмулом пуцњавом из топова,

и командант. Белфора пуковник *Данфер* имао је намеру, да предузме одлучан излет, како би једновремено са Бурбакијем нанео Немцима удар с двеју страна. Рекогносцирања, која је *Данфир* предузео 15. и 16. Јануара, показала су, да Немци држе Још јако поседнуту контравалациону линију. Данфер је одмах закључио, да је Бурбаки још далеко, и да још није време за испадање из тврђаве. Рекогносцирањем од 17. Јануара увидело се, да Немци не само да ниеу умањили војску на целој линији, него да их је још и више, него што их беше 16. Јануара, а тог дана 40.000 Немаца потукло је армију Вурбакијеву од 140.000 бораца.

У 1870. години 200.000 Немаца блокирало је и опсадило *Париз,* у коме беше око 400.000 импровизиране војске. Да су Французи којом срећом имали бар половину од тог броја регуларне војске, опсада Париза у том рату остала би за Немце скоро нерешена задаћа!

Не гледајући на то, што у опсађеном Паризу не беше регуларне војске, Париз еа 2 милијуна становника, који брањаше импровизована војска, држао се ипак пуних 4 месеца, и само. глађу био је приморан на предају, и ако намештању немачких батерија није сметала посада Париза. Нема сумње, да би опсада Париза стала Немце огромних жртава, па би можда била чак и немогућа, само да је у Паризу била регуларна француска војска.

Ако се тврђава буде сматрала као ослонац за пољеку војску, онда и обилажење такве тврђаве ако није немогуће, а оно је врло сумњиво. Догађаји код Меца свакојако показују, да тврђавски логор са својим унутрашњим пространством, које не одговара броју посаде, не може да служи за дуже време као прибежиште војске, јер ева снага и сав значај те тврђаве за велику војску своди се на улогу тачке за наслон за активну војску, која има да лови згодан тренутак, да предузме одлучне радње .у нападању. У наступању Немаца ка Мозелу, док још није био довршен стратегијски развој II. армије, Базен је могао да заузме положај иза реКе- *Hud-a,* па ртуда да грози позаднини непријатељеве војеке. Тврђаве Мец и *Тионвиљ* с довољним бројем прелаза између њих сачували би армију од неповољних поседица. У кретању Ц. немачке армије 12. Августа • ка прелазима-преко *Мозела* Базен је могао ослања^ући се на Мец да нападне непријатељацелом својом.војском на десној или на левој обали Мозела у времену, кад су.се Немци кретали јужно од тврђаве. Августа 16. у времену битке код *Марс—ла—Тура* Базен се врло вешто користио Мецом као отпорном тачком свог левог бока, а 18. Августа при судару код *Гравелота* опет као прибежиштем у позаднини, али Базен провусти тренутак, да из Меца изађе онда, кад је требало. То исто десило се и Бурбакију после изгубљене битке код *Монбељара.* Близина Безансона бМла је врло корисна за Бурбакијеву разбијену војску, али он остаде под том тврђавом читава три дана непомичан, (од 22.—26. Јануара), те је на тај начин пропустио згодне тренутке за напад на непријатеља, и то је на послетку довело до разоружања његове армије. —

У рату од 1877.ᵛ године при заузимању положаја на "висовима ,код Алацина *Мукшар-паша* се користио тврђавом *Карса* као основицом за своја дејства. У битци код *Авлијара* 20. Септембра посада Карса учеетвовала је у боју, обилазећи руеко десно крило.

Историја последњих ратова објашњује и значај гомиле тврђава, које су удаљене једна од друге за 2—8 марша. Четвороугаоник тврђава *Пешчијера, Мантуа, Верона шЛењаго* у рату од 1866. године веома су много помогле слабијој аустријској војсци' од 70.000 бораца у одбрани противу 200.000 бораца италијанске војске. Четвороугаоник тврђава *Рушчук,. Шумла, Силие Шрија* и *Варна* могао је бити врло опасан за руски. гдавни операцијски правац, да је само турска војска била подобнија за активна дејства.

Ови примери показују, да се сав значај гомиле тврђава састоји у ослањању војске на" њих. У 1866. години много слабија аустријска војска код *Кустоце* туче далеко јачу италијанску војску; у 1870. години онако јака турска војска у четвороуглу тврђава безуспешно напада слаби одред руске војске код *Ругичука,* 7. Новембра код *Пиргоса,* 14. Новембра крд *Мечке*

и *Трсшеника,* 22. Новембра код *Јелене* и 30. Новембра поново код *Мечке.*

\ У рату од 187Ö. јсодине четвороугаоник тврђава *Лиљ, Дуе, Арас ппамбре* дао је могућности младој војсци Федербовој, да предузимље са успехом операци]е противу *Мантајфла,* чија је војска штитила блокаду Париза са северне стране.

Групе тврђава, које су везане у једну целину покретном резервом, имају значај *армијских_Шврђавских логора,* који ојачавају снагу војеке, или јој служе као сигурно прибежиште на дуже време. 0 појавом даиашњих огромних војсака спремање еличних прибежишта за иоле већу војску изгледа да је неопходно потребно.

Врсте и особине тврђава.

Отпорна снага. тврђава далеко је јача у оних тврђава, у којихфортификацијски састојци носе тип сталних утврђења, него у оних тврђава, у којих ти састојци носе тии привремених и пољских утврђења. У колико су тврђаве са привременим њиховим оеобинама незгодне, показује већ и та околност, што се у последњим неколиким ратовима у Јевроии сусрећемо само с два таква утврђена логора, и то један је био код *Плевне* а други код *Шајинова,* али оу се и ти утврђеии логори истакли по сили крајње нужде, када се није ни могло мислити, да им се да особина сталних утврђења због краткоће у времену. Да *Осман-паша* није излазио из *Вдина,* и да се није утврдио на пожајима код *Плевне,* нема сумње, Руси би с мало трупа могли да форсирају *Валкан* као последњу одбранбену линију Турака. С тога је опет јасно, у колико је за Турке било важно, да заузму и утврде положаје' око *Плевне.* Због оскудице у времену и пољска утврђења одиграла су уовој прилици своју улогу не може бити бол>е.

Плевна као *утврђени логор* е посадом од 40.000 [illegible]

поеле три неуспешна јуриша, да опседну (блокирају) Плевну.

Слично *Плеени* утврђени логори могу да послуже за неко време и као наслон за војску, ако у унутрашњости својој имају осигураних слагалишта за сваковрсне и неопходне потребе за живот и за рад војске. Ако тога нема, онда је капитулација неизбежна.

Примамљиви назив *„утврђени логор"* може да однесе војску у заблуду, те да потражи у њему прибежишта у критичном тренутку. С тога ето Стратегија и даје већи значај *утврђеним положајима,* на којима се војска може и да задржн неколико дана, не излажући се катастрофи, што је опет неизбежно, кад војска силом околности буде натерана, да се затвори у утврђени логор.

Јачина посаде у тврђави.

' Као и свуда тако и у питању снаге за одбрану једне тврђаве најважнији чинилац је човек или људска посада тврђаве. У одређивању снаге за посаду једне тврђаве треба водити рачуна о томе, да се као јачина те снаге одреди према осталим приликама што је могуће мањи број војске, јер тврђаве тек онда имају евога оправданог значаја, кад не потребују велику војску ради своје одбране. Значај истинске одбране тврђава тражи • у првом реду, да у састав посаде у тврђави уђу онакви делови војске по каквоћи, какви су делови и у пољске војске.

Историја последњих ратова даје нам неколиких примера, како је слаба вајда од тврђава, ако је у њима гарнизон лоше каквоће. *(Ардагон* у рату рд 1877. године, *Страсбург* у рату од 1870. године).

Да је био само бољи састав гарнизона у *Белфору, Данфер* би привукао на себе не дуплу него и много већу снагу Немаца. — (.

Брзина мобилизације немачке војске у ратовима од 1866. и 1870. године и неспремност француских тврђава да у потребном часу испоље потребни отпор и довољну снагу у одбрани, показали еу, да брзина у мобилизациј» пољске војскр може да буде судбоносна по

тврђаве. У овом погледу Немци и Аустријанци нису грешили у рату од 1866. године. Од своје странеАустријанци су благовремено издали потребна наређења," тако, да су концем Маја све њихове тврђаве северног, дела војишта биле потн^но попуњене с потребним гарнизонима, а као лрто је познато, ратна дејства су отпочета тек у половини. Јуна. Пруси пак издали су -налог још 27. Марта, Да се спреме за одбрану тврђаве *Нојсе, Глац, Торгау* и *ВиШембврг.* :

У рату од 18170. године Французи о свему томе нису водили скоро • никаквог озбиљног рачуна, па је и то био један од узрока онаке брзе предаје појединих тврђава. Па и у *Мец* као тврђаву прве класе дошао је гарнизон само на неколико дана пре објаве рата. *Страсбург* још ни 6. Августа није био доведеи употпуно стање за одбрану, а већ, 9. Августа била је под *Сшрасбургом баденска диеизија,* а 14. Августа ту је био прикупљен и цео Х1У. корпус ђенерала Вердера. Колико оу Французи били немарни у попуњавању тврђава са неопходним бројем војске види се по томе, што је у *Страсбургу* било свега 4редова *сапера,* у *Тулу* није било ни једног, а у *Марсалу* био је цигло један. У почетку рата у. тврђави *Лбигви* бцо је само командант, али ту не беше гарнизона, а било је још и других тврђава без гарнизона, као што беше *Хагенау,* који је због тога заузет изненадним* нацадом још 7. Августа, и т. д. Сва ова факта говоре, да и у мирном времену треба држати у тврђавама довољно јаку војску добре каквоће, како непријатељ не би могао отежавати ни узнемиривати довршивање мобилизације војске у тврђавама, и како би дотична тврђава у часу потребе могла да испољи велики значај свој у одбрани од непријател>а.

У опште узевши, одржавање тврђава у потпуно исправном стању и у потпуној спреми за одбрану стаје веома скупо, и у толико још и скупље, у колико дуже траје време мира^ Ово и чини, те се скоро свуда у тврђавама и око тврђава обдржава само оно и у онолико војске и потреба, у колико је то неопходно потребно. Али у томе не треба заборавити, да ,у једној великој тврђави по објави рата има тако много

да се ради и уради, да се на то мора да употреби евеколика и разноврсна снага. Ни . најбоља тврђава није потпуно спремна у времену мира за одбрану. Околина око тврђаве пре свега мора да се рашчисти, бедеми тврђаве морају да се удесе за топовске табле, ровови морају да се. очиете, морају да се направе препречна средства, да се осигурају капије и мостови, да- се подигну прелази, да се направе путови, да се поставе железничке шине, да се утврде околна насељенаместа, да ее припреми муниција, да се спреми материјал и да се сграде отанови и остале просторије, чија површина често пута износи по читаве хектаре. Свака тврђава имаће недостатака, који се нису могли да отклоне у времену мира, него се то остављало од данас до еутра све до објаве paia. Увек има нечега да се Доврши, и увек се жели и хоће понешто више, него што постоји: Подизање привремених утврђења за извесни степен јачине у одбрани траје месецима. Французи су код Меца и Париза предали Немцима још несвршена утврђења, и ако су на •њима радили за* све време опсаде."[1]

Командант тврђаве.

Један од врло кажних фактора у испољавању потребне снаге и упорности у одбрани тврђаве јест енергичан и вешт командант, НvОНЈе управ душа одбране. Колико се времена може да брани једна тврђава од непријатеља, и с коликим се упорством може да изводи та одбрана од насртања. непријатељевог да заузме тврђаву, иоказала је одбрана *Белфора,* у коме је био командант тврђаве инжињерски пуковник *Данфер—Рошро.* Са слабим гарнизоном од, 16.000 бораца, међу којима је био одличан само један батаљон из 84. пука, а један батаљон *ронских обавезника* био је тек приближно добар, *Данфер* је читавим низом целисходних мера и енергичним излетима бранио своју тврђаву дотле, да је Немци ниеу могли никако освојити, и *Данфер* је своју тврђаву дредао Немцима тек на оенови услова закљученог примирија, и то по на-

!V. d. Golz, *Das Volk in Waffen,* од 1890. године.&^ЗвО.

рећењу државне власти. *Талијан,* командант *Пфалцбурга,* са олабим гарнизоном бранио је тврђаву до крајњих граница, и предао ју је тек по утрошку иоследњег оброка резервних потреба, и пошто се у тврђави међу поеадом вдавила извесна епидемична болест. Овај командант није био заборавио, да у последњем тренутку од војних потреба и оружја уништи еве, чиме' би се непријатељ у опште могао да користи, а није учинио као маршал Вазен, који је уз капитулацију *Меца* предао Немцима још и целокупну убојну спрему у потпуној иеправности.

За одбрану утврђених вароши неопходно је потребан енергичан и непоколебљив командант, јер у овом случају сем. осталог он има да савлађује и утицај поплашеног и узбуђеног становништва. Само енергија и тврда решеност *Хусејин-паше,* команданта тврђаве *Еарса,* могла је 1877. године да задржи турску војску у тврђави, не обзирући се на узбуђено становништво, које захтеваше, да се војска уклони из тврђаве, да би блокада била отклоњена. *Урих,* командант *Страсбурга,* није бранио тврђаву до лотребних граница у 1.870. години, и предао је непријатељу *Страсбург* 27. Септембра по наваљива?ву градског и војног савета, и . то баш у времену, кад су Немци хтели, да се још само епусте у градске ровове, па отуда да изврше јуриш. *Гук,* командант тврђаве *Тула,* предао се 23. Септембра услед наваљивања становништва, које је било јако преплашено бомбардовањем. Из свега овог јасно.је, да је за одбрану једне тврђаве неопходно потребно имати енергичног, непоколебљивог и спремног команданта, а уз то треба имати у тврђави и потребну снагу гарнизона, чија способност не сме изостајати иза. способности пољских трупа, као год што тврђаву треба и добро наоружати и снабдети и свима другим потребама.

Тактичне особине положаја, на. којима се подижу тврђаве.

Тврђава треба ,да је подигнута на најзгоднијем месту дотичног војишта, т. ј. тврђава треба да.је подигнута онде, где се налази најбољи полежај у погледу на војно-географске, социјалне и политичке прилике. Што се тиче услова места, на коме ваља подизати тврђаве, положај мора да буде отворен, и да ојачава одбрану тврђаве. Положај за тврђаву не сме да стешњава и да ограничава посаду у њеним дејствима за нападање у ширим размерама противу операцијског правца нападачевог, али у исто време положај треба да отежава обухватање тврђаве од стране нападачеве. У исто време тврђава мора да служи и као јака сметња нападачу у његовим дејствима, а и као депо свих потреба, као год што она мора да служи и као тачка — ослонац за пољску војску. На основи свега тога за тврђаву је најбоље меото на саотавцима или на *чвору најважнијих комуникација како сувоземних тако и водених.*

Део реке *Лабе* између тврђава *ЈозефшШаША* и *Ренигреца* био је за Аустријанце у 1866. години одличан стратегијски положај, који је имао значај бочног положаја према операцијским правцима, који воде Бечу из графовства *Глагса* између Лабе и тврђаве Олмица $И_{Ф}$ из Лужице (Лизаса) преко Гичина. Тај положај у то време прегрђивао је железничку пругу Лигниц—Траутенау—Пардубиц. С тога положаја Аустријанци су могли да грозе Шлезији као врелу, одакле су Немци добављали потребе, а уз то користећи се особинама унутрашњих операцијских праваца, Аустријанци су могли као главно да укупном својом снагом туку ту раздвојене делове пруеке војске у случају њиховог продирања из Шлезије и од Тлаца у Ческу. На послетку,. у случају продирања. јаче снаге пруске војске из Лужице Аустријанци су могли да је ту дочекају, и да је туку на том положају, или су могли одатле да дејствују на комуникације пруске војске у покрету њеном ка Бечу.

Мец са Тионвиљем на Мозелу чинили су у 1870. години за Базенову армију згодну линију за одбрану. Базен је могао одатле да угрожава непријатељеве комуникације, наместивши се иза реке Нида. У случају неуспеха Базеи је исто тако могао да пређе на другу обалу Мозела, а најзад он је могао и да^нападне на-

Немце било на једној или на другој обали Мозела у времену, ако се Немци буду кренули јужно од тврђаве Меца. Значај Меца као тврђаве у. неколико се губио тиме, што је могао да буде обиђен. Подизањем железничке пруге Ремил»и~-Понт-а-Муоон Немци су обе•збедили за се непосредну железничку везу са својом отаџбишм. ;:

Иото тако Рајна са тврђавама на њој чинила је за Немце одличну линију за'активну одбрану, ако.би их Французи предухитрили у спреми за ранији отпочетак ратних' дејстава, те би им Рајна тако потпуно обезбедила довршивање стратегијског развоја. Г

Имајући на уму све напред речено, долази се до ових закључака:

Iv, Тврђаве су неопходно потребне, јер у рату имају свој веома велики значај. Други део рата од 1870.—71. године и није био готово ништа друго, него у главном борба око тврђава у великим размерама; •

2., Тврђава. има најјачи значај онда, кад- се налази на главном операцијском правцу или близу њега;

3., За велике војске веће тврђаве и тврђавски логори имајуу опште важан значај, јер чине одличне наелоне тачке за војску, али тврђаве не могу да служе војсци .за прибежиште на дуже време, а за то служи као најбољи пример капитулација Базенова у Мецу. За обухватање утврђеног логора, као што беше Париз у 1870. години, чија блокадна линија изношаше око 70 километара, потребује велика маоа војске, Што су Немци у тој години у том послу прошли и са 200.000 војника, има да се благодари тој рколности, што је тада у Паризу од 400.000 војника било евега 80.000 војника активне војеке. Дакле. у опсађеном Паризу није било довољно најглавнијег елемента, за одбрану, који поред осталог баш и чини истинску снагу у одбрани тврђава; - \ -

, 4., Мале тврђаве нису ни до данас изгубиле пот-, чуно овој значај и примену у рату. Мале тврђаве могу да послуже као средство за затварање железничких путова, као наслоне и одбранбене тачке појединих одреда у уставшким борбама, а најзад оне могу да послуже и као наслоне тачке у дејствима мањих војсака;

5., Утврђења у ошдте треба да су сталног профила, али ако је време кратко, онда за иоти циљ могу корисно да послуже и пољска утврђења, као што је'ТО било код Плевне у рату од 1877. године;

6., Онај део посаде у дотичној тврђави, који је одређен за активна дејства, не сме ни у чему да уступа у каквоћи, него што је оетала пољска војска.. Командант тврђаве мора бити врло енертичан и спреман војник. У мирно доба морају се често вршити тврђавски маневри. Опсадне паркове нападач треба да мобилизује у ието време, кад мобилише и осталу војску за ратна дејствовања; " •-

7., Да би тврђаве могле у опште да цокажу сав свој велики значај, а и да би се што више оправдало подизање тврђава, њих треба подизати само у циљу обезбеђивања важних места и праваца, а поглавито оних, који бу важни за кретање пољске војске; ради затварања саобраћајних линија и ради заштите угрожене престбнице. Сем тога тврђаве треба да се подигну на местима, поред којих теку велике и важне реке, да би се тиме обезбедио саобраћај на обема обалама дотичне реке у пространом кругу окр тврђава. Уз то тврђаве ваља подизати, да би се обезбедиле важне радионице и фабрике, у којима се израђују потребе за војску или за флоту. Најзад велике тврђаве ваља подизати и у удаљеним покрајинама државе, које су јако изложене нападима непријатељевим, а у те се провинције не може да пошље потребна јака војна снага због њиховог положаја, удаљености **а** изобзира, да се.не ослаби главна војска на х^лавном операцијском правцу.

Дејство војске у сфери тврђава.

И ако је питање о дејству војске у е|ери тврђава важно у вишем степену, na је и од веома јаког утицаја, ицак изгледа, да се није успело до сад, да се оно реши повољно све до савремених примера и догађаја око Меца и Париза у 1870. и око Плевне у 1877.

години, а ти су. догађаји пуни поуке за рад војске у домашају тврђава. Услед тога, што се ово питање ниједтзнавало у суштини, и што се потпуно није. умео да процени однос и веза између живе снаге у пољу и између снаге твЈђаве, наступале су од вајкада многе катастрофе појединих тврђава па све до Меца 1870. године и Порт-Артура у последњем рату Руса са Јапанцима.

За неко извесно време разбијена војска може да нађе прибежшпта од непријатељског гоњења у заклону тврђаве. Ако војска успе, да у борби крајем_ дана стигне до тврђаве, онда она може ту спокојно да отпочине, да се прибере и уреди, да се користи резервама потреба, које су прикупљене у тврђави, да попуни недостатке у муницији и у другим потребама, па тако ојачана и физич-ки и морално да идућег дана продужи борбу и нападање или одступање.

Ако је тврђава тако постављена, да је принуђен и непријатељ, да предузимље већа заилажења, да би обишао тврђаву, ондаје могуће, да се разбијеној војсци да и читав дан одмора под закриљем тврђаве, те онда и разбијена војска понова потпуно уређена и одморна може да да јачи отпор нападачу. Овакве погодноотн могу' дати војсци понајире тврђаве, ко]'е су подигнуте на обалама река. -_

Са свим пак затворити се у тврђаву оправдано је_ само онда, ако је војска већ тако обузета страхом, да се она не може да освести ни да дође ,к себи ван бедема тврђаве. Не треба изгубити из вида, да' је у таквом случају скоро потпуно немогуће хфобити се из тврђаве, и у највише случајева Јаква војска са целокупном својом спремом и осталим свима потребама постаје плен непријатељев, те тако тврђава не само што није ојачала војску, већ је војска својом предајом ускорила и предају саме тврђаве. У опште, кад се војска затвори утврђаву или у тврђавски логор, онда је она мртва у стратегијском смислу, јер се лишава слободе рада.

Да видимо сад, како војска може у опште да дејствује, оелањајући се на тврђаву? •*

Може се слободно узети, да просечни полупречник савремених тврђавских логора износи 12 километара. Градска (тврђавока) артилерија може са свим лако да обасипље својом ватром простор на 2Va—3 километра око тврђаве. Према овоме, ако би се војска налазила на даљини од 16—18 километара ван тврђаве, она би била обезбеђена од топовске ватре са тврђаве и од нападања с фронта. Ако би «е пак војска налазила у страни од тврђаве, онда тврђава потпуно обезбеђује бок војске, и у овом случдју довољно је, ако се међу-простор између бока војске и између тврђаве може да туче артилеријском ватром, и тада нападач не сме да ризикује обухватање тога бока.

Својим распоредом испред тврђаве војска има потпуно обезбеђен правац за одступање, а на извесној даљини има обезбеђену и позаднину своју.

Ослањајући се на велику тврђаву, војска може да заузме у борби и шири фронт на положају испред тврђаве, јер она може из тврђаве да добија храну, потребе за бој а и ојачање у људству, а тим се средствима QHa може у тој прилици да послужи корисно.

Ослањајући се на велику тврђаву, војска може да се упусти у'бој и са јачим непријатељем, јер се може користити близином тврђаве и снажном ватром са њених бедема, па може обуставити борбу кад год хоће, за то, што се не мора бојати напада непријатељевог, кога може сваког тренутка обаоути онажном ватром из топова оа градских бедема; у исто време војска може безбрижно и да одступи под заштитом јаке артилеријске ватре са бедема тврђаве, те на тај начин може да добије у времену за одступање или за предузимање каквих других својих намера.

Целокупна ова војска и.значај тврђаве испољавају више маневарску важност тврђаве, а та важност биће још већа, ако тврђава-постоји на обема обалама какве реке, или је на састанку неколиких река, но само са условом, да у тврђави буде довољно мостова за брзи'прелазак војске с једне на другу обалу. —

Маневарске комбинације могу да буду и још многостручније, ако се војска буде ослањала^на неколике

тврђаве, које су размештене на 1—3 маршаједна од друге, те на тај начин чине групу тврђава.

У осталом, не треба никад заборављати основни принцип ратовања, да се снага. војске губи, ако се она сама одр©£не" кретања, јер у колико се војска мање креће у борби, у трлико она мање и ради имисли, о чему је и Наполеон рекар ово: *„Као и у Ме^аници Шако б& и снага војске мери масом помноженом са брзином".* Све то и налаже нам дужност, да се заустављамо на проучавању патања. о томе, коликим се и каквим се опасностима излаже војска, *i* кад се она у борби ослања на тврђаву ?

Низ примера из *Историје ратова* казује о.томе, да је у тим случајевима врло тешка ствар одредити тренутак, кад ее у опште војска може и треба да одвоји од тврђаве? *(Улм* 1805., *Мец* 1870., *Плевна* 1877. године).

Борављење иза тврђавоких постројења изгледа у први мах као примкмљиво, јер се војска не боји удара непријатељевих, а у магацинима и слагалиштима тврђаве находи ^ее евих потреба за војску, те се војска у заклону тврђаве осеha мало олободнијом, али над свима овим угодностима лебди једна велика опасност, која се састоји у могућности, да непријатељ једанпут склопи блокадну линију око тврђаве, и да је тако утврди и савије, да постане потпуно немо1уће ни ући у тврђаву. ни изићи из ње, и онда се целокупна борба у највише олучајева свршава предајом и војске и тврђаве.

Истина је/ да за блокаду тврђаве потребује знатнр већа војска, него што је она у тврђави, али сам тај факт, што је војска затворена у тврђаву, показује, да је она под страшним и силним притиском нападачевим. Онај, који врши блокаду, сваког дана бива све силнији и'силнији, јер ее умножавају утврђења његова, а, може и да појачава своју војску, која опсаћује, а_то наравно све више и више слаби наду на успех у пробијању и излажењу из тврђаве у онога, који јеопседнут у тврђави.

Командант, који „се у дејствовању своје војеке ослања на тврђаву, и који се решио,'.да се затвори у тврђаву, мора да има у виду споменуте могућности,

те с тога не оме да пропусти онај тренутак, кад се укаже прилика, да се може одвојити одтврђаве, јер акокомандант то не учини, онда му тврђава постаје издајником, место да му служи као помагач и савезник у одбрани.

Веома је тешко' рачунати на ослобођење војеке, [v] која је затворена у тврђаву, јер је врло тешко подешавати и доводити у сагласност дејство и оне војске, која је.утврђави, и дејство оне војске, којајој иде у помоћ, да би је ослободила опсаде, те и у најмањој не-, смотрености и неслагању може да буде посебице потучена она војска, која покушава, да разбије опсаду, и да ослободи опсаћену војску. Иницијатива ауследтога и првенство у раду припада ономе, који дејствује на отвореном пољу.

Ни једна се тврђава не може бранити вечно^ и пад тврђаве долази у толико брже, у колико влада већа нес^азмера између војске, која је у тврђави, и потреба којих има у тврђави, и које су нужне за живот и за рад војеке.

.Пад тврђаве слаби снагу браниочеву, а ојачава снагу нападачеву.

[v] „Тврђаве су опасне са војску елабог духа и лошег морала. Уверите један народ словом и делом, да тежиштна тачка одбране отаџбине лежи иза тврђавских бедема, па ћете видети, да he војска тог народа умаћи за бедеме и пре, него што сте то желели.

„И ако војска не буде нашла спаса иза зидина тврђаве, који је тражила, што је бивало често, благодареhи усавршавањима у војној техници, непријатељ he ипак наћи ередстава, да уништи често пута врло брзо и нерчекивано и оно, што је заклоњено иза бедема и иза зидина, Те he тада судбина отаџбине бити решена врло брзо".[1]

Утврђивање граничних предела.

Карактер утврђивања извесног дела граничног предела одређује се:

1., Према етратегијском значају дотичног граничног дела; и

i Blume, Strategie, 262.

2., Према географском склопу земљишта на том граничном делу..

Важни гранични делови са стратегијског гледишта морају се утврдити што јаче и што потпуније; сви железнички п^тбви, који воде ка важним местима и покрајинама, као што оу престонице, богате варопш, богати предбли, важне раскрснице, и т. д., треба да буду обезбеђени тврђавама. Нарочити значај добијају тврђаве у оним пог.раничним- крајевима, у којима је отановништво, сумњивог политичког држања. У граничним крајевима од мањег значаја, преко којих се не може очекивати продирање јаче снаге непријатељеве, утврђења могу да буду и слабија. У овим пределима . и обезбеђивање железничких пруга је од мањег значаја. Служећи као основице а и као отпорне тачке за мање одреде, тврђаве могу у многоме да олакшају одбрану дотичног граничног предела. Нема сумње, да тврђаве гутају велике суме новаца, и да везују уза се приличан број војске, али гледајући на ћудљиве прилике ратнихдогађаја при свем том опет је целисходно, подизати их на згодним местима, држати их добро ' уређене, добро наоружанеи уредно одржаване, nahe се оне у тешким тренутцима рата ипак исплатити и саме себе одужити.

У питању издвајања потребног броја војске ради одбране тврђава треба се руководити целисходним погледима. Кад ее у данашњем времену, у времену опште војне обавезе у свима државама, формирају јединице, онда у многим крајевима државе или у округима и срезовима остаје приличан број обавезника прекобројних, који не улазе у састав ни једне јединице војске за дејствовање. Ти прекобројни обавезници из дотичног предела могу да се формирају у нарочите јединице за посаду и за одбрану тврђава. Да би пак одбрана тврђава могла да буде што потпунија и што јача, за команданте тврђава треба наименовати енергичве и спремне официре, којима треба дати и спремну послугу за градску артилерију, а обавезника за ту послугу има свуда и свагда у сувишку, као год што има у сувишку и обавезника инжињерских јединица. *У* осталом, то не би био никакав ризик, ако би се у . тврђави као посада налазио и.звестан број кадроваца. Наравно, све се ово односи на тврђаве другостепеиог значаја. Што се пак тиче гарнизона у великим тврђавама и у тврђавским логорима, треба бити веома обазрив у решавању тих питања. *У* тим тврђавама и сама је одбрана сложенија, јер се за одбрану великих тврђава претпоставља темел>но познавање тврђаве и са фортификацијаког гледишта, и све то заједно са раније изнесеним гледиштима захтева озбиљан избор и команданта и добро спремне трупе.

Само место или положај опредељује карактер тврђаве. Ради затварања дефилеа биће довољан и омањи фор; у равничастим пределима неопходно су потребни и јачи фортжфикацијски састојци' и постројења.

У опште при утврђивању пограничних предела не треба се држати никакве системе. У том погледу најбоље је решеље оно и онакво, какво одговара приликама, које опредељују стратегијски значај извесног дела пограничне просторије и карактер земљишта.

Ако бацимо поглед на начин утврђивања граничних предела јевропских дрисава после рата од 1870. године, видећемо, да су Французи и Немци различно решавали и решили то питање. Французи су до сад подигли 147 тврђава са деташованим форовимаи434јачих утврђења и батерија, за чију ће одбрану потребоватп много војске. Немци су радили са свим друкчије. Ради одбране .државе они су подигли неколико већих централних тврђава, а поништили оу известан део мањих тврђава, које су израније постојале, и на послетку, онај део мањих тврђава, који је остао ради обезбеђења од бомбардовања, они су заштитили деташираним фо–ровима, снабдели их казаматираним просторијама како за војску тако и за остале потребе^ и наоружали их. Не мотрећи на ову разлику у решењу поменутог питања у ових двеју држава, мора се признати, да су и Французи и Немци решили питање о припреми војишта уинжињерском погледу са свим целисходно и саобразно приликал!а, у којима се налазе и једни и други.

Да*видимо сад у главним потезима, како су ово питање у детаљима решили Французи и Немци!

Северо-источна граница Француске у садашње време.

После неуопешног рата од 1870.—71. године а с обзиром на нову границу своје- државе Француска у поновном сукобу. СС[illegible] Немачком могла би се наћи у једном мучном поЛожају. Она би морала, да повуче ближе Паризу. стратегијеки развој своје војске, јер се *Вогези* и река *Мо.зел* као одбранбена линија могу да обиђу од стране *Донона* и *Меца*. Међу тим одбранбена линија реке Mäca је дугачка око 170 километара, а сама је по себи слаба, и може да се обиђе са стране *Милхаузена,* те ако би се Немци кренули на *Дижон,* могли би да пресеку везу *Париза* са *Лијоном,* наступајући у долину *Сене* и *Лоаре*. Најзад, ова је линија далеко од Меца свега за три марша, ау горњем свом делу далеко је од границе једва 6—7 маршева. Према овоме. Немци би могли пре да стигну на ту линију, ако би Французи иоле закаснили са концентрацијом своје војске.

• Увиђајући оваке неповољне услове за одбрану своје државе, Французи оу на послетку створили војну границу, коју су утврдили тако, да су је начинили спремном и довољно јаком, да задржи налетљивог нападача дотле, док се не изврши концентрација војске.

Дакле, ово је питање решено утврђивањем северне и источне границе Фраицуске. Утврђења су разређена у две линије са централним *редушом* и са великим тврђавским логором у Паризу.

I., Северна граница.

Северну границу Француске брани пре свега неутрална *Белгија*.

а., Утврђења прве пиније. — Основна идеја за одбрану северне границе Француске састојала би се у заузимању централног распореда између река *Скарпе* и *Самбре*. С тога положаја могуће је грозити нападачевим покушајима, који би долазили источно или западно од поменутог централног положаја.

Граница је та подељена на пет делова, и io:

Први део иде од океани до реке Лис-а. На овој просторији је утврђени *Рајон, Еаге, Гравелин, Донкирхен* и *Eeps,* који су ограничени *Изером* и *С. Омером*. Цео тај простор може да буде напуњен водом, и дакле да буДе неприступачан;

Други deo ude od реке Лис-а do реке Скарпе. —- Овај простор брани утврђени логор *Лиљ* и линија доњега *Дељa* од *Лиља до треке Лис-а,* а за тим канали *Басе* и горњег *Дељa;*

ТрећидеохватаодрекеСкарпедорекеСамбре.—На овом делу је централна положај ради одбране северне границе. Овај се део оелања десно на *Мобежтреку Самбру,* а лево на *Еонде* и на наводњавање *Скарпе* и *Шелде*. Овај је део брањен и форовима *Молд* и *Флен*. Центар овог дела подржавају фор *Куржи,* тврђава *Кенуа* и *мормаљска* шума;

ЧетврШи део хвата између река Самбре и Маса. — На овој гфосторији додином *Оазе* иде и тако звани *шимејски пролаз* (trouee de Chimay), којим води и најкраћи пут ка Паризу. Западну страну тог дела бране јака тврђава *Мобеж* и ток реке *Великога Гелпа,* а источну страну пак брани шума *Тераш*. Форови *Хирсов* и *Ајвељ* штите важни железнички чвор;

ПеШи део хвата између реке Маса и немачке границе, — Овај део са севера штите река *Мас* и јаке тврђаве *Монмеди* и *Лонгви*.

• б. Утврђења на другој пинији. — Противу продирања са севера у другој линији епремл>ен је положај на реци *Соми,* а иротиву надирања са истока — iiоложај *Лаон-ла-Фер*.

Одбранбена линија на реци *Соми* има само једну наслону тачку, и то је тврђава *Пјерон*. Овојестога, што се претпоставља, да са.те стране не може ни > бити Бог зна каквих озбиљних удара..

Положај *Лаон-ла-фер* врло је јак; бграничен је са запада реком *Оазом оаЛа—Фера* до *Шони-а,* саистока линијом *Ла—Фер—Лаон-—Ераон,* с југа реком *Ен* до *Ооасона*. *Ла— Фер* је окружен трима форовима *Лијезом, Вандејилом и Мајом*. *У Лаону је* очувана цитадела, и начињени су форови *Љаникур, Монберо* и *Еон&е-СирЕн*. Унутрашњост овог положаја ојачанаје великом и тешко пролазном шумом на вису *Ö. Гобен-у,* и кроз ту шуму пролази железничка пруга.

II., Источна граница.

а., Утврђења прве пиниjс. — Источни одбранбени фронт протеже се у правој линији од *Мезијера* на *Велфор* преко *Вердена, Тула* и *Епинала*. Овај одбранбени фронт може <Ђе поделити на четири дела:

1., *Први део чини ошвор Мезијер-—Верден*. — Северна половина овог дела названа је *маским отвором — пролазом* (trouee de la Meuse). Ова одбранбена линија заштићена је само реком *Мäс-ом,* те може без велике муке да буде нападнута на простору од 35 километара између *Музона* и *Еонсевуа;*

2., Други део чини утврђена линиjа Верден—Тул, — Ту одбранбену линију штити пространи тврђавски логор *Верден* са форовима, који се налазе на обема обалама реке Маса а на путу из *Меца* у *Париз*. Од *Вердена* одбранбена се линија протеже преко висова на десној обали Мäса (cötes de la Meuse), на којима су постројени форови: *Годенвиљ, Женикур, Трујон,. Еан-де-Ромен, Лијувиљ, Гранвиљ, Љусеј*. и *Жуји-суле-Еот*. Налазећи се на западној страни прва четири , од ових форова служе каонаслоне тачке војсци, која је одређена за одбрану шума и источних падина- висова, а поледња четири фора распоређени оу .на источним падинама висова, и владају равницом *Веер,* која допире до њиховог подножја.

Затварајући железничку пругу *Страсбург—Париз* источно од тунела *Фуг-а* и Пањи-а, Тул је претворен у велики тврђавеки логор с форовима на обема обаЛама *Мозела*. Његова одбранбена линија протелсе се до шуме *Ла-Ге,* која је припремљена за одбрану, ослањајући се у лево на фор *Фруар* и бранећи железнички чвор, а у десно *ш* фор *Пон-Сем-Венсен,* бранећи прелаз преко *Мозела* на том месту.

Два фора *Блено* и *Ђањи-ла-Бланш-КоШ* препречују заобилажење *Тула* с јужне стране.

На тај начин *Тул* везује одбранбену линију реке *Mäcck* са линијом горњег *Мозела* и *Мерте;,*

3., Трећи део чини *отврр Тул-Епинал,* који се зове и *мозелским пролазом* (trouee de la Moselle). Овај одбранбени део заштићен је реком *Мозелом,* а није утврђен како ваља противу надирања Немаца у Француску.

Испред те линије находи се фор *Маноивилер* око *Линевиља,* који је одређен, да штити железничку iipyry источно од Нанси-а, и да служи као наслона тачка за војску, која је одређена да брани међу-простор између границе и Мозела. *У* позаднини ове одбранбене линије находи се фор *Вурлемон* близу *Невшатоа,* који брани важни железнички чвор;

4., Четврти део чини *утврђена линиjа ођ Епинала до границе Швајцарске*. — *Епинал* је пространи утврђени логор са форовима на обема обалама *Мозела,* али без унутрашњег утврђеног центра, (noyau). Од *Епинала* одбранбена линија иде преко висова на левој обали Мозела с форовима *Арш, Ремиремон, Рјупт, Шато-Ламбер, БалондеСерванс,* прегрђујући путове, који воде из долине *Мозела* у долину *Саоне*. Ову линију брани и тврђавски логор *Белфор,* фор *Мон-Водуа* близу *Герикура,* фор *Шо* и двојни фор код *Ломона*. Ови форови владају путовима, који воде у обилажење *Белфора* са јужне стране.

б. Утврђења на другој пиниjи. — Источна граница Француске има два отвора за продирањ« из Немачке, и то један је отвор *Мезијер—Верден* а други *Тул—Еиинал*. Позади *Мезијера* налази се у другој линији положај код *Ремса,* а позади *Вердена* — тврђавски логор *Лангр*.

Тврђавски Логор *Лангр* препречује излазак из до-, лине *Рајне* и *Саоне* у долину *Шарне,* и *Сене*. Важнији форови, који образују тврђаву, јесу *Дампjер, Ле-Пленуа, Мон-Ландон, Ле-Кањело* и *СенМанж*.

На случај, да непријатељ наруши неутралитет Швајцарске-, па да обиђе Велфор с југа, он би наишао на пространи тврђавски логор *Безансон,* који служи као редујит одбранбене линије планине *Јуре*.

'Дижон као пространи тврђавски логор штити *бургундсшканал* и железнички пут, којипролази кроз *Кот-d'Op,* и не да непријатељу, • да обиђе *Лангр* с јужне стране, те да се креће Паризу.долином Јоне. У вези оа *Безансоном Дижон* је наслона тачка за војску, која би препречавала непријатељу пут за у *Лцјон*.

III, Централни редујит — Париз.

Као централни редујит ради одбране, окружен двојном линијом форова, *Париз* је највећи на свету *армијски утврђени логор,* чија је одбранбена линија дугачка Рко 130 1$злрметара, те обухвата: *Енгјен, АржанШејљ, с. жерменску шуму, Версаљ, Сцо, Вилнев-Сен-Жорж, Шампињи, Вилер, Шел* и шуму *Воцди.*

Утврђења *Париза* деле се у три групе, које чине као каква три засебна утврђена логора.

1., *Тврђавс%илогорђен-ДениОб1разујуфо\)Овк:1Сормејл>, Димон Мбнтлињон, Монмиранси, Етен, Екуен* и *Пенбан.* Овај тврђавски логор брани изласке из долине *Сене,'Оазе Ђ Соме.* Ово је фронт за највероватније нападање са истока;

2., *Источни Шврђавски логор* оелања се лево на *вжсовеВожура,* адеснона *Сену кодВилнев-Сен Жоржа.* Фронт овога логора штите форови *Вожур, Шел, Вилер, Суси, Вилнев-Сен-Жорж.* Он преграђује све путове, који воде Паризу са источне стране;

3., *Југо-западни Шврђавски логор* штите утврђења *Палезо, Вилер, Го-Вук, Сен Сир ш Марли* у првој линији, а *Шатиљон* и *Верер* у другој линији. Овај тврђавски логор штити и довоз потреба из *Орлеана* и *Воси-п.* • •-.,•

За опсаду савременог Париза потребна је снага од 400.000 војника." (У рату од 1870.^-71. године за опсаду Париза са дужином блокадне линије од 80—90 километара требало је читавих 8 корпуса, а данас пак за дужину .блокадне линије од 1В0 километара биће неопходно потребно најмање 16 корпуса, а то чини 400^-500.000 војника). За одбрану оваког Париза рачуна се да би била довољна снага од. 150,000 војника.

Да не би слабили пољску војску, а ипаК да би имали добар активни гарнизон у Паризу, Французи су решили, да се четврти и пети батаљони најблгоких корпуса II. III. IV. и V. *(Амјен, Руан, Ле-Ман, Орлеан)* прикупе у Паризу, а то даје снагу од 80.000 бораца, па да се томе броју дода и 120.000 бораца територијалне војске, те да. се на тај начин скупи снага 6д 200.000 борацаза одбрану Париза, ;(сл. 72,).

* - * *

Данашња утврђена граница Француске има врло велики значај како у погледу одбране тако и у погледу напада. Затварајући извесне граничне делове, Француска је већ самим тим показала могуће правце наступања непријатељевих, па рдбијајући их у страну/она тим самим подчињава себи вољу непријатељеву, и у многоме олакшава, за се одбрану. У погледу напада спремљенр је израније и неколико ослоних тачака (базиса) за прелазак у наотупање читаве војске.

Дакле, вештачким путем француска је војска до била могућност, да свој стратегијски развој изврши на самој граници. —

Под оваким данашњим околностима брзо пребацивање великих маса војске непријатељеке у Француску немогуће је. Ако би непријатељ и савладао прву одбранбену линију, после 3^-4 дана марша мора да се зауставља на другој одбранбеној линији еа боковима и с позаднином под ударцима француске војске. Ако подлегне и друга одбранбена линија, а за то he требати мало више времена, тада се *Париз* појављује као некакав *горостас* ухврђеша, који несумњиво мора уза се да прикује бар пола милијуна војника, олакшавајући на тај начин даљу организацију одбране с бргатим средствима јужне Француске, а у тој области *Лијон* има. истоветан значај као и Париз на северу.

Али ма какр Да је овај посао утврђивања рационално изведен с обзиром на теоријске захтеве, ипак у овоме не треба заборавити ни ону истину, која вели: *„Она војска, која гпражи себи спаса иза бедема и роеоеа, Ша војска нема осећања снаге",* јер је са евим природно, да претерано подизање тврђава долази из уверења о властитој слабости. Према овоме, онај народ, а према томе и она војска, у којој живи и у којој се негује и гаји офанзивни дух, мора веома обазриво приступати решевБима о подизагБу тврђава, и мора бити-у опште у томе погледу умерена. •

* • *

На реду је да видимо, *како је Немачка^ уредила своју границу у инжињерском погледу после рата öd 1870.-71. године.*

Као што је раније напоменуто, после рата од 1870.—71. године Немци су одлучили:

1., Да ради одбране своје државе подигну неколико већих централних Тврђава;

2., Да порујде 'неки део мањих тврђава, које су већ постојале дотле;

3., Да у циљу обезбеђења од бомбардовања остатак мањих тврђава заштите деташованим форовима, и да у тим тврђавама подигну унутра казаматиране постројe и ддељења за људство и за осталу убојну спрему.

Распоред тврђава на иеточном и западном фронту довели су у везу са речним одбранбеним линијама, оедањајући се у том пеелу-на повољан токрека, које просецају Немачку.

За одбрану државе Немци имају данас ове тврђаве:

а., *На источној граници: Еенигсберг* на реци Прегелу (посада 27.400), *Пилаву,* која препречује излаз из Фришхафа, *Летцен, Торн, Грауденц, Данциг,* а за тим још и утврђења у *Диршау* и *Марцјенбургу* на реци Висли, *Познањ* (посада 27.000) на реци Варти, *Бреславу* (посада 35.000), *Глогау'* и *Кистрин,* и од ових су као веће тврђаве према руској граници Данциг, Торн, Кенигсберг, Познањ и Бреслава;

б., *На западној граници:* Келн, Кобленц, Мајнц, Раштат, Страсбург, Везел, Диселдорф, Гермерсхајм и Нај-Бризах на Рајни; Диденхофен и Мец на Мозелу; Сарлуј на реци Сари и Бич у Вогезима;

в., *На јужној граници:* Најсе, Глац, Кенигштајн, Торгау, Улм и Инголштат;

г., За одбрану обала Балтичког и Северног Мора: Вилхелмсхафен, Кил, па утврђења на утоку река Везела, Бмса и Лабе, Штралсунд, Колберг и др. —

Средиште државе и ближи приступ ка престбници Берлину штите са истока тврђава Кистрин, а сä запада тврђаве Магдебург и Шпандава.

* *

Питање о утврђивању земље у нас је покренуто после наших ратова за ослобођење и независност. Један део овог важног питања решен је у своје време по-

дизањем сталних утврђења код Зајечара и Пирота, а започето утврђивање Ниша остало је до сада нерешецо.

Ниш има несумњиву сталну итрајну етратегијску вредност као важна географско-стратегијска тачка, па *„м<х где da је наша државна граница на југо-истоку од Нашо".*

„С обзиром на данашњи положај државне границе наше према југу и југо-истоку и са обзиром на данашње националне задатке наше у тим правцима стратегијоки је значај Ниша одлучан, значај кђји *решава,* онакав исти, какав је значај и Београда у том погледу у правцу према северу".[1]

Па кад је у опште несумњив значај утврђивања своје отаџбине с погледом на њену општу безбедност, онда је још уочљивија важност појединих тачака у земљи, које имају еталну и трајну етратегијску важност, као што су Ниш, Веоград и др.

Са свих ових обзира уз мало јачу љубав наспрам своје отаџбине не само што би требало, да се доврше започети радови око утврђивања Ниша, већ би требало продужити и надаље студирање и поетепено утврђивање и осталих важних тачака у земљи, како нам се не би светили доциији догађаји све бурнијих дана политичко-националних питања и разноврснпх претензија наших суседа.

Исцрпна студија о потреби и начину каКо да се утврди Ниш као једна врло важна географско-етратегијска тачка, налази се у делу *„Одбрана држава и фортификација на крају XIX. века",* реферат од М. М. Магдаленића, инжињер-пуковника, стр/ 446—490.

[1] „Одбрана држава и форти^икација на крају XIX. века", реферат од М. М. Магдаленића, инжињер-пуковника.

0 УРЕЂЕЊУ (ОРГАНИЗАЦИЈИ) ВОЈСКЕ

Опште погодбе.

Да једна војска буде ваљана и добра, треба да је свагда спремна и моћна и *за борбу* и *за маневровање,* т. ј. она треба да је у стању, да се лако и брзо креће на војишту и бојишту уз потпуну безбедност за своју позадницу.

Да би војска могла, да задовољи оба ова захтева, није довољно, да војека буде само добрих цриродних особина, Неfo је поглавито потребно, да се те њене природне одлике с великом умешношћу вежу за њено опште образовање и спрему за велики и тешки задатак војнички. Услови подобноети *за борбу* и услови подобноети *за маневровање* нису нераздвојни у свима својим појединостима. Правилно и целисходно уређење' (организација) војске и правилно, темељно и подесно образовање — васпитање војске морају да потпомажу једно друго, и да се ослањају једно на друго. Са колико се знања и вештине изводе у једној војсци ови врло деликатни и пресудни послови, и у колико се тим важним и пресудним питањима поклања што већа и дпто озбиљнија пажња у времену мира, у толико he јаче одскочити значај војске у времеву рата.

Изгледа, да правилна организација војске у овом питању има јачи значај од темељног васпитавања војске, с-тога, што се самим-уређењем војске отклањају могућа трвења и нееугласице како међу појединиМ деловима војске тако и међу појединим старешинама војним. У колико се. правилном организацијом по овим питањима постигне што боља'Сагласност, у толико је дотична војска цодобнија за ева предузећа.

Основне погодбе за добру организацију једне војске састоје се у овоме:

1., Војска треба да има једног главног команданта;

2., Организам војне управе треба да је потпуно спреман и подееан за управу војеком;

3., Потребна је што већа самосталност у раду појединих већих јединица војске;

4„ Треба да постоји јака органска веза између појединих делова војске. •

Да размотримо детаљније ове погодбе доброг уређења војске!

*.'..!., Један главни командан*Ш. ••— Да би у рату, било јединства у раду целокупне војеке, неопходно је потребно, да војском управља једна личност, чије заповести морају да слушају сви суделовачи у ратним радњама на војишту и бојишту. Та личност треба да је *главни команданш.* Али како један командант може командовати непосредно само извесним делом војске, то излази, да је уз једног главног команданта потребан известан број и подчшвених команданата, не баш ради тога, да на евоје подчињене просто преноее заповести главног команданта, него још више да настојавају, да се те заповести и извршују, имајући у виду^ и разне случајности ратне, које могу да наступе услед велике даљине и просторије, коју заузимљу данашње велике војске. Отуда потиче и неодложна иотреба, да ое војека свије у B'ehe или мајње јединице, а уз то јавља се одмах и потреба имати и добрих и епремних подчињених команданата.

У Историји ратова има доста примера, из којих се види, да је вешто управл?ање војском било један од најважнијих чинилаца одржате победе.

Ево, шта о томе вели маршал Мармон: „У данашње време теже је командовати војском, него што т.о беше раније. У старо доба, кад су се борили хладним оружјем, војска се постројавала у смакнуте поретке; мали број војника заузимаа је и мали простор: фронт те мале војоке једва се равнао фронту данашње наше бригаде. Делујући на тако уским прссторијама, главни командант је и могао да буде свуда, па да се нађе чак и међу борцима, дајући им пример храбрости

с мачем у руци. У данашње пак време ђенерал се бори чврстом вољом и великим умом, а вештина његова да рукује мачем нема никаквог значаја; својим умом командант обухвата далеко веће просторије, него што их може очима^а* прегледа; укратко, ђенерал је данас мање војник него пређе, но ако би кад год и било потребно, да се и он нађе у улози војника, онда је дужан, да тада буде биће моралног значаја, које мора да управља догађајима, слично тајним силама природе,. утичући тиме на споеобности других." —-

На сваки начин овим је јаоно исказат однос између вишег и нижег командовања, јер више командовање треба и мора да побуђује свакога на рад а нарочито подчињене командантЕ саобразно њиховој општој подобности и спреми.

. „Ни највећи ђеније не може да замени недостатак самисталне сарадње подчињених команданата у рату."

Дакле, да би овај однос између вишег и нижег командовања био што правилнији и штр кориснији по општу ствар, потребно је, да сваки командант влада јаком научном спремом у војним знањима, јер се само онај може надати успеху у ратним предузећима, који добро познаје узроке сваковрсних појава и њихово дејство. Рад подчињених кохманданата тек -тонда може да буде од користи, ако је у сагласности с радом целине, а то he бити онда, ако подчињени команданти буду разумевали и потпуно схватили мисао и жељу свога највишег команданта.

Уз јаку научну спрему главни командант мора да . буде јодт и *енергичан* и *одважан,* јер је енергија воље основ командовању. Енергија и предузимљивост командантова іесу резултат осећања д>егове дужности, његове части и његове одговорности; то је.дакле резултат доброг васпиташа командантовог. Добро васпитање пак тешко је замислити без *племени Шости душе,* а племенитост изазива неустрашивост и храброет, која одржава команданта као емишљеног, мирног и стрпљивог и у најтежим приликама. • ' " • "

И у најтежим часовима опасности командант је дужан, да управља масама војске по својој вољи.

Одлучно пак изражена воља ретко кад да наилази на отпор, и онаувек импонира маси, која баш то и хоће, па да следује заповестима, осећајући у томе неку сигурност. Кад се пак војска научи на послушност и преданост команданту, онда она може да почини чуда од храбрости и издржљивости. Ади ее с друге стране одлучна воља без самопоуздања не да замислити. Самопоуздање је поред осталог и израз неке једностраности код дотичног команданта, која је у осталом врло нужна. Одлучна воља са самопоуздањем јесу дакле изврсне особине за једног команданта, које су че*сто пута некорисне лично за њега самог, јер с тим особинама он товГари на себе терет велике одговорности.

Ипримитина се одговорност, јест такође неопходно потребна особина за једног команданта, али је у исто време to и врло ретка особина. Врло. многи људи јуришају без икаквог размишљања и у највеће опасности, еамо кад ко други за то одговара, а међу тим су плашљиви, кад морају сами да одговарају за последице свога рада.

" Командант треба да има и *сшваралачког духа,* јер онај, који ствара, тај изненађује, а изненађење је опет један од врло великих услова за повољан успех у борби.

Позната је ствар, да и на појединца па дакле и на читаву војску утичу многе и многе психичке чињенице, које производе оваке или онаке резултате. Спољашњи утицаји, који се понеки пут осећају веома јако код војске, у другој се прилици просто и не примећују, те отуда често долази, да се исте трупе често не могу ни да познаду у разним приликама, гледајући на њихову ратну ваљаност и одважност. С тога дакле командант мора добро да иознаје своје људе, мора дубоко да прозре у њихову душу и ерце, те да упозна тајну њихове природе, јер he тек само на тај начин моћи и умети да удешава и своје наредбе у дотичном тренутку и за дотичну војску. Сваки се народ одликује евојим нарочитим особинама, и с тога је командант дужан, да позна те особине, како би их иекориетио кад треба, а командант позндђ§ темељно

особине војске само и једино онда, ако је и он син дотичног народа.

Многобројне су карактерне особине, које треба да красе једног ваљаног команданта, али између тих многих особина нешшовних команданту је потребна у извесном виду и *суровост,* без које данас у покретима великихмаса на великим просторијама, на -по-приштима сваке беде и несреће, дотични командант не може ни да остане на висини свога положаја, који је пун одговорности. С тога дакле командант у извесним случајима мора да испољи и извесну суровост у погледу упућивања свих и свакога на одређену дужност, да би се постигао главни ратни циљ. У осталом ретко кад може бити оне потребне *чврсте воље* без суровости; суровост је дакле врло бЛиска *осећању величине,* коју мора да има сваки војсковођа. Сем тага, командант мора да буде и човек од идеја и виших осећања, као год што мора да буде у неку руку и *себичан,* јер без себичноети није ништа велико етворено, само та еебичност не сме да прелази у лични материјализам, већ се себичношћу мора увек да тежи ка елави и величини овоје војске и свога народа.

Командант мора да буде и *частољубив,* јер ако тога нема, онда он нема оног унутрашњег покретача за велика дела, те he на послетку и његова одлучна воља подлећи многоструким приликама и догађајима, који се око њега збивају у времену рата, и ако он може и Да има дара, да мирно снбси велика разочарања исваковрсне ударе еудбине.

У ред осталих особина једног команданта долази и *јака моћ уображтања,* јер он сваког тренутка у току жепреплетаних маршева и операција мора јасно да предетавља себи, у каквој се сИтуацији и приликама налазе његове а у каквој вероватно непријатељске трупе, као год и да унапред створи слику ситуације, каква he она бити после два, три и.више дана.

По речима ђенерала *Жоминија* наглавније оеобине за једног војсковођу треба да су *јак карактер* или морална одважност, која изводи и велика решења, *хладнокрвност* или телесна храброст, која се не плаши опасноти. — Клаузевиц пак вели о карактеру главног

команданта војске: - „Јак карактер није онај, који је у стању, да се јако узбуди, већ онај, који је миран и у највећој узбуђености, те да и поред унутрашње узбуђености допушта, Да ради утицај увиђавности и уверења, као год што магнетна игла на лађи узбур канег мора не губи своју осетљивост".

Сваки командант а у толико пре и више главни командант мора бити *решљив,,* јер ништа горе и не-Абрисније није по уепех ратних радњи а и по саму дотичну личност, него кад је командант нерешљив и колебљив, *„јер су оклевала (кунктатори) и данас каб и увек били и најлошије војсковође",* — вели ђенерал Л€р.

Многи рачунају, да би било најзгодније, кад би сам владалац био и главни командант војске у рату. Изгледа са чисто војничког гледишта, да би то доиота и било најбоље, и ако ђенерал Жомини на једном месту вели, да је тек шг£ање, да ли се један народ у опште . оеећа срећнијим, ако му је владалац човек еа особинама истакнутог и вештог ратника, или је то човек више мирољубив.

Нема сумње да је најбоље, ако у таквој једној личности буду у исто време усредсређени и *дар* вештог војсковође и *мудрост* великог државника.

У Историји ратова довољно је уздигнут појам о важности главног команданта, поглавито онда, кад је на челу војеке у судбоноеним догађајима етојао владалац дотичне државе. Македонци старог века својим победоносним предузећима покорише толике народе, и подчинише многе државе, док их предвођаше *Александар Велики,* као год што и малена *каршагенска војска,* Коіу предвођаше *Ханибал,* победоносно закуца на врата гордог и непобедног Рима. *Цезар, Цингисхан, Фридрих Велики, Наполеони* др. својом ђенијалношћу и смелим предузећима пронеше широм света сдаву 'ir величину своје војске и свога имена. Њима је било дато од Бога и од природе, да господаре над другима, па су се е тога они природно и истакли као чувене војскђвође.

• Ђенијалност у једног војсковође и данас је један од најважнијих уелова за победу у рату, само ако још тај војековођа има оних особина, ломоћу којих може

да избије на ону висину војничке хијерархије, с које се може да опази његов дар, и да буде од користи по општу ствар. *У* данашње доба ове особине могу лакше да избију на потребну висину у оних војсака, у којима владајуриешм *и здрави односи,* док напротив тим .особинама поједшших старепшна војске, по речима ђенерала Голца, врата су затворена у оним војскама, у којима провејава дух фаворитизма, лицемеретва и партизанства, где се улагивање више цени него отвореност и чврстина убеђења. *У* речима овог чувеног војног аутора има много истине и корисне поуке.

Гледајући на потребан велики ауторитет, и гледајући на неутољиве људске страоти и вечиту завист, која се појављује нарочито у младим војскама, неоп-, ходно је потребно, да се у ратно доба на чело војске истакне личност, која је по своме положају у друштву и у држави гзнад сиђушних погледа и интереса појединаца, само ако та личност има још и оних особина, које у опште треба да има један војсковођа.

У осталом са свим је право а и природно, да тешку одговорност, коју уза се носи чин војсковође, приме на себе или владаоци илиг који од истакнутих принчева, а нарочито у садашњем времену, када је и народ и војска једно и исто. Најбоље је дакле, кад су мирно-Допски господари уједно и команданти војске у ратно доба, поглавито ако су још и такве срећне прилике, да узвишена владалачка породица поред осталих државничких и ратничкихособинаумеднеихтедне, дазадобије и сачува наклоност и љубав-евога народа и своје војске и за тешке и тако судбоносне прилике ратних догађаја.

Уређење (организација) штаба Врховне Команде.

Гледајући .на савремено кретање огромних маса војске на прОстраним војиштима, уређење штаба Вр-" ховне Команде од врло великог је значаја за ратне операције, па било Да Врховна Команда над војском у ратно доба буде под непосредном улравом самог владаоца као главног команданта, или да војском непосредно управља и командује нарочито изабрани и наименовани спреман ђенерал.

Непосредни преносач воље главног команданта на подчињене команданте у времену рата јест *начелник штаба* Врховне Команде, од чијег срећног избрра зависи правилно и брзо функционисање тако. важних и судбоносних послова у главном штабу и у војсци.

Главни командант решава и наређује, а та наређења разрађује и даље разашиље начелник штаба помоћу подчињених органа у главном штабу. Добар избор лица за начелника штаба и вешт распоред послова у штабу уздиђи he и ауторитет главног команданта, олакшаће иницијативу у његовом раду и у многоме чему олакшаће му тешки посао. —

У своме делу „Das Volk in Waffen", на стр. 76. ђенерал Голц цитира из описа рата у Италија од 1859. године извесне мисли о саставу главног штаба, које ћемо због њихове интересантности и објективностп овде изложити. Оне гласе:[1] •••

„Врло је важна ствар састав главног штаба једне армије, али се састављању главног штаба није увек придавала .пажња у довољној мери. Има војсковођа, Којима није потребан пикакав савет, већ еами о евему размишљају и све ретавају, а њихова околина само извршује заповести. .Такве су војсковође *звезде прве величине,* којима једва да се може да похвали бар сваки век. .

„У највише случајева главни командант неће се одрећи савета. Савет може да буде врло добар резултат заједничког размишљања мањег или већег броја људи, чије образовање и искуство дају довољно гаранције за правилно решење истакнутих питања. Али у овом броју већ мора да влада само јеано мишљење. Гледајући на војно-хијерархијску поделу личности» мора и у мислима да вреди начело подчињености, На овај начин утврђено. једно мишљење треба да се достави главном команданту преко нарочитог лица, које је одређено за то, да га" он сам проучи. Ово лице бира сам главни командант по свом потпуном личном поверењу. Ма да оно, што ее реши у савету, -не мора да буде

[1] Ово одлично дело превео је на *српскијезик* пешадијскн поручник г. Љубомир Балтић.

увек и безусловно најбоље, ипак се тим путем свака ствар може да доведе до успешног развића, ако се доследно и непрестано дејствује у једном и истом правцу. *У* том случају главном команданту припада далеко већа за^уга него саветодавцима, пошто <ж прима на се одговорност за извршење.

„Ако *fe* главни командант окружен извесним бројем људи, којису независни једни од других, (и што год их је више, што су већег положаја и што суііа-метнији, то је еве горе), онда он олуша савете час једног а час другог, те сад предузима једне мере, крје су саме по себи целисходне, и дошавши до извесног стања у примењивању, напушта их, па налази још целисходније мере само у другом правцу, и за тим признаје умесност примедаба неког трећег, као и сигурност помоћи, коју му предлаже четврти, те на крају крајева може се сматрати више него сигурно, да је рат изгубљен, и ако су му мере заиста можда добро мотивисане.

„У сваком већем штабу има известан број људи, који су у стању, да оштрим погледом својим истакну све могуће тешкоће у сваком предузећу, које се предлажу. Кад наступи први заплет, онда. они с највећомубедљивошћу. тврде, како су онц то све унапред предвиђали. Међу тим они оу увек у,праву, јер не предлажу тако лако ништа позитивно, а јошмање да што и извршују, те због тога био ма какав успех, њима не може он да иде насупрот. Оваки људи, који се увек држе негативнооти, најштетнији су по војсковођу.

..Најнесрећнији је пак онај војсковођа, који има још и коЕltролу над собом, којој мора сваког дана и сваког часа да даје рачуна о својим пројектима, о евојим плановима и намерама, или кад у штабу ііостоји какав делегат од стране највеће инстанције, или је пак веза« са позаднином војске телеграфеком зкицом ради добијања упутстава из далеке позаднине,' те у томе случају престаје свака самосталност командантова, свако брзо његово одлучивање и свако смело предузеће, без чега ;се рат не може ни водити."

И ако се предње цитирање односи, како каже Голц, на аустријски главни штаб из 1859. године, ипак мисли

које су исказане у овим цитатима, доказују, да је аутор истих дубоко посвећен у суштину ствари, о којој говори. Ко је год ма и за најкраће време био каква чињеница у ма ком већем штабу или у времену рата или чак и у мирнодопским већим маневрима, могао се потпуно уверити о истинитости на^едених мисли. Овако што бивало је, бива и биваће увек у образовању већих штабова> дотсле год у избору лица за, главни штаб буде водила прву реч протекција и другарски обзири а не епрема, способност и духовитост.

Добар састав главног штаба а поглавито нужна хармонија између главног команданта и начелника његовог штаба може да надокнади недостатак ђенијалности у команданта. Њихов заједнички рад у штабу оснива се на личној симпатији, и где нема те симпатије, ту не помажу никакве теорије. Да би пак било ге личне симпатије, иотребно је поред осталога, да духовна снага у те две личности почива на иетоветној основи, која треба да се састоји у доброј научној спреми са јаком карактерношћу.

Ако не жели мешање са стране и забуну у раду свога штаба, главни командант ни у ком случају не сме да потцењује начелника свог штаба, јер рђав однос између ове две личности може да има и врло рђавог утицаја на ток целог рата. Као год што главни командант има право, да сам бира начелника штаба, исто тако треба допустити и начелнику штаба, да он еам бира оне личности за рад у штабу, које ћу по његовој оцени најпогодније за његове циљеве, па на послетку и такве личности, према којима у исто време он еимпатише.

Р^ав однос између главног команданта и начелника његовог штаба ретко кад избија и у ширу јавност, и ако се види, да послови не теку онако, како би ваљало, али та неслога почиње да избија на јавност тек после већих катастрофа и у току судских ратних извиђаја.

Најмања дакле поцепаност између ове две личности може врло лако да произведе у штабу читаву забуну, која се са свима злим пооледицама одмах почне да свети у цометеном раду подчињених команада.

Колику је веру имао главни командант немачке војске у рату од 1870—7 \. године у своме начелнику штаба ђенералу Молткеу, и колика је слога владала у мислима и у погледима у штабу, довољно је да укажемо на многобројне елуча]*еве, какоје ђенерал Молтке у име *краљево* под својим потписом издавао наређења армијским командантима, па су та наређења швршивана са онаком истом збиљом, као да их је потписивао лично сам краљ. Краљ је дакле овластио Молткеа, да самостално издајенаређења армијским командантима, пошто се Молтке претходно усмено епоразумевао сакраљем о извршењима издатих наређења.

Међу тим, до какве се у опште. пометње може да дође у једном штабу, који је рђаво склопљен, и од каквих рђавих последица то све може да буде по судбину рата у опште, може да нам послужи за пример однос француског маршала *Базена* према начелнику његовог штаба ђенералу *Жарасу* у рату од 1870. године.

Пре свога доласка у подручје Базена ђбнерал Жарас је био помоћник начелника штаба (Лебефова) у Врховној Команди француске војске. И непитан Базен доби једног дана за шефа свог штаба ђенерала *Жараса,* кога он познаваше израније, али га у овој прилици сматраше више као неког контролора у свом штабу, па му за то и не повераваше никакав важнији посао. Неповерљив дакле до скрупула наопрам начелника свог штаба, а овамо невешт у чисто техничким пословима у кретању већих маса, *Базен* и при свој иначе врло доброј идеји, да не буде опкољен у Мецу, и могао је да својим незгодним наређењима створи ону збрку и забуну на путу од *Меца* за у *Верден* преко *Марсла-Тура* и *Ешена* са масом од 150.000 војника по једном путу, ма да је у близини било неколиких добрих путова. Дакле, мибао о овом покрету . била је изврсна, али је извршење испало да не може бити горе.

У одговорима својим пред ратним судом командант и начелник штаба доцније су се узајамно оптуживали. Тешко је било погодити, ко је крив од њих двојице, али није било тешко погодити још у првом почетку њихових међусобних односа у штабу, да he ту њихову

неслогу испаштати у доцнијим операцијама рајнска војска!....

Да је маршалу Базену остављено право, да сам бира начелника за свој штаб, доцније би без сумње било залишно питање, ко је крив за ово или за оно, а врло је вероватно, да тога питања не би ни било. —

Ако дакле нема потребне хармоније између онога, који наређује, и онога, који та наређења израђује и приводи их у дело, онда је успех у рату врло сумњив, за то, што и најбоље комбинације могу да остану са свим неизвршене уолед погрешака, услед неразумевања па и услед нехата оних, који треба да извршују добивене наредбе. Отуда и за то влада' мишљење, да је *добар штаб* претежнији и од ђенијалности главног команданта.

Дакле, и самом ђенију потребне су *спремне, потпуно одане* и *самосталне радне снаге.* У данашње доба постала је скоро немогућност, да једно лице командује целом војском, јер један човек, па био он ма како уман војсковођа, не може да има у себи самоме све што треба. У овом погледу донекле чине изузетак ђенијалне војсковође, као што беху *Фридрих Велики* и *Напожон,* који у самој ствари беху сами и начелници овојих штабова, али и један и други од ових ратничких великана ипак су веома много осећали, кад уз Фридриха не беше више *Винтерфелда,* а уз Наполеона не беше *Бертија.* И кад су један Фридрих Велики и један Наполеон осећали штету и губитак, кад уз њих не беху начелници њихових штабова, ја шта је онда остало за команданте обичне главе и обичне памети?!

Између главног команданта и начелника његовог штаба морају да постоје интимни одноеи и са чисто психичких побуда. Осећање одговорноети у тако судбоносним часовима ратних догађаја не може да се одстрани ни'од тако великих лжчности, и то осећање одговорности често и уздржава главног команданта, да се он потпуно слободно креће у својим радњама, у својим расуђивањима и у својим наређењима. Главном кбманданту треба дакле дати једно лице, које.'-неће стојати под утицајем овог душевног притиска, и које he с тога

и лагапе одржавати потпуну. објективност и слободу у погледима на^ све догађаје. На тај ћачин између ове две личности појавиће се равнотежа у осећањима и у мислима, те ће при одлучивању нестати свега онога, што је било продука#иичног осећања. А да би то било тако, односи између ових двеју личности дакле морају да буду потпуно интимни.

Довољноје, да главни командант самоизразиначелнику штаба своју вољу и намеру, да се после тога са њиме еложи у главним цртама у начину извршења, па да га онда остави, да он сам даље разрађује ту вољу и намеру свог команданта. —

Ђенерал *Голц* врло оправдано вели, да и самначелник штаба треба да се чува, да не троши сувише своју енергију на пиемене послове, него треба да буде увек на расположењу свога команданта, кад год је главном команданту потребан његов савет. Према овоме, свакодневне и обичне заповести и преписку у главном штабу треба да врше друга лица, а само диспозиције за одлучне покрете или за бојеве мора да ради лично начелникштаба, као год што он треба даводи и осталу важну тајну преписку. Из овог излази, да начелник штаба Врховне Команде, треба да има и свога-помоћника/ чије дужности у појединостима као год и дужности оеталог осрбља у штабовима треба да регулисавају нарочите уредбе и прописи.

Начелник штабаВрховне Команде целокупним својимпонашањемирадомтребада дајеу главном тонцелом штабу, па с тога на то место треба да дође личност и чувена по својој етручној спреми и симпатична личност, таква, која је самом природом обдарена, да утиче на друге.

Организација штабова оделитих и засебних — одвојених армија као и осталих нижих штабова мора да постоји на истим основама, на којима постоји и оргацизација штабаВрховнеКоманде. Семтога, онамора да постоји и на принципу целисходне поделе поелова и напринципу потпуне подчињености начелнику штаба целокупног особља, јер јеонједини одговорни помоћник главног' команданта. Ако то буде друкчије, онда није добро. — '. ; . • • .

Комапдовање војском у ратно доба.

• Нема сумње, да је најбоље, ако и у мирно доба буде било и свих штабова и свих других органа, који су потребни за ратно доба, тако, да у часу мобилизације сви органи буду на својим местима, готови, да одмах предузму потребна извршења у погледу епреме труда за ратне радње. Тако би и само командовање и целокупан рад у рату текли много правилније и много боље, јер би се на тај начин на челу команада и свих других установа налазили штабови и они исти органи, којима је и у мирном времену била поверена спрема и обучавање трупа.

Али у практици ни једна од савремених војсака није могла да изведе до краја овај принцип из простог разлога, што се томе противе буџетске немогућности. Ово и јест разлог, услед кога видимо, да се у организовању већих трупних јединица и штабова у мирно доба ни у једној војсци не идедаље од корпуса, а сви виши органи за управу и за командовање већим телима или групама од неколиких корпуса постављају се и формирају тек у времену мобилизације нарочитим прописима и наређењима, па се тада означује, где и кад треба да се формирају те нове команде, као и то, које личности имају да заузму поједине положаје у тим новим командама и новим штабовима. — У неким државама држи се и у мирно доба на лицу места извеетан већи кадар људства^ како се топрактикује у Русији, али у мнотим државама нема тог кадра, осем што у Француској постоје чланови вишег војног еавета, а у немачкој, аустро-угарској и бугарској војсци ђедерал-инепектори,

У образовању нових.виших команада и штабова при мобилизацији војске мора се водити рачуна о томе, да се новом организацијом.у што мањој мери ремети распоред команданата из мирног доба, који већ постоји, а о томе ваља водити нарочиту бригу при распоређивању истакнутијих личности, које у ратно доба морају да промене своје положаје. С тога то распоређивање избесних личности на поједине дужности треба удешавати тако, како би се приликом мобилизације што мање

реметило утврђено стање важнијег особља за командовање у појединим командама.

У главноме овде су у питању *штаб Врховне Команде* (Grand quartier general, Armee — Obercommando, Grosses Hauptquartier) *4t армијски штабови,* (Armee commando, Quartier general d' armee), о чијем саставу говори се у нарочитим одсецима *„Војне администрације"* и *„Ђенералштабне службе",* у чије ее детаље нећемо упуштати овде. — .

II., Олакшавање управе и олакшавање командовања подесном формацијом војске.

Узроци савремених сукоба између народа и савременог ратовања значајнији су данас, него што беху у пређашња времена, те су услед тога и последице данашњег ратовања несумњиво значајније и огромније. Ово је узрок, услед кога се на данашњим војиштима и појављују огромне масе војсака, да бране своје властите државне интересе.

Ове огромне наоружане масе војсака у појединим данашњим државама не могу све да постоје и у мирно доба под истим условима као и у ратно доба, јер би живот, спрема, потребна обука и наоружајње таквих маса причињавало страховите издатке из државних финансија. Па и еамо остаревање обвезника војних не да, -да сви обвезници и у мирном добу буду под истим околностима.

Са ових гледишта у свима државама постоје неколики *позиви (категорије)* војске, и сваки је позив под другим околностима у мирном времену а под другим околностима и са нарочитим задатцима у ратно доба.

а., ћктивна војска. — *Први цозив* или *активна војска* (armee active, Peldtruppen) употребљава се у ратно доба поглавито у циљу постизавања главног етратегијског задатка, и с тога ее *активној еојсци* у мирно добаи поклања највећа пажња како у смислу вежбања тако и у погледу наоружања и опште спреме за што потпунију и што бољу приправност за ратна дејства. Ова је врста војске и најмногобројнија и с највећим старешинским кадром, те е тога активна војска и стаје државу најскупље;

б., Резервна војска (armee territoriale, Peld-Reserwetruppen, Landwehr) или у нас IL и III. позив народне војске. — *Резервна војска* употребљава се за службу у позаднини активне војске, која изводи операције, а употребљава се и за ојачавање активне војске. Отуда и видимо, да извесни делови резервне војске имају и евоје кадрове, а неки немају. У опште у неким државама кадар добијају они делови или родови оружја, који he се употребити за ојачавање активне војске, а остали не добијају. У. нас други и трећи позив немају свога кадра. Према овоме, пошто ова војска може да има скоро исти задатак у ратном добу као и активна војска, то се она подједнако и наоружава и спрема. Резервна војска стаје државу јевтиније, јер се преко године вежба за краће време, има мање кадра, или га чак нема никаквог;

в., Војска народног опопчења, (пандштурм) или *последња државна одбрана*. У ову врсту војске улази све људство у држави, које је још способно, да носи оружје и да њиме рукује, а није уврштено ни у један други позив војске. Велики део обвезника ове војске може да се употреби и за ојачавање активне војске, ако се благовремено спреми и обучи најнужнијем војничком знању и вештини. Војска народног ополчења наоружава се и употребљује као и резервна војска;

г., Допунска војска (troupe de depot, Ersatztruppen) употребљава се за попуњавање губитака у редовима активне и резервне војске, а понекад се узима и за формирање нових борачких јединица. Допунска се војска сматра као део активне војске, па се тако и спрема и наоружава.

Овим су изређане само главне врсте вој сака. У неким државама постоји још и *тврђавска еојска,* која служи за опсаду и за заузимање тврђајва, и она улази у састав активне војске. Најзад, у нарочиту категорију војске убројавају се и *помоћне струке или нарочити родови војске,* и у ту врсту долази *комора* свих врста, *артилеријски паркови,* нарочита *одељења пешадије и коњице,* која служе за безбедност.виших штабова, за тим и *поль-*

ека жандармерија, која сесастоји из пешадијских и коњичких делова. Детаљније одредбе о формацији војске находе се у *„Војној администрацији".*

- У опште војска Jipfie категорије најбољег је квалитета, и тој војсци^-Аамењени еу у рату и најзначајнији задатци. Међу тим потребно је, да и остале категорије војске буду потпуно готове у очи објаве рата. Чим пак отпочну ратне радње са наступањем, одмах се осети потреба јачег рада у позаднини војеке а и потреба за ојачаван>е активне војске. Ово појачавање треба да стиже благовремено, како се не би дошло у искушење, у које је пала француека активна војска у рату од 1870. године, кад је подлегла навали германске војске пре, него што је и могла да буде појачана војском друге категорије, тако званом-*покретном националном гардом,* У ову исту грешку пали смо и ми у рату од 1885. године, изводећи на војиште непотпуну само активну војску, а остављајући у отацбини скоро целокупну снагу ондашњег II. позива, који је био добро наоружан за ондашње прилике, а био је прилично и одевен. У овоме баш и Лежи разлика у организацији војске данашњег доба' и Наполеоновог доба, јер је Наполеон ради обезбеђења своје позаднине морао да употребљава јаке одреде активне војске, као што је то чинио н. пр. у 1805. и 1809. тодини, када је пред *АусШерлицом* и *Ваграмом* за одсудне ударе имао је само [3]/Б целокупне евоје војске из тих година, а све остало беше употребљено за чување операцијских праваца, Још је уочљивији пример тако огромног расхода у деловима његове војске онај из рата од 1812. године, кад је од својих кренутих 600.000 војникамогло даучествује у битци код *Бородина* свега 130.000, а то је тек Vs целокупне његове cirare, а читавих [4]/s снаге чувале су позаднину Војске, коју ипак не могоше очувати. Оно истина, није лако било ни обезбедити позаднину — операцијски правац, који је у том случају износио у дужину од преко 1.200 километара!

Ова је незгода отклоњена данашњом организацијом војске. Beh као друга линија резервна војска прима данас на себе поред осталога и дужност, да чува позаднину војске, а ослањајући се на тврђаве или иначе

на јаче фортификацијске објекте уз садејство трупа последње одбране има и ту дужност, да задаје доста муке и доста посла победоносном непријатељу у случају недаће код активне војске. —

Да је француска активна војска у рату од 1870.—71» године изгубила битку на отвореном пољу, цела војска ипак не би била уништена и у најгорим околностима, већ би остао велики део те снаге, да поелужи бар као добар кадар за огромне масе *националне гарде,* која се формирала изнова, те би тако даље напредовање Немаца ка југу Француске као извесно узело мало друкчији вид, па најзад ко зна, какав би и био баш и крајњи резултат онако брзих успеха Немаца у Француској!

У времену од шест недеља *Гамбеша* је извео на војиште 600.000 војника ново-формираних, и у тој великој војсци без икаквег кадра батаљонима су командовали *адвокати,* корпусима ~ *адмирали,* а начелник главног штаба беше цивилни инжињер *Фрајсине.* Та тако састављена и тако управљана војска ипак је давала.доста посла победоносиим Немцима за више од 3 месеца, а у извесним приликама та је војска односила илобеде, Уедед онако ерамне капитулације активне војске под *Седаном* и *Мецом* по неерећи Француза та огромна војска Гамбетина остаде без икаквог кадра, те с тога остаде и без великог значаја.

Како су Немци у томе рату бацили на француску територију око 935.000 људи са 232>398 коња, а у Немачкој је још оетало 413.872 војника са 31.337 коња, и како еу им Французи изишли на сусрет са 272:073 војника и 63.435 коња^ а после *Седана* имали око 600.000 војника ново-образованих •трупа, то излази, да су Немци у томе рату у свој потпуности одговорили познатом стратегијском принципу, да треба *осцгурати апеолутну надмоШоет над неиријатељем,* јер су дигли на оружје душш већу снагу. Ово је пало у очи тако рећи целом војничком свету, те од тога доба и видимо страшну журбу свих држава у организовању великих војсака, и у томе се тера дотле, да су се „народна леђа" почела већ да угибају под теретом силних издатака на војску. То је узрок, услед кога и

видимо у најновије време, да су дошли до уверења и они баш најсилнији, да ће више овако не- може и даље терати са издатцима на војне буџете, те покушавају да умање војску у својим државама, еда би се колико-толико мог4о ^да олакша претешко буџетско стање. Питање је само, ко he први да почне у -том послу?!

Правилна војна територијална подела земље од врло велике је важности, а најбоље је, ако се она подудара с политичком поделом земље, јер у том случају територијалии дедови војске добијају извесну еамосталност у погледу издржавања, снабдевања и регрутовања. У свакој територији находе се магацини и сваковрсна слагалишта за потребе и оружје за дотичне делове војске; ту је за територијалну војску и њена највиша административна власт, која је донекле самостална у погледу решавања и снабдевања војске, и т. д. Ова самосхалност појединих делова војске олакшава и убрзава цео ток послова у погледу спреме за рат, навикавајући више старешине на иницијативу у раду, као год што навикава старешине и на извесне радње у погледу личне одговорности.

Ова територијална подела земље у вези са правилном поделом војеке у самосталне јединице, у корпусе или дивизије, даје врло великих користи у војним питањима, јер овај целокупни војни апарат добија у сваком погледу јачу покретљивост и простоту са евима добрим последицама, ослањајући се на своја стална врела сваковрсних потреба.

Подела пак војске иа категорије олакшава у многоме експлоатацију сила у ратно доба. Под командом војсковођа у будућности находиће се вероватно милијун и више војника *(велипе силе* првог реда), и онда, да.би се та огромна сила могла и експлоатиеати за ратне циљеве, потребна је извесна подела на такве и толике јединице, којима се може лако командовати и управљати нарочито у борби*

Будуће војске од милијуна и више војника делиће се вероватно на неколико. *засебних армија,* а још и у даљем развијању оружаних сила веће војеке великих сила састојаће се опет из удруживања посебних армија.

Прве оделите армије находимо код Наполеона у 1805. години (рајнока и мајнска армија), а^ то је он развио још у већој мери у години 1813. То исто видимо и код Вемаца у ратовима од 1866. и 1870. године.

Година 1870. дала је доста примера, да се организују оделите армије како пред сами рат тако иу добу самих операција, и из рада тих армија у рату могло се стећи сазнање и о јачини појединих оделитих армија.

Да би се.то питање о образовању засебних армија решило правилно са чистог теоријског гледишта, потребпо је, да се одговори на ова питања:

1., Колико војске може у опште да буде под командом једног лица;

2., Из коликих јединица војске најбоље је састављати армију; и

3., Колико помоћних родова војске треба да уђе у састав армије?

Бројна јачина једне армије, која је састављена од неколиких корпуса, одређује се поред осталога и према способности одређеног лица, које he да командује том армијом. Као што се зна из искуства, командант оередњих способности може да командује армијом јаком од 120 — 150.000 војника. Армија такве јачине лакша је у извођењу свих својих комбинација, лако јој је заповедати, заповести се брзо извршују, иармија се лакокреће, а уз то, толика војска има доста и услова за борбу, те јој и успеси могу да буду осигурани готово увек, Наравно, овде није говор о епособностима ђенијалних војсковођа, јер они својим великим умом већ праве изузетак од осталих обичних људи.

Положај за бој једне армије треба да је толики, да из средине тога положаја командант помоћу доброг дурбина може да види, шта ее ради на крилима његове армије. Гледајући на савршенство данашњих догледа, ток борбе може са успехем Да се прати на даљини од 7—8 километара, те према томе излази, да и бојни положај једне армије не треба да пређе ширину од 14—^15 километара.

Фронт кретања једне армије одређује се према том рачуну, да се армија на маршу може истогидана да

прикупи ка ма којем њеном угроженом делу. Према овоме а и према већ стеченом искуству фронт једне армије на маршу не треба. да изнесе већу ширину од 50—55 километара. На тој истој оонови одређује се и дубина колбна, к!је маршују по једном путу. —

У средњој. Јевропи ретко можемо да нађемо више од три паралелна пута у једном правцу, те гледајући на то, може да се рачуна као , могућност, да се по. трима путовима може да креће армија од 6 корпуса, но под условом, да корпусна комора маршује у зачељу последњих корпуса. — ,

У културнијим пределима не може бити лоше ни издржавање једне армије од 150—180.000 војника, пошто у кретању на сваки километар стратегијског фронта долази 3.000—3.500 војника, рачунајући армију •од величине, коју истакосмо горе.

У почетку рата од 1866. године пруека војска од 326.600 војника <5ила је подељена у три армије и 4 засебна корпуса. Доцније Пруси су. изменили ту формацију, па су од 3 армије створили свега две, које су управили противу Аустрије, и то I. је армија имала 139.300 војника, а II.— 115.000.

У рату од 1870. године на крају Јула велика семачка војска била је подељена у три армије, и то: I. армија *(Штајнмец)* од 2 корпуоа и 1 коњичке дивизије, II. армија (принц *Фридрих Карло)* од 4 корпуса и 2 коњичке дивизије и III. армија (наследника престола) од 5 корпуса и 1 коњичке дивизије, и т. д. —

У нормални састав једне армије ђенерал *Голц* рачуна 3—6 корпуса, рачутајући 3 корпуса као минимум • за састав армије.

Развојем *рајнске* француске војске на граници у рату од 1870. године утврђено је, даима веомавеликих незгада и у командовању и у издржавању једне велике армије, као што је у то доба била *рајнска ар-Јџија* француске војске, коју су чинили седам корпуса и гарда, теједакле била састављена из осам једнаких делова. „Целокупна та маса,.која је била раетурена на лростору . од *Тионвиља* до *Белфора,* утврдила је истину, да је немогуће толиком војеком управљати како ваља, Команданти корпуса чекали су, тада на

заповести, а међу тим догађаји се развијаху много брже, него што стизаху цареве заповести." Услед тих а и многих других незгода већ 5. Августа поеле боја код *Вајсенбурга рајнска армија* би подељена у три самосталне групе *(Мак Махон, Базен* и *Еанробер),* и тада цар задржа за себе гарду и управу над целином. Штабови ових нових армија морали су се тек сада на брзу руку образовати. С тога дакле у одређивању јачине армија треба водити рачуна и о могућности командовања и о могућности издржавања, али уз то биће често пута јом потребно, да се у састављању армије поведе брига и о личности, којој треба поверити дотичну армију. —

У натем рату од 1876. године наша војска била је јака око 150.000 војника, Та војска била је у почетку подељена у четири екоро пртцуно независне заеебне армије (?'.), и то: *Моравску, дрииску, тимочку* и *ибарску,* и од тих армија *моравска* је бројала око 65.000 војника, а остатак војске подељен је на остале три армије, према чему іе у том рату Врховна Команда имала под собом 4 засебна самостална дела војске.

У рату о'д 1877. године имали смо на ркупу близу 100.000 војника, који су били подељени у корпусе, од којих је у почетку већи број био концентрисан у заплави Јужне Мораве, а доцније тамо су упућени и они делови војске са Јавора. Таква подела војске била је већ паметнија. ,

У рату од 1885. године целокупна покренута наша снага износила је 46—50.000 војника, који су такође били подељени у две самосталне армије.: *Нишавску* од 35-—36.000 и *Шимочку* од 11—12.000 бораца.

Тако састављање и уједињавање у групе од 1—1,500.000 војника у намери, да се тако подведу на бојиште, чиниће, сумње нема, великих тешкоћа, а нарочито у техници кретања" и у развијању толике масе. Што се тиче самог командовања и управљања толикомвојском, то ћебитивећунеколиколакшаствар Јерће у том случају главни командант имати посла само с командантима посебних армија, с којима може увек да буде у вези помоћу телеграфа, телефона, - и т. д. —

III., Самосталност појединих делова војске.

. За онај део војске, који се може да бори више или мање самостално, и који се може и да издржава на извесном војишту без вдмоћи каквих других делова војске и без нарочитих установа, каже се, да је тај *део војске самосталан на војишту*. Према томе, самосталност извесног --дела војног организма чини његова *тактичка* и *административна независност*.

Као што је= познато, *тактичку* еамосталност извесног одреда чини:

1., *Број* или јачина одреда;

2., *СасШав одреда из разних родова оружја и од службеника разних струка*.

АдминисШративна пак самосталност одреда састоји ое у томе, да се одреду придаду извесне помоћне установе, као што су артилеријске муниционе колоне, болнице, магацини,- и т. д., те да се само тај одред њима служи. Ако се и.м-ањи одреди војске чине самосталним, онда то значи парчати административне установе, и повећавати у војсци у опште административно особље. Велике пак самосталне јединице изазивају прекомерну централизацију у снабдевању војске. Као •што се види из овога, и једно и друго има својих незгода, јер велике самосталне јединице с обзиром на тактичке и стратегијске уславе морају да се крећу на мањој прооторији, а то опет причињава спорост у кретању војске са свима незгодним њеним последицама, па наравно и без гаранције, да he војска на тој просторији нађи у изве.сном времену све оно, што јој треба.

Све ово наводи на мисао и потребу, да се само јединицама од неке извесне бројне јачине могу придавати помоћне установе, и у колико искуство то потврђује, те јединице могу да буду само данашње *дивизије* и *корцуси,* и то дивизије за мање, а *корпуси* за веће војске.

Наравно, да се овим не искључује могућност, да се састављају и веће самосталне јединице, гледајући поглавито на велику моћ железница у превлачењу терета, а имајући у виду и то, да тим самим дотична јединица не изгуби потребну моћ за маневровање.

Корпус је састављен из сва три рода оружја у извесном и потребном бројном одноеу једног наспрам другог рода оружја; он је већ једна довољна снага за бој, и снабдевен је са свима потребама за независан рад на војишту. У самој ствари састављен корпус чини један организам, у коме сваки део или орган има и свој опредељени значај према општем циљу, а сви саставни делови сложно се покоравају једној општој вољи, *вољикомандаита корпуса*. Са овихразлога корпус се сматра данас као *стратегијска јединица савремених већих војсака*. У нае и у опште у мањих војсака етратегијска је јединица *дивизија*.

Постоји знатна разлика у погледу командовања корпусом и армијом. Корпус је део засебне армије, и он није никад на великој даљини од армијског команданта, него је увек на таквој даљини, да командант apsinje може Да командује њиме свако-дневним диспозицијама или више-мање позитивним наређењима, а у озбиљним тренутцима корпус може да буде потпомогнут и резервом и личним присуетвом самог армијског команданта.

Заеебне армије налазе се већ у друкчијим приликама. Врховни Командант не може да командује целокупном војском *диспозицијама* или позитивниМ наређењима, већ он командује војском помоћу *дирекШива,* упознавајући на тај начин армијске команданте са општим стањем на војишту, и саопштавајући имтако своју главну намеру, коју жели да постигне. У већини случајева сами армијски команданти издају својима подчињеним свако-дневне задатке и наређења. Отуда потиче и потреба, да армијски команданти узјакунаучну спрему морају да имају и несумњивих способностиивештинезасамосталне операције. У армијских команданата дакле мора да буде што оно реч на дугачко и на широко развијена лична инициијатива за самооталне радње са широким стратегијским погледима, а уз све то они морају да имају и способности за лично оријентовање о стању и догађајима на целом војишту.

Армијски командант мора тако рећи једнпм погледом да схвати стратегијску операцију у потпуној целини на целом војишту,- одвајајући у томе важно

од важнијега, обраћајући своју највећу пажњу на оно, што је најважније на војишту, како би томе најважнијем подчинио све оотало од мање важности.

Формација корпуса. —Питање о формацији корпуса доста је сложено. У рату корпус обично делује на већем или на мањем растојању од других корпуса, а уједињава се са осталима само на бојишту, док у свима другим придикама је више-мање засебан и самосталан. Дакле, корпуе ће подчињава вољи једног вишег команданта само у сдучајима неопходног заједничког рада и делања у борби са осталим деловима армије, а у свима осталим прилиКама он је више самосталан. Према томе, формацијом корпуса треба му осигурати потпуну самосталност, т. ј. корпус мора да буде састављен из евих родова оружја и особља свих струка у довољном броју. Но при томе ваља водити рачуна и о задатцима корпуса за борбу, а и о обзирима"лаког управљања њиме. Исто тако корпус мора да буде снабдевен и осигуран и са свима осталим ситнијим техничким и административним деловима, који су потребни за подмиривање корпуса сä свако-дневним потребама. Дакле, поред пешадије, коњице и артилерије корпусу треба придодати и трупе за техничке, послове, понтонски воз, све административне устаневе ради снабдевања корпуса муницијом и храном, болнице, коњски депо, и др. Исто тако армијски корпус треба да располаже у ратно доба и са свбјим допунским јединицама, које треба да буду спремне у његовојтериторијадној облаети ради попуњавања губитака у људству приликом бораба. .

У. разна времена била је различна и јачина корпуса. У Наполеоново доба јачина корпуса удешавана је према општој способности онога ђенерала, коме се хтела поверити команда над дотичним корпусом. Тако н. пр. у рату од 1812. године корпус маршала *Даву-а* бројао је 115.000 војника, а корпус ђенерала *СенСира* имао је само 25.000 војника; у саставу *Давуовог* корпуса било је 7 пешачких и једна коњичка дивизија, а био му је придодат и један читав корпус коњички, док је корпус *С. Сиров* имао свега две пешачке и једну коњичку дивизију. Међу тим ни у једном другом рату није бивала толика јачина корпуса.

Дакле Наполеон је у оиште имао корпуса од разних јачина и од разног састава, ито корпуса од 2—5 дивизија или ОД 20.—70.000 војника, поверавајући јаче корпусе хпособнијим ђенералима. Питање је дакле, да ли је боље имати корпусе јбднаких јачина, или је боље, имати их од разних јачина, као што је то бивало у Наполеона? — По овом питању постоје разна мишљења. Има много разлога, да је бољи састав корпуса с једнаким јачинама, јер се тим начином упрошћавају многи рачуни како п'о питањима попуњавања (комплектирања), мобилизације, превоза војске железницом у времену рата и т. д., тако и по питањима самог командовања и управљања војском. Треба бити духа Наполеоновога, па да ое оцени више или мање правилно, ко је одђенерала способнији, да комакдује јачим а ко слабијим корпусом. Наполебн •јеТмогао, да ради овако с тога, што је био и ђенијалнога духа, и што је имао доета прилика, да у многим ратовима позна способност и личну вредност својих ђенерала. У данашње доба то је већ тежа ствар,]ер су ратови ређи, na је с тога теже и оценити способности појединих војних отарешина оамо на основи њихове службе у^мирном времену. —

. Али најгад формација војске не може да се нецрекидно измењује према овакој или онакој способности појединих команданата, те према свему овоме излази, даје најбоље имати корпусе једнаких јачина, ц то таквих јачина, које би одговарале ооредњој спо--собности команданата. —

Познат је факт, да су у данашње доба у свима • војскама корпуси једнаких јачина^ а ако се где год и нађе и јачих корпуса no своме бројном саставу, онда су то свакојако еамо изузетци, који не чине правило, и који су дошли као поеледица неких искључивих прилика и услова за неко извесно место и у неко изве-"ІНО време.

С теоријског гледишта најбоље је имати корпусе, који су јаки око 35—40.000 војника, јер се такав корпус можеСтвекида прикупи истог дана на чело колоне.

ако се он креће једним путем, и у случају сукоба с непријатељем цео корпус може да учествује у боју истог дана. Ово суделовање у боју у толико је лакше извршити, ако корпус маршује по двама путовима, јер he борбу отпочети рна. дивизија, која прва наиђе на непријатеља, а дру#а ће јој пристићи у помоћ после неколиких часова. *У* осталом, од једне добро спремљене дивизије може се ишчекивати с правом, да се она сама без ичије помоћи бар пола дана снажно одупире и јачој снази непријатељевој. Тај исти циљ могли би да постижу и корпуси далеко јачег састава, ако би сваки од њих имао на раеположењу више путова, али се на то не може да рачуна при покретима данашњих великих маса, које треба приводити бојишту. Јачина корпусаод 35—40.000 војника одговара приближно саставу двеју пешачких дивизија с потребним деловима осталих родова оружја. Но и ако је овакав саетав корпуса признат свуда скоро као нормалан, ипак скоро сви писци препоручују састав корпуса од три дивизије из чисто бојевих разлога.

И ако је корпус од три дивизије доста тежак у погледу руковања њиме, ипак се најзад морамо измирити и с том незгодом, јер би се иначе отишло далеко са састављањем многобројних мањих корпуса, што би отежавало командовање армијама. G тога дакле из чистих разлога за лакше дејствовање у *борби* ваља еастављати корпусе од три дивизије, јер корпусни ко.-мандант у том случају може увек да располаже са читавом једном -дивизијом у резерви, не распарчавајући тако ни једну од сдојих дивизија.

Бво какав је састав корпуса у већих јевропских војсака:

	пешадијских батаљона	ескадрона	топова -	-инж. бат.	свега војника.
Немачка у једном корпусу има:	25—37,	5—13,,	144—180,	1,	36—48.000;
Русија „-,••• „ ,-	32	24	124	1	4;4.000;
Француска у, „ „	32	8-12	120	1	42.000;
Аі-Угарска „ „ „ „	42	9	128	1	46.000;
Италија „ „ „	39	8	120	1	45.000.

Наравно у овај број не улазе остали ситнији делови оних установа у позаднини војске, као што је дивизијска и корпусна комора, и др. —

Формација самостапни* коњичкиіс дивизија. — Ради осматрања непријатеља у даљини и ради поставл>ања читавог застора испред своје војске потребне су јаке коњичке масе *жшкоњичке дивизијеши. корпуси,* који би се кретали пред војском у великој даљини. И ради непосредне службе код већих делова војске потребно је такође имати коњице. Да би се могла да одреди јачина и формација коњице и за једну и за другу врсту службе, треба да видимо најцре, у чему ее састоји служба и једног и другог дела коњице.

Коњица, која је изаслата унапред, мора да прибавља извешћа о непријатељу. У том циљу коњица мора да пробије мреЖу коњичких одреда непријатељевих, који еу иепред ње. С тога у ратно доба у највигае прилика бој мора да отпочне борбом коњичких одреда, и она војска, чија коњица у овом првом сукобу однесе победу, добија великих преимућстава у рату, који се тиме отпочиње, јер док победна коњица добија еве више и више поузданијих извешћа о непријатељу, дотле побеђена коњица ради то тако рећи завезаних очију, а уз то поббдна коњица отпочиње тиме, да непрекидно узнемирава непријатеља у свима његовим пословима и предузећима, те му никако не да мира, лишава га сваке слободе, опкољава га и подвлашћује пода се. У том циљу треба имати колико је год могуће што јачу коњицу и по броју и по каквоћи. По своме саставу таква коњица мора да буде способна за самостални рад на свакојаком земљишту и противу коњице непријатељеве и противу одреда пешадије, који би јој се истављали на пут. С тога таква коњица мора или у целини или бар већим делом да буде састављена из таквих делова, који су способни да се боре и на коњу а и-пешице. Уз такву коњицу наравно треба да иде и коњичка артилерија. — Кад отпочну да пристижу оетали делови војске у близину до непријатеља, онда се коњица повлачи на крила или на бокове своје војске, или се повлачи ка општој резерви, учествујући и даље у згодним тренутцима у борби и у гоњењу непријатеља. Гледајући на*тешкоћу, коју мора да подноси коњвца у борби противу пешадије, крјаіенаоружана савременим усавршеним оружјем, излази, да

he рад коњице у таквој борби бити од мањег значаја, јер he се такви сукоби дешавати иреће пли и са свим изузетно у понеким случајевима и приликама, те о томе не треба ни водити. озбиљног рачуна, кад qe има да изврши је формација *есамосталне коњице.*

Коњица са улогама, које су епоменуте напред, морада буде подчињена под непосредну власт главнога команданта, али она мора да буде и независна од армијских икорпусних команданата, какоби имала потпуну слободу, да се.и удаљује од своје војеке, тежећи општем циљу, аслобоћавајући се на , тај начин од посебних днтереса појединих армија и корпуса. Службу пак код корпуса треба да врши онај други део коњице, и то *корпусна* или *дивизијска коњица.*

Дивизије и корпуси као саставни деловн армија потребују такође известан део коњице зарад непосредног обезбеђивања на одмориштима и на маршу, зарад одржавања везе са предњом еамосталном коњицом и са суседним колонама, зарад извођења реквизиције, а та је ствар од врло .велике важности с погледом на тешкоћу снабдевања данашњих великих маса војоке с потребама. Уз то ова коњица може у извесним случајима у времену борбе да има и улогу чисто бојну, кад се н. пр. хоће да нападне на какву непријатељеву батерију, која немаза се јаке одбране. Сем тога, ова коњица има у задатку, и да узнемирава непријатељску пешадију при њеном развијању за борбу, како би она на тај начин остала у маси што дуже под убијственом ватром властите артилерије и пешадије, а уз то ова коњица предузимљв и брзо гоњење непријатеља приликом делимичних и појединих успеха пешадије у борби. Због свега овога корпуснаили дивизијска коњица не треба да буде многобројна, него треба да буде знатно мања од самосталне коњице, која имаса свим други значај и друкчије задатке у рату. Ова коњица дакле мора да буде у лрганској вези скорнусом или са дивизијом, којима је придодата, како би на тај начин својом службом одговарала искључиво интересима оних команада, којима је придодзТа, не улазећи у решавања и каквих других заеебних задатака.

Оваква подела коњице прво је уведена у војсци Наполеоновој. Пре Наполеона војске су биле мале, и састав им је био познат израније; војске су биле везане за магацине, а распореди тих магацина били су познати већ израније. Пре Наполеона све су ратне радње вршене лагано, за сударе бирате су отворене и чисте просторије, а није се осећала потреба, да се израније извиди и сазна стање ствари на воЈИштима, као год што се није водило рачуна ни о заклањању и прикривању приликом кретања војске. Прирећујући брзе, изненадне и одлучне ударе тек је Наполеон истакао потребу *независних коњичких маса.* Познато је, каквих је огромних користи имао Наполеон од ових маса и на бојиштима и после боја у гоњењу разбијеног непријатеља.

У састав дивизија или у састав корпуса Наполеон је увлачио саіЈр неки мањи део коњице, а сва остала коњица налазила му ее у општој резерви. Резервна коњица под *Миратом* састојала се у рату од 1800. године из 4 бригаде од по 2—5 пукова; 1805. године опет под командом *Миратовом* састојала ее из 7 дивизија од 38 пукова == 22.000 сабаља; 1806. године *Миратова* коњица имаћаше 6 дивизија и две бригаде = 37 пукова = 17.000 сабаља; 1809. године резервна коњица под командом *Бесијеровом* б$ла је јака 6 коњичких дивизија=:25 пукова = 21.000 еабаља. Из овога ее види, да је дивизија била највећа коњичка јединица, а тек у рату од 1812. године појављују се у Наполеона и коњички корпуси од разних јачина од 6.500, 7.500, од 10.000 и од 12.000 сабаља, у укупној сћази од 36.000 коњаника. Противници Наполеонови тек су доцније покушавали и сами' с неким опитима, да и сами свијају коњицу у дивизије и корпусе. — Ga многих узрока и дан-данји иде тешко с питањем о формирању коњичких корпуса, јер поред осталих незгода, као што су разне сметње у појединим местима а нарочито у кЈ^хтурним пределима Јевроле, једна је од скоро најглавнијих и та, што управа и командова1ће тако великом масом коњице на војишту тражи велику смотреност, брзину решавања и изврсно око командантово, дакле тражи велику и нарочиту способност у коњичких вођа, каква се слабо познаје у даоашње доба.

Дакле, што год је већа коњичка маса, у толико све више и јаче расту горње незгоде. Ако пак буду повољне околности и у једном и у другом погледу, онда се у извесном периоду рата могу да образују и корпуси, као на гфшер, кад је испред обеју зараћених војсака истурен известан број коњичких дивизија, те се налази коњица према ЈСОЊИЦИ у великој маси, па би јачи и предузимљивији недријатељ хтео, да снажним ударом потисне свога противника, како битако постигао евој цил>, да обелодани распоред свога непријател>а. Чим ствари почну да теку нормалним током, треба коњицу одмах разделити поново на дивизије.

Самостална коњица може успешно да ради само онда, ако је у истини способна за самосталци рад. У том погледу поучан је рат од 1870.—-71. године. У своме саставу пруске коњичке дивизијефИмале су мали број драгунеких пукова, а остали пукови скоро су били неепособни за борбу пешице, гледајући на њихово наоружање и на спрему у војничком знању и вештици. С тога и видимо, да у другом периоду тога рата поједини одреди француских франктирера заустављају немачку коњицу, те Немци мораху противу њих да одашиљу нарочите одреде пешадије. Тада су Немци морали да придодају коњичким дивизијама по 1—3 батаљона пешадије, да би их тако ојачали за борбу, али та пешадија сада опет ометаше коњицу у покретима. У првој.коњичкој дивизији не беше ни једног пука, који би био наоружан карабинима, те је принц *Фридрих Карло* при покрету од Меца ка Орлеану, имајући уза се само ту једну дивизију, био принуђен, да је употреби на десном боку своје армије а не на левом, где јој је и било место, гледајући на ондашњу ситуацију левог бока његове армије. Према томе у војсци, у којој је коњица неједнако наоружана, у саетав самосталне коњице треба одређивати само оне делове коњице, који су способни и за борбу пешице.

Што се тиче *корпусне* и *дивизијске коњице,* она треба да се придодаје само корпуеима или дивизијама, а којој he од тих јединица бити баш и придодата, завиеи од тога, да ли еу корпуси или дивизије. самостални у својим радњама, и главно је, да се она

придодаје само самосталним јединицама. У већим војскама корпуси су самосталне јединице а у мањим дивизије, па се тако ова *стројева коњица* и додаје. Приликом кретања корпуса по два или по више путова свакој колони додаје се од те коњице понеки део. Овој се коњици никада не придаје и артилерија, јер би јој се тим начином признала извесна самосталност, а она за то нема потребе.

Ова *стројна врста коњице* у немачкој и аустро-угарској војсци придаје се пешадијским дивизијама, .и то у Немачкој по 2—4 еекадрона, а у Аустро-Угарској по 3 ескадрона на дивизију. У француској и и италијанској војсци та се коњица придаје корпусима. Самостална коњица формирана је у дивизђје, и сва је наоружана и ватреним оружјем, а сем тога у Аустро-Угарској и стрељачки батаљони улазе у састав коњичких дивизија, док у Француској и Немачкој стрељачки батаљони могу се придавати коњичким дивизијама само по указатој потреби. У Русији постоје два коњичка корпуса, а има и извеотан број коњичких дивизија, које не улазе у горњи састав, већ ее оне употребљавају према потреби или као самосталне дивизије за извиђање, или се придају корпусима или дивизијама као највећим бојним јединицама.

Скоро у свима јевропским коњичким дивизијама има по 24 ескадрона са по 12 топова. Број коњичких дивизија у ратно доба износи у Немачкој 11, у Аустро-Угарској 8 са јовд три бригадо у Француекој 8 и у Италији 3 дивизије.

Јачина *коњичке артилерије* различна је у разним војскама. Тако на 1.000 коњаника долази топова:

У Француској . . . . . 3'4;
„ Немачкој 2*9;
• „ Русији 2-0;
„ Италији 1-5;
„ Аустро-Угарскоj.' . . . . . 1"4; .
, Србији . . . . . 2-4.

Сем овог процентуалног броја топова коњичке артилерије, колико га имају Русија, АустрсиУгарска и Италија, Немачка и француска имају још и известан број коњичких батерија, које су придате по*љској арти-

лерији. Наравно Французи и Немци рачунају на већу покретљивост ових батерија, па гледајући на услуге и користи од ове врсте артилерије, које су нарочито Немци имали у рату од 1870. године, они их и држе у већем броју.

Нехе бити на одмет, да овом приликом кажемо неколико речи и о *дивизијској ü корпусној артилерији,* кад се већ говорило о формацији пешадијеких и лсоњичких јединица!

У Русији и у Немачкој целокупна артилерија иде уз дивизије, у Француској, Аустро-Угарској и у Италији артилерија у ратно доба дели се на *дивизијску* и *корпусну,* па се и придаје тим јединицама.

Да бисмо сазнали, зашто се чини ова подела у поменутим државама, и да ли је та подела у опште и пртребна, нужно је, да разлога за то потражимо у *Историји ратова.* — Наполеон је први почео, да употребљава артилерију *у маси.* Ради припремања последњег — одсудног удара он је скупљао у гомилу у боју велики број батерија, но како су ондашњи глатки топови могли да дејетвују само на блиским даљинама, то је ту артилеријску масу било могуће увести у борбу тек онда,, кад се коначно избере главна тачка за напад, а то је могло да буде еамо непосредно пред удар војске с бајонетом. До тог пак тренутка артилерија је морала да буде код резерве. Угледавши се на Наполеона, почели су и други доцније да издвајају понеки део батерија ради образовања резервне артилерцје. Са појавом олучених топова стање се изменило, јер сад артилерија није морала више да прилази пешадији на даљину дејства картеча, пошто се са новим топовима тачно погађало и на већим даљинама. Да.би се пак у том погледу добили и што значајнији резултати, нужно је бцло и односно дуже време, и с тога се артилерија није могла више ни остављати у армијској резерви, јер не би могла ни да узме учешће у борби у најпотребнијем тренутку. Но и без обзира на ово, армијска је артилеријска резерва примењивана и после појаве олучених топова. Тако у рату од 1866. године код Аустријанаца број резервних топова износио је 128, и ако је у њих целокупна артилерија била олучена. *У* истом рату ГГруси су употребиии 96 топова као артилеријску розерву, а у њих је била олучена половина целокупне артилерије, То^ лику артилеријску резерву употребили су Пруси само уз прву армију, а у осталим пруским армијама сваки је корпус имао своју артилеријску резерву. Артилеријска резерва од 96 топова употребљена је последњи пут у Француској урату од1870. године. Образовање армијске резерве у рату се показало као непрактично, јер због велике дубине колона у маршу резерва се није могла на време увести у бој. (Принд *Хохенлое* мисли, да Аустријанци у ^итци код *Кенигреца* не би претрпели онако страшни пораз, да су у згодно време извели у борбу батерије армијске артилеријске резерве). Резервна артилерија пруских корпуса у рату од 1866. године изостајала је од. борбе у многим приликама, јер је и остављана у зачељу као резерва. Услед стеченог ис!суства Пруси су доцније променили своје назоре о тој артилерији, па називајући је корпусном они су је уводили у борбу одмах у почетку битке заједно са дивизијском артилеријом. На тај су начин ошчезли и првобитни узроци, услед којих је издвајан нарочити део артилерије као корпусна резерва. По теорији корпусна је артилерија требала да послужи као средство, да се усредсреди јака ватра на одлучну тачку, али ако је на окупу цео корпус, онда то исто може да ее лостигне и са распоредом артилерије по дивизцјама. Ако је пак корпус подељен, онда се може ДесИти врло лако, да се корпусна артилерија придода баш оној дивизији, којој би она можда била најмање потребна, док би нека друга дивизија баш осећала јаку потребу за што више артилерије. У рату од 1870. тодине код *Виопвиља* артилерија III. корпуса била је уз VI. дивизију, а међу тим V. дивизија ступила је у неравни бој, и њу је потпомагала у први мах само коњичка батерија VI. коњичке дивизије, а доцније и артилерија X. корпуса. Артилерија пак III. корпуса \. приспела је у бој тек дрцније.

. Једини разлог, који би говорио у корист образовања корпусне артилерије, ако се она не би сматрала као артилеријска резерва, био би овај: Ако корпус

буде састављен само из две дивизије, и &ко би: цеда артилерија била подељена по дивизијама, које се боре као потпуно еамосталне јединице, онда бц комаддант корпуса остао без икаквих трупа у својој руци, те би онда и командовање роЈшуеом у борби губило с&ој прави значај и ништа* "више.

До данас корпусну артилерију имају сам;о Аустро-Угарска, где она износи *Vi,* Француска и Итадија, где она износи до ^{2}h целокупне артилерије, и где се она придаје корпусима. *У:* раније доба кордусна артилбрија била је join јача, и н. пр. у piafy од 187Q, годШе она је чинила скоро половину целокудне артилерије и у Немаца и у Француза, У Аустро-Угарокој све до 1894. године ова је артилерија износил# $^{2}/V$ од целокупне артилерије; у немачкој војсцц она је укинута још 1899.. године; ' . ;

IV. Јака органска веза иамеђу појединих делоча цоЈске.

Јака међусобна органска веза између појединих делова војске, који чине једнб војничко тело, даје тврдо и поуздано јемстве за; сталност у дисципдини, за узајамно поверење и за чврсту и нераздвојну везу појединаца за дотичну једицицу. На тај ее начин ствара она важна веза Између појединих: делова војске, која је у критичним тренутцима један од, најважнијих услова за успех у борбии ; А :.,:

,,. :Ове узајаЈАце везе или недоетаје у довоздој мери^ или је никако и нема у милицијске — народце војске из познатих разлога, и с- тога су оне поред оеталог и неподобне за трајније наступање у операцијама. Услед тога и постоји разлика у системима оастављања врјсака, гледајући на њихову општу моћ како у догледу *Страшегије* тако исто и .у погледу *Такшипе.*

У "ратно пак Доба треба обратилд нарочиту пажњу на одржавање" органбке везе у војсци. Војску не треба дакле без велике нужде распарчавати, нити поједине јединице делити на разне мање команде, јер ти откомандовани делови не. могу никад да покажу у борби ону жилавост и дурашност, како то могу да учине

целокупне јединице, у којима се тако рећи све "бажи-вело једно с другим, у којима се познају међусобно другови, те и дотични команданти могу лакше да одређују улоге појединим лицима или појединим јединицама према њихрвој способности и вештини, да би они изаршили одређене им задатке.

Истина, тешко је у ратно доба избећи дељење такт^ичких јединица, јер се то и мора да чини у приликама изашиљања преходница, бочних одељења, оДрећивања запгтитница, Ef т. д., али кад је то неопходно дотребно, ;онда у том послу треба пазити, да се то парчање врши у што мањој мбри, па чим престане. цотреба, услед које іе чињена деоба, ваља одмах дотичне делове вратити у њихове јединице.

'•/'•••. -V' '.•,.;~.d' "i'..š - ' -/ . , • •